

όντες πρὸς τοιαύτας μεταφυσικὰς μελέτας. Ἡ πίστις ἦν ἡ θρησκεία ἐπαγγέλλεται νὰ ἐνδύσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων δὲν νὰ διαδοθῇ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ συντηρηθῇ ἀκράδαντος ἐν ταῖς συνειδήσεσιν αὐτῶν. Οἱ δὲ πολλοὶ οὗτοι οὔτε ἀσχολοῦνται οὔτε δύνανται νὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὰ περὶ φύσεως τῆς θεότητος ζητήματα, περὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅθεν ἀνάγκη τὰ δόγματα τῆς θρησκείας καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς καὶ ἐπαγγελίαι νὰ συνδεθῶσιν ἀναποσπαστως, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῶν καθημερινῶν ἔξων καὶ ὑποχωρέσεων τοῦ βίου τῶν πολλῶν. Τοῦτο δὲ διαγράφει ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς διατυπώσεων. Δὲν ὑπάρχει θρησκειμα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄνευ τοιούτων διατυπώσεων· ἡμποροῦν νὰ εἶναι ἄλλοῦ περισσώτερα, ἄλλοῦ ὀλιγώτερα, ἀλλ' ὑφίστανται ἀπανταχοῦ, καὶ ἰδίως καθιερώθησαν οὐ μόνον παρ' ἡμῖν τοῖς ἀνατολικῶς λαοῖς, καὶ πολλὸ μᾶλλον παρὰ τοῖς καθολικοῖς, ἀλλὰ μέγχι τινὸς καὶ παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις, οἵτινες πλεώτερον τῶν ἄλλων φιλοσοφοῦσι περὶ τὸν χριστιανισμόν. Οὐδεὶς λοιπὸν ἄνθρωπος, ἂν ἔχη θρησκείαν τινὰ θετικὴν, καὶ πρὸ πάντων εἶναι χριστιανός, δικαιούται νὰ κατακρίνῃ ἀπολύτως τὴν τοιαύτην τοῦ χριστιανισμοῦ διαμόρφωσιν· ἀλλ' ἂν ἑτέρου ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι παρήχθησαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου καταχρήσεις καὶ παρεξηγήσεις, τὰς ὁποίας ὁ εὐλαβέστερος τῶν χριστιανῶν δὲν δύναται νὰ ἐπιδοκιμάσῃ. Αἱ ἔσονται ἐπολλαπλασιάσθησαν τοσοῦτον ὥστε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ μνήμη ἐνὸς ἢ πλειόνων ὁσίων ἢ μαρτύρων· αἱ θρησκευτικαὶ ἀγαθότηται ἀπέβησαν μακρόταται, ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν προσερχόμενοι εἰς αὐτὰς τακτικῶς ἀπασχολοῦντο ἐπὶ ὥρας πολλὰς ἐκ τῶν βιωτικῶν αὐτῶν ἔργων, οἱ δὲ μὴ προσερχόμενοι ἐσυνήθιζον εἰς τὴν ἀδιαφορίαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων.

Εἰς τὴν πολλαπλασίωσιν ταύτην τῶν ἱεροτελεστιῶν συνετέλεσαν καὶ τινες κοινωνικαὶ ἀνάγκαι τοῦ τότε κόσμου. Αἱ μόναι κοιναὶ ψυχαγωγίαι ἦσαν τὰ δημόσια θεάματα καὶ ἰδίως τὸ ἵπποδρομιον· διότι δὲν τολμῶμεν νὰ καταλέξωμεν μεταξὺ αὐτῶν τὸ θέατρον. Ὅστις ἀνέγνωσε τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Προκοπίου ἤξευρε ὁπότῳ τι ἦτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸ θέατρον, ἐν ᾧ δὲν ἐδιδάσκοντο οὔτε τραγωδίαι οὔτε κωμωδίαι ἀρχαῖαι ἢ νεώτεραι ἀλλὰ μίμων ἀρρέων τε καὶ θηλέων ἀισχρολογίαι καὶ αἰσχροπραγίαι. Εὐτυχῶς εἰς τὰ θεάματα ταῦτα δὲν παρίσταντο γυναῖκες καὶ οὐδὲ ἄνδρες πολλοὶ ἐκ τῶν χαριστέρον τῆς κοινωνίας τάξεων ἀλλὰ συνήθως ὄχλος μόνον κοινὸς καὶ συρφετώδης. Τὰ ἵπποδρομικὰ θεάματα ἦσαν βεβαίως ψυχαγωγικώτερα διὰ τὴν θῆαν τοσοῦτον ἀρχαίαν καὶ μεταγενεστέρων καλλιτεχνημάτων καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν ἀμίλλαν, καὶ τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα αὐτοῖς ἀπεκαλύπτοντο καὶ συνεκρούοντο. Ἀλλ' οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἐκ δολαιμμάτων μόνον, καὶ ἐνίοτε διεκόπτοντο ἐπὶ ἔτη, ἕνεκα πολιτικῶν ἢ οικονομικῶν λόγων. Πλὴν δὲ τούτου οὐδ' ἐν τοῖς ἵπποδρομίαις προσθήκετο συνήθως τὸ γυναικεῖον φύλον. Κοινὸν λοιπὸν ἀπάσης τῆς κοινωνίας ἐντενκτήριον δὲν ὑπῆρχε τότε εἰμὴ ἡ ἐκκλησία, εἰς ἣν συνέρχοντο οἱ ἄνθρωποι οὐ μόνον ἵνα ἀπευθύνωσι τὰς δεήσεις αὐτῶν πρὸς τὸν Ὑψιστον καὶ τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς πρωταθλητὰς τῆς πίστεως ἀλλὰ καὶ ἵνα κοινωνήσωσι πρὸς ἀλλήλους. Ἡ κοινωνία αὕτη ἦτο μεμετρομένη, διότι χωριστὰ μὲν ἴσταντο οἱ ἄνδρες, χωριστὰ δὲ αἱ γυναῖκες, εἰς τὸν ἕκτοτε καλούμενον γυναικίτην· ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐκάτερον τῶν φύλων ἦρχετο κατ' ἰδίαν εἰς οἰκειότεραν τινὰ σχέσιν, ἐκ δὲ τούτου αἱ συναθροίσεις ἐκεῖναι ἔλαβον ὅλους ἰδιάζοντα χαρακτήρα. Ἀμα ἡ ἐκκλησία ἐγένετο τὸ μόνον κοινὸν ἐντενκτήριον τῶν ἀνθρώπων, παρήχθη ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἀεῖσῶσιν αἱ ἀφορμαὶ τῆς συνεντεύξεως. Αἱ ἔσονται ἐπολλαπλασιάσθησαν τοσοῦτον ὥστε παρεκτὸς τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν μεγάλων

λων ιεροτελεστιῶν τῶν Χριστουγέννων, τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ μνήμη ἐνὸς ἢ πλειόνων ἁγίων, ὁσίων, μαρτύρων· αἱ δὲ θρησκευτικαὶ ἀκολουθίαι ἀπέβησαν μακρόταται. Ἐν πολλαῖς τῶν ἀκολουθιῶν τούτων, ἰδίως ἐν τῷ ὄρθρῳ, ἐν τῷ ἑσπερινῷ, ἐκ διαλειμμάτων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, οἱ προσερχόμενοι συνδιελέγοντο, μικρὸν προσέχοντες εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος ἀπαγγελόμενα ἢ ψαλλόμενα ῥήματα. Ἄμα ὅμως ἐπιτηροῦντο ἐπίσημοι τῆς ἀκολουθίας στιγμῆ, οἷον ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἄποστολοῦ καὶ τοῦ Ἐὐαγγελίου, ἡ μεγάλη τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἕξιδος καὶ ἄλλαι τινὲς ἐξαιρετοὶ ἐνθαί καὶ προσευχαί, πᾶσα ὁμιλία κατέπαυε, πάντες δὲ μετ' εὐλαβείας καὶ κατανύξεως ἠκροῶντο τῶν ἱερῶν λογίων καὶ ῥημάτων, καὶ πολλοὶ συναπήγγελλον αὐτὰ καὶ συνέβαλλον. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῶμεν ὅτι ταῦτα πάντα συνέβαινον καθ' ἑκάστην, καὶ οὐ μόνον ἅπαξ ἀλλὰ δις τῆς ἡμέρας, ποσῶν καὶ ἑσπεράν, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῶν λεγόμενων παννυχίδων, θέλομεν λάβει ἔννοιάν τινα τῆς ἀνυπολόγιστου ἐπιρροῆς ἣν εἶχε τότε ἡ ἐκκλησία οὐ μόνον ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ψυχολογικῆς οὕτως εἰπεῖν διαπλάσεως τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐπιρροή αὐτῆ ἐνησκειτο ἰδίως ἐπὶ τῶν γυναικῶν, αἵτινες οὐδαμῶ ἄλλου δυνάμεναι νὰ συνέλθωσιν ἀθροαί ὠφελούντο πολὺ μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης τῶν συνεντεύξεων· καὶ πλὴν τούτου πολλαὶ τῶν προσευχῶν, οἷον αἱ ἀδιάλειπτοι πρὸς τὴν Παναγίαν δεήσεις καὶ αἱ πρὸς τὴν ψυχὴν ἀποτροφαὶ τοῦ μεγάλου κανόνος, ἐπενήργουν ἰσχυρότερον εἰς τὰς εὐπαθεστέρας αὐτῶν καρδίας. Τινὲς μάλιστα τῶν προσευχῶν ἐφαίνοντο ἰδίως πρὸς αὐτὰς ἀπευθυνόμεναι· μήπως περὶ τὰ τέλη τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀκαθίστου ἢ ἐκκλησίας δὲν ἀνεκράζε· «Γυναῖκες ἀκουσίσθητε, σιωπήσατε, χορεύσατε, μετ' εὐφροσύνης ἴσατε· ὁ Γαβριὴλ τῇ παρθένῳ, χαρὰν κομίζων ἐπέστη, εἰς Ναζαρεθ νῦν τὴν πόλιν, χαρὰς τὰ εὐαγγέλια» (!). Πᾶσα ψυχαγωγία κοινωνικὴ ἐζητεῖτο οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἑξωτερικὴ τοῦ θεմατος μεγαλοπρέπεια καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ παραγόμεναι πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ συγκινήσεις, τὰ πάντα συνετέλουν εἰς τὸ νὰ φέρωσιν ἀδιακόπως τὰ πλήθη πρὸς τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χώρον. Ἐκεῖ καὶ μόνον ἠδύναντο νὰ ἀθροισθῶσιν αἱ γυναῖκες μὴ συνδιαλεγόμεναι μὲν εἰμὴ πρὸς ἀλλήλας ἀλλὰ θεραπεύουσαι ἐνταῦθ' ἑνα τῶν κυριωτάτων ἐμφύτων αὐτῶν πόνων τοῦ νὰ ἐπιδειχθῶσιν εἰς τὸ ἔτερον φύλον. Ἐκεῖ ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ συρρέωσιν οἱ ἄνδρες συνεχέστερον ἢ πανταχοῦ ἄλλου, συνδύζοντες τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος μετὰ τῆς πληρεστέρας ἐνασκήσεως τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν διαθέσεων.

(!) Ταῦτα παρεξηγήθησαν ὑπὸ τινῶν ἄγαν εὐσεβῶν θεωρούμενα ὡς ἀναφερόμενα εἰς τὰς μυροφόρους, ἅμα πλημμελῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς ἱστορίας ταύτης ἐπιτιθέμενα ὡς εἰς τὰς γυναῖκας καθόλου ἀπευθυνόμενα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ εὐσεβέστατος καὶ εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ καθόλου εἰς τὰ πάτρια λιαν ἀφωσιωμένος φίλος Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης ἀπέδωκεν εἰς τὸν συγγραφέα τοιαύτην τινὰ παρανόησιν θεωροῦμεν προσήκον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ναὶ μὲν οὐχὶ καλῶς καὶ προσηκόντως ἐγράφησαν ἐνταῦθα τὰ περὶ γυναικῶν ἀλλὰ σύγχροσις τῶν γυναικῶν καθόλου πρὸς τὰς μυροφόρους δὲν ἐγένετο. Πλημμελῶς πάντως ἔχει τὸ παρὰ τοῦ συγγραφέως γραφόμενον ὅτι ἡ ἀνωτέρω φῆθ (οὐχὶ προσευχὴ) ψάλλεται εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου. Δὲν ψάλλεται ἐν τῷ ἀκαθίστῳ ὕμνῳ ἀλλ' ἐν τῷ ἑξαποστελαίῳ τοῦ Σαββάτου τῆς Ἐ' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν. Κατὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς δὲν εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀκαθίᾳ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀνωτέρω φῆθ ἀναφέρεται εἰς τὰς Μυροφόρους. Ἡ πρὸς τὰς Μυροφόρους φῆθ ἢ ψαλλομένη ἐν τῷ ἑξαποστελαίῳ τῆς Κυριακῆς τῶν Μυροφόρων ἔχει ὅδε· «Γυναῖκες ἀκουσίσθητε φωνῇ ἀγαλλιάσεως τύραννον Ἄδην πατήσας φθορὰς ἐξήγειρας τὸν κόσμον. Λράμπε

Ἡ πρὸς τὰ ὄργανα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος, καὶ πρὸς τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων καὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας εὐλάβεια ἦτο βεβαίως αἴσθημα σεβαστόν, ἀλλὰ εἰς ταῦτα πάντα ἀπεδόθη δύναμις θαυματουργός, καὶ τοῦτο ἐνῶ πολλάκις μὲν ἠδύνατο νὰ ἀμυρισθητῆθῃ ἡ γνησιότης τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, πολλάκις δὲ ἀναμφίβολον ἦτο ὅτι ἐγένετο ἀνόσιος αὐτῶν παραποίησης καὶ ἔμπορία. Ῥασαύτως ἡ δι' εἰκόνων διακόσμησις τῶν ἐκκλησιῶν ἦτο μὲν ἐπιτηδεῖα νὰ ὑποβάλλῃ τὴν εὐσεβῆ ἀνάμνησιν τῶν ἰδρυτῶν καὶ τῶν ἀθλητῶν τῆς πίστεως, ἀλλ' οὐδὲν ἦتون εὐλογοὶ ἦσαν αἱ πρὸς αὐτοὺς προσευχαί, ὡς μεσίτας τῶν δεήσεων τὰς ὁποίας οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπηθύθηον εἰς τὸ Ὑπέρτατον Ὄν. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἡ διάκρισις αὐτῆ μεταξὺ τῆς ἀπολύτου λατρείας, τῆς ὀφειλομένης εἰς μόνον τὸν Θεόν, καὶ τῆς σχετικῆς, ἣτις ἀπευθύνεται μὲν καὶ αὐτῇ εἰς τὸν δημιουργὸν τοῦ Παντός ἀλλὰ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ σκευῶν, ἐξέλιπεν εἰς τὰς συνειδησεις τῶν πολλῶν. Ἡ ἄμεσος τῶν ἁγίων λατρεία ἐπεσχίασε τὸ πρὸς τὸ Ὑπέρτατον Ὄν αἴσθημα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπὶ τέλους αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ τῶν ἁγίων εἰκόνες ἐμυθήθησαν πολλάκις ὡς θαυματουργοί· οἱ ἄνθρωποι ἠσπάζοντο αὐτάς, ἐπέθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, προσήγον εἰς τὰ ὄμματα καὶ εἰς τὸ στήθος, ἐποίουν ἐνώπιον αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐγονάτιζον, προσεκύνουν καὶ ἐν γένει ἀπέδιδον εἰς αὐτάς ὅλα τὰ δαίγματα τῆς ἄμεσου λατρείας, ἐξ οὗ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἠωαμεθανοὶ κατήχησαν νὰ ὀνομάζωσι τοὺς χριστιανούς εἰδωλολάτραις.

Αἱ πολυεεῖς αὐταὶ καταχρήσεις καὶ παρεξηγήσεις ἐπενήγθησαν ὀλεθρώως εἰς τὸν ἐθνικόν, εἰς τὸν κοινωνικόν, εἰς τὸν πολιτικόν βίον. Ἐνῶ, καθὼς πολλάκις εἶπομεν, τὸ ἰσχυρότατον ἠθικόν τοῦ ἔθνους ἐλαττήριον ἦτο τότε ἡ θρησκεία, τὸ ἐλαττήριον τοῦτο ἐφθίετο ὁσημέραι διὰ τῶν ἀτοπημάτων, τὰ ὅποια παρεισέφρησαν εἰς πολλοὺς θρησκευτικοὺς θεσμούς, τὸ δὲ ἔθνος περιέπιπεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ποικίλην ὕλην, ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἐκλυσιν. Μέγα αὐτοῦ μέρος ἐντελῶς ἀφῆρειτο διὰ τοῦ μοναστηριακοῦ βίου ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ καὶ πρακτικῆς κοινωνίας, τοῦ δὲ περιλιπομένου ἐν ταύτῃ μέρους ἡ δραστηριότης περιετέλλετο διὰ τῶν καθ' ὑπερβολὴν πολλαπλασιασθέντων καὶ ἀλλοιωθέντων θρησκευτικῶν τύπων. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἶπομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν εἰργάζοντο διότι καὶ ποικίλην βιομηχανίαν εἶχον, καὶ ἔμπορίαν, καὶ ναυτίλιαν, καὶ στρατὸν καὶ διοικήσιν, ἀλλὰ βεβαίως διετέλουν ἐν ἀργίᾳ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. Ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ τις ἐν βλέμματι εἰς τὴν «Ἐκθεσιν τῆς βασιλείου Τάξεως», τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πομφερογέννητον, καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν ὀφφικίων πραγματείαν τοῦ Κουροπαλάτου, ἵνα καταπληγῇ ἐκ τῆς πληθῆος τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορτῶν τῶν μεγάλων ἁγίων, καὶ τῶν πολιτικῶν πανηγύρεων, καθ' ἃς πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης μέχρι τῆς κατωτάτης, ἀπησχολοῦντο ὑπὸ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν, αὐλικῶν καὶ δημοτελῶν τελετῶν. Καὶ αὐταὶ ἦσαν αἱ μεγάλαι, αἱ ἐπίσημοι, αἱ κοινῶς ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τελούμεναι ἑορταί, αἱ δὲ εἰς μνήμην ἀναριθμήτων μαρτύρων καθιερωμέναι δὲν ἐπανηγυρίζοντο μὲν εἰμὴ κατὰ τόπους, ἀλλὰ διὰ τὴν πληθὺν αὐτῶν συνετέλων ὡσαύτως εἰς τὴν τοῦ ὅλου ἔθνους ἀργίαν. Ὅποια διαφορὰ καταστάσεως πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου παραγγελομένην, λέγοντος εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς «αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μμεῖσθαι ἡμᾶς» ὅτι...

φίλοις εἶπατε χαρὰς εὐαγγέλια· βούλομαι γὰρ τὸ πλάσμα μου καὶ χαρὰν ἐκείθεν ἀγάσσει, ἐξ ἧς προήλθεν ἡ λύπη».

οὐδὲ δωρεάν αὐτον ἐφάγομεν παρά τινος, ἀλλ' ἐν τῷ κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι. . . καὶ γὰρ ὅτε ἤμεν πρὸς ὑμᾶς τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι, εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδ' ἐσθιέτω· ἀκούομεν γάρ τινας ἐν ὑμῖν περιπατοῦντας ἀτάκτως, μὴδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους. Τοῖς δὲ τοιοῦτοις παραγγέλλομεν καὶ πακαλοῖμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄγρον ἐσθίωσιν». Οἱ δὲ πολυάριθμοι ἐκείνοι τῆς λατρείας τύποι δὲν συνεπήγαγον μόνον τὴν ἀργίαν καὶ τὰ ποικίλα καὶ ὀλέθρια αὐτῆς ἐπακολουθήματα ἀλλὰ κατέπνιξαν προσέτι τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχικῆς τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας. Ἡ θαυματουργὸς δύναμις ἢ ἀποδοθεῖσα εἰς πλείστα τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων παρήγαγε τὴν δοξασίαν ὅτι ἀρκεῖ νὰ φέῃ ἢ τις μεθ' ἑαυτοῦ ἢ παρ' ἑαυτῶ ἐν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων ἵνα ἀπαλλαγῇ παντὸς κινδύνου καί, τὸ δεινότερον, πάσης ἠθικῆς ὑποχρεώσεως. Ἔτι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 4 ἐκατομητηριδὸς ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος κατέδικαζε τὴν τοιαύτην ἔξιν λέγων· «αἱ γυναῖκες καὶ τὰ μικρὰ παιδιά ἀντι φυλακῆς μεγάλῃς εὐαγγελίῳ ἐξαρτῶσι τοῦ τραχήλου καὶ πανταχοῦ περιφέρουσιν, ὅπου περ ἂν ἀπίωσι. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ ὡς πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς πίστεως· «ὡς ἐν ἅπαισι τοῖς τῶν ἐργαστηρίων προπιναίσις εἰκόνας αὐτῶ βραχείας ἀνωστήσαι, ἱστορεῖ ὁ Θεοδώρητος περὶ ἁγίου τινὸς ἀνδρός, φυλακὴν τινα σφίσιν αὐτοῖς καὶ ἀσφάλειαν ἐντιῦθεν πορίζοντας». Καὶ ἡ θαυματουργὸς αὕτη δύναμις μετεβίβασθη ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων εἰς ἕτερα ἡκίστα ἱερὰ δι' ὧν οἱ πολλοὶ οἰωνίζοντο καὶ φαρμακείας καὶ κλυδωνισμοὺς καὶ ἐπιφορὰς ἔχοντο ἐν μέσῃ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα, ὡς ἐκτραγωδεῖ ὁ Χρυσόστομος. Τὸ δὲ χεῖριστον, καὶ οἱ ἱερεῖς μετεχειρίζοντο καὶ ὑπέτρεπον τὰ τοιαῦτα ἀτοπήματα, διὸ ἢ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος ἠναγκάσθη νὰ ὁρίσῃ ὅτι «οὐ δεῖ ἱερατικούς ἢ κληρικούς μάγους ἢ ἐπαυλοῦς εἶναι, ἢ μαθηματικούς ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια». Τελευταίον, ἂν ὄχι πρὸ καιροῦ, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς περὶ τὴν παρούσαν ἱστορίαν εὐρισκόμεθα, αἱ προλήψεις αὐταὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξετραχλίωθησαν ὥστε ὁ χρονογράφος Θεοφάνης ἱστορεῖ ὅτι ἐν ἔτει 716, πολιορκουμένης τῆς Περγάμου ὑπὸ τῶν μουσουλμάνων, οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης κατ' εὐήγησιν μάγον τινὸς ἀνέτεμον γυναῖκα ἐπίτευκα καὶ λαβόντες τὸ βρέφος καὶ ἐπὶ κακῶν ἐνήσαντες εἰς τὴν τοιαύτην θεοβδέλυκτον θυσίαν πάντες οἱ πολεμῖν βουλόμενοι τὰ μανίκα τῆς δεξιᾶς χειρὸς αὐτῶν κατέβαψαν», εἰς οὗ γνώστον ἤδη εἶναι ὅτι δὲν διεκολύθη ἢ ὑπὸ τῶν πολέμιον ἄλωσις τῆς πόλεως. Τὴν πίσιν λοιπὸν διεδέχθη ἡ δεισιδαιμονία, ἡ δεινότης αἰ δεισιδαιμονία· διὰ δὲ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἀργίας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας ἐξελύοντο πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, τόσφ μᾶλλον ὅσφ ἢ ἐκπαίδευσις ἤτο κυρίως εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν, οἵτινες παρεκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων ἀνέτρεφον τὴν νεολαίαν κατὰ τὰς ἡμαρτημένας ἐκείνας δοξασίας. Καί, ὡς νὰ μὴ ἤρουν πάντα ταῦτα τὰ δεινὰ, ἢ ἐκκλησία ἀπέκλειε τῆς κοινωνίας τῶν ὁρθοδόξων τοὺς αἰρετικούς, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀστικοὶ νόμοι κατεβίβαζον αὐτοὺς εἰς τὰξιν ὑποδεεστέρων τῆς τῶν ὁρθοδόξων τάξεως, εἰς οὗ παρήγοντο νέα ἀφορμαὶ ἠθικῶν διακρίσεων καὶ διενέξεων, ὧν τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐλάβομεν ἤδη ἀφορημὴν νὰ ἱστορήσωμεν διὰ μακροῦ.

Ἐν τούτοις ἡ κοινωνία ἐκείνη δὲν εἶχε περιέλθει εἰς τοσαύτην ἔκλισιν ὥστε οὐδεμία αὐτῆς μερὶς νὰ μὴ ἔχη τὴν συνείδησιν τοῦ κινδύνου τὸν ὅποιον ἔτρεφε καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Πρὸ καιροῦ πολλοὶ ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει εἶχεν ἰδίως ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα καὶ εἰς τὰ ἀτοπήματα τὰ ὅποια προέκυπτον ἐκ τῶν παρεισαχθειῶν εἰς τινας θρησκευτικούς

θεσμούς καταργήσων. Ἐτι ἐπὶ Ζήνωνος τοῦ βασιλέως, περὶ τὰ τέλη τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος, ὁ Φιλόξενος, ἐπίσκοπος τῆς ἐν Συρίᾳ Ἱεραπόλεως, ἀπειραῖθη νὰ καταργήσῃ τὰς εἰκόνας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ διοικήσει. Ἐν τῇ ἐπιμένει ἑκατονταετηρίδι ὁ βασιλεὺς Μαυρικίος ἠθέλησε νὰ περιστείλῃ διὰ διαφόρων περιοριστικῶν διατάξεων τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν μοναστηριακὸν βίον. Ὁ τοῦ Μαυρικίου διάδοχος Φωκᾶς, ἵνα ἀναζωπυρήσῃ τὸ μάχιμον τοῦ λαοῦ πνεῦμα, ἀπεφάνητο ὅτι οἱ ἐν πολέμῳ πίπτοντες ἕξομοιοῦνται πρὸς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως. Ἐπειτα ὁ τοῦ Φωκᾶ διάδοχος Ἡράκλειος ἠγωνίσθη πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως νὰ καταστήσῃ πρακτικὸν καὶ ἐνεργὸν ὅσον ἔνεστι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Μικρὸν πρὸ τοῦ Λεοντος ὁ βασιλεὺς Φιλιππικὸς ἐμελέτησε τὴν κατάλυσιν τῆς τῶν εἰκόνων λατρείας· λέγεται μάλιστα ὅτι καὶ ρητὸν νόμον κατ' αὐτὸν ἐξέδωκε τῷ 713. Ὁλόκληρον φυλαί, ὀλόκληρον κοινότητες διεμαρτύροντο κατὰ τῆς υπερβολικῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν τύπων ἀναπτύξεως. Ὅτε ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι ἐγένετο ἡ μεγάλη γερμανικὴ ἐπιτὴν Ἀνατολὴν σταυροφορία, οἱ Ἀρμένιοι ὑπεδέχθησαν τοὺς Γερμανοὺς ὡς φίλους διὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν περὶ πολλὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ὁμοφροσύνην. Ἡ Ἀρμενίσις γὰρ καὶ Ἀλαμανίσις ἐπίσης ἡ τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνσις ἀπηγόρευται, λέγει ὁ Νουίτας ὁ Χωνιάτης, καὶ ἄλλα ἄλλα, ὀρθοδόξως χριστιανίως ἀπόρρητα, οὗτοι σφαλόμενοι τοῦ ὀρθοῦ τηροῦσιν ὡς ἔνομα». Ὅτι δὲ τοῦτο συνέβηεν ἀπὸ τῶν χρόνων εἰς οὓς εὐρισκόμεθα (!) ἐξάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς προσημίας, μεθ' ἧς οἱ Ἀρμένιοι ἐξ ἀρχῆς ἠσπάσθησαν τὴν μεταρρυθμισιν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀρμενίᾳ παρήχθησαν ἐν τῇ 7 καὶ 8 ἑκατονταετηρίδι αἰρέσεις ἐπιχειρήσασαι τομηροτάτας περὶ τὸν χριστιανισμὸν καινοτομίας, καὶ ἰδίως ἡ τῶν λεγομένων Παυλιανιτῶν αἰρέσις, οἵτινες κατήχησαν οὐδένα ν' ἀποδέχονται ἐξωτερικὸν τῆς λατρείας τύπον ἀρκιόμενοι εἰς τὴν ἐρημιαν τοῦ Ἐθαγγελίου καὶ τῆς αἰλῆς καινῆς Διαθήκης. Οὐδὲ περιωρίζετο ἡ κοινωνία αὕτη εἰς τὰς τοιαύτας περὶ μόνον τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ἐνεργείας. Ἐν τῇ 8 ἑκατονταετηρίδι καὶ μέχρι τῶν μέσων τῆς 9 ὑποφαίνεται ὀλόκληρον οὐ μόνον ἐκκλησιαστικῆ· ἀλλὰ καὶ κοινωνικῆ· μεταρρυθμίσεως (?) σύστημα ὀλοκωκόμενον μετ' ἐπιμοῆς μαρτυροῦσης ὅτι δὲν ἦτο ἔργον βασιλέων ἴδιον ἢ καὶ ὀλίγων τιγῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀλλ' ὅτι προέκυψεν ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτῶν κοινωνίας ἧτις ἐμελέτησε πρὸ καιροῦ τὸ ζήτημα ὑπ' ὄλας αὐτοῦ τὰς ἐπιφύεις καὶ ἐμόρφωσε περὶ αὐτοῦ δοξασίας καὶ πεποιθήσεις, τὰς ὁποίας ἠγωνίσθη νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν. Τῷ ὄντι ἡ περίοδος αὕτη ἐπινομεῖται συνήθως ἀπὸ τῆς εἰκονοματίας, οὐχὶ δι' ἄλλο εἰμὴ διότι ἡ τῶν εἰκόνων κατάλυσις, προσβαλοῦσα τὰς περισσότερας ἕξεις καὶ τὰ περισσότερα συμφέροντα, κατέπληξε ζωηρότερον τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπεσκίασε πάντα τὰ λοιπὰ γεγονότα. Καθ' ὅσον ὁμως δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ἀτελῶν εἰδήσεων ὅσαι εἰς ἡμᾶς περιεσώθησαν δὲν προέκειτο ἡ ἡμῶν περὶ μόνης τῆς τῶν εἰκόνων κατάλυσεως ἀλλὰ καὶ περὶ πλείστων ἄλλων θρησκευτικῶν ἅμα καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, καὶ κοινωνικῶν μᾶλλον ἢ θρησκευτικῶν. Ἡ μεταρρυθμισίς ἐπιβαλοῦσα χεῖρα τομηρὰν ἐπὶ πάντα τὰ ἐλαττώματα, ὅσα ὑπέσκαπτον τὴν ὀλικὴν, τὴν ἠθικὴν, τὴν

(!) Οἱ Ἀρμένιοι ἦτοι ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία οὐδέποτε ἀπέβαλε τὰς εἰκόνας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Περισσότερον δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου ἔτι οἱ Γερμανοὶ (Ἀλαμανοὶ κατὰ Νικήταν), ὄντες ἀκραίως Καθολικοὶ, σπάναντες ἐτίμων τὰς εἰκόνας, ὡς μέχρι νῦν οἱ Καθολικοὶ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τῆς κυρίως προσκυνήσεως, ἦτοι ἀσπασμοῦ ἢ χειροτονιοῦ τῶν εἰκόνων, ὅστις δὲν εἶναι λίαν συνήθης κατὰ τοὺς Ἀρμένιους.

(2) Μεταρρυθμίωιν ὠνόμασαν τὸ ἔργον τῶν εἰκονομάχων βασιλέων πρὸ τοῦ Παλαρηνγοπούλου καὶ ὁ ἡμέτερος Ζαμπέλιος καὶ ὁ γερμανὸς Φαλλμεράουερ.

διανοητικὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης δύναμιν, ἐπεχείρησεν, ὡς φαίνεται, παρεκτός τῆς τῶν εἰκόνων καταλύσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς χρήσεως τῶν ἁγίων λειψάνων, νὰ περιστείλῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναστηρίων, νὰ καθυποβάλλῃ εἰς τὸν κοινὸν φόρον τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ τὰ μοναστηριακὰ κτήματα, νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ κλήρου τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, νὰ καταργήσῃ τὴν δουλοπαροικίαν, νὰ περιορίσῃ τὴν δουλείαν, νὰ καθιερώσῃ μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον τὴν ἀνεξίθρησκίαν (ἰδίως ὡς πρὸς τὸν γάμον καὶ ἐνίοτε ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων) καὶ οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκοιμένη νὰ νομοθετήσῃ καὶ νὰ πολιτευθῇ εἰς τρόπον ὑποδηλοῦντα ὅτι ἐπέζητει τὴν διάπλασιν κοινωνίας νέας ἐχούσης εὐγενεῖς καὶ ἐθνικὰς προαιρέσεις. Εἰς τὸν ὄργανισμὸν τῆς οἰκογενείας, ὅπως εἶχε διαρρυθμισθῆ ὑπὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἶχον μὲν ἐπεπεργήσει πολὺ τὰ χριστιανικὰ τοῦ Εὐαγγελίου δόγματα ἀλλὰ περιεσφύζοντο ἔτι ἐν αὐτῇ ἴχνην τινὰ τῶν ἀρχαιότερων ἐθνικῶν δοξασίων, τὰ ὅποια ἢ μεταρρυθμίσει ἠθέλησεν νὰ ἐξαφανίσῃ, περιποιούσα, παρεκτός τῶν ἄλλων, εἰς τὴν γυναῖκα ἀξίωμα οἰκογενειακὸν ἐντελὸς ἴσον πρὸς τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀξίωμα. Πλὴν τούτου ἀπεμάχθηκε συστηματικῶς ἐκ τῶν πραγμάτων τοὺς εὐνόχους, πιθανότατα κατήγγησε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξουτελιστικούς τῆς ἐδαφιαίας προσκυνήσεως τῶν βασιλέων τύπους, δὲν φαίνεται μεταχειρισθεῖσα πλέον, παρεκτός ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, τὰς ἀποτροπαίους ποινὰς τῆς γλωττοκοπίας, τῆς ρινοκοπίας, τῆς τυφλώσεως, ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς ξενικῆς τοῦ πάπα δικαιοδοσίας πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ περὶ τὰ τέλη ἠχοχόληθη δραστηρίως εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ὑψηλοτέρας λαϊκῆς ἐκπαίδευσως. Ἐπὶ πᾶσιν ἐπεχείρησε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ εἰσῆγαγεν ἀρχὰς ὑψιστέρας εἰς ὅλην ἐν γένει τὴν διοίκησιν. Ὁμολογοῦμεν ὅτι οἱ ὁδοδοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης δὲν ἀνεδείχθησαν πάντοτε ἀνώτεροι ὄλων τῶν προλήψεων τοῦ αἰῶνος αὐτῶν καὶ ἐνίοτε ἐξετράπησαν εἰς πράξεις τὰς ὁποίας ἀποδοκιμάζει ἡ σημερινὴ δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ ἠθική. Ἀνάγκη ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν γένει ὑπῆρξαν χρησιώτεροι τῶν ἀντιπάλων, ὅτι ἔρριψαν εἰς μέσον ἀρχὰς καὶ δοξασίας τὰς ὁποίας μετ' ἀπορίας συγαντῶμεν ἐν τῇ ὀγδόῃ ἑκατονταετηρίδι, καὶ ὅτι ἐπεχείρησαν θρησκευτικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάπλασιν, τῆς ὁποίας ὄλοσχερεστέρα καὶ συστηματικώτερα σπανίως εἶρηται ἐν τῇ ἰστορίᾳ. Τουαῦτη δὲ μεταβολὴ ἐπιδιωχθεῖσα ἐν διαστήματι μιᾶς καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἐπεβλήθη βεβαίως ὑπὸ τῆς πρωτοβουλίας ἐνὸς ἢ καὶ πολλῶν βασιλέων. Ἐν πρώτοις οἱ βασιλεῖς οὗτοι δὲν ἀνήκον, πολλοῦ γε δεῖ, εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ὁ Νικηφόρος οὐδεμίαν εἶχε συγγένειαν πρὸς τοὺς δύο πρώτους βασιλεῖς, τὸν Λέοντα Γ' καὶ τὸν τούτου υἱὸν Κωνσταντῖνον Ε'. Οὐδεμίαν ὡσαύτως εἶχε συγγένειαν ὁ Λέων Ε' πρὸς τὸν Νικηφόρον. Καὶ πάλιν ὁ Μιχαὴλ Β' καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόφιλος, οἱ τελευταῖοι τῶν λεγομένων εἰκονομαχῶν βασιλέων, οὐδεμίαν εἶχον συγγένειαν πρὸς τὸν Λέοντα Ε'. Ὡστε τοῦτο ἦδη τὸ γεγονός, ὅτι ἡ μεταρρυθμίσις ἐπεδιώχθη ὑπὸ ἡγεμόνων ἀλλοτρίων πρὸς ἀλλήλους, μαρτυρεῖ ἀποχωρόντως ὅτι αὐτὴ δὲν ἦτο ἔργον οὔτε ἐνὸς ἐξ αὐτῶν οὔτε μιᾶς οἰκογενείας. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἠξεύρομεν θετικῶς ὅτι ὁ Λέων Ε', προκειμένου νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πολιτικὸν σύστημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐφαρμογὴ εἶχε διακοπῆ ὑπὸ τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ Μιχαὴλ Α', ἐδίστασεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, οὐδ' ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος Γ' εἰμὴ καταναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν κραυγῶν μεγάλης κοινωνικῆς μερίδος. Προσέτι οἱ νόμοι, οἱ τοσοῦτον τὴν περίοδον ταύτην τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας τιμῆσαντες, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἀστικοὶ νόμοι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἐπινόημα πρόγειρον βασιλέων τινῶν ἢ ὀλίγων περὶ αὐτοὺς ἀνδρῶν, ἀλλ' ὑπῆρξαν μᾶλλον τὸ πόρισμα μακρῶν σκέψεων καὶ συζητήσεων, ἃς προεκάλεσεν

μὲν αἱ ἀνάγκαι τοῦ κράτους, παρεσκευάσαν δὲ αἱ ἐξ αὐτῶν τῶν ὀπλιγγῶν τῆς κοινοῦ-
νίας προκύψασαι πεποιθήσεις καὶ ἀπαιτήσεις. Ὁ στρατὸς ἀνεδείχθη ἐκ πρώτης ἀρχῆς,
καὶ διετέλεσε δι' ὅλης τῆς περιόδου ταύτης, ζηλωτῆς ἔνθετος τῆς μεταβολῆς· καὶ τοῦτο
οὐ μόνον ὑπὸ ἡγεμόνας πρεσβεύοντας τὰ δόγματα αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἡγεμόνας πολε-
μίους τῶν δογμάτων

τούτων. Ἡ μικρὰ Ἀ-
σία, ἐν ἣ ἀνέκαθεν ἐκυ-
φορήθησαν αἱ κυριότε-
ραι θρησκευτικαὶ συ-
ζητήσεις καὶ αἰρέσεις,
ὑπῆρξε καὶ τῆς προκει-
μένης μεταρρυθμίσεως
ἡ τροφὸς καὶ ἐπέμεινεν
ὑπερμαχοῦσα ὑπὲρ αὐ-
τῆς πολὺ ἀφοῦ αὕτη
κατελύθη ὀριστικῶς ἐν
τῇ πρωτευούσῃ τοῦ βα-
σιλείου. Ἐπὶ πᾶσιν
ἀναμφισβήτητον εἶναι
ὅτι αἱ πρώται τῆς μετα-
βολῆς ἀπόπειραι συνήν-
τησαν πρὸς τὴν ἐφαρ-
μογὴν αὐτῶν ὀλιγωτέ-
ρας δυσκολίας ἢ αἱ
πρώται τῆς καταργη-
σεως αὐτῆς ἀπόπειραι.
Ἡ ἐν ἔτει 754 ψηφί-
σασα τὴν καθάρσειν
τῶν εἰκόνων σύνοδος
συνεκροτήθη ἐκ 348 ἐπι-
κόπων, καὶ ἐν τούτοις
αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς,
οὐδὲν λέγοντες περὶ βίας
τινὸς ἐπενεχθείσης εἰς

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Ψηφιδωτὸν ἐν Παλέμω
μὲ ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν Η ΚΟΙΜΗCΙC

τοὺς ἱεράρχας ἐκείνους, μαρτυροῦσι διὰ τῆς σιωπῆς αὐτῶν ὅτι ὁ πολυαριθμὸς οὗτος ἀνώ-
τερος κλήρος ἐκανόνισεν ἐλευθέρως τὸ μέγα ἐκεῖνο ζήτημα, ἐνῶ ἡ μὲν πρώτη σύνοδος
ἢ βραδύτερον ὑπὸ τῆς βασιλείσης Εἰρήνης συγκροτηθεῖσα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς τῶν εἰκόνων
ἀναστηλώσεως διελύθη ἀπρακτος διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν τῶν πλείστων ἐπισκόπων, ἡ δὲ
δευτέρα δὲν ἐπέτυχε τὴν ἀνόρθωσιν τῶν εἰκόνων εἰμὴν μέσφ πολλῶν δυσκολιῶν. Ἐκ
τούτων δὲ πάντων καθίσταται πρόδηλον ὅτι τὴν μεταρρυθμίσειν ἐπεζητοῦν καὶ ἠσπάζοντο
πρὸ καιροῦ αἱ λογιώτεροι, αἱ νομιμονέστεροι, αἱ πρακτικώτεροι τῆς κοινωνίας τάξεις,
καὶ πρὸς τοὺς ἄλλοις οἱ πλείστοι ἀνώτεροι τοῦ κλήρου λειτουργοί.

Κατέναντι αὐτῶν πολλαὶ ἕτεραι κοινωνικαὶ τάξεις κατώτεροι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ
τῶν ἄλλων κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν διανοητικὴν δύναμιν ἀλλὰ πολυαριθμότεροι

αὐτῶν ἀπέκρουον πᾶσαν καινοτομίαν καὶ ἀναμόρφωσιν. Προϊόντος μάλιστα τοῦ χρόνου οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐτι μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ διοικητικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταβολὴ προσέβαλε πλείωτερα συμφέροντα. Ἄλλὰ καὶ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἐνῶν ἐτι δὲν προέκειτο εἰμὴ περὶ μόνης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ ὀπαδοὶ τῶν καθεστῶτων ἦσαν πολυπληθέστεροι τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν. Οἱ ἀπλούστεροι τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων οὔτε ὁ νοῦς οὔτε ἡ καρδία διεπλάσθη ὑπὸ ἐλευθερίου ἀγωγῆς, ἀδυνατοῦσι συνήθως νὰ ἐννοήσωσι τὴν λατρείαν ἄλλως ἢ περιβεβλημένην διὰ ποικίλων τύπων ἐπιτηδεῶν νὰ ὑπομνήσκωσιν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀντικείμενα τῆς εὐλαβείας αὐτῶν καὶ νὰ ὑποτρέψωσι τὸ πρὸς αὐτὰ σέβας. Ἐντεῦθεν ὁ κοινὸς ὄχλος διέσωσεν ἀκαμαίας τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ καθεστῶτα, καὶ οὐ μόνον δὲν ἦτο ἰκανὸς νὰ διακρίνῃ τὰ ὄρια ἐπέκεινα τῶν ὁποίων ἠλλοιοῦτο ὁ γνήσιος τῆς πίστεως χαρακτὴρ ἀλλ' οὐδὲ εἶχε τὴν συνείδησιν τῶν ἀτοπημάτων τὰ ὁποῖα συνεπήγετο ἢ ὑπέρβαιος τῶν ὁρίων τούτων. Ὁ κοινὸς ὄχλος ἐπὶ τοσοῦτον συνήθως ταυτίζει τὴν πίστιν μετὰ τῶν τύπων ὥστε μέχρι τῆς σήμερον πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι ὑπάρχει κίνδυνος μήπως, ἐκλιπόντων τῶν τύπων, συνεκλείψῃ καὶ ἡ πίστις, ἥτις δι' αὐτῶν ὑποβάλλεται ἐν τῇ φαντασίᾳ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν πολλῶν. Ἐπειτα ἤρχοντο αἱ γυναῖκες οὐ μόνον τοῦ ὄχλου ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, καὶ αὐταὶ αἱ σύζυγοι, αἱ θυγατέρες, αἱ ἀδελφαὶ τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως, αἵτινες οὐδέποτε ἐλείσθησαν νὰ ὑποκόψωσιν ἀγογγύστως εἰς τὰς πρεσβυθείας ὑπ' αὐτῶν καινοτομίας καὶ πολλάκις ἀντέπρωξαν κρυφίως εἰς αὐτάς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἀκραδάντων τῶν γυναικῶν ἀφοσιώσεως εἰς τοὺς ἔξωτερικοὺς τῆς λατρείας τύπους εἶναι ἐν τῶν περιεγορτέρων τῆς ἱστορίας φαινομένων. Αἱ νεώτεροι γενναὶ αἱ ἀνατραφεῖσαι ὑπὸ τὸ κράτος ἁλίων δεξασίων δυσκόλως ἴσως δύναται νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ἀφοσίωσιν ταύτην. Ἄλλ' οἱ πρεσβύτεροι ἡμεῖς, οἱ γυνώρισαντες ἐκ τοῦ σύγγεγυς τὰς πεποιθήσεις καὶ τὰς ἔξεις τῶν μητέρων ἡμῶν, ἐννοοῦμεν κάλλιστα καὶ συμμεροζύμεθα μέχρι τίνος τὸ τοιοῦτο τῆς εὐλαβείας αἰσθημα. Τῶν ὄντι ὅσοι ἐξ ἡμῶν εἶδον τὰς σεβασμίας ἐκείνας γυναῖκας ἀσπάζομενας ἐν πάσῃ πεποιθήσει ἱερὰς εἰκόνας καὶ ἅγια λείψανα καὶ ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ἀρρομένας τὴν ἀκαταμάχητον τῆς ψυχῆς καρτερίαν, δι' ἧς ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς συμφορὰς τῆς ἐπαναστάσεως ὥστε, ἐνῶν οἱ σύζυγοι αὐτῶν καὶ υἱοὶ ἐσφάζοντο ἢ ἐπιπτον ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης, ἐνῶν ἡ περιουσία αὐτῶν ἐληλεῖταιτο ἢ ἐδημεύετο, καὶ αὐταὶ ἠναγκάζοντο νὰ φεύγωσι μετὰ νηπίων εἰς τὴν ξένην ἢ εἰς τὰ ὄρη, δὲν ἔπασαν οὐδὲν ἥττον μέχρι τέλους ζωῆς ἐμμένουσαι πισταὶ εἰς τὸ πάτριον θεοσκεννα καὶ εἰς τὸ ἐθνικὸν φρόνημα· ὅσοι εἶδον τὸ θέαμα τοῦτο (καὶ τίς Ἑλλήν τῆς ἡμετέρας ἡλικίας δὲν εἶδεν αὐτό;) οὐ μόνον ἐννοοῦσι τὴν ἀφοσίωσιν τῶν γυναικῶν τῆς 8 ἑκατονταετηριῆδος ἀλλὰ καὶ κύπτουσι βεβαίως τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τοιούτων αἰσθημάτων καὶ πεποιθήσεων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ πολλάκις αἱ περιστάσεις τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπῆρξαν ἀνάλογοι τῶν περιστάσεων τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας. Τελευταῖον ἡ πολυἀριθμὸς τῶν μοναχῶν τάξις ἀντέστη φυσικῶ τῷ λόγῳ εἰς πᾶσαν καινοτομίαν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρυθμιστικὴ ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ προσβάλλῃ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ μοναχικοῦ πείσματος· τοῦτο δὲν ἐγένεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἀναγκαιῶς ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναστηριῶν, ἐπὶ τέλους δὲ πιθανώτατα ἤθελεν ἐπακολουθήσει ἡ ὀλοσχερῆς αὐτῶν κατάργησις. Καὶ ἂν ὅμως τοιοῦτό τι δὲν συνέβαινε, οἱ πόροι τοῦ μοναστηριακοῦ βίου περιεστάλησαν οὐσιωδῶς, τὸ μὲν διότι ἐφορολογήθησαν τὰ μοναστηριακὰ κτήματα, τὸ δὲ διότι, ἐκλιπούσης τῆς τῶν εἰκόνων χρήσεως, συνεξέλιπεν ἡ ἀνάγκη τῆς κατασκευῆς αὐτῶν· ἢ δὲ κατασκευὴ τῶν εἰκόνων ἦτο ἐν τῶν κυριωτέρων καὶ τῶν μᾶλλον εὐπρο-

σόδων βιομηχανημάτων τοῦ μοναστηριακοῦ βίου. Ἐντεῦθεν οἱ μοναχοί, ἔκτος ὀλιγίστων ἑξαιρέσεων, ἠγωνίσθησαν ἐκθύμως κατὰ τῆς μεταβολῆς, καὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς ἣν εἶχον εἰς τὰς γυναῖκας καὶ εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον, ἀπέβησαν οἱ κυριώτατοι παραίτιοι τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐπιχειρήματος.

Ψηφιδωτὸν τοῦ Η' αἰῶνος μετ' ἐπιγραφῆς
(Ἐκ τῆς ἀψίδος τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἐν Κωνσταντινουπόλει)

Κίονες καὶ ἐπιστάλιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σεργίου ἐν Κωνσταντινουπόλει
(Ἦδη μουσουλμανικοῦ τεμένους Κουτσοῦκ Ἁγία Σοφία)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΛΕΩΝ Γ'

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀντιθέτων μερίδων καὶ δοξασιῶν, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, εὐρέθη ὁ Λέων Γ' ὅτε, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιτορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐδέχθη νὰ σκεφθῆ περὶ τῆς τύχης τοῦ κράτους. Αἱ εἰδήσεις ἃς ἔχομεν σήμερον περὶ τῶν διανοημάτων αὐτοῦ καὶ ἐνεργειῶν, ἰδίως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, εἶναι τοσοῦτον ἀτελεῖς ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἱστορήσωμεν ἀκριβῶς τίνες ὑπῆρξαν ἐξ ἀρχῆς αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰς δύο ἀντιθέτους μερίδας καὶ τίνες αἱ ἄμεσοι περιστάσεις δι' ἃς ἠναγκάσθη νὰ συναχθῆ μετὰ τῆς ἐτέρας ἐξ αὐτῶν. Οἱ περισσώθεντες εἰς ἡμᾶς χρονογράφοι εἶναι ὅλοι πολέμοι τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐξηγοῦσι τὰς ἀληθεῖς αὐτῆς ἀφορμὰς ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἀποδίδουσιν εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Λέοντος αἰτίας ὄλως εὐτελεῖς. Διηγούνται λ. γ. ὅτι νεώτατος ἔτι ὢν καὶ περιοδεύων ἐν Ἰσαυρίᾳ συνήντησεν Ἰουδαίους τινὰς, ὧν εἰς ἡρώτησιν αὐτὸν παιζῶν ἂν βασιλεύσας τυχὸν ποτὲ δὲν θέλει ἐξαλείψει ἀπάσας τὰς ἀσεβεῖς ἐκείνας εἰκόνας· ὁ δὲ ἀπήντησεν ἐπίσης γελῶν ὅτι βεβαίως δὲν θέλει φεισθῆ οὐδεμιᾶς. Καὶ καθ' ἑτέραν διήγησιν οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον σπουδάζοντες προφητεύσει εἰς τὸν Λέοντα ὅτι θέλει βασιλεύσει, λαβόντες ἀντὶ τῆς προφητείας ταύτης τὴν ἔνορκον αὐτοῦ ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει καταργήσει τὴν τῶν

εικόπων λατρείαν, ὑπόσχεσιν ἦν ἐπεχείρησεν ἤδη νὰ ἐκτελέσῃ. Ἐνῶ δὲ παριστώσιν αὐτὸν ἀναλαμβάνοντα τοιαύτας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὑποχρεώσεις, βεβαίωσιν ἔπειτα ὅτι γενόμενος βασιλεὺς ἠγωνίσθη πρὸ πάντων νὰ προσαγάγῃ διὰ τῆς βίας αὐτοὺς εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἰσοροῦσι προσεῖτι ὅτι ὁ πατριῆκος Βίσρη, εἰς τῶν κυριωτέρων δαδῶν τῆς τῶν εἰκόπων καταλύσεως, συνεβούλευε τοῦτο εἰς τὸν βασιλέα, κυρίως ἵνα προσελκύσῃ εἰς τὴν πίστιν ἡμῶν πολλοὺς μωαμεθανούς. Δὲν ἀξιόμην ὅτι ταῦτα πάντα εἶναι ἐντελῶς ἀνυπόστατα. Ἴσως ἢ ἐπιθυμία τοῦ νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰς τὸν χριστιανισμόν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν μωαμεθανῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Λέοντος· βέβαιον τοῦλάχιστον εἶναι ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου οἱ καλιφαὶ Ὁμάρ καὶ Ἰεζὶδ Β', ἵνα τὰνάπαλιν καταναγκάσωσι τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους αὐτῶν εἰς τὸ νὰ δεχθῶσι τὸν Ἰσλαμισμόν, ἀπηγόρευσαν τὴν εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος εἰσαγωγὴν τῶν οἴνων, ἐπέτρεψαν ἀσυδοσίαν εἰς τοὺς ἀρνησιθρήσκους, ἀπερήσαν ἀκυρον τὴν τῶν χριστιανῶν μαρτυρίαν καὶ διέταξαν τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν εἰκόπων. Οὐδὲν λοιπὸν παράδοξον ἂν ὁ Λέων ἠθέλησεν νὰ ἀντενεργήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην, προτεινὼν εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους τὸ δέλωμα τῆς τῶν εἰκόπων καταργήσεως. Ἀλλὰ μετὰ τὰ προεκτεθέντα περὶ τῶν δοξασίῶν αἰτίνας πρὸ καιροῦ ἐπεκράτουν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κράτει ὡς πρὸς τὸ προκειμένον ζήτημα εἶναι πασιδῆλον ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἀναφερόμενα, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐπενήργησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Λέοντος, δὲν δύνανται νὰ λογισθῶσιν εἰμὴ ὡς αἰτία ἄλλως δευτερεύοντα, τὰ δὲ κυριώτερα αἰτία ὑποφαίνονται καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς διηγήσεσιν αὐτῶν, ὅσα καὶ ἂν, εἴτε ἐκ προαιρέσεως εἴτε ἐξ ἀμαθείας, διέστρεψαν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐρέσου Θεοδοσίος, ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλιατῇ Κλαυδιουπόλεως Θωμᾶς καὶ ὁ τῆς ἐν Φρυγίᾳ Ναζολίας Κωνσταντῖνος προέτρεψαν καὶ καθωδήγησαν τὸ Λέοντα εἰς τὴν τῶν εἰκόπων κατάλυσιν, ἐξ οὗ συνάγεται ἀποχρῶντος ὅτι ἡ μεταρρυθμίσις εἶχε ρίζας βαθεῖας ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ μάλιστα ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρου κλήρου τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὅτι ἡ κυριωτάτη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνέγγεια προήλθεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας. Τὰ δὲ περὶ τοῦ πατριῆκου Βίσρη λεγόμενα ὑποδεικνύουσιν ὅτι οὐδ' οἱ πολιτικοὶ ἀρχόντες ὑπῆρξαν ἀμέτοχοι τῆς ἐνεργείας ταύτης. Ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς συνεντεύξεως ἦν ἔλαβεν ὁ Λέων πρὸς Ἰουδαίους τινάς, πρὶν βασιλεύσῃ, διηγημάτων εἶναι ἀξιοσημείωτον, καθ' ὃ ἐπιμαρτυροῦν ὅτι τὸ περὶ εἰκόπων ζήτημα περιεφέρετο πολὺ πρότερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ προσεῖτι ὑπεμφαίνον τὴν γνώμην ὅτι ὁ Λέων εἶχεν ἀναλάβει περὶ αὐτοῦ ὑποχρεώσεις τινάς, πρὶν περιέλθῃ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν.

Οἰαιδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑπῆρξαν αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν μερίδα τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ οἰαιδήποτε αἱ παρ' αὐτῷ γινόμεναι ἐνέργειαι, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ ἱκανὸν ἐδίστασε περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ Λέων ἐβασίλευσε τῷ 717, ἡ πολιτορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλύθη τῷ 718, αἱ δὲ πρῶται αὐτοῦ κατὰ τῶν εἰκόπων πράξεις δὲν ἐγένοντο εἰμὴ μετὰ ὀκτὼ ἔτη, ἤτοι τῷ 726. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ διαστάξῃ; Ἄφ' ἐνὸς λόγου ἠθικοί, κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἔπειθον αὐτὸν ὅτι ἡ μεταρρυθμίσις ἦτο ἀπαραίτητος, ἀφ' ἑτέρου συνησθάνετο ὅτι ἐπιβάλλων χεῖρα εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα καὶ ἰδίως εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ἐμελλε νὰ προσβάλλῃ τοσαύτας πεποιθήσεις καὶ ἔξεις καὶ τοσαῦτα συμφέροντα ὥστε ἀναπόδραστος ἦτο μέγας τις ἐν τῷ κράτει σάλος. Ἡ ἀνάγκη τῆς κοινῆς σωτηρίας ἦτο κατεπείγουσα, ἀλλ' ὁ κίνδυνος τῆς διαταραξέως τῶν πνευμάτων οὐδὲν ἦττον προφανής. Δὲν ἠξέυρομεν μέχρι τίνος ὁ Λέων ἦτο κύριος νὰ πράξῃ ἢ νὰ μὴ πράξῃ τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὸ δὲ ἀναμ-

φιοβήτητον εἶναι ὅτι πρὶν ἀποφασίσῃ διήλθε διὰ πολλῶν καὶ μακρῶν ἐνδοιασμῶν. Οἱ δὲ ἐνδοιασμοὶ οὗτοι δὲν ἀναφαίνονται παρὰ μόνῳ τῷ Λέοντι. Αὐτὰ αἱ δύο ἀντίθετοι μερίδες περὶέστησαν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ βραδύτερον εἰς ἀμφιβολίας δεινάς. Καίτοι επιδιώκουσαι ἢ μὲν μία τὴν μεταβολήν, ἢ δὲ ἄλλη τὴν τήρησιν τῶν καθεστώτων, ἐνόησαν πολλὰκις ἀμφοτέραι, ἢ τοὐλάχιστον οἱ σαφρονέστεροι καὶ μετριοπαθέστεροι αὐτῶν ἀρχηγοί, ὅτι καὶ ἡ ριζικὴ ἀνατροπὴ καὶ ἡ ἀναλλοίωτος συντήρησις ἦσαν ἐξ ἴσου ἐπισηφαεῖς. Ὅθεν ἐπανειλημμένως ἠθέλησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τινα συμβιβασμὸν. Θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ὁ Λέων ἐπροομίασεν οὐχὶ διὰ τῆς καταργήσεως τῶν εἰκόνων ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναρτήσεως αὐτῶν ἐν χώρῳ τῶν ἐκκλησιῶν ὑψηλοτέρῳ ἵνα μὴ δύνανται οἱ πολλοὶ νὰ δίδωσιν εἰς αὐτάς τὰ ὑπερβολικὰ ἐκεῖνα τῆς εὐλαβείας δείγματα, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἡ εὐλάβεια μετεβάλλετο εἰς ἀληθὴ λατρείαν¹ παραπλήσιός τις τοῦ ζητήματος συμβιβασμὸς ἀναφαίνεται αὐθις βραδύτερον ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Β'. Πάλιν δὲ ἡ συντηρητικὴ μερὶς ἠγαγκάζετο νὰ ὁμολογήσῃ, ἔστω καὶ ἐκ πλαγίου, τὰ ἀτοπήματα ὅσα συνεπήγετο ἢ περὶ τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἁγίων λευφάνων κατάχρησις. Καὶ δὲν προέβαινε μὲν βεβαίως μέχρι τοῦ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἐντελὴ τῶν εἰκόνων κατάργησιν ἀλλὰ λόγῳ καὶ ἔργῳ συνομολόγει τὴν ἀνάγκην θεραπείας τινός. Εἰς τῶν θερμότερων ἀλλὰ καὶ λογικότερων ἀντιπάλων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀπαντῶν εἰς τὴν πολλὰκις γενομένην ἔνστασιν ὅτι «ἡ παροῦσα γενεὰ ἔθεσποίησε τὰς εἰκόνας», ἔλεγεν ὀρθότατα «οὐφείλεις διδάξαι τὸν ἀγράμματον λαόν», ἐν ἄλλαις λέξουσιν ὁμολογεῖ ὅτι ἅμα τὰ αἰσθητά καὶ τὰ διανοήματα τῶν πολλῶν ἤθελον καταρτισθῆ δεόντως διὰ τῆς διδασκαλίας, ἢ μεταρρυθμίσεως ἐμελλε νὰ προκύψῃ, οὕτως εἰπεῖν, ἀπ' αὐτῶν τῶν σπλάγχων τοῦ λαοῦ καὶ νὰ θυμαμβεσθῇ ἀφ' ἐαυτῆς ἄνευ κλονισμῶν, καὶ ἴσως ἄνευ καινοτομιῶν περὶ τοὺς θεομύθους, διὰ τῆς ἀπλῆς μεταβολῆς ἧτις ἐμελλε νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὰς ἔξεις καὶ εἰς τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης Ταράσιος, ὁ προεδρεύσας τῆς ἐν Νικαίᾳ Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐκάνοντες δι' αὐτῆς τὸ ἀνά χειρὰς ζήτημα εἰς τρόπον καταδεικνύοντα ὅτι οὐδόλος προαιρούμενος νὰ καθιερώσῃ τὰς προϋπαρχούσας κατάχρησις, ἐσκόπει τοῦναντίον νὰ καταπαύσῃ τὰς καταχρήσεις ταύτας διὰ καταλλήλου ἐξηγησίας. Κατὰ τὸν ὅρον τῆς συνόδου ταύτης τὸν μέχρι τῆς σήμερον παρ' ἡμῖν ἰσχύοντα αἱ εἰκότες ἀναρτῶνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐχὶ ἵνα ἀπονέμεται εἰς αὐτάς ἀληθινὴ λατρεία, ἢ πρέπει μόνῃ τῇ θεῷ φύσει, ἀλλ' ἵνα οἱ ταύτας θεοσέμνοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιτόθησιν ἢ δὲ προσαγωγῇ θυμαμμάτων καὶ φώτων διατηρεῖται ἀπλῶς ὡς ἔθος, καὶ μόνον διότι ἡ τῆς εἰκότος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβιβάνει. Ὡσαύτως καὶ ὁ 7 κανὼν τῆς αὐτῆς συνόδου ὡς ἔθος ἀπλοῦν ἄναγεοὶ τὴν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα εὐλάβειαν. Πᾶσαι αὐταὶ αἱ διατάξεις καὶ δοξασαὶ τῶν συντηρητικῶν οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ συνομολόγησις τῶν γενομένων καταχρήσεων καὶ ἀπόπειρα διορθώσεως αὐτῶν. Ἡ δὲ ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπανειλημμένως προταθεῖσα ἀπλὴ τῶν εἰκόνων ἀνύψωσις οὐδὲν ἄλλο ὡσαύτως ἦτο εἰμὴ συνομολόγησις τῶν κινδύνων, οὓς ἠδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ ἢ ἐντελῆς αὐτῶν ἐκ μέσου ἀφαιρέσει, καὶ προσπάθεια νὰ συμβιβασθῇ ἢ διατήρησις αὐτῶν μετὰ τῆς ἀποτροπῆς παντὸς ἀτοπήματος. Δυστυχῶς ἀμφοτέραι αὐταὶ αἱ ἀπόπειραι τοῦ συμβιβασμοῦ ἀπέτυχον καὶ δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἀποτύχωσιν ἐνόσφ δὲν συνεδουάζοντο μετὰ τῆς ἀναπλάσεως, συμπληρώσεως καὶ διαδόσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, δι' ἧς καὶ μόνῃς ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ ὁ λαὸς τίς ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς τῶν εἰκόνων ἀναρτήσεως. Ἀλλ' ἦτο ἀρὰ γε δυνατὴ ἢ τοιαύτη ἀνάπλασις, ἢ τοιαύτη συμπλήρωσις καὶ πρὸ πάντων ἢ τοσαύτη διάδοσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐνόσφ, διὰ

τὴν ἄλλειψιν τῆς τυπογραφίας, ἡ ἐκπαίδευσίς αὐτὴ περιοριζέτο εἰς μόνας τὰς ἀνωτέρας τῆς κινωνίας τάξεις (!) ; Πρὸς τιμὴν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρκεῖ ὅτι ἀμφότεροι αἱ μερίδες ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ διδαχθῇ ὁ ἀγράμματος λαός. Μὴ δυναθεῖσαι δὲ νὰ θεραπεύσωσι τὴν ἀνάγκην ταύτην περιορίσθησαν νὰ πρροβέψωσιν ἢ μὲν ὅτι ἀρκεῖ νὰ ἀφαιρήσῃ τὰς εἰκόνας ἐκ μέσου, ἢ δὲ ὅτι ἀρκεῖ νὰ ἐργασθῇ ἐπισήμως ὁ λόγος τῆς ἀναρτίσεως αὐτῶν' ἀλλ' ἡ μὲν ἀφαιρέσις δὲν ἤρκει νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς πολλοὺς νὰ λατρεύσωσιν αὐτὰς λάθρα κατ' ἰδίαν, ἐνόσω ἐπίστευον ὅσα ἐπίστευον, ἢ δὲ ἐρμηνεῖα δὲν ἤρκει νὰ μεταβάλῃ τὰς ἔξεις καὶ τὰς δοξασίας τοῦ πλήθους. Εἰς τὰς δυσχερεῖας ταύτας προσετέθησαν κατὰ τὸ σῆνηθεσ πολλά πάθη, πολλὰ συμφέροντα, καὶ ἡ κινωνία παρεσύρθη εἰς μακρὰν καὶ ἐναγώνιον ῥῆξιν.

Ὁ Λέων δὲν εἶχεν ἴσως πλήρη τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν ποικίλων περιπλοκῶν τοῦ ζητήματος τούτου, ἀλλὰ, ὡς κεκτημένος νοῦν ὑγιᾶ καὶ σφύρανα, προσηθάνετο τὴν καταγίδα ἦν ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ ἢ λύσει αὐτοῦ καὶ τούτου ἕνεκα ἐδίσταζε. Τελευταῖον ὅμως, ἐπειδὴ ἐγίνωσκε τὰς πληγὰς τῆς κοινωνίας ἦν ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ, ἐπειδὴ ἐπίθετο ὅτι ἀναπόδοτος ἦτο ἡ ἀνάγκη μεταβολῆς τίνος, καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπε μεγάλην τοῦ ἔθνους μερίδα, τὴν λογικώτεραν, τὴν νοσημονεστέραν καὶ αὐτὴν τὴν τάξιν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, ἀποδεχομένην τὴν ἀνάγκην ταύτην, καὶ ἰδίως τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπλῆς μετατοπίσεως προέβη τάχιστα εἰς τὴν ὀλοσχερῆ τῶν εἰκόνων ἀφαίρεσιν. Τινὲς καὶ αὐτῶν τῶν μετροπολιτεστέρων αὐτοῦ κριτῶν κατηγοροῦσαν τὸν ἄνδρα ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, διότι ἀνέλαβε νὰ γίνῃ νομοθέτης θρησκευτικοῦ ζητήματος καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸ ἔθνος τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις. Νομίζομεν ὅτι ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι ἄδικος. Ὁ Λέων οὔτε ἐνομοθέτησεν οὔτε ἐπέβη ἐπὶ τὸν προκειμένον, ἀλλ' ἀπλῶς ἠσπασθὴ τὴν δοξασίαν μεγάλῃς τοῦ ἔθνους μερίδος, τὴν δοξασίαν ὅλου σχεδὸν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ συνταχθεὶς μετὰ τῆς δοξασίας ταύτης ἐπολιτεύθη πολὺ ὀλιγώτερον αὐτογνωμόνος καὶ ἰδιοτελῶς ἢ οἱ ἡγεμόνες τῆς μεγάλης μεταρρυθμίσεως τοῦ ἑκαυδεκάτου αἰῶνος, ὁ Ἐρρίκος Η' τῆς Ἀγγλίας, ὁ Γουσταῦος Βασις τῆς Σουηδίας, αἱ κυβερνήσεις τῆς Σαξονίας, τῆς Ἑσσε Κάσσελ, τοῦ Μεκλεμβούργου, τῆς Πρωσσίας, τῆς Γαλλίας. Διότι οὔτε ἵνα ἐπιτύχῃ ἀγενεῖ προσωπικὰ συμφέροντα ἐπεχείρησε τὴν μεταβολήν, ὅπως ὁ Ἐρρίκος Η', οὔτε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἐδήμευσεν, ὅπως αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι ἡγεμόνες, οὔτε εἰς ἀναριθμήτους καὶ ἀνηλεεῖς ἑξωτερικάς σφαγὰς, ὅπως οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν. Τὸ βέλαιον εἶναι ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπῆται ἀπαραιτήτως τὴν μεταρρυθμίωσιν καὶ ὅτι ἀπέτυχε μὲν αὕτη ἐν τῷ συνόλω ἀλλ' ἐπὶ τέλους συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.

Λέων Γ'

(Εἰκὼν ἐκ νομισματοῦ ἐν μεγάλῃ ἑστίᾳ)

(!) Καὶ ὅμως τὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν μετὰ χίλια καὶ διακόσια ἔτη ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων τελοῦμενα μετὰ τῶν θαυματουργῶν εἰκόνων μαρτυροῦσι τρανῶς ὅτι οὐδὲν βῆμα προόδου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λέοντος Γ' μέχρι νῦν ἐγένετο ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ὅτι οὐδεμίαν εἰς τὴν τῶν πολλῶν ἀνελθῆναι ῥοπήν εἶχον τὰ σχολεῖα καὶ τὰ γράμματα καὶ ἡ ὁποσδήποτε προαχθεῖσα λαϊκὴ ἐκπαίδευσίς.

Τὸ καθ' ἑαυτὸν ὁ Λέων ἐπολιτεύθη ὅσον ἐνδέχεται συνετῶς καὶ μετριοπαθῶς· λέγομεν ὅσον ἐνδέχεται, διότι, ὅπως κατήντησαν τὰ πράγματα, ἡ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων σύγκρουσις ἀπέβη ἀναπόδραστος. Τὸ ἔθνος διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐστιγματίσθησαν τοὺς ὀπαδοὺς τῶν καθεστῶτων ἀποκαλέσαντες αὐτοὺς εἰκονολάτρεις, ξυλλολάτρεις, εἰδωλολάτρεις, καὶ οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀνταπέδωκαν εἰς τοὺς πρώτους τὰ ἴσα ἐπινομάσαντες αὐτοὺς εἰκονομάχους, εἰκονοκαύστεις, εἰκονοκλάστεις, χριστιανοκατηγόρους, σαρακηνόφρονες. Ἐκ τῶν ἐκωνυμιῶν τούτων ἔννοεῖ ὁ ἀναγνώστης τὰ πάθη ὑπὸ τῶν ὁποίων ἀμφοτέραι αἱ μερίδες ἐνεφοροῦντο. Ὁ Λέων ὁμως εὐρεθεὶς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, καὶ μετὰ τινος διαταγμῶς ἀναγκασθεὶς νὰ ἀσπασθῆ τὴν μίαν, δὲν συνεμερίσθη, πολλοῦ γε δεῖ, τὰ πάθη αὐτῆς, οὐδ' ἀνεδείχθη ἀδυσώπητος πρὸς τὴν ἑτέραν, ἀλλὰ διε-ἤγαγε τὸν μέγαν ἀγῶνα ὃν ἀνέλαβε μετὰ πνεύματος νηφαλίου καὶ καρδίας ἀγαθῆς, ἀναδείξας ἔν γένει ἀρετὰς ἀξίας τῇ ἀληθείᾳ τοῦ εὐγενεοῦς σκοποῦ ὃν προετίθετο, τοῦ σκοποῦ τῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀναμορφώσεως.

Πρὶν προχωρήσωμεν, θέλομεν εἰπεῖ ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τῶν χρονογράφων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς κυριώτερας πηγὰς τοῦ πρώτου τούτου τῆς εἰκονομαχίας μέρους. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Γεωργίου Ἀμαρτωλοῦ τοῦ ἐν τῇ 9 ἑκονταετηρίδι ζήσαντος, κατὰ τινὰ περικοπὴν προσηρημένην εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Νικηφόρου, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ 9 κανόνος τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς συνόδου, πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ γραφάντες ἐν τῷ πνεύματι τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀνακηρύξαντες τὰς ἀρετὰς τῶν βασιλέων αὐτῆς. Δυστυχῶς ἅπαντες οὗτοι οἱ συνήγοροι τῆς ἑτέρας τῶν μερίδων ἐξηφανίσθησαν μετὰ τὸν θρόμβον τῆς ἀντιθέτου μερίδος, δυνάμει τοῦ προεξηρημένου 9 κανόνος, ὅστις διέταξεν, ἐπὶ ποιναῖς πνευματικαῖς βαρυντάταις, νὰ παραδοθῶσιν αἱ συγγραφαὶ αὐτῶν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἀποτεθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν αἰρετικῶν βιβλίων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς προηγουμένους κανόνας τὰ βιβλία τῶν αἰρετικῶν ἐκαίοντο, τὴν αὐτὴν πιθανὴν τύχην ἔλαβον καὶ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος συγγραφαί. Ὅπως δὴποτε τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αὐταὶ ἐξέλιπον καὶ ὅτι τὴν σήμερον ἄλλους ὁδηγοὺς δὲν ἔχομεν εἰμὴ τοὺς πολεμίους πάσης μεταρρυθμίσεως χρονογράφους. Ἐκ τούτων δὲ δύο εἶναι οἱ κυριώτεροι, ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ Νικηφόρος, τοὺς ὁποίους ἐλάβομεν ἤδη πολλὰκις ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ, περὶ ὧν ὁμοῦ ἀπαραίτητον εἶναι νὰ ἀκριβολογήσωμεν πλείοτερον ἐνταῦθα· διότι ὡς πρὸς μὲν τοὺς προηγουμένους χρόνους οὐδὲνα συνήθως λόγον εἶχομεν νὰ δυσπιστῶμεν πρὸς αὐτούς, ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου ὁμολογούμενος διαστρέφουσι τὴν ἀλήθειαν πολλὰκις, ἂν ὅχι καὶ πάντοτε ἐξ ἴσου. Ἀμφότεροι ἀνήκον εἰς οἶκον ἐπιφανεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Θεοφάνους κατήγετο ἡ Ζωὴ ἐκεῖνη Καρβωνορίνα, ἣν ἔγημεν εἰς τέταρτον γάμον ὕστερον ὁ βασιλεὺς Λέων Σ' ὁ σοφός, ὁ υἱὸς μὲν τοῦ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος, πατὴρ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ καὶ δίδοντος εἰς ἡμᾶς τὴν εἶδησιν ταύτην ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν συγγραφῇ. Ἐγενήθη δὲ ὁ Θεοφάνης ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 757 ἔτος ἐκ πατρὸς ὀνόματι Ἰσαακίου, ὅστις, στρατηγὸς ὢν τοῦ θέματος τοῦ Αἰγαίου, ἀνῆκε βεβαίως εἰς τὴν μερίδα τῆς μεταρρυθμίσεως, διότι ὁ τότε βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ε' ὁ τοῦ Λέοντος Γ' υἱὸς δὲν ἐβουλήθη νὰ διορίξῃ εἰς τοιαῦτα ἀξιώματα ἀνθρώπους ἑτεροδοξοῦντας. Πλὴν τούτου ὁ Ἰσαάκιος ἦτο ἀνὴρ πλουσιώτατος, ὥστε εὐρὴ ἠνοίγετο τὸ στάδιον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ἐνώπιον τοῦ Θεοφάνους, ὅστις τῷ ὄντι ἐπροουμίασεν εἰς τὸ στάδιον τοῦτο αἰσώς,

γήμας νεώτατος ἔτι μίαν τῶν πλουσιωτέρων κορῶν τῆς πρωτευούσης. Καὶ ὁμοῦ ὁ νέος αὐτός, παραφερόμενος ὑπὸ τοῦ νοσηροῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει τότε εἰς τὸ μέγα τῆς κοινωρίας μέρος, ὑπέκρινε δὲ ἴσως προσέτι εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῆς μητρὸς Θεοδοσίας, οὐ μόνον διεφώνησε πρὸς τὸ φρόνημα τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καὶ πρωμότατα ἀπεφάσισε ν' ἀσπασθῆν τὸν μοναχικὸν βίον, πείσας εἰς τοῦτο καὶ τὴν σύζυγον. Τοῦτο ἐγένετο ἐν ἔτει 777 ἐπὶ Λέοντος Δ' τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου Ε' καὶ ἐνῶς ὁ Θεοφάνης ἦτο μόλις ἐκκοσμητής. Εἰς μάτην ὁ Λέων Δ' ἠγωνίσθη νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τοιαύτου βουλεύματος, καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ πολιτικὴν τινὰ ἐν Κυζίκῳ ὑπηρεσίαν. Μετ' ὀλίγον, ἀποθανόντος τοῦ Λέοντος Δ' καὶ περιελθούσης τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν ἀναστηλώσασαν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰς εἰκόνας Εἰρήνην, ὁ Θεοφάνης ἐξετέλεσε τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, ἔκτισεν ἐν Βιθυνίᾳ μονὴν ἰδίαν τὴν καλουμένην τοῦ Μεγάλου Ἀγροῦ, ἐγένετο μετὰ τινὰ χρόνον ἡγούμενος αὐτῆς, ἠγωνίσθη ἐκθύμως κατὰ πάσης ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, παρέστη ἐν τῇ Ζ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ, ἐπέμεινε εἰς τὸ φρόνημα αὐτοῦ ὅτε μετέπειτα ὁ Λέων Ε' ἐπανέλαβε τὸ ἔργον τῆς ἀναμορφώσεως καὶ ἀπεβίωσε περὶ τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας τῷ 818. Τοῦ Νικηφόρου ὁ βίος ὑπῆρξε πολὺ ἐπιφανέστερος. Διατέλεσας ἑφ' ἱκανὸν χρόνον ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τῆς βασιλείας Εἰρήνης καὶ εἰς τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς παρὰ τῇ Ζ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ παρητήθη ἔπειτα τῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦ ἀνεμίχθη αὐθις εἰς τὰ πράγματα προχειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου ἐκ λαϊκοῦ διὰ μίας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατρὸς ἀρχοῦ, περιῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς μακρὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν μοναχικὸν τάγμα, ὃς θέλοντες ἱστορήσει ἐν οἰκείῳ καὶ χρόνῳ, κατόπιν ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τάγματος· τοῦτον καὶ τελευταῖον ἐπὶ μὲν Λέοντος Ε' τῷ 815 ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἐπὶ δὲ τοῦ Μιχαῆλ Β' τῷ 829 ἀπεβίωσεν ἐν ἔξορίᾳ.

Τοιοῦτος ἐν συνόψει ὑπῆρξεν ὁ βίος καὶ τοιαύτη ἡ πολιτεία τῶν δύο ἀνδρῶν, ἔξ ὧν ὁ μὲν Θεοφάνης ἔγραψε χρονογραφίαν ὁποσοῦν ἔκτενῆ ἀπὸ Διοκλητιανοῦ ἕως Μιχαῆλ (τοῦ Α') καὶ Θεοφιλῆτος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὁ δὲ Νικηφόρος ἱστορίαν σύντομον ἀπὸ τῆς Μανρικίου βασιλείας μέχρι τοῦ 769, ἤτοι μέχρι τοῦ 29 ἔτους τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Ε'. Τοῦ Θεοφάνους ἡ ἀφήγησις εἶναι ἐνίοτε ζωηρὰ καὶ εἰκονικὴ, ὁ ἀναγινώσκων αὐτὸν συναισθάνεται ὅτι ὑπὸ τὸ ὄρασον τοῦ μοναχοῦ ἐκεῖνου ἔπαλλεν ἔστιν ὅτε καρδία ἦτις ἐπόθει τὸ ἔθνικόν μεγαλεῖον, καὶ ἐπετρούγιζε φαντασία ἦτις δὲν εἶχεν ὄλωσ διόλου ἀλλοτριωθῆ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν χάριν καὶ εὐφρίαν. Ὁ δὲ Νικηφόρος εἶναι ἤσυχος, ἀπεριττος, θετικὸς. Ὁ Θεοφάνης ὑπῆρξε δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἀντίπαλος πεισματώδης πάσης ἀναμορφώσεως, ὁ δὲ Νικηφόρος, ἀποδεχόμενος τὴν κοινωρικὴν μεταρρυθμίσειν, δὲν ἀπεδοκίμαζεν εἰμὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθεστώτων τὴν μεταβολήν. Ἐνετύθεν ὡς πρὸς τὸ κυριώτατον τοῦτο ζήτημα οὐδέτερος μὲν ἔξ αὐτῶν ἠδύνατο νὰ εἶναι κριτὴς ἀπαθῆς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης ἐννοεῖ ἤδη ὅτι περὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξε πολὺ μετριωπαθέστερος τοῦ Θεοφάνους. Τῷ ὄντι τοῦ μὲν Νικηφόρου ἡ ἀφήγησις εἶναι ἀφήγησις ψυχῆς σώφρονος, ἦτις καταδικάζουσα τὰ γινόμενα καὶ ἐνίοτε διαστρέφουσα αὐτὰ δὲν ἐπινοεῖ τοῦλάχιστον μῦθους, καὶ πρὸ πάντων δὲν ἀρνείται ἐκ συστήματος πᾶσαν τοῦ ἀντιπάλου ἀρετήν· ἀπ' ἐναντίας ὁμολογεῖ αὐτὴν ἐκ διαλειμμάτων. Τοῦ δὲ Θεοφάνους ἡ παραφορά ἐπὶ τοσοῦτον ἐθόλωσε τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ ὥστε οὐ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνωσι τοὺς ἀληθεῖς χαρακτήρας τῶν ἀντικειμένων ἀλλ' ἔβλεπον πολλὰς ἀντικείμενα ἀνύπαρκτα. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ δύο κυριώτατοι ὁδηγοί, τοὺς ὁποίους ἔξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἀκολου

θήσωμεν. Οί μεταγενέστεροι Κεδρηνός, Ζωναράς και ἄλλοι, ἐνῶ στεροῦνται τῆς ἰδιαιζούσης εἰς τὸν αὐτόπτην μάρτυρα ἀξίας, δὲν ἔχουσι τοῖλάχιστον τὸ προτέρημα ἀνθρώπου ὅστις ὁμίλων καὶ κρίνων πόρρωθεν πρέπει νὰ εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ μᾶλλον ἀμερόληπτος. Οἱ μεταγενέστεροι οὗτοι ζήσαντες εἰς χρόνους καθ' οὓς ἐξέλιπε κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ μεταρρυθμισίς, καὶ ἀνατραφέντες εἰς δόγματα πολεμιώτα πρὸς αὐτήν, ἀπέβησαν κριταὶ αὐτῆς ἑμποθέστεροι καὶ αὐτῶν τῶν αὐτουργῶν τοῦ μεγάλου ἐκείνου δοξάματος. Οἱ σύγχρονοι λοιπὸν εἶναι καθ' ὅλους τοὺς λόγους προτιμότεροι αὐτῶν. Ὅσαίς οὗτοι διαφοροῦσι πρὸς ἀλλήλους, θέλομεν προτιμήσει τὸν Νικηφόρον· ἀλλὰ καὶ τούτου τὰς κρίσεις θέλομεν ἀντιπαρῆθετε πρὸς τε τὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοφάνους ἱστορούμενα γεγονότα καὶ πρὸς τὰ ὀλίγα ἀλλὰ σφύζομενα μνημεῖα τῆς περιόδου ἐκείνης, οἷον τοὺς ἀστικoὺς καὶ γεωργικοὺς νόμους, τὰς πράξεις τῶν συνόδων καὶ τὰ τοιαῦτα, ἵνα ἀνεύρωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἀνευρεθῇ αὐτὴ ἐν μέσῳ τοσούτων ἀντιθέτων λαθῶν καὶ στυφερόντων. Ἐν τῇ ἐπικυρνεῖ δὲ ταύτῃ προαιρέσει ἐπιχειροῦμεν τὴν ἡμετέραν ἀφήγησιν.

Αἱ πρῶται κατὰ τῶν εἰκόνων πράξεις τοῦ Λεόντος Γ' ἐγένοντο, ὡς προείπομεν, τῷ 726, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι χρονολογοῦν ἰστοροῦσιν ἀρχαιότερόν τι τοῦ ἔτους τούτου γεγονός, τὸ ὁποῖον, εἰ καὶ ὄλως ἀπίθανον, ἐπειδὴ ὁμοῦ ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ παρασιωπήσωμεν ἐνταῦθα. Λέγεται λοιπὸν ὅτι πρὶν προῆλθῆ εἰς ὀριστικὴν τινὰ ἀπόφασιν ἐξήχησε τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ ὑπερτάτου τοῦ κράτους ἐκπαιδευτήριον. Τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦτο ἔκτειτο μὲν πλησίον τοῦ βασιλικῆς θησαυροφυλακίου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, εἶχε δὲ ἀξιόλογον δημοσίαν βιβλιοθήκην, ἣτις ἐνοσητήθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ ἔπειτα πυρποληθεῖσα ἰδρῶθη αὐθις ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος. Ἄλλ' ἐνῶ πρὸ τῆς πυρπολήσεως περιεῖχεν 120 χιλιάδας τόμων, ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ ἐφεξῆς δὲν κατορθώθη νὰ ἀθροίσωσιν ἐν αὐτῇ εἰμὴ 36 χιλιάδας τόμων. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη, ὀργανοθεῖσα ὅπως πάλοι ποτὲ τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μουσεῖον (ἰδὲ Κεφ. Β' βιβλ. Ζ' Β' τόμ.), ἦτο σύναμις καὶ ἀνώτερον ἐπιστημονικὸν ἐκπαιδευτήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδασκον τριτοκάρδεκα διδάσκαλοι, ἐξ ὧν εἰς, ὁ τῶν λοιπῶν προϊστάμενος, ἐπεκαλεῖτο οἰκουμενικὸς διδάσκαλος· ἦσαν δὲ ἅπαντες ἱερωμένοι καὶ ἀπετέλουσαν συνέδριον, τοῦ ὁποῖου ἐζητεῖτο εἰς σπουδαίας περιστάσεις ἡ γνώμη, ἔχουσα μέγα κύρος παρὰ τε τῇ κυβερνήσει καὶ παρὰ τῷ λαῷ. Τούτους λοιπὸν τοὺς σοφοὺς ἄνδρας καλέσας παρ' ἑαυτῷ ὁ Λέων τῷ 724 καθυπέβαλεν εἰς αὐτοὺς τοὺς θρησκευτικoὺς καὶ πολιτικoὺς λόγους δι' οὓς ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον νὰ ἀφαιρηθῇ ἐκ μέσου ἡ τῶν εἰκόνων προσκύνησις καὶ ἐπεκαλέσατο τὴν ὑποστηρίξειν αὐτῶν· ἀλλ' οὗτοι κατεπολέμησαν τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐφάνη ἐνδοξὸς τὸ κατ' ἀρχὰς, καὶ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βουλευάματος αὐτοῦ. Οἱ ἱστοροῦντες ταῦτα μεταγενέστεροι χρονολογοῦν, Κεδρηνός, Ζωναράς, Γλυκάς, Μανασσῆς, προσθέτουσιν ὅτι ὁ Λέων, ἐπιδιούμενος τοὺς ἱεροὺς καὶ σοφοὺς ἄνδρας, κατεπυρπόλησε τὸ κατάστημα αὐτῶν καὶ οὖν αὐτῷ τὴν βιβλιοθήκην. Τινὲς δὲ οὐδ' εἰς τοῦτο ἀρκούμενοι ἀξιοῦσι προσεῖτε ὅτι, διαρκούσης τῆς πυρκαϊᾶς, ὁ Λέων Γ' ἔταξε φρουροὺς εἰς ὄλους τοὺς δρόμους, ἵνα μὴ ἠμπορέσῃ νὰ σωθῇ οὐδὲ βίβλος καμμία οὐδὲ ἀνθρώπος κανεὶς. Ἐνταῦθα ἀρὰ γὰρ ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ταῦτα πάντα δὲν εἶναι ἀξια πίστεως; Ἐν πρώτοις τὸ κατάστημα δὲν λέγεται πυρποληθὲν εἰμὴ μετὰ ἐξ περιούου ἔτη ἀπὸ τῆς γνωμοδοτήσεως· ὥστε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Λέων Γ', τοῦ ὁποῖου ἡ γενναιοφροσύνη καὶ ἡ μετριοπάθεια μαρτυροῦνται ὑφ' ὄλων τῶν γεγονότων τῆς μακρᾶς αὐτοῦ βαι-

λαίας, διετέλεσε μνησικακῶν ἐπὶ ἔτη πολλά, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπεχείρησε τὴν ἐκδίκησιν μετὰ μοχθηρίας ἀνηκούστου. Ἄν ἔλεγον τοῦλάχιστον ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀγανακτῆσιν καὶ ὀργῇ αὐτοῦ διέταξε τοιοῦτό τι, ἴσως εὐρίσκοντό τινες νὰ το πιστεῦσωσιν, ἀλλὰ μετὰ ἕξ ἔτη! Πῶς δὲ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἐντελής σιωπὴ τῶν πλησιεστάτων εἰς τὰ πράγματα χρονο-

γράφων; Παράδοξον ἦδη εἶναι ὅτι δὲν ἀνέφεραν τὴν ζητηθεῖσαν γνωμοδότησιν· ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ διακηρῦξωσι στεντορεῖα τῇ φωνῇ τὴν περλόλησιν, ἔξαιρέτως ὁ Θεοφάνης, ὅστις ἐπισωρευῶν ὅλας τὰς δυνατὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ Λέοντος Γ' ὀνομάζει αὐτὸν ἄθλιον, παρανομον, σαρακηνόφρονα, δυσσεβῆ, παμμίαρον; Ὅθεν ἀφήνοντες κατὰ μέρος τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἀπίθανα ταῦτα ἱστορήματα ἐρχόμεθα εἰς γεγονότα βεβαιότερα. Μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ὁ Λέων συνεκάλεσε τῷ 726 μίαν τῶν ἐκράτιων ἐκείνων συνεδριάσεων τῆς συγκλήτου αὐτίνες ἐκαλοῦντο Σιλέντιον (1) καὶ εἰς τὰς ὁποίας, ἐκτὸς τῶν συγκλητικῶν, παρήσαν καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν τοῦ κλήρου· εἰς τοῦτον δὲ τὸν ἀνώτατον σύλλογον καθυπέβαλε τύπον ἢ βασιλικὸν διάταγμα δι' οὗ ἀπεδοκιμαζέτο ἐν γένει ἡ τῶν εἰκόνων προσκύνσις, ὡς τις ψευδολατρεία, ἕξ ἧς αἱ εὐλαβεῖς ψυχαὶ ἐκινδύνευον νὰ τιμῶσιν εἰδῶλα ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζον ὅτι λατρεύουσι. Τὸ διάταγμα ἐγένετο δεκτόν. Ὁ Λέων ὁμοῦ, ἵνα μὴ

Ψηφιδωτὸν τῶν κτιρίων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ

(Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἐν τῷ μίῳ ἀνωτέρῳ ἀνωματόσπου καὶ ἐπισκόπου, ὅστις εἶναι, κατὰ τὴν σχετικὴν ἐπιγραφήν, οἱ κτίστας τῆς ἐκκλησίας).

προσβάλλῃ ἀποτόμως τὰς ἕξεις τῶν πολλῶν, ἀπεφῆνато συγχρόνως ὅτι δὲν ἔννοεῖ νὰ ἀφαιρεθῆσιν καθ' ὅλοκληρίαν ἐκ μέσου τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα τῆς εὐλαβείας αὐτῶν ἀλλὰ μόνον, καὶ θεῶσιν ὑψηλότερα, ἵνα μὴ δι' ἀσπασμῶν καὶ ψηλαφήσεων βεβλῶνται μὲν αἱ εἰκόνες, προσβάλλεται δὲ τὸ θεῖον. Ἐντεῦθεν ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει τὰ πνεύματα δὲν ἐταράχθησαν πολὺ κατ' ἀρχάς. Ἄλλ' ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης Γρηγόριος Β', κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῶν παπῶν σύστημα, ἐνόμισε πρόσφορον τὴν περιστάσιν νὰ διαλύσῃ τοὺς πολιτικούς

(87) Σιλέντιον συνηθέστερον «σελέντιον», περὶ οὗ ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λόγοις, εἶναι λέξις λατινικὴ σημαίνουσα σιωπῆ καὶ ἐντεῦθεν τὸ μετὰ σιωπῆς καὶ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας γινόμενον, εἴτα δὲ καὶ τὸν στενὸν σύλλογον τῶν μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχομένων, ἰδίως τὸν σύλλογον τοῦ βασιλέως καὶ τῶν βασιλικῶν, συνήθως δὲ καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, ἐν φ' (συλλόγῳ) ὁ βασιλεὺς ἀπήγγελλε τινα λόγον ἀναφερόμενον εἰς οἰομένη- ποτε ζήτημα, ἐπίστευε δὲ καὶ καθαρὸς θεωρητικόν. Ὑπῆρχε δὲ, ὡς εἴρηται, καὶ ἄξιωμα αὐλικῶν τῶν Σιλενταρίων καλομένων καὶ Ἰουδαιοποιῶν τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν ἐσωτερικὴν ἐπίταξιν ἐν τῷ παλατίῳ (καὶ ἐν ἰδιωτῶν οἴκοις ἐν Ρώμῃ ἐναντίον τῶν ἀτακτοῦντων δούλων).

δεσμούς, οἵτινες συνήπτον ἔτι τὴν Ρώμην μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ὠφελούμενος ἰδίως ἐκ τῆς δυναστείας ἦτις ἐπεκράτει ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τὴν διαταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀσθηρῶν τῶν φόρων εἰσπραξίν ὑπεκίνησεν αὐτοῦθι στασιαστικὰς πράξεις. Ὁ Λέων, ὄστις ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ ὅσον ἐνδέχεται πᾶσαν ρῆξιν, ἐπεχείρησε κατ' ἀρχῆς νὰ μεταπέσῃ τὸν ἀρχιερέα δι' ἐπιστολῶν, ὧν μία ἀναφέρει τὰς ἑξῆς ἀξιωμαθιωτέους περιουσίας: «Αἱ εἰκόνας εἰδώλων τόπων ἀναληφροῦσιν· οἱ προσκυνούντες αὐτὰς εἰδολολάτραι· οὐ δεῖ προσκυνεῖν χειροποίητα καὶ πᾶν εἶδος καθ' ὁμοίωμα, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός, μήτε ἐν οὐρανῷ μήτε ἐπὶ γῆς. Πληροφόρησόν με τίς ἡμῖν παρέδωκε σέβασθαι καὶ προσκυνεῖν χειροποίητα, κἀγὼ ὁμολογῶ ὅτι Θεοῦ νομοθεσία ἐστὶ».

Ἄλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα δὲν μετέβαλον τὴν διάθεσιν τοῦ Γρηγορίου Β' καὶ πρὸ πάντων δὲν ἔπεισαν αὐτὸν νὰ παύσῃ στασιαζῶν. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς ἠγαγκάσθη νὰ διατάξῃ τὸν ἐν Ἰταλίᾳ στρατὸν αὐτοῦ νὰ σωφρονίσῃ τὸν τε πᾶπαν καὶ τοὺς Ρωμαίους· οὗτοι ὁμῶς ἐξήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Λομβαρδῶν καὶ νικῆσαντες τὰ βασιλικά στρατεύματα κατέλυσαν ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ὅλας τὰς βασιλικὰς ἀρχάς.

Οὐδὲ περιορίσθη εἰς ταυτην τὴν στίβον ὁ Γρηγόριος Β' ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κυρίῳς Ἑλλάδι ὑπεκίνησε τῷ 727 μεγάλην κατὰ τοῦ Λεόντος ἐπαναστάσιν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ κυρίῳς Ἑλλάς, καθὼς καὶ ἡ Κρήτη καὶ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἰλλυρία, ὑπήγοντο εἰς αἰτὴν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης (*). Ὁ Γρηγόριος Β'

(*) Ἄλλ' ἡ λεγομένη αὕτη δικαιοδοσία δὲν εἶχε τὴν ἐννοίαν τῆς ἀμέσου οὐδὲ τῆς ἐμμέσου ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης ἐξουσίας τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐκκλησιῶν. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἐπαρχίας Ἰλλυρικῆς ἤσαν ἀνεξαρτήτου κατ' ἐαυτὰς ἅπασ καὶ αἱ τῆς Ἀνατολῆς πρὶν διαταχθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως (κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα), ἀνεγνώριζον δὲ τὸν ἐπισκόπον τῆς Ρώμης ὡς πρῶτον ἐν ἰσότητι, ὅπως καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἀνάκλιθεν στενωτέρου ἤσαν αἱ σχέσεις αἰ συνδέουσαι τὰς ἐκκλησίας τοῦ Ἰλλυρικοῦ πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης. Καθ' ὅτι ἐπὶ χρόνους πρωτεύουσα τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἦτο τὸ Σίρμον, ὁ τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπος εἶχε τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ ἀγγάτου τοῦ πάπα. Ὅτε δὲ ἡ περὶ τὸ Σίρμον χώρα κατελήφθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ τῶν Οὐννων καὶ πρωτεύουσα τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐγένετο ἡ Θεσσαλονίκη, ὁ τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπος ἔλαβε τὴν αὐτὴν προσωνυμίαν (τοῦ ἀποστολικοῦ ἀγγάτου). Καὶ ἦν ὁ πρῶτος τῶν ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ ἐπισκόπων, ὡς πρῶτερον ὁ Σίρμον ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν τοὺς ἐπισκόπους τῶν κυριωτάτων ἑλληνικῶν πόλεων, Ἀρισίης (πρωτεύουσα Θεσσαλίας), Νικοπόλεως (πρωτεύουσα Ἡλείου) καὶ Κορίνθου (πρωτεύουσα Ἀχαΐας). Ὅτε δὲ ἡ δ' οἰκουμένη συνόδος περὶ τὰ μέσα τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος τοὺς πλείους τῶν ἀρχαίων ἀνεξαρτήτων ἐπισκοπικῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς ὑπέγαγεν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν δικαιοδοσίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, αἱ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐκκλησίαι διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, οἰοῦντι μεσάζουσαι μεταξὺ ἐκκλησίας Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ στενωτέρου μὲν συνδέομεναι πρὸς τὴν Ρώμην, ἀλλ' οὐχὶ πάντως ἀπληλαγμένα καὶ τῆς ἐπιτήρησης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν 6 αἰῶνα ὁ Ἰουστινιανὸς ἵδρυσεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ χειρὸν ἡσῶν καὶ νέαν αὐτοκέφαλον ἐκκλησίαν, τὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἀχρῶδων, κληθείσῃ· Ἰουστινιανῆς πρώτης, ἣς ὁ ἐπίσκοπος ἐκλήθη ἐπίσης ἀποστολικὸς τῆς Ρώμης. Κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα καὶ ὁ Κορίνθου προσέλαβε τὴν προσωνυμίαν ταυτην. Καὶ ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι αὗται Θεσσαλονίκης (ἣς οἱ ἐπίσκοποι φαίνονται ὅτι ἐλέγοντο ἐπίσκοποι καὶ πατριάρχαι), Ἰουστινιανῆς καὶ Κορίνθου αὐτοκέφαλοι, ἀποκτοῦσι ὑπερτέραν τινα δικαιοδοσίαν ὁμοίως ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν ἐπισκοπικοὺς θρόνους, συνδέομεναι δὲ ἐμμέσως πρὸς τὴν πρῶτον αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν νέαν Ρώμην, ἣς οἱ ἐπίσκοποι συχνὰς ἔπεμπον παρανετικὰς ἐπιστολάς πρὸς τὰς εἰρημνὰς ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἀσκήσῃ διοικητικὴν δικαιοδοσίαν ἐπ' αὐτάς. Ὅπως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ Λέων ἦτο τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὁριστικῶς πρὸς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

λοιπὸν ἠρέθισε, διὰ τοῦ ὑποτεταγμένου εἰς αὐτὸν πολυαριθμοῦ τῆς Ἑλλάδος κλήρου, τὰ πνεύματα τῆς χώρας ταύτης κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόσῳ εὐχερέστερον ὄσῳ συνέβη τότε πρὸ μικροῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐν ἓκ τῶν φυσικῶν ἐκείνων φαινομένων τὰ ὁποῖα εἰς τοιαύτας μάλιστα περιστάσεις εἶναι ἐπιτηδεύματα νὰ παρασταθῶσιν εἰς τοὺς πολλοὺς ὡς δισημιαὶ τινεὶ καὶ θεωμνῆται. Τῷ ὄντι ἐν ἔτει 726 ἐγένετο περὶ τὴν νῆσον Θήραν ἐκρηξίς τις ὁμοία ἐκείνης ἣν εἶδον αἱ παροῦσαι γενεαὶ συμβαίνουσιν ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1866, ἣν ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν (Κεφ. Α' παρὰ τ. τόμου Α') καὶ ἣς ἀνάλογοι ἐγένοντο πολλαὶ περὶ τὴν Θήραν καὶ πρὸ τοῦ 726 καὶ μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο. «Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἔτει, ἰνδικτιῶνι θ', ὄσῳ θέρου, λέγει ὁ Θεοφάνης, ἀτμὶς ὡς ἐκ καμίνου πυρὸς ἀνέβρασεν ἀναμέσον Θήρας καὶ Θηρασίας τῶν νήσων, ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ἐπὶ ἡμέρας τινὰς, καὶ κατὰ βραχὺν πυρνομένης καὶ ἀπολιθουμένης τῇ ἐξάψει τῆς πυρῶδους ἐκκαύσεως, ὅλος ὁ καπνὸς περισφαιρῆτι ἐδεικνυτο. Τῇ δὲ παχύνει τῆς γαιώδους οὐσίας, πετροκρήτους μεγάλους ὡς λίθους τινὰς ἀναπέμψαι καθ' ὅλης τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ Λέσβου καὶ Ἀβύδου καὶ τῆς πρὸς θάλασσαν Μακεδονίας, ὡς ἴπταν τὸ πρόσωπον τῆς θαλάσσης ταύτης κισήρων ἐπιπολαζίντων γέμειν' μέσον δὲ τοῦ τηλικούτου πυρὸς ἀπογαυωθεῖσα τῇ Ἱερᾷ λεγομένη νήσῳ σνήφθη, μήλω τὸ πρὶν οὐσα». Περιέργον δὲ εἶναι νὰ ἀντιπαραθεσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ χρονολογικοῦ τὴν περιγραφὴν ἣν εὐρίσκομεν εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν ἀρχαίον γεωγράφον τῆς πρώτης ἱστορικῆς γνωστῆς περὶ Θήραν ἐκρήξεως· «Ἀνὰ μέσον γὰρ Θήρας καὶ Θηρασίας, λέγει ὁ Στράβων, ἐκπεσούσαι φλόγες ἐκ τοῦ πελάγους ἐφ' ἡμέρας τέσσαρας, ὥστε πᾶσαν ζεῖν καὶ φλέγασθαι τὴν θάλατταν, ἀνεφύσησαν κατ' ὀλίγον ἐξαιρωμένην, ὡς ἂν ὄργανικως, συνθεθειμένην ἐκ μύδρων νήσων, ἐπέγυσαν δώδεκα σταδίων περίμετρον. Μετὰ δὲ τὴν παύσαν τοῦ πάθους ἐθάρασαν πρώτοι Ρόδιοι θιαυτοκρατοῦντες ἐτι, προσπλευσάσι τῷ τόπῳ καὶ Ποσειδῶνος Ἀσφαλίῳ ἱερὸν ἰδρῶσασθαι κατὰ τὴν νῆσον».

Ἐννοεῖται πόσον εὐκόλον ἦτο εἰς τὸν Γρηγόριον Β' νὰ καταπέσῃ τοὺς πολλοὺς ὅτι τὸ φυσικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον ἦτο σημεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Λέοντος μελετωμένων καινοτομιῶν. Ὅθεν ἐν ἔτει 727 ἀποστατοῦσιν ἀναφανδὸν ἡ τε κυρίως Ἑλλὰς καὶ αἱ Κυκλάδες νῆσοι, ἀναγορεύουσαι βασιλέα Ἀσημόν τινα ἀνθρωπον ὀνόματι Κοσμᾶν καὶ συγκροτοῦσαι περικτὸν καὶ ναυτικὸν στρατόν, ὅστις, ἀγόμενος ὑπὸ δύο στρατηγῶν, τοῦ Ἀγαλλιανοῦ καὶ τοῦ Στεφάνου, καὶ συνεπαγόμενος τὸν Κοσμᾶν, προσῆλθεν ἐνώπιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ οἱ Ἀραβες, οἵτινες κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐμβαλόντες εἰς Καπαδοκίαν εἶχον κυριεύσει τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Καισάρειαν, ἤδη ἦσαν ἐπὶ τὴν Νίκαιαν. Ἄλλ' ὁ Λέων δὲν ἐπιτόθη ὑπὸ τῶν ποικίλων τούτων δυσχερειῶν. Πρὸ πάντων ἐξώρμησε μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ κατὰ τῶν ἓκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐπειθόντων στασιαστῶν καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρὸς. Ὁ γενναῖος Ἀγαλλιανός, μὴ θέλων νὰ παραδοθῆ, ἀπέθανε ρίψας ἑαυτὸν ἐνοπλιον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπῆσον δὲ καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, οἱ δὲ πλεῖστοι παρεδόθησαν εἰς τὸν νικητὴν, ὅστις ἐν τῇ γενναιοφροσύνῃ αὐτοῦ συνεχώρησε τοὺς πάντας μὴ ἐπιβάλων τὴν νόμιμον ποινὴν τοῦ θανάτου εἰμὴ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς Κοσμᾶν καὶ Στέφανον. Καὶ κατετροπώθη μὲν οὕτως εὐχερῶς ἡ ἐπαναστασις αὐτῆ ἀλλ' ἐν τούτοις εἶναι, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, νέα ἀπόδειξις ὁπόσους ἠθικοὺς καὶ ὕλικους πόρους εἶχεν ἐτι ἐν τῇ 8 ἑκατονταετηρίδι ἡ κυρίως Ἑλλὰς, ἀφοῦ ἐτόλμησε μόνη ν' ἀντιπεξέλλῃ καθ' ὅλης τῆς αυτοκρατορίας, ἀξιοῦσα νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτῇ ἰδικὸν τῆς βασιλείας. Ἄμα δὲ

κατατροπώσας τὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ Λέων ἐξέπεμψε τὸν στρατὸν εἰς ἐπικουρίαν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων πολιορκουμένης Νικαίας καὶ ἠγάγασεν ὡσαύτως τοὺς πολέμιους ταύτους νὰ ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι. Ὁ Θεοφάνης ἀποδίδει τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας αὐτῆς εἰς τὰς ἐμπροσδεκτικὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχὰς τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς πρώτης οὐκουμενικῆς συνόδου, τῶν ὁποίων αἱ εἰκόνες ἦσαν ἀναστηλωμέναι ἐν Νικαίᾳ καὶ ἀναγκάζεται μὲν νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐπολέμησεν ὁ στρατὸς γενναίως καὶ νὰ θαυμάσῃ μάλιστα ἕνα τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ, ὀνόματι Κωνσταντίνου, ἡρωικῶς ἐπὶ τῶν ἐπιπάλλεων πεσόντα, ἀλλ' ἐπιφέρει ὅτι οὗτος ἔπεσε τιμωρηθεὶς ὑπὸ τῆς Παναγίας, διότι τὴν προτεραίαν εἶχε συντρίψει διὰ λίθου καὶ καταπατήσῃ μίαν εἰκόνα αὐτῆς. Ἀναφέρομεν τὰς ἐρμηνείας ταύτας τοῦ χρονογράφου, ἵνα δεῖξωμεν ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸ κατὰ τῶν εἰκόνων πολέμιον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐφανῶς ἐπεκράτει ἐν τῷ στρατῷ, ἄφ' ἑτέρου δὲ τὴν τάσιν τὴν ὁποίαν εἶχον τότε οἱ μοναχοὶ νὰ ἀναρῶσι πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν καὶ νὰ ἐξηγῶσι τὰ πάντα διὰ τῆς τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων ἐπεμβάσεως.

Ὁ Λέων Γ' λοιπὸν κατέβαλεν ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀντιπάλους. Αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης βλέπων ὅτι οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Λομβαρδοὶ ἐκυρίευσαν τὴν περὶ Ἀγκῶνα Πεντάπολιν καὶ τὴν Ραϊένναν, σαφῶς ὑποδεικνύοντες ὅτι δὲν ἐνόουν νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν δωρεάν, καὶ πεισθεὶς ἐκ τούτου ὅτι τρέχει πολὺ πλείοτερον κίνδυνον ἀπὸ τῶν γειτόνων ἐκείνων βαρβάρων ἢ ἀπὸ τοῦ πόρου ἐδρευόντος βασιλέως, ἤρχισεν πάλιν νὰ προσεγγίξῃ πρὸς τὸν Λέοντα καὶ συνέδραμεν αὐτὸν νὰ ἀνακτίσῃ μὲν τὴν Ραϊένναν, νὰ καταβάλλῃ δὲ ἀσσιαστὴν τινα, ὅστις ἐσφετερίσθῃ ἐν Τυροσηνίᾳ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λέων, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἀπλὴν ἀντήρῳσιν τῶν εἰκόνων, διέταξε τὴν ἐντελῆ ἐκ μέσου ἀφαίρεσιν αὐτῶν. Δὲν ἤξευρομεν ἀκριβῶς πόθεν ὁρμώμενος ἐτροπολόγησε τὴν πρώτην αὐτοῦ συμβιβαστικὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασιν. Ἴσως οἱ μᾶλλον ἐνθεομοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ὁπᾶδοι παρεστήσαν αὐτῷ ὅτι ἡ ἀπλὴ ἐκείνη ἀνύψωσις, ἐνῷ δὲν προέλαβε τὰς στάσεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἄφ' ἑτέρου ὑπέβαλε τὰς προλήψεις τῶν πολλῶν, τόσῳ μᾶλλον ὥσῳ οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἔχωσι παρ' ἑαυτοῖς εἰκόνας καὶ νὰ δίδωσιν εἰς αὐτάς ἅπαντα τὰ δείγματα τῆς προτέρας λατρείας. Ἴσως ὁ βασιλεὺς ἐνθαυρηθεὶς ὑπὸ τῆς εὐκόλου κατατροπώσεως τῶν δύο στάσεων ἐνόμισεν ὅτι ἠμπορεῖ ἀκινδύνως νὰ ἐπιχειρήσῃ ριζικωτέραν μεταβολὴν. Ἄλλ' εἶτε διὰ τὴν μίαν εἶτε διὰ τὴν ἄλλην αἰτίαν, εἶτε, ὅπερ πιθανότερον δι' ἀμφοτέρως, ἐξέδωκε τῷ 728 τὸν διάταγμα, δι' οὗ ἀπγορευθῆ ὁλοσχερῶς ἡ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἀλλαχού ἀνάρτησις πάσης εἰκόνος ἀγγέλων, ἁγίων καὶ μαρτύρων, καὶ παρηγέλθησαν αἱ ἀρχαὶ νὰ καθαιρῶσιν αὐτάς παντοῦ ὅπου ἤθελον εὐρεθῆ. Λέγεται μάλιστα, διότι τὸ κείμενον τοῦ διατάγματος δὲν σφίεται, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις διετάχθη ἐπὶ ποιῆ. Ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ διάταγμα τοῦτο δὲν ἐξετελέσθη ἀκριβῶς οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ, καθ' ἃ θέλει καταστῆ πρόδηλον ἐξ ὅλων τῶν ἱστορηθησομένων γεγονότων. Ὁ Λέων Γ' ἠθέλησε δι' αὐτοῦ νὰ διατυπώσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως μᾶλλον ἢ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ἄμεσον ἐφαρμογὴν αὐτῶν. Ὅ,τι μόνον ἐπραξεν ἔκτοτε εἶναι ὅτι διέλυσε τὰς δημοσίας σχολὰς, αἵτινες, καθ' ὃ διευθυνόμεναι ἅπασαι ὑπὸ μοναχῶν, ἔκτος τῶν σχολῶν ἐν αἷς ἐδιδάσκοντο ἡ νομικὴ ἐπιστήμη, ἐπολέμιον ἀκαταλαύστως τὴν μελετωμένην μεταβολὴν. Πιθανῶς δὲ ταύτην τὴν διάλυσιν ἐδείνωσαν οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, οἱ μυθολογήσαντες τὰ περὶ τῆς κατατροφῆς τοῦ ὑπερτάτου ἐκπαιδευτηρίου ἐκείνου περὶ οὗ ἀνωτέρω ὁμιλήσαμεν. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Λέοντος

ἦτο συνετή, διότι ἀπαραιτήτων ἦτο τῷ ὄντι νὰ ἀφαιρεθῆ ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ κλήρου, ὅστις περιορίζων αὐτὴν εἰς σχολαστικὰς τινὰς ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων, ἀντὶ νὰ διαλύσῃ τὰς ἐπικρατούσας προλήψεις, ἀπ' ἐναντίας ἠέξανεν αὐτάς. Τούτων δὲ διαταγθέντων, ὁ τε Λέων καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐπεμελήθησαν οὐδὲν ἦττον τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πολλῶν διακεκριμένων ἐπὶ παιδείᾳ ἀνδρῶν, ὅσοι ἀναφαίνονται ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 8ης ἑκατονταετηριδος καὶ ἐφεξῆς ἐν τῇ Ἐνατολῇ, τοῦ Ἰωάννου Γραμματικοῦ, τοῦ φιλοσόφου Λέοντος, τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, τοῦ γεωμέτρου Θεοδώρου, τοῦ ἀστρονόμου Θεοδηγίου, τοῦ φιλολόγου Κομητᾶ καὶ αὐτοῦ τοῦ Φωτίου, τοῦ γεννηθέντος καὶ παιδευθέντος ἐντὸς τῶν τελευταίων τῆς μεταρρυθμίσεως χρόνων, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους. Τὸ παρὰ Γεωργίου Ἀμαρτωλοῦ ἀξιούμενον, ὅτι «ἐκτοτε ἡ τῶν ἐπισημόνων γνώσις ἐν Ρωμανίᾳ ἔλαυσε, τῇ τῶν βασιλεύοντων εἰκονομάχων ἀπονοίᾳ μειομένη ἕως τῶν ἡμερῶν Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας», εἶναι μία τῶν πολλῶν καὶ ἀνυποστάτων συκμαντιῶν ὧν βροίθουσιν οἱ σφῆζόμενοι χρονολόγοι. Κατὰ τοῦτο ὁ Θεοφάνης εἰλικρινέστερος ὢν δὲν λέγει καταλυθεῖσαν εἰμὴ τὴν εὐσεβῆ παιδευσιν, ὃ ἔστι τὴν ἱερατικὴν καὶ μοναστηριακὴν παιδευσιν· μὴ ἀναφέρων δέ τι περὶ τῆς θύραθεν παιδείας ὑποδεικνύει ἀρκούντως ὅτι αὐτὴ ἐξηκολούθει ὑπὸ σταμένῃ. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι, ὡς καὶ πρὸ μικροῦ ἔτι βεβηγήσαμεν, ἡ ἐκλαίχθυθῆσα ἐκπαίδευσις δὲν ἦτο τότε δυνατόν νὰ διαδοθῆ ὅσον ἔδει εἰς τὸν κοινὸν λαόν, ἀπὸ τῆς διαφωτίσεως τοῦ ὁποίου ἐξηρατο ἐν τούτοις ἡ τύχη τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ὁ ἀνώτερος κλήρος οὐδόπως ἀντίστη εἰς τὸ νέον περὶ εἰκόνων βασιλικὸν διάταγμα. Μόνος ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ἀπειποιήθη νὰ ὑπογράψῃ καὶ νὰ κληροποιήσῃ αὐτό· ἀλλὰ ἐξ ὅλης τῆς προηγουμένης αὐτοῦ διαγωγῆς καθίσταται πρόδηλον ὅτι ἐπολιτεύθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου χαρίζομενος εἰς τὴν μοναχικὴν μερίδα μᾶλλον, καὶ συνηνοηθεὶς μετὰ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, οὐχὶ δὲ καθοδηγούμενος ὑπὸ λόγων συνειδήσεως. Ὁ Γερμανός, ὢν ἔτι Κυζίκου, εἶπεν ἀποασθῆ μετὰ πολλῆς προθυμίας τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλιππικοῦ ἐνεργηθεῖσαν ἀνατροπὴν τῶν ὅσα ἡ ὁ οἰκουμενικὴ σύνοδος ὤρισεν κατὰ Μονοθελητῶν καὶ Μονοφυσιτῶν. Τινὲς μάλιστα ἀξιοῦσιν ὅτι καὶ νόμον ρητὸν ἐξέδωκεν ὁ Φιλιππικὸς κατὰ τῶν εἰκόνων. Διὰ τὴν ἡγήσθη ὁ Γερμανὸς ἐδυσχεραίνε νὰ ἀποδεχθῆ τὰ ὑπὸ τοῦ τοῦ Λέοντος ψηφισθέντα, τὰ ὁποῖα ὁμολογούμενως προσέβαλλον τὰ θεμελιώδη τῆς ἐκκλησίας δόγματα πολὺ ὀλιγώτερον τῶν ἐπὶ Φιλιππικοῦ γενομένων; Τούτου ἕνεκα ὠργισθὲν φασικῶ τῷ λόγῳ ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ πατριάρχου, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταναγκάσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ μεταβάλῃ γνώμην. Κατ' ἀρχὰς προέτρεψε αὐτὸν κατ' ἰδίαν νὰ παύσῃ ἀντιπράττων· καὶ ἐπειδὴ οὗτος εἰς ἀπάντησιν ὑπέμνησε τῷ βασιλεῖ τὴν ὑπόσχεσιν ἣν ἔδωκε πρὸ τῆς στέψεως «ἐν μηδενὶ σαλευσάι τὴν ἐκκλησίαν τῶν θεσμῶν αὐτῆς», ὁ Λέων, ὅστις ἐπέσβευσεν ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δὲν ἦτο θεμελιώδες τῆς ἐκκλησίας δόγμα, διότι δὲν εἶχε ποτὲ ὀρισθῆ ἐπισήμως καὶ κανονικῶς, συνεκίλεσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 730 Συμέντιον, ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ τῆς διενέξεως. Ἀποποιήθεις δὲ τοῦ πατριάρχου πάλιν νὰ ἐνδώσῃ, τὸ συνέδριον ἔκεινο, ἐν ᾧ ἤρθευε καὶ αὐτὸς ὁ σύγκειλος (1) καὶ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀναστάσιος, κατεδίκασεν ὁμοψήφως τὴν διαγωγὴν τοῦ Γερμανοῦ, ὅστις ἐνόησας ἤδη ὅτι δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ τὸ ἕσπαστον τῆς ἐκκλησίας

(1) Τὸ ὄνομα Σύνκελλος σημαίνει κυριολεκτικῶς τὸν ἐν τῇ ἀπὸρ κελίῳ (cella) οἰκοῦντα ἤτοι σύντροφον ἐδόθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς ἰδιαίτην τάξιν πατριαρχικῶν κληρικῶν ἀξιοματουχῶν, ὧν ὁ πρῶτος ἐκλήθη πρωτοσύγκελλος.

ἀξίωμα ἀπετάξατο τὴν ἀρχιερωσὺν ἑνάπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπιθεὶς τὸ ὄμοσόν ἀπεχώρησεν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, μεθ' ὃ προχειρίσθη πατριάρχης ὁ σύγκελλος Ἀναστάσιος.

Κατὰ τὰ εἰθισμένα ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Ἀναστάσιος ἀγγέλλαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου

Χριστιανικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ εἰς χριστιανικὸν ναὸν κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μετατραπέντος Παρθενῶνος

πατριάρχου εἰς τὸν ἀρχιερεῖα τῆς Ρώμης, ὅστις ὁμοῦς τὴν μὲν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀναστασίου ἐπέστειρε, τὸν δὲ Λέοντα ἤλεγξε πικρῶς ὡς παραβιάσαντα τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ ἐθουρῶβησε τὸν βασιλέα καθ' ἑαυτὸν τε καὶ διότι εἶχε τότε συμβῆ ἔν τῃ βασιλευσίῃ ταραχὴ οὐ σμικρὰ ἐκ τοιαύτης τινὸς περιστάσεως. Εἰς τὸν ἀξιοματικὸν τῆς βασιλικῆς σφραγῆς, παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν φρονημάτων τὰ ὅποια ἐπεκράτουν ἔν γενεῇ εἰς τὸν στρατὸν, ἠθέλησε νὰ καθαιρέσῃ τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν εἰκόνων τῆς πόλεως, ἧτοι τὴν τοῦ Σωτῆρος εἰκόνα, ἧτις ὑπερέκειτο τῆς μεγάλης τῶν ἀνακτόρων πύλης, καὶ ἦν ὀνομάζουσι μὲν εἰκόνα ὃ τε Θεοπάνης καὶ ὁ Κεδρηνός, ὃ δὲ Ζωαναῖς καλεῖ ἐκτύπωμα, ὃ δὲ Κωδινός στήλην χαίτην, σὴτως ἐπιλέγων ὅτι ἡ βραδύτερον ἱστορηθεῖσα αὐτόθι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ δὲν ἦτο πλέον στήλη ἀλλὰ διὰ ψηφίδων

κατεσκευάσθη. Ἡ πύλη ἧς ὑπερέκειτο ἡ εἰκὼν αὐτῆ ἦτο ἡ κυρία πύλη τῆς λεγομένης Χαλκῆς, οἰκοδομημάτων ὅπερ ἀπετέλει τὰ προπύλαια οὗτος εἰλεῖν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ὀνομάζετο Χαλκῆ ἔνεκα τῆς χαλκίνης αὐτοῦ στέγης καὶ ἐφημιζετο διὰ τὸ πλήθος τῶν κίωνων καὶ τῶν ἀγαλμάτων δι' ὧν ἐκοσμεῖτο· καὶ ἡ εἰκὼν δὲ αὐτῆ ἐτιμῶτο σφόδρα καὶ ἐλέγετο θαυματοργήσασα ἐπὶ Μαυρικίου καὶ Ἡρακλείου. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ ἀξιοματικὸς ἐκεῖνος ἀναβὰς ἐπὶ κλίμακος ἠγωνίζετο νὰ κατακόψῃ διὰ πείλακος τὴν εἰκόνα καὶ ἐνέπαιζε τὰς γυναῖκας αἰτίνες συρρεῦσαι πολυάριθμοι προσεπάθουν νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐπιχειρήματος, ὃ ὄχλος ἐξαγριωθεὶς ἐπὶ τέλους ἔρριψε τὴν κλίμακα ἐφ' ἧς ὁ ἀξιοματικὸς ἴστατο καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν τε πεσόντα καὶ τοὺς ὀλίγους στρατιώτας ὑφ' ἃν συνοδεύετο. Μανιώδης δὲ γυνόμενος ἐκ τοῦ πρώτου τούτου χυθέντος

αίματος ὠρμησεν ἀμέσως ἔπειτα εἰς τὸ πατριαρχεῖον, ἵνα φωνεῖσθαι καὶ τὸν Ἀναστάσιον, ὅστις ὁμοῦ προλαβὼν ἐσώθη εἰς τὰ βασίλεια. Ὁ Λέων κατ' ἀρχὰς ἀδιαφοροῦσας πρὸς τὸν θρόνον εἶδεν ἤδη ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει σπουδαιότερον καὶ διέταξε τοὺς στρατιώτας τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς νὰ περιστείλωσι τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον συγκαίμενον ἐξ ἀνθρώπων τῆς κατωτέρας τάξεως, μοναχῶν καὶ γυναικῶν, διελύθη μετ' οὐ πολὺ ἄλλ' ἀποῦ ἔπεσον ἱκανοί, ἐξ ὧν βραδύτερον ἡ ἐκκλησία ἀνέγραψε τὰς γυναῖκας ἰδίως μεταξὺ τῶν ἁγίων. Ἡ δὲ εἰκὼν ἡ δοῦσα ἀφορμὴν εἰς τὴν ταραχὴν ταύτην ἠφανίσθη ἐκ διαταγῆς τοῦ Λέοντος, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐτέθη μὲν ἐπὶ τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων σταυρὸς (διότι τὸν σταυρὸν οὐδέποτε ἔπαυσαν τιμῶντες καὶ εὐλαβοῦμενοι οἱ τῆς μεταρρυθμίσεως βασιλεῖς), προστέθη δὲ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

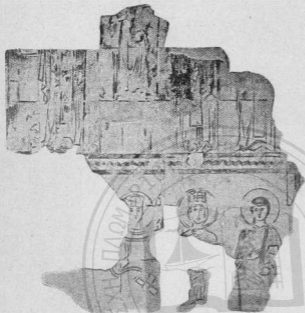
Ἄφρονον εἶδος καὶ πνοῆς ἐξημέμον,
Χειστὸν γράφεσθαι μὴ φέρον ὁ δεσποτῆς
Ἐγὼ γεροῦ ταῖς γασφαῖς πακουμένη,
Λέων σὺν υἱῷ τῷ γέῳ Κωνσταντίνῳ,
Σταυροῦ χωρῆται τὸν τρισούλιον τύπον,
Κεῖν ἄρμα πιστῶν, ἐν πύλαις ἀνακτόρων.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἀπ' ἐνὸς μαρτυρεῖ πόσον βραδέως καὶ ἀτελῶς ἐξετελεῖτο ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνακτόροις, τὸ πρὸ διατίας ἐκδοθὲν κατὰ τῶν εἰκότων διάταγμα, ἀπ' ἐτέρου δὲ ἀποδεικνύει ὁπόσον δύσκολον ἦτο ν' ἀποφυγῇ αἰματηρὸς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων μεριδῶν ῥήξις καὶ αὐτὴ ἡ μετριοπαθετέρα κυβερνήσις.

Ὅθεν ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι ὁ Λέων ἐταράχθη λαβὼν ἐν μέσῳ τῶν περιπετειῶν τούτων τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην τοῦ Γρηγορίου, ἐξ ἧς ἔπλεε σαφὲς ὅτι θελεῖ εἶθαι εἰς νέας διενέξεις πρὸς τὸν ἀρχιερεῖα τῆς Ρώμης. Ὁ βασιλεὺς ἠθέλησεν ἐκ αὐτῶν τρόπου νὰ προλάβῃ τὰς διενέξεις ταύτας, καὶ ἐπειδὴ ὁ Γρηγόριος, καθὼς καὶ ὁ πρῶτος πατριάρχης Γερμανός, εἶχον πάντοτε ἰσχυρισθῆ ὅτι τὰ περὶ προσκηνήσεως τῶν εἰκότων, εἰ καὶ αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ θεμελιώδες τῆς πίστεως δόγμα, ἐπρεπεὺς ἦδὲν ἦτον νὰ κανονισθῶσι ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου, ὁ Λέων ἔγραψεν εἰς τὸν πάπα ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συγκαλέσῃ τοιαύτην σύνοδον καὶ ὅτι προσκαλεῖ αὐτὸν νὰ συμπράξῃ εἰς τοῦτο. Ἄλλ' ὁ πάπας ἀπήνησεν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην ὑβριστικῶς. Καὶ δὲν εἶναι μὲν βέβαιοι ἂν ἡ περὶ τοῦτου σφραζομένη ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου εἶναι γνησία, εἰς πᾶσαν ὁμοῦ περίστασιν φαίνεται ἀναμφίβολον ὅτι ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἀποποιητικὴ ἀλλὰ καὶ ἐλεγχικὴ, διότι ὁ Λέων παροξυνθεὶς εἰς ὑπερβολὴν ἀπεκρίθη ὅτι θελεῖ ἐξώσει τὸν πάπα ἐκ Ρώμης· εἰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἀνταπήνησεν, ἐμπαίζων τὴν ἀπειλὴν καὶ προσπειλέγων ὅτι προτιμᾷ νὰ καταφυγῇ εἰς τοὺς νεοφύτους βαρβάρους μάλλον ἢ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἐπιβαλλομένην αὐτῷ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πίστιν. Οὕτω δὲ, ἐκλιπούσης πάσης ἐλπίδος εἰς συμβιβασμόν, ὁ μὲν Γρηγόριος συγκαλέσας σύνοδον κατεδίκασε τὸν βασιλέα ὡς αἰρετικόν, ὅπου ἔπραξε καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ δὲ Λέων διέταξεν ἔκτοτε τὴν κατάσχεσιν τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Σικελίᾳ κτημάτων τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ἐντελῶς ἐδήμησεν.

Ἄλλὰ πολὺ δεινότερος τοῦ Γρηγορίου ἀντίπαλος ἐπέτειλεν ἐξ ἀνατολῶν κατὰ τοῦ Λέοντος, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ἡ ἀντιπολιτεύσις τοῦ πάπα παρήγαγε βεβαίως πολλὰς δυσκολίας εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος καὶ παρεσκεύασε τὸν ἀπ' αὐτοῦ χωρισμόν

τῆς μέσης Ἱταλίας, ἀλλ' ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀντιπολίτευσις συνετέλεσεν εἴπερ τι καὶ ἄλλο εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπὶ τέλους ἀποτυχίαν τῆς μεταρρυθμίσεως· διότι αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ ἀνήγαγον εἰς σύστημα τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, ὕπεστήριξαν διὰ τῶν τεχνικῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὄρων τὴν περὶ τοῦτου δοξασίαν τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπετέλεσαν ἐν γένει ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς τὴν βῆσιν τῆς δογματικῆς διδασκαλίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Χριστιανικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ εἰς χριστιανικὸν κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μετὰτραπέντος Παρθενῶνος

Ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς δὲν εἶχε πολλὰ δικαιώματα εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ μὲν πάππος αὐτοῦ κατηγορεῖτο ἀδίκως ἢ δικαίως ὅτι εἶχε προδώσει τὴν Δαμασκὸν εἰς τοὺς Ἀραβας, ὁ δὲ πατὴρ Σέργιος, ὁ ἐπιλεγόμενος Μανσοῦρ, διετέλεσε μέγας λογοθέτης ἢ ἐπὶ τῶν οικονομικῶν ὑπουργὸς τοῦ καλίφου, διότι οἱ Ἀραβες ἠρώθιμον εἰσέτι τότε διὰ ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ μετεχειρίζοντο πολλοὺς χριστιανοὺς εἰς τὰς οικονομικὰς υπηρεσίας. Αὐτὸς ὁ Ἰωάννης διεδέξατο ἐπὶ τινὰ χρόνον, ὡς λέγεται,

τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρός, καὶ ὁ βιογράφος αὐτοῦ δὲν διατάζει μάλιστα ν' ἀποκαλέσῃ αὐτὸν πρωτοσύμβουλον τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεται ὅλος ἀπίθανον, διότι εἰς χριστιανὸν ἠδύνατο ν' ἀνατεθῇ ἡ οικονομικὴ διαχείρισις τοῦ κράτους, οὐχὶ ὁμοῦς πῦρ τὸ πρῶτον πολιτικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα· ἀμφίβολον δὲ εἶναι καὶ ἂν ὁ Ἰωάννης διετέλεσέ ποτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ καλίφου.

Ὅπωςδήποτε, βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Σέργιος ἐφρόντισε νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὸν υἱὸν διὰ μοναχοῦ τινος σφοδατῶς, καταγομένου μὲν ἐκ Καλαβρίας, ὀνομαζομένου δὲ Κοσμᾶ, εἰς τὸν αὐτὸν τὸν ὥστε ὁ Ἰωάννης ἀπέβη ἐντὶς ὀλίγον εἰς τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου καὶ δικαίως ἐπωνομάσθη διὰ τὴν ἐγγλωττίαν Χρυσοσοφίας. Οὐδεμίᾳς τῶν ἐπιστημῶν ὅσαι τότε ἐγινώσκοντο καὶ ἐδιδάσκοντο ὑπῆρξεν ἄγευστος. Ὁ ἐγκωμιστής αὐτοῦ λέγει ὅτι περὶ μὲν τὴν Ἀριθμητικὴν ἦτο ἄλλος Πυθαγόρας καὶ Διόφαντος, περὶ δὲ τὴν Γεωμετρίαν νέος Εὐκλείδης· ὅτι ἦτο ἐγκρατέστατος περὶ τὴν Ἠθικὴν, οὗν ἐδίδασκεν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων· ὅτι ἀπέβη δεινὸς περὶ τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς καὶ τὰς ρητορικὰς ἀσκήσεις· ὅτι ἐσπούδασεν ὅλα τὰ μυστήρια τῆς Μουσικῆς, ὅτι ἐγνώρισεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, τῆς τε ἐπιγείου καὶ τῆς οὐρανόθεν, καὶ ὅτι ὡς κολοφῶνα ἀπάσης τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς ταύτης ἐπιστήμης ἐπέθετο τὴν εὐρυτάτην

περὶ θεοῦ μελέτην. Αἱ εἰδήσεις αὐταὶ περὶ τῶν μαθημάτων τὰ ὅποια ἐδίδαξεν ὁ Κοσμάς εἰς τὸν Ἰωάννην μαρτυροῦσιν ὅτι ἐσφύζοντο τότε εἰσεῖν, μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον, αἱ περὶ τοῦ συνδουασμοῦ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς σοφίας παραδόσεις, περὶ οὗ ἄλλοτε ὠμίλησαμεν ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ παρόντι τόμῳ. Τὰ δὲ ἔργα τοῦ μαθητοῦ ἐτίμησαν τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τοῦτο τὸν διδάσκαλον, πρὸ πάντων τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα. Ἡ διαλεκτικὴ ἀνέκαθεν οὐσιωδῶς ἐπενήργησεν εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν· «ἡ γὰρ τῆς διαλεκτικῆς δύναμις τεῖχος ἐστὶ τοῖς δόγμασιν», εἶπεν ὁ μέγας Βασίλειος. Ταύτης λοιπὸν τῆς διαλεκτικῆς κατὰ Ἀριστοτέλην καὶ Πορφύριον καὶ Ἀμμώνιον συνέταξεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς μακρὰν ἐξηγήσιν, πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, συντελέσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν παρ' ἡμῖν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐπικρατήσιν τῆς σπουδῆς τοῦ Ἀριστοτέλους. Naί μὲν καὶ πρότερον ὁ Ἀριστοτέλης ἐμελεῖτο παρά τε τοῖς μονοφυσίταις, ἐν οἷς ἰδίως διέλαμψε κατὰ τοῦτο ὁ Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος, ὡς προηγουμένως ἀνεφέρομεν, καὶ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, ἀλλὰ διὰ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὸ κῆρος τοῦ Σαγαριεῖτου ἀπέβη παρ' ἡμῖν ἀναμφισβήτητον. Ὡς δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐν γένει ὁ Δαμασκηνὸς «γνώσιν τῶν ὄντων ἢ ὄντα ἐστί, γνώσιν τῆς τῶν ὄντων φύσεως», ἀπεκάλει αὐτὴν «τέχνην τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν» καὶ διήρει εἰς δύο, τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν, καταλέγων εἰς τὸ θεωρητικὸν μέρος τὴν θεολογίαν, τὴν φυσιολογίαν, τὴν μαθηματικὴν· εἰς δὲ τὸ πρακτικὸν τὴν ἠθικὴν, τὴν οἰκονομικὴν, τὴν πολιτικὴν· ὥστε τὴν διαλεκτικὴν ὑπελάμβανεν οἷχι ὡς μέρος τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ὡς ὄργανον αὐτῆς· «αὐτῇ γὰρ πρὸς πᾶσαν ἀποδείξιν κέχρηται». Ἐπιστήσωμεν δὲ μᾶλλον τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἣν ἠσχόνην ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Δαμασκηνοῦ ἡ φιλοσοφικὴ ἐκεῖνη μελέτη, ἐπιρροὴν ἣτις ὑπῆρξε βεβαίως ἀξιοσημείωτος. Ἐὰν ἡ περὶ δρακόντων καὶ στρυγγῶν μικρὰ πραγματεία ἢ ἀποδοδομένη συνήθως εἰς αὐτὸν εἶναι τῷ ὄντι γνησία, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς εἶχε περὶ τῆς συναφείας τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ κόσμου δόξασίς εὐλογωτέρας οὐ μόνον ὅλων τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ πολλῶν χριστιανῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Περὶ δὲ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ θέματος τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως ἐξετάρη μὲν ἐνίοτε εἰς προλήψεις, αἱ ὅποια ἦσαν ἀναπόσπαστοι ἀπὸ τὸν μοναχικὸν βίον ὃν διήγεν, ἢ ἐλογίζοντο ἀπαραίτητοι ἵνα καταπλήξωσι τὸ πλῆθος, πολλαῖς ὅμως μετεχειρίσθη κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐπιχειρήματα τῶν ὁποίων τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν δύναμιν πᾶς νουνηξῆς καὶ εἰλικρινῆς ἄνθρωπος δὲν δύναται εἰμὴ νὰ ὁμολογήσῃ.

Εἴτε δὲ εἶχε διατελέσει ὑπουργὸς τοῦ καλίφου εἴτε μὴ, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι εἶχεν ἤδη ἀσπασθῆ τὸν μοναχικὸν βίον, ὅτε ἔγραψε τοὺς τρεῖς αὐτοῦ ἀπολογητικοὺς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας λόγους. Ὑπάρχουσί τινες ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς γνησιότητος τῶν λόγων τούτων, ὧν ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος εἶναι εἰς πολλαὶ ἀπλή κατὰ λέξιν ἐπανάληψις ὁ μὲν τοῦ πρώτου, ὁ δὲ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν οἱ λόγοι οὗτοι ἔχουσι πάντοτε σπουδαιότητα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀποδοθέντες ἀνέκαθεν εἰς τὴν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν συνενταξίσθησαν μετὰ τῆς ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ περιέχουσι τὰ ἰσχυρότατα ἐπιχειρήματα ὅσα πρό-
έτειναν ἔκτοτε οἱ ὑπέρμαχοι τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Τούτου ἕνεκα ἐπιχειροῦ-
μεν μικρὰν τινα αὐτῶν ἀνάλυσιν. Ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ὅστις ἐγράφη, ὡς φαί-
νεται, ἅμα μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ πρώτου βασιλικοῦ κατὰ τῶν εἰκόνων διατάγματος,
ὁ Δαμασκηνὸς ἀναιρεῖ ἐπιτηδῆως τὸ ἐπιχείρημα τὸ ὅποιον ὁ Λέων καὶ ἐν γένει οἱ τῆς
μεταρρυθμίσεως ὁπαδοὶ ἠντλοῦν κατὰ τῶν εἰκόνων ἐκ τοῦ θεοῦ παραγγέλλματος τοῦ
εἰπόντος «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω

καὶ ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς· ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός». Εἰς ταῦτα ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀποκρίνεται λέγων ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, οὐδένα γνωρίζοντας μεσάζοντα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οὐδὲ ἀξιωθέντες νὰ ἴδωσι τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐπομένως ἐν ἔχοντες μόνον τρόπον προσευχῆς, τὴν ἄμεσον πρὸς τὸν Θεὸν δέσπειν, φυσικῶς τῷ λόγῳ οὐδὲν οὐδενὸς ὁμοίωμα ἐν τοῖς ἐκτεηρίοις αὐτῶν οἴκοις ἀπεδέχοντο. Πλὴν τούτου ὁ ἀδιάκοπος τοῦ Νομοθέτου φόβος ἦτο μήπως οἱ νήπιοι εἰσέτι περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν Ἰουδαῖοι λατρεύουσι τὴν κτίσιν παρὰ τὸν Κτίσαντα καὶ ἐξολοθίσθωσιν οὕτως εἰς εἰδωλολατρείαν. «Ἰουδαῖοι μὲν διὰ τὸ πρὸς εἰδωλολατρείαν εὐλόγηθον ταῦτα νενομοθέτητο· ἡμεῖς δέ, θεολογικῶς εἰπεῖν, οἷς ἐδόθη φυγεῖν τὴν δεισιδαίμονα πλάνην μετὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ Θεῷ μόνῳ λατρεύειν, καὶ τῆς θεογνωσίας πλουτήσαι τὴν τελειότητα, καὶ εἰς ἄνδρα καταντήσαι τέλειον, παρελθούσι τὴν νηπιότητα, οὐκ ἔτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἔσμεν, λαβόντες χριτικὴν ἔξιν παρὰ Θεοῦ καὶ εἰδότες τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ εἰκόνι μὴ περιγραφόμενον. «Οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ, φησὶν, ἐοράκατε». Βαβαὶ τῆς σοφίας τοῦ Νομοθέτου! πῶς εἰκονισθῆσεται τὸ ἀόρατον; πῶς εἰκασθῆσεται τὸ ἀνεκαστόν; πῶς γραφήσεται τὸ ἄκροον καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀόριστον; πῶς ποιωθῆσεται τὸ ἀνεῖδον; πῶς χρωματουρηθήσεται τὸ ἀσώματον. Τί οὖν τὸ μυστικῶς μνησόμενον; Ἄηλον ὡς, ὅταν ἴδῃς διὰ σὲ γενομένον ἄνθρωπον τὸν ἀσώματον, τότε δρισκεῖς τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα· ὅταν τὸ ἀσώματος καὶ ἀσχημάτιστος ἄσπος τε καὶ ἀπλήλικος καὶ ἀμεγέθης τῇ ὑπεροχῇ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, μορφὴν δούλου λαβὼν, ταύτῃ συσταλῇ πρὸς ποσότητά τε καὶ πληκτικότητα, καὶ χαρακτῆρα περιθῆται σώματος, τότε ἐν αἰνάξι χάραττε καὶ ἀνατίθει πρὸς θεωρίαν τὸν ὀραθῆναι καταδεξάμενον. Χάραττε τούτου τὴν ἀφατον συγκατάβασιν, τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, τὴν ἐν Ἰουδάνῃ βάπτισιν, τὴν ἐν Θαβῶφ μεταμόρφωσιν, τὰ πάθη τὰ τῆς ἀπαθείας πράξεναι, τὸν θάνατον, τὰ θαύματα, τὰ τῆς θείας αὐτοῦ συμβολα φύσεως, δι' ἐνεργείας σαρκῶς ἐνεργεία θεῖα πραττόμενα, τὸν σταυρὸν τὸν σωτήριον, τὴν ταφήν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, πάντα γράψε καὶ λόγῳ καὶ χρώμασι. Μὴ φοβοῦ, μὴ δέδιβι, οἶδα διπλοῖν πρὸς προσκυνήσεως. Προσεκύνῃσθε ποτε Ἀβραάμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ, ὅτε τὸ σῆμα τὸ διπλοῦν εἰς τάφον κληρὸν ὠνήηται, ἀνδράσιν ἀσεβέσι καὶ ἀγνωσίαν γουσαῖα Θεοῦ. Προσεκύνῃσεν Ἰακώβ Ἡσαὺ τῷ ἀδελφῷ καὶ Φαραὼ ἀνδρὶ αἰγυπτίῳ, ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ τὸ ἀκρον τῆς ράβδου προσεκύνῃσθε μὲν ἄλλ' οὐκ ἐλάτρευσε. Προσεκύνῃσεν Ἰησοῦς ὁ τὸ Ναυῆ καὶ Δανιὴλ ἀγγέλῳ Θεοῦ ἄλλ' οὐκ ἐλάτρευσαν. Ἔτερον γάρ ἐστιν ἡ τῆς λατρείας προσκύνῃσι καὶ ἕτερον ἢ ἐκ τιμῆς προσαγομένη τοῖς κατὰ τι ἀξίωμα ὑπερέχονσι».

Μόνον λοιπὸν τοῦ ἀόρατου Θεοῦ ἀπαγορεύεται ἡ ἐξεικόνισις· καὶ ὁ Δαμασκηνὸς πολλαχοῦ διαρρήδην λέγει ὅτι, ἐὰν τούτου ἐπιουθῆμεν εἰκόνα, ὅπως ἡμαρτανόμεν, Θεοῦ δὲ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ γῆς σαρκὶ καὶ ἀνθρώποις συνανασταραθέντος, ἦτοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπιτρέπεται νὰ γράφωμεν τὴν εἰκόνα, ἔτι δὲ μᾶλλον τῆς Θεοτόκου καὶ πρὸ πάντων τῶν ἁγίων. Καὶ οὐ μόνον ἐπιτρέπεται νὰ γράφωμεν τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀσθενεῖαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣτις ἔχει χρεῖαν ἐξωτερικῶν τοιούτων σημείων, ἵνα μὴ λησμονῇ τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα τῆς εὐλαβείας ἡμῶν καὶ τοῦ σεβασμοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχειρήμα τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀδυνατούσης ἀμέσως ἐπὶ τὰς νοητὰς θεωρίας ἀνατείνεσθαι καὶ δεομένης οἰκειῶν καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν, εἶναι τὸ ἰσχυρότερον πάντων ὅσα προτείνει

ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, συνηγορῶν ὑπὲρ τῶν εἰκόνων. «Υπόμνημα γάρ ἐστιν ἡ εἰκὼν, καὶ ὡς τοῖς γράμμασι μεμνημένοις ἢ βίβλος, τοῦτο καὶ τοῖς ἀγαμματίοις ἢ εἰκὼν, καὶ ὡς τῆ ἀκοῆ ὁ λόγος, τοῦτο τῆ ὄρασις ἢ εἰκὼν νοητῶς δὲ αὐτῇ ἐνούμεθα». Ἄτολα ὁμῶς λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ὅταν θέλων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὀφείλομεν νὰ ποιῶμεν τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπάντων τῶν ἁγίων, ὀνομάζει αὐτοὺς στρατὸν τοῦ Κυρίου καὶ παραβαλὼν πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως ἀνακράζει· «Ἰστοροῦμεν οὖν Χριστὸν τὸν βασιλέα καὶ κύριον οὐ γυμνοῦντες αὐτὸν τοῦ στρατεύματος. Στρατὸς γάρ τοῦ Κυρίου οἱ ἅγιοι· γυμνωσάτω ἑαυτὸν τοῦ οἰκείου στρατεύματος ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς, καὶ τότε τὸν ἑαυτοῦ Βασιλέα καὶ Κύριον». Ἐτι δὲ ἀσθενέστερά εἰσιν ὅσα συνεπάγεται, ἵνα ἀναίρεθῇ τὸν θεῖον Ἐπιφάνιον τὸν ρητῶς ἀπαγορεύσαντα τὰς εἰκόνας, καὶ τὸν μακάριον Ἀθανάσιον τὸν προστάξαντα ὑπὸ γῆν καλύπτειν τὰ τῶν ἁγίων λείψανα καὶ οὐχὶ ἐν λάραναξί τιθέναι. Πρῶτον μὲν, λέγει, ἐνδέχεται νὰ εἶναι παραγεγραμμένοι καὶ ἐπίπλαστοι ὁ λόγος ἄλλου μὲν ὢν πόνος, ἑτέρου δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ἔχων, ὃ πολλοὶς εἰθισταὶ δρᾶν. Δεύτερον, καὶ ἂν ὑποθετῇ γνήσιος ὁ λόγος, ἴσως ἐνομοθέτησε τὸ μὴ χεῖρ ἰσχυρῶς ποιεῖν εἰκόνας ἐπὶ ἄλλῳ τινὶ σκοπῷ ἀναλόγῃ τῆς προσηγορευθείσης τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἀπαγορεύσεως, ἣτις δὲν ἐγένετο εἰμὴ ἵνα καταργηθῇ τὸ ἄτοπον ἔθος τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες τοὺς ἑαυτῶν γεχορὸς οὐχ ὑπὸ γῆν ἔκρυπτον ἀλλ' ἐπὶ κλιβῶν καὶ σκαπόδων ἐτίθουν. Διότι, ἐπιφέρει παραδόξως ὁ Δαμασκηνός, ὅτι ὁ θεὸς Ἐπιφάνιος δὲν ἀπέχοσε τὰς εἰκόνας, μάρτυς ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ, ἡ μέχρι τῆς σήμερον δι' εἰκόνων οὕσα περικεκοσμημένη. Τρίτον δὲ σοῦ τὸ σπάνιον νόμος τῆ ἐκκλησίας οὐδὲ μία χειρὶν ἔσθ' ἰσχυρῶς ποιεῖ, ὡς καὶ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, οὐδὲ λόγος εἰς δυνατὸς ὅλης ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ γῆς περὶ τὸν μὲν αὐτῆς περὶ τὸν ἀναίρεσιν παραδόσιν».

Ἄξια ὡσαύτως σημειώσεως εἶναι ἡ μετροπάθεια μετ' ἧς ἀναφέρεται ἐν τοῖς προκειμένοις λόγοις ὁ βασιλεὺς, ὁσάκις γίνεται ἄμεσος μνεία τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Χαρακτηρίζεται μὲν ὁ κατὰ τῶν εἰκόνων πόλεμος ὡς ἐνέργεια τοῦ φθονεροῦ διαβόλου καὶ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας δαίμονος, καὶ πολεμεῖται ἡ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας. «Οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ... Βασιλεὺς ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐπραξία, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ποιμένων καὶ διδασκάλων... Ὑπεικομέν σοι, ὦ βασιλεῦ, ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασι, φόρος, τέλος, δασυληψία, ἐν οἷς σοὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγχευεῖσθαι, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει ἔχομεν τοὺς ποιμένας τοὺς λαλήσαντας ἡμῖν τὸν λόγον καὶ τυπώσαντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεομοσίαν». Προχωρεῖ δὲ ἐνταῦθα καθ' ἑν εἰσέτι βῆμα καὶ ἀνακράζει· «ληστροικὴ ἐφοδός ἐστιν αὕτη, ἀδελφοί»· ἀλλ' εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀρκετικῶς δὲν προβαίνει περαιτέρω. Οὔτε εἰς τὸν δεύτερον οὔτε εἰς τὸν τρίτον λόγον, οἵτινες φαίνονται γραφέντες μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ Ἀναστασίου, δὲν ἀναθεματίζει τὸν βασιλέα ἀπ' ἐναντίας ρητῶς λέγει ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ· «ὀκνῶ γὰρ τὸς εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεὸς ἀποστόλος, ἀνάθεμα ἔστω, ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν». Καὶ τὰ ἀπὸ αὐτὰς λέξεσιν ἀναλαμβάνει ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ.

Ἄφ' ἑτέρου ὁμῶς διαστρέφει ἐνίοτε δεινῶς τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, ὅταν βεβαίως ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ ὄψι· καὶ νῦν ὁ μακάριος Γερμανὸς ὁ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστάπτων ἐραρίσθη καὶ ἐξόριστος γέγονε, καὶ ἕτεροι πλείστοι ἐπίσκοποι καὶ πατέρες, ὧν οὐκ οἶδαμεν τὰ ὀνόματα». Ὅτι ὁ πατριάρχης Γερμανὸς οὔτε ἐραρίσθη οὔτε ἐξόριστος γέγονε, εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ὁ τε Νικηφόρος καὶ ὁ Θεοφάνης λέγουσι ρητῶς ὅτι μὴ πεισθεὶς νὰ συναινέσῃ ἐν τῷ Συλεντίῳ εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν εἰκόνων

παρητήθη και άπεσύρθη εις τόν πατρικόν οίκον. Ουδέτερος δ' έξ αυτών ειχε συμφέρον νά καλύψη τήν αλήθειαν. Άλλά και τά άλλα υπό του Δαμασκηνού άοριστως πως εκτραφούμενα περι τών παθμάτων πλείστον επισκόπων και πατέρων αποδείχθηνται άνυπόστατα, άμα υποβάλλομεν αυτά εις άκριβέστερόν τινα έλεγχον. Είναι άληθές

Χειρόγραφον τών όμιλιών Ιωάννου του Δαμασκηνού, εκ βυζαντινού χειρογράφου εύρισκομένου εν Ιεροσολύμοις

* Άγγελοι, μάγοι και ποιμένες προσκυνούντες τήν Θεοτόκον και τόν Σωτήρα

Δαμασκηνού λέγουσιν είναι ή πρώτη και κυρία άπόδειξις του πόσον δικαιούμεθα νά δυσπιστώμεν πρós τούς λόγους αυτών. Τρόντι πρós τοίς άλλοις οί συναξαρισται διηγούνται ότι ο Λέων διέταξεν εις τινα τών περι αυτών νά απομμηθῆ τόν χαρακτηρα του προμάχου εκείνον τών εικόνων και νά γράψη επιστολήν τούτου ύποσχομένην δήθεν τῷ Λέοντι τήν παρίδοσιν τῆς Δαμασκου, ο δέ καλίφης, εις όν ο Λέων έπεμψε τήν επιστολήν, απέκοψε τήν χειρα του νομιζομένου προδότου, όστις όμως διά θαύματος τῆς Παναγίας Θεοτόκου ανέλαβεν αθῆς τήν χρῆσιν τῆς χειρός. Πολλοί τών θεομότερων αντιπάλων του Λέοντος, και ιδίως ο Λεβρ, δυσπιστοῦσι πρós τό θαύμα τούτο· και άμα δυσπιστήσωμεν πρós τό θαύμα δέν ηξεύρομεν διατί νά παραδεχθώμεν τό γεγονός τό όποιον έδωκεν άρομην εις τό ιστόρημα εκείνο. Πλήν τούτου όμως ου μόνον οί χρονογράφοι αποσιωποῦσι τήν πλαστογραφίαν του Λέοντος αλλά και αυτός ο Δαμασκηνός εν τοίς έπομένοις λόγοις ουδέν διαλαμβάνει περι του γεγονότος τούτου και του θαύματος, ένῳ ηθέλεν είναι τό ισχυρότερον τών επιχειρημάτων πρós ύποστήριξιν του θέματος αυτού. Πώς

ότι ώς πρós τούς πλείστον τούτους επισκόπους και πατέρας οί χρονογράφοι δέν παρέχουσιν ήμιν τρόπον έξελέξεως τῆς αληθείας, διότι, όπως και ο Δαμασκηνός, ουδένα όνομαστί άναφέροντες μαρτυρα εν γενεί μόνον λέγουσιν, ο μὲν Θεοφάνης ότι «πολλοί τε κληρικοί και μονασται και ευλαβείς λαϊκοί υπερεκινδύνευσαν του όρθου τῆς πίστεως λόγον τόν μαοιτικόν άναδηράμενοι στέφανον», ο δέ Νικηφόρος ότι «πολλοί τών εὑσεβούντων τιμωρίας πλείστας και αικισμούς υπέμενον». Μόνοι οί συναξαρισται μνημονεύουσιν έξ όνόματος πολλών επί Λέοντος μαρτύρων. Άλλά τό περιεργον είναι ότι όσα περι αυτού δη του

θέλετε λοιπὸν νὰ πιστεύσωμεν εἰς τοὺς ἄλλους τῶν συναξαριστῶν λόγους, ἀφοῦ εἶναι βέβαιοι ὅτι περὶ ἐνὸς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν λέγουσι ἀλήθειαν; Ἄλλως τὸ ὄψω περισσότερον μελετῶμεν τὰ περιστατικά τῆς τοῦ Λέοντος βασιλείας τόσῳ μᾶλλον πενθόμεθα ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ διατάσωμεν ἂν ὑπῆρξαν ἀληθῶς ποτὲ οἱ πολλοὶ καὶ οἰκτροὶ ἐκεῖνοι μάρτυρες. Οὐτὲ ἡ διενεργηθεῖσα τότε καινοτομία ἦτο τοσοῦτο σπουδαία ὥστε νὰ προκαλέσῃ ἀφοσιώσεις ἀναλόγους τῶν μαρτύρων τοῦ ἐθνικοῦ διαγμοῦ, οὔτε ὁ χαρακτήρ τοῦ Λέοντος, κατ' ὅσον γνωρίζομεν αὐτόν, ἦτο τοιοῦτος ὥστε νὰ ἐπιβάλῃ ἀγρίας καὶ ἀπανθρώπους ποινάς· οὐδὲ ἐξετελέσθη ἡ ἐκ μέσον ἀφαίρεσις τῶν εἰκόνων τοσοῦτο γενικῶς ὥστε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς πολλὰ ἀντιστάσεις. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβαινε μᾶλλον ὅ,τι ἐπὶ τῶν νόμων οὔτινες ἄλλοτε ἐν διαστήματι πολλῶν αἰῶνων ἐξεδίδοντο κατὰ τῶν συμβόλων τοῦ ἐθνικοῦ θεοσευήματος· ἅμα ἐκδοθέντος τοῦ νόμου, οὗτος ἐξετελεῖτό που καὶ που· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐληγομνεῖτο καὶ ἐπιπτεν εἰς ἀρησιάν μέχρις οὗ ἐξεδίδετο νέος νόμος, ὅστις ἐλάμβανε τὰς αὐτὰς περιπετείας. Ἐπαθόν τινες ἐπὶ Λέοντος, ἀλλὰ μᾶλλον διότι περιύβριζον τὸν βασιλεῖα ἀναισχύτως, ὅπως ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ αὐτὸς ὁ Λεβῶ, ἢ διότι δὲν ἐπέιθοντο νὰ παραιτηθῶσι τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως, οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἀνθισταμένων, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ἑξαίρετως οἱ μοναχοί, εὗρισκον ἄσπλον ἀσφαλὲς ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ παρὰ τῷ ἀρχιερεὶ τῆς Ρώμης, ὅστις ἔνεκα πολιτικῶν λόγων καὶ συμφερόντων δὲν ἔπαιεν ἀντιπολιτευόμενος εἰς τὸν Λέοντα καὶ ὑπερηγῶν ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ ἀπάντων αὐτῆς τῶν ὁπαδῶν.

Τῷ οὖν ὁ διαδεξιόμενος τὸν Γρηγόριον Β' ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ τῆς Ρώμης ἀξιώματι Γρηγόριος ὁ Γ' ἀντετάχθη ὡσαύτως εἰς τὸν Λέοντα, καὶ μετὰ πλείονος ἢ ὁ προκατόχος ζήλον, γράφων πρὸς τοὺς ἄλλοις αὐτῷ ἐπιστολάς ἐπὶ τοσοῦτον ὕβριστικὰς ὥστε ὁ βασιλεὺς οὔτε ἐδέχετο αὐτάς. Μετ' ὀλίγον μάλιστα, τῷ 732, ὁ πάπας συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἣτις ἀπερνήθη πάντα τὸν μὴ προσκυνοῦντα τὰς εἰκόνας προδότην τῆς πίστεως καὶ ἐχθρὸν τῆς ἐκκλησίας. Ἐπεχείρησε δὲ νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον ἑαυτόν, προκαλῶν διαμαρτύρησιν ὄλων τῶν ἰταλικῶν πολιτειῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε κατὰ τοῦτο, διότι ἡ κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία δὲν ἔπαισαν ἀναγνωρίζουσαι τὸ κύρος τῶν περὶ εἰκόνων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποφασισθέντων, μόνη δὲ ἡ μέσῃ Ἰταλία, ἣτοι ἡ Ρώμη, ἡ Ραβέννα καὶ ἡ Πεντάπολις, συνετάσσοντο μετὰ τοῦ πάπα. Ἴνα σωφρονίσῃ τὰς χώρας ταύτας ὁ βασιλεὺς ἐπέπεμψε τῷ 733 στρατὸν ἀξιόλογον· ὁ στόλος ὅμως ὅστις ἔφερε τὸν στρατὸν τοῦτον κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τρικυμίας ἐν τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσῃ. Ἄλλ' ὁ Λέων, καίτοι ἀποτραπείς ὑπὸ τῶν ποικίλων ἄλλων περισπασμῶν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους νὰ ἐκπέμψῃ νέαν στρατιάν εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατέφερεν οὐδὲν ἦγον καιρίαν πληγὴν εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης δι' ἀξιωματιοῦτος διατάξεως. Εἶπομεν ὅτι μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἡ Κρήτη, ἡ κυρίως Ἑλλάς, ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἠπειρος καὶ πάσα ἡ λεγομένη σήμερον Ἀλβανία ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν πάπαν. Ἦδη δὲ ὁ Λέων ἀπέστειλεν ἀπάσας τὰς χώρας ταύτας ἅπ' αὐτὸν καὶ καθυπέβαλεν αὐτάς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρόκηθη ἀλλὰ καθυπέγαγεν εἰς τὴν αὐτὴν δικαιοδοσίαν πρὸς τούτους ὄλας τὰς ἐπισκοπὰς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας. Καὶ αἱ μὲν τελευταῖαι αὐταὶ δὲν διετέλεσαν ὑποτεταγμένα εἰς τὸν πατριάρχον Κωνσταντινουπόλεως εἰμὴ ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταστηρίδας, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ διήρκεσεν ἡ ἐπὶ τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας κυριαρχία τῶν ἡμετέρων βασιλέων. Αἱ δὲ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀδρίου χώραι οὐδέποτε ἔκτοτε ἐχωρί-

σθησαν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Οὐδ' ἔχομεν χρείαν νὰ ἐξηγήσωμεν διὰ μακρῶν εἰς Ἕλληνα ἀναγνώστην ὅσον σπουδαία διὰ τὴν ἐθνότητα ἡμῶν ἀπέβη ὡς ἐκ τούτου ἡ πράξις αὕτη τοῦ βασιλέως Λέοντος. Εἶναι πρόδηλον ὅτι, ἂν αἱ προαναφεροθεῖσαι χῶραι, ὧν αἱ πλείεσται ἀποτελοῦσι τὴν κυριωτάτην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐστίαν, ἐξηκολούθουν ἔκτοτε διοικούμεναι ὑπὸ κλήρον ἀνατρεφομένου ἐν Ρώμῃ καὶ ἐκεῖθεν ἐξηρημαμένου, ὁ ἑλληνισμὸς ἤθελε περιπέσει εἰς τὸν ἐσχάτον κίνδυνον. Ὡστε ἡ διατάξις ἐκείνη τοῦ Λέοντος ὑπῆρξε σωτήριος δι' ἡμᾶς οὐδὲν ἦντον τῇ ἀληθείᾳ ἢ τῇ ἐπανειλημμένῃ κατατρόπως τῶν Ἀράβων περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὐδ' ἐννοοῦμεν πῶς ἀνῆλθον, κατὰ τὰλλα διαπραγμῆς ἐπὶ παιδείᾳ, εὐφυΐᾳ καὶ φιλοπατρῆϊ, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ἀπεδοκίμασε τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος ἀξιῶσας ὅτι «δύο ἀσεβεῖς αἰρετικοὶ (ὁ εἰκονομάχος Λέων καὶ ὁ εἰκονομάχος Ἀναστάσιος) ἀφῆρασαν τὴν ἀνατολικὴν Ἰλλυρίαν ἀπὸ τοῦ ἀντάρτου μὲν ἀλλ' ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβοῦς ἀρχιεπισκόπου Ρώμης». Προκειμένον περὶ ἱστορικῶν γεγονότων εἶναι ἀδιάφορον τὸ θρησκευτικὸν δόγμα τοῦ πράττοντος. Ὁ μᾶλλον ὀρθόδοξος ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νὰ εἶναι κυβερνήτης δλέθριος, καὶ τάναντιν ὁ αἰρετικώτατος ἄνθρωπος νὰ εἶναι καλὸς κάθαρος κυβερνήτης. Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν ἡ διατάξις τοῦ Λέοντος, δι' ἧς ἡ Ἑλλάς ἀπῆλλῃ τῆς δικαιοδοσίας ἀρχιερέως ἕνεον, ἵνα ὑποβληθῇ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἀρχιερέως ἑλληνος, ὑπῆρξεν ἐθνοσωτήριος, περὶ δὲ τούτου οὐδεμία δύναται νὰ προκύψῃ παρ' ἡμῖν ἀμφιβολία. Μόνον εἰς ἀσπόνδους τινὰς ἔχθρους ἡμῶν ἐπιτρέπεται νὰ κακίζωσι τὴν πρᾶξιν ἐκείνην τοῦ Λέοντος καὶ τὸ θλιβερὸν εἶναι ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησαν ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἡμετέρου θεολόγου, ἵνα ἀποδείξοσι θρηματικῶς τὴν κατ' αὐτοῦς γενομένην τότε εἰς τὴν Ρώμην ἀδικίαν.

Οἱ κυριώτατοι τῶν περιπερασμῶν, ὅσοι ἀπέτρεψαν τὸν βασιλεῖα νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ δυσμάς, ἦσαν αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν μοαμεθανικαὶ ἐπιδρομαί, αἵτινες ἀπὸ τοῦ 734 καὶ ἐφεξῆς ἀπέβησαν συνεχέστεραι καὶ τομηρότεραι. Ἀλλ' ὁ Λέων ἐπὶ τέλος κατατρόπισε τοὺς πολεμίους τούτους τῷ 740 ὁλοσχερῶς ἔχων εἰς τοῦτο συναρωγὸν καὶ τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις πρὸ καιροῦ ἀναγορευθεὶς συνάρχων τοῦ πατρὸς ἤχοιεν ἔκτοτε νὰ δίδῃ δείγματα ἐξαίρετου στρατιωτικῆς ἀξίας. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο Σουλεϊμάν, ὁ υἱὸς τοῦ καλῆρου Ἰσαμ, ἐξέπεμψε 30.000 ἀνδρῶν ὑπὸ στρατηγῶς τέσσαρας μέχρι τοῦ ἐν Φρυγίᾳ Ἀκροῖνου, αὐτὸς δὲ παρεπόμενος μετὰ 60.000 ἀνδρῶν ἐφθασε δρῶν καὶ πορθῶν μέχρι τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Τυάνων. Τότε ὁ Λέων καὶ ὁ υἱὸς οὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ἐπειθόντες κατὰ τοῦ ἐν Ἀκροῖνῳ στρατοῦ, κατατρόπισαν αὐτὸν ἐν μάχῃ μεγάλῃ, ἐξ ἧς μόλις 6.800 ἀνδρες διεσώθησαν παρὰ τῷ στρατῷ τοῦ Σουλεϊμάν, ὅστις βλέπων ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀνθῆξῃ ἔσπευσε νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν τάξει εἰς Περσίαν (1).

[>Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκροῖνου ἠττήθησαν, λέγει ὁ Θεοφάνης, οἱ περὶ τὸν >Μελίχ καὶ Βατᾶλ, καταπολεμηθέντες ὑπὸ Λέοντος καὶ Κωνσταντῖνου, ἐν τῇ μάχῃ >δὲ ταύτῃ ἔπεσον ὁ Βατᾶλ. Ὁ Βατᾶλ οὗτος εἶναι ὁ περιφίρμος μοαμεθανὸς ἥρωσ τοῦ >ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος ἀραβικοῦ ἰσλαμικοῦ ἔπους Δζαφάρ, ἐπικληθεὶς >Σεῖδ (ἦτοι νικηφόρος ἐν πολέμῳ κατὰ ἀπίστων) καὶ Βατᾶλ=ἀγωνιστής. Περὶ τοῦ >ἥρωικοῦ ἔπους Βατᾶλ παρεμφερούς καὶ ἀναλόγου ἐν πολλοῖς πρὸς τὸ μικρασιατικὸν

(1) Περσίαν, εἰς ἣν ὑπεχώρησεν ὁ Σουλεϊμάν, ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὸ Ἰράκ (τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Περσίας καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλλου ἐκτεινομένης περὶ τὸν Τίγρητα χώρας) συγγεῖον τὸ Ἰράκ πρὸς τὸ Ἰράν.

>(καππαδοκικόν) ἑλληνικόν, ἥρωικόν, μεσαιωνικόν ἔπος Διγενῆς Βασιλείου
 >Ἄκριτας, ἐγένετο ἤδη ἰκανός λόγος ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ Μαρδαίτων. Ἡ πρὸς
 >ἀλλήλα παραβολὴ καὶ σύγκρισις τῶν δύο ἔπων μαρτυρεῖ ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ἔπη (προ-
 >κειμένω περὶ συγκρίσεως τῶν δύο πρότερον νὰ προτιμηθῇ πάντοτε τὸ τῆς Κρυπτο-
 >φέρους χειρογράφου τοῦ ἔπους Ἄκριτας) ἐκφοῦν τὴν αὐτὴν πηγὴν καὶ κοιτίδα, τὴν
 >περὶ τὸν Ταῦρον Καππαδοκίαν καὶ τὴν ὁμορὸν ταύτη βόρειον Συρίαν, ὅπως ἀμφοτέροι
 >οἱ ἥρωες τῶν δύο ἔπων, ὃ τε χριστιανὸς καὶ ὃ μοαμεθανός, εἰσι Καππαδόκα. Οὐ
 >μόνον δὲ ἀμφοτέροι οἱ ἥρωες ἔχουσιν ἐν πολλοῖς ὁμοίωτα πρὸς ἀλλήλους ὡς ποιημι-
 >σταί (μετὰ τῆς ἐνκόλου νοσημένης διαφορᾶς τοῦ ἀποδιδόμενου τῷ Ἄκριτα ἐν τῇ μετα-
 >γενεστέρῃ διαμορφώσει τοῦ ἔπους φιλανθρωποτέρου χριστιανικοῦ χαρακτήρος ἀπέναντι
 >τοῦ ἀηθοῦς μοαμεθανικοῦ φανατικοῦ χαρακτήρος τοῦ Βατάλ), ἀλλὰ καὶ τὰ πολλὰ
 >ἐπεισόδια καὶ αἱ ποιήματα περιπέτεια τοῦ βίου αὐτῶν, οἱ τόποι ἐν οἷς πολεμοῦσι,
 >καὶ οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ πολεμῆσαι καὶ τὰ ὄπλα αὐτὰ καὶ ἡ μαγικὴ δύναμις καὶ οἱ ἔρω-
 >τες αὐτῶν καὶ τινὰ ὀνόματα ἡρώων κοινῶν εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἔπη (τοῦ Ἄκριτου
 >τοῦ ὄνομα ὑπάρχει ἐν τῷ ἔπει Βατάλ, ἐν ᾧ ὁ ἔλλην ἥρωας παρίσταται μονομαχῶν οὐχ
 >ἄπαρ πρὸς τὸν Βατάλ, ὡς στρατηγὸς καὶ βεζιρῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπό-
 >λει αὐτεκράτορος, τοῦναντίον δὲ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔπει δὲν γίνεται ὑπαινιγμὸς περὶ τοῦ
 >Βατάλ, ἀλλ' ἐν τῷ σπουδαιότερῳ χειρογράφῳ τοῦ ἔπους, τῷ τῆς Κρυπτοφέρους, εἰς
 >αὐτὸν τὸν Ἄκριταν ἀποδίδονται πράξεις τοῦ Βατάλ) ταῦτα πάντα ἐκκλητικὴν προ-
 >στώσι τῆς μεταξὺ τῶν δύο ἔπων συγγένειαν καὶ ἀποδεικνύουσι τὴν κοινὴν γένεσιν
 >καὶ καταγωγὴν ἀμφοτέρων ἐν τοῖς τόποις ἐκεῖνοις, οὕτως σαφῶστα περιηροῦντο
 >ἀμοιβαῶν εἰς χεῖρας Ἄραβων καὶ Ἑλλήνων. Ἐν τῷ χειρογράφῳ μάλιστα τῆς Κρυ-
 >πτοφέρους, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ἕλληνοι καὶ τροπαια, ἔγκωμιον τε τοῦ τρισμάκαρος Ἄκριτου
 >Βασιλείου», ἐπὶ τισσῶτον συγγέονται πρὸς ἀλλήλους οἱ δύο σύγχονοι ἥρωες δύο ὄλω-
 >σάντι πρὸς ἀλλήλους κόσμον ὥστε ὁ χριστιανὸς ἥρωας δὲν ὑποτάσσει μόνον
 >Συρίαν, Βαβυλωνίαν καὶ Ἀρμενίαν, ἀλλὰ μετὰ τὰς χώρας ταύτας ὑποτάσσει πολεμῶν
 >καὶ χώρας χριστιανικᾶς τῆς μ. Ἀσίας, «Χαρζιανὴν τε καὶ τὴν Καππαδοκίαν,
 >τὸ Ἀμόριον τε καὶ τὸ Ἰκόνιον, ἅμα τὴν Ἀγκυραν λέγω τε καὶ πᾶσαν
 >Σμύρνην», ἅς χώρας πᾶσας μόνον ὁ Βατάλ ἠδύνατο νὰ ἀπαρθεῖ ἀπὸ τῶν Ἑλλή-
 >νων πολεμῶν πρὸς τοὺς Ἑλλήνας. Καὶ νομίζε τις, ἀναγινώσκων ταῦτα τὰ ἐν τῷ
 >ἑλληνικῷ ἔπει τῷ Ἄκριτα ἀποδιδόμενα πολεμικὰ κατορθώματα, ὅτι ἀναγινώσκει ἐπι-
 >κὴν τινὰ ἀφήγησιν τῆς διὰ μ. Ἀσίας νικηφόρου πορείας τοῦ Μωσλέμ (Μωσλαμῆ)
 >ἢ Ἀρούν-αλ-Ρασίδ. Καθ' ὃν τρόπον αἱ ἀραβικαὶ αὐταὶ στατεῖαι ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ
 >Θεοφάνους, λέγοντος (σ. 407 ἐκδ. πατρ. Migne) «καὶ πολιορκήσας κατέλαβεν ὁ Ἄρων
 >(Ἀρούν) τὸ Ἡρακλέους κάστρον καὶ Θήβασαν καὶ τὴν Μαλακοπασίαν καὶ
 >τὴν Σιδερόπολιν καὶ Ἄνδροπα καὶ καθῆλθεν ἕως Ἀγκύρας», νομίζε τις ὅτι
 >ἀναγινώσκει τὸ τῆς Κρυπτοφέρους χειρογράφου τοῦ ἔπους Ἄκριτας Κεφ. Α'. «Τὴν Ἡρά-
 >κλειαν ὑστερὸν ἐξήλειψε ταχέως, τὸ Ἀμόριον δὲ καταλαβὼν ἄρχι τοῦ Ἰκονίου» καὶ χειρόγρ.
 >Τραπεζοῦντος Κεφ. Β' 86—87 «καὶ Ἡρακλέους ἐκούρυσεν τὸ Ἀμόριον καὶ τὸ Ἰφέ-
 >ριν»). Ὅτι ὁ Βατάλ (τὸ πλήρες ὄνομα Τζαφάρ, Σεΐδ, Βατάλ, Γαζῆ, Γαζῆ=
 >νικητὴς ἐν τῷ κατὰ ἀπίστον ἀγῶνι) ὑπέρθε πρόσωπον ἱστορικὸν μαρτυρεῖται ἔκ τε τῆς
 >τοῦ Θεοφάνους ἀνωτέρω παραθέσεως ἱστορικοτάτης ἀφηγήσεως περὶ τῆς μάχης τοῦ
 >Ἄκροῖνου, ὅπου ἔλασεν ὁ Βατάλ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μέχρι νῦν ἐγγίς περιόπου τοῦ
 >τόπου ἐν ᾧ ἔλασεν δεικνυμένου καὶ τιμωμένου τάφου αὐτοῦ καὶ τῆς ἐγγίς τούτου
 >ὁμοώνυμου τῷ ἥρωι κόμης Σεΐτ Γαζῆ, ἣν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν

>(1921) καταλαβών ἐτήρησεν ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον καὶ ἤς τὸ ὄνομα πολλάκις διήλανε
>διὰ τῶν στηλῶν τῶν ἐφημερίδων, χωρὶς, ἔννοεῖται, μνηδενὸς, ἢ ἐξεγείρη τοῦ διαφέροντος
>διὰ τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδιαίτησαν θέσιν καὶ σηματοῶσαν τοῦ ὀνόματος
>παρὰ πάντα τὰ ὕψ' ἡμῶν περὶ τούτου δημοσίᾳ γραφόμενα. (Ἰδ. καὶ σύγκρισιν
>λεπτομερῆ Ἀκρίτα καὶ Βατὰλ ἐν ταῖς ἡμετέραις <Σημειώσεις, κριτικαῖς, ἱστορικαῖς
>καὶ τοπογραφικαῖς περὶ τοῦ ἔτους Ἀκρίτα> ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ πανεπιστημίου ἔτους
>1906). Ἄλλὰ καὶ τοῦ Βατὰλ ἡ ἱστορικὴ μορφή, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Λιγενοῦς Ἀκρίτα,
>μεταστοῖα ἐπὶ τὸ ποιητικὸν ὑπερεφορτώθη μετὰ μυθικῶν διηγημάτων τῆς ἀσιατικῆς
>φαντασίας.]

Ἡ λαμπρὰ αὕτη νίκη ἐγένετο κατὰ Μάιον' ἀλλὰ πέντε δὲν παρήλθον μῆνες καὶ
σεισμός μέγας συνέβη τῇ 26 Ὀκτωβρίου, ἐπαναληφθεὶς δὲ πολλάκις ἐκ διαλειμμάτων
ἐν διαστήματι ἔτους σχεδὸν ὀλοκλήρου ἐπροξένησε συμφορὰς δεινὰς εἰς τε τὴν βασι-
λεύουσαν καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν χώρας. Τὰ χερσαῖα τῆς πόλεως τείχη ἐντελῶς κατέπεσον,
πλείστα δὲ μνημεῖα καὶ μοναστήρια, πλείστα οἰκίαι καὶ ἐκκλησίαι καταρραβίσθησαν,
οὐκ ὀλίγοι ἄνθρωποι ἐθανατώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατεσκήνωσαν πρὸ τῆς πόλεως, ἵνα
ἀποφύγῃσι τὸν θάνατον. Συγχρόνως ἀνετράπησαν καὶ πόλεις καὶ χωρία ἐν τῇ Θράκῃ
καὶ ἡ Νικομήδεια ἐν τῇ Βιθυνίᾳ καὶ ἡ Πραίνετος καὶ ἡ Νίκαια, ἐν ἣ μίᾳ μόνῃ ἐσώθη
ἐκκλησία. Ὁ βασιλεὺς, ἵνα θεραπεύσῃ τὰς ζημίας ταύτας, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ εἰς
τὰς ἄλλας ἐπαρχίας ἐκτάκτους φόρους. Πρὸ πάντων ἠῤῥησε καθ' ἕν ἑξῆς ἑκατημύριον
τὸν τακτικὸν κανόνα τοῦ ἐγγείου φόρου, ψηφίσας ὅτι κατὰ ὀλοκοτίνην θέλει
προστίθεσθαι μιλιαρσίον. Ὀλοκοτίνην ὠνόμαζον εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸ χρυ-
σοῦν νόμισμα, μιλιαρσία δὲ τὰ ἀργυρὰ νομίσματα, ὧν δώδεκα ἀπέτελλον ἕν χρυσοῖον.
Καὶ ἐπειδὴ εἰς μὲν τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἕνεκα τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς ἐκ τῶν
σεισμῶν συμφορᾶς, εἰς δὲ τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ἀδρίου ἐθρωπαικῆς χώρας ἕνεκεν αὐτῶν
τούτων τῶν σεισμῶν καὶ τῆς ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Σλαύων καταλήψεως οὐκ ὀλίγων ἐκ
τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τὰς ὁποίας οὗτοι ἐπεχειροῦν εἰς τὰς
ἐπιλοίπους ἢ εἰσπραξίς οὐ μόνον προσθέτου μιλιαρσίου ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνε-
καθεν ὄρισμένου κανόνος ἀπέβαινε ἢ δύσκολος ἢ ἀδύνατος, ὁ βασιλεὺς ἀνεπέσσε
συγχρόνως εἰς τινὰς ἐπαρχίας, αἵτινες αὐτὲ ὑπὸ τῶν σεισμῶν οὔτε ὑπὸ πολε-
μίων ἔπαθον καὶ ἰδίως εἰς τινὰ μέρη τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Σικελίας, τὸν
κεφαλικὸν ἢ προσωπικὸν φόρον, ὅστις πάλαι ποτὲ καθ' ὅλον τὸ κράτος εἰσ-
πραττόμενος εἶχε πρὸ καιροῦ καταργηθῆ. Ἐπὶ ταῖσι δὲ ἐδόμμεσε τότε ὀριστι-
κῶς τὰ λεγόμενα πατριμόνια τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, δηλαδὴ τὰ κτή-
ματα ὅσα εἶχεν ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐντὸς τοῦ κράτους. Οἱ πολέμοι τοῦ Λέον-
τος χρονογράφοι κατακρίνουσιν αὐτὸν μικρῶς διὰ τε τὴν δήμευσιν τῶν πα-
τριμονίων καὶ διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου εἰς τινὰ μέρη τῆς
Καλαβρίας καὶ τῆς Σικελίας. Ἐν τούτοις ἐνόσφ ὁ πάπας ἀναστάσιζεν, ἥθελεν εἶναι
γελῶτον νὰ ἐξακολουθῇ τὸ κράτος νὰ παρέχῃ αὐτῷ τοὺς ἀναγκαίους εἰς συντήρησιν
αὐτοῦ πόρους· οὐδὲν δὲ δικαιότερον ἢ τὸ νὰ συντελέσωσιν ἐπαρχίαι τινὲς ὀλιγώτερον
τῶν ἄλλων παθοῦσαι εἰς ἀνακούφισιν τῶν συμφορῶν ὅσας δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμεναι
αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι. Περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι αὕτη ἡ προσθήκη τοῦ μιλιαρσίου
δικαιολογεῖται ἀποχρόντως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν εὐρέθη ὁ βασιλεὺς νὰ ἀνορθώσῃ τὰ
καταπεσόντα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἢ πρωτεύουσα ἐλήρ-
κει ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν τειχῶν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκει-
μένου ἢ πρωτεύουσα κατεστράφη τοσοῦτον ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταβάλλῃ οἰκοθεν

τήν απαιτουμένην δαπάνην. Τί λοιπόν εὐλογώτερον ἢ νὰ καταβάλῃ τὴν δαπάνην ταύτην τὸ ἐπίλοιπον κράτος, τοῦ ὁποίου ἡ τύχη ἐξηρετάτο κατὰ μέρος ἀπὸ τῆς ἀσφαλείας τῆς πρωτεύουσας; Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ προσθήκη τοῦ μιλιαρσίου ἐξηκολούθησε νὰ εἰσπράττεται καὶ ἀφοῦ ἠνωρθώθησαν τὰ τέλη, ὃ ἐστὶν ἀπέρη φόρος τακτικός. Ἄλλ' ὁ Λέων δὲν εὐθύνεται διὰ τοῦτο, διότι ἔτος μόνον ἐπέζησε μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου. Καὶ ἔπειτα δυστυχῶς παντοῦ καὶ πάντοτε, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μᾶλλον εὐνομούμενα κράτη, εἰς τὴν Γαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, φόροι πρόσθετοι ἢ ἔκτακτοι ἐπιβλήθηέντες ἔνεκα ἐξαιρετικῶν περιστάσεων ἀπέβησαν φόροι τακτικοί, διότι ἐξηκολούθησαν εἰσπραττόμενοι πολὺ ἀφοῦ παρήλθον αἱ προκαλέσασαι αὐτοὺς κατὰ πρῶτον ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις. Ὅτι δὲ ἐν γένει οἱ βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἐπίεσαν τὸ ὑπὸ κήρυξιν διὰ καταθλιπτικῆς εἰσπράξεως ὡρῶν ἀπόδειξις ἔστω πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ διὰ τῶν χρόνων αὐτῶν ἀρχίσασα νὰ περιέλτῃ εἰς ἀρχορστίαν ἀδίκος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διάταξις τῆς ἐπιβολῆς, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ προηγούμενον βιβλίον τοῦ παρόντος τόμου.

Ἐν ἔτει 740 οὔτε οἱ ἀρχαῖοι χρονολογῶν οὔτε οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἀναφέρουσιν ἕτερόν τι γεγονός. Καὶ ὅμως ὁ Λέων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καθ' ὃ ἤγειρε μὲν τὸ ἔνδοξον περὶ Ἀκροῖόν τροπαιὸν ἔπασχε δὲ τὴν δεινὴν ἐκείνην τοῦ σεισμοῦ συμφορὰν, ἐξέδιδε συγχρόως τὸν νέον ἀστικὸν νόμον βασιλείου κώδικα, ὅστις καὶ μόνος ἦτο ἱκανὸς νὰ καταστήσῃ ἀθάνατον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ κώδιξ οὗτος κατηγορήθη περὶ τὰ τέλη τῆς ἀκολούθου ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἀνετράπησαν πάντα τὰ ἔργα τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως· ἐντεῦθεν δὲ λησμονηθεῖς καὶ ὄλιος ἀποσιωπηθεῖς ὑπὸ τῶν χρονολογῶν κατέστη ἄγνωστος εἰς τὰς ἐπομένας γενεάς. Ὅλιγα μὲν τινα αὐτοῦ ἀντίγραφα περιεσώθησαν εὐτυχῶς εἰς ἡμᾶς ἀλλὰ μέχρι πρὸ ἑτῶν τριάνοντα δὲν εἶχεν ἐκδοθῆ ὀλόκληρον αὐτοῦ τὸ κείμενον καὶ ἔτι ὀλιγότερον εἶχεν ἐκτεμηθῆ ἢ ἀξία αὐτοῦ· ἐκ τούτου ἡ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν σιωπὴ. Μόλις δὲ τῷ 1852 ὁ Ἐδουάρδος Ζαχαρίας, τοῦ ὁποίου οἱ ἀναγνώσταί ἡμῶν γνωρίζουσιν ἤδη τὸ ὄνομα καὶ τὰς ὑπερ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ὑληρεσίας, ἐδημοσίευσε κατὰ πρῶτον πλῆρες τὸ κείμενον τοῦ νομοθετικοῦ τούτου ἔργου. Καὶ ἔπειτα κατὰ τὰ ἔτη 1856 καὶ 1858 διαπραγματευθεὶς τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ ἐλληνορθομακικοῦ δικαίου περιέλαβεν ἐν αὐτῇ ἀξιολογὸν ἀνάλυσιν τοῦ προκειμένου νομοθετήματος. Ὁ νέος κώδιξ ἐπεγράφητο Ἐκλογὴ τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γενομένην παρὰ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου τῶν σοφῶν καὶ φιλευσεβῶν ἡμῶν βασιλέων, ἀπὸ τῶν Ἰνστιτούτων τῶν Διγέστων, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ διατάξεων, καὶ ἐπιδιόρθωσις εἰς τὸ φιλανθρωπότερον ἐκτεθεῖσα ἐν μηνὶ Μαρτίῳ Ἰνδ. θ' ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου 7591. Ἄλλὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μόνον τὸ τελευταῖον μέρος εἶναι ἀκριβές, τὸ διαλαμβάνον ὅτι διὰ τῆς Ἐκλογῆς ἐγένετο ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον διόρθωσις τῶν προηγούμενων νόμων. Τὸ δὲ πρῶτον, καθ' ὃ ἡ Ἐκλογὴ συντελέθη ἐκ τῶν νόμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, προστέθη ἴσως ἵνα καλύψῃ τὰς μεγάλας καινοτομίας αἰτινες πρόκειτο νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὸν ἀστικὸν τοῦ ἔθνους βίβλον. Τῷ ὄντι τὸ νέον τοῦτο νομοθέτημα ἔχει πλεῖστην σπουδαιότητα διὰ τε τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ὅλης νομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης. Καθότι οὐ μόνον εἶναι ὁ πρῶτος κώδιξ ὁ ἐπίσημος ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἑλληνιστὶ ἐκδοθείς ἀλλὰ καὶ ἐρρῶθιμος πλεῖστα ὄσα, ἰδίως δὲ τὰ περὶ γάμων καὶ οἰκογενείας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν

εὐαγγελικωτέρων καὶ χριστιανικωτέρων ἀρχῶν, τὰς ὁποίας πολλάκις μὲν εἶχον παρῖδει οἱ προηγούμενοι νόμοι κατὰ πρότον δὲ καθιέρωσαν οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι τῆς μεταρρυθμίσεως βασιλεῖς, καὶ αἰτίνες τὸ πλεῖστον καταργηθεῖσαι δυστυχῶς ὑπὸ τῶν βραδύτερον ὑπερισχυσάντων ἀντιπάλων αὐτῶν μόλις εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπέπρωτο νὰ

θριαμβεύσωσιν ὀριστικῶς ἐν ταῖς νομοθεσίαις τῶν μάλλον πεπολιτισμένων ἐθνῶν.

Ἡ σύνταξις τῆς Ἐκλογῆς ἀνετέθη εἰς τὸν κοιαιτώρα, ἤτοι ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργόν, Νικήταν καὶ εἰς τοὺς ἐπάτους Μαρίνον καὶ Νόννον· προτάσσειται δὲ τοῦ ἔργου προοίμιον, τὸ ὁποῖον ἀπέφυγε πάλιν νὰ ὁμολογήσῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τοῦ νομοθέτου, καὶ ὡς μόνον λόγον τῆς ἐκδόσεως τῆς εὐσυνόπτου καὶ εὐκρινοῦς ταύτης συλλογῆς ἀναφέρει ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν προηγούμενων βασιλέων νομοθετηθέντα, καθὸ διασπαρμένα εἰς πολλὰς βίβλους, κατήγησαν δυσκατάληπτα καὶ παλλὰς ἐντελῶς ἀκατάληπτα, μέγιστα εἰς τοὺς ἔκτος τῆς πρωτεύουσης οἰκοῦντας ὑπάρχουσιν. Τὸ προοίμιον περιέχει ὡσαύτως ἀξιολόγους τινὰς παραινέσεις πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς δικαιοσύνης, καὶ μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ ἔρχονται αἱ διατάξεις τοῦ νέου νόμου, αἰτίνες διαρροῦνται εἰς δεκαοκτὼ τίτλους, ὑποδιαρρομένους εἰς ἄρθρα. Δὲν ἔλωμεν ἀναλύσει ἐνταῦθα, καὶ τοῦτο διὰ βραγέων, εἰμὴ μόνας τὰς διατάξεις δι' ὧν ἐρορθμίσθησαν

Ἐγράφη ἡ παρῖσαι κίβη.
οἰκίαι χειρὶ Νιωίτα
σπαυλάκιον νόμου
δογματῆ τοῦ σλοίου.

ἄμτ.

ἀδελφὲ χαλρ πατριζ πραι
ποσίτονικαί κίβη. Γε
γομότοσ ἀββαρίον, Νι
κκφόρον τοῦ φιλοχρίφθ
δκωόρον· ὄντοσ αὐτοῦ
ἔν τῷ δόκμῳ τήριου
ἀφρικῆσ· κίβη σπῖβη
κρίου. Ἰνσ τ· σ' ἀπ' ὄδο
ἤ ἔν τῷ κίβη τοῦ ἡμῶν
ἐμφοσάνει κίβη τῶν κίβη
κίβη· ὄριαν τοῦ κίβη σ' ὄμορ
ἔν τῷ κίβη τῶν κίβη.

Αὐτόγραφον Νικήτα

(Ἐν κώδικι τῆς ἰωνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων)

αἱ μεταξὺ συζύγων σχέσεις, αἱ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, καὶ ἐν γένει αἱ οἰκογενειακαὶ σχέσεις, ἵνα δώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ἀκροθιγῆ τινα γνῶσιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας περὶ πάντων τούτων ἐπέσβεσον οἱ παρ' ἡμῖν ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως, ἔτι ἀπὸ τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν θεωρίαν ὁ γάμος εἶναι ὁ μόνος ἐπιτετραμμένος σύνδεσμος μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐπερειδόμενος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ δημιουργίᾳ τοῦ πρώτου ἀνθρωπίνου ζεύγους, καὶ ἔτι μάλλον κυρούμενος διὰ τῆς ἑκτῆς ἐντολῆς. Συνίσταται δὲ εἰς πλήρη καὶ ἀδιάρρηκτον κοινωνίαν μεταξὺ τῶν συζύγων, οἵτινες οὐ μόνον ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ τὰς αὐτὰς

ὕποχρεώσεις ἀλλὰ καὶ συναποτελοῦσι σάρκα μίαν. Ἐὰν τὸ πρὸ τοῦ Λέοντος δίκαιον ἐνεφορεῖτο τοιούτων ἀρχῶν, δὲν ἦθελεν ἐπιτρέψει τὴν παλλακίαν οὐδ' ἀπονείμει νόμιμα δικαιώματα εἰς τὰ ἐξ αὐτῶν τέκνα, τοὺς λεγομένους φυσικούς ἢ νόθους παῖδας, δὲν ἦθελε συγχωρήσει τὴν εὐχερῆ τοῦ γάμου διάλυσιν ἠθελε χαρακτηρίσει ὡς κοινήν ὅσον ἐνδέχεται τὴν περιουσίαν τῶν συζύγων καὶ ἦθελεν ὑπολάβει ὡς παρὰ φύσιν πᾶσαν ἀνισότητά περὶ τὰ σχέσεις τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα. Ἄλλ' ἡ ἐπιρροή τῆς χριστιανικῆς θεωρίας ἐπὶ τοῦ θετικοῦ γαμικοῦ δικαίου ἀπήρξεν ἐλαχίστη πρὸ τοῦ Λέοντος ἐπὶ τοῦτου δὲ κατὰ πρῶτον εἰσήχθη εἰς τοὺς νόμους, δηλαδὴ εἰς τὴν κοινωσίαν αὐτῆν, τὸ γνήσιον χριστιανικὸν περὶ γάμου δόγμα. Κατὰ τὴν Ἐκλογὴν παλλακία μὴ μετατραπέσθαι εἰς γάμον λογίζεται πορνεία, ἡ δὲ πορνεία τιμωρεῖται διὰ διαφόρων κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις ποινῶν. Κατὰ τὸ πρὸ τοῦ Λέοντος δίκαιον καθιερωτοῦτο ἡ ἀρχὴ ὅτι «τῶν ἐν ἀνθρώποις παρακολουθούτων τὸ θεθὲν ἅπαν λυτόν» καὶ ἐπομένως ἐπετρέπετο εὐχερέστατα ἡ τοῦ γάμου διάλυσις καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐξ ἀμοιβαίας συναιρέσεως. Ὅπόσον μᾶλλον σωτηριώδη περὶ τούτου δόγματα καθιέρωσεν ἡ Ἐκλογὴ τοῦ Λέοντος, οὕτω πως αὐτολεξεί ἀποφαινομένη ἐν τῷ ἄρθρῳ δωδεκάτῳ τοῦ δευτέρου τίτλου «Τῆς ἀδιαλύτου τῶν γαμικῶς ἐν Κυρίῳ συμβαινόντων ἐνώσεως ἡ τοῦ Κτίστου καὶ Δημιουργοῦ τῶν ἀπάντων σοφία ὑπάρχει διδάσκαλος. Αὐτὸς γὰρ εἰς τὸ εἶναι παραγῶν ἐξ οὐκ ὄντων τὸν ἄνθρωπον οὐ τὸν αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκα πλάσαι τρόπον ἐκέλευσε, καίπερ δυνάμενος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ταύτην ἐδημιούργησεν, ἵνα ἐκ τῆς ἠνωμένης σαφῶς μιᾶς ἐν δυάδι προσώπων σαρκὸς τὸ ἀχώριστον καὶ τῆς συζυγίας νομοθετήσῃ τὸ ἀδιάλυτον. Ὅθεν οὐδὲ τὴν γυναῖκα τῇ ὑποθέσει τοῦ ὕψους τῆς μικρᾶς τῷ ἀνδρὶ κατάρχεσσαν γένεσος ἀπὸ τούτου ἐχώρισεν οὐδ' αὐτὸν ἀνδρα τῆς δεσποτικῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν τῇ ὁμοζύγῳ συναγεσάμενον ταύτης διεξέυξεν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐκόλασε τὴν δὲ συζυγίαν οὐκ ἔλυσε. Ταύτην τοίνυν τῇ ἐναρτίῳ νομοθεσίᾳ, αἰθῆς καὶ λόγῳ κηρυχθεῖσα παρὰ τοῦ Κτίσαντος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τῶν Φαρισσαίων ἐρωτήσεως, εἰ ἔξῃστι ἀνθρώπῳ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα, καὶ ἀποκριθέντος τοῦς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λευθέντας μηδαμῶς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρεκτός λόγου πορνείας, χωρίζεσθαι, ἐξακολουθοῦντές τε καὶ πειθόμενοι οὐδὲ ἡμεῖς ἕτερόν τι νομοθετεῖν ὑπὲρ τούτων βουλόμεθα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ τῆς κακίας εἶδος ἐπιμελῶς τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐμπολιτεύεται, κἀντεῦθεν ἀγαθητικῶς πρὸς ἀλλήλους μὴ διακείμενοι κατὰ πολλὰς αἰτίας καίπερ μὴ οὕσας τοιαύτας ποιούντα τῆς ἐαυτῶν συμβιώσεως τὴν διαξέυξιν, ρητῶς ἐνθείηαι τῇ παρουσίᾳ νομοθεσίᾳ δι' ὃν τὰ συνουκεία λύονται τῶν θεόντων ἐκρίναμεν»!

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δογμάτων τούτων ὠρίσθη διὰ τοῦ ἐπομένου ἄρθρου ὅτι ὁ γάμος δὲν λύεται εἰμὴ 1ον διὰ τὴν πορνείαν τῆς γυναίκος· 2ον διὰ φυσικὴν ἀνικανότητα τοῦ ἀνδρὸς· 3ον δι' ἐπιβουλίαν κατὰ τῆς ζωῆς καὶ 4ον ἐὰν ὁ ἕτερος ἐκ τῶν συζύγων εἶναι λωβός. Πᾶσαι δ' αἱ ἄλλα αἰτίαι τῆς διαξέυξεως ὅσας ἐπέτρεπε τὸ προηγούμενον δίκαιον ἠκυρωθήσαν καὶ ἔπαυσεν οὕτω τὸ σκάνδαλον τῆς εὐχεροῦς τῶν γάμων διαλύσεως, ὅπερ ὅμως ἴσχυσε πάλιν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν.

Ὁμοιωδῶς ὡσαύτως διαφέρει τοῦ προηγούμενου δικαίου ἡ Ἐκλογὴ τοῦ Λέοντος καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐρρῦθησε τὰ περὶ τῆς περιουσίας τῶν συζύγων. Ἡ ἐν τῇ Ἐκλογῇ ὡς πρὸς τοῦτο ἐπικρατοῦσα ἀρχὴ εἶναι ὅτι ὁ γάμος συναπάγεται ἐνότητά οὐ μόνον τῶν προσώπων ἀλλὰ καὶ τῆς περιουσίας, καὶ ὅτι ἡ κοινὴ αὕτη κτήσις πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὀλοσχερῆς, καθ' ὅσον δηλαδὴ οἱ σύζυγοι

ἐγέννησαν ἢ δὲν ἐγέννησαν τέκνα. Εἰς τὴν πρώτην περίστασιν ἢ κοινὴ κτήσις ὑφίσταται καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐτέρου τῶν συζύγων, ὁ δὲ ἐπιζῶν ἀναλαμβάνει τὴν διαχείρισιν οὐ μόνον τῆς προικὸς καὶ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς ἀλλὰ μέχρι τινὸς τῆς ὅλης περιουσίας τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς. Ἡ Ἐκλογὴ ἀπορρίπτει τὴν ἀξιῶσιν τοῦ προηγουμένου δικαίου ὅτι ἡ προικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἴση τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς· καθότι ὁ ἱερός τοῦ γάμου χαρακτηρὸν προϋποτίθῃσιν οὐχὶ τὴν ἰσότητα τῆς ἀμοιβαίας εἰσφορᾶς ἀλλ' ἴσον δίκαιον ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας περιουσίας.

Πλὴν τούτου ἡ Ἐκλογὴ κατήργησε καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ὑπερόγκου καὶ παρὰ φύσιν ἐξουσίας ἣν εἶχεν ὁ πατὴρ ἐπὶ τῶν τέκνων κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τῆς ἀνισότητος ἣν καθιέρουε μετὰ τῶν δικαιωμάτων τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς. Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λέοντος ἡ μήτηρ ἔχει τὰ αὐτὰ δικαιώματα ὅσα καὶ ὁ πατὴρ· ἐπὶ τοῦ γάμου τῶν τέκνων λόγῳ χάριν ἀπαιτεῖται οὐ μόνον τοῦ πατρὸς ἢ συναινεῖσθαι ἀλλὰ καὶ τῆς μητρὸς. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἢ πατρικὴ ἐξουσία ἐξακολουθεῖ ἐνασκουμένη καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῆς μητρὸς οὐχὶ ὡς ἐπιτροπὸν ἀλλ' ὡς ἐχούσης αὐτοδικαίως τὴν ἐξουσίαν ἐκείνην. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἐκλογὴ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ θανάτου ἀμφοτέρων τῶν γονέων καθιέρωσεν ὡς πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ἀνηλίκων παραδόξον τινα διάταξιν· ἡ ἐπιτροπεία δὲν μετέβαινεν εἰς τοὺς ἐξ ἀδιάθετου κληρονόμους τῶν θανόντων, ἀλλὰ, ἐὰν οἱ γονεῖς τελευτῶντες δὲν προνοούσιν περὶ τούτου (ὅτε φυλακτέσθω ἐκείνων ἢ βουλήσῃς), ἀνετίθετο ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸ ὄρφανοτροφεῖον καὶ τοὺς ἄλλους εὐαγεῖς οἴκους καὶ τὰς ἐκκοσμήμας ἐκκλησίας, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις εἰς τὰ ἐπισκοπεῖα, τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας. Αὕτη ἡ τοῦ κλήρου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀνάμιξις ἦτο ἄτοπος· ἀλλ' ἐνῶ ἀπ' ἐνὸς δὲν γνωρίζομεν τοὺς ὑπαγορευσάντας τὴν διάταξιν ταύτην εἰδικοῖς λόγοις δὲν ἔχομεν ἀπ' ἑτέρου τὴν ἀξιῶσιν νὰ παραστήσωμεν τοὺς ὀπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως ὡς ἐν παντὶ ἀναμαρτήτους. Ὅπόσον ὅμως εἰς πολλὰ ἄλλα ὑπῆρξαν ἀνώτεροι τοῦ αἰῶνος αὐτῶν! Τρόντι, ἀφοῦ διὰ τῶν διαφορῶν προεκτεθεισῶν διατάξεων καθιερώθη μὲν ὅτι ὁ γάμος εἶναι ὁ μόνος νόμιμος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σύνδεσμος, κατέστη δὲ ἡ συνάφεια αὐτῆ ὅσον ἔνεστιν ἀδιόρηκτος καὶ ἀνυψώθη ἡ γυνὴ εἰς ἴσην πρὸς τὸν ἄνδρα θέσιν, ἔπειτα ἡ Ἐκλογὴ ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ σφιγκτότερον καὶ τὸν δεσμόν τῆς ὅλης οἰκογενείας διὰ διαφορῶν ἐτέρων διατάξεων καὶ ἰδίως διὰ τῶν περὶ κληρονομίας ὀρισμῶν. Ἐπὶ τῶν προκειμένων κανονισμῶν ἀρκούμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, κατὰ τὴν νέαν νομοθεσίαν, ἂν ὁ ἀδιάθετος, δηλαδὴ χωρὶς νὰ ἀφήσῃ διαθήκην, τελευτήσας δὲν ἔχη τέκνα ἢ ἔγγονα, κληρονομοῦσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ, οὐχὶ δὲ συγχρόνως οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαί, ὅπως ὄριζε τὸ προηγουμένον δίκαιον. «Ἐὰν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, λέγει τὸ ἄρθρον τρίτον τοῦ τίτλου ἔκτου, τῶν γονέων ζώντων, τελευτήσωσιν ἀτεκνοὶ καὶ ἀδιάθετοι, ἀδελφοὺς ἢ καὶ ἀδελφὰς ὁμοπατρίους ἔχοντες, τὴν τούτων κληρονομίαν εἰς τοὺς γονεῖς ἐπανάγεισθαι καὶ μὴ ἔχειν ἀδειαν τοὺς ἀδελφοὺς περὶ τούτων λέγειν τε». Ἡ διάταξις αὕτη μαρτυρεῖ τὴν βαθεῖαν συνείδησιν τοῦ κρείοντος, ἣν εἶχεν ὁ νομοθέτης· ἐκείνους· διότι ἄτοπον εἶναι νὰ γίνωνται οἱ γονεῖς συγκληρονόμοι τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ παρῶνται οὕτω πολλάκις ἀμφισβητήσεις καὶ δίκαι μετὰ τῶν γονέων καὶ τέκνων καὶ νὰ ἐλαττωνταὶ αἱ προσδοκίαι τὰς ὁποίας καλὸν εἶναι πάντοτε τὰ τέκνα νὰ ἔχωσιν ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ ἐν γένει νὰ δηλητηριάζεται ἡ ἀμοιβαία συστοργὴ καὶ εὐλάβεια, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν ἠθικὴν βάσιν τῆς οἰκογενείας.

Μία τῶν μάλλον ἀξιωματικῶν διατάξεων τῆς Ἐκλογῆς εἶναι ἡ τοῦ ἄρθρου πρώτου τοῦ τίτλου δευτέρου, δι' οὗ ὀρίζεται ὅτι πρὸς σύστασιν γάμου ἀρκεῖ οἱ σύζυγοι

νά είναι χριστιανοί, δηλαδή αἴφεται ἐκ μέσου πᾶν κώλιμα εἰς τὸν μεταξὺ ὀρθοδόξου καὶ αἰρετικοῦ γάμου. Πρὸ τοῦ Λέοντος ἡ ἐκκλησία εἶχε ρητῶς ἀπαγορεύσει πάντα τοιοῦτον μικτὸν γάμον διὰ τοῦ 72 κανόνος τῆς ἐν τῷ Τροῦλλῳ συνόδου τοῦ διαίαιμβάνοντος ἐπὶ λέξεως: «μη ἐξέστω ὀρθόδοξον ἄνδρα αἰρετικῆ συνάπτεισθαι γυναίκα, μήτε μὴν αἰρετικῶ ἄνδρὶ γυναίκα ὀρθόδοξον συζεύγνυσθαι». Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη δὲν εἶχεν εἰσχωρήσει μὲν εἰς τοὺς ἀστικὸς νόμους, οὐχ ἦττον ὅμως καὶ οὗτοι περιώριζον οὐσιασθῶς τοὺς μετὰ αἰρετικῶν γάμους, στεροῦντες τοὺς αἰρετικοὺς πολλῶν πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων καὶ ἀπονέμοντες εἰς τε τοὺς ὀρθοδόξους συζύγους καὶ εἰς τὰ ὀρθόδοξα τέκνα πολλὰ προνόμια καὶ πλεονεκτήματα, ὡς πρὸς τὴν προικίαν καὶ κληρονομικὴν περιουσίαν. Ὡστε ὁ Λέων διὰ τῆς προπαρατεθείσης διατάξεως τῆς Ἐκλογῆς καθιέρωσε πρῶτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἐντελῆ ἐνώπιον τοῦ ἀστικοῦ νόμου ἰσότητά των χριστιανῶν, ἀδιαφόρως ἂν ἦσαν ὀρθόδοξοι ἢ αἰρετικοί· καὶ ἔβυσεν οὕτω κατὰ τὰς ὑπερτέρας ἀρχάς, ἀπὸ τῆς 8 ἐκατονταετηρίδος, τὸ ζήτημα τοῦ λεγομένου μικτοῦ γάμου, τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο μέχρις ἐσχάτων νὰ παραγάγῃ τοσαύτας δυσκολίας εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν κοινωνίαν.

Εἰς τὴν βραχεῖαν ταύτην τῆς Ἐκλογῆς ἐξέτασιν περιοριζόμενοι δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐκφέρωμεν γενικὴν τιὰ περὶ αὐτῆς παρατήρησιν. Ὅποσα ἐρητήθησαν περὶ τῆς ὀλίγης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δεξιότητος ὡς πρὸς τὴν ρύθμισιν τῆς ἀστικῆς νομοθεσίας καὶ περὶ τῆς κατὰ τοῦτο ὑπεροχῆς τῶν Ῥωμαίων! Ἄλλὰ τί ἄρα γε εἶναι ὁ προκειμένος κώδιξ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου; Ῥωμαϊκὴ νομοθεσία; βεβαίως ὄχι· διότι οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι οὔτε Ῥωμαῖοι ἦσαν οὔτε λατινιστὶ ἔγραψαν καὶ πρὸς τοῦτους ριζηδὸν ἐτροπολόγησαν τὴν Ῥωμαϊκὴν νομοθεσίαν. Ἡ Ἐκλογῆ, τῆς ὁποίας οὐδεὶς σήμερον δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὴν μεγάλην νομοθετικὴν ἀξίαν, ἦτο ἔργον ἑλληνικόν· ναὶ μὲν ὄχι προῖόν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁποῖον ἦτο ἐπὶ Ἀνκουργου καὶ Σόλωνος, ἀλλὰ προῖόν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁποῖον διεμορφώθη διὰ τῆς διαδόσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ διὰ τῆς παραδόχης τοῦ χριστιανικοῦ θρησκείματος. Τὸ ἑλληνικὸν τοῦτο ἔθνος δὲν ἦτο, ἐπαναλαμβάνομεν, τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθνος, πολλοὺ γε δεῖ, ἀλλ' ἦτο νέα τις τοῦ ἔθνους φάσις· καὶ τὸ περιεργον, ἐνῶ ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ αὐτοῦ φάσει τὸ ἔθνος τοῦτο ἀπέβαλε πολλοὺς τῶν λαμπροτέρων χαρακτήρων τῆς ἀρχαιότητος, παρήγαγεν ἐν τούτοις νομοθέτημα, τοῦ ὁποῖου οἱ ὀρισμοὶ λογίζονται μέχρι τῆς σήμερον ὡς οἱ ἀριστοὶ τῶν ὅσοι ποτὲ ἐκανόνισαν τὰ κατὰ τὸν γάμον καὶ τὴν οἰκογένειαν. Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρόσθησαν οἱ βασιλεῖς Λέων καὶ Κωνσταντίνος, ἀλλ' ἔαν παραδεχθῶμεν τὴν δεδικαιολογημένην γνώμην τοῦ Ἐδουάρδου Ζαχαρία, συγγρόνως μετὰ τῆς Ἐκλογῆς, ἡ ὀλίγον μετ' αὐτὴν, ἐξεδόθη τότε καὶ ἑτεροῦς τις νόμος, ἐπιγραφόμενος ἐν Νόμος γεωργικὸς κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ βιβλίων, πράγματι δὲ πολλὰ τροπολογήσας τῶν ἐν τῇ προκειμένῃ νομοθεσίᾳ ὀρισθέντων. Ἦθελεν εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου νὰ ἀναλῦσωμεν ἐνταῦθα τὸν ἀγροτικὸν τοῦτον ἀστυνομικὸν κώδικα. Τοῦτο μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος κατήργησεν ἐν μέρει σιωπηλῶς καὶ ἐν μέρει ρητῶς τὴν ἀρχὴν ὅτι οἱ γεωργοὶ εἶναι διὰ παντὸς συνδεδεμένοι μετὰ τοῦ κτήματος εἰς ὃ ἀνήκουσι διὰ τῆς γεννήσεως ἢ διὰ μακροσχερονίου διαμονῆς (Κερ. Β' Βιβλ. Θ' τοῦ παρόντος τόμου), ἐν ἄλλαις λέξεισι καθήργησε τὴν λεγομένην δουλοπαροικίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀνεστράφη βραδύτερον ἢ διατάξεις αὐτῆ ὅπως αἱ πλείους ἀγαθαὶ τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως διατάξεις ἀλλ' οὐδὲν ἦττον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δύναται νὰ καυχῆθῃ ὅτι ὑπῆρξαν παρ' αὐτῷ ἠγμένους καταγοήσαντες ἔτι ἀπὸ τῆς ὀγδόης ἐκατονταετηρίδος τὸν ἐπαχθῆ ἐκεῖνον θεσμόν,

ὅστις ἐπὶ πολὺν μετέπειτα χρόνον βασανίσας τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐξέλειπεν ὀλοσχερῶς ἐξ αὐτῆς εἰμὴ διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τινων μεγάλων νομοθετικῶν διατάξεων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 741 ἀπερίωσεν ὁ Λέων ἐξ ὕδρωπος, ἢ κατ' ἄλλους ἐκ δυσεντερίας, βασιλεύσας ἐτη 25 περίπου. Καὶ ἦδη προκειμένου νὰ ἐκφύρωμεν τὴν τελευταίαν κρίσιν ἡμῶν περὶ τοῦ ἀνδρός, ὡς συμπέρασμα τοῦ ὅλου αὐτοῦ βίου καὶ πολιτεύματος, ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ κρίσις αὕτη δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε πλήρης οὔτε ἀκριβής. Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ βίου τοσοῦτον ἀτελεῖς περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς εἰδήσεις ὥστε δὲν ἠξυερόμεν ἀσφαλῶς οὔτε ποῦ ἐγεννήθη. Οἱ μὲν ἔλεγον αὐτὸν ἐξ Ἰσαυρίας καταγόμενον, οἱ δὲ ἐκ τῆς πόλεως Γερμανικίας (1), κειμένης εἰς τὴν βόρειον Συρίαν. Καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ διαφωνίᾳ ὑποφαίνεται ἦδη ἡ πάλῃ ἥτις ἐμιλλε νὰ συγκροτηθῇ περὶ ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου· διότι οἱ ἔχθροι αὐτοῦ πρὸ πάντων ἰσχυρίζοντο ὅτι πατριδα εἶχε τὴν Ἰσαυρίαν, νομίζοντες ὅτι θέλομεν ἐλαττώσει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρός, ἂν ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη ὅτι ἐγεννήθη εἰς χώραν τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐφημιζοντο ἰδίως διὰ τὸν τραχὺν καὶ ληστροικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα· ταῦτο δ' ἔνεκα εἰθίσται παρὰ τε τοῖς σφωμένοις χρονογράφοις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ τῶν καταβαλόντων τὴν μεταρρυθμίσει βασιλέων νὰ ὀνομάζονται Ἰσαυροὶ οὐ μόνον ὁ ἀρχηγῆτις ἀλλὰ καὶ ἅπαντες οἱ βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκείνης, τὰ δὲ νομοθετήματα αὐτῶν νὰ ἀποκαλῶνται φιλῆναφίαι παρὰ τῶν Ἰσαυρῶν ἐκτεθεῖσαι.

Τὸ περιεργότερον εἶναι ὅτι οὐδὲ τὸ ὄνομα τοῦ Λέοντος ἀκριβῶς γνωρίζομεν· διότι οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ χρονογράφοι ἀξιοῦσιν ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο Κόνων καὶ ἔπειτα μετωνομάσθη Λέων, μὴ ἐξηγουντες πόθεν προήλθεν ἡ μεταβολὴ αὕτη. Ἄλλοι προγενέστεροι Ἰσαυροὶ εἶχον τῷ ὄντι μεταβάλλει τὰ ἄρχικὰ αὐτῶν ὀνόματα εἰσελθόντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, ἀλλὰ τοῦτο διότι τὰ ὀνόματα ταῦτα ἦσαν παντελῶς βάρβαρα, ἐνῶ τὸ ὄνομα Κόνων ἦτο ἐπίσης ἑλληνικὸν ὅσον καὶ τὸ Λέων. Πλὴν τούτου ὁ Θεοφάνης ἰδοὺ πῶς ἱστορεῖ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐγνώσθη κατὰ πρῶτον τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο τοῦ Λέοντος ὄνομα. Ὅτε ὁ βασιλεὺς, καλέσας τὸν πατριάρχην Γερμανόν, ἐπεχείρησε, λέγει, νὰ μεταλείῃ αὐτὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόγων, ὁ ἀρχιερεὺς ἀπεκρίθη· «τὴν μὲν καθαίρεισιν τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόγων ἀκούομεν ἐσοθαι ἀλλ' οὐχ ἐπὶ τῆς σῆς βασιλείας· τούτου δὲ ἐπαναγκάσαντος εἰσεῖν ἐπὶ τίνος βασιλείας ἔφη· ἐπὶ Κόνωνος. Ὁ δὲ ἔφη· τὸ βαπτιστικὸν μου ὄνομα ἐν ἀληθείᾳ Κόνων ἐστίν. Ὁ δὲ πατριάρχης ἔφη· μὴ γένοιτο, Δέσποτα, διὰ τῆς σῆς βασιλείας τὸ κακὸν τοῦτο τελεσθῆναι». Ἄλλ' εἶναι ἀρὰ γε πιθανὸν ὅτι, ἐνῶ ὁ Λέων ἦτο πρὸ εἰκοσαετίας εἰς τὰ δημόσια πράγματι καὶ εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἀξιωματῶν, ὃ ἐστὶ γνωστότατος ἀνθρώπος, πρὸ ἑπταετίας δὲ καὶ βασιλεὺς, τότε κατὰ πρῶτον ἀπεκαλύπτετο ὅτι τὸ βαπτιστικὸν τοῦ ὄνομα ἦτο ἄλλο παρ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔφερεν; Ὁ Νικηφόρος δὲν μνημονεύει παντάπασι τοῦ ὀνόματος Κόνων. Τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς δὲν ἐχρονοτριβήσαμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ ἄλλως ἀσήμενον τοῦτο ζήτημα εἰμὴ ἵνα φέρομεν νέαν ἀπόδειξιν τῶν ἀμφιβολῶν αἰτινες προκύπτουσιν ἅμα θελήσῃ τις νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ κατὰ τὸν Λέοντα.

Ὅτι μόνον φαίνεται βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Λέοντος ἦσαν πένητες ἀνθρώποι, ὅτι μετόχησαν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην καὶ ὅτι κατασταθέντες εἰς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν ἐκήσαντο περιουσίαν τινὰ διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν ζώων

(1) Τῆς γῆν π. Μαράς (Marach).

Ἐκεῖ εὐρίσκοντο, ὅτε, στρατεύσαντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἔαθεν ὁ στρατὸς ἔνδειαν τροφῶν, ὁ δὲ Λέων, ὅστις ὑπηρετεῖ ἐν αὐτῷ, προέτερεψε τὸν πατέρα του νὰ πέμψῃ τῷ βασιλεῖ δῶρον πεντακοσίων προβάτων· ἐντεύθεν ὁ Λέων ἠξιώθη τῆς εὐνοίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις προήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ σταθαρίου. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ὑποπτος ἐκεῖνος βασιλεὺς ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ἐκ τῆς αἰλῆς καὶ ἐπέπεμψεν εἰς δυσχερεστέτην τινὰ περὶ τὰ Κανκασία ὄρη στρατείαν, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οὐδέποτε θέλει ἐπανέλθει ἐκεῖθεν. Ὁ Λέων ὅμως πολυμήχανος ὢν ἐσώθη καὶ ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν προχειρίσθη ὑπὸ τοῦ τότε βασιλεύοντος Ἀρτεμίου στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνέμου τούτου ὁρμήμονος κατέλαβε τῷ 717, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, τὴν ὑπεράτην ἀρχήν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μόνα ἀσφαλῆ ὅπως οὖν γεγονότα ὅσα γινώσκομεν περὶ αὐτοῦ πρὶν βασιλεύσῃ. Ἀφοῦ δὲ ἐβασίλευσεν, οὐδὲν ἀναφέρουσι οἱ χρονογράφοι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ χαρακτήρος. Ἄλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων εἰδήσεων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Λέων, γεννηθεὶς εἰς τὰς ἀνατολικὰς τοῦ κράτους ἐπαρχίας, ὅπου πρὸ ἐνὸς μάλιστα αἰῶνος τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ἔλαβε σπονδαιότατον χαρακτήρα διὰ τὸν συνεχῆ σχεδὸν θρίαμβον τοῦ μαμεθανικοῦ κηρύγματος καὶ τὴν οὐδὲν ἥττον συνεχῆ ὑποχώρησιν τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἦτο φυσικὸν νὰ κινεῖσθῃ ἐκ νεότητος ἀπὸ τὴν ἐκεῖθεν προκύψασαν ἰδέαν τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐπέλθῃ θρησκευτικὴ τις καὶ κοινωνικὴ μεταρρυθμῖσις ἐντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τούτου ἔνεκα προθύμως συνετάχθη μετὰ τῆς μεριδὸς ἧτις ἐξεπροσώπει τὴν ἰδέαν ταύτην ἐν Κωνσταντινούπολει. Ὅποια τις ἦτο ἡ παιδεία αὐτοῦ ἀδηλον. Ἄλλ' ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολλῶν καὶ δυσχερῶν περιπετειῶν εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθη ὡς στρατηγὸς προσεκτίησαστο τὸ πρακτικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα τὸ ὅποιον, ἂν δὲν ἀναληθῶς πίπτουσι τὴν θεωρίαν, εἶναι ὅμως πολὺταίς χρησιμώτερον αὐτῆς, μάλιστα εἰς τὴν ἀνθρώπων τὸν κελημένον νὰ διευθύνῃ τῆς πολιτείας τὰ πράγματα. Βεβαίως ἦτο ἀγαθὸς σύζυγος, ἀγαθὸς πατήρ καὶ ἐν γένει ἀγαθὸς ἄνθρωπος. Οἱ χρονογράφοι οὐδεμίαν ἀποδίδουσιν αὐτῷ καθ' ὅλα ταῦτα κακίαν, ἐνῶ εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἤθελον προθύμως διασαλπίσει καὶ τὴν ἐλαχίστην κηλίδα τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ, ἂν ἠδύναντο ν' ἀνακαλύψωσι τοιαύτην ἐν τῷ καθ' ἰδίαν βίῳ τοῦ ἀνδρός. Ἐπὶ πᾶσιν ἠξέυρομεν ὅτι ἦτο «καλὸς τῷ εἶδει καὶ εὐμήκης τῷ σώματι», διότι παρ' ἐλπίδα ὁ Κεδρηνὸς ἔλαβε τὴν εἰλικρίνειαν νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τούτου. Ὅταν ἀνορούτκομεν τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος ἵνα ἀνακαλύψωμεν ὅσα τυχὸν ὑπάρχουσιν ἐπι ἐντὸς αὐτῆς λείψανα τῆς ἀρχαίας τέχνης, εὐρίσκομεν ἐνίοτε ἀγαθὰ συντηρημένον, τὸ ὅποιον προσπαθοῦμεν νὰ ἀναπλάσωμεν συναρμολογοῦντες ὅσον ἔνεστι τὰ σφῆζόμενα αὐτοῦ μέρη· ἐκ τῆς διασκευῆς ταύτης δὲν προκύπτει δυστυχῶς εἰς μέσον ἀκέραιον τὸ ἀρχαῖον ἀριστοῦργημα ἀλλὰ καταρτίζεται ἐν μέρει τοῦλάχιστον ἢ χάρις, ἢ εὐφρία, ἢ ρώμη αὐτοῦ. Τοιαύτη τις ἀτελής ἀλλ' ὄχι ἐντελὴς ἀμέτοχος τοῦ πρωτοτύπου χαρακτήρος εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Λέοντος ὡς ἀνθρώπου, ἣν ἱχνογραφῆσαμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν κλισμάτων τὰ ὁποῖα ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρομεν ἐντὸς τῶν βιβλίων τῶν χρονογράφων ἐκείνων, οἵτινες ἀνηλεῶς κατεκερμάτισαν καὶ παρεμόρφωσαν τὴν εἰκόνα ταύτην.

Ἡξεύρει δὲ ἤδη ὁ ἀναγνώστης ὅτι καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Λέοντος οὐδὲν ἦτον δεινῶς ἠλλοιώθη καὶ ἠκρωτηριασθή. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀρνηθῶσι τὴν πολεμικὴν τοῦ ἀνδρός δεξιότητα οὐδὲ νὰ ἀποκρύψωσι τὴν ὑποχώρησιν εἰς ἣν κατηνάγκασε τοὺς πολιορκήσαντας τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἀραβας, τὴν κατατρόπωσιν τῆς μεγάλης στάσεως τοῦ Κοσμά, τὴν γενναίαν ἄμυναν τῆς Νικαίας καὶ τὸ περὶ Ἀκροῖνόν τρόπαιον. Ἄλλὰ πάντα ὅσα ἔπραξε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς μεταρρυθμίσεως διεστράφησαν

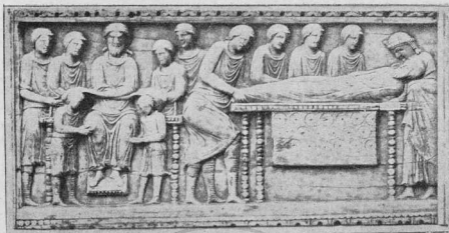
μὲν καθ' ὅσον ἦσαν δεκτικὰ διαστροφῆς ἀπεισιωπήθησαν δὲ ὁσάκις ἦσαν ὁμολογουμένως εὐεργετικά. Ἐδνυχῶς αἱ δεινότεραι τῶν συκωφαντιῶν ἐπενοήθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων χρονογράφων· οἱ ἀρχαιότεροι καὶ μάλιστα ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξαν μετριώτεροι περὶ τὰς κατακρίσεις αὐτῶν καὶ ἐπὶ τούτων δὴ τῶν ἀρχαιότερων χρονογράφων ἐπερειδόμενοι δυνάμεθα θαρρούντως νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι οὔτε τὸ ἀνώτατον ἐκκλησιαστικὸν ἐκπαιδευτήριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ διδασκάλων καὶ βιβλίων ἐλυροπόλησεν, οὔτε τὸν πατριάρχην ἐεράπισε καὶ ἐξώρισεν, οὔτε εἰς φοβερὰ βασανιτήρια ἐξετραχλίσθη ἀλλ' ἀποφασίσας ἅπαξ νὰ διαπράξῃ τὴν μεταρρυθμίσιν ἀνεδείχθη περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τομῆου αὐτοῦ βουλευμάτος ὅσον ἦτο δυνατόν ν' ἀναδειχθῆ μετριοπαθῆς εἰς τοιαύτας δυσκόλους περιπέτειας. Τί δὲ νὰ εἰπωμεν περὶ τῆς ποικίλης βίας δι' ἧς ἠγωνίσθησαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἐκ μέσου τὰς καλλίστας τῶν διατάξεων αὐτοῦ; Ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω τί φρονοῦμεν περὶ τῶν ἀποδιδόμενων εἰς τὸν Λέοντα βασάνων· ἀλλ' ἐὰν ἀπατώμεθα, ἂν εἶναι τῷ ὄντι ἀληθές ὅτι ὁ καλὸς καγαθὸς οὗτος ἀνὴρ, παρελαινόμενος ὑπὸ τῆς πεπωμένης φραγῆς πάσης· σχεδὸν θρησκευτικῆς καινοτομίας, ἐξώκειλέ ποτε εἰς τὸν διὰ προσωπικῆς πίεσεως καταναγκασμὸν τῶν συνειδήσεων, δέον νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἀνταπέδωκαν αὐτῷ μυριοπλάσιον τὴν ἀδικίαν ταύτης διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν παρέστησαν τὰ τῆς βασιλείας ταύτης γεγονότα. Διότι δὲν βασανίζεται μόνον τὸ σῶμα· λαμβάνομεν, λέγει ποῦ ὁ Φώτιος, ἐπὶ ψυχῆν αὐτὴν πληγὰς χαλεποτέρας τῶν ἐπὶ σώματος καταφερομένων πληγῶν, οὐδεὶς δὲ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἱστορίας ἠκρωτηριάσθη ἠθικῶς οἰκτρότερον τοῦ Λέοντος. Καθὼς πολλάκις εἶπομεν, τὰ μᾶλλον ἐνόησα αὐτοῦ ἔργα, οἱ νόμοι δι' ὧν ἀπειραθήν νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ κοινῶνίᾳ ἡμῶν τὰς χριστιανικώτερας περὶ οἰκογενεῖας ἀρχάς, οἱ νόμοι δι' ὧν καθήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, οἱ νόμοι δι' ὧν πιθανώτατα ἀφῆρσεν ἀπὸ τὸν κληρὸν τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τοὺς λαϊκοὺς, οἱ νόμοι ἐνὶ λόγῳ δι' ὧν ἀνεδείχθη τοσοῦτο καθυλιότερος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, οἱ νόμοι οὗτοι ἄπαντες ἠκυρώθησαν, περιυβρίσθησαν, ἀπεισιωπήθησαν, ἠφανίσθησαν. Ὁ μεγαλοφυέστερος τῶν νομοθετῶν παρεστάθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὡς ὁ ἀθλιώτερος τῶν κακούργων. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσπαζόμενοι τὸ θρησκευτικὸν αὐτοῦ δόγμα (¹) δὲν ἤξευον μέχρι χθὲς ὅπως ἐδικαιοῦντο νὰ θαυμάσωσι τὸν ἄνδρα· διότι ἠγνόουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐπὶ τέλους δὲν ἐπέχειρσε μόνον ν' ἀφαιρῆσθ τὰς εἰκόνας ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι πολὺ σπουδαιότερον καὶ γενναϊότερον ἐπέχειρσε· νὰ δώσῃ ψυχὴν, νὰ δώσῃ ζωὴν, νὰ δώσῃ ἐλευθερίαν πνεύματος καὶ γενναϊότητα φρονήματα εἰς τὴν κοινῶνίαν ἐκείνην ἥτις, ἀφοῦ κατήντησε νὰ μὴ ἔχῃ ἄλλο ἠθικὸν ἐλατήριον εἰμὴ τὸ θρησκεῦμα, κατήντησεν ἔπειτα νὰ νομίξῃ ὅτι τὸ θρησκεῦμα συνίσταται εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Τί πρᾶγμα παράδοξον εἶναι ἡ δόξα τοῦ κόσμου τούτου! Πόσα δὲν ἐγράφησαν περὶ τῶν νομοθετικῶν ἔργων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Τριβωνιανοῦ, ἐγκώμια καὶ ὕβρεις, πάντα ὅμως συντελεστικά εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι πολύκροτα τὰ δνόματα ἐκεῖνα! Τίς δ' ἐμνημόνευσεν ἕως τώρα τοῦ Λέοντος ὡς ἐξόχου νομοθέτου; ἢ τίς ἤξευρε κἄν τὰ δνόματα τοῦ Νικήτα, τοῦ Μαρίνου καὶ τοῦ Νόννου; Καὶ ὅμως τὰ νομοθετήματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Τριβωνιανοῦ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ εὐμέθοδος κατάταξις προηγουμένων ἀρχῶν καὶ διατάξεων, ἐνῶ τὰ ἔργα τοῦ Λέοντος, τοῦ Νικήτα, τοῦ Μαρίνου καὶ τοῦ Νόννου καθιέρωσαν τὴν ριζικώτεραν

(¹) Δόγμα ἐνταῦθα, ὅπως πλεισταχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου, κεῖται ἀντὶ γνώμῃν, δόξα, φρόνημα, οὐχὶ δόγμα ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀσθερὰν θεολογικὴν ἔννοιαν τοῦ δνόματος.

τῶν μεταβολῶν, ἔξακοντίσαντα ἀκτῖνας ἀληθείας αἵτινες, σκιασθεῖσαι ἐπὶ δέκα ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀμαθείας, ἔμελλον νὰ φωτισῶσι καὶ νὰ θερμάνωσι τὰς εὐτυχεστέρας τῶν καθ' ἡμᾶς αἰῶνων γενεάς. Ἄλλ' ἐπέστη τελευταῖον ἡ ὥρα ν' ἀποδοθῇ δικαιοσύνη εἰς ἓνα τῶν μεγαλυτέρων ἡγεμόνων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, εἰς ἓνα τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Λέων παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐνῶ ἡ μὲν πρωτεύουσα ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὃ δὲ στρατὸς εἶχεν ἐντελῶς παραλύσει, τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν, τὸ ἔθνος εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθημίαν καὶ ἡ ἀναρχία ἠπέλει τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους· ὅτε δέ, μετὰ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν βασιλείαν, παρέδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, οἱ μὲν Ἀραβες ἦσαν τεταπεινωμένοι ὃ δὲ στρατὸς ἄριστα ὀργανωμένος καὶ πειθαρχῶν, τὸ ταμεῖον πλήρες, ἡ δημοσία εἰρήνη ἀσφαλής· καὶ πλὴν τούτων διὰ νόμων θρησκευτικῶν, ἀστικῶν, γεωργικῶν, οἰκονομικῶν κατετέθησαν τὰ σπέρματα ἀναμορφώσεως, ἧτις, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ συνοδευθῇ ὑπὸ ἀποχώσεως ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ, ἤθελεν ἀναδείξει τὸν ἑλληνισμὸν πρωταγωνιστοῦντα αὐθις ἐν τῷ κόσμῳ κοινωνικῶς, διανοητικῶς καὶ πολιτικῶς.

Κιονόκρανον τοῦ 5' αἰῶνος
(Μονὴ τῆς Λαύρας, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει)

Ὁ θάνατος τοῦ Ἰσαάκ. Ἐλεφάντινον ἀνάγλυφον τοῦ 11^{ου} αἰῶνος
(Βρετανικὸν Μουσεῖον).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λέοντος Κωνσταντῖνος Β' οὐ μόνον ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ἀνεδείχθη πολὺ τολμηρότερος· τούτου ἕνεκα προσέκαλεσε καθ' ἑαυτοῦ ὕβρεις καὶ συκοφαντίας τῶν ἀντιπάλων χρονογράφων πολὺ δεινότερας τῶν ὅσας κατὰ τοῦ Λέοντος ἐπενοήθησαν. Ἠορῶσαν δὲ λαιδοροῦντες αὐτὸν ἐξ αὐτῆς τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα διότι ἐρρήθη ὅτι, ἐνῶ ἔβαπτίζετο, ἐμόλυνε τὴν ἁγίαν κολυμβήθραν διὰ τῆς κόπρου αὐτοῦ, ἐκ τούτου δ' ἐπωνομάσθη Κοπρώνυμος· ἂν καὶ ὁ Θεοφάνης, ὅστις πρῶτος ἀνέφερε τὸ διηγημάτιον τοῦτο, ὑποδεικνύει ἐν ἄλλῳ τινὶ χωρίῳ ὅτι ἀπεδόθη αὐτῷ ἡ εἰρημένη ἐπωνυμία, ὡς καὶ ἡ τοῦ Καβαλλίνου, ἐκ τοῦ ὅτι ἐτέρητο ὀσφραίνόμενος τὴν κόπρον καὶ τὰ οὖρα τῶν ἰπῶν. Ἄλλος δὲ πάλιν χρονογράφος, ὁ Μιχαὴλ Γλυκάς, βεβαίωσι ὅτι πολλὰ καὶ πολλάκις ζητήσας πόθεν ἐκεῖνος ἐκλήθη Κοπρώνυμος οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ λέγει. Ὑπάρχει, λέγει, χώρα καλουμένη Κάβαλλα· οἱ ἐκεῖθεν λοιπὸν ὁμοῦ μὲν οὖν φυσικῶ τῷ λόγῳ Καβαλλῖνοι ὀνομάζονται, ἐκ τούτου καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπωνομάσθη Καβαλλῖνος· καί, ἐπειδὴ κοινῶς καβαλλῖνα λέγεται ἡ κοπρία, δικαίως ὁ κάκιστος ἐκεῖνος ἐπεκλήθη πρὸς τούτους Κοπρώνυμος, ὡς ὄνομα κοπρίας ἐν ἑαυτῷ ἐπιφερόμενος. Ἀναφέρονται τὰς ἀηδεῖς καὶ ἀνυποστάτους καὶ συγκεχυμένας ταύτας

ειδήσεις, μόνον και μόνον διὰ τὰ καταδειξόμενα μέχρι τίνος βαθμοῦ μανίας ἔφθασαν περὶ τὰς ἕβρεις αὐτῶν οἱ πολέμιοι τῆς μεταρρυθμίσεως χρονολόγοι. Αἱ περὶ τῆς παραγωγῆς τῶν ὑβριστικῶν τούτων ἐπωνυμιῶν ἀντιφάσεις ἤθελον ἀρκεῖσι ἵνα γεννήσωσι τὴν ὑπόνοιαν ὅτι πάντα τὰ περὶ τούτου λεγόμενα εἶναι μεταγενέστερα ἐμπαιθῶν ἀνθρώπων ἐπινοήματα. Ἄλλ' ἢ ὑπόνοια αὕτη μεταβάλλεται εἰς βεβαιότητα διὰ τὴν παντελεῖα περὶ αὐτῶν σιωπῆν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, ὅστις καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἱστορίαν οὐδὲ ἀπαξ ἀποκαλεῖ τὸν Κωνσταντῖνον Ε' Κοπρώνιον. Καὶ ὁμως παρέμεινεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἔλλεινόν τουτο ἐπώνυμον προσσητημένον ἀδιασπᾶστος εἰς ἕνα τῶν μεγαλοφυστέρων βασιλέων τοῦ μέσου αἰῶνος. Ἐρχόμεθα νῦν εἰς σπουδαιότερα γεγονότα.

Παρεκτός τοῦ Κωνσταντίνου Ε' ὁ Λέων εἶχε θυγατέρα, τὴν ὁποίαν συνέzeugε μετὰ τοῦ ἄρμενίου στρατηγοῦ Ἀρταβάσδου, ὅστις ἄλλοτε εἶχε βοηθήσει αὐτὸν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπεράτιν ἀρχήν. Ὁ Ἀρταβάσδος, βλέπων τὴν πολιτείαν διηρημένην μεταξὺ δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων, ἐμελέτησεν, ὡς φαίνεται, πρὸ καιροῦ νὰ ἀρπάσῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, ἐπεριεδόμενος εἰς τὴν πολυάρθρον μερίδα τῶν πολεμίων τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐπολιτεύετο δὲ οὕτως οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως, διότι ὡς Ἀρμένιος ποτὲ δὲν ἐπέσβευσεν ὅτι πρέπει νὰ λατρεύονται αἱ εἰκόνας, ἀλλὰ παρεσύρθη ἐπὶ ἰδιοτελείας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε', ὅστις δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ ἀπατηθῇ καὶ νὰ καταβληθῇ ἐνόκως, ὑπόπτευσεν τὰ μελετώμενα ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἀρταβάσδος δὲν ἐνεφανίσθη παντάπασιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ ἐπὶ ἐν ὅλον ἔτος, ἀλλὰ διέτριβε μετὰ τῶν δύο υἱῶν, Νικήτα καὶ Νικηφόρου, εἰς Δορύλαιον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς στρατιωτικῆς ἀρχηγίας ἣν εἶχε τότε, τοῦ λεγομένου ὀρμικοῦ θέματος. Ὅθεν ὁ Κωνσταντῖνος Ε' περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 742, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι στρατεύει κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐξῆλθε τῆς πρωτεύουσῆς μετὰ τίνος τοῦ στρατοῦ μοίρας καὶ ἀφικόμενος εἰς Κράσον διεμήνυσεν εἰς τὸν Ἀρταβάσδον νὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτὸν, ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ τοῦ παρασκευαζομένου ἐπιχειρήματος. Τότε ὁ Ἀρταβάσδος ἔστασίασεν ἀναφανδὸν καὶ ἐπελάβῃ μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως εἰς τὸ βασιλικὸν στρατόπεδον μικροῦ ἐδέησε νὰ συλλάβῃ τὸν Κωνσταντῖνον Ε', ὅστις ὁμως κατόρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὸ ὄχυρον φρούριον τοῦ Ἀμορίου, ὅπου ἐν ἀσφαλείᾳ παρεσκεύασε τὰ πάντα ἵνα τιμωρήσῃ τὸν προδοτὴν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀρταβάσδος ἐγένετο κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ προσδοσίας τοῦ μαγίστρου Θεοφάνους τοῦ ἐπικαλουμένου Μονωτίου, ὅστις συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἀρπαγος τῆς ἀρχῆς ἠπάτησε τοὺς Βυζαντινοὺς ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε καὶ παρέπεσον αὐτοὺς νὰ διακηρῦξωσι βασιλέα τὸν Ἀρταβάσδον. Καὶ ὁ μὲν Ἀρταβάσδος ἦλθε τότε μετὰ τοῦ ἰδίου στρατοῦ εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ἐπεκράτησεν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν τοῦ κράτους χωρῶν, ἀναστηλώσας ἀπανταχοῦ τὰς εἰκόνας καὶ δεινὸν πράξας διωγμὸν κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Ε' ἐπεριεδόμενος ἐπὶ τοῦ Ἀμορίου καὶ δύο στρατιωτικῶν σωματίων, τῶν λεγομένων ἀνατολικῶν καὶ θρησκησίων (τὸ τελευταῖον τουτο περιελάμβανε τὰς χώρας Λυδίας καὶ Φρυγίας), ὧν οἱ στρατηγοὶ Λογγίνος καὶ Σισίνιος ἐξ ἀρχῆς μετ' αὐτοῦ συνετάχθησαν, ἤγχε τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Εἶναι περὶ τὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ μὲν πάπας ἔσπευσεν ν' ἀναγγορίσῃ τὸν πρόμαχον τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως οἱ δὲ Ἀραβες ὠφελούμενοι ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένας ἐντὸς τοῦ κράτους λεηλασίας.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἐν ἔαρι τοῦ 743 ὁ Ἀρταβάσδος, ὅστις εἶχε πέμψει

τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικήταν εἰς Ἀρμενίαν, ἵνα συγκροτήσῃ ἐκ τῶν ὁμογενῶν στρατιὰν καὶ ἐπιτεθῆ ἑκείθεν κατὰ τοῦ Κωνσταντινίου Ε', ἕξστράτευσε συγχρόνως καὶ αὐτὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἵνα καταπολέμησῃ διὰ δύο ἐνταῦθ' στρατῶν τὸν ἀντίπαλον. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντίνος Ε' ἐνόησε τὰ παρασκευαζόμενα καὶ διὰ τῆς ταχύτητος αὐτοῦ προέλαβε τὸν κίνδυνον τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἢ ἐκπλήρωσις τῆς ἐντολῆς ἦν ἔλαβεν ὁ Νικήτας δὲν ἦτο εὐχολος. Οἱ Ἀρμένιοι δὲν ἦσαν πρόθυμοι ν' ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῶν εἰκόνων, ὅθεν ὁ Νικήτας, καίτοι ἔχων ἐν Ἀρμενίᾳ πολλοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, δὲν ἠμπόρесе νὰ ἀπαρτίσῃ δυνάμιν τινα εἰμὴ βραδέως. Ἐν τούτοις δὲ ὁ Κωνσταντίνος Ε' προελίσσας ἐν μηνὶ Μαίῳ τοῦ 743 μέχρι Σάρδεων ἐπιπίπτει περὶ τὴν πόλιν ταύτην

Ὁ Ἀρτάβασδος ὡς βασιλεὺς
(Εἰκὼν ἐκ νομισματοῦ ἐν μνημεῖον).

κατὰ τοῦ Ἀρταβάσδου καὶ νικήσας λαμπρῶς καταδιώκει αὐτὸν μέχρι Κυζίκου, ἀφ' ἧς οὗτος μόλις ἐσώθη ἐπὶ δρόμονος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα δὲ τρέπεται ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ Νικήτα καὶ καταβάλλει ὡσαύτως αὐτὸν ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ εἰς μάχην φονικωτάτην συγκροτηθεῖσαν περὶ Μωδρινήν (πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀγκύρας), καθ' ἣν ἔπεσον ὁ τε ἐξάδελφος τοῦ Νικήτα Τιριδάτης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἀρμένιοι ἄνδρες. Οὐδὲ στιγμήν δὲ χρονοτριβήσας ἐπέσχεται ὁ Κωνσταντίνος Ε' ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Ὁ Ἀρτάβασδος εἶχε, φαίνεται, τοιαύτην πελοίθησιν, ὅτι ἡ πρωτεύουσα οὐδένα ἔτρεχε κίνδυνον, ὥστε δὲν ἐφρόντισε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς αὐτὴν ἐγκαιρῶς τὰς ἀναγκαῖας τροφάς. Μόλις τὴν τελευταίαν ὥραν ἔστειλε νὰ φέρῃ ἐφόδια ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀλλὰ τὰ ἐφόδια ταῦτα εἰσπλέοντα διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου συνελήφθησαν περὶ Ἀβυδον ὑπὸ τῶν Κιβυρραιωτῶν, ὁπαδῶν ὄντων τοῦ Κωνσταντινίου. Ὅθεν δεινὴ ἐπεκράτησε μετ' ὀλίγον ἀμυγχανία ἐντὸς τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Εἰς μάτην ὁ κατὰ τὰ ἄλλα γενναῖος Ἀρτάβασδος ἐπεχείρησε μεγάλην κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Σιαινίου ἔξοδον ἠτηθεὶς ἠναγκάσθῃ νὰ κατακλιεθῆ πάλιν ἐντὸς τῆς πόλεως εἰς μάτην ἐξέλεμψε τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ στόλον κατὰ τῶν Κιβυρραιωτῶν· οἱ Κιβυρραῶται ἀπέφυγον τὸν ἀγῶνα καὶ ἐν τούτοις ἐξηκολούθησαν διακωλύοντες πᾶσαν εἰσαγωγὴν τροφῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ λιμὸς ἀπέβη ἐν αὐτῇ τοσοῦτος ὥστε πολλοὶ ἀπέθνησκον ἐξ αὐτοῦ, πλεῖστοι δ' ἐφευγον ὅπως ἠδύνατο πρὸς τὸν Κωνσταντίνον, ὅστις ὑπέδεχτο ἅπαντας εὐμενῶς καὶ περιεποιεῖτο ὅσον ἦτο δυνατόν. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀρτάβασδος ἠδυνήθη νὰ περμείνῃ τὴν ἐλικουρίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικήτα, ὅστις συλλέξας τὰ λείψανα τοῦ ἐν Μωδρινῇ κατατροπωθέντος στρατοῦ ἔφθασε περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰς Χρυσόπολιν. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντίνος ἀντιπεράσας ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀπισθοδρομήσῃ μέχρι Νικομηδείας, ὅπου κατέβαλεν ὀλοσχερῶς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, πολλοὺς συλλαβὸν αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ αὐτὸν τὸν Νικήταν καὶ τὸν μετ' αὐτοῦ συμπαράξαντα Μαρκιλλῖνον, ἐπίσκοπον τῆς Γαγγηρῶν μητροπόλεως. Καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον ἀμέσως ἀπεκεφάλισε τὸν δὲ Νικήταν δεσμύσας παρέλαβε μετ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη κύριος ἐξ ἐφόδου τὴν δευτέραν Νοεμβρίου. Ὁ Ἀρτάβασδος κατῴρωσε νὰ διαφύγῃ ἐπὶ πλοιαρίῳ εἰς Νίκαιαν καὶ ἐκείθεν μετὰ μικρᾶς τινος δυνάμεως

εις φρουρίον τι καλούμενον Πουζαντιν (1). Ὁ Κωνσταντίνος ὁμοως πέμψας αὐτόθι μίθραν τοῦ στρατοῦ συνέλαβε τὸν φυγάδα καὶ μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Περὶ τῶν ἀκρι τοῦδε ἐκθεθέντων συμφωνοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οἱ τε ἀρχαῖοι χρονολογῶντες καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοί. Τὸν δὲ τρόπον καθ' ὃν μετὰ τὴν νίκην ἐπολιτεύθη ὁ Κωνσταντίνος Ε΄ καὶ οἱ μετριώτεροι τῶν νεωτέρων ὑπέλαβον εἰς πολλὰ ἀξιοκατάκριτον. Αὐτὸς ὁ γερμανὸς Σλόσσερ, ὅστις ἔγραψε τῷ 1812 εἰδικὴν συγγραφὴν περὶ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων πολλοῦ λόγου ἀξίαν καὶ ἀναγνωρίζουσαν τὰς ἀρετὰς τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐπανάλαβε τὰς κατηγορίας ἐκεῖνας· τούτου δὲ μάλιστα ἕνεκα νομίζομεν ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἀκριβέστερον ὅπως οὖν μέχρι τίνος αὐταί εἶναι ἀληθεῖς.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Κωνσταντίνος θριαμβεύσας ἐπὶ ἀγῶνος ἵππικου συμπεριήγαγεν ἐν τῷ θριάμβῳ τούτῳ δεσμίους τὸν τε Ἀρτάβασδον καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, ἔπειτα δ' ἐτύφλωσεν αὐτούς. Ἡ ποινὴ αὕτη τῆς τυφλώσεως εἶχεν, ὡς μὴ ὄφελε, παρειδύσει ἐν τῇ ποινικῇ νομοθεσίᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους· ἅμα δὲ λογισθῆ ὡς ποινὴ κοινῶς ὑπὸ τῆς νομοθεσίας ἐπιτετραμμένη, δικαιούμεθα μὲν νὰ κατακρίνωμεν τὸν Κωνσταντίνον διότι δὲν ἐμμήθη τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, οἵτινες οὐδέποτε σχεδὸν ἐφήρμοσαν τὴν ποινὴν ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ καταδικάσωμεν αὐτὸν ἀπολύτως διότι ἐφήρμοσεν αὐτήν, ἄριστάμην ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, εἰς ἀνδρας γενομένους ἐνόχους ἐσχάτης προδοσίας καὶ ἐπὶ ἐν ἡμῖσι ἔτος ἐπαγαγόντας εἰς τὸ κράτος θεινὰς συμφοράς. Τοῦτο ὁμολογεῖ καὶ ὁ Σλόσσερ. Ἀναγκαιὲ ὅμως παραδόξως διότι ὁ Κωνσταντίνος ἀπεκεφάλισε τὸν Βακτάγειον, πιστότατον ἀναδειχθέντα στρατηγὸν τοῦ Ἀρταβάσδου, ἐνῶ δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν εἶναι ἡ ποινὴ ἢ προσήκουσα εἰς τὸν ἐπιφανέστατον συνεργὸν τῆς ἐσχάτης προδοσίας. Ἀναγκαιὲ δ' ἐπὶ μᾶλλον διότι, ἕνεκα, λέγει, πραγματικῆς ἢ ὑποτιθεμένης συνωμοσίας, ὁ Κωνσταντίνος ἐτιμώρησε καὶ τὸν Σισίννιον, εἰς ὃν πρὸ πάντων ὄφειλε τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχῆς. Ἄλλ' εἶναι ἀρὰ γε ἀληθὲς ὅτι ὑπήχεν ἀμφιβολία τις περὶ τῆς συνωμοσίας τοῦ Σισίννιον κατὰ τοῦ βασιλέως ἅμα μετὰ τὴν τοῦ Ἀρταβάσδου πτώσιν; Ὁ Θεοφάνης, ὅστις θέλει νὰ παραστήσῃ τὸν βασιλέα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγνώμονα ἀναδειχθέντα, οὐδὲν λέγει περὶ τῆς αἰτίας δι' ἣν ἐπεβλήθη ποινὴ κατὰ τοῦ Σισίννιον, ἀλλὰ παρατηρεῖ ἀπλῶς ὅτι οὗτος ἐτιμωρήθη «ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δικαίᾳ κρίσει» ὁ γὰρ βοηθῶν τῷ ἀσεβεῖ ἐμπεσεῖται εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὁ Νικηφόρος ὁμοως ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Σισίννιος «τυραννίδα ἐφοράθη κατὰ Κωνσταντίνου μελετήσας». Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὁ Σισίννιος ἔγινεν αἴτιος ἐσχάτης προδοσίας; Τεθνήκει δὲ ὅτι ἔγινεν αἴτιος ἐσχάτης προδοσίας πῶς ἠμποροῦμεν ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ἡ ποινὴ ὑπῆρξε δικαία; Ἄλλ' ὁ Σλόσσερ ἐπιφέρει ὅτι ὁ Κωνσταντίνος Ε΄ ἔδωκε δειγμάτων ἀγρίας καὶ αἰμοβόρου φύσεως καταδιώξας καὶ ἀκρωτηριάσας ἢ θανατώσας πλείστους ὀπαδοὺς τοῦ Ἀρταβάσδου, ἐπιτρέψας δὲ εἰς τὸν στρατὸν νὰ λεηλατήσῃ τὴν πρῶτεύουσαν. Τῷ ὄντι ὁ Θεοφάνης ἐκτραγοθεῖ ταῦτα πάντα, ἀλλ' ὁ πατριάρχης Νικηφόρος οὐδὲν περὶ τούτων λέγει. Ἀναφέρει ὅτι ὁ Κωνσταντίνος συμπεριήγαγε δεσμίους τὸν Ἀρτάβασδον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἵππικου ἀγῶνος ὃν ἐτέλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀναφέρει ὅτι ἐτύφλωσε τὸν Σισίννιον φωρα-

(1) Τὸ ἀρχαιότερον καλούμενον Ποδενδόν (νῦν Βόζαντι), φρουρίον Καππαδοκίας κείμενον ἐν τῇ βορείᾳ εἰσόδῳ τῶν κελικῶν πελῶν.

θέντα ἔνοχον συνωμοσίας' ἀναφέρει ὅτι ἔπειτα ἐτύφλωσε τὸν τε Ἀρτάβασδον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ λέξιν ἐπιφέρει περὶ ἄλλων διαγμῶν καὶ περὶ λεηλασίας τῆς πόλεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τινι προηγουμένη σημειώσει ὁ Σλόσσερ παρατηρεῖ ὅτι τὸ εἰμενον τοῦ Νικηφόρου ἔχει χάσματα. Τί ἐννοεῖ ὁμως διὰ τούτου; Ἄν ὅτι τὰ χειρογράφα τοῦ Νικηφόρου εἶναι ἐνιαχοῦ ἐφθαρμένα καὶ ἑλλιπῆ, τοῦτο εἶναι βέβαιον, ἀλλὰ τὸ προκειμενον χωρίον εἶναι ἀκέραιον καὶ ἔχει ὄγιως. Ἄν δὲ ὁμιλῶν περὶ χασμάτων ὁ Σλόσσερ ἐννοῖ ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Νικηφόρου εἶναι, ὅπως ἐπιγράφεται, σύντομος καὶ ὅτι τούτου ἔνεκα δὲν ἀναφέρει τὰς λεπτομερείας ὅσας ἱστορεῖ ὁ Θεοφάνης, τὸ ζήτημα περιπλέκεται. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ σύντομος ἱστορία τοῦ Νικηφόρου δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ ὅσα ἡ ἐκτενὴς χρονογραφία τοῦ Θεοφάνους. Ἄλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ἂν ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου λεγόμενα, ὑπολαμβάνοντες ὡς ἀναμφίβολον ὅτι μόνον χάριν συντομίας παρελείφθησαν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου. Τὸ δὲ ζήτημα τοῦτο εἶναι μὲν δύσκολον ἀλλ' ὄχι καὶ ἀδιάλυτον. Μὴ λησμονῶμεν πρὸ πάντων ὅτι ὁ Νικηφόρος ἦτο μὲν ἐπίσης πολέμιος τῶν εἰκονομάχων, ὅπως ὁ Θεοφάνης, ἦτο ὁμως ἀνήρ μετριοπαθής, ὅστις ἐξέθεσε τὰ ἀληθῆ τῶν βασιλέων ἐκείνων ἀμαρτήματα, χωρὶς οὔτε τὰς ἀρετὰς αὐτῶν νὰ ἀποκρύπτῃ οὔτε τὰς κακίας νὰ δεινοί, ἐνῶ ὁ Θεοφάνης εἶναι ἀδιάλειπτος καὶ ἀδυσέπλητος αὐτῶν κατήγορος. Ἴνα ἀποδειχθῇ τοῦτο, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν πῶς ἐκθέτουσιν οὗτοι ἕτερα γεγονότα τῆς προκειμένης στάσεως. Ὁ Νικηφόρος ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Σισίνιος ἐφωράθη ἔνοχος συνωμοσίας. Ὁ Θεοφάνης δὲν τὸ ὁμολογεῖ, ἵνα παραστήσῃ ἀγνώμονα τὸν Κωνσταντῖνον. Ἀμφότεροι λέγουσιν ὅτι διὰ τὴν Ἑλληνικὴν τροφὴν πολλοὶ κάτοικοι τῆς πολιτοκρουμένης πρωτεύουσῆς ἔφευγον ἐκ τῆς πόλεως' ἀλλ' ὁ μὲν Νικηφόρος προστίθεισιν ὅτι «Κωνσταντῖνος δὲ ἅπαντας εὐμενῶς ἐδέχετο καὶ περιποιεῖτο μάλιστα», ὁ δὲ Θεοφάνης οὐδὲ λέξιν ἀναφέρει περὶ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ βασιλέως, ἣτις δὲν μαρτυρεῖ βεβαίως ὅτι εἶχε ψυχὴν ἀγαθὴν καὶ αἰμοβόρον. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐπιτρέπων καὶ ἐνθαρρύνων τὴν ἔξοδον τῶν ἀνθρώπων τούτων ὄχι μόνον ἐδείκνυτο ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἣτις ἔσπευσε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Ἀρτάβασδον, ἀλλὰ καὶ τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀνεκούφιζε παρέχων οὕτως αὐτῷ τὸν τρόπον τοῦ νὰ παρατείνῃ τὴν ἀμύνην' οὐδὲν ἥττον δὲν ἐλησμόνησε τὸ καθήκον τῆς φιλάνθρωπίας, ὥστε δὲν ἦτο τοσοῦτον θηριώδης ὅσον παρέστησαν αὐτὸν ὁ Θεοφάνης καὶ οἱ ἀντιγράφωντες αὐτὸν ἱστορικοί. Σημειώτεον πρὸς τούτους ὅτι τὰ γεγονότα τῆς δεινῆς σφαγῆς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρταβάσδου καὶ τῆς λεηλασίας τῆς πόλεως ἦσαν τόσον σπουδαῖα ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι χάριν συντομίας παρέλειπεν αὐτὰ ὁ Νικηφόρος, ἐνῶ πρὸ μικροῦ εἶδομεν ὅτι χάριν ἀληθείας δὲν ἐδίωξεν οὗτος νὰ παρατείνῃ ἐπ' ὀλίγον τὸν λόγον, ἀναφέρων γεγονότα ἀποσιωπώμενα ὑπὸ τοῦ συνήθως μακρογοοῦντος Θεοφάνους. Τούτων πάντων ἔνεκα τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν νομίζομεν ὅτι δικαιούμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀξία ἱστορικῆς πίστεως τὰ περὶ τῆς εἰρημένης σφαγῆς καὶ λεηλασίας ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου χρονογράφου μετὰ πλείστον στόμφου ἱστορούμενα.

Ἄλλ' ὁ Σλόσσερ ἐξηκόντισε καὶ ἄλλην κατὰ τοῦ Κωνσταντῖνου κατηγορίαν, ἣτις ἠθικῶς θεωρουμένη δύναται νὰ λογισθῇ δεινότερα πασῶν τῶν προηγουμένων. Κατηγορεῖ αὐτὸν πρῶτον ὅτι ἐν τῷ ἱππικῷ ἀγῶνι ἐν ᾧ συμπεριήγαγε δεσμίους τὸν Ἀρτάβασδον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἶχε συγχρόνως παρακολουθοῦντα καὶ τὸν πατριάρχην Ἀναστάσιον δέσμιον καὶ ἐξανάστροφα ἐπὶ ὄνου καθήμενον' ἔπειτα δὲ ὅτι, ἐπειδὴ οὐδὲνα ἄλλον ἐγίνωσκε πρόθυμον νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἐπέλευσιν τῶν βουλευμάτων

αὐτοῦ, ἐκάθισε πάλιν τὸν Ἀναστάσιον εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἱερουσῆνης. Ταῦτα λέγονται μέχρι τινὸς ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἀλλὰ παντάπασι δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου. Ἐρωτῶμεν δὲ καὶ αἰθίς· εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Νικηφόρος, ἀπομνημονεύσας τὴν πομπικὴν ἐν τῷ ἱππικῷ ἀγῶνι περιαγωγὴν τοῦ Ἀρταβάδου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἤθελεν ἀποσιωπῆσαι χάριν συντομίας τὴν φοβερὰν ἐκείνην ὕβριν τὴν συγχρότως γενομένην εἰς τὸν ὕπατον ἀρχιερέα, ἂν τῷ ὄντι τοιοῦτὸν τὸ συνέβαινε; Καὶ ἔπειτα ὁ Θεοφάνης παρεσκεύασε πόρρωθεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν τραγικὴν ταύτην σκηνήν. Ὅτε ὠμίλησε περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀρταβάδου ὡς βασιλέως ἐν Κωνσταντινούπολει, ἐβραβίωσεν ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀναστάσιος, καταπροδίδων πρῶτος τὸν Κωνσταντῖνον, ὤμοσε τῷ λαῷ κρατῶν τὰ τίμα καὶ ζωοποιὰ ξύλα «ὅτι μὰ τὸν προσηλωθέντα ἐν αὐτοῖς, οὕτως μοι εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, ὅτι μὴ λογίσῃ υἱὸν Θεοῦ εἶναι ὃν ἔτεκεν ἡ Μαρία, τὸν λεγόμενον Χριστόν, εἰμὴ ψιδὸν ἄνθρωπον· ἡ γὰρ Μαρία αὐτὸν ἔτεκε ὡς ἔτεκεν ἐμὲ ἡ μήτηρ μου ἡ Μαρία». Ὁ δὲ πατριάρχης Νικηφόρος καὶ περὶ τούτου τοῦ γεγονότος οὐδὲ λέξει ἀναφέρει. Πολὺ δὲ πρότερον ὁ Θεοφάνης, ὁμιλῶν περὶ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ τῶν ἀγῶνων οὓς κατέβαλεν ὁ βασιλεὺς Λέων Ἰνα κατατείσῃ αὐτὸν νὰ δεγθῇ τὴν μεταρρύθμισιν, ἀξιοῖ ὅτι, εἰσερχομένου ποτὲ τοῦ πατριάρχου ἐκείνου πρὸς τὸν βασιλέα, ὁ ἀκολουθῶν αὐτὸν σύγκελλος Ἀναστάσιος ἐπάτησε τὰ ὀπίσθια τῆς στολῆς αὐτοῦ. Ὁ δὲ, ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν, ἐπροφήτησεν ἀμέσως τῷ Ἀναστασίῳ τὸ δεινὸν ὄπερ μετὰ εἴκοσιν ἔτη ἐμελλε νὰ πάθῃ ἐν τῷ ἱππικῷ ἀγῶνι. Ἀλλ' οὔτε περὶ τούτου τοῦ γεγονότος λέγει τι ὁ πατριάρχης Νικηφόρος. Πῶς δ' ἄλλως δυναμέθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν πεισματώδη ταύτην σιωπὴν τοῦ Νικηφόρου εἰμὴ διὰ τούτου, ὅτι δὲν ἐπίστευεν εἰς τὰ θεηλήματα ταῦτα, ἂν τῷ ὄντι ἐθουλοῦντο, καὶ δὲν ἐπεισηθήσαν ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους; Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κεμένῳ τοῦ Θεοφάνους ὑπάγει ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἅπαν τὸ ἱστορημα τοῦτο εἶναι πλάσμα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κωνσταντῖνου ἐπαυκαληφθὲν ἀπερισκέπτως, ἂν ὄχι ἐπισηθῆν ὑπὸ τοῦ χρονογράφου ἐκείνου. Διότι ὁ Θεοφάνης, μὴ περιορισθεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος περιήγαγεν ἐν τῷ ἱππικῷ ἀγῶνι τὸν πατριάρχην Ἀναστάσιον, ἐξανίστραφα ἐπὶ ὄνου καθήμενον, προστίθεισιν ὅτι καὶ ἐτύφλωσεν αὐτὸν δημοσίως. Εἶναι ὁμοσ δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀναστάσιος ἐξηκολούθησε πατριαρχεῖων ἐνθ' ἧτο τυφλός; Ἴνα ἀποφύγῃ τὸν παραλογισμὸν τούτον οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, εἶπον ὅτι ὁ Ἀναστάσιος δὲν ἐτυφλώθη τότε ἀλλ' ἐτύφθη ὁ δὲ Σλόσσερ ἐντελῶς ἐν τῇ ἀφηγήσει αὐτοῦ παρέλιπε τὸ γεγονὸς τῆς τε τυφλώσεως καὶ τῆς τύφως. Ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι οἱ μὲν μεταγενέστεροι οὐδὲν ἔχουσι κύρος ἀπέναντι τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοφάνους, οὐδεὶς δὲ δίδει εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ διατρέσωμεν τοῦ τελευταίου τούτου τὴν μαρτυρίαν, ἣν ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἔχει, ἢ νὰ ἀπορρίψωμεν. Πλὴν τούτου ὁ λόγος τὸν ὁποῖον ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ Σλόσσερ ἀναφέρουσιν ἵνα καταστήσῃσι πιθανὸν ὅτι ἐξηκολούθησε πατριαρχεῖων ὁ Ἀναστάσιος καίτοι τοσοῦτο περιυβρισθεὶς, ὁ λόγος δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὐδένα ἄλλον εὗρισκεν ἀρχιερέα πρόθυμον νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτοῦ, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνιπόστατος, διότι μετ' οὐ πολὺ ὁ Κωνσταντῖνος συγκαλέσας σύνοδον εὔρεν ὄχι ἓνα ἀλλὰ 348 ἀρχιερεῖς προθύμους νὰ καταδικάσωσι τὴν τῶν εἰκόνων προσκίνησιν. Ἐπὶ πᾶσι παραρτοῦμεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντῖνου ἑτεροὶ τις πατριάρχης φωραθεὶς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας ὑπέστη τῷ ὄντι τὴν ποινὴν ταύτην τῆς πομπεύσεως, ὡς θέλομεν ἱστορήσει ἐν οἰκίῳ χρόνῳ ἐπὶ τῇ βάσει μαρτυριῶν ἀναμφισβητήτων. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε δὲν δικαιοῦμεθα ἄρα γε νὰ ἐρωτήσωμεν μήπως ὁ Θεοφάνης ἐφημο-

σεν εἰς τὸν Ἀναστάσιον τὰ περιστατικά τῆς τοῦ μεταγενεστέρου πατριάρχου καταδί-
κης, ἀξιῶν ἴσως ὅτι ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ὅλοι οἱ πατριάρχαι ἔπρεπε νὰ
πομπευθῶσιν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐπὶ ὄνου ἐξαναστροφα καθήμενοι ;

Ἐνῶ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῆς κατατροπώσεως τοῦ Ἀρταβάσδου καὶ τῆς ἀλώ-
σεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπαγίου τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, οἱ Ἀραβες κατέτριβον τὰς
ἰδίας δυνάμεις εἰς ἐμφυλίους ἀγῶνας μεταξὺ Ὀμμιαδῶν (1), οἵτινες μέχρι τοῦδε κατεῖχον
τὸ ἀξίωμα τοῦ καλῖφου, καὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ θεοῦ τοῦ Μωάμεθ Ἀββάς, οἵτινες
μετ' οὐ πολὺ ἔμελλον νὰ κυριαρχήσωσι τοῦ μοαμεθανικοῦ κράτους ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν
Ἀββασιδῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφελούμενος ἐκ τῶν διενέξεων τούτων, ἐνέβαλεν ἐν
ἔτει 746 εἰς τὴν βόρειον Συρίαν καὶ ἐκυρίευσεν ἐν τῇ Κομμαγενῇ τὴν τε Γερμανί-
κειαν καὶ τὴν Δουλιχίαν, διενεργήσας τὴν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἐπιστροφὴν τῶν
κατοίκων τῆς χώρας ταύτης, οἵτινες ἄλλοτε χριστιανοὶ ὄντες εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ ἀπα-
σθῶσι τὸν μοαμεθανισμὸν ἐπὶ τῆς τῶν Ἀράβων κατακτήσεως. Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον
ἔτος ἐξέπεμψε στόλον ἰσχυρὸν εἰς Κύπρον, ἥτις ἐν μέρει, ὡς ἠξέουομεν, εἶχεν ἤδη
ἀνακτηθῆ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β' ἢ ἐπὶ Λέοντος, ἵνα ἐκεῖθεν ἀπειλήσῃ τὰ παράλια τῆς
Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ μοαμεθανοὶ μαθόντες τὰ μελετώμενα ἀνταπέστειλαν
εἰς Ἀλεξανδρείαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν νῆσον ναυτικὴν δύναμιν, ἥτις λέγεται ὅτι συνέκειτο
ἐκ χιλίων δρομῶνων. Ὁ στόλος οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τινὰ λιμένα τῆς Κύπρου, ὃν οἱ χρο-
νογράφοι καλοῦσι Κεραμεῖαν. Ἐνταῦθα δ' ἐπεβῶν ὁ ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου
διέπραξε κατόρθωμα ἀνάξιον τῶν ἀναμνήσεων τῆς παραλίας ταύτης, περὶ ἣν τσοάκις
ἠγωνίσθησαν καὶ ἑθροιάμβευσαν οἱ προσάτορες ἡμῶν (Κεφ. Α' Βιβλ. Ζ' τοῦ δευτέρου
τόμου). Διὸ καταλαβὼν τὸ στόμιον τοῦ λιμένος τσοσάυτην ἐτήνεγκε διὰ τοῦ ὑγροῦ
πυρὸς φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους ὥστε κατὰ τὸν Θεοφάνην ἐκ τῶν χιλίων δρομῶνων
δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ τρεῖς. Ἀσταχῶς ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ
τὰ λαμπρὰ ταῦτα κατὰ τῶν Ἀράβων τρόπαια, διότι κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔτος ἐνέσκη-
ψεν εἰς τὸ κράτος συμφορὰ δεινὴ, ἥτις ἐδέησε νὰ ἐπιστήσῃ ἄπασαν τὴν προσοχὴν
αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν.

Τῷ ὄντι λοιμὸς ὀλέθριος ἐθέρισε τότε πάλιν τοὺς κατοίκους πολλῶν ἐπαρχιῶν τοῦ
κράτους, λοιμὸς ὅστις ἦτο προδήλως ὅμοιος τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ συμβάντος, ἂν καὶ
δὲν παρετάθη ὅσον ἐκεῖνος, διότι διήρκεσε τρία μόνον ἔτη. Ὁ λοιμὸς οὗτος ἀνεφάνη
κατὰ πρῶτον τῷ 747 εἰς Σικελίαν καὶ Κιλαβρίαν, κομισθεὶς αὐτόθι πιθανώτατα ὑπὸ
τῶν Ἀράβων τῆς Ἀφρικῆς. Ἀπὸ τῶν δυτικῶν τούτων ἐπαρχιῶν μετεδόθη εἰς τὴν
Μομεβασίαν ἢ Μονορβασίαν, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης (κατὰ πρῶτον δὲ ἀπαντᾷ παρ'
αὐτῷ τὸ τοιοῦτον ὄνομα τῆς ἀρχαίας Ἐπιδάουρον Λιμηράς), καὶ ἐκίθην εἰς τὴν κυρίως
Ἑλλάδα, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὰς περὶ τὴν πρωτεύουσαν χώρας,
μάλιστα δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου ἐν ἔτει 748 ἡ δξύτης τοῦ κακοῦ τούτου ἀπέβη
τσοσάυτη ὥστε αἱ πλείοσαι τῶν οἰκιῶν ἠρημώθησαν ὁ δὲ βασιλεὺς ἠναγκάσθη, ἐκλι-
πούσης τῆς νόσου κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, νὰ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν καὶ τὰς
περὶ αὐτὴν χώρας νέους ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν ἀσιανῶν ἐπαρχιῶν κατοίκους.

Ἐπειδὴ δὲ τότε καὶ τῆς Πελοποννήσου οὐκ ὀλίγοι κάτοικοι ἐξέλιπον οἱ μὲν ἐκ τοῦ

(1) Ὀμμιεαδῶν δυναστεία καλεῖται ἢ ὑπὸ τοῦ Μωαβιά ἐν Λαμασκῷ ἰδρυθεῖσα τῷ 660
μ. Χ. δυναστεία χαλιφῶν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πάππου τοῦ Μωαβιά (Ὀμμιετιά).

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΧΑΛΚΙΝΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΡΥΣΟΣ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΙΒ' ΑΙΩΝΟΣ
(Μουσείον Κένυκτων, Λονδίνον)

λοιμοῦ, οἱ δὲ διότι μετακίσθησαν εἰς Θράκην πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ αὐτοῦ συμβάν-
τος ἐτι μείζονος ὀλέθρου ἀνθρώπων, ἀνεπληρώθη πάλιν ἢ ἐν τῇ χειρσονήσῳ ἐκείνῃ προ-
κύψασα ἔλλειψις κατοίκων διὰ πολλῶν σλαυικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσιν, ἂν ὄχι
τὴν πρώτην, τοὐλάχιστον τὴν κυριωτάτην ἐν αὐτῇ τοιούτων ἀλλοφυλῶν ἐγκατάστασιν.
Ὅθεν πρόσφορον εἶναι νὰ ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐθνολογι-
κὸν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ζήτημα.

Εἶδομεν ἐπὶ Ἡρακλείου τοὺς Σλαῦους ἐγκατα-
σταθέντας ἐντὸς τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς ἄνω Μοισίας.
Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πογωνάτου τινὲς τῶν φυ-
λῶν τούτων βαθμηδὸν πρὸς νότον κατερχόμεναι
ἀναφαινοῦνται ἤδη περὶ Στρυμόνα. Καίτοι δὲ οἱ
τελευταῖοι οὗτοι Σλαῦοι ὀλοσχερῶς κατατροπωθέν-
τες ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' μετεκομίσθησαν οἱ
πλείστοι εἰς μικρὰν Ἀσίαν, φαίνεται ὅμως ὅτι ἤρχι-
σαν πάλιν πολλαπλασιαζόμενοι ἐν Μακεδονίᾳ καὶ
πρὸς μεσημβρίαν πάντοτε καταβαίνοντες· διότι περὶ
τὰ μέσα τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος μετὰ τὸν προ-
ειρημένον μέγαν λοιμὸν βεβαίωται ἤδη ὅτι ἐγκατε-
στήσαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ

Κωνσταντίνος Ε'

(ἔτιον ἐκ νομίσματος ἐν μεγεθόνει)

Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις πρῶτος
ἐμνημόνευσε τοῦ γεγονότος τούτου, ἀξιοὶ ὅτι τότε
«ἐσλαυώθη πᾶσα ἡ χώρα (δηλαδὴ ἡ Πελοπόννησος) καὶ γέγονε βάρβαρος». Ἐκ δὲ
τούτου ἐννοεῖται πόσον ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ Φαλλμεράντες καὶ οἱ ὄπαδοι
αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῶν συστήματος, ὅπερ, ὡς ἄλλοτε διὰ μικρῶν ἐξεθέσαμεν,
ἐσκόπει νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν
ὑπὸ τῶν Σλαῦων κατάληπν ὄλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ὅθεν καίτοι παραβάντες
ἄλλοτε τὴν μαρτυρίαν ταυτὴν ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὴ ἀκριβέστερον τὰ κατ' αὐτὴν.

Τίς ἦτο ἡ ἔκτασις τῶν σλαυικῶν τούτων ἐποικήσεων, καὶ ἐξωντάθη ἄρα γὰ ἐφάνη
ὑπ' αὐτῶν πᾶσα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φυλή; Ὁμοιογούμεν ὅτι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκφρά-
ζεται ὁ Πορφυρογέννητος περὶ Πελοπόννησον συνηγορεῖ μέχρι τινὸς ὑπὲρ τῆς γνώμης
τοῦ Φαλλμεράντη καὶ τῶν ὄπαδῶν αὐτοῦ, διότι, ἂν δὲν λέγει ὅτι ἐξωντώθησαν οἱ προ-
ηγούμενοι κάτοικοι, λέγει ὅμως ὅτι ἐσλαυώθη πᾶσα ἡ χώρα. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἕτερα μαρ-
τυρία, ἣτις φαίνεται τὰ αὐτὰ ἀξιοῦσα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν Πελοπόννησον ἀλλὰ καὶ
ὡς πρὸς τὰς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι αἰ λατόμεναι
Χρηστομάθειαι ἐκ τῶν Στράβωνος Γεωγραφικῶν, αἵτινες, ὡς εἰκί-
ζεται, συνετάχθησαν περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Αἱ Χρηστομά-
θειαι αὗται διαλαμβάνουσιν ἀληθῶς ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφησαν «πᾶσαν
Ἡπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Πελοπόννησον καὶ Μακεδονίαν σκύβαι Σλαῦοι
νέμονται». Εἰς ἐπίμετρον δὲ ἔρχεται τοῦτο τὸ γεγονός ὅτι μέχρι τῆς σήμερον πολλὰ
ὀνόματα ὄρεων, ποταμῶν, κωμῶν καὶ χωριῶν τῶν προειρημένων ἑλληνικῶν χωρῶν
ἔχουσι σλαυικὴν καταγωγὴν. Ἄλλ' ἐπιμελεστέρα τῶν πραγμάτων ἐξέτασις ἐλαττώνει
πολὺ τὴν ὑπερβολικὴν ἔκτασιν τὴν ὁποῖαν φαίνονται ἐκ τῶν προηγούμενων λαβοῦσαι
αἱ σλαυικαὶ ἐποικήσεις. Τὸ περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασιάς χειρόγραφον τῆς
ἐν Τουρίνῳ βιβλιοθήκης, τὸ ὁποῖον παρεθέσαμεν ἤδη ἐν τῷ ἐνάτῳ βιβλίῳ, ὁρτῶς
βεβαίωι ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς Πελοποννήσου μέρος ἀπὸ Κορίνθου μέχρι Μαίεας οὐδέ-

ποτε ὑπὸ Σλαύων κατελήφθη. Καὶ τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς ἕτερόν τι χωρίον τῶν Χρηστομαθειῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ, εἰδικότερον περὶ Πελοποννήσου γενομένου λόγου, δὲν ἀναφέρονται ρητῶς ὑπὸ Σλαύων καταληφθεῖσαι εἰμὴ αἱ δυτικάι τῆς χερσονήσου ἐκεῖνης χῶραι, αἵτινες πάλαι ποτὲ κατοικοῦντο ὑπὸ Πισατῶν καὶ Κανκῶνων καὶ Πυλίων. Πλην τούτου πολλὰ γεγονότα, ἐξ ὧν τινὰ ἀνεφέραμεν ἤδη, οἷον ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ 662 καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 663 διατριβὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ μεγάλη κατὰ τοῦ Λέοντος ἐπανάστασις τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων, πλείστα δὲ ἕτερα θέλωμεν λάβει ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τε τῷ παρόντι βιβλίῳ καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις, καθιστώσι προδήλον ὅτι οἱ Σλαῦοι κατέλαβον μὲν οὐκ ὀλίγα μέρη ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίως τὰς ἐκτὸς τῶν πόλεων χώρας ἀλλ' εἰς τὰς πόλεις οὐδόλως κατόκησαν, καὶ ἐκτὸς δὲ τῶν πόλεων πολλὰ ἔτι τμήματα τῆς χώρας ἐξηκολούθουν κατεχόμενα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων. Τοῦτο δὲ τὸ συμπέρασμα ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε σφριζομένων πολλῶν σλαβικῶν ὀνομάτων. Τῷ ὄντι, ὡς προείπομεν, πολλὰ ὑπάρχονσι τοιαῦτα ὀνόμα, ποταμῶν, κομῶν καὶ χωρίων· ἀλλὰ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ πόλεις, τοῦλάχιστον τῶν μεσημβριωτέρων ἑλληνικῶν χωρῶν, διετήρησαν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα, ἐρθηραμένα μὲν πολλὰκις ἀλλ' οὐδὲν ἦτιον μαρτυροῦντα ὅτι ἐσφριζον τὴν ἀρχαίαν εἶξιν. Τὸ συμπέρασμα ἡμῶν εἶναι ὅτι αἱ σλαβικαὶ φυλαὶ, καταλαβοῦσαι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἔξδομης ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως τὴν ἀνω Μοισίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, ἤρχισαν ἔκτοτε καταβαίνουσαι πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατεστάθησαν ἐν μέρει διὰ τῆς βίας, ἐν μέρει διὰ συμβάσεων εἰς διάφορα τμήματα τῆς ὑπαίθρου χώρας ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ἴσως καὶ ἐν Πελοποννήσῳ· περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς ὀγδόμης ἑκατονταετηρίδος ὁμολογουμένως εἰσῆλθον καὶ εἰς τὴν χερσονήσον ταύτην διὰ τὴν τότε, ὡς προείρηται, συμβᾶσαν ἐκ ποικίλων αἰτιῶν πολλὴν ἐν αὐτῇ λειψανδρίαν, ὅχι ὅμως ὅτι ἐξώντωσαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Περὶ τῶν σχέσεων εἰς ἃς αἱ σλαβικαὶ αὐταὶ φυλαὶ διετέλουν πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν καὶ πρὸς τοὺς Ἰθαγενεῖς κατοίκους τῆς χώρας θέλωμεν ὁμολῆσαι ἐν ἐκτάσει ὁποσοῦν ἐν τῷ παρόντι μὲν δεκάτῳ βιβλίῳ ἀλλ' ἐν οἰκιοτέρῳ αὐτοῦ τόπῳ. Ἐν δὲ τῷ τρισκαδεκάτῳ βιβλίῳ θέλωμεν πραγματευθῆ περὶ τοῦ ὀνόματος Μωρέας, ὅπερ εἶναι τὸ σημαντικώτατον τῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων τὰ ὁποῖα παρήχθησαν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι.

Εἶχον δὲ ἤδη παρῆλθαι δέκα ἔτη ἀφ' ἧς ἐβασίλευεν ὁ Κωνσταντίνος Ε' καὶ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ οὐδεμίᾳ ἀναφέρεται πράξις αὐτοῦ ἀναγομένη εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἐπελήφθη αὐτοῦ συστηματικώτερον, ἐπιμονώτερον, βιαιότερον τοῦ πατρός. Εἶδομεν ὅτι μετόκησε τότε εἰς Θράκην πολλοὺς κατοίκους τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν ἀσιανῶν χωρῶν ἵνα ἀναπληρώσῃ τὴν ἐκ τοῦ λοιμοῦ προσελθοῦσαν λειψανδρίαν. Ἐκ τῆς Ἀσίας ἰδίως μετήνεγκε Σύρους καὶ Ἀρμενίους· Σύρους μὲν ἐκ τῶν χωρῶν ὅσας ἀνέκτησε τῷ 746 ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκείνῃ τοῦ κράτους ἐπαρχίᾳ Ἀρμενίους δὲ ἐκ τῶν κατακτήσεων ὅσας διέπραξε τῷ 752 εἰς Ἀρμενίαν, ὅτε καὶ τὴν Θεοδοσιούπολιν ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Ἀράβων. Καὶ προετίμησεν ὁ βασιλεὺς τὴν μετοικεσίαν τῶν νεωστὶ τούτων ἀνακτηθέντων ὑπηκόων, οὐ μόνον διότι μᾶλλον ἐκτεθειμένοι ὄντες εἰς τὰς ἀραβικὰς ἐπιδρομὰς ἐκινδύνουν αὐτὴς ν' ἀποξενωθῶσι τοῦ κράτους ἀλλὰ προσέτι διότι, καθὼ προεβούντες οἱ πλείστοι αἰρεσίῃν τινα σφόδρα ἐλευθεριάζουσιν, ἠδύναντο οἰκοῦντες περὶ τὴν βασιλεύουσαν νὰ ἀποβῶσι σύμμαχοι ἐπιτήδειοι εἰς τὰς καινοτομίας ὅσας διεπράχθησαν καὶ προέκειτο ἔτι νὰ διαπρα-

χθῶσιν. Οἱ αἵρετικοὶ οὗτοι, οὔτινες ὀνομάζοντο παυλικιανοὶ ἢ παυλιανῖται⁽¹⁾, ἐπενήργησαν ἕκτοτε πολὺ εἰς τὴν τύχην τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους. Ὅθεν εὐλογον εἶναι νὰ εἰπωμεν περὶ αὐτῶν πλείωτά τινα ἐνταῦθα, ὅτε κατὰ πρῶτον συναντῶμεν τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Οἱ ἐν Περσίᾳ χριστιανοὶ εἶχον ἀνέκαθεν ὑποκύψει εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐγγχωρίου ζωροαστρικοῦ θρησκευάτου. Τὸ θρησκεῦμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐξέσκειεν εἰς πυρολατρείαν καὶ μέχρι τινὸς εἰδωλολατρείαν, περιεῖχε κατ' ἀρχὰς τὰ καθαρῶτατα τῶν δογμάτων ὅσα παρήχθησαν ἐν Ἀσίᾳ, ἕκτος τοῦ ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ. Δὲν ἔθεοποιεῖ οὐδ' ἐλάτρευε τὴν φύσιν, δὲν ἤγειρε ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ ἀγάλματα. Ἡ φύσις παρ' αὐτῷ δὲν ἦτο εἰμῆ ἢ ἀτελής εἰκὼν δύο ὑπερέτερον δυνάμεων, τοῦ Ὁρομάσδου (Aouramazdā) καὶ τοῦ Ἀριμάν (Angromāīnyous), οὔτινες ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου. Καὶ ἦσαν μὲν τὸ πρῶτον ἀγαθοὶ καὶ τέλειοι ἀλλ' ὁ Ἀριμάν, ἔκπεσεν τῆς τοιαύτης μακαριότητος διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ καὶ γενόμενος πονηρὸς, ἀντιπαλαίει ἤδη πρὸς τὸν Ὁρομάσδην· ἡ δὲ πάλῃ αὐτῆ εἶναι ἡ αἰτία παντὸς φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κακοῦ. Αἱ ποικίλαι τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου περιπέτεια ἀποτελοῦσι τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου τούτου, μέχρις οὗ, νικῆσαντος ἐπὶ τέλους τοῦ Ὁρομάσδου καὶ ἔπειτα συνδιαλλαγέντος πρὸς τὸν Ἀριμάν, ἀποκατασταθῆ αὐθις ἡ καθολικὴ εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία. Τὰ δὲ δόγματα ταῦτα ἐξετράπησαν εἰς εἰδωλολατρείαν ἐκ τούτου, ὡς φαίνεται, ὅτι ὁ Ὁρομάσδης ἐλογίζετο παρὰ τοῖς Πέρσαις καὶ ὡς βασιλεὺς φωτός, ὁ δὲ Ἀριμάν ὡς βασιλεὺς τοῦ σκότους· ὥστε κατὰ μίχρον οἱ Πέρσαι, ἀντὶ τοῦ φωτός, ἐλάτρευσαν τὸν ἥλιον⁽²⁾, τὸ πῦρ καὶ διαφόρους αὐτῶν προσωποποιήσεις. Ὅπωδῆποτε ἐκ τῆς συναφείας τῶν δύο ἐκείνων δυνάμεων τοῦ περσικοῦ δόγματος μετὰ τῶν χριστιανικῶν δογμάτων προέκυψαν πρωιμώτατα παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Περσίας καὶ τῶν πέριξ χωρῶν ποικίλαι αἵρέσεις, ἐξ ὧν πάλιν πολυεθῶς διὰ τοῦ χρόνου τροπολογούμενων προῆλθεν εἰς μέσον περὶ τὸ 660 ἢ αἵρεσις τῶν λεγομένων παυλιανιτῶν.

(1) Ἡ αἵρεσις τῶν Παυλιανιτῶν οὐδεμίαν φαίνεται ἔχουσα σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὸν **Μασδαϊσμόν** ἢ **Μανιχαϊσμόν**, εἶναι δὲ ἀπολύτως χριστιανικὴ θρησκεία ἢ αἵρεσις ἐπιτηδεύουσα λατρείαν ἀπολυστάτην ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ **Μασδαϊσμοῦ** ἐπὶ τὸν Χριστιανισμόν προῆλθεν ὁ **Μανιχαϊσμός**, αἵρεσις τοῦ πέρσου Μάνεντος ἢ **Μανιχαίου** ἢ συγγένησα τὸν Χριστὸν πρὸς τὸν ἥλιον φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, ἐν μέρει δὲ πρὸς τὸν Ὁρομάσδην. Ὁμοίως ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ **Μασδαϊσμοῦ** ἐπὶ τὴν ἐν Περσίᾳ διαδοθεῖσαν **μοαμεθανικὴν** θρησκείαν προῆλθεν ἡ αἵρεσις τῶν περσῶν **Μωαμεθανῶν Σιιτῶν**, ἐν ἣ τὴν θέσιν καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ Ὁρομάσδου ἔλαβεν ὁ Ἄλῆς.

(2) Ἡλιος ἐν τῇ προμαδαϊκῇ ἢ προζωροαστρικῇ ἰρανικῇ φυσιολατρείᾳ εἶναι θεὸς καλούμενος **Μιθρας**, οὗ ἡ φυσικὴ λατρεία διετηρήθη ἐν τῷ **Μασδαϊσμῷ** ὑπὸ τὴν ὑπεράτην ἀρχὴν τοῦ ἰδεώδους θεοῦ Ὁρομάσδου ὅπως καὶ ἐν τῷ Βραχμανισμῷ διετηρήθησαν πολλοὶ θεοὶ τῆς φυσιολατρείας ἀλλὰ πάντες ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἰδεώδους ὑπεράτου θεοῦ **Βράχμα**. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ **Μιθρας** ἐλάτρευετο ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς καὶ ἑλληνιστικαῖς χώραις, ἰδίως ταῖς ἀσιατικαῖς, καὶ ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα. Τούτωντιον δὲ ὁ **Ὁρομάσδης** ἐγένετο μὲν γνωστός ἐν ἑλληνικαῖς καὶ ἑλληνιστικαῖς χώραις ἀλλὰ δὲν ἐλάτρευετο. Τὸ ὄνομα ὁμοῦ εἰσήλασε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τῶν **Ὁρμιόδων** ἀλλὰ μόνον ὡς ὄνομα ἀνδρός, φερόμενον ὅπως ὑπὸ τινος Σασανιδῶν βασιλέων οὕτω καὶ ὑπὸ πατρῶν Ρώμης (πάπα Ρώμης Ὁρμιόδα καλουμένου 514—523 μ. Χ.) λίαν γνωστοῦ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ ὡς ἄφαντος τὸ ἀπὸ 484 μέχρι 516 ἔνεκα τοῦ Ἐνοτικῆ τοῦ βασιλέως Ζήνωνος ἐπελθόν σῆσιμα καὶ ἀποκαταστήσαντος τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἐνόητα.

[«Ταῦτα δὲν εἶναι ἐν πᾶσιν ἀκριβῆ. Ὁ Ὀρομάσδης (=Hauramasda = ἕψιστον > πνεῦμα) καὶ Ἀ(χ)ριμάνης (Angriu-manu = πονηρὸν πνεῦμα) ἐκπροσωποῦντες > ἀρχῆθ' ἐξ ἑθνοικιότητος πρὸς ἀλλήλας δυνάμεις παρίστανται ἐν διηνεκί διατελοῦντες > πρὸς ἀλλήλους πολέμῳ. Ὁ Ὀρομάσδης ἐκπροσωπεῖ ἐν μὲν τῷ φυσικῷ κόσμῳ τὸ > φῶς καὶ τὸ πῦρ, τὴν γένεσιν καὶ τὴν ζωὴν, ἐν δὲ τῷ ἠθικῷ τὴν ἀλήθειαν, τὸ > ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον» τούναντιον δὲ ὁ Ἀριμάνης ἐκπροσωπεῖ ἐν μὲν τῷ φυσικῷ > κόσμῳ τὸ σκότος, τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον, ἐν δὲ τῷ ἠθικῷ τὸ ψεῦδος, τὸ κακὸν > καὶ τὸ ἄδικον. Ἐχουσι δ' ἑκάτεροι ὑφ' ἑαυτοῖς ἀπειρον πλῆθος πολυωνύμων ἀγγέ- > λων ἀγαθῶν (ὁ Ὀρομ.) καὶ πονηρῶν (ὁ Ἀ(χ)ριμ.) πολλῶν καὶ διαφόρων τάξεων καὶ > βαθμῶν, οἵτινες διευθύνουσι πάντα τὰ ὄντα καὶ τὸν ἄνθρωπον (ὁ ἀγαθὸς ἀγγελὸς ἐκ > δεξιῶν, ὁ πονηρὸς ἐξ εὐωνύμων) εἰς ἀγαθὸν ἢ κακόν. Καὶ ὁ ἀγὼν οὗτος ἐξακολουθή- > σκει μέχρι τῆς συντελείας τοῦ παντός, ὅτε ὁ Ὀρομάσδης καὶ αἱ στραταὶ αὐτοῦ > καταστῶσιν καὶ ἐξολοθρευσοῦσι τὸν Ἀχριμάν καὶ τὰς στρατιάς αὐτοῦ καὶ τότε > βασιλεύσει ἐν τῷ κόσμῳ αἰωνίως ὁ Ὀρομάσδης καὶ μετὰ τούτου αἰωνία εἰρήνη, ἀλή- >θεια, ἀγαθὸν καὶ δικαιοσύνη ἐν αἰωνίῳ φυσικῷ φωτὶ καὶ αἰωνία ζωῆ. Τοιαύτη ἡ > θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Μασδαϊσμοῦ (οὗτω κληθέντος τοῦ θρησκείματος ἐκ τοῦ Ἀχουρα- > μάσδα), τοῦ θρησκείματος ὑπὸ Ζωροάστρου κατὰ τὴν παράδοσιν συστηματοποιηθέντος > Ἰρανικοῦ θρησκείματος, θρησκείας δυασμοῦ (dualismus), ἐν ᾧ ἡ τελειότης τοῦ κόσμου > δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς δημιουργίας. Τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα > εἶναι ἐπίνοια φιλοσοφικὰ, σχολαστικὰ τῶν χρόνων τῆς μαζικῆς λατρείας τῶν > Σασσανιδῶν, ὅτε σχολαστικὴ τις θεολογία καὶ φιλοσοφία τῶν Πάρσων (οὗτω > καλοῦνται οἱ Πέρσαι τοῦ νέου περσικοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν) ἐξήτησε νὰ φέρῃ > εἰς ἐνότητα τὰ δύο ἀντιμαχόμενα πρὸς ἀλλήλα στοιχεῖα τοῦ ζωροαστρικοῦ συστήμα- >τος καὶ ὑπεράνω τῶν δύο ἀρχῶν ἔθηκε τρίτην τινὰ ἀρχὴν ὡς γεννιήτορα ἀμφοτέρων, > τὸν Ζιρβάνα (ἢ Ζιρούα) Ἀκαρένα, ἦτοι τὸν ἀτμητὸν καὶ ἀδιαίρε- >τον χρόνον, ὅστις ἐκπροσωποιοῦνται ἐν τῷ Ζιρβάνα τῆς περσικῆς θεολογίας > καὶ μυθολογίας. Σημειώτέον δὲ ὅτι ὁ Μασδαϊσμός ὁ μεταφυσικὸς εἶναι > ἢ ἐπὶ τὸ ἰδεῶδες μετάστασις τοῦ ἀρχαίου φυσιολατρικοῦ θρησκείματος τῶν Ἰρανίων > λαῶν, προήλθε δὲ ὅπως καὶ ὁ Βραχμανισμός τῆς Ἰνδικῆς (οὗτος μετὰ συστήμα- >τος τριαδικοῦ, γενέσεως, φθορᾶς καὶ ἐν μέσῳ τούτων συντηρήσεως) ἐκ φυσιολα- >τρείας παρεμφεροῦς πρὸς τὰς βάσεις τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς μυθολογίας, μετέστη δὲ ἀπὸ > τοῦ φυσικοῦ ἐπὶ τὸ ἰδεῶδες μεταφυσικὸν ἕνεκα τῆς ἠθικῆς καὶ θεολογικῆς ἐξάρσεως, > ἣς ἕνεκα ἡ φυσιολατρεῖα τῶν ἁρίων λαῶν τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ τῇ Ἰρᾶν μετέστη > ἀπὸ τοῦ μυθικοῦ θρησκείματος τῶν εἰρημένων λαῶν εἰς θρησκείαν δογματικῶν μεταφρ- >σικῶν καὶ ἠθικῶν. Ἐν Ἑλλάδι τὸ τοιοῦτον ἤρξατο μὲν γινόμενον μέχρι τινὸς διὰ > τε τῶν φοιβοληπτῶν προφητῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων θεολόγων ποιητῶν > ἀλλὰ δὲν προέδουσε προκαταληφθὲν ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ἡντηλοῦ > καὶ ἀπείρου ἀντικατέστησε τὴν φαντασίαν καὶ τὸ αἰσθημα διὰ τοῦ ἀπολύτου κράτους > τῆς διανοίας».

Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀνεφάνη κατὰ πρῶτον περὶ Σαμόσατα τῆς Συρίας, ἀφ' ἧς διε- >δόθη ἔπειτα εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ > εἰς τὸν Πόντον. Καὶ ἐπίστευον μὲν οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς καὶ ἠλιτζιν εἰς τὸν ἐπουράνιον > πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου ἀλλ' ὡς πρὸς > τὸν ὁρατὸν, τὸν ὕλικόν κόσμον, ὁμολογοῦν τὰς δύο περσικὰς ἀρχάς, τοῦ πονηροῦ θεοῦ > καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ παυλιανῖται ἀπεδέχοντο τὸ μυστήριον τῆς Τριάδος, ἀλλ' ἀντὶ νὰ

ὁμολογήσασιν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ τὰ πραγματικά πάθη τοῦ Ἰησοῦ ἐφαντάσθησαν οὐράνιον τὴν σῶμα, διελθόν ὡς διὰ σωλήνος διὰ τοῦ σώματος τῆς Παρθένου, καὶ πρόσχημά τι σταυρώσεως, διαφυγούσης τὴν ματαίαν τῶν Ἰουδαίων ὀργήν. Ἡ θεολογικὴ αὐτῶν διδασκαλία περιορίζετο εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, τὰς 14 ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἰακώβου, τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰούδα καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων, ἀποκρούουσα τὴν τε παλαιὰν διαθήκην καὶ τὰς δύο καθολικὰς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπιστολάς. Λειτουργοὺς τῆς θρησκείας ἰδιάζοντας δὲν εἶχον ἀλλὰ μόνον ἐξηγητὰς τῶν γραφῶν, τοὺς παρ' αὐτῶν λεγομένους συνεκδήμους, οἵτινες ἠρμήνευον τὰ κείμενα μετὰ πλείστης ἐλευθερίας καὶ δὲν διέφερον κατὰ τὸ σχῆμα ἢ τὴν δίκαιαν ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοῦ πλήθους τὸ ὅποιον ἐδίδασκον. Πλὴν τοῦτο οἱ παυλιανῖται οὐδένα ἀπεδέχοντο ἐξωτερικὸν τῆς λατρείας τύπον· οὔτε εἰκόνας οὔτε σταυρὸν οὔτε ἱερὰ λείψανα οὔτε βάπτισμα οὔτε μετάληψιν. Ὀνομάσθησαν δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων παυλιανῖται διὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἐκείνην πρὸς τὸν ἀπόστολον Παῦλον εὐλάβειαν, ἐνῶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀπεκάλουν ἀπλῶς χριστιανούς, ἀποδίδοντες τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων εἰς πάντας τοὺς ἀλλότρια αὐτῶν πρεσβεύοντας χριστιανούς, καὶ τὰ συνῆδρια αὐτῶν ὠνόμαζον καθολικὴν ἐκκλησίαν.

Δὲν γνωρίζομεν πόσοι ἦσαν οἱ παυλιανῖται τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖνος Ε' μάρτυσεν εἰς Θράκην μετὰ τὸν 746 καὶ τοῦ 752 ἔτους. Ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἐγένετο καὶ ἄλλη αὐτῶν ἐξ Ἀσίας μετοικεσία, ὥστε ἐπὶ τέλους ἀπέβησαν οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, διότι μοῖραι ὀλόκληροι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ συνεκροτοῦντο ἐκ παυλιανιτῶν. Ἄλλ' ἴσως εἰς τὸν τοιοῦτον αὐτῶν πολλαπλασιασμὸν συνέτελεσε καὶ ἡ διὰ τὴν αἰδέσεως εἰς τοὺς ἐγγχωσίους, ὧν οὐκ ὀλίγοι, ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς χρονολογικοὺς ἀπεδέξαντο τὰ δόγματα αὐτῆς. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ παυλιανῖται οὗτοι ἐχρησίμευσαν ἄρ' ἑνὸς μὲν ὡς σύμμαχοι τῶν τῆς μεταρρυθμίσεως βασιλέων περὶ τὴν παγίωσιν τῶν ὑπὸ τούτων διενεργηθεισῶν καινοτομιῶν ἄφ' ἑτέρου δὲ ὡς προμαχοὶ τῆς βασιλείας κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι κατὰ τὴν πύγκοινον ὁμολογίαν τῶν χρονολογικῶν οἱ συνήγοροι οὗτοι τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἐνεπνεύοντο, ὅπως πολλὰκις συνέβη καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Εὐρώπῃ, ὑπὸ ἐκθύμου ἀρεϊμανίου πνεύματος, διαπρέποντες διὰ τὸ φιλοκίνδυνον αὐτῶν καὶ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς μάχας ἀκάθεκτον. Μετὰ παρέλθουσιν δὲ μίᾳς καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδος, ὅτε κατελύθη ἡ μεταρρυθμίσις, οἱ καταδικαστέοι ταύτης ὅσοι εὗρον ἄσπονδον παρὰ τοῖς παυλιανῖταις ὅσοι ἔμεναν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ συνταχθέντες μετὰ τούτων ἐπεχείρησαν ἀγῶνα μακρὸν καὶ φοβερώτατον κατὰ τὸν Μιχαὴλ Γ' καὶ κατὰ τὸν Βασίλειον τοῦ μακεδόνος. Ἐπὶ τέλους κατετροπώθησαν μὲν ἄλλ' οἱ περισωθέντες ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ὅπου δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ μίαν ὄλην πάλιν ἑκατονταετηρίδα διαμαρτυρούμενοι ἐνόπλιος ὑπὲρ τῆς θρησκείας αὐτῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας, μέχρις οὐ ἐγένετο ἡ προαναφερθεῖσα δευτέρα αὐτῶν εἰς Θράκην μετοικεσία.

Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἡ τῶν παυλιανιτῶν αἵρεσις ἐξηλείφετο οὕτω βαθμῶδ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς κοιτίδι, ἢ ἐν Θράκῃ παυλιανικῇ ἀποικίᾳ οὐ μόνον διέσωσε τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς καὶ τὸ δόγμα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεταρρυθμίσεως ἀλλὰ καὶ ἐξηκολούθη, ὡς εἶδομεν, παρέχουσα εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν τὰ ἀριστα τῶν ταγματίων αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἔτι περιεργότερον, ὁ Γίββων, ὅστις δὲν ἐξετίμησεν ἀποχρώτως τὴν ἀξίαν τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἀπολείρας, τῆς κατὰ τὴν ὀδύνην ἑκατονταετηρίδα γενομένης ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, ἐν μέρει διότι δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς κυριωτάτους αὐτῆς νόμους, ὁμολογεῖ οὐχ ἦττον ὅτι ἡ τῶν παυλιανιτῶν αἵρεσις ἐπενήργησεν οὐσαῶ-

δῶς εἰς τὸ μέγα κίνημα τὸ ἀρξάμενον μὲν ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος θριαμβεύσαν δ' ἐπὶ τέλος ἀπὸ τῆς ἑκκαιδεκάτης. Καὶ προσδιορίζει μάλιστα ὁ ἄγγλος ἱστορικός τὸν τρόπον καθ' ὃν διεξήχθη ἡ ἐπίδρασις αὕτη, ἐπιφέρων ὅτι οἱ παυλιανῖται τῆς Θυράκης, διὰ τῶν ἑμπορικῶν καὶ στρατιωτικῶν σχέσεων εἰς τὰς ὁποίας περιήλθον μετὰ τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, διέδωκαν πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς τινὰς τῶν ἀρχῶν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, ἦτοι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐρμηνεύσεως, τὴν κατάργησιν τῆς ἱεραρχίας καὶ τὴν ἔλευσιν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς πίστεως συμβόλων, καὶ κατέθεσαν οὕτω τὰ πρῶτα τῆς νεωτέρας θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως σπέρματα.

Ἄλλ' ἢ εἰς Θυράκη ἐγκατάστασις τῶν παυλιανῶν δὲν ὑπῆρξεν εἰμὴ τὸ προοίμιον ἄλλων σπουδαιότερων γεγονότων. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐβλέπεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐνθ' ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ διοικητικὴν μεταρρυθμίσειν ἔπραξε πολλὰ καὶ μεγάλα, κατέλιπεν ἡμιτέλες τὸ ἔργον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ὁρίσας μᾶλλον τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἢ ἐπιχειρήσας τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τούτων. Αἱ εἰκόνας, ἐπιανελημμένως ἀπαγορευθεῖσαι, ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰ δημόσια μέρη καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς οἰκίας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε', ὅστις ἦτο ἄνθρωπος πολὺ ἀποτομώτερος τοῦ πατρὸς καὶ ἐπρόσβενεν ὅτι ἡ παρουσία αὐτῆ τῶν εἰκόνων ὑπέτρεφε τὰς προλήψεις τοῦ ὄχλου, τὰς ὁποίας μόνα τὰ βασιλικά διατάγματα δὲν ἴσχυον ν' ἀνατρέψωσιν, ἀπεράσισε νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀκριβεστέραν τῶν διαταγμάτων ἐκτέλεσιν. Ἐν ἔτει 752, ἐνθ' ἠσχολεῖτο εἰς τὰ τῆς μετοικεσίας τῶν παυλιανῶν, συνεκρότησε συγχρόνως ἐπιανελημμένα σιλέντια, ἵνα βουλευθῇ μετὰ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ τῶν ἐν τέλει περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διαταγθέντων. Ἐκ δὲ τῶν συζητήσεων τῶν τότε γενομένων ἐνόμισεν ὅτι ἤθελεν εὐκολυνθῆ πολὺ ἢ ὑπὸ τοῦ πλήθους παραδοχῆ τῆς καταλύσεως τῶν εἰκόνων, ἐάν ἡ κατάλυσις αὕτη ἐκυροῖτο ὑπὸ συνόδου οἰκουμενικῆς. Ὅθεν εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος ἐξέδωκε τὰς ἀναγκαίας διατάξεις πρὸς συγκρότησιν τοιαύτης συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τόσῃ μᾶλλον ὅσῃ αἱ περιστάσεις ἐφαίνοντο κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρόσφοροι ὁπωσοῦν εἰς τὴν ἀδιακώλυτον συγκροτήσιν τοῦ συνεδρίου τούτου καὶ τὴν εὐχερῆ ἐκτέλεσιν τῶν παρ' αὐτοῦ ἀποφασισθησομένων. Τῷ ὄντι μία τῶν μεγαλυτέρων δυσχερειῶν ἃς ἠδύνατο πρὸς τοῦτο νὰ συναγῆσθῃ ἦτο ἡ ἀντιπολίτευσις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸ μάλιστα τὸ ἔτος 753 ὁ τότε ἐπίσκοπος Ρώμης Στέφανος Β' τοσοῦτον ἐκινδύνευσε ἀπὸ τῶν Λομβαρδῶν ὥστε ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Ρώμης καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Γαλατίαν, ἵνα ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων Πιπίνου τοῦ μικροῦ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν τὴν συνδρομὴν ταύτην εἰς ἀμοιβὴν τοῦ ὅτι ἔχρισε τὸν ἡγεμόνα ἐκείνον βασιλεῦ τῶν Φράγκων καὶ πατριάρχου Ρώμης ἀλλ' ὁ Πιπίνος δὲν ἠδυνήθη νὰ περιστείλῃ τὸν βασιλεῦ τῶν Λομβαρδῶν ὁριστικῶς εἰμὴ μετὰ δύο ἔτη, ὥστε ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀρχιερεὺς Ρώμης οὔτε καιρὸν οὔτε διάθεσιν εἶχε νὰ ἀντιπράξῃ πρὸς τὸν βασιλεῦ Κωνσταντῖνον Ε'.

Ἐκ τούτων ὠφελοῦμενος συνεκάλεσεν οὗτος τῷ 753 εἰς Κωνσταντινουπόλιν τὴν οἰκουμενικὴν αὐτοῦ σύνοδον, ἣτις ὅμως δὲν ἤσχισε τὰς συνεδριάσεις τῆς εἰμὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 754. Συνήλθε δὲ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Ἱερείας, τὸ ὅποιον ἔκειτο ἐπὶ τῆς Ἀσιανῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας, καὶ ἡ πρώτη αὐτῆς συνεδρίασις ἐγένετο τῇ δεκάτῃ Φεβρουαρίου. Ἐπειδὴ ὁ πατριάρχης Ἀναστάσιος εἶχεν ἀποθάνει κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἡ προεδρία ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἐφῆσου Θεοδοσίον, υἱὸν τοῦ

προδιατελέσαντος βασιλέως Ἀρμαίου ἢ Τιβερίου, καί εἰς τὸν ἐπίσκοπον Πέργης Παστιλλᾶν. Καὶ δὲν ἐξεπροσώπηθησαν μὲν ἐν αὐτῇ οὔτε ὁ Ρώμης ἐπίσκοπος οὔτε οἱ πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱερουσολύμων, οὐδὲ ἀνεγνωρίσθη αὐτῇ ποτὲ ὑπὸ τῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας πανηγυρικῶς κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ μετὰ 33 ἔτη συγκροτηθείσης ἐβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου, οὐδὲν ἦντοι ὅμως εἶναι πολυειδῶς ἀξιωμαθμόνευτος διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ παρευρεθέντων ἀρχιερέων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς συμποσοῦται εἰς 348, καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν ζητημάτων περὶ ὧν ἐπραγματεύθη καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς δυναμένην νὰ ἐκπηγάσῃ διευκρίνοιον τοῦ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἀλλοιωθέντος ἀληθινοῦ χαρακτήρος τῶν χρόνων ἐκείνων.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου ταύτης δὲν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἀκέραια· ἀλλ' ὄσφ ἀτελῆ καὶ ἀν' ὧσι παρέχουσιν ἀκριβῆ ὁμοσούν ἐννοίαν περὶ τε τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς. Τὸ σκεπτικὸν μέρος τῶν ἐν Ἱερείᾳ γενομένων συζητήσεων δηλοῦται ἀποχρόντως ἐκ τῶν ἐπομένων ὀλίγων ἀποσπασμάτων. «Ὁ τῆς κακίας δημιουργὸς οὐκ ἠπόρησεν, εἶπον οἱ πατέρες τῆς συνόδου, κατὰ διαφόρους καιροὺς τε καὶ τρόπους, πονηρὰς ἐπινοίας, ὥστε ὑπὸ χεῖρα δι' ἀπίτης ἐαυτῷ ποιῆσαι τὸ ἀνθρώπινον· ἀλλ' ἐν προσοχίᾳ χριστιανισμοῦ τὴν εἰδωλολατρείαν κατὰ τὸ λελθὸς ἐπαύσαγε, πείσας τοὺς ἰδίους σοφίσμασι τοὺς πρὸς αὐτὸν ὀρώντας μὴ ἀποστήσαι τῆς κτίσεως ἀλλὰ ταύτην προσκυνεῖν καὶ ταύτην σέβασθαι καὶ Θεὸν τὸ ποῖμα οἰεσθαι τῆ τοῦ Χριστοῦ κλήσει ἐπινομαζόμενον. Διὸ δὴ καθὼς πάλαι ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς Ἰησοῦς τοὺς ἐαυτοῦ πανσόφους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τῆ τοῦ παναγεσταίου πνεύματος δυνάμει ἐπὶ ἐκμειώσει τῶν τοιούτων κατὰ παντός ἐξαπέστειλεν οὕτω καὶ νῦν τοὺς αὐτοῦ θεράποντας καὶ τῶν ἀποστόλων ἐραμίλλους πιστοὺς ἡμῶν βασιλεῖς ἐξανέστησε τῆ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος σοφισθέντας δυνάμει, πρὸς καταπονησὸν μὲν ἡμῶν καὶ διδασκαλίαν καθαιρέσιν δὲ εἰαμονικῶν δυνωσμάτων ἐλαρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐλεγχῆν διαβολικῆς μεθοδείας καὶ πλάνης». Ἡ δὲ ἀπόφασις τῆς συνόδου διετυπώθη ἐπὶ λέξεως ὡς ἑξῆς: «Ὁμοφώνως ὁρίζομεν ἀπόβλητον εἶναι καὶ ἀλλοτριᾶν καὶ ἐξιδελυγμένην ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας πᾶσαν εἰκόνα ἐκ πάσης ἕλης καὶ χροματουργικῆς τῶν ζωγράφων κακοτεχνίας πεποιημένην. Μηδέτι τοιμᾶν ἀνθρωπον τὸν οἰονδήποτε ἐπιτηδεύειν τὸ τοιοῦτον ἀσεβὲς καὶ ἀνόσιον ἐπιτήδευμα, ὃ δὲ τοιμῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος κατασκευάσαι εἰκόνα ἢ προσκυνῆσαι ἢ στήσαι ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν ἰδιωτικῷ οἴκῳ ἢ κρύψαι, εἰ μὲν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος εἶεν, καθαιρεῖσθω, εἰ δὲ μονάζων ἢ λαϊκῶς, ἀναθεματιζέσθω καὶ τοῖς βασιλικαῖς νόμοις υπεύθυνος ἔστω, ὡς ἐναντίως τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων καὶ ἐχθρὸς τῶν πατρικῶν δογμάτων».

Ἡ σύνοδος λοιπὸν τοῦ 754 οὐ μόνον ἀποβλήτους ἀνεκήρυξεν ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας τὰς εἰκόνας ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κατασκευήν, καὶ αὐτὴν τὴν ὁποῦδήποτε ἀνάρτησιν καὶ προσκύνῃσιν, καὶ αὐτὴν τὴν ἀόκρυφιν πάσης τοιαύτης εἰκόνας ἐπὶ διαφόροις ποιναῖς ἀπηγόρευσεν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ρητῶς ἀνωμολόγησεν ὡς Θεοτόκον τὴν ἀειπαρθενον Μαρίαν, καὶ τὴν ἀγιότητα ἀπάντων τῶν ἀθλητῶν τῆς πίστεως, προσεπιβαλοῦσα εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἐπὶ ποινῇ ἀναθέματος νὰ ἐξαιτῶνται τὰς πρὸς τὸν ὕψιστον ὑπὲρ τοῦ κόσμου πρεσβείας καὶ τὰς προσευχὰς αὐτῶν. Τοῦτο ἐξάγεται ρητῶς ἐκ τῶν δύο ἐπομένων διατάξεων τῆς συνόδου: «Εἰ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν ἀειπαρθενον Μαρίαν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον ὑπερτέραν τε εἶναι πάσης ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως καὶ μετὰ εἰλικρινοῦς πίστεως τὰς αὐτῆς οὐκ ἐξαιτεῖται πρεσβείας, ὡς παρησίαν ἐχούσης πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Θεὸν ἡμῶν, ἀνάθεμα. Εἰ τις οὐχ ὁμολογεῖ ἅπαν-

τας τοὺς ἀπ' αἰῶνος καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἁγίους πρὸ νόμου καὶ νόμου καὶ χάριτι τῷ Θεῷ εὐαρεστησαντας τιμίως εἶναι ἐνώπιον αὐτοῦ ψυχῇ τε καὶ σώματι καὶ τὰς τούτων οὐκ ἐξαιτεῖται προσενεῖν, ὡς παρορθίαν ἐχόντων ὑπὲρ τοῦ κόσμου πρεσβεύειν, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἀνάθεμα».

Αἱ τελευταῖαι αὗται διατάξεις ἦσαν βεβαίως καθ' ὅλα σύμφωνοι πρὸς τὰ καθεστῶτα· μόνον δὲ διὰ τῆς πρώτης ἐψηφίσθη καινοτομία σπουδαία, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου δύο τινὰ εἶναι ἄξια σημειώσεως. Οὐδεμία ἀναμφιβόλως βία ἐγένετο εἰς τὴν σύνοδον καὶ οὐδὲ ἀντιλογία τις σπουδαία προέκυψε ἐν αὐτῇ. Ὁ Σλόσσερ παρατηρεῖ ὀρθῶς ὅτι, ἂν τοιοῦτό τι συνέβαινε, οἱ πατέρες τῆς ἐν Νικαίᾳ δευτέρας συνόδου, οἱ τὰς εἰκόνας ἀναστηλώσαντες καὶ μετὰ πολλῆς περιεργασίας ἐξελέγξαντες τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν δὲν ἤθελον παραμελήσει νὰ καταδείξωσι τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἀρχῆς ἢ τὴν ἀντιπολιτευσίαν τῶν ἀρχιερέων. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἀνεπιηρέαστου καὶ ὁμοθυμοῦ ἐνεργείας τῆς ἐν ἔτει 754 συζυγοτηθείσης συνόδου συνάγεται προδήλως ὅτι ὁ ἀνώτερος κλήρος ἠσπάετο τὴν καινοτομίαν. Πλὴν τούτου δὲ ἀνάγκη ὡσαύτως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ ὁπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως περιέστειλαν αὐτὴν ὅσον ἐνδέχεται, μὴ ὑπερβάτως δοῦν τινα ἐπέκεινα τῶν ὁσίων ἠδ' ἄνευτο νὰ διασεισθῶσιν αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ὥστε οἱ πλείστοι τῶν ψόνων οὐκ ὡς πρὸς ταῦτα ἀναγνωσκόμεν εἰς τοὺς πολέμους τῆς μεταρρυθμίσεως χρονογράφου κατὰ τῶν βασιλέων Λέοντος Γ' καὶ Κωνσταντίνου Ε' ἀποδεικνύονται ἀνυπόστατοι. Πῶς συμβιβάζονται τῷ ὄντι οἱ προπαρτεθέντες δύο τελευταῖαι ὁραὶ πρὸς τὴν περὶ Λέοντος βεβαίωσιν τοῦ Θεοφάνους, καθ' ἣν τοῦ μόνου περὶ τὴν σχετικὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ὁ δυσσεβῆς ἐσφάλλετο προσκύνησιν ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρεσβείων τῆς πανάγγου Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ τὰ λείψανα αὐτῶν ὁ παμμίαιος, ὡς οἱ διδάσκαλοι αὐτοῦ ὁραβῆς, ἐβδελύττετο. Ἡ μήστις τὰ αὐτὰ καὶ χείρονα δὲν κατηγορεῖ τὸν Κωνσταντῖνον, βεβαίως ὅτι διετέλεσε «πανταχοῦ μὲν τὰς πρεσβείας τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀποκηρύττων, καὶ τὰ ἅγια λείψανα αὐτῶν κατορύττων καὶ ἀφανῆ ποιῶν; Καὶ ὅμως ἡ μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' καὶ τῆς συνόδου δημοφροσύνη μαρτυρεῖ ὅτι ἡ σύνοδος δὲν ἐψηφίσειεν ὀλιγωτέρα τῶν ὅσα ἐδόξαζεν ὁ Κωνσταντῖνος Ε'. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ὑπῆρξε τόλμηρότερος μᾶλλον ἢ ἀτολμώτερος τοῦ πατρός, ἔπειτα ὅτι οὐδὲ ὁ Λέων Γ' ἐδόξαζε καινοπρεπέστερον τῶν ὅσα ὤρισε ἡ σύνοδος. Τούτων δὲ τεθέντων ἐκ μόνης τῆς ἀντιπαράθεσος τῶν λόγων τοῦ Θεοφάνους πρὸς τοὺς ὄρους τῆς συνόδου ἐξάγεται ἀναμφισβητήτως ὅτι ὁ χρονογράφος οὗτος ψεύδεται ἀυστόλως ἐλέγχων τοὺς βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως ὡς ζητήσαντας ν' ἀπαγορεύωσι, πλὴν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως, καὶ τὰς πρεσβείας τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων. Ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων ἀπηγορεύθη ἀληθῶς, τὰ περὶ πρεσβείων ὅμως τῆς Παναγίας καὶ τῶν ἁγίων πάτρια δόγματα, δηλαδὴ τὰ περὶ τῆς σχετικῆς λατρείας δόγματα, οὐ μόνον δὲν κατηγορήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ποινῇ ἀναθέματος κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων πανηγυρικῶς ἐλεκυρώθησαν. Περὶ δὲ τῶν ἁγίων λειψάνων ἡ σύνοδος, καθ' ὅσον σφύζονται τὰ πρακτικὰ αὐτῆς, οὐδὲν φαίνεται ρητῶς ὀρίσασα. Ἐν τούτοις, ἐνῶ ὁ Θεοφάνης περὶ μὲν Λέοντος Γ' λέγει ἁπλῶς ὅτι ἐβδελύττετο τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, περὶ δὲ Κωνσταντίνου Ε' ὅτι ἀπεκήρυξε, κατέωρσε καὶ ἀφανῆ ἐποίησε αὐτὰ, ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ἐπιροαφθεῖ πολὺ δεινότερον καὶ περὶ τούτου. «Πρὸς δὲ τούτοις, λέγει, καὶ τὸ πάσης ἀνοσιουργίας ἀνάμεστον δοῦν οὐκ ἐνάρκησαν. Τὰ γὰρ τῶν μακαρίων καὶ ἀοιδίμων μαρτύρων λείψανα ὑπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων συγκυμωθέντα καὶ ἐν τιμίῳς κιβωτοῖς σωρηδὸν ἐντεθέντα ἀπογυμνώσαντες πύρι κατανόησαν, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς

τοὺς διὰ πίστιν ἠθληκότας καταπατήσαι καὶ ἀτιμάσαι σπουδάσαντας». Ἄλλ' ἐὰν τὸ παρὰ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ λεγόμενον, ὅτι πυρὶ κατηνάωσαν τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων, ἦτο ἀληθές, εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Θεοφάνης ἤθελεν ἀρκεσθῆ νὰ κατηγορήσῃ τὸν μὲν Λέοντα Γ' ἀπλῶς ὡς βδελυττόμενον τὰ ἅγια λείψανα, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον Ε' μόνον ὡς κατορῦσσοντα καὶ ἀφανῆ ποιοῦντα αὐτά; Τὸ μόνον ὅπερ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη εἶναι, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ δευτέρας συνόδου, ὅτι «σεπτοὶ ναοὶ καθιερώθησαν ἐκτὸς ἁγίων λειψάνων μαρτύρων»· διὸ ἡ σύνοδος αὕτη ὥρισε «γενέσθαι ἐν αὐτοῖς κατάθεσιν λειψάνων μετὰ καὶ τῆς συνήθους εὐχῆς». Δὲν ἀξιόβηεν μόνον βεβαίως ὅτι οὐδεμία ἐγένετο ὑπὸ τῶν νεωτεριστῶν ἀτομικῆ καὶ αὐτογνώμων παρεκτροπὴ. Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς συνόδου τοῦ 754 κατηγγέλθη τοιαύτη τις κατάχρησις, κατηγορηθέντος ἐνὸς τῶν ἐπισκόπων «ὅτι ἅγιον δίσκον τῶν ἀχράντων τοῦ Θεοῦ μυστηρίων κατεπάτησε διότι ἐκτετύπωτο εἰκόνας σεπτὰς τοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ μητρὸς καὶ τοῦ Προδρομοῦ». Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ὄρισμός τῆς συνόδου ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοιαύτην τινὰ παρεξήγησιν, καθότι ἔλεγεν ἀπόβλητον πᾶσαν εἰκόνα ἐκ παντοίας ἄλλῃ ὥστε ἐπεδέχετο μέχρι τινὸς τὴν ἐρμηνείαν ὅτι ἀπηγόρευεν οὐ μόνον τὰς ἐπὶ σανίδων καὶ τοίχων ζωγραφίας ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπὶ σκευῶν καὶ ἀμφίων. Οὐχ ἡτέρον ἡ σύνοδος ὅσον ἔνεστι στενῶς ἐρμηνεύουσα τὸν ὅρον αὐτῆς διέταξε ρητῶς νὰ μὴ ἀφαιρῶνται τοῦ λοιποῦ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰ σκευὴ καὶ ἄμφια δι' εἰκόνων κεκοσμημένα «καθὼς τοιαῦτα ὑπὸ τινῶν ἀνάκτους φερομένων προέγενον». Καταχρησθεῖς λοιπὸν συνέβησαν ἀναμφιβόλως· ἀλλ' ἔννοεῖται ὅτι δὲν πρόκειται νὰ κρίνωμεν καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν μεταρρυθμίσειν ἐκ τῶν καταχρησέων εἰς ἃς ἠδύνατο νὰ ἐξοκειλῶσιν ἄλλοι ἀσύνετοι καὶ νεωτεριστὰ ἀκαίτητοι· ἀλλ' ἐκ τῶν διατάξεων καὶ ὁρισμῶν τῶν βασιλέων καὶ τῆς συνόδου. Ἐκ δὲ τῶν διατάξεων τούτων καὶ ὁρισμῶν συνάγεται ὅτι ἡ μόνη καινοτομία ἡ τότε γενομένη συνίστατο εἰς τὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἀποβολὴν τῶν εἰκόνων, τῶν τε ἐπὶ σανίδων ζωγραφημένων καὶ τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων. Καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ τὰ δόγματα τῆς πίστεως ἕμειναν ἀναλλοίωτα· ἰδίως οἱ εἰκονομάχοι δὲν ἔπαυσαν ἀείποτε τιμώντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Παρεκτός δὲ τῆς τῶν εἰκόνων καθαρᾶσεως ἡ μόνη εὐλόγος κατηγορία ἣτις ἐγένετο ἔτι κατὰ τῶν πατέρων τῆς προκειμένης συνόδου εἶναι ὅτι δὲν ἠκούσθησαν νὰ ἀποβάλωσιν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτὰς ἀλλὰ καὶ πᾶσαν οὐρανὴν αὐτῶν ζωγραφίαν ἀνεκλήρουσαν ὡς ἐπιτηδεύματα ἀσεβῆ καὶ ἀνόσιον, ἐπιγαγόντες πληγὴν καιρίαν εἰς τὴν καλὴν ἐκείνην τέχνην. Τίς ὅμως ἐπαναστατικὴ σύνοδος καὶ μάλιστα θρησκευτικὴ δὲν ἐξετραχηλίσθη εἰς ἀναλόγους καὶ ἔτι μείζονας ὑπερβολὰς, θέτουσα τὸν θρίαμβον τῶν δοξασιῶν αὐτῆς ὑπεράνω παντὸς ἄλλου κοινωνικοῦ συμφέροντος;

Αἱ συνεδριάσεις τῆς συνόδου ταύτης ἀρξάμεναι τῇ 10 Φεβρουαρίου 754 ἐν Ἱερειᾷ ἐξηκολούθησαν ἀπότι μεχρὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἡ σύνοδος συνεζήτησε καὶ ἀπεφάσισε τοὺς ἐν κεφαλαίῳ προκειθέντας ὅρους, ἀναθεματίσασα ἐπὶ πᾶσιν ὀνομαστὶ τοὺς κορυφαίους ἀντιπάλους τῶν δοξασιῶν αὐτῆς, ἦτοι τὸν πατριάρχον Γερμανόν, Γεώργιον τὸν Κύπριον καὶ Ἰωάννην τὸν Λαμασκηνόν. Τῇ δὲ 8 Αὐγούστου διεπεράσαντες οἱ πατέρες τὸν Βόσπορον συνῆλθον ἐν μεγάλῃ πομπῇ μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐν Βλαγγέρνας ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, ἀφ' ἧς εἶχον ἀφαιρεθῆ πᾶσαι αἱ εἰκόνας. Ἐκεῖ ἀνεγνώσθησαν πανηγυρικῶς οἱ ὅροι τῆς συνόδου καὶ ἀνευφήμησαν οἱ πατέρες τὸν βασιλέα ἀνακράζοντες· «σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅτι σύ, βασιλεῦ, ἐλυτρόσωσ ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων». Μεθ' οὗ ὁ βασιλεὺς ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ κρατῶν τῆς χειρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σολαίου Κωνσταντῖνον, προχειρισθέντα

πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκαθίδρυσεν αὐτὸν εἰς τὸ νέον αὐτοῦ ἀξίωμα, ἐπενεχόμενος μεγάλη τῇ φωνῇ· «Κωνσταντίνου, οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, πολλὰ τὰ ἔτη». Ἰδίως ἀξιοσημείωτον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι ἡ πανηγυρική αὐτῆ ἀνακήρυξις τῆς τῶν εἰκόνων καθαιρέσεως δὲν ἐγένετο ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὅπως ἦτο φυσικώτατον, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ τὰς Βλαχένας ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας· καὶ τοῦτο διότι ἡ τελετὴ αὐτῆ ἐπρεπε νὰ πανηγυρισθῇ ἐν ἐκκλησίᾳ γυμνωθείσῃ πάσης εἰκόνας, ὃ δὲ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εἶχε διατηρήσει τὰς εἰκόνας αὐτοῦ, καίτοι παρήλθον τριάκοντα περίπου ἔτη ἀπ' ἧς ἐπὶ ποιναῖς ἀπηγορεύθη ἡ χρῆσις αὐτῶν ὑπὸ Λέοντος Γ'. Νέα αὐτῆ ἀπόδειξις ὅτι τὰ πλείστα τῶν ὑπὸ τῶν συναξαριστῶν θρυλούμενων περὶ βίας ἐπὶ Λέοντος Γ' ἐτελέσεως τῶν διαταχθέντων εἰσὶν ἀνεπὶστάτα· διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ταῦτα ἐφηρμοζόντο διὰ τῆς βίας παντοῦ ἄλλοῦ παρεκτός τοῦ πρωτεύοντος τῆς βασιλευσῆς ναοῦ;

Καὶ ἤδη προέκειτο νὰ διαπραχθῇ ἔργον διαχερότερον τοῦ προηγηθέντος· προέκειτο νὰ ἐτελεσθῶσι τελευταῖον τὰ ψηφισθέντα, δηλαδὴ νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ εἰκόνας ἀπ' ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν, ἀπ' ὅλων τῶν μοναστηρίων, ἀπ' ὅλων τῶν οἰκίων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τὸ πρῶτον ἦτο εὐκόλον· διότι, ἂν ὁ ἀνώτερος τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους κληρὸς καὶ αἱ ἀνώτεροι κοινωτικαὶ ἐνταῦθα τάξεις ἠσπάζοντο τὴν καινοτομίαν, ὁ ὄχλος, ὅλοι αἱ γυναῖκες καὶ αὐταὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὅλοι οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ τέσσαρες ἑπατοὶ ἀρχιερεῖς, ὁ Ρώμης, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, ἐνέμενον ἀνεπιτότως εἰς τὴν πατροπαράδοτον προσκύνησιν τῶν εἰκόνων· ἐν δὲ τῇ Δύσει, ἵνα ἀπ' αὐτῆς ἀρχίσωμεν τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐνεργηθέντων, ὑπῆρχον καὶ ἑτεροὶ ἀφορμᾶι ἀντιστάσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ πάπας, ἐπειδὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ 754 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 755 ἐκινδύνευεν ἔτι ἀπὸ τῶν Λομβαρδῶν, δὲν ἐτόλμησε νὰ περιέλθῃ ἀμέσως εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν βασιλέα. Μετ' οὐ πολὺ ὄμως χεῖρας τὸν Πιπίνον βασιλέα τῶν Φράγκων καὶ πατρίκιον, ὃ ἔστι προστατὴν τῆς πόλεως Ρώμης, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἐμβάλῃ εἰς Ἱταλίαν, ὃ δὲ Πιπίνος κατετρόπασε τοὺς Λομβαρδοὺς, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραχωρήσῃσι πολλὰς τῶν προηγουμένως κατακτηθεισῶν πόλεων, ἔθεσεν αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα καὶ ὁμαίᾳ ἐφαίνετο προθυμότερος νὰ ὑποστηρῇ αὐτόν. Ἐντεῦθεν ὁ πάπας μετέβαλεν αὐτὸς ὕψος εἰς τὰς πρὸς τὸν ἡμέτερον βασιλέα σχέσεις αὐτοῦ καὶ ἤρξατο πάλιν ἀναφανδὸν ἀντιπολιτευόμενος. Ὡραῖο δὲ εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν οὐχὶ ἐκ λόγων συνειδήσεως ἀλλὰ κυρίως ἐκ τούτου, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν, γινόμενος διὰ τῶν πρὸ ὀλίγου μνημονευθεισῶν παραχωρήσεων κοσμικὸς ἡγεμὼν τῆς Ρώμης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν, ὄλεθ πρὸς τοὺς ἄλλοις πλεονεκτήμασιν ἐμελλε νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος, τὸ ὁποῖον πρὸ καιροῦ εἶχε συλλάβει, τοῦ νὰ ἐπεκτινῇ ἐφ' ἅπαντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Ἴνα μεταωχῆ τὰς ἐνεργείας ταύτας ὁ Κωνσταντίνος, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ κυριωτάτη τοῦ πάπα δύναμις ἐξεπιγίγαζεν εἰς τῆς προστασίας τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων, ἀπεφάσισε τῷ 757 νὰ πέμψῃ πρὸς τοῦτον πρεσβείαν ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ προσοικειωθῇ αὐτόν καὶ ν' ἀφαιρέσῃ οὗτος ἀπὸ τῶν ἀρχιερέα τῆς Δύσεως τὸ ἰσχυρότερον αὐτοῦ ὄπλον. Ἡ πρεσβεία αὐτῆ ἐκόμισεν ὡς δῶρον τὸ τότε πρῶτον εἰς τοὺς Φράγκους γνωστὸν γερόμενον ὄργανον, ἦτοι τὸ μουσικὸν ἐκεῖνο ὄργανον τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς σήμερον οἱ δυτικαὶ μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτον ὑπῆρξε κατὰ τοῦτο, ὅτι μικροῦ ἐδέησε νὰ καταπέσῃ τοὺς Φράγκους εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει προσφάτως ψηφι-

σθέντων. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ πάπας ἔσπευσε νὰ εξαποστείλῃ καὶ αὐτὸς πρεσβευτὰς εἰς Γαλατίας ἐπιτετραμμένους νὰ ἀντιπράξωσιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. Ἡ ἐπιστολὴ ἦν ἔγραψε τότε πρὸς τὸν Πιπῖνον διελάμβανεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἄσπονδος οὗτος ἔχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας, μελετᾷ ἐκστρατεῖαν κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑξαρχάτου τῆς Ραυέννης· καθικέτευε δὲ τὸ φίλτατον ἐκεῖνο τῆς ἐκκλησίας τέκνον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν προστασίαν, μετὰ Θεὸν καὶ τὸν ἅγιον Πέτρον, ἀνέθετεν ἀπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας, νὰ σώσῃ δι' ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου τὴν χώραν, ἣν διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἶχε πρὸ μικροῦ ἀπαλλάξει ἐτέρων πολεμῶν, καὶ προσεδόκα τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Πιπῖνος ἐγίνωσκεν ὅτι οἱ κατάρτοι ἐκεῖνοι Ἑλληνες δὲν κατεδίωκον τὸν ἀρχιερεῖα Ρώμης εἰμὴ ἕνεκα τοῦ μίσους αὐτῶν κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῶν παραδόσεων τῶν ἁγίων πατέρων. Ὁ Ἰταλὸς Μουρατόρης παρατηρεῖ ὀρθῶς ἐπὶ τοῦ προσκεκμένου ὅτι ἡ ὀρθοδοξία τῶν πατρῶν δὲν ἦτο ἡ μόνη αἰτία τῆς κατ' αὐτῶν ὁργῆς τοῦ Κωνσταντίνου· ὑπῆρχε καὶ ἄλλη αἰτία θετικωτέρα, ὡς προκείμενον, τὴν ὅποیان ὅμως οὐτοὶ ἀπεσιώπων. Ἦτο δὲ ἡ αἰτία αὕτη ἡ αὐτογενῶμων κοσμικῆ ἐξουσία, ἣν ἤρασαν νὰ σφετερίζωνται εἰς Ρώμην καὶ εἰς τὸ ἑξαρχάτον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ καθολικώτατος Λεβὼ ἐπιφέρει ὅτι ἔκτοτε δυστυχῶς ἡ πολιτικὴ ἤρχισε νὰ μεταχειρίζεται τὴν θρησκείαν ὡς ὄργανον τῶν συμφερόντων αὐτῆς. Ἄλλ' οὐδ' ὁ Πιπῖνος ἠπατήθη ἐκ τῶν προφάσεων ἐκείνων τοῦ πάπα· ἐδέχθη φιλικῶς τὴν ἑλληνικὴν πρεσβείαν, συνεζήτησε τὰς προτάσεις αὐτῆς μετὰ τῶν μεγατάων ἐν Κομπιένῃ καὶ ἀπεφάσισε τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴν ἰδίᾳ πρεσβείας, ὅπερ δυσηρέτησε τόσῳ μᾶλλον τὸν πάπαν ὅσῳ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπεσταλμένος αὐτοῦ Μαρίνος συνέπραττεν εἰς ταῦτα πάντα. Τῷ ὄντι οἱ Φράγκοι, (εἶσαν βυζαντινοὶ χρονογράφου) ὅπως τὰ πλεῖστα γερμανικὰ φύλα, δὲν ἦσαν ἀνέκαθεν πολὺ προσηλωμένοι εἰς τὴν τῶν εἰκότων προσκύνησιν, ὥστε δὲν ἦτο ἀλίθανος ἢ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἡμετέρων. Ποικίλα ὅμως αἰτία ἐπήγαγον τὴν ματαίωσιν τῆς συνεννόησεως ταύτης. Οἱ Φράγκοι ἐπὶ τέλος ἐνόησαν ὅτι διὰ τῆς προστασίας τοῦ πάπα ἠδύνατο νὰ λάβωσι τὴν ὑπερτάτην ἐπὶ τῆς Ἰταλίας κυριαρχίαν καὶ ἐν γένει νὰ αὐξήσωσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ἐν τῇ Δύσει καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸ τοῦλάχιστον ἐνάμιλλον τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀξιώματος τῶν ἡμετέρων βασιλέων. Πλὴν τούτου διὰ τὴν δυσκολίαν τῆς τότε συγκατονωσίας αἱ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος σχέσεις δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι συνεχεῖς· καὶ ἦσαν τόσῳ ὀλιγώτερον συνεχεῖς ὅσῳ οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀδικολογῶς ἀντιπεριεσπόντο ὑπὸ ποικίλων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐξ οὗ ὄφελούμην οἱ πάπα κατ' ὄρθρον νὰ κατισχύωσιν αὐτῶν περὶ τοῖς Φράγκοις. Ἐνεῦθεν, εἰ καὶ μετέπειτα ἐπανελήφθησαν αἱ ἀμοιβαῖαι πρεσβείαι, εἰς οὐδὲν ὅμως ἀπέληξαν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα.

Τοιαύτας πολιτικὰς μᾶλλον ἢ θεσηκεντικὰς δυσκολίας δὲν ἔμελλε νὰ συναντήσῃ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποφασισθέντων εἰς τὰς χώρας ὅσαι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς μωαμεθανούς. Ἄλλ' αἱ χώραι αὗται διετέλουν ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, οὔτινες ἀπέκρουον

Ἐπίσκοπος

(εἶσαν βυζαντινοὶ χρονογράφου)

τὴν περὶ τῶν εἰκόνων καινοτομίαν καὶ συγχρόνως οὐδὲν εἶχον νὰ φοβηθῶσιν ἀπὸ τῆς κοσμικῆς τοῦ βασιλέως ἐξουσίας. Naὶ μὲν ὁ Θεοφάνης ἱστορεῖ ὅτι Κοσμᾶς ὁ ἐπίσκοπος Ἐπιφανείας τῆς κατὰ Ἀπάμειν τῆς Συρίας ἐγένετο ὁμόφρων τῆς κατὰ τῶν ἀγίων εἰκόνων αἰρέσεως τοῦ Κωνσταντίνου ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος οὗτος κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν τριῶν πατριαρχῶν. Ὁ αὐτὸς Θεοφάνης δηγεῖται ὡσαύτως ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν Κωνσταντίνον διαμηνύων αὐτῷ πάντα τὰ βουλευόμενα καὶ κινήματα τῶν Ἀράβων. Ἀλλὰ τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τὸ ὁποῖον ὑπήνευρε τὴν τοιαύτην τοῦ πατριάρχου διαγωγὴν δὲν ἐτροπολόγει τὸ θρησκευτικὸν αὐτοῦ δόγμα. Καὶ ἔπειτα μὴ λησμονούμεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, ὡς ἀπανταχοῦ καὶ ἐνταῦθα ἴσως πλεῖστον ἢ ἄλλαχο, ὁ ἄλλος ἐκεῖνος τῆς ἀποτυχίας λόγος, ὃν προανεφέρωμεν ὁ λόγος ὅτι ἡ πλεῖστη τοῦ ἔθνους μερὶς ἦτο σφόδρα προσηλωμένη εἰς τὰ ἑξωτερικὰ τῆς πίστεως σύμβολα. Ἐντεῦθεν δὲ ὠφελούμενοι οἱ μοναχοὶ ὑπεκίνουν τὴν γενικὴν ἀντίστασιν, ἐξ ἧς ἐπὶ τέλους ἐματαιώθη τὸ ὅλον ἐπιχείρημα οὐ μόνον ἐν τῇ ἀπωτέρῳ Ἀνατολῇ ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις ὅσαι ὑπῆγοντο εἰς τε τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἀρχιερέων τῶν ψηφισάντων τὴν καινοτομίαν καὶ εἰς τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐὰν πιστώσωμεν τοὺς χρονολογούς, τοὺς συναξαριστὰς καὶ τινὰς τῶν νεωτέρων ἱστορικών, ὁ Κωνσταντίνος Ε' ἐξετάσθη ἐν ταῖς χώραις ταύταις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποκασισθέντων, εἰς φοβερὰς βασάνους, μαστιγώσεις, τυφλώσεις, γλωττοκοχίας καὶ ἄλλους ἀκρωτηριασμούς. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι πρόδηλοι ὑπερβολαί. Ὁ Κωνσταντίνος Ε' δὲν ἔδειξε βεβαίως τὴν μετριοπάθειαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐξεστῆται ὅμως εἰς αὐτὰς προκαλούμενος ὑπὸ τῆς αὐθάδους ἀντιστάσεως τῶν μοναχῶν καὶ τότε δὲ πάλιν δὲν κατήγησε ποτὲ εἰς τὰ τερατιώδη ἐκεῖνα κακοεργήματα ὅσα ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ πολεμίων ἀσπόνδων. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ χρονολογοὶ διηγοῦνται πολλά πρόγματα συνάγεται ὅσπον καθ' ἀρχὰς ὑπῆρξεν ἀνεκτικὸς. Ὁ Θεοφάνης λ. γ. ἱστορεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς κάλεσε τὸν πατριάρχην Κωνσταντίνον εἰπὼν αὐτῷ «ἀρετὴ ἡμᾶς βλάπτει, εἰάν λέγωμεν τὴν Θεοτόκον Χριστοτόκον;» Ὁ δὲ περιτρυβόμενος αὐτὸν λέγει «ἐλέησον, δέσποτα, μηδὲ εἰς ἔννοιάν σου ἔλθῃ οὗτος ὁ λόγος οὐχ ὅρα; ὅσα στηλιτεύεται καὶ ἀναθεματίζεται Νεοτόκιος ὑπὸ πάσης τῆς ἐκκλησίας;» Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς εἶπεν «ἐγὼ μαθεῖν θέλω ἡρώτησα» ἕως δὲ σοῦ ὁ λόγος» δηλαδὴ, μὴ ἐπανάλαμβάνῃς εἰς ἄλλον τινὰ τὸν λόγον τοῦτον. Δὲν ἤξεύρομεν ἂν ἐγένετό ποτε ὁ διάλογος οὗτος μεταξὺ βασιλέως καὶ πατριάρχου. Ὁ Νικηφόρος, ὅστις διηγείται πολλὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν διατρεξάντων, δὲν ἀναφέρει τοιοῦτό τι. Ἄν ὅμως τὰ λεγόμενα ἐρρηθήσαν, εἶναι πολυειδῶς ἀξιοσημείωτα. Ἐν πρώτοις μαρτυροῦσιν ὅσπον αἱ ἀνατρεπτικώτεροι δυνάμεις τῆς θρησκευτικῆς τῶν νεωτέρων χρόνων μεταρρυθμίσεως εἶχον ἐλικτησίη ἐκτοτε ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ἡμῶν κτίει, ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἤλπιτο εἰς τοιαύτας συζητήσεις πρὸς τὸν πατριάρχην. Ἀφ' ἑτέρου ὁ διάλογος ἐκεῖνος ἀποδεικνύει ὅσπον ὁ κληρὸς ἠγαυίζετο νὰ περιστείλῃ τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς στενωτάτα τινα ὄρια, ἀποφεύγων τὰν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ προσβάλλῃ τὰ θεμελιώδη τῆς πίστεως δόγματα. Ἐπὶ πᾶσιν ἐκ τοῦ διαλόγου ἐκείνου, ὅπως ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἐκτίθεται, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο ἄνθρωπος βίαιος ὅσον συνήθως εἰκονίζεται.

Ἀξιοσημείωτος ὡσαύτως εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἱστοροῦσι τὸν φόνον τοῦ μοναχοῦ Ἀνδρέου, ὅστις ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, τὸ πρῶτον θῦμα τῆς ἀντιστάσεως τῆς ἐκραγεῖσας κατὰ τῶν ὄρων τῆς συνόδου. Ἐξαίρετως κατεκαυμάζον κατὰ τῶν ὄρων τούτων, ὡς γνωρίζομεν, οἱ μοναχοί, καὶ ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις ἀπαγόρευσε τὴν τοιαύτην

θορυβώδη κατάκρισιν, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ εἰρημνός Ἄνδρέας ὁ ἐπικληθεὶς καλυβίτης, Κρηὸς δὲ ὢν τὸ γένος, κατέφυγον εἰς ἔρημα μακρὰν τῆς πρωτευούσης οἰκητήρια. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Ἄνδρέας ἐγκαταλίπων τὴν ἐρημίαν ἐπανήλθεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Μάμαντος, ὅπου παρευρίσκετο ὁ βασιλεὺς, διασχίζει τὸ πλῆθος, πλησιάζει εἰς τὸν ὑπέτατον ἄρχοντα καὶ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ ἐρωτᾷ αὐτόν, διατί, εἰν εἶναι χριστιανός, προξενεῖ τσαούτας εἰς τοὺς χριστιαν-

Κιονόκρανον τοῦ Η' αἰῶνος ἐν Στάσφ Ζαγορά τῆς Βουλγαρίας

νοὺς συμφοράς. Ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ φυλακισθῇ· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν καίεσας τὸν ἄνθρωπον ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ αὐτόν ὅπόσον ἀδικον εἶχεν ὑβρίζον τοιοῦτοτρόπως τὴν βασιλείαν. Ὁ Ἄνδρέας ὅμως, ἀγτί νὰ μεταβάλῃ ὕφος καὶ τρόπον, ἀπεκάλεσεν αὐτὸν νέον Οὐάλεντα καὶ Ἰουλιανόν, ἐφ' ᾧ ὁ βασιλεὺς παροξυνθεὶς παρήγγειλε νὰ μαστιγωθῇ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ καὶ ἔπειτα νὰ φονευθῇ. Δὲν θέλομεν δικαιολογήσει τὴν πράξιν ταύτην τοῦ Κωνσταντίνου. Ἄλλὰ, εἰν ἡ πρὸς τὰ πάτρια δόγματα ἀφοσίωσις εἶναι ἀξιοσεβαστος, ἔχει καὶ ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ καθήκοντα οὐδὲν ἥττον σεβαστά. Ὁ βασιλεὺς ἐδικαιοῦτο νὰ ἀπαγορεύσῃ τὰς κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου στασιαστικὰς διαδηλώσεις, ἐδικαιοῦτο νὰ διατάξῃ τὴν σύλληψιν ἄνθρωπον ὅστις πρὸς κοινὸν σκάνδαλον ἐξύβρισεν αὐτὸν δημοσίᾳ· ἔδειξεν ἔπειτα ἀνοχὴν καὶ συγκατάβασιν ἀγωνισθεὶς νὰ συνεντίσῃ τὸν παραβάτην τοῦ νόμου μοναχόν· καὶ ἐπὶ τέλους ἦτο φυσικώτατον νὰ ὑπερβῇ ἡ ὀργὴ αὐτοῦ πᾶν μέτρον, ὅτε ἤκουσε τὸν ἄνθρωπον, πρὸς ὃν ἐφέρθη μετὰ τσαούτης ἐπιεικειας, ὑβρίζοντα αὐτίς αὐτόν κατὰ πρόσωπον ἴσως ἠδύνατο νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν φυλάκισιν αὐτοῦ· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ διαγωγή τοῦ μοναχοῦ ἦτο ἐπιτηδεῖα νὰ φέρῃ εἰς ἀγανάκτησιν καὶ τὸν μαιλιχώτερον τῶν ἡγεμόνων· ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε τιμωρία πολιτικοῦ μᾶλλον κακοργήματος ἢ θρησκευτικοῦ διωγμοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς ἀνέδειξεν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης ἀρετὰς ὁμολογουμέ-

νας και ὅτι αὐτῶν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, τοῦλάχιστον τῶν πλειοτέρων. Εἶδομεν ἄνω-
 τέρω ὅτι πρὸ ὀγδοήκοντα περίπου ἔνιαυτῶν οἱ Βούλγαροι εἶχον καταλάβει ὀριστικῶς
 τὴν μεταξὺ Ἰστρον, Αἴμου, Εὐξείνου πόντου καὶ Σερβίας χώραν καὶ ὅτι ὁ τότε βασι-
 λεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγόνάτος συνωμολόγησεν εἰρήνην ἐπὶ πληρωμῇ εἰς αὐτοὺς
 ἔτησας εἰσφορᾶς. Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι περιήλθον εἰς ποικιλίαν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
 πολεμίας σχέσεις πρὸς τοὺς ἡμετέρους· ἢ πληρωμῇ τῆς συμφωνηθείσης εἰσφορᾶς ἔπα-
 σαν· ἐπ' ἑσχάτων δέ, ἀφ' ἧς μετροκρίσθησαν εἰς Θράκην, περὶ αὐτὰ τῆς Βουλγαρίας τὰ
 σύνορα, οἱ μάχιμοι ἐκεῖνοι Σύροι καὶ Ἀρμένιοι, περὶ ὧν ὀμιλήσαμεν μικρὸν ἄνωτέρω,
 οἱ Βούλγαροι ὑποπτεύσαντες ὅτι δεινὸν τι παρασκευάζεται κατ' αὐτῶν ἠθέλησαν νὰ
 προλάβωσι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπήτησαν τὴν ἐπανάληψιν τοῦ φόρου ἀφ'
 ἑτέρου δὲ συνεμάχων μετὰ τῶν σλαβικῶν ἀποικίων, αἰτινες ἦσαν πρὸ καιροῦ ἐγκατε-
 στημέναι εἰς Μακεδονίαν. Ὁ βασιλεὺς, ἐννοεῖται, ἀπέκρουσε τὴν ἀπαιτησιν ταύτην
 καὶ τότε οἱ πολέμιοι ἐκεῖνοι ἐπεχείρησαν τῷ 758, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμάχων
 Σλαύων, ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐστράτευσε τὸ
 πρῶτον κατὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ σλαβικῶν ἀποικίων καὶ κατατροπώσας αὐτὰς πολλοὺς
 μὲν Σλαύους ἀπήγαγεν εἰς αἰγματοσίαν τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε νὰ ἀναγνώρισωσι
 τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ. Ἐπειτα δὲ ἐστράφη ἀμέσως κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ νικήσας
 αὐτοὺς ἔδωκε κατὰ κράτος καὶ πλείστους ἐφόνευσε. Καὶ οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρεσέθη ἀλλὰ
 μετ' οὐ πολὺ ἐξέπεμψε ναῦς πεντακοσίας διὰ τοῦ Εὐξείνου πρὸς τὸν Ἰστρον ποταμὸν,
 ἐξεστράτευσε δὲ καὶ αὐτὸς διὰ ξηρᾶς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐκεῖνους. Καὶ ὁ μὲν ἐπὶ στόλου
 στρατὸς πολλὴν ἐπήγαγε θήψιν εἰς τὰ παράλια τῆς Βουλγαρίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς συναν-
 τήσας τοὺς Βουλγάρους κατὰ τὰς λεγομένας Μαρκέλλας, φρονησὼν πλησιέστατα εἰς τὴν
 χώραν αὐτῶν κείμενον, κατετρόπωσε αὐτοὺς αὐθις καὶ καθυπεχρέωσε νὰ ζητήσωσιν
 εἰρήνην, δίδοντας ὀμήρους περὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῆς. Δυστυχῶς κατὰ τὸ ἐπόμενον
 ἔτος, 759, εἰς τῶν στρατηγῶν τοῦ Κωνσταντῖνου ἠγέθη ὕλο τῶν Ἀράβων ἐν Ἀσίᾳ,
 ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ αὐτόθι μέρος ἀξιόλογον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ στρα-
 τοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ὠφελούμενοι οἱ πρὸ μικροῦ ζητήσαντες καὶ λαβόντες εἰρήνην Βούλ-
 γαροι ἐπέπεσον κατὰ τῶν ἡμετέρων, οὔτινες ἕνεκα τῶν σπονδῶν διέτριβον ὀπωσοῦν
 ἀμερίμνως ἐν τοῖς στενωποῖς τοῦ Αἴμου, καὶ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην οἱ ἐπίβουλοι
 ἐκεῖνοι πολέμιοι ἐφόνευσαν δύο στρατηγούς καὶ πολλοὺς κατωτέρους ἀξιωματικούς καὶ
 στρατιώτας, ἐκυρίευσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἄλλους νὰ ὑποχω-
 ρήσωσιν. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ ἀτυχίᾳ ταύτῃ μάλιστα ἀνέδειξε τὴν καρτερίαν
 αὐτοῦ καὶ τὴν δεξιότητα. Ἐπιχειρήσας τὴν συγκρότησιν νέου στρατοῦ περιορίσθη μὲν
 ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ὀχυρὰ τινα χωρία περὶ τὰ σύνορα τῶν Βουλγάρων
 ἀλλ' ἔφερεν αὐτοὺς καὶ διὰ μόνου τούτου τοῦ κινήματος εἰς πλείστην ἀμχανίαν, τόσῳ
 μᾶλλον ὅσῳ μετ' οὐ πολὺ κατέπεισεν ὑπὲρ τὰς 200.000 Σλαύων νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν
 Βουλγαρίαν καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς Βιθυνίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας παρὰ τὸν Ἀρτά-
 νην ποταμὸν. Πρὶν ἰστορήσωμεν τὰ ἐντεῦθεν ἐπακολουθήσαντα σπουδαῖα γεγονότα
 παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Θεοφάνης ἐνόμισε περιττὸν ν' ἀναφέρῃ τὰς ἐπανειλημμένας νίκας
 τοῦ Κωνσταντῖνου καὶ ἰδίως τὸ περὶ Μαρκέλλας κατόρθωμα, περιορισθεὶς εἰς μόνην τὴν
 ἐν τοῖς στενωποῖς τοῦ Αἴμου ἐπελθοῦσαν συμφορὰν, ἐνῶ ὁ πολὺ ἐπιτομώτερος Νικη-
 φόρος μνημονεύει ὀπωσοῦν ἑκτενῶς τῶν θριάμβων ἐκείνων· νέα αὕτη ἀπόδειξις τῆς
 ὀλίγης τοῦ πρώτου εὐλακρινείας. Τὸ δὲ παραδοξότερον, ὁ Λεβῶ συμμεριζόμενος μετὰ
 800 ἔτη τὰ πάθη τοῦ Θεοφάνους ἀπεσιώπησεν ὡσαύτως τὰς τοῦ Κωνσταντῖνου νίκας.
 Ἐν τούτοις οἱ Βούλγαροι, βλέποντες ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι

τὴν ἀνανέωσιν τῆς εἰσφορᾶς ἣτις ἄλλοτε ἐπληθύνοντο εἰς αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμένα ἔπαθον ἀτυχίματα καὶ ἤδη δεινῶς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' ἠπειλοῦντο, ἀπέδωκαν ταῦτα εἰς τοὺς πολλοὺς ἡγεμονίσκους, ὑπὸ τῶν ὁποίων κληρονομικῶς ἐκυβερνῶντο, καὶ φρονεῖσαντες ἢ ἀποβαλόντες αὐτοὺς ἀνέδειξαν τῷ 762 ἡγεμόνα ἕνα ὀνόματι Τελέτην, ἀνθρώπον νέον καὶ τολμηρὸν, δι' οὗ ἤλπισαν νὰ βελτιώσωσι τὰ καθ' ἑαυτοῦς. Ὁ νέος ἡγεμὼν ἀθροίσας ὄχλον μάχιμον ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὰς κατὰ τινων ἑλληνικῶν χωρίων καὶ φρουρίων, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐτιμωρήθη δεινῶς. Διότι ὁ Κωνσταντῖνος, ἀπαρτίσας τελευταῖον τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τελέτη ἀπὸ ξηρᾶς ἅμα καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ ναυτικὴ δύναμις ἦν ἐξαπείστειλε διὰ τοῦ Εὐξείνου πρὸς τὸν Ἴστρον ποταμὸν συνέκειτο κατὰ μὲν τὸν Θεοφάνην ἐκ δισχιλίων πλοίων κατὰ δὲ τὸν Νικηφόρον ἐκ πεντακοσίων· καὶ ὁ μὲν ὀνομάζει τὰ πλοῖα ταῦτα χελάνδια ὃ δὲ ἱππαγωγὸς ναῦς. Ἀμφότεροι δὲ λέγουσιν ὅτι ἅπαντα ἐκόμζον ἀνὰ δώδεκα ἱππους. Συγχρόνως δὲ ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσεν τῷ 763 διὰ ξηρᾶς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Τελέτης, περικρακοθεὶς, παρέμεινεν εἰς τὰ ὄχυράματα αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ 30 Ἰουλίου, λαβὼν ἰσχυρὰς ἐπικουρίας ἐκ τῶν παρακειμένων σλαβικῶν ἔθνων, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, σταθμεύσας περὶ Ἀγχιάλον· καὶ ἐκεῖ συνεκροτήθη τῆν ἡμέραν ἐκείνην μάχη πεισματώδης, καθ' ἣν οἱ Βούλγαροι ὀλοσχερῶς κατετροπήθησαν, πλείστον μὲν πεσόντων ἐξ αὐτῶν οὐκ ὀλίγων δὲ ζωρηθέντων, ἐν οἷς καὶ ἄνδρες τῶν ἐπιφανεστέρων. Ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ἐτέλεσεν ὁ Κωνσταντῖνος θρίαμβον μεγαλοπρεπῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ λαμπρῶς παρεσκευασμένον, κομίζοντος λάφυρα πολυτελῆ καὶ συναπαγομένου δεσμίου τοῦς αἰχμαλωτευθέντας ἔχθρους. Μεταξὺ τῶν λαφύρων ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου καὶ δύο χρυσοὶ λουτήρες, οἵτινες εἶχον κατασκευασθῆ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν Σικελίᾳ καὶ ἦγον ἕκαστος ὀλίγην χρυσοῦ ὀκτακασίων περιῶπον λιτρῶν. Μετὰ δὲ τὸν θρίαμβον οἱ αἰχμάλωτοι παρεδόθησαν εἰς τοὺς δημίους τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐθανατώθησαν ἕπ' αὐτῶν ἕξω τῆς Χρυσῆς Πύλης. Ἡ πρώτη αὕτη νικητικὴ βεβαίως τὴν ἀγριότητα τῶν τότε ἠθῶν. Ἄλλ' ἡ ἀνανάκτησις ἦν ἐκπράξις ὁ ἶσχυρος ἐνεκα αὐτῆς, ὀνομάζων τοὺς μὲν κατοικοῦς τῆς πόλεως θάιναις τὸν δὲ ἡγεμόνα αὐτῶν τίγριν, εἶναι νομιζομεν ὀλίγον ὑπερβολικῆ· διότι οἱ ἄνθρωποι πρέπει ἐν γένει νὰ κρίνονται κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν χρόνων ἐν οἷς ζῶσιν, οἱ δὲ βάρβαροι πρὸς τοὺς ὁποίους ἠναγκάζετο νὰ ἀντιπαλαίῃ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἐξῆκελλον καθ' ἑκάστην εἰς φοβεροτάτας σφαγὰς καὶ βασάνους. Ἰδίως δὲ ἡ προκειμένη τιμωρία ἐγένετο εἰς ἀναπόδοσιν πολλῶν ὁμοίων ἢ καὶ χειρόνων κακουγιῶν ὧσας δεύραττον οἱ Βούλγαροι, οἵτινες πρὸ μικροῦ ἔτι, παραβάντες τὰς μετὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἦταν συνομολογηθείσας συνθήκας, ἐπέλεσον ἐπιβούλως κατὰ τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, διατρέβοντος ἐν τοῖς στενωποῖς τοῦ Αἰμου ἀμερίμως ἐνεκα τῆς γενομένης εἰρήνης.

Ἡ περὶ Ἀγχιάλον νίκη ἐταπεινώσει δεινῶς τοὺς Βουλγάρους. Στασιάσαντες τότε κατὰ τοῦ Τελέτη καὶ ἀποκτείναντες αὐτὸν τε καὶ τοὺς συνάρχοντας αὐτοῦ ἀνηγόρευσαν κύριον Βουλγαρίας (διότι οὕτως οἱ ἡμέτεροι ὀνόμαζον τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας ταύτης) Σαβῖνον, τὸν γαμβρὸν ἐνὸς τῶν προτέρων ἡγεμόνων. Καί, ἐπειδὴ ὁ Σαβῖνος ἐνόμισεν φρόνιμον νὰ ὑποβῆλθῃ εἰς τὸν βασιλεῖα αἰτηθῆν εἰρήνης οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ ἐν συνόδῳ ἀντέστησαν εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ ἐνεργούμενα, λέγοντες ὅτι τοιοντοτρόπως παρσκευάζει τὴν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας αὐτῶν, ἔπειτα ἐστασίασαν κατὰ τοῦ νέου ἡγεμόνου, ὅστις κατέφυγε κατ' ἀρχὰς εἰς Μεσημβρίαν καὶ ἔπειτα εἰς Κωνσταντινουπόλιν παρὰ τῷ βασιλεῖ. Ἀνηγορεύθη δὲ ἕτερος κύριος, ὃν ὁ Θεοφάνης ὀνομάζει Παγανόν· ἀλλὰ καὶ οὗτος ὑπέβηεν ἀτυχίᾳ εἰς τὸν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' πόλεμον, ὥστε

ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ προσωπικὴν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν, διατρέβοντας ἔν τινι τῶν περὶ τὰ μεθόρια φρουρίων. Καὶ παρέστη λοιπὸν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων τεταπεινωμένος καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχόντων παρακολουθούμενος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἔχων παρακαθήμενον τὸν Σαββῖνον ὠνειδίσει τοὺς βαρβάρους διὰ τὴν ἀταξίαν αὐτῶν καὶ τὴν εἰς τὸν Σαββῖνον ἀπειθειαν καὶ ἀπήτησεν ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐθις αὐτὸν ἡγεμόνα· ἐκράτησε μάλιστα εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἡγεμόνα τοῦτον διορίσαντα ἐπίτροπον, ἵνα κυβερνήῃ τὴν Βουλγαρίαν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ. Ταῦτα ἐγένοντο ἐν ἔτει 765.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἀνεδείκνυτο νικηφόρος ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης κατετρώχετο ὑπὸ πολλῶν δεινῶν ἔνεκα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου. Πρωταγωνιστὴς τῆς κατὰ τούτων ἀντιτάσεως ἦσαν πάντοτε οἱ μοναχοί, οἵτινες δὲν ἤκούοντο ν' ἀμφισβητοῦσι τὴν ὀρθότητα τῆς ψηφισθείσης μεταρρυθμίσεως, δὲν ἤρχοντο νὰ ὑβρίζωσι καὶ νὰ ἀναθεματίζωσι πάντας τοὺς ἄλλοτριοφρονοῦντας ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλεῖα ἀναφανδὸν ἐλοιδοροῦν καὶ δὲν ἔπαυον προτρέποντες ἀπροκαλύπτως ὅλον τὸν κόσμον νὰ καταπολεμήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἀποφασισθέντα. Οἱ χρονογράφοι καὶ συναξαρισταί, οἵτινες ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον διωγμὸν φοβερώτατον, ἔπρεπεν, ἂν ἦσαν δίκαιοι, νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι οἱ ἀντιδοξοῦντες ἔπραξαν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἵνα προκαλέσωσι τὸν διωγμὸν τοῦτον καὶ ὅτι ἔδωκαν μάλιστα αὐτοῖς πρώτοι τὸ παράδειγμα τοῦ διωγμοῦ, διότι, ἀναθεματίζοντες τοὺς ἑτεροδοξοῦντας καὶ διενεργοῦντες τὴν βίαιαν κατ' αὐτῶν ἀντίστασιν, ὑπεδείκνυον ἀρκούντως εἰς ποίαν καταπίειν ἔμιλλον νὰ ἐκτραχηλισθῶσιν ὅταν ἤθελον λάβει τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας. Καὶ ἔπειτα ἀναριθμητὰ μὲν λέγουσιν ἀορίστως οἱ χρονογράφοι τὰ θύματα τοῦ διωγμοῦ ὃν ἐπεχείρησεν ὁ Κωνσταντῖνος ὀνομασί ὅμως ὀλιγίστους ἀναφέρουσι τοὺς παθόντας. Βεβαίως εἶναι λυπηρὸν ὅτι ἡ μεταρρυθμῖσις φέρει τὸ στίγμα τῶν θημάτων τούτων, ὅσον εὐάριθμα καὶ ἂν ᾖσιν, ἀλλ' ἔκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἰστοροῦνται τὰ περὶ αὐτῶν καθίσταται πάλιν πρῶδηλον ὅτι βασιλεὺς ἄκων καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παροξυνόμενος ἐξεστράτη εἰς τὰς βιαιοπραγίας ἐκείνας.

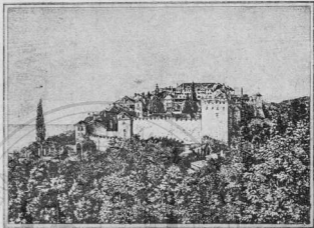
Μετὰ τὸν μοναχὸν Ἀνδρέαν θανατώθη τῷ 765 ὁ μοναχὸς Στέφανος. Ὁ Στέφανος διέτριβεν εἰς μονὴν τινα κειμένην κατὰ τὴν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀσιανὴν παραλίαν. Ἦτο ἀνήρ χρηστός καὶ θεοφιλής, δὲν περὶωρίζετο ὅμως εἰς τὸ νὰ ἐμμένῃ ἀφωσιωμένους εἰς τὰς πατρίδας παραδόσεις καὶ νὰ ἐξακολουθῇ προσκυνῶν τὰς εἰκόνας ἀλλὰ κατεκαύγαζεν ἀδιακόπως κατὰ τῆς συνόδου, προκάλων τὰς ἀράς τῆς ἐκκλησίας κατὰ παντός ὅστις ἐφρόνει ἄλλα ἢ ὅσα ἐφρόνει αὐτὸς καὶ συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἀπανταχοῦ εἰκονολατρῶν. Ὁ βασιλεὺς ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν τὸν πατριάρχη καὶ ἄλλους ἱεράρχας ἵνα τον καταπέσωσι νὰ ὑπογράψῃ τοὺς ὅρους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου. Ὁ Στέφανος ἀπεποιήθη καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποποιήθῃ νὰ ὑπογράψῃ πράγματα ἀντιβαίοντα εἰς τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ ἄρκούμενος εἰς τοῦτο ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ ὑποθάλλῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν εἰκονολατρῶν, καὶ μάλιστα τῶν εἰκονολατρῶν τῆς γείτονος πρωτεύουσας, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐνόμισε φρόνιμος νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτὸν ἐκεῖθεν καὶ διέταξε νὰ μεταφερθῇ εἰς Προκόννησον τῆς Προποντιδῆς. Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψεν εἰς πολλοὺς μοναχοὺς, συγχρόνως μετὰ τοῦ Στεφάνου ἐκ τῆς μονῆς ἐκείνης ἐξωσθέντας, νὰ συνοδεύσωσιν εἰς Προκόννησον καὶ νὰ περιστοιχίσωσιν αὐτὸν ἐκεῖ, γινόμεναι ἄκροαταί, θεαταὶ καὶ κήρυκες τῶν λόγων καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ. Ὁ Στέφανος ὅμως οὐδὲ ταύτην τὴν ἀνοχὴν τοῦ βασιλέως ἐξετίμησεν ἀλλ'

ἀναχωρήσας ἐκ Προκοννήσου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπιχειρήσῃ πρακτικωτέραν κατὰ τῶν καθεστῶτων ἀντιπολιτευσιν. Ὁ βασιλεὺς, καίτοι ἐδικαιοῦτο τότε νὰ παραπέμψῃ αὐτὸν εἰς δίχην, δὲν ἔπραξεν ἀμέσως τοιοῦτό τι, καλέσας δὲ τὸν Στέφανον ἐπέχειρήσῃ νὰ συζητήσῃ πρὸς αὐτὸν τὸ περὶ εἰκόνων ζήτημα, ἐπ' ἔλπίδι ὅτι ἴσως μεταπεισῇ τὸν ἄνθρωπον. Ἐν τῷ μέσῳ ὁμοῦς τῆς συζητήσεως ὁ Στέφανος, ἵνα ἀποδείξῃ

ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἐπίσης σεβαστὴ ὅσον καὶ ὁ Ἰησοῦς αὐτός, λαμβάνει νόμισμα φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως, ρίπτει αὐτὸ κατὰ γῆς, τὸ καταπατεῖ καὶ λέγει ὅτι, ἂν ὁ μὴ σεβόμενος τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ δὲν προσβάλλῃ τὸν Ἰησοῦν αὐτόν, δικαιούται καὶ αὐτὸς νὰ καταπατήσῃ τὸ νόμισμα ἐκεῖνο, μὴ παραβαίνων τὴν εἰς τὸν βασιλέα ὀφειλομένην εὐλάβειαν.

Οἱ παροστῶτες εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην ἀρχογοντες ἠθέλησαν νὰ τιμωρήσουσιν ἀμέσως τὸν τολμηρὸν πρόμαχον τῆς εἰκονολατρίας, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Ε' ἠμπόδισε τὴν βιαιοπραγίαν ταύτην, ἀλλὰ διέταξε νὰ ἀπαχθῇ ὁ Στέφανος εἰς τὴν φυλακὴν καὶ νὰ δικασθῇ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ κράτους ὡς ὑβριστὴς τοῦ βασιλέως. Ὅπόσῃν δὲ καὶ πάλιν ἀνοχὴν ἔδειξεν ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐπέτροθεν εἰς τοὺς βουλομένους νὰ προσέρχωνται πρὸς αὐτόν, ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ πραιτωρίου διαμένοντα, καὶ ν' ἀκούωσι νυχθημερόν τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ τὰς ψαλμοφθίας. Ἐκ τῶν μετέπειτα ἱστορονημένων φαίνεται ὅτι δίχην δὲν ἔγινεν ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τέλος ὁ βασιλεὺς ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν διέταξε νὰ θανατωθῇ ὁ Στέφανος καὶ ὅτι ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ὄχλου.

Ἡ πεισματώδης αὕτη ἀντίστασις τῶν μοναχῶν δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον μεμονωμένη. Αἱ ἀνώτερα κοινωνικαὶ τάξεις ἐπρόσβενον πάντοτε ἐν γένει τὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι εὐρέθησαν μεταξὺ αὐτῶν ἄνθρωποι φίλαρχοι νομίσαντες ἐπιτηδείαν τὴν περίστασιν τοῦ νὰ ὀφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀντιστάσεως τῶν μοναχῶν καὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν οὗτοι εἶχον εἰς τὸν κοινὸν λαόν, ἵνα ἐπιβάλωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν κυβέρνησιν. Τῷ ὄντι τινὲς ἐκ τῶν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων περιπλάκησαν εἰς συνωμοσίας κατὰ τῶν καθεστῶτων. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ρῆξις ἀπέβηκεν ὀσημέραι δεινότερα. Εἶδομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε προρέψῃ τὸν Στέφανον νὰ ὑπογράψῃ τὸν κατὰ τῶν εἰκόνων συνοδικὸν τὸμον· αὐτὸ τοῦτο ἀπήτησε καὶ παρ' ὅλων τῶν ἀρχιερέων καὶ παρ' ὅλων τῶν λόγων ἀξίων κληρικῶν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπεποιθήσαν καὶ κατὰ τοῦτο οὐδὲν ἔπραξαν βεβαίως ἄτοπον· ἀλλ' ἀντὶ νὰ περιορισθῶσι νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ βασιλέως τὴν

Ἡ Μονὴ τῆς Λαῶρας ἐν Ἀγίῳ Ὁσεί

Ἄναστασιόν, ἤθελεν εἶναι ἀνεξήγητον, ἂν ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, διατι ὁ Νικηφόρος, ὅστις ἀναφέρει αὐτὸ ἐπὶ Κωνσταντίνου, νὰ το ἀποσιωπήσῃ ἐπὶ Ἄναστασιου, ἢ τοῦλάχιστον ὁμιλῶν περὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου νὰ μὴ δώσῃ τὴν ἐλαχίστην νύξιν ὅτι τὸ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο θέαμα δευτέραν ἤδη φοράν ἐδίδετο ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας.

Τουτουτοτρόπως παρεσύρθη ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος εἰς δεινὴν ἐσωτερικὴν πάλην διὰ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ἄμα καὶ ἔνεκα τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος. Ὁ συνοδικὸς κατὰ τῶν εἰκότων τόμος προεκάλεσε τὴν ἀντίπραξιν τῶν μοναχῶν ἢ ἀντίπραξις τῶν μοναχῶν συνεπήγαγε τὴν κατὰ τῆς ἀρχῆς ὕβριν, ἀντίστασιν, συνωμοσίαν ἢ κατὰ τῆς ἀρχῆς ὕβρις, ἀντίστασις, συνωμοσία κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ κράτους εἰς τὰ κακουργήματα ταῦτα ἐπιβαλλομένων ποινῶν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ αὐτὴ ἀμείλιχος τῶν πραγμάτων λογικὴ μετέβαλε τὴν πάλην ταύτην εἰς ἀληθῆ θρησκευτικὸν διωγμὸν. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ἡ ἀντίστασις ἐξεπήγαγε κυρίως ἐκ τῶν μοναχῶν. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἔβαινε ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἐνόμιον ἀπαραίτητον, ἂν ὄχι νὰ καταργῇ τὸ μοναχικὸν τάγμα, τοῦλάχιστον νὰ περιορίσῃ τὸ ἀναριθμητὸν αὐτοῦ πλῆθος, κείων τινὰς τῶν μῶν, αἵτινες ἀποβαλοῦσαι τὸν ἀρχικὸν τῆς θεσμοθεσίας ταύτης χαρακτῆρα κατήντησαν κατὰ γὰρα πολιτικῶν σκευωρῶν ἐπιχειρῶντων εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Κατέλυσε λοιπὸν τότε ἐν Βυζαντίῳ τὴν λεγομένην τῶν Διαιμάτων μονὴν καὶ τὴν τοῦ Στυαδίου, καὶ τὰ Καλλιστράτου καὶ τὰ Μαξιμίου καὶ ἄλλα τινὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μοναστήρια, μεταχειροθεῖς τὰ κατὰστάματα ταῦτα εἰς ἄλλας χρεῖας τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ ἰδίας ὡς στρατώνας. Πολλοὶ τῶν ἐκείθεν ἐκβληθέντων μοναχῶν ἀπέβαλον προθύμως τὸ προηγουμένον σχῆμα, ἐπανεβάντες εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωσίας καὶ ἢ νυμφευθέντες ἢ καταταχθέντες εἰς τὸν στρατὸν ἢ ἄλλα δημοσία καὶ ἰδιωτικὰ ἔργα μετεβάντες. Τοῦτο ἀποσιωπόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ὁμολογεῖται ρητῶς ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου. Ἐξ ἐκείνων δὲ οὔτινες ἐπέμειναν τηροῦντες τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν οἱ μὲν ἔφυγον οἱ δὲ ὑπέκριναν, ὡς φαίνεται, εἰς ποικίλας ποινὰς καὶ ὕβρις. Τοῦλάχιστον οὐ μόνον ὁ Θεοφάνης ἀλλὰ καὶ ὁ Νικηφόρος λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἀτιμάσῃ καὶ περιυβρίσῃ τοὺς τοιούτους, ἤγαγεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰσποδοῦμου καὶ ὑπεχόρυσεν ἕνα ἕκαστον νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ θεάτρου κρατῶν μὲν γυναῖκα διὰ τῆς χειρὸς, ἐμπυτόμενος δὲ καὶ ὕβριζόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ. Πλὴν τούτου ὁ Θεοφάνης, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου μόνος ὁ Θεοφάνης, βεβαίωσεν ὅτι, καθὼς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος μὴ ἀκούμενος εἰς ταῦτα ἀπηγόρευσε ἐπὶ ποιναῖς καὶ πᾶσαν ἐπίκλησιν τῆς Θεοτόκου καὶ πᾶσαν πρὸς αὐτὴν τε καὶ τοὺς ἁγίους προσευχὴν. Ἐνταῦθα ὅμως συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφόρῳ ψευδόμενος, οὐ μόνον δι' οὗς λόγους ἀνεφέρομεν ἐν τῷ πρὸ μικροῦ μνημονουθέντι χωρίῳ τοῦ παρόντος βιβλίου, οὐ μόνον διότι, ἂν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀληθές, ὁ Νικηφόρος δὲν ἤθελε βεβαίως ἀποσιωπήσει αὐτό, σπουδαιότατον ὄν, ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ Θεοφάνης παρέστησε τὸν βασιλεῖα εἰς τὸν περίφημον πρὸς τὸν πατριάρχη περὶ θεοτόκου διάλογον τοσοῦτο φοβούμενον μὴ διαδοθῇ ὁ περὶ τῆς ἀσπόρου συλλήψεως τοῦ Σωτήρος διαταγὸς αὐτοῦ ὥστε ἐσύστησε τῷ ἀρχιερεὶ αὐστηροτάτην περὶ τούτου ἔχρησθαι. Ὁ δὲ ἀντιγράφου συνήθως τὸν Θεοφάνην Κεδρητὸς λέγει, ὡς ἠξέυρομεν, ὅτι ἡ κυριωτάτη αἰτία δι' ἣν ὁ βασιλεὺς κατεδίκασε τὸν πατριάρχη Κωνσταντίνον ὑπῆρξεν ἢ παρὰ τούτου διάδοσις τῆς ὁμιλίας ἐκείνης. Πῶς λοιπὸν συμβιβάζεται ἀπ' ἐνὸς μὲν ὁ βασιλεὺς νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἀκούσῃ ὅτι διατάζει περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν βαρυστάτην τῶν ποινῶν εἰς τὸν πατριάρχη ἐπ' τῇ ἀπλῇ ὑπονοίᾳ ὅτι οὗτος δίδωκε τοὺς διαταγὰς αὐτοῦ ἐκείνους καὶ συγ-

χρόνως νὰ διατάσῃ ὅτι οὐδεὶς πρέπει νὰ τοιμᾷ νὰ ὀνομάζῃ τὴν παναγίαν Θεοτόκον ; Καὶ τίνα πίστιν δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν εἰς ἄνθρωπον τοσοῦτον ἀπροκαλύπτως καὶ ἀνεπιτηδεῖως μεταχειζόμενον τὸ πῆλον τῆς συκοφαντίας ;

Ὅ,τι φαίνεται βεβαιότερον εἶναι ὅτι ὁ βασιλεὺς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διέταξε τὴν ὀλοσχεροτέραν ἐξαφάνισιν τῶν εἰκόνων ἐν τῇ πρωτεύουσῃ. Τοῦλάχιστον ὁ τε Νικηφόρος καὶ ὁ Θεοφάνης ἐκ συμφώνου λέγουσιν ὅτι ὁ νέος πατριάρχης Νικήτας ἀπέξυσε πολλὰς εἰκόνας τοῦ Σοτήρος καὶ τῶν ἁγίων σφριζόμενας ἔτι ἐν τῷ πατριαρχείῳ, κατεσκευασμένας δὲ διὰ ψηφίδων χρυσῶν καὶ κηροχύτου ὕλης. Τοῦτο πιστεύομεν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ οἱ χρονογράφοι σχετικῶς ὀλίγον ὑβρίζουσι τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος πατριάρχην. Μόνος ὁ Γλυκᾶς, ἴνα ἀποδείξῃ τὴν παράδοξον τοῦ ἀνδρὸς ἀμάθειαν, ἴστωρεῖ ὅτι ἀναγινώσκων ποτὲ τὸ εὐαγγέλιον, ἀντὶ νὰ εἴπῃ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίου, ἐξεφώνησεν «ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίου», ἔφ' ᾧ καὶ τις τῶν παρισταμένων παρετήρησεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ διαρῆ τὴν αἰ δίφθογγον. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης ὀργισθεὶς, «φίναρεις, ἀλεκρίθη, τὰ γὰρ δίφθογγα καὶ τρίφθογγα πολλὰ μισεῖ ἡ ψυχὴ μου». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ αὐτὸς Γλυκᾶς μικρὸν ἀνωτέρω βεβαίωι ὅτι τότε, «τῆς κατὰ Μεσοποταμίαν γῆς σχετιθείσης, ἡμίονος ἀνεδόθη πολεμίων ἔφοδον ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προσημαιίνουσα». Ὡστε εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀπόκειται νὰ κρίνῃ εἰς τίνα ἔλεγχον καθυπέβαλε τὰς εἰδήσεις ὅσας διεβίβασεν εἰς ἡμᾶς ὁ λογιώτατος καὶ μακαριώτατος κύριος Μιχαὴλ ὁ Γλυκᾶς, διότι οὗτος εἶναι ὁ πλήρης τοῦ ἀνδοῦς τίτλος.

Συγχρόνως ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν εἰς τὰς ἐπαρχίας ἀκριβεστέραν ἐκτέλεσιν τοῦ κατὰ τῶν εἰκόνων συνοδικοῦ τόμου. Δυστυχῶς ἐγκαταβὰ ἀπολήγει ἡ σύντομος ἱστορία τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου. Ὅθεν ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἔξης ἐγκαταλείπομεθα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Θεοφάνους, τὸν ὁποῖον γνωρίζει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρονογράφων, ὅστινες δὲν εἶναι φιλαληθέατοι τοῦ Θεοφάνους. Τρεῖς τῶν κατὰ τὰς ἐπαρχίας ὑπερτίτων ἀρχόντων ἀναφέρονται ὡς ὑπερβαλόντες πάντας τοὺς ἄλλους περὶ τὸν διωγμὸν τῆς εἰκονολατρίας. Μιχαὴλ ὁ Λαχανοδράκων, ἀνὴρ περιώνυμος διὰ τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ προτερήματα, τότε προχειρισθεὶς στρατηγός, ἦτοι γενικὸς διοικητὴς τοῦ θέματος Θρακησιῶν, ὅπερ περιελάμβανε τὴν ἀρχαίαν Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν, ὁ Μάνης, στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Βουκελλαρίων, ἦτοι τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Γαλατίας· ὁ Μιχαὴλ Μελισσηνός, ἀδελφὸς τῆς τρίτης τοῦ βασιλέως συζύγου Εὐδοκίας, χειροτονηθεὶς στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν, ἦτοι τῆς Φρυγίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἐπαρχιῶν. «Καὶ τίς ἱκανὸς διηγέσθαι τὰ τούτων ἀνοσιουργήματα», ἀνακράζει ὁ Θεοφάνης, ἐπιλέγων ὅτι, ἐὰν ἐπεχειρεῖ τις νὰ συγγράψῃ κατὰ μέρος πάντα ὅσα ἐνήργησαν πρὸς θεραπείαν τοῦ κρατούντος, ὁ κόσμος ὅλος δὲν ἤθελε χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. Ὅθεν κατωτέρω ἐν γένει μόνον ἴστωρεῖ τὰ παρὰ τοῦ Λαχανοδράκοντος πραχθέντα ὡς ἔξης· «Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει μμησάμενος ὁ Λαχανοδράκων τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ πάντα μοναχὸν καὶ μονάστριον τοὺς ὑπὸ τὸ θέμα τῶν Θρακησιῶν ὄντας συνῆξεν εἰς Ἐφέσον καὶ ἔξαγαγὼν αὐτοὺς εἰς πεδῖον λεγόμενον Τζουκανιστήριον ἔφη πρὸς αὐτοὺς ὅτι «ὁ μὲν βουλούμενος τῷ βασιλεὶ πειθαρχεῖν καὶ ἡμῖν ἐνδυσάσθω στολὴν λευκὴν καὶ λαβέτω γυναῖκα τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, οἱ δὲ τοῦτο μὴ ποιοῦντες τυφλούμενοι εἰς Κύπρον ἐξορισθήσονται». Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐτετέλεθη. Καὶ πολλοὶ μὲν μάρτυρες ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀνεδείχθησαν· πολλοὶ δὲ καὶ λιποτακτήσαντες ἀπόλοντο, οὗς καὶ φικεῖτο ὁ Λορῶκων» (δηλαδὴ ὁ Λαχανοδράκων). Καὶ πάλιν κατωτέρω ὁ Θεοφάνης ἴστωρεῖ· «Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ὁ τῶν Θρακησιῶν στρατηγὸς Μιχαὴλ ὁ Λαχανοδράκων ἀποστείλας Λέοντα τὸν νόθον αὐτοῦ, τὸν ἐπιλεγόμενον Κουλούχην, καὶ Λέοντα ἀπὸ

ὀλίγοι τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων. Ἄλλ' ἐν γένει οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς ὑπῆρξαν καὶ αὐτόθι, εὐάριθμοι, οὐδὲ ἴσχυσαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Οἱ λόγοι δι' οὓς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ἄδριου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους εὐρωπαϊκᾶς χώρας τοῦ κράτους οἱ κάτεικοι ἦσαν μᾶλλον ἢ ἄλλου που προσηλωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ ἔκδοτοι εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, οἱ αὐτοὶ λόγοι τὸ αὐτὸ ἔφερον ἀποτέλεσμα καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Σικελίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ αἱ χώραι αὗται, καίτοι ὑπαγόμεναι πολιτικῶς εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἦσαν ὅμως, ὡς ἐκ τῆς γειτονίας τῆς Ρώμης, ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν ἀδιάκοπον ἀνενέργειαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ τρόντι, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐζήτησαν ἄσυλον οἱ πολυάριθμοι ἐκεῖνοι μοναχοὶ τοὺς ὁποίους εἶδομεν φεύγοντας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκ μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοὺς ὁποίους νεώτεροί τινες ὑπελόγησαν, ἂν καὶ αὐθαιρέτως ὁποσοῦν, εἰς πέντε ὄλας μυριάδας. Συνέρρεον δὲ οἱ πρόσφυγες οὗτοι οὐ μόνον ἐν Ρώμῃ ἰδίως ἀλλὰ καὶ ἐν Νεαπόλει, ὅπου, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν συναξαριστῶν, μετεκομίσθησαν καὶ εἰκόνας πολλὰ ὀνομασταὶ διὰ τὴν θαυματουργὸν αὐτῶν δύναμιν καὶ ἅγια λείψανα ἱκανά. Ἐκ δὲ τῆς πολλῆς ἐκεῖνης συρροῆς ἐλλήνων μοναχῶν ἐνιαχύθη ἔτι μᾶλλον ἢ αὐτόθι χορῆσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις πάλιν συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας παύσασιν τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας.

Αἱ μόναι τῆς δυτικώτερας Εὐρώπης φυλαί, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ἀποδεθῶσι τὸ κατὰ τῶν εἰκόνων κήρυγμα, ὡς ἐκ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῶν, ἦσαν αἱ γερμανικαὶ καὶ ἐκ τούτων ἐπέστησεν ἰδίως τὴν προσοχὴν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὰς φραγκικὰς, διὰ τὸν λόγον ὅτι συνέπεσε τότε νὰ ἀρχωνται ὑπὸ ἡγεμόνος διαπρέποντος ἐπὶ πολεμικαῖς καὶ πολιτικαῖς ἀρεταῖς. Εἶδομεν ὅτι ἡ βασιλεὺς εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς σχέσις πρὸς τὸν Πιπίνον ὀλίγον μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς οἰκουμενικῆς τῶν μεταρρυθμιστῶν συνόδου. Ἐκτότε διεκόπησεν ἐπὶ δεκαετιᾶν περίῳν αἱ διαπραγματεύσεις ἕνεκα τῶν βουλγαρικῶν πολέμων καὶ ποικίλων ἄλλων ἐσωτερικῶν περιπασμῶν. Ἀλλὰ νῦν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὰς καὶ νὰ ζητήσῃ συγχρόνως τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων Γισέλαν ὡς σύζυγον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου Λέοντος, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ προσελκύσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν Πιπίνον. Ὁ πάπας ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ μεταίστῃ εἰθίς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἔργον τῆς πρεσβείας ταύτης τοῦ βασιλέως, ἰδίως διὰ τῆς ψευδοῦς ἀγγελίας ὅτι, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες διεπραγματεύοντο πρὸς τοὺς Φράγκους, συγχρόνως παρεσκευάζοντο νὰ προσβάλωσιν αὐτοὺς ἢ τοῦλάχιστον τὴν Ρώμην. Ἄλλ' ὁ Πιπίνος δὲν ἐταράχθη ὑπὸ τῶν ἀνυποστάτων τούτων εἰδήσεων καὶ ἔξακολούθησας τὰς διαπραγματεύσεις ἀνταπέστειλεν ἰδίους πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια ἐν συνοδίᾳ ἐλλήνων καὶ ρωμαίων πρέσβειων, ἡν λύσωσιν ὀριστικῶς τὰ δύο σπουδαιότατα ζητήματα, ὧν ἡ ρύθμισις ἔμελλεν ἀναγκαῖως νὰ προηγηθῇ τῶν γάμων τῆς Γισέλας, τὸ περὶ τῶν εἰκόνων καὶ τὸ περὶ τῶν χωρῶν, αἵτινες, ἀνήκουσαι ἄλλοτε εἰς τὸν μονάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, εἶχον ἐν τῷ μεταξύ ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν Λομβαρδῶν ὑπὸ τοῦ Πιπίνου. Οἱ πρέσβεις τοῦ πάπα ἤξιον ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἀμέσως ἀποποιητικὴ ἀπάντησις ὡς πρὸς ἀμφότερα τὰ ζητήματα ταῦτα· ὁ Πιπίνος ὅμως ἐπέμενε ὅτι ἤθελε νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὰ εἰς κοινὴν σύνοδον τῶν φράγκων ἀρχόντων κοσμικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν, ἣν συνεκάλεσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 762 εἰς Γεντιλὺ πλησίον τῶν Παρισίων. Τί ἀπεφασίσθη ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς· τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι διελύθη αὐτῇ ἄπρακτος, διότι οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα κατόρθωσαν ἐπιτηδείως νὰ

ἀναμείξωσιν εἰς τὴν συζήτησιν τὸ πολυθρόλον δόγμα τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐ μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Ἡ προσθήκη αὐτῆ εἰς τὸ ἐν Νικαίᾳ καθιερωθὲν σύμβολον τῆς πίστεως εἶχε γίνεαι πρωιμώτατα, ἀπὸ τοῦ τέλους δηλαδὴ τῆς ἑκτης ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐκείθεν δὲ διεδόθη κατὰ μικρὸν καὶ ἐν Γαλιταίᾳ ὥστε κατὰ τοῦτο οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι διεφάνον ἐκτοτε πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν. Οὐδὲν ἦντοι, ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα ἀπέκλινον μᾶλλον πρὸς τὰς δοξασίας αὐτinas τότε ἐπεκράτησαν παρ' ἡμῖν, καὶ πρὸς τούτους ὁ Πιπίνος ἐκολακισθῆ ὑπὸ τῆς γενομένης αὐτῷ περὶ τῆς θυγατρὸς του προτάσεως, ὀριστικῆ ῥῆξις δὲν ἐπῆλθεν, ὡς φαίνεται, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνεβλήθησαν αἱ διαπραγματεύσεις. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἀναβολὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν παντελῆ ἀποτυχίαν, διότι ἕνεκα τῶν λόγων οὗς προαναφέρομεν, μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν πρεσβειῶν, ἡ συνεχὴς τῶν σχέσεων διατήρησις ἦτο ἀδύνατος, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πάπας ὑπερίσχυον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα τῶν φράγκων ἡγεμόνων. Ὅθεν ἐπαναελήφθησαν μὲν ἐκ διαλειμάτων καὶ μετέπειτα αἱ πρὸς αὐτοὺς σχέσεις ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν αἰσιον ἀποτελεσμα.

Ὅτι ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνόμισε τότε ματαιωθῆσθαι τὴν διαπραγματεύσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Φράγκους, ἐξάγεται ἀριδῆλως ἐκ τοῦ ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἐξήτησεν ἐτέραν διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ σύζυγον καὶ συνέθευξεν αὐτὸν μετὰ τῆς ἀθηναίας Εἰρήνης, τῆς διαβοητοῦ μετέπειτα βασιλίδος. Περὶ τῆς οἰκονομίας εἰς ἣν ἀνήκεν ἡ Εἰρήνη οὐδὲν σχεδὸν γνωρίζομεν. Βραδύτερον ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὁ ἀνεπιὸς αὐτῆς Θεοφύλακος ὡς υἱὸς τοῦ πατρικίου Κωνσταντῖνου τοῦ Σεραντάπηου, ὅστις ὅμως ἀδίων ἂν ἦτο ἀδελφὸς τῆς Εἰρήνης ἢ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ. Πλὴν τοῦτου οὐδεὶς τῶν χρονολογῶν ἐξηγεῖ διατὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐξελέξατο τὴν νύμφην αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως, ἥτις, ὡς καὶ πᾶσα ἡ ἐνταῦθα Ἑλλάς, ἦτο σφόδρα προσηλωμένη εἰς τὴν τῶν εἰκόνων προσκίνησιν. Μήπως ἤλπισεν ὅτι προσοικειούμενος μίαν τῶν ἐπιφανῶν τῆς Ἑλλάδος οἰκογενειῶν ἠδύνατο νὰ παρασκευάσῃ δι' αὐτῆς τὰ πνεύματα εἰς τὴν εὐχερεστέραν ἀποδοχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ἢ μήπως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν ταύτην καὶ ἡ ἔνδοξος ἀνάμνησις τῆς μητροπόλεως ἐπιφανοῦς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἦν οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνησθάνοντο ἐκ διαλειμάτων τὴν ἀνάγκην νὰ συνδέωσι πρὸς τὴν μητρόπολιν τοῦ μεσαιωνικοῦ; Τοῦλάχιστον μετ' ὀλίγον θέλομεν ἴδει καὶ ἄλλην ἐξ Ἀθηνῶν δέσποιναν ἀναβαίνουσαν τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅπως δὲποτε τὸ γεγονός ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξελέξατο τὴν νύμφην αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως μαρτυρεῖ, ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων ἐιδήσεων, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἐκ τῶν ἀξιολόγων τοῦ κράτους καὶ οὐχὶ ἔρημος κατοικον, ὅπως ἰσχυρίσθη ὁ Φαλλμεράνερ. Σημειωτέον πρὸς τούτους ὅτι τὸ ἐπώνυμον Σεραντάπηος, εἶτε ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς Εἰρήνης εἶτε ἀνῆκεν εἰς ἄλλην τινὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἰκονομείαν, εἶναι ἐν ἐκ τῶν νέων οἰκονομεικῶν ἐπωνύμων τὰ ὅποια ἤρχισαν ν' ἀναφέρονται ἀπὸ τῆς ἐβδόμης καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ὀγδόης; ἑκατονταετηρίδος καὶ χαρακτηρίζουσιν ἰδιαζόντως τοὺς χρόνους τούτους τῆς διαπλάσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πρῶτον δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ σπανίως ἐπώνυμα στρατηγῶν καὶ ἑπουργῶν, συνήθως δὲ ὀνόματα, καὶ ταῦτα τὸ πλεῖστον ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἢ ρωμαϊκὰ. Τότε δὲ προκύπτουσιν εἰς τὸ μέσον ἐπώνυμα, καὶ ταῦτα σχηματιζόμενα οὐχὶ ἐξ ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἢ λατινικῶν ὀνομάτων ἀλλὰ κατὰ τὸν νεώτερον τρόπον ἐκ λέξεων τῆς τότε ὀμιλουμένης γλώσσης; Ἄρα ἐκρηγάζοντα προδήλως

ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀνφοδομήθη ἔπειτα τῷ 366 ἐπὶ τοῦ Οὐάλεντος (*). Ὅθεν ἐλέγετο καὶ Οὐάλης, συνήθως δὲ μέγας ἀγωγός, σφύζομενον δὲ μέχρι τῆς σήμερον ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων Μπρζδογάν κεμερῆ. Περὶ τὴν ἐκτέλεισιν τοῦ κολλοσιαίου τούτου ἔργου ἔδειξεν ὁ βασιλεὺς τὴν συνήθη αὐτοῦ δραστηριότητα, προσαγαγὼν ἐξ Ἀσίας καὶ Πόντου καὶ Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων καὶ τῆς Θράκης ἑπτασιχιλίους περίπου διαφόρων εἰδῶν ἔργάτας. Τίς ἐν τούτοις ἤθελε πιστεῦσαι ὅτι οὐδὲ τούτο τὸ κοινωφελὲς κατασκευάσμα ἠδυνήθη νὰ εὖρη χάριν ἐνώπιον τινῶν ἐκ τῶν ἀμειλίχων κατηγορῶν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, οἵτινες ἤξισαν ὅτι ἠνάγκασε τὸν λαὸν νὰ πληρώσῃ δις τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην δαπάνην; Ναί μὲν οἱ δύο ὁπωσοῦν σπουδαιότεροι χρονογράφοι, Θεοφάνης καὶ Νικηφόρος, ἱστοροῦντες τὰ περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ ὕδραγωγείου, οὐδὲν λέγουσι περὶ τῆς διπλῆς ταύτης ἀπαιτήσεως. Καὶ αὐτοὶ ὅμως ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ὑπερβολικῆς εὐθηνίας τῶν γεννημάτων τῆς γῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου ἀποδίδουσιν αὐτὴν εἰς τὴν πλεονεξίαν τοῦ βασιλέως, ὅτις ἀδυσώπητος ὢν, ὡς λέγουσι, περὶ τὴν τῶν χρηματικῶν φόρων εἰσπραξίαν ἠνάγκαζε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐμπούσι τὰ προϊόντα αὐτῶν ἐπὶ ἐλαχίστῃ τιμῇ, διότι κατὰ τὸν Νικηφόρον ἐξήκοντα μόδια σίτου ἀντὶ νομισματος ἠγοράζοντο. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶναι ἀρὰ γε ἀληθῆ; Πολυλίκις συμβαίνει τῶντι ἡ ἡμέσως ἀπαιτήσις τοῦ χρηματικοῦ φόρου ν' ἀναγκάσῃ τὸν χωρικὸν εἰς τὴν ἐπὶ εὐτελεῖ τιμῇ ἐκποιήσιν τῶν προϊόντων αὐτοῦ, ἐκ τούτου ὅμως δὲν ὠφελείται ἀμέσως τὸ μέγα τῶν ἀναλωτῶν πλῆθος· ὠφελούνται πρὸ πάντων οἱ ἔμποροι οἱ ἀγοράζοντες παρὰ τῶν χωρικῶν τὰ προϊόντα αὐτῶν. Καὶ δύναται μὲν οἱ ἔμποροι οὗτοι νὰ μεταπωλήσωσιν ἔπειτα αὐτὰ ἐπὶ τιμῇ εὐθηνότερα τῆς συνήθους ἀλλ' ἢ ὡς ἐκ τούτου καὶ μόνου ὑπερβολικῆ ἐκείνῃ ὑποτιμήσις φαίνεται ἀπιθαγός, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐξήκοντα μόδια ἀντὶ ἐνὸς νομισματος σημαίνει ὅτι τὸ κοινὸν ἐπωλεῖτο δραχμὴν μίαν καὶ πεντήκοντα λεπτά. Πλὴν τούτου, εἶναι ἤδη γνωστὸν ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ ἰδίως ὁ Λέων καὶ ὁ Κωνσταντίνος, ἀπένευμαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ νομοθετημάτων ἀναμφισβητήτων, ἰδιώσαν πρὸς τὴν γεωργίαν προστασίαν, ἰδίως καταργήσαντες τὴν ἐλαχθῆ θεομοθεσίαν τῆς ἐπιβολῆς καὶ τὸν οὐδὲν ἦττον ὀλέθριον θεσμὸν τῆς δουλοπαροικίας. Πῶς εἶναι δυνατόν λοιπὸν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἄνθρωποι ὁμώμοι περὶ τὰς οἰκονομικὰς αὐτῶν διατάξεις ἀπὸ ἀρχῶν τοσοῦτον ὕγιων συγχρόνως κατηνάγκαζον τοὺς χωρικοὺς νὰ καταστρέφονται ἐκποιούντες ἐπὶ τιμῇ εὐτελεστάτῃ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων αὐτῶν καὶ τούτο ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ εἰσπραχθῶσιν οἱ φόροι ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος; Ἴσως τοιοῦτο συνέβη ἅπαξ ἢ δις ἔνεκα ἐκτάκτων καὶ κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν τοῦ δημοσίου, ἢ δὲ κακοβουλία τῶν χρονογράφων ἔσπευσε νὰ παραστήσῃ τὸ γεγονός ὡς συνήθως καὶ τακτικῶς συμβαῖνον. Ἴσως ἀρ' ἑτέρου ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἐφρόντισε νὰ προμηθεύσῃ εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς πρωτευούσης διαμύλῃ ἀποταμιεύματα γεννημάτων, ἵνα οἱ κάτοικοι τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως μὴ γίνονται ἔρμαιον τῶν κερδοσκοπῶν καὶ ἀγοράζωσι τὸν σίτον καὶ τὴν κριθὴν εἰς τιμὴν μετριωτέραν, ἢν καὶ ὄχι εἰς τὴν μυθώδη ἐκείνην τῶν χρονογράφων τιμὴν· διότι τῷ ὄντι ὁ Θεοφάνης λέγει ἐπὶ λέξεως· «ἐποίησε δὲ εὐθηνῆσαι τὰ εἶδη ἐν τῇ πόλει τῷ χρόνῳ τούτῳ». Ἀλλὰ πρὸς τί νὰ ἀναλισκώμεθα εἰς εἰκασίας, ἐνῶν ἐκ τοῦ κειμένου αὐτοῦ τοῦ Νικηφόρου ὑποδεικνύεται μᾶλλον ἢ ἀλήθεια; Ὁ Νικηφόρος, ἀφοῦ

(* Ἐν τῇ τελευταίᾳ μεγάλῃ πυρκαϊᾷ τοῦ Βυζαντίου, τῇ τοῦ 1908, τὸ ὕδραγωγεῖον τοῦτο νέας ἔπαθε καταστροφάς.

ἀπέδωκεν εἰς τὴν καταπιεστικὴν τῶν φόρων εἰσπραξίν τὴν μεγάλην τῶν γεννημάτων τῶν εὐθηνίαν, ἀναφέρει ἔπειτα ὅτι ὑπῆρχόν τινες πρεσβεύοντες ὅτι ἡ εὐθηνία αὐτῆ προέκυπτεν ἐκ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς, ἐνῶ ἄλλοι ὑπελάμβανον αὐτὴν ἔργον τυραννίδος καὶ φιλοχρηματίας καὶ ἀπανθρωπείας νόσον. Ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ Νικηφόρος πληροφορεῖ ἡμᾶς ἀκριτὰ σαφῶς ὅτι οἱ εἰλικρινέστεροι τῶν πραγμάτων κριταὶ ἀπέδιδον τὴν εὐθηνίαν τῶν σιτηρῶν εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς, ἥτις ἦτο φυσικὸν παρακολούθημα τῆς ποικίλης καὶ συνετῆς προστασίας, ἣν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ πατήρ του Λέων ἀπένειμαν εἰς τὴν γεωργίαν διὰ διαφόρων αὐτῶν διατάξεων.

Ἴνα συμπληρώσωμεν δὲ τὰς ὀλίγας δυστυχῶς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν περὶ τῆς ἔσω-τερικῆς τοῦ Κωνσταντίνου διοικήσεως, ἐπιφέρομέν τινα περὶ τοῦ προαχθέντος ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν νομισμάτων. Ὁ ἀναγνώστης γινώσκει ἤδη ὅτι τὰ νομίσματα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας παρέμειναν ἐντελῶς λατινικὰ μέχρις Ἡρακλείου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συναντῶνται κατὰ πρῶτον χαλκὰ νομίσματα φέροντα τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν ἐν τ ο υ τ ω ν ἰ κ α. Ἀλλὰ πρῶτον ὁ Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς ἔκοψε χρυσὰ ἅμα καὶ χαλκὰ νομίσματα ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων φαίνονται ἑλληνιστῶ ἅμα καὶ λατινιστῶ ἐγγεγραμμένα, ὥσαυτὸς δὲ καὶ ὁ ἑλληνικὸς τίτλος Δ ε σ π ό τ η ς παρὰ τὸν λατινικὸν Dominus. Τὸ δὲ μικτὸν τοῦτο σύστημα χρήσεως ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν λέξεων ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηριδος, ὅτε ἐντελῶς παύουσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων αἱ λατινικαὶ ἐπιγραφαί. Ἄλλ' ἐπαυρομένη εἰς τὰ πολεμικὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἔργα.

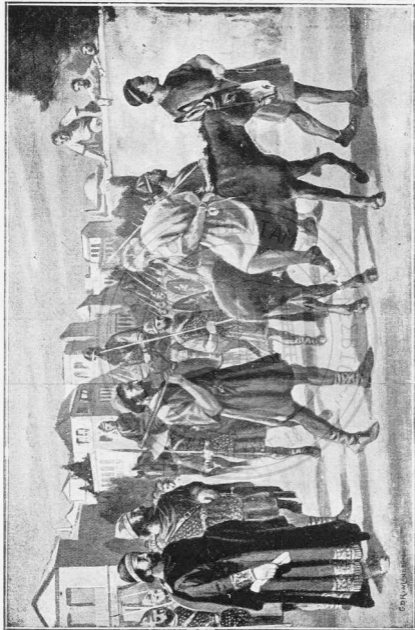
Ἄξιον πρὸ πάντων μνείας εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος, καίτοι διαγαγὼν ἐν πολέμοις τὸ πλεῖστον τῆς μακρᾶς αὐτοῦ βασιλείας, ἀπαξ μόνον, τῷ 746, ἐστράτευσε κατὰ τῶν μουσμεθανῶν. Ἡ παναλεθρία ἦν οὗτοι ἔπαθον κατὰ τὴν δευτέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολιορκίαν, ἡ περὶ Ἀκροῖνον ἦτα, ἡ ἐν ἔτει 747 ὀλοσχερῆς καταστροφὴ τοῦ στόλου αὐτῶν ἐν Κύπρῳ καὶ πολλαὶ ἐμφύλιοι διενέξεις, τοσοῦτο, φαίνεται, ἐξητόνισαν τὰς δυνάμεις τῶν μουσμεθανῶν ὥστε οὗτοι δὲν ἐπεχείρησαν ἔκτοτε εἰμὴ ἐπιδρομὰς τινας εἰς τὰ μεθόρια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον λόγου ἀξίας, αἵτινες ὁμως δὲν ἀπήτησαν τὴν προσωπικὴν τοῦ βασιλέως ἐκστρατείαν. Ἰδίως δὲ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ἐπιδεικνύουσι σκοποὺς φιλοδοξίας, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀδιαφορήσῃ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία. Ἐξηγήσαμεν ἄλλοτε τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἡ μοναρχία αὕτη ἐφοβεῖτο πολὺ μᾶλλον τοὺς ἀπ' Ἀνατολῶν ἀπειλήσαντας αὐτὴν ὄργανωμένους πολέμιους ἢ τοὺς ἀπὸ βορρᾶ ἐμβάλλοντας ἀσυντάκτους ὄχλους. Ἄλλ' ἤδη οἱ Βούλγαροι δὲν ἠρκοῦντο εἰς τὴν ἐπιτραπείαν αὐτοῖς χώραν καὶ ἀναφανδὸν προέτειναν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Θράκης. Ὅθεν κατέστη ἀπαραίτητον αὐτοῖς πρὸ παντός ἄλλου πολεμίου νὰ περυσταλῶσιν.

Εἶδομεν ὅπως ἐταπεινώθησαν διὰ τῆς περὶ Ἀγγιάλων νίκης τοῦ βασιλέως τῷ 763, ἀναγκασθέντες μετ' οὐ πολὺ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν Σαβῖνον, ὅστις διαμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκυβέρνα αὐτοὺς δι' ἐπιτρόπου. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν διήρκεσε πολὺ. Οἱ Βούλγαροι, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν σφραδάζοντες κατὰ τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτοὺς ζυγοῦ, φονεύουσι τῷ 765 τὸν ἐπίτροπον τοῦ Σαβίνου καὶ ἀναγορεύουσιν ἑτερον ἡγεμόνα, τὸν Τόζον. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἐμβάλλει ἀμέσως εἰς Βουλγαρίαν, ἀναγκάζει τὸν Τόζον νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς περὶ τὸν Ἴστρον ἐλώδεις χώρας

ὁ Κύριος τῆς χώρας ταύτης ἑτοίμαζε νέαν ἐπιδρομὴν ἀνδρῶν 12.000 κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Σλαβῶν τῆς Βελιητίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ αἰχμαλωτεύσῃ αὐτοὺς καὶ μεταφέρῃ εἰς Βουλγαρίαν. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος, ἵνα μὴ νοήσωσιν οἱ πρέσβεις ὅτι ἐπιχειρεῖ τι κατὰ τῆς χώρας αὐτῶν, ἀναγγέλλει ἑκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἀποστέλλει μάλιστα εἰς τὴν Ἀσιανὴν παραλίαν τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἅμα δὲ ἀποχαριεῖσας τοὺς πρέσβεις καὶ βεβαιωθείς ὅτι ἀπῆλθον ἐξορμᾶ ἐν πάσῃ σπουδῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς καὶ ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν Βουλγάρων, εἰς τὰ Λιθουσία, κατατροπώνει αὐτοὺς ὀλοοχερῶς. Ἀπὸ τοῦ κατορθώματος τούτου ἐπιστρέφας μετὰ πολλῶν λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων ἐθραύμβησεν εἰσελθὼν ἐν παρατάξει εἰς τὴν πόλιν, καὶ «τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπωνόμασεν εὐγενῆ, λέγει ὁ Θεοφάνης, ὡς μηδενὸς αὐτῷ ἀντιστάντος, μηδὲ σφαγῆς ἢ ἐχχύσεως χριστιανικῶν αἱμάτων γενομένης». Ὁ ἀναιμάκτος οὗτος πόλεμος δὲν ἐνθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὸν «ἀδακρον πόλεμον», ὃν ἐπανηγύρισε ποτὲ ἐν Σπάρτῃ ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος. Ἡ δὲ ταχύτης μετὰ τὴν ὀπίσθεν συνεκεντρώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐξεκίνησε κατὰ τῶν πολέμιων ὁ πολυάριθμος ἐκείνους στρατός, ὃν τινες ἀναβιβάζουσιν εἰς 80.000 ἀνδρῶν, μαρτυρεῖ βεβαίως ὅπως καλῶς ὄργανωμένους καὶ ἀκριβῶς πεπαισχωθῶν διετέλει ἐπὶ Κωνσταντῖνου ὁ στρατὸς οὗτος.

Μετὰ τὴν εἰς Λιθουσία νίκην ὁ Θεοφάνης ἰστορεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς «ἐξώπλισε πάλιν στόλον πολλὸν καὶ εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὸν καθάλλαρικὸν χιλιάδας ἰβ, ἀπέλυσε τοὺς στρατηγούς τῶν πλουμάτων πάντας σὺν αὐτῷ· αὐτὸς δὲ φοβηθεὶς (πάλιν φοβηθεὶς) ἔμεινεν εἰς τὸ καβαλλαρικόν (¹)». Καὶ προελθόντος τοῦ στόλου μέχρι Μεσημβρίας ἔπνευσε σφοδρὸς βορρᾶς, καταστρέφας τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων, μετ' ὧν καὶ πολλοὶ ἀπόλοντο· ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψε μὴδὲν ποιήσας. «Ὁ δὲ Τζέριγος (κατ' ἄλλους Τελέριγος ἢ Τελέριγος) ὁ Κύριος Βουλγαρίας γνοὺς ὅτι ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ τὰς βουλὰς αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς μανθάνει γράφει αὐτῷ ὅτι βουλή μοι ἔστι φεγεῖν καὶ ἐλθεῖν πρὸς σέ. Ἀλλὰ πέμψον μοι λόγον ἀπαθείας μου καὶ τίνας φίλους ἔχεις ἐνταῦθα ἵνα θαρρήσω αὐτοῖς καὶ συνδράμωσί μοι. Ὁ δὲ κουφότῃ ἔγραψεν αὐτῷ, κάκεινος μαθὼν ἐκούρασε πάντας (ἐφόνευσεν), ὅπερ ἀκούσας Κωνσταντῖνος πολλὰ τὰς πολίτας αὐτοῦ ἔτιλεν». Παραθέτομεν κατὰ λέξιν τὰς εἰδησεις ταύτας τοῦ Θεοφάνους, διότι, σιωπήσαντος τοῦ Νικηφόρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 769, οὐδένα ἤδη ἔχομεν τρόπον νὰ ἐξελέγξωμεν μέχρι τίνος ἔχονται ἀληθείας ἢ οὐ. Ἄλλ' ὁ ἀναγκαστής, παρατηρῶν τὴν ἀποδιδομένην αὐτῆς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον δευλίαν καὶ προσέτι εὐπιστίαν τῇ ἀληθείᾳ μωρὰν, ἴσως διστάσῃ νὰ ἀποδεχθῇ κατὰ γράμμα τὰ ἱστορούμενα καὶ ἴσως μάλιστα ἐνθυμούμενος τὴν πρό τινων ἐνιαυτῶν συμβᾶσαν ἐκ τρικυμίας εἰς τὰ αὐτὰ παρὰ μίαν καταστροφὴν τοῦ στόλου ὑποπτεύσῃ ὅτι ὁ Θεοφάνης, ἵνα καταστήσῃ σκοτεινότεραν τὴν εἰκόνα τῆς βασιλείας ταύτης, ἔπραξεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅ,τι ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ πομπεύσεως τῶν πατριαρχῶν, ἦτοι ἐπανάλαβε δις τὸ ἅπαξ γεγόμενον σκάνδαλον. Πλήν τούτου μετ' οὐ πολὺ ὁ Τζέριγος κατέφραγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔφραγεν αὐτόθι μεγάλων περιποιήσεων, ὅπερ δυσκόλως συμβιβάζεται μετὰ τὴν δεινὴν προδοσίαν ἣν πρὸ ὀλίγου λέγεται διαπράξας. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Ε', στρατεύσας κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τοῦ 775, ἔπαθε καθ' ὁδὸν ἄνθρακα εἰς τὸ σκέλος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέφῃ

(¹) Καβαλλαρικὸν καὶ καβαλλήρια = ἱππικόν (ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ λατινοῦ cavalius ἢ casus, cavaleria = ἱππικόν (περβλ. καὶ καβαλλαρικά θέματα = παρχία παρέχουσα ἢ διατηροῦσα ἱππικόν).

Η ΔΙΑΠΟΜΠΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΟ ΤΗΣ ΚΑΡΑΤΟΜΗΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ
("Έργον Γ. Ρόλανδίου)

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΤΟΠΟΥΛΟΥ : ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ

ΕΚΔΟΣΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ

εις Ἄδριανούπολιν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Σηλυβρίαν, ὅπου ἐπεβίβασθη εἰς χελάνδιον ἵνα μετακομισθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀπέθανε τῇ 16 Σεπτεμβρίου πρὶν φθάσῃ εἰς τὰ ἴδια, ἐκ τοῦ ὀξυτάτου πυρετοῦ ὃν ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐξάνθημα ἐκεῖνο.

Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ε' ἀνεδείχθη πολὺ αὐστηρότερος καὶ ἐπιμονώτερος τοῦ πατρὸς περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ Λέων Γ' ἐσχεδίασε μᾶλλον ἢ ἐξετέλεσε τὰ περὶ τοῦτο τὸ μέρος βουλευμάτα αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος Ε' οὐ μόνον πρῶτος ἐξετέλεσεν ἀλλὰ καὶ συνεπλήρωσε τὰ βουλευμάτα ταῦτα. Ἐντεῦθεν δὲ ὑβρίσθη μὲν πλείοτερον ἢ ὁ πατὴρ ἀλλὰ πολλαὶ τῶν ἀποδοδομένων εἰς αὐτὸν βιαιοπραγιῶν ἔχονται πλείοτερον ἀληθείας ἢ αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν Λέοντα Γ'. Οἱ πολέμοι αὐτοῦ ἠδίκησαν τὸν ἄνδρα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἠθέλησαν νὰ δεινώσωσι τὰς βιαιοπραγίας τὰς ὁποίας ὁμολογουμένως ἔπραξε καὶ ἐπενόησαν πλείστας ἄλλας τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἔπραξεν. Ὁ ἀναγνώστης γινώσκει ἤδη μετὰ πόσης ἐπιμελείας ἀνεζητήσαμεν τὴν περὶ τῆς δημοσίας αὐτοῦ πολιτείας ἀλήθειαν, ἀγωνισθέντες νὰ ἀνακαλύψωμεν ἀνὰ μέσον τῆς τερατολογίας τῶν χρονογράφων καὶ τῶν συναξαριστῶν τὴν γνησίαν τῆς ἱστορίας εἰκόνα. Περὶ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην, ἥτις ἐνθυμίζει ὅπως οὖν τὴν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπὶ τῶν παλιμνήστων χειρογράφων γινομένην ἐργασίαν, ὀδηγὸν κύριον ἐλάβομεν τὸν πατριάρχην Νικηφόρον. Ἄλλὰ προκειμένου νὰ συμπληρώσωμεν τὴν κρίσιν ἡμῶν ἐπιφέροντες ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς πολιτείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' συναντῶμεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν κύριον ἡμῶν ὀδηγὸν δυσκολίαν τινά, περὶ ἧς δεόν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐπιτενέστερον.

Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Θεοφάνη καὶ τοὺς συναξαριστάς, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ε' ὑπῆρξε δειλὸς καὶ ἀπάνθρωπος. Καὶ οὐδ' εἰς τοῦτο τινὲς εὐχαριστούμενοι προσθέτουσιν ὅτι ἐλάτρωσε τὴν Ἀφροδίτην, θέων αὐτῇ ἐν νυκτὶ ἀνθρώπινα θύματα ὅτι ἦτο θεριώδης πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν, τοὺς ὁποίους πολλὰς μὲν διατάσσει νὰ μαστιγώσῃ, πολλὰς δ' αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ πηγῶν καὶ λακτισμῶν ἀγγένως καὶ ἀναξιοπρεπῶς ἐτιμώρῃ· ἐπὶ πᾶσι δ' ὅτι ὑπῆρξεν ἔκδοτος εἰς δεινὴν περὶ τὴν διαίταν ἀκολασίαν. Ὁ Νικηφόρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρει καὶ ἀπ' ἐναντίας μνημονεῖ γεγονότων μαρτυρούντων τὴν φιλάνθρωπίαν καὶ τὴν γενναίότητα τοῦ ἀνδρός. Ἄλλ' εἰς ἐν τῶν χειρογράφων τοῦ Θεοφάνους σφίεται περικοπὴ τις περιλαμβάνουσα ἐν εἰδὲ ἀνακεφαλαίωσης τῆς ὅλης τοῦ Κωνσταντίνου πολιτείας ἅπασαν τὴν πρὸ μικροῦ συνοψισθεῖσαν τερατογραφίαν καὶ ταύτην ὡς γνώμην τοῦ Νικηφόρου· διότι προοιμιάζει ἡ περικοπὴ ἐκεῖνὴ διὰ τῶν λέξεων «περὶ οὐ (τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου) καὶ ὁ θεὸς Νικηφόρος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τοιαύδε φησίν». Τὸ καθ' ἡμᾶς τοσοῦτο πεπεισμεθα ὅτι ἡ περικοπὴ αὕτη δὲν εἶναι ἔργον τοῦ καλοῦ κάγαθου ἐκείνου ἀνδρός ὥστε οὐδόλως ἠθέλομεν μνημονεῖσαι αὐτῆς ἐὰν ὁ περιφανὴς Πεταύιος δὲν ἐπισυνῆπτεν αὐτὴν ἐν τῷ τέλει τῶν εἰς Νικηφόρον σημειώσεών του ὡς κρίσιν ἀναμφισβήτητον τοῦ πατριάρχου. Ἐνώπιον τῆς γνώμης ταύτης εἶναι ἀδύνατον νὰ σιωπήσωμεν. Ἐκθέτομεν λοιπὸν τοὺς λόγους δι' οὓς ὑπολαμβάνομεν τὸ ἔργον ὡς νόθον καὶ ὑποβολιμαῖον. Ἐν πρῶτοις ἡ μακρὰ αὕτη καὶ ὑβριστικὴ περὶ Κωνσταντίνου κρίσις εἰς οὐδὲν τῶν τοῦ Νικηφόρου χειρογράφων ἀναφέρεται. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν ν' ἀναφερθῆ, ἐνῶ ἡ ἱστορία τοῦ Νικηφόρου, ὅπως ἐπὶ Φωτίου τοῦ πατριάρχου ἐσφίξετο, ἀπολήγει εἰς τὸ ἔτος 769, ἧτοι ἐπταετίαν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ δὲ περὶ ἧς ὁ λόγος περικοπὴ περιλαμβάνει κρίσιν γενικὴν περὶ δολοκλήρου τῆς βασιλείας

ταύτης και πρὸς τοὺς ἄλλους μνημονεύει γεγονότων τοῦ τελευταίου τῆς βασιλείας ταύτης ἔτους: Πλὴν τούτου οὐ μόνον ἄπαν τῆς περικοπῆς ταύτης τοῦ πνεύμα ἀντιβαίνει ἀντικρὺς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς σχετικῆς μετριοπαθείας καθ' ὃ ἔγραψεν ὁ Νικηφόρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀλλὰ και περὶ τὰ καθέκαστα περιλαμβάνει πράγματα ἀριθμητικῶς μαρτυροῦντα ὅτι δὲν ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου. Ὅνομαζει, λόγου χάριν, τὸν βασιλεῦσα κοπρόνουν και κοπρόνυμον, ἐνῶ, ὡς ἠξέυρομεν ἤδη, ὁ πατριάρχης Νικηφόρος, καιτοι ἀναφέρων πλειστάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ του τὸ τοῦ Κωνσταντίνου ὄνομα, οὐδέποτε ἐπισυνῆφεν εἰς αὐτὸ τὸ κακόζηλον ἐκεῖνο ἐπώνυμον και οὐδέποτε διηγῆθη τοὺς μύθους δι' ὧν οἱ ἄλλοι χρονογράφοι και Ἰδίως ὁ Θεοφάνης ἐξήγησαν καὶ ἐξηγήσωσι δῆθεν αὐτό. Ἰὼς δυνάμεθα λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ ὑποτιθεμένη ἐκείνῃ ἀνακεφαλαιώσει μετεχειρίσθη ὁ Νικηφόρος ἐπωνυμίαν τοῦ βασιλέως, περὶ ἧς οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην νύξιν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἔδωκεν; Ἴνα ἀποδείξῃ ὅτι αἱ νίκαι τὰς ὁποίας ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον «οἱ ἐμβρόντητοι και λυσσώδεις ὁμόφρονες αὐτοῦ» ἦσαν ἅπασα τῆς φαντασίας αὐτῶν ἐπινοήματα, ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος περικοπῆ βεβαιοῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς στρατεύσας ποτὲ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἔπαθε «κατὰ τὴν Ἀγελὸν καλουμένην πόλιν» ἦταν ὀλοσφρη, καθ' ἣν ἅπας σχεδὸν ὁ στρατὸς αὐτοῦ «ἔργον τῆς σκυθικῆς μαχίρας γέγονεν». Ἀλλὰ πόλιν Ἀγελῶν οὐτε ὁ Νικηφόρος οὐτε ὁ Θεοφάνης ἀναφέρουσι και ἐπὶ ὀλιγώτερον μνημονεύουσι τῆς φοβερῆς ἐκείνης τοῦ στρατοῦ πανωλεθρίας περὶ Ἀγελῶν πόλιν. Πῶς δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Νικηφόρος και αὐτὸς ὁ Θεοφάνης ἐλησμόνησαν νὰ παραθέσωσι τοιοῦτο σπουδαῖον γεγονός ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν ἱστοριῶν αὐτῶν, ἔπειτα δὲ ὁ Νικηφόρος ἐν πρόπῃ τῇ ἀνακεφαλαιώσει τῆς τοῦ Κωνσταντίνου βασιλείας ἐνόμισεν εὐλογον νὰ μνημονεύσῃ τοῦ γεγονότος ἐκείνου; Και ἔπειτα οὐδὲ ἄλλως γινώσκουμεν πάλιν Ἀγελῶν καλουμένην, ὥστε πολὺ ὑποπτεύομεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παραφθορὰ τῆς Ἀγγιλῶν, περὶ ἣν και ὁ Νικηφόρος και ὁ Θεοφάνης λέγουσιν ὅτι δις συνήνητες τοὺς Βουλγάρους ὁ Κωνσταντῖνος. Ἀντιστῶς ὁμως διὰ τὴν προκειμένην περικοπὴν, τὴν μὲν πρώτην φορὰν ἀμφοτέροι λέγουσιν ὅτι οἱ Βούλγαροι κατὰ κράτος ἠττήθησαν, τὴν δὲ δευτέραν οὐδέτερος ἀναφέρει μάχην, ὁ δὲ Νικηφόρος βεβαιοῖ ὅτι οἱ Βούλγαροι κατὰπότηθέντες ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως συγκεντρωθείσης περικτῆς δυνάμεως «εἰς συμβάσεις τῷ βασιλεὶ ἐτάποντο». Ἐξ ὧν οὖν τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἢ εἰς τὸν Νικηφόρον ἀποδιδομένη ἐκείνη κρίσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κακόβουλον και ἀνεπιτήδην ἐπιπόνημα μεταγενεστέρου τινὸς ἐμπαθεστάτου και ἀμαθεστάτου σχολιαστοῦ ἢ ἀντιγράφου.

Ἐχει ὁμως ἢ ἀνὸ χεῖρας περικοπῆ και τινὰ ἀξίαν, διότι ἐν τῷ προοίμῳ ὁμολογεῖ γεγονός, ὅπερ ἐπιμαρτυρεῖται και ὑπὸ ἑτέρου χρονογράφου, τοῦ Γεωργίου Ἀμαστοῦ, και, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐβδόμης οἰκουμένης συνόδου, ὅτι δηλαδὴ ὑπῆρχον πολλοὶ οἱ τὰ ἐναντία περὶ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου φρονησαντες και γράφαντες. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἐξηφανίσθησαν, ὡς μὴ ὄφελεν, ὑπὸ τῆς θρησκομανίας τῆς βραδύτερον θριαμβεύσας ἀντιπάλου μερίδος. Ἄλλ' ἐκ τῆς ὁμολογίας τῶν δύο προαναφερθέντων χρονογράφων μανθάνομεν ὅτι πολλοὶ ὑπῆρχαν οἱ παραοιήσαντες τὸν ἄνδρα ὡς ἠγεμόνα εὐτυχή, περιφανῆ διὰ τὰ κατὰ τῶν πολεμίων κατορθώματα, διαπρέψαντα δὲ ἐπὶ συνέσει και δεινῇ ἐπαγαγόντα κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας πληγῆν. Ἡ κρίσις λοιπὸν ἦν μετὰ τοσούτου κόπου περὶ αὐτοῦ ἐξηγούμενη ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως και τοῦ ἐλέγχου τῶν σαφισμένων χρονογράφων ἔχει τοὺς συμμαρτυροῦντας πολλοὺς και ἐξ αὐτῶν τῶν συγχρόνων. Και ἂν, ἔπειδὴ αἱ μαρτυρίαι αὐταὶ δὲν περισσώθησαν ὀλιγόληροι,

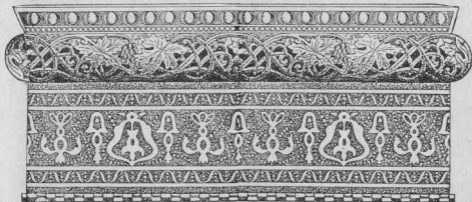
ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν πλείοτερον τὰ περὶ τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἰδιωτικῆς πολιτείας τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, γεγονότα ὅμως τινά, τὰ ὅποια περιῆλθον ὡς ἐκ θαύματος εἰς γῶσιν ἡμῶν χάρις ἰδίως εἰς τὴν εὐγενῆ φιλαλήθειαν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, παρέχουσιν ἡμῖν τὸν τρόπον τοῦ νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὅσα οἱ ἄλλοι χρονογράφοι φηλοῦσι περὶ τῆς ἀπανθρωπίας καὶ τῆς θηριώδους καὶ ἀκαλόστου κατ' οἶκον διαίτης τοῦ βασιλέως εἶναι ἐντελῶς ἀνωπύστατα. Εἶδομεν ὅπως εὐμενῶς καὶ φιλανθρώπως ὁ Κωνσταντίνος ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅσοι πολιορκουμένοι ἐν αὐτῇ τοῦ Ἀρταβάδου κατέφυγον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως ἀποθνήσκοντες τῆς πείνης. Εἶδομεν μετὰ λύσης εὐλαβείας ἐπεμελήθη νὰ ἀνεκισθῶσιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης οἱ νεκροὶ τῶν περὶ Ἀγγιῶλον (!) πηγίντων στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἵνα κηδευθῶσιν ἀξιοπρεπῶς. Εἶδομεν ὅπως ἐπιεικῆς ἀνεδίχη πρὸς τὴν πρώτην αὐτοῦ σύζυγον Εἰρήνην καὶ τὴν θυγατέρα Ἀνθοῦσαν, καίτοι ἀμφότερα οὐδέποτε ἐπέσθσαν ν' ἀσπασθῶσι τὰ θρησκευτικὰ δόγματα τῆς μεταρρυθμίσεως. Περὶ δὲ τῶν ἠθῶν τὰ ὅποια ἐπεκράτησαν τότε ἐν τῇ αὐτῇ μαρτυροῦσιν ἢ τε χρηστότης ὄλων τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων καὶ πρὸ πάντων αἱ περίπυστοι ἀρεταὶ τῆς πρὸ μικροῦ μνημονευθείσης θυγατρὸς. Πρὸς τοῦτας ὁ Νικηφόρος ἀναφέρει καὶ ἄλλην φιλόανθρωπον τοῦ βασιλέως πράξιν, ὅτι ἐν ἔτει 769 ἐφρόντισε νὰ λυτρώσῃ διὰ δάφρων ἀξιολόγων δυσχίλους καὶ πεντακοσίους αἰχμαλώτους οἷς οἱ Σλαῦοι εἶχον ἀπαγάγει ἀπὸ τῶν νήσων Ἱμβρου, Τενέδου καὶ Σαμοθράκης καὶ εἰς οὗς προσελθόντας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεδαψίλευσε τὴν προσήκουσαν βοήθειαν. Ἐν γένει λοιπὸν δυνάμεθα θαρροῦντως νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἐνφ' οὐδεμίᾳ ἐκ τῶν ἀποδομηθέντων εἰς τὸν Κωνσταντίνον κακιῶν πιστοποιεῖται ἀποχρώσεως, πολλάι τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ συνομολογοῦνται καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀσπονοδιότερων τοῦ ἀνδρὸς πολεμίῶν. Ρίπτοντες δ' ἐνταῦθα ἐν τελευταίῳ βλέμμα ἐπὶ τῆς ὅλης ταύτης ἱστορικῆς εἰκόνης παρατηροῦμεν πρὸ πάντων ὅτι ἡ στρατιωτικὴ τοῦ Κωνσταντίνου Ἐ' ἰκανότης εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ὁ στρατὸς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ὠργανώθη ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτηδεϊότατα καὶ πολλὰκις ἐνίκησε νίκας λαμπράς. Καὶ μὲν ὁ Κωνσταντίνος Ἐ' δὲν εἶχε τὸ δημοφιλῆς τοῦ πατρὸς τὸν πνεῦμα. Ὁ Λέων διωργάνωσε τὴν μεταρρύθμισιν, ὁ Λέων ἐξέδωκε τοὺς περὶ αὐτῆς θρησκευτικούς, ἀστικούς, ἀγροτικούς, οἰκονομικούς, κοινωνικούς νόμους. Ὁ Κωνσταντίνος δὲν ἤθελεν ἴσως ἐκδώσει τοὺς νόμους τούτους. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως βεβαίως εἶδετε πνεῦμα πρακτικώτερον τοῦ πατρὸς. Ὁ Κωνσταντίνος ἐπέθετο, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ, ὅτι ἡ κοινωνία ἐκείνη νοσεῖ ἕνεκα τῶν ἡμαρτημάτων θρησκευτικῶν αὐτῆς δοξασιῶν' δὲν ἐνόησεν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ, ὅτι τὸ κύριον τῆς νόσου ταύτης φάρμακον, ὃ ἐστὶ τὸ ὄργανον τῆς ὅσον ἐνδέχεται ἐκτενεστέρας διαδόσεως τῆς παιδείας εἰς τὸν λαόν, ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνεύρετον' ἐπίστευεν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις ἀρκεῖ νὰ θεραπεύσῃ τὴν καχεξίαν ταύτην' ἐπὶ πᾶσιν ἔβλεπεν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ, ὅτι τὸ πλείστον τοῦ ἔθνους ἀπέκρουε τὴν προτεινομένην αὐτῷ θεραπείαν. Τούτων θεθέντων, ὁ Κωνσταντίνος ἐνόησεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ δὲν ἤθελε νὰ ἐννοήσῃ' ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ εἶχεν ἐμπρὸς του κοινωνίαν νοσοῦσαν ἅμα καὶ δυστροποῦσαν, ἢ ἀδυστηρότης ἦτο κακὸν ἀναπόφευκτον. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐντεῦθεν ἢ ὅλη αὐτοῦ μορφή δὲν παρίστηεν ἡμῖν τὴν μεγαλοφυᾶ

(!) Ὡς καλεῖται νῦν ἐτι ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βουλγάρων Ἀγγεζόλ.

λαρότητα τοῦ Λέοντος Γ' ἀλλὰ μᾶλλον ἀγριοπὸν τινα τῆ ἀληθείᾳ δραστηριότητα. Ἀνάγκη ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ἐνταύτῳ ὅτι, ἐνῶ διὰ τῶν μειλίχιων τοῦ Λέοντος τρόπων ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις εἶχε μείνει γράμμα νεκρὸν, διὰ τῆς ἀδυσωπότητος ἐνεργείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' προήχθη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε, ἂν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐλάβανε διάδοχον ὅμοιον ἑαυτοῦ, τὸ ἔργον ἦθελε πιθανῶς τελεσφορήσει.

Σύνπλεγμα φύλλων, ἀνθέων καὶ καρπῶν, ὑπὲρ τὸ ἅγιον βῆμα τῆς ἁγίας Σοφίας
(Κατ' ἀντιγραφὴν Ε. Ἀντωνιάδου)

Διάζωμα και κορώνις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σοφίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ
ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

ΛΕΩΝ Δ' ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ'

Ἄλλ' ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Λέοντος Γ', ἡ τροπολογηθεῖσα ἐν τῷ νύφ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ Ε', ἐπέπρωτο ὄλωσ νά ἐκλείψῃ ἀπὸ τὴν τρίτην γενεάν τῆς δυναστείας ταύτης. Ὁ ὁμώνυμος τοῦ πατρὸς τοῦ Λέων Δ', ὅστις διεδέξατο τὴν ἀρχὴν τῷ 775, ἦτο χρηστός μὲν ἀνὴρ χαρακτῆρὸς δὲ ἀσθενής. Ἀνετράφη μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὰ δόγματα τῆς μεταρρυθμίσεως ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως, ἥτις ἀπαιτεῖτο ἵνα συμπληρωθῇ ἡ τῶν ἀποφασισθέντων ἐκτέλεσις. Ἡ ἀντίπαλος μερίς, ἥτις εἶχεν ἐντελῶς καταβληθῆ ὑπὸ τῆς σιδηρᾶς τοῦ Κωνσταντίνου χειρὸς, ἤρχισε ἀμέσως πάλιν νά κινήται καὶ ἀπέβη τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ὅσῳ ἡ βασίλισσα Εἰρήνη, παραβαίνουσα τοὺς ὄρκους οὓς εἶχε δώσει πρὸς τὴν πενθερὸν αὐτῆς, περιῆλθεν ἅμα μετὰ τὸν θάνατόν τοῦ εἰς συνηνοήσεις πρὸς τὴν μερίδα ἐκείνην. Ἐπολιτεύθησαν δὲ οἱ σύμμαχοι οὗτοι μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτηδειότητος ὥστε ὁ Λέων Δ' εὐχερῶς ἐνέπεσεν εἰς τὰς παγίδας τῆς ὁποίας ἔστησαν αὐτῷ.

Οἱ πολέμοι τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως δὲν ἀπεκάλυψαν ἐκ πρώτης ἀρετηρίας ὀλοκλήρον αὐτῶν τὸ βούλευμα, δὲν ὠμίλησαν περὶ καταργήσεως τῶν δογμάτων καὶ τῶν νόμων τῆς μεταρρυθμίσεως, διότι ἤξευρον ὅτι ὁ Λέων Δ' ἤθελε τὴν διατήρησιν τῶν δογμάτων τούτων καὶ τῶν νόμων καὶ εὐλόγως ὑπέθεσαν ὅτι, ἐὰν διὰ μιᾶς ἀντεστρατευθῶντο κατ' αὐτῶν, ἤθελον παροξύνει μᾶλλον ἢ ἐλαττώσει τὴν ἐπιμονὴν τοῦ βασιλέως. Ὅθεν προετίμησαν νά παραστήσωσιν αὐτῷ ὅτι τὰ κατὰ τελευταῖα ἔτι

τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' ἐνεργηθέντα ὑπερέβαλον τὸ γράμμα τῶν ὑπὸ τοῦ Λέοντος Γ' καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ψηφισθέντων καὶ ὅτι, ἵνα καταπαύσῃ ἡ ἐντεῦθεν προκύψασα πολλὴ δυσαρέσκεια, ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἐμὴν ἢ ἐπιστρέφειν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν τεθέντων ὑπὸ τοῦ πάππου του καὶ αὐτῆς τῆς συνόδου. Οἱ λόγοι οὗτοι εἶχον ἐπαγωγὴν τὴν πρόσχημα, διότι ἀληθῶς εἶπεν οὔτε ὁ Λέων Γ' οὔτε ἡ σύνοδος ἐψήφισαν τὴν κατάργησιν τῶν μοναστηρίων καὶ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος. Ἄλλ' ἦτο ἐπίσης ἀληθές ὅτι ὁ Κωνσταντίνος Ε' ἐπιχειρήσας νὰ ἐκτελέσῃ τὰ κατὰ τῶν εἰκότων ὑπὸ τοῦ Λέοντος Γ' καὶ τῆς συνόδου ὀρισθέντα συνήντησε τσαοῦτην ἀντίστασιν παρὰ τοῖς μοναχοῖς ὥστε ἐνόησεν ὅτι, ἐὰν δὲν ἐπέπρωτο- νὰ μείνωσι γράμμα νεκρὸν τὰ ἀποφασισθέντα, ἦτο ἀνάγκη νὰ τεθῆ ἕκ μέσου τὸ πρόσκομμα τοῦτο. Ἡ κατάργησις λοιπὸν τῶν μοναστηρίων ὑπῆρξε παρακολούθημα ἀπαραίτητον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὀρισθέντων, ἃ ὅποια ἡ ἐπρεσε νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ καταβῆθῃ τὸ κώλυμα ἢ νὰ μὴ ἐφαρμοσθῶσι ποτέ, ἐὰν ἡ βασιλεία ὑπεχώρῃ ἐνώπιον τοῦ κωλύματος. Ὁ Λέων Δ' ὅμως, ὅστις δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἔξακολουθήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἀρξαμένην πάλην, ἔδωκε προθέτως ὡς ἀντιτάσεως εἰς τὰς γενομένας πρὸς αὐτὸν εἰσηγήσεις, νομίζων ὅτι τοιοῦτοτρόπως θέλει ἅμα μὲν κηρύξαι τὰ ἀποφασισθέντα ἅμα δὲ ἀπαλλαγῆ τῶν κραυγῶν καὶ ἀντενεργειῶν τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιπάλλου μερίδος. Ὅθεν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ καταγῶντα αὐτῶν ἐπὶ τῷ ὄρφ ὅτι θέλουσι διαίγει ἐν εἰρήνῃ καὶ πλὴν τούτου ἐπέτρεψε νὰ προάγῳνται οὗτοι εἰς τὰ ἕπτα τῆς ἐκκλησίας ἀξιώματα, ὅπερ ὁ πατὴρ του εἶχεν ἀπαγορεύσει.

Ἄλλ' οἱ ἀντιμεταρρυθμιστὰι δὲν ἠκούσθησαν εἰς τοῦτο. Ὁ Λέων Δ' εἶχεν οὐ μόνον ἀσθενῆ χαρακτῆρα ἀλλὰ καὶ κρῖσιν ἀσθενῆ. Οἱ ἀντιμεταρρυθμιστὰι λοιπὸν ἐφοβούντο μήπως ἀποθάνῃ πρὶν ἡλικιωθῆ ὁ νεαρὸς αὐτοῦ υἱὸς Κωνσταντίνος, ἡ δὲ ἀρχὴ περιέβη εἰς τοὺς θεοὺς αὐτοῦ, οἵτινες ἐφαίνοντο μᾶλλον τοῦ Λέοντος Δ' διατεθειμένοι καὶ δυνάμενοι νὰ στηρίξωσι τὴν σημαίαν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἦσαν δὲ οἱ θεοὶ οὗτοι οἱ ἀπὸ τῆς τρίτης γυναίκος Κωνσταντίνου Ε' γεννηθέντες πέντε υἱοί· Χριστόφορος καὶ Νικηφόρος, οἱ ἑσπεῖος ἔτι τοῦ πατρὸς ἀναγορευθέντες καίσαρες· Νικήτας, εἰς ἃν ὄσαυτός ὁ πατὴρ εἶχεν ἀπονεύει τὸ τοῦ νοβελμισοῦ ἀξίωμα, καὶ Ἀνθιμος καὶ Εὐδόκιμος ἢ Εὐδόξιος. Ὅθεν, ἵνα ἐξασφαλισθῶσιν ἀπὸ τούτων, συνεβούλευσάν τὸν Λέοντα Δ' ν' ἀναγορεύσῃ ἀμέσως τὸν υἱὸν αὐτοῦ βασιλεῖα καὶ, ἵνα πρόσοικειωθῆ ἐπὶ τούτῳ τοὺς πολλοὺς, νὰ διανεύμῃ εἰς αὐτοὺς δωρεὰς διαψυλεῖς ἐκ τῶν ταμειουθέντων ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ χρημάτων. Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα πάντα ἐνηγοῦντο ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῆς Εἰρήνης, ἣτις εἶχε μείζοντα εἰς τοῦτο συμφέρον, πεποιθὴν ὅτι ἤθελεν εἶναι παντοδύναμος βασιλεύοντος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, ἀπ' ἑτέρου δὲ ἦσαν τόσον σύμφωνα πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν δύο εἰκονομάχων βασιλέων (διότι ὁ τε Λέων Γ' εἶχε στέφει τὸν Κωνσταντίνον μονοτεῆ ἔτι ὄντα καὶ ὁ Κωνσταντίνος Ε' ὄσαυτός μονοτεῆ εἶχε στέφει τὸν Λέοντα Δ') ὥστε οἱ ἀρχόντες τῶν θεμάτων, ἦτοι οἱ γενικοὶ διοικητὰι τῶν ἐπαρχιῶν, καίτοι ἀρρωστωμένοι εἰς τὴν μεταρρύθμισιν, οὐδαμῶς ὑπέλαθον ἄτοπον νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐννοεῖται ὄσαυτός ὅτι ἡ περὶ τούτου πρότασις δὲν ἠδύνατο εἶμὴ νὰ εἶναι σφοδρὰ ἀρεστὴ εἰς τὸν Λέοντα Δ'. Καὶ ὅμως εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐδίστασεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον νὰ παραδεχθῆ αὐτήν. Διένεμε μὲν εἰς τὸν λαὸν χρήματα οὐκ ὀλίγα ἀλλ' ὅτε ὁ λαὸς οὗτος, προϊσταμένων τῶν ἀρχόντων, καθυπέβαλεν αὐτῷ ἐπισήμως τὴν περὶ ἀναγορεύσεως τοῦ νεαροῦ Κωνσταντίνου αἴτησιν, ἀπεκρίθη ὅτι, ἵνα μόνον ἔχων υἱόν, φοβεῖται νὰ πράξῃ τοῦτο μήπως, ἂν ἀποθάνῃ πρὶν ἢ ἐκεῖνος ἡλικιωθῆ, ἐκλιέσῃσιν ἄλλον βασιλεῖα καὶ θανατώσῃσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχόντες καὶ λαὸς ἐβε-

βαίωσαν μεθ' ὄρκων ὅτι οὐδέποτε θέλουσιν ἐκλέξει ἄλλον βασιλεῖα, ἐγένετο τελευταῖον ἡ ἀναγόρευσις ἐν πανηγυρικῇ τελετῇ, καθ' ἣν ὁ Λέων Δ΄, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι οὐδεμίαν εἶχε δυοσπισίαν πρὸς τοὺς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφούς, ἀπένευε συγχρόνως τὸ τοῦ γαβριελισίμου ἀξίωμα εἰς τοὺς δύο νεωτέρους ἐξ αὐτῶν, οἵτινες δὲν εἶχον ἔτι λάβει τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ταῦτα πάντα ἐγένοντο περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου τοῦ 776 ἔτους, 7 μῆνας μετὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λέοντος Δ΄.

Ἐνῶ ὁμοῦ ταῦτα ἐνηγοῦντο ὑπὸ τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν, δὲν ἔμεινεν ὅλος ἄπρακτος καὶ ἡ μερὶς τῆς μεταρρυθμίσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν θεμάτων οἱ εἰς τὴν μερίδα ταύτην ἀνήκοντες εἶχον συμπράξει εἰς τὴν τοῦ νέου Κωνσταντίνου ἀναγόρευσιν καὶ διότι τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐκ τῶν εἰθισμένων καὶ διότι ὁ Λέων Δ΄ ἐράνη μὲν κατὰ τι ἐπιεικέστερος περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νέων νόμων καὶ δογμάτων ἀπεφθῆναι ὁμοῦ συγχρόνως ὅτι θέλει τηρήσει τὰ ὑπὸ τοῦ πάππου καὶ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ὁρισθέντα· ἀλλ' ὑπῆρχον, φαίνεται, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄνδρες τινὲς ἀνήκοντες ἰδίως εἰς τὸν στρατόν, οἵτινες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐδυσπίστησαν πρὸς τὸν Λέοντα Δ΄ καὶ ὑπόπτευσαν ὅτι ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Κωνσταντίνου δὲν ἦτο τόσον ἀθήα ὅσον ὑπελήφθη ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῶν θεμάτων. "Ὅθεν μὴν εἰσέτι δὲν εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀναγορέσεως ἐκείνη ὅτε τινὲς τῶν ἀνωτέρων τοῦ στρατοῦ ἀξιοματικῶν καὶ τῶν αὐλικῶν συνώμοσαν ἵνα ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἑτεροθαλῆ τοῦ Λέοντος Δ΄ ἀδελφόν, τὸν καίσαρα Νικηφόρον. Ἀνακαλυφθεῖσης δὲ καὶ περιστάσεως τῆς συνωμοσίας ὁ Λέων Δ΄ ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνην, διότι δὲν ἔκρινε τοὺς ἐνόχους αὐτογνωμότως, ἀλλὰ συγκάλειας Σιλέντιον ἀνέθηκεν εἰς τοὺς ἐπιφανεστάτους τοῦ κράτους ἄρχοντας τὴν ἀνάκρισιν καὶ τὴν κρίσιν τῆς ὑποθέσεως. Καὶ ἔκρινε μὲν οὗτοι ἀξίους θανάτου τοὺς ἐνόχους συνεφώνησε δὲ εἰς τοῦτο καὶ ὁ λαὸς σύμπας, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀπεποιήθη τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ταύτης συγχωρήσας τὸν ἀδελφὸν καὶ ἑξορίας ἀπλῶς μετὰ τινὰς ἐλαφρὰς ποινὰς τοὺς συνεγούρους αὐτοῦ εἰς Χερσῶνα, ὑπὸ αὐστηρὰν νομικὴν ἐπιτήρησιν.

Ἡ συνωμοσία αὕτη, ὅσῳ εὐχερῶς καὶ ἂν κατεβλήθη, ἀπέδειξε εἰς τοὺς ἀντιμεταρρυθμιστὰς ὅτι ὁ ἐπικινδυνότερος αὐτῶν πολέμιος ἦτο ὁ στρατός. "Ὅθεν ἀπεφάσιον νὰ συμβουλευσῶσι τὸν Λέοντα Δ΄ νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην τιμὰ στρατείαν, ἐν μέρει μὲν ἵνα ἀπασχολήσωσι μακρὰν τῆς πρωτευούσης τὰ ἀντίπαλα ἐκεῖνα τμήματα, ἐν μέρει δὲ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ταῦτα τριβόμενα ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ θέλουσιν ἀνανεωθῆναι, καὶ ὅτι ἡ ἀνανέωσις θέλει ἐνεργηθῆναι ἐξ ἀνθρώπων ὁμοφρόνων. Ὁ εὐλογώτερος πόλεμος ἦτο ὁ κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι ὁ Κωνσταντίνος Ε΄ δὲν προέφρασε νὰ διεξαγάγῃ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἐπιχειρήμα κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ ἀντιμεταρρυθμιστὰι δὲν ἤθελον τὸν πόλεμον τοῦτον. Ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ ὁ στρατός οὔτε ἀρκετὰ μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἤθελεν εἶναι οὔτε πολυχρόνιον στρατείαν προέκειτο νὰ ἐπιτελέσῃ. Εἶχον δὲ πρόφασιν τὴν εὐπρόσωπον, ἵνα ἀποφύγῃσι τὸν βουλγαρικὸν πόλεμον· διότι ἐν ἔτει 777 ὁ τῶν Βουλγάρων κύριος Τζέρτζιος κινδυνεύσας, ἴσως ἕνεκα τῶν πολλῶν φόνων οὓς, ὡς εἶδομεν, διέπραξε, κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου δεξιοθεὶς εἰμηνῶς ὑπὸ τοῦ Λέοντος Δ΄ ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἀνηγορεύθη πατρικίος καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν ἐξαδέλφην τῆς βασιλίδος Εἰρήνης. Ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ γεγονός ἐπηρεσε νὰ προκαλέσῃ νέαν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείαν, οἵτινες, στερηθέντες τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν καὶ διηρημένοι ὄντες ὡς ἐκ τούτου εὐχερῆστερον ἠδύναντο νὰ καταβληθῶσιν. Ἐπαναλαμβάνομεν δ' ὅτι ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν προσφυγὴ αὕτη τοῦ Τζέρτζιου δυσκόλως συμβιβάζεται μὲ τὰ ὑπὸ τὸ θεοφάνους ἱστορούμενα, ὅτι αὐτὸς ἀπατήσας τὸν πατέρα τοῦ

Λέοντος Δ' και μαθών παρ' αὐτοῦ τίνες ἔχει φίλους ἐν Βουλγαρία ἐθανάτωσε τούτους ἅπαντας. Ἄν τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἂν δηλαδή ὁ Τζέριγος πρὸ μικροῦ ἔτι δι' ἀπάτης αἰσχροῦς ἤθελε καταφέρει πληγὴν τοσοῦτο καιρῖαν εἰς τὴν ἐν Βουλγαρία ἐπιρροὴν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, ὁ Λέων Δ' ἠδύνατο μὲν πάντοτε νὰ δεχθῆ τὸν πρόσφυγα διὰ λόγους πολιτικούς ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμεν διατί ἤθελεν ἐπισωρεύσει εἰς αὐτὸν τσοσαῦτα ἐξαίρετον εὐνοίας δείγματα καὶ πρὸ πάντων διατί ἤθελε συνδεθῆ μετ' αὐτοῦ διὰ στενοῦ συγγενείας δεσμοῦ.

Ὅσοσδήποτε ὁ Λέων Δ' ἐπέισθη νὰ ἐκπέμψῃ τὸν στρατὸν οὐχὶ κατὰ τῶν Βουλγαρίων ἀλλὰ κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἐπεχείρουν πάντοτε ἐπιδρομὰς τινὰς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, οὐδὲν ὅμως ἔπραξαν ἱκανὸν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν ἰδιάζουσαν τοῦ βασιλέως προσοχὴν. Ἄπαντα τῆς μικρᾶς Ἀσίας τὰ στρατιωτικὰ σώματα συμποσούμενα εἰς 100 χιλ. ἀνδρῶν καὶ τεθέντα ὑπὸ τὴν ὑπεράτιν ἡγεμονίαν τοῦ Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντος ἐνέβαλον τῷ 778 εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Γερμανίειαν. Καὶ τὸ μὲν φρούριον τοῦτο δὲν ἐκυρίευσαν ἀλλὰ δεινῶς ἐξηλάττησαν πᾶσαν τὴν Συρίαν, παρέλαβον πλείστα λάφυρα καὶ πλείστους αἰχμαλώτους καὶ κατερόκωσαν τὸν ἀραβικὸν στρατὸν, τὸν ἀγωνισθέντα νὰ ἀντιταχθῆ κατ' αὐτῶν· ὥστε ἡ προσδοκία ἐφ' ἣ συνεβουλεύθη ἡ ἐκστρατεία αὐτῆ ἐματαιώθη ὀλοσχερῶς, ὁ δὲ βασιλεὺς, ὅστις ὑπενέδιδο μὲν εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἔπραττεν εἰλικρινῶς, ἀντήμειρε τὸν Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα, ἐπιτρέψας αὐτῷ νὰ θριαμβεύσῃ μετὰ τῶν συναγωνιστῶν τὰ ἐπινίκια ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ καλῖφης Μαχαδῆς, ἵνα ἐκδικήσῃ τὴν ἵπταν ἣν εἶχε πάθει, ἐξέπεμψε στρατὸν πολυάριθμον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅστις προελάσας μέχρι τῆς Φουγίας ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δουρλιαίου. Ὁ Λαχανοδράκων εἶτε οἴκοθεν εἶτε ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως, ὡς λέγεται, ἀπέφυγε πᾶσαν ἐκ τῶν συστάδην πρὸς τὸν στρατὸν τοῦτον μάχην· περιζῶσας δ' αὐτὸν πανταχόθεν καὶ διακωλύσας πᾶσαν αὐτοῦ τροφοδότησιν ἔφερον αὐτὸν εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν καὶ ἠνάγκασεν ἐντὸς 17 ἡμερῶν νὰ ἐπανέλθῃ ἀπρακτος καὶ κακῶς ἔχων ἐν Συρίᾳ. Πάλιν δὲ τῷ 781 ὁ καλῖφης ἐξέπεμψε τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, τὸν Ἀαρὸν καὶ τὸν Ὀθμάν, εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ἐκ τούτων ὁ Ἀαρὸν, ἐμβαλὼν εἰς τὸν Πόντον, κατηνάλωσεν ἅπαν τὸ θέρος εἰς τὴν πολιορκίαν φρουριῶν τινῶν· καὶ ἐγένετο μὲν κατὰ Σεπτέμβριον κύριος αὐτοῦ διὰ συνθηκῶν ἀλλ' ὁ στρατός οὐ προΐστατο ἐξασθενήσας οὐδὲν τερον ἠδυνήθη νὰ διαπράξῃ. Τὸν δὲ Ὀθμάν ἀγοντα 50.000 ἀνδρῶν συνήντησεν ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων καὶ ὀλοσχερῶς κατετρόκωσεν ἐν μάχῃ καθ' ἣν ἔπεσε πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ καλῖφου υἱός.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πολεμία τῆς μεταρρυθμίσεως μερὶς δὲν ἔπαυσεν ἐπιδιώκουσα τὰ βουλευμὰτα αὐτῆς. Ἡ μερὶς αὕτη, ἣτις ἀνέκαθεν ἦτο πολυάριθμος, διότι περιελάμβανεν ἔκτος τῶν μοναχῶν ὄλον τὸ κοινὸν λαὸν καὶ ὄλας τὰς γυναῖκας, ἤρχισεν ἀπὸ τίνος χρόνου νὰ προσλαμβάνῃ ὁπαδοὺς πολλοὺς καὶ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων καὶ λογιωτέρων τοῦ ἔθνους τάξεων. Ἐπειδὴ ἐν διαστήματι πενήκοντα ἔτων δὲν κατορθώθη ἡ ἀναμόρφωσις νὰ γίνῃ ἀσπαστὴ παρὰ τῷ λαῷ οὐδὲ νὰ παραγάγῃ τοὺς ἐξ αὐτῆς προσδοκωμένους ἀγαθοὺς καρπούς, πολλοὶ τῶν κατ' ἀρχὰς ἀποδεξαμένων τὴν δοξασίαν ταύτην κατήντησαν νὰ διστάζωσιν ἂν τὸ ἐπιχείρημα δύναται νὰ ἔγῃ πρακτικὴν τινὰ ὠφέλειαν. Ἄλλοι πάλιν, ὡς προῦπεδειξαμεν ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', ἀνδρες πολυπράγμονες καὶ φιλαρχοί, βλέποντες ὅτι δύναται νὰ ἐπιτύχωσι τοὺς πολιτικούς αὐτῶν σκοποὺς διὰ τῆς ἀντιθέτου μᾶλλον μερίδος, ἐλιποτάκτησαν πρὸς αὐτήν. Τελευταῖον τὸ γεγονός ἐστὶν ἡ ἀρχὴ περι-

ἦλθεν εἰς χεῖρας βασιλέως ἀσθενοῦς, ἀγομένου καὶ φερομένου ὑπὸ γυναικὸς ἣτις ἦτο γνωστὸν ὅτι ἐπροστάτευσεν τοὺς ἀντιμεταρρυθμιστάς, ἔτι μᾶλλον ἠΐθερος φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. Πολυειδῶς λοιπὸν ἐνισχυθέντες δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἐπέβαλον ἤδη χεῖρα καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον· ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 780, ἀποθανόντος τοῦ πατριάρχου Νικηῖτα, οἱ ἀντιμεταρρυθμισταὶ ἐπέτυχον νὰ προχειρισθῇ διαδόχος αὐτοῦ ὁ φίλος αὐτῶν Παῦλος ὁ κύριος. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς, εἰ καὶ ἐπιτρέψας τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν, ἀπήτησεν παρὰ τοῦ νέου πατριάρχου νὰ καταδικάσῃ πανηγυρικῶς τὴν τῶν εἰκόμων λατρείαν· καὶ ὁ Παῦλος, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ εὐχαριστήσωσιν ὅλον τὸν κόσμον, ἔπραξε κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως. Ἐνῶ ὁμοῦ ὁ Λέων Δ' ἐνόμιζεν ὅτι τοιοῦτοτρόπως πολιτευόμενος ἀπέσχευε μὲν νὰ τυραννήσῃ τοὺς ἀντιδοξοῦντας ἐτήρει δὲ τὸ καθ' ἑαυτὸν τοὺς ὅρισμοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως, αἴφνης μανθάνει ὅτι αὐτὴ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εἰρήνη εἶχε καὶ προσεκύνει εἰκόνας καὶ ὅτι δύο εἰκόνες εὐρέθησαν ἐν τῷ προσκεφαλαίῳ αὐτῆς κεκρυμμέναι. Ἡ ἀπάτη αὕτη παρώχεν τὸν ἄλλως τοσοῦτο μετροπαθῆ Λέοντα Δ'. Ἀνακρισέως δὲ γενομένης καὶ βεβαιωθέντος ὅτι αἱ εἰκόνες ἐκομίσθησαν εἰς τὰ βασίλεια ὑπὸ τινων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀξιωματικῶν τῆς αἰλῆς, τούτους μὲν ἐφυλάκισεν τὴν δὲ σύζυγον σφοδρῶς ἐπέπληξεν ὡς παραβᾶσαν τοὺς ὅρκους οὓς εἶχεν ὁμοίει ἐπὶ τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων μυστηρίων εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. Ἡ Εἰρήνη ἠθέλησεν νὰ προφασισθῇ ὅτι δὲν ἐγίνωσκεν ὅτι αἱ εἰκόνες ἦσαν κεκρυμμέναι ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτῆς, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀμετάπειτος γεγόμενος ἔπαυσεν ἔκτοτε πᾶσαν πρὸς αὐτὴν σχέσιν καὶ ἤθελεν ἴσως ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτῆς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ νεαροῦ Κωνσταντίνου, ἐὰν δὲν ἀπέθνησκεν αἴφνης μετὰ πέντε ἡμέρας ἔξωθεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 780. Ἐκατέρα τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων ἐξήγησε κατ' ἴδιον τρόπον τὸν θάνατον τούτων τοῦ βασιλέως Λέοντος, ὅστις ἦτο μόλις τριακοντούτης. Οἱ ἀντιμεταρρυθμισταὶ εἶπον ὅτι ὁ Λέων ἀγαπῶν εἰς ὑπερβολὴν τοὺς πολυτίμους λίθους ἀφῆσεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐν στέμμα πολύτιμον, τὸ ὅποιον εἶχεν ἄλλοτε ἀπερῶσει εἰς αὐτὸ ὁ Μανρίκιος, καὶ ὅτι φορέσας τὸ στέμμα τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια, ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα ἐξῆλθεν ὡς ἐκ θαύματος ἀθρακὲς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ αὐθμερὸν ἀπέβίωσεν. Οἱ δὲ μεταρρυθμισταὶ πάλιν ἠξίωσαν ὅτι ὁ Λέων ἐφαρμακεύθη ὑπὸ τῆς Εἰρήνης. Τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἡ Εἰρήνη, ἡ κολλὰ ἀθεμιτοῦργήματα διαπραξάσα, δὲν ἠθέλεν ἐν ἀνάγκῃ διστασεῖ νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τοῦτο· ἀλλ' ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ περὶ τοῦ προκειμένου φήμῃ δὲν ἀποδεικνύεται ἀπαχρόντως. Ὁ Λέων ἀνέκαθεν ἀσθενοῦς ὢν κράσεως ἠδύνατο ν' ἀποθάνῃ νέος καὶ ἄνευ κακουργίας καὶ ἄνευ θαύματος. Ὁ δὲ φυσικὸς αὐτοῦ θάνατος εἶναι τόσῳ μᾶλλον πιθανὸς ὅσῳ αἱ δυσχέρειαι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων εὐρέθη, ἐπλήρωσαν καιρίως τὴν ἐξ Ἰσού ἀσθενῆ αὐτοῦ καρδίαν καὶ διάνοιαν.

Ἡ ἀρχὴ περιῆλθε τότε εἰς τὸν δεκαετῆ Κωνσταντῖνον Σ' ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης. Ἀρὰ γε ὑπῆρχον διαθῆκαι τοῦ Λέοντος Δ' ἀναθέτουσαι τὴν ἐπιτροπείαν εἰς αὐτὴν ἢ αὐτογνομόνως ἤσπασεν τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἢ τολημῶ καὶ φιλόδοξος γυνή· Ὅπωςδ' ἦτοτε ἡ ἀλλοτρίως αὐτῆς πρὸς τὴν μεταρρυθμίσιν ἦτο ἤδη γνωστὴ. Ὅθεν μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ πλείστοι συγκλητικοὶ ἐξήχησαν ν' ἀναγορευθῶσι βασιλεῖα τὸν καισαρά Νικηφόρον. Τὸ πρῶμα ὁμοῦς προσελήφθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς βασιλίδος, ἣτις τοὺς μὲν κυριατάτους συνεργούς τοῦ Νικηφόρου ἐξώρισεν εἰς διαφόρους τόπους τὸν δὲ Νικηφόρον καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῆς ἀνδραδέλφους κείρασα κατηνάγκασεν νὰ δεχθῶσι τὸ ἱερατικὸν σχῆμα καὶ νὰ τελῶσαι

πανδήμως Ιερουσαλίαν κατά τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὸ Ιερατικὸν σήμα ἐπεβλήθη καὶ ἄλλοτε ὡς ποινή ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ἡμῶν κράτει· ἀλλὰ χροσωτοῦμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ σκάνδαλον τοῦτο ἐγένετο σπανιότατα, ἢ δὲ ἀνανέωσις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Εἰρήνης κατεδικάσθη καὶ ὑπὸ τινῶν νεωτέρων, οἵτινες ἀνεδείχθησαν κατὰ τὰλλα θερμοτάτοι αὐτῆς ὑπέριμαχοι.

Καίτοι δὲ περισταλείσῃ τῆς συνομοσίας, ἡ Εἰρήνη δὲν ἐπεχείρησεν ἀμέσως τὴν

Νόμισμα Εἰρήνης καὶ Κωνσταντίνου

(Εἰρήνη καὶ Κωνσταντίνος παῖδιον. Ἐστὶ τῆς ἐτέρας ὄψεως ὁ πρόβαλλος, ὁ πάππος καὶ ὁ πατήρ τοῦ αὐτοκράτορος. Τὰ ὄνόματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς μητρὸς τοῦ CONSTANTINOS καὶ ΕΙΡ...

νες ὠφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀνοχῆς τῆς κυβερνήσεως ἐκήρυτταν πρὸ πάντων ἀναφανδὸν τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν δόγμα, ἀνίδρουν αὐθις τὰ καταργηθέντα μοναστήρια, ἀνεστήλουν που καὶ που τὰς εἰκόνας, ἰδίως ὑπεκίνουν τὰ πνεύματα τοῦ ὄχλου διὰ διαφόρων ὑποτιθεμένων θαυμάτων, οἶον, λόγου χάριν, ὅτι εἰς τὰ μακρὰ τεῖχη τῆς Θρώας ἄνθρωπος δούρτυον εὖρε λίθονα καὶ ἐν αὐτῇ ἄνδρα κείμενον μέγαν καὶ γράμματα ἐγκεκολλημένα καὶ διαλαμβάνοντα «Χριστὸς μέλλει γεννηθῆναι ἐκ παρθένου καὶ πιστεύω εἰς αὐτὸν» ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης κάλιν, ὃ ἦλε, ὄψει με.

Ἄλλ' ἂν ἡ Εἰρήνη οὐδὲν εἰσέτι ἀπ' εὐθείας ἐπραττε πρὸς ἀνατροπὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐξῆται ἐντούτοις ἑσωτερικοὺς καὶ ἑσωτερικοὺς ἐπὶ τούτῳ συμμαχοὺς, καί, τὸ δευτέρου, ἵνα ἐπιτίχη τοὺς συμμαχοὺς τούτους, δὲν ἐδίδασκε νὰ θυσιάσῃ τὰ κυριώτατα τοῦ κράτους συμφέροντα. Ὁ ἀναγνώστης ἠξέσθη πῶς εἶχον ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πράγματα. Οἱ πάπαι, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἀνθίστανται εἰς τὰ κατὰ τῶν εἰκόνων δόγματα, ἐξήτησαν νὰ ἀποβάλωσι τὴν κυριαρχίαν ἣν ἐνήσκει, ἔτι ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς Ρώμης. Συγχρόνως οἱ πάπαι εἶχον ν' ἀπαλλαγῶσι καὶ ἀπὸ ἄλλου πολεμίου, ἀπὸ τῶν Λομβαρδῶν, οἵτινες ὁμώμενοι ἐκ τῆς ἄνω καὶ ἐν μέρει ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας εἶχον καταλάβει πολλὰς τῆς μέσης γερσονήσου χώρας καὶ ἠπειλοῦν νὰ καθυποτάξωσι καὶ αὐτὴν τὴν Ρώμην. Οἱ πάπαι λοιπὸν ἔδει νὰ διαφυγῶσι δύο κινδύνους καὶ ἵνα κατορθώσωσι τοῦτο ἐξήτησαν τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων, Πιπίνου τοῦ μικροῦ, ὅστις ταπεινώσας καὶ περιορίσας τοὺς Λομβαρδοὺς καθυπέβαλε τὰς παρ' αὐτῶν ἀφαιρεθείσας πόλεις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα καὶ ἔδωκεν οὕτω τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὰ περὶ κοσμικῆς ἐξουσίας ἀξιώσεις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ὁ Κωνσταντίνος Ε' εἶχεν ἀγωνισθῆ δι' ἐπανελημμένον πρᾶσειων πρὸς τὸν Πιπίνον νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ πάπα συμμαχίας καὶ νὰ προσαγάγῃ εἰς τὸ τῆς μεταρρυθμίσεως δόγμα. Ἄλλ' εἶδομεν τοὺς ποικίλους λόγους δι' οὓς ἐματαιώθησαν αἱ προσπάθειαι αὗται. Ἐκτοτε τὰ πράγματα δὲν μετεβλήθησαν. Ὁ ἐν ἔτει 768 διαδεξάμενος τὴν

ἀρχὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Πιπίνου Κάρολος, ὁ ἐπικληθεὶς βραδύτερον μέγας, ἐξηκολούθησε τὴν αὐτὴν πολιτικὴν κατεπολέμει δηλαδὴ τοὺς Λομβαρδοὺς καὶ καθυπέβαλλε τὰς ἀπ' αὐτῶν ἀραιουμένους χώρας ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην τοῦ πάπα προστασίαν. Ἐνεῦθεν οἱ Λομβαρδοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπικουρίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας καὶ εἰς μάλιστα τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν, ὁ Ἄδαλγς, κατέφυγεν ἐπὶ τούτῳ εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Δ'. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὀλοσχερῶς ἐν τῷ μεταξῷ ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου καταληφθεῖσαν, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ὁ Λέων, ἀλλὰ κύριος ὢν τῆς Σικελίας καὶ μέρους τῆς κάτω χειρσονήσου συνέδραμε τοὺς ἐν τούτῳ τῆς χειρσονήσου τῷ τμήματι λομβαρδοὺς δοῦκας, κατὰ τὸν ἀδιάλειπτον αὐτῶν πρὸς τὸν πάπαν καὶ τοὺς Φράγκους ἄγων. Εἶναι προδήλον ὅτι ὁ Λέων Δ' ἐπολιτεῖθη κατὰ τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους. Οἱ ἐπικινδυνότεροι τοῦ κράτους τούτου ἐχθροὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἦσαν ὁ πάπας καὶ οἱ Φράγκοι· ὁ μὲν πάπας ἕνεκα τῶν κυριαρχικῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ προτείνῃ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκ' αὐτῆς τῆς μοναρχίας τῆς Ἀνατολῆς, οἱ δὲ Φράγκοι, διότι οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν παρεσκευάζοντο ν' ἀρπάσωσι τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Δύσεως στέμμα καὶ νὰ παρασταθῶσι τοῦλάχιστον ὡς ὁμοταγεῖς, ἂν ὄχι καὶ τι πλέον, τῆς ἡμετέρας βασιλείας. Οἱ Λομβαρδοὶ δὲν ἐπεζήτησαν εἰμὴ τὴν κατοχὴν χωρῶν τινῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν ἐπιζητούντες τὴν προστασίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας ἦσαν πρόθυμοι νὰ υποκύψωσιν εἰς τοὺς ὄρους τοὺς ὁποίους ἤθελεν ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς ἡ μοναρχία αὕτη· τούτου ἕνεκα ἦσαν οἱ φυσικότεροι αὐτῆς σύμμαχοι. Καὶ ὅμως ἡ Εἰρήνη ἀπεφάσισε νὰ συνδθῇ μετὰ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου, ὃ ἔστι νὰ θυσιάσῃ μὲν τοὺς φυσικοὺς αὐτῆς ἐν τῇ Δύσει συμμαχοὺς νὰ ἐνισχύσῃ δὲ τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ τῶν Φράγκων· καὶ τούτο ἵνα ὠφελιμῇ ἐκ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν εἰκότων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὅθεν ἐν ἔτει 781 ἐπεμψε πρεσβείαν παληγυρικὴν πρὸς τὸν Κάρολον, διατρέφοντα τότε ἐν Ρώμῃ, ἵνα ζητήσῃ ὡς σύγγονο τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου τὴν πρεσβυτέραν τοῦ Καρόλου θυγατέρα Ροτρούδην, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ, μεθερμηνεύοντες τὸ ὄνομα, ἀποκαλοῦσιν Ἐρυθρῶ. Ὁ Κάρολος ἀπεδέχθη, ἐννοεῖται, τὴν πρότασιν καί, ἐπειδὴ μὲν ὁ Κωνσταντίνος ἦτο ἐνδεκαετής ἡ δὲ Ἐρυθρῶ ὄκταετής, ἡ κόρη ἔμεινε παρὰ τῷ πατρὶ καὶ παρέμεινε παρ' αὐτῇ σοφὸς τις Ἑλλήν ὀνόματι Ἐλισσαῖος, ἵνα μέχρως οὐ τελεσθῇ ὁ γάμος διδάξῃ αὐτὴν τὴν τε ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν καὶ τὰ ἥθη τῆς ἡμετέρας βασιλείας.

Συγχρόνως ἡ Εἰρήνη τοσοῦτο σκανδαλωδῶς ἐπροστάτενε τοὺς φίλους τῶν εἰκότων, οἵτινες δυστυχῶς ἦσαν ἐνταῦθ' πολέμοι ὅλης τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀδεξίως κατέτρεχε τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν, ὥστε τὸ κράτος, τὸ ὅποιον ἦτο ἐν τῷ αὐτῷ ἀκμῇ ἐπὶ τῶν τριῶν τελευταίων βασιλέων, ἤρχισε νὰ παραλύῃ, διότι οἱ ἀντιμεταρρυθμισταί, μηδεμίαν κεκτημένοι τῶν πραγμάτων πειραν, πόρρω ἀπέειχον τοῦ νὰ ἔχωσι τὴν ἰκανότητα τῶν ἀνδρῶν τῶν διὰ μακροῦ παιδευθέντων ἐν τῇ γενναίᾳ καὶ μεγαλόφρονι σχολῇ τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως· ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων δὲν ἦτο πλέον γενικός ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Εἰρήνη δὲν ἐτόλμησε μὲν εἰσεῖτι νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐκποδῶν, διετήρησεν αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θρακησιῶν, ἀλλ' ἀνέθηκε τὴν ὑπερτάτην διεύθυνσιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν φίλιτατον αὐτῆς εὐνοῦχον Σταυράκιον, ὅστις προχειρωθεὶς λογοθέτης τοῦ δρομῶν εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ ὁδηγῇ εἴτε αὐτοπροσώπως εἴτε διὰ διαταγῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐκδιδομένων τοὺς ἀγεράρχους παλαιστράτους τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Καὶ ἐνῶ καθ' ὅλην τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἔτι μᾶλλον καθ' ὅλην τὴν δυναστείαν τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἀνεφέροντο πλέον εὐ-

νοῦχοι πρωταγωνιστοῦντες, ἐπέκρωτο τότε νὰ ἴδωμεν αὐθις εὐνοῦχον προαγόμενον εἰς τὸ ἕπατον τῶν ἀξιωματῶν, διότι ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, ὅστις, κατ' ἀρχάς ἦτο γενικὸς διευθυντὴς τῶν ταχυδρομείων, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχεν ἀποβῆ γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας καὶ προθυπουργὸς τοῦ κράτους (!). Πλὴν τούτου ἡ Εἰρήνη, ἂν δὲν καθήρесе τὸν Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα, ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ τιμωρήσῃ τὸν στρατηγὸν τῆς Σικελίας Ἐλπίδιον, φίλον διατελέσαντα, ὡς φαίνεται, τῶν ἀνδραδέλων αὐτῆς καισάρων. Ἐπεμψε λοιπὸν εἰς Σικελίαν τῷ 781 τὸν σπαθάρου Θεόφιλον, ἵνα συλλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν στρατηγὸν ἐκεῖνον. Ἄλλ' ὁ Ἐλπίδιος ἐπεραιοῦμένος εἰς τὸν ἐν Σικελίᾳ στρατὸν καὶ λαόν, ἀφροσιωμένον αὐτῷ ὄντα, ἀντίστη. Ἡ δὲ Εἰρήνη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔδειρε καὶ ἐκούρευσε καὶ ἐφυλάκισε τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ στασιαστοῦ, ἐν Κωνσταντινούπολει ὄντας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξαπέστειλεν εἰς Σικελίαν τὸν πατρικίον Θεόδωρον μετὰ στρατοῦ συγκροτηθέντος ἐκ ταγμάτων ληφθέντων ἐξ Ἑλλάδος καὶ μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ ἀποτελέσματα ὅλων αὐτῶν τῶν διατάξεων ὑπῆρξαν ὀλέθρια. Ὁ μὲν Θεόδωρος κατετρόπως τελευτᾶται μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα τὸν Ἐλπίδιον, ὅστις κατέφυγε πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἀραβας, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ οἱ Σλαῦοι, ὠφελούμενοι ἐκ τοῦ ὅτι αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ ἐστερηθήσαν τῶν φρουρῶν αὐτῶν, ἔνεκα τοῦ ἐν Σικελίᾳ γενομένου ἐμφυλίου πολέμου, ἐπεχείρησαν δεινὴν λεηλασίαν καὶ δῆψιν τῆς χώρας καὶ τῶν κατοικῶν, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ οἱ Ἀραβες, βλέποντες ὅτι ἔνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας τὰ ὄρη δὲν ἐφυλάττοντο δι' ἀποχώσεως δυνάμεως, ἐνέβαλον τῷ 782 εἰς Κιλικίαν καὶ προήλασαν ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἀαρὸν μέχρι τῆς Χρυσόπολεως, ἀντικρὺ τῆς βασιλευσούσης, ἐνῷ ἄλλα τοῦ ἀραβικοῦ στρατοῦ μοῖραι ἐπολιόρκουν μὲν διάφορα τῆς ἡερσουλίου φρούρια, ἐπετήρουν δὲ τὸν ἑξασθενήσαντα στρατὸν τοῦ Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντος. Ὁ γηραιὸς οὗτος τοῦ κράτους πρόμαχος ἐπράξεν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἵνα ἀναχαχίσῃ τὴν πρόσodon τῶν πολεμίων. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Νακολίας ἀλλὰ καταλαβὼν ἐπιτηδείως τὰς ὄρεινὰς παρόδους διέκοψε πᾶσαν μεταξὺ τοῦ Ἀαρὸν καὶ τῆς Συρίας κοινωνίαν, ὅτε αἰώνης ὁ στρατηγὸς τῶν Βουκελαρίων Τατζάτης ἠητομολήσε πρὸς τοὺς Ἀραβας, μὴ δυνάμενος νὰ ἀνεχθῆ πλείοτερον τὸν ἄλλως παρὰ πάντος τοῦ στρατοῦ μισούμενον καὶ περιφρονούμενον εὐνοῦχον Σταυράκιον. Ἡ αὐτομολήσις αὕτη παρέλψε φρικτῶ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον τὸν στρατὸν, καὶ τότε ἡ κατατροπήσεια Εἰρήνη συνομολόγησε πρὸς τὸν Ἀαρὸν συνθήκας ἐπονειδίτους. Οἱ Ἀραβες ἐξέχωρησαν μὲν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀλλὰ παρέλαβον ἀκωλύτως πᾶσαν τὴν λείαν αὐτῶν καὶ ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους. Ἡ Εἰρήνη ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ἐν τῷ διαστήματι τῶν τριῶν ἔτῶν, καθ' ἃ ἔμελλον νὰ διαρκέσωσιν αἱ σπονδαί, φόρον 70.000 χρυσῶν. Τὸ δὲ χεῖριστον, ἐπετράπη εἰς τὸν Τατζάτην, ὅστις ἔμεινε παρὰ τοὺς Ἀραβας, νὰ παραλάβῃ ἐλευθέρως τὴν τε οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ τὴν περιουσίαν. Εἰς τοιαύτην ταπεινώσιν καὶ παραύλοσιν ἔφερε τὸ κράτος ἡ ἀφροσύνη καὶ ἡ κακοβουλίαι τῆς Εἰρήνης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τῷ 783 ὁ εὐνοῦχος κατελθὼν μετὰ δυνάμεως πολλῆς ἐπὶ τὰς ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις σλανικῆς ἀποικίας περιέστειλεν αὐτάς περὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, πολλοὺς ἀπαγαγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν αἰχμαλώτους καὶ πολλὰ λάφυρα, καὶ ὅτι κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 784 ἐτέλεσεν ἐπὶ τούτῳ θρίαμβον ἐν τῇ βασιλευσούσῃ· ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι ὁ θρίαμβος οὗτος ἦτο ὀπωσοῦν γελῶσις μετὰ τὰς συμφορὰς τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ κρά-

(!) Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἦτο μᾶλλον ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ τῆς Συγκοινωνίας· ὁ τῶν Ταχυδρομείων ἑκαλεῖτο λογοθέτης τοῦ ἀδελφοῦ δρόμου.

τος πρὸ ὀλίγου ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ τὰς ἐπονειδίστους συνθήκας, οἵτινες συνωμολογήθησαν πρὸς τοὺς Ἄραβας. Ἡ δὲ κυριωτάτη ἴσως ἀξία τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ἢ καὶ ἄλλοτε παρ' ἡμῶν σημειωθείσα, ὅτι ἀναίρει οὐσιωδῶς μίαν τῶν περικοπῶν τῆς μαρτυρίας τοῦ πατριάρχου Νικολάου, καθ' ἣν ἐν διαστήματι 228 ἐτῶν, ὃ ἐστὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καθ' ὅλην τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα, μὴδὲ πόδα ρωμαῖος ἀνὴρ ἠδυνήθη νὰ βάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Καὶ ἐνῶ τὸ κράτος οὕτω κακῶς εἶχεν ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς ἐνῶ ἡ Ἰταλία ἐγκυλιερίετο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πάπα καὶ τῶν Φράγκων ἐνῶ ὁ στρατὸς παρέλκε καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ πῦτομόλουν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ οἱ μουαμεθανοὶ ἐπέβαλλον εἰς ἡμᾶς ἐπονειδίστους συνθήκας ἐνῶ τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς προοιμιώδους καὶ προεισαγωγικῆς ἐνεργείας πρὸς τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν καὶ τὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν γένει ἀνατροπῆν, ἡ Εἰρήνη ἐπέμεινεν οὐχ ἦτον εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ βουλευμάτος αὐτῆς καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 784 ἤρχισε νὰ πράττῃ ἐπὶ τούτῳ συστηματικώτερον, εἰ καὶ ἐξήτει ἔτι νὰ καλύπτῃ μέχρι τινὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς εὐθάνην.

Νόμισμα τοῦ Κωνσταντίνου μόνου

Τῇ 31 Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου διεδόθη αἴφνης ὅτι ὁ πατριάρχης Παῦλος ἀσθενήσας κατέλιπε τὸν θρόνον καὶ κατεβῆεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φλώρου ἐλαβε τὸ μοναχικὸν σῆμα. Ἡ βασιλισσα μαθοῦσα τοῦτο ἀρροδοκῆτως, κατὰ Θεοφάνην, ἐπορεύθη ἀμέσως πρὸς τὸν Παῦλον «σὺν τῷ νύφ' ἡλουμένη καὶ καταβοῶσα αὐτοῦ ὅτι διὰ τί τοῦτο ἐποίησας; Ὁ δὲ μετὰ θρήνων πολλῶν ἔφη πρὸς αὐτὴν εἶθε μὴδὲ πρότερον ἐκάθισα ἐν τῷ τῆς ἱεροσῦσης θρόνῳ, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τυραννομένης καὶ ἐσχισμένης οὖσης ἐκ τῶν λοιπῶν καθολικῶν θρόνων καὶ ἀναθεματιζομένης. Ἡ δὲ προσκαλεσαμένη τοὺς τε πατριάρχους καὶ τοὺς τῆς συγκλήτου λογάδας ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἀκοῦσαι τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοῦς Ἐὰν μὴ σύνοδος οἰκουμενικὴ γένηται καὶ τὸ σφάσμα τὸ ὄν ἐν τῇ μέσῃ ὑμῶν διωρθωθῇ, οὐκ ἔχετε σωτηρίαν. Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ καὶ ἵνα τί ὑπέγραψας ἐν τῷ γεροστονεῖσθαί σε τοῦ μὴ προσκυνεῖν εἰκόνας; Ὁ δὲ ἔφη ὅτι διὰ τοῦτο θρηγῶ καὶ πρὸς μετάνοιαν κατέφυγον, δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ὅπως μὴ ὡς ἱερέα με κολάσῃ σιγήσαντα ἕως τοῦ νῦν καὶ μὴ κηρύξαντα τὴν ἀλήθειαν τῷ φόβῳ τῆς μανίας ὑμῶν» καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπέμεινεν εἰς τὴν παραίτησιν αὐτοῦ. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἢ τε παραίτησις καὶ ἡ δικαιολόγησις αὐτῆς ἐγένοντο ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῆς Εἰρήνης καὶ τῶν ταύτης ὁπαδῶν. Εἰς μάτην ὁ Θεοφάνης βεβαῖοι ὅτι ὁ Παῦλος κατέλιπε τὸν θρόνον «χωρὶς εἰδήσεως τῆς βασιλείσεως». Ὁ πατριάρχης ἦτο ἀρχαῖος φίλος τῆς φατρίας τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν καὶ ἤξευρεν ὅτι ὅσα ἐμελλε νὰ πράξῃ καὶ νὰ εἴπῃ ἦσαν σφόδρα ἀρεστὰ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν καὶ συντελεστικὰ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρὸ καιροῦ βυσσοδομομένου βουλευμάτος διὰ τὸ λοιπὸν ἤθελε πολιτευθῆ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν; Καὶ ἔπειτα ἐξ ὅλων τῶν ἐπομένων γεγονότων καταφαίνεται ὅτι εἶχε παρασκευασθῆ ὀλόκληρόν τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου σύστημα ἐνεργείας, τοῦ ὁποῖο ἢ πρότερον ἢ ὀπίσθεν ἔπρεπεν ἀπαραίτητος νὰ εἶναι ἠτιολογημένη παραίτησις τοῦ πατριάρχου Παύλου καὶ ἡ δημοσίευσίς τῶν λόγων αὐτοῦ, ἵνα ἐξάψωσιν ἔτι μᾶλλον τὸν πρὸ καιροῦ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὑπεκκαϊόμενον ζῆλον τῶν ὁπαδῶν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Τῷ ὄντι δέ, κατὰ τὸν Θεοφάνην,

ἔκτοτε ἤρχισε παρησιάζειν ἀναφέρεται ὑπὸ πάντων ἡ ἀνάγκη τῆς τῶν εἰκόνων ἀναστή-
λώσεως. Ἄλλὰ τὰ πράγματα μετ' ὀλίγον ἀπέδειξαν ὅτι ἡ διεξαγωγή τοῦ ἔργου δὲν ἦτο
τόσον εὐκολός ὅσον ἐφαινότο, διότι ὅσφ και ἂν περιεστάλη ἡ μερὶς τῆς μεταρρυθμίσεως
ἦτο πάντοτε πολυάριθμος καὶ ἰσχυρά.

Ἐπισημασθέντος τοῦ Παύλου ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ, μεταξὺ Σεπτεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου

Ἐπισημασθέντος τοῦ Παύλου ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ, μεταξὺ Σεπτεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου
(Ἐκδόσεις τοῦ ἔτους 1910)

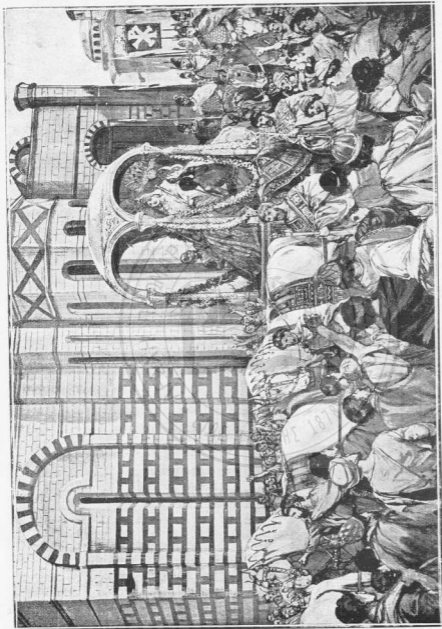
μηγός· καὶ τότε, ἐπειδὴ ἐδέησε νὰ προχειρισθῆ διαδόχος αὐτοῦ, φίλος μὲν τῶν εἰκόνων
ἱκανός δὲ νὰ ἐπαρξέσῃ πρὸς τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων, ἐφάνη ἀριθύνως ὁπόση
ἦτο εἰσότης ἡ ὑπεροχὴ τῶν μεταρρυθμιστῶν οὐ μόνον ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν
τῷ στρατῷ ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κλήρῳ. Ἐνῶ οἱ βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως εὗρον
ἀείποτε προχείρως μεταξὺ τοῦ κλήρου ἀνθρώπους ἐπιτηδείους νὰ ἀναβιβασθῶσιν εἰς
τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἡ Εἰρήνη δὲν ἠμπόρесе νὰ ἀνακαλύψῃ μεταξὺ πολλῶν ἐκα-
τοντάδων ἀρχιερέων οὐδὲ ἓνα. Καὶ τοῦτο δὲν ἤρκεσεν. Οὔτε μεταξὺ τῶν ἡγομένων
οὔτε μεταξὺ τῶν μοναχῶν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ κατάλληλον ὑποψήφιον. Ὅχι ὅτι οἱ
τοιούτοι δὲν ἦσαν ὅλοι σχεδόν ἐτοιμοὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστή-
λωσιν ἀλλὰ διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ζήλος μόνον δὲν ἤρκει, ἀπρῆτετο καὶ προσω-
πικὸν ἀξίωμα ἐξαιρετικὸν καὶ παιδεία πολλὴ καὶ νοῦς ἔξοχος καὶ τόλμη περὶ τὸ πράτ-
τειν. Ὅθεν ἡ Εἰρήνη ἠναγκάσθη νὰ ἐκλέξῃ τὸν πατριάρχον αὐτῆς μεταξὺ τῶν λαϊκῶν.
Ἄν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀρηθῶμεν ὅτι ἀποφασίσασα ἅπασι νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κύκλου τῶν
κληρικῶν, ἐπέτυχε τὸν ἐπιτηδείωτατον πρὸς τὴν παρούσαν ἀνάγκην ἄνθρωπον. Ὁ Ταρά-
σιος εἶλε τὸ γένος ἐκ γονέων ἐπιφανῶν, τοῦ πάλαι ποτὲ ἐπίαρχου τῆς πόλεως Γεωρ-

γινόν και τῆς ἐκ πατριῶν καταγομένης Εὐκρατίας. Διασπεράσματος δὲ καὶ αὐτὸς γενόμενος ἐπὶ τε παιδείᾳ καὶ χρηστοῦ βίου προήχθη εἰς τὰ ὕψατα τῶν ἀξιωματῶν καὶ διέτειλε ἡδὴ ἀσκηρῆτις τῆς βασιλείας, ὃ ἔστι τῶν ἀποροχῶν αὐτῆς γραμματεὺς. Ὁ Ταράσιος ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες, ἀπελιπθέντες περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, περιήλθον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδ' ἀπαραίτητος πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ὅλης ἀναμορφώσεως ἦτο ἡ ἀνατροπὴ πολλῶν τῆς ἐκκλησίας ἔξουσι, παραδόσεων καὶ θεσμῶν καὶ ὅτι ἀπ' ἐναντίας ἡ μεταρρυθμισὶς ἠδύνατο μᾶλλον νὰ κινδυνεύσῃ διὰ τῆς τοιαύτης εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ἐπιβλάσεως, ἣτις προσβάλλουσα τὴν συνείδησιν πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν τοῦ ἔθνους τάξεον ἦτο φυσικὸν νὰ προκλήσῃ ἐπὶ τέλος ἀντιδράσιν ἐπιτηδεῖαν νὰ συμπαρασύρῃ μετὰ τοῦ περὶ τῶν εἰκόνων ζητήματος καὶ Παῦλος τοὺς ἄλλους πρακτικότερους τῆς μεθολῆς θεομύσης. Ἀσπασιάμενος δὲ ἀπαξ τὴν δοξασίαν ταύτην ἐπεδίωξε τὸν θρίαμβον αὐτῆς διὰ παντὸς τρόπου. Ἄλλ' ἂν ὁ ὑπὲρ αὐτῆς ζῆλος τοῦ ἀνδρὸς ἐξώκειλε μέχρι τῆς ραδιοουργίας καὶ τῆς ἀνομίας ἡ σύνεσις αὐτοῦ ἀντίστη ὅσον ἠδύνατο εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ἀρχαίων τῆς εἰκονολατρίας ἀποστημάτων.

Ἄμα ὡς ἀπέθανεν ὁ Παῦλος, συνήγαγεν ἡ βασίλισσα τὸν λαὸν καὶ τοὺς ἐν τέλει εἰς Μαγναύραν καὶ ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς, κατὰ Θεοφάνην, ὡς ἔξῃ: «Γινώσκετε, ἀδελφοί, τί πεποιθὲν ὁ Παῦλος πατριάρχης. Καὶ εἰ μὲν ἔξη, οὐκ ἂν κατεδεξάμεθα τοῦτον ἀφεῖναι τὸν τῆς ἀρχιερατικῆς θρόνον, εἰ καὶ μοναχικὸν σχῆμα περιεβάλλετο. Ἐπεὶ δέ, ὡς τῷ Θεῷ ἀφοστὰν ἦν, τοῦ βίου μετέστη, φροντισόμεν ἀνθρώπου, ὅστις δύναται ποιμάνει ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιστηροῖσα λόγοις διδασκαλικοῖς». Ἐνταῦθα ὁ Θεοφάνης ἐπιφέρει ὅτι πάντες ὁμοφώνως ἀνεκχώρησαν τὸν Ταράσιον ὡς τὸν μόνον ἐπιτήδειον ἄνδρα καὶ ὅτι ἡ βασίλισσα ἐπεδοκίμασε μὲν τὴν ψῆφον προσέθηκε δὲ ὅτι ὁ Ταράσιος ἀπειθεῖ. Ἄλλ' ἄρῃον ἐν τῷ μετ' ὀλίγου παρατεθησομένῳ λόγῳ αὐτοῦ ὁ Ταράσιος διαπορήθῃ λέγει ὅτι ἦτο πρὸ πάντων ὑποψήριμος τῆς βασιλείας, ὄχι τῆς συνελεύσεως, καὶ ἔπειτα εἶναι δύσκολον νὰ παραδεχθῆμεν ὅτι ὁμοφώνως ἐπεδοκίμασθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως, ἐνῶ ἕνεκα τῆς μετριότητος τῶν φρονημάτων αὐτοῦ ὑποπτος ὢν βεβαίως εἰς τοὺς ἀπαλύτους τῆς μεταρρυθμίσεως φίλους δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιδιοκμαζέται καὶ ὑπὸ τῶν ἀπολύτων τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τάξεως διαδῶν. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι προαθνήτος ὑπὸ τῆς Εἰρήνης τοῦ Ταρασίου πολλοὶ μὲν εἶτε μὴ εἰδότες τὸν ἄνθρωπον εἶτε καὶ μὴ ἀκούσαντες τὸ ὄνομα τοῦ προαθνήτους, ἐσιώπησαν, ἄλλοι δὲ παρεσκευασμένοι ὄντες καὶ πλησιέστερον εἰς τὴν βασίλισσαν ἱστάμενοι ἀνευφήμησαν μετὰ θορύβου τὸν ὑποψήριον αὐτῆς. Ἄλλ' ἄρῃον τότε ἡ βασίλισσα παρετήρησεν, ὡς προείπομεν, ὅτι ὁ Ταράσιος ἀπειθεῖ, καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν ἀμέσως νὰ ἐξηγήσῃ τίνος ἕνεκα ἀπειθεῖ. «Καὶ εἰπάτω, ἀνεφώνησε, κατὰ Θεοφάνην, δι' ἣν αἰτίαν οὐ δέχεται τὴν ψῆφον τῆς βασιλείας καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ; ὁ δὲ ἀπελογήσατο τῷ λαῷ λέγων· Οἱ τῆς ἀνομιῆτος πίστεως ἡμῶν τῶν χριστιανῶν φύλακες καὶ ζηλωταὶ τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ γινομένων πιστοὶ βασιλεῖς ἡμῶν, πάντων τῶν εἰς ἀρέσκειαν αὐτοῦ καὶ συμφέρον ἡμῶν τῆν φροντίδα ποιούμενοι, μάλιστα δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ νῦν ἐπιμελῶς διαμερμνήσαντες καὶ διανοηθέντες τοῦ ἀρχιερέα προχειρισθῆναι ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι αὐτῶν πόλει, ἐπὶ τὸν εὐσεβῆ αὐτῶν νοῦν με ἀνέλαβον καὶ φανερῶς μοι τὸ βεβουλευμένον αὐτοῖς ἐξεῖπειν ἐκέλευσαν. Ἐμοῦ δὲ πρὸς τοῦτο ἀνάξιον ἑμαυτὸν ἀποφηνάμενον καὶ μηδεμίαν συγκατάθεσιν ποιησαμένου εἰς τὸ ζυγὸν τοῦ φορτίου μὴ δυνάμενόν με βαστάσαι ἢ ὑπενεγκεῖν, ἐκέλευσάν με προσαγαγεῖν εἰς τὸ πρόσωπον ὑμῶν διότι καὶ σύμφηροι γεγόνατε τῇ βουλῇ ταύτῃ. Καὶ νῦν, ὦ ἄνδρες, φοβούμενοι

τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες αὐτὸν αἰεὶ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, οἱ τῇ Χριστοῦ κλήσει τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὀνομαζόμενοι, χριστιανοὶ λέγω, ἀκούσατε βραχὺν λόγον ἀπολογίας παρὰ τῆς ἡμετέρας ἀτελείας καὶ οὐθενότητος. Ἐγὼ μὲν εἶ τι τοῖς εἰσεβέσιν ἡμῶν βασιλεῦσι καὶ κατὰ πάντα ὀρθοδόξοις ἀπελογησάμην καὶ ἐνώπιον ὑμῶν προσαπολογούμαι· φόβου συνέχομαι συγκαταθέσθαι ἐπὶ τῇ ψήφῳ ταύτῃ καὶ εὐλαβοῦμαι ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ προσδραμεῖν οὕτως καὶ ὡς ἔτυχεν ἀπεριοσκέπτως, ἵνα μὴ ὑποπέσω φοβερῶ κατακριματι. Εἰ γὰρ ὁ θεῖων φωνῶν ἀκροασάμενος, οὐρανόν τε ἐσχρηκῶς παιδευτήριον καὶ παραδείσου θεωρὸς γενόμενος, ἀκούσας τε ἄρρητα ῥήματα καὶ βαστάσας τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐνώπιον ἔθνων καὶ βασιλέων, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, Κορινθίους γράφων ἔλεγε· μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένομαι, πῶς ἐγὼ, ὁ τῷ κόσμῳ συναναστρέφόμενος καὶ μετὰ λαϊκῶν ἠριθμημένος καὶ στρατευόμενος ἐν βασιλικαῖς ὑπηρεσίαις, οὕτως χωρὶς ἀνακρίσεως καὶ περισκέψεως δύναμαι εἰσπηδήσαι εἰς τὸ τῆς ἰερωσύνης μέγεθος; Φοβερόν τὸ ἐγγείριμα πρὸς τὴν ἐμὴν σμικρότητα, θρασὺ τὸ ἐπιτήδευμα. Ἡ δὲ αἰτία τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐμῆς παρατήσεως ἐστὶν αὕτη. Ὁρθῶ καὶ βλέπω τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν τεθεμελιωμένην ἐκκλησίαν αὐτοῦ διεσχισμένην νῦν καὶ διρημένην καὶ ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως λαλοῦντας καὶ τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὁμοπίστους ἡμῶν χριστιανοὺς ἑτέρως, καὶ συμφωνοῦντας αὐτοῖς τοὺς τῆς δύσεως· ἀλλοτριουμένους δὲ ἡμᾶς ἐκείνων ἀπάντων καὶ καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτῶν ἀναθεματιζόμενους· δεινὸν ἐστὶ τὸ ἀνάθημα, πόρρω τοῦ Θεοῦ βάλλει καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκδιώκει ἀπάγον εἰς τὸ ἀκότος τὸ ἐξώτερον. Οὐκ οἶδεν ὁ τῆς ἐκκλησίας ὕψος καὶ νόμος ἔχειν καὶ φιλονεικίαν ἄλλ' ὡσπερ οἶδεν ἐν βάπτισμα, μίαν πίστιν, οὕτω καὶ συμφωνίαν μίαν ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐκκλησιαστικοῦ. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀπόδεκτον καὶ εὐάρεστον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὡς τὸ ἐνωθῆναι ἡμᾶς καὶ γενέσθαι μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καθ' ἣ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς εὐαγγελικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμολογοῦμεν, καὶ αἰτούμεν, ἀδελφοί, (οἶμαι δὲ καὶ ὑμεῖς, ἑπειδὴ γενώσκω τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχειν ὑμᾶς), παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων ἡμῶν σύνοδον οἰκουμένηκην συναθροισθῆναι, ἵνα γενώμεθα οἱ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ Ἐν, καὶ οἱ τῆς τριάδος ἡνωμένοι καὶ ὁμόφθοι καὶ ὁμότιμοι, οἱ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν Χριστοῦ σῶμα ἐν συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, οἱ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐ καθ' ἀλλήλων, ἀλλὰ σὺν ἀλλήλοις, οἱ τῆς ἀληθείας τὸ αὐτὸ φρονούντες καὶ λέγοντες καὶ μὴ ἢ ἕρις καὶ διχοστασία ἐν ἡμῖν, ὅπως ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρονήσῃ πάντας ἡμᾶς. Καὶ εἰ μὲν κελύουσιν οἱ τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχοι βασιλεῖς ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἐμῇ αἰτήσει ἐπινεῦσαι, συγκατατίθηναι κάγω καὶ τὴν κέλευσιν αὐτῶν ἐκπληρῶ καὶ ὑμῶν τὴν ψήφον ἀσπάζομαι· εἰ δὲ μήγε, ἀδυνάτως ἔχω τοῦτο ποιῆσαι, νὰ μὴ ὑποβληθῶ τῷ ἀναθέματι, καὶ εὐρεθῶ καταδικασμένος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ χριτοῦ τῆς δικαιοσύνης, ἔνθα οὔτε βασιλεὺς, οὔτε ἱερεὺς, οὔτε ἄρχοντας, οὔτε πλῆθος ἀνθρώπων δύνανται με ἐξελέσθαι. Καὶ εἶ τί ἐστὶν ἀρεστὸν ὑμῖν, ἀδελφοί, δότε τῆς ἐμῆς ἀπολογίας, φράσατε δὲ μᾶλλον αἰτήσεως ἀπόκρισιν>.

Ἐνταῦθα καταπαύσας τοῦ λόγου τοῦ Ταρασίου, ὁ Θεοφάνης ἀξιοὶ πάλιν ὅτι πάντες ἤκουσαν ἀσμένως τὰ λεχθέντα καὶ συνεφώνησαν νὰ συγκροτηθῇ ἡ σύνοδος. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ταρασίου, ὃν συνέγραψεν ὁ Ἰγνάτιος, καὶ ἐτι μᾶλλον ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς δευτέρας ἐν Νικαίᾳ συνόδου, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον, δηλοῦται ὅτι πολλαὶ φωναὶ ἠγέρθησαν ἐν τῇ συνελεύσει κατὰ τῶν δοξασιῶν τὰς ὁποίας ἐξήνεγκεν ὁ ὑποψήφιος τῆς βασιλείσεως. Τοῦτο συνάγεται προσέτι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων, οὓς, κατὰ Θεοφάνην, ἐπήνεγκεν ὁ Ταράσιος. Τῷ ὄντι ὁ χρονογράφος, ἅμα εἰπὼν ὅτι πάντες

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ
(Ελευθέρων Μουσέουμ)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΛΑΚΗΣ"

Κ. ΤΑΠΑΡΗΦΟΠΟΥΛΟΥ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ

ἐπεδοκίμασαν τοὺς λόγους τοῦ ὑπερηφίου, ἐπιφέρει· «ὁ δὲ Ταράσιος πάλιν πρὸς τὸν λαὸν διαλεγόμενος ἔφη· ὅτι Λέων ὁ βασιλεὺς κατέστρεψε τὰς εἰκόνας καὶ ἡ σύνοδος, ὅτε ἐγένετο, κτεστραμμένας αἰτὰς εὗρεν· καὶ διότι διὰ βασιλικῆς χειρὸς κατεστράφησαν, πάλιν ζήτησιν ἔχει τὸ κεφάλαιον, ὅτι ἀρχαίαν συνθήειαν παραδεδομένην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατεπόλιμταν, ὡς ἔδοξεν αὐτοῖς, ἀφανίσαι· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται, ἀποθεοτικῶς εἶπει». Ἄν ὁ λόγος τοῦ Ταρασίου ἐνεκρίνεται ὑφ' ὄλων τῶν παρόντων, τίς ἦτο ἡ ἀνίγκη τῆς τουαύτης κατὰ προσθήκην ἐξηγήσεως καὶ δικαιολογίας; Ἡ πρόωσις αὐτοῦ ἦτο σαφὴς καὶ πλήρης. Ὁ Ταράσιος προέτεινε τὴν συγκρότησιν συνόδου οἰκουμενικῆς ἵνα καταπαύσῃ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἕξις καὶ διχοστασία καὶ εἶπεν ὅτι μόνον ἐπὶ τῷ ὄρω τούτῳ δέχεται τὴν πατριαρχίαν. Τεθέντος ὅτι ὁ ὄρος ἐγένετο δεκτός, ἡ συνέλευσις δὲν εἶχε παρὰ τὴν διαλυθῆ ἄνευ περαιτέρω λόγων. Ἄλλ' ἔξ ἐναντίας πολλοί, ὡς φαίνεται, παρετήρησαν ὅτι εἶναι περιττὴ ἡ συγκρότησις νέας συνόδου, ἀφοῦ πρὸ τριακοντὰ μόλις ἐναντιῶν εἶχε συγκροτηθῆ οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ εἶχεν ἀποφανθῆ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καταργήσασα τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Ὁβίω καὶ μόνον τοιούτατον ἐξηγεῖται πῶς ὁ Ταράσιος ἠναγκάσθη αὐθις λαβῶν τὸν λόγον νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ σύνοδος δὲν κατέλυσε τὰς εἰκόνας, ὅτι εὗρεν αὐτὰς καταλυθείσας, ὅτι ἡ κατάλυσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λέοντος καὶ ὅτι, ἐπειδὴ αὐτογνωμόνως ἔπραξαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ βασιλεῖς, πρέπει πάλιν νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα ἵνα θιγῆται μὲν ἡ ἀλήθεια. Ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν ἦτο πολὺ ἰσχυρά, διότι εἶχε μὲν καταλύσει τὰς εἰκόνας ὁ Λέων ἀλλ' ἡ ἐπελθούσα οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἥτις ἦτο παντοδύναμος καὶ ἡδύνατο νὰ καταργήσῃ τὸν τόμον τοῦ Λέοντος, ἀπ' ἐναντίας ἐπεκύρωσεν αὐτόν. Ἄλλὰ λέγεται μὲν ὅτι ἡ βασίλισσα συνήγαγε τὸν λαὸν καὶ τοὺς ἐν τέλει εἰς Μαγναύραν τὸ πιθανότερον ὅμως εἶναι ὅτι ἐφρόντισε νὰ συγκροτήσῃ τὴν συνέλευσιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔχῃ τὴν πλειονοψηφίαν αὐτῆς. Ὅθεν ἡ φωνὴ τῶν ἀντιδοξοῦντων ἐκαλύφθη ὑπὸ τῆς φωνῆς τῶν ὁπαδῶν τῆς βασιλείσεως· καὶ ἡ συνέλευσις διελύθη, ἀφοῦ ἐσημειώθη εἰς τὰ πρακτικὰ ὅτι ἐξελέξατο πατριαρχὴν τὸν Ταράσιον καὶ ὅτι ἐπέστρεψεν αὐτῷ νὰ συγκαλέσῃ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἵνα ρυθμίσῃ τὸ περὶ τῶν εἰκόνων ζήτημα.

Τῇ 25 Δεκεμβρίου 784 ἐχειροτονήθη ὁ Ταράσιος πατριαρχὴς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν τῷ ἅμα ἤρξατο νὰ παρασκευάζῃ τὴν συγκρότησιν τῆς συνόδου. Πρὸ πάντων ἐδέχετο νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ σχέσεις μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, δηλαδὴ μετὰ τοῦ πάπα Ρώμης καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας. Ἐπειδὴ ἅπαντες οὗτοι οἱ ἀρχιερεῖς ἦσαν ζηλωταὶ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνησεως, ὁ δὲ Ταράσιος προχειρίσθη ἵνα καθιερώσῃ τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν, αἱ πρὸς αὐτοὺς σχέσεις τοῦ νέου οἰκουμενικοῦ πατριαρχοῦ δὲν ἡδύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ ἐυκόλωτατα. Ὡς πρὸς τὸν πάπαν ὅμως ἀνεφύησαν δυσκολίαι τινές, αἱ ὅποιαι κατ' ἀρχὰς ἠκονομήθησαν, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐμελλον νὰ παραγάγῃσι νέας ἀφορμὰς διενέξεων. Εἰς τὸν τότε ἀρχιερατεύοντα ἐν Ρώμῃ Ἀδριανὸν Α' ἔπεμψεν ὁ Ταράσιος ὡς ἀποκριτάριον τὸν ἱερέα Γε ὄργιον καὶ διὰ τούτου τὰ συνοδικὰ αὐτοῦ γράμματα καὶ τὸν λίβελλον, ἠτοίμη τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σ' καὶ ἡ Εἰρήνη ἔπεμψαν εἰς τὸν αὐτὸν ἀρχιερέα ἐπιστολήν, δι' ἧς μετὰ πλείστης πρὸς αὐτὸν εὐλαβείας ὁμιλοῦντες προσεκάλουν αὐτὸν νὰ παρευρεθῆ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκροτηθῆ σύνοδον, ἐν περιπτώσει δὲ κολυμάτος νὰ στείλῃ ἐπιτηδείους πρὸς τοῦτο πρεσβυτάς. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ πάπας ἤρξατο προθύμως τὴν εὐκαρίαν

ταύτην, ἵνα ἐπαναλάβῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὰς κυριαρχικὰς αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἀξιώσεις. Τοιαύτη τῷ ὄντι ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη ἔννοια τῆς ἀπαντήσεως τὴν ὁποίαν ἐπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ Πέτρου καὶ τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἁγίου Σάββα, Πέτρου ὑσαυτῶς καλουμένου, οὗς καὶ πρεσβευτὰς αὐτοῦ διόρισεν. Εἰς τὴν βασιλίссαν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἔγραψε τῇ 27 Ὀκτωβρίου 758 διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς σημασίας τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως, ἐπήνεσε τὴν περὶ αὐτῶν γενομένην ἀπόφασιν, ἣν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ προκάτοχοί του εἶχον πρὸ καιροῦ ἐπιμόνος συμβουλευσεῖ, καὶ ὑπέδειξε πῶς ἔδει νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ζήτημα ἐν τῇ προκειμένῃ συνόδῳ. Ὑπέσχετο δὲ τῇ βασιλείᾳ νέαν λαμπρότητα καὶ περιφανεῖς κατὰ τῶν βερβάνων νίκας, ἂν κατορθώσῃ τὴν δικαίαν καὶ θεάρεστον τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν, ὡς ὑπόδειγμα, οὕτως εἰπεῖν, ἀναφέρων τὸν ἡγεμόνα τῶν Φράγκων Κάρολον, ὅστις διὰ τῆς εὐλαβείας αὐτοῦ καὶ τῆς εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης ἀφοσιώσεως ἠξιώθη ἐν ἅπασι τῆς τοῦ Θεοῦ εὐλογίας. Ἐνταῦτῳ ὅμως ὁ Ἀδριανὸς Α΄ προέτρεψε τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὴν Εἰρήνην νὰ σέβωνται τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὡς πνευματικὴν μητέρα, ὡς κεφαλὴν βίων ἐκκλησιῶν, ὅπως ἔπραξαν ἅπαντες οἱ ὀρθόδοξοι αὐτῶν προκάτοχοι. Διότι, ἐπιφέρει, ὁ ἕνατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, ὅστις πρῶτος ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς ἀποστολικῆς ταύτης ἑδρας, κατέλιπε τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς διαδόχους ὅσοι μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος μέλλουσι νὰ καθίσωσιν ἐπὶ τῆς ἑδρας ἐκείνης καὶ διεβίβασεν εἰς αὐτοὺς τὴν παντοδυναμίαν ἣν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἔλαβεν. Οὐδὲ ἠρέσθη ὁ Ἀδριανὸς εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἀξίωσιν ἀλλ' ἀκριβέστερον ὁμιλήσας πρῶτον ἀπήτησε ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἑδραν τὰ ὑπὸ τῶν τῶν μεταρρυθμίσεως βασιλέων βιαίως ἀφαρθεύοντα ἀπ' αὐτῆς παρμόνια τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τὰ χρήματα ὅσα ἐστέλλοντο ἄλλοτε εἰς Ρώμην πρὸς συντήρησιν καὶ διακόσμησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ εἰς πολλῶν ἐλληνικῶν χωρῶν δικαιοδοσία, ἵνα συμπληρωθῇ τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς συνδιαλλαγῆς. Δεύτερον ἐπεριεϊδόμενος εἰς ὅσα καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ ἔπραξαν ἐμέμφθη τὸν ἐν τῇ βασιλικῇ ἐπιστολῇ ἀποδοθέντα τῷ Ταράσιῳ τίτλον τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου καὶ τὴν ἐκ τοῦ παραζοῆμα ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς ἀρχιερέα ἀναγόρευσιν αὐτοῦ. Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ ἀποκρισίᾳ ἦν συγχρόνως ἔπεμψε πρὸς τὸν Ταράσιον ἀπεδοκίμασεν ὁ Ἀδριανὸς τὴν ἀντικανονικὴν, ὡς ἤξιον, προχείρισιν αὐτοῦ ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς ἐπίσκοπον, ἀφορῶν ὅμως εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ νέου πατριάρχου καὶ εἰς τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων συναίνει ἐπιεικῶς εἰς τὰ γινόμενα. Προτρέπει δ' αὐτὸν ν' ἀσχοληθῇ μετὰ ζήλου εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως, ἀπαιτεῖ ἰδίως νὰ καταδικασθῇ ἐν τῇ νέᾳ συνόδῳ ἡ ψευδοσύνοδος τοῦ 754 καὶ δὲν λησμονεῖ νὰ ὑπομνήσῃ καὶ εἰς τὸν Ταράσιον τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἣν ρητῶς ἀποκαλεῖ κεφαλὴν βίων τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ πᾶσι συνιστᾷ ὁ Ἀδριανὸς εἰς τὸν Ταράσιον τοὺς πρεσβευτὰς αὐτοῦ, ὅς εἴη συστήσει καὶ εἰς τὴν βασιλίссαν. Παρὰ δὲ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε γράψαι συγχρόνως ὁ Ταράσιος, οὐδεμία ἦλθεν ἀπάντησις. Οἱ πατριάρχαι οὗτοι, οἵτινες ἦσαν τότε Ἀλεξανδρείας μὲν Πολιτιανός, Ἀντιοχείας δὲ Θεοδώρητος, Ἱεροσολύμων δὲ Ἡλίας, εἶναι ἀδηλόν ἂν βλῶς ἔλαβον τὰ ἐπισταλέντα αὐτοῖς γράμματα. Καὶ ὅμως προσῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο μοναχοί, Θωμᾶς καὶ Ἰωάννης καλούμενοι, ὧν ὁ μὲν ἦτο ἱερεὺς καὶ ἀββᾶς μονῆς τινος ἐν Αἰγύπτῳ ὁ δὲ ἱερεὺς καὶ σύγκελλος ἐν Ἀντιοχείᾳ, οἵτινες παρέστησαν ὡς ἀντιπρόσωποι ἕκαστος τῶν τριῶν ἐκείνων ἀρχιερέων. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ θερμότατοι τῶν εἰκόνων ὁπαδοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁμολογοῦσιν ὅτι οὐδεμίαν εἶχον πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητα.

“Ότε ἐν ἀρχῇ τοῦ 786 ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα καὶ οἱ ὑποτιθέμενοι ἐκεῖνοι ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἀνατολικῶν θρόνων, ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ἀπεδήμουν εἰς Θράκην, ἀλλ’ ὁ Σταυράκιος ἐπιγόμενος νὰ τελειώσῃ τὸ παρασκευαζόμενον παρ’ αὐτοῦ ἔργον προέτρεψε τὸν Ταράσιον νὰ προσκαλέσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς σύνοδον, μὴ περιμένων τὴν ἐπάνοδον τῶν βασιλέων. Καὶ ἤρχισαν λοιπὸν νὰ συνέρχονται οἱ προσκληθέντες, ὧν ὅμως οἱ πλείστοι δὲν ἦσαν παντάσῃ διατεθειμένοι νὰ συμπράξωσι μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ λογοθέτου. “Όθεν συνήλθον εἰς προπαρασκευαστικὰς συνεδριάσεις, ἵνα βουλευθῶσι πῶς ἔχουσι νὰ πολιτευθῶσι πρὸς ἀνατροπὴν τῶν διενεργουμένων, πᾶσα δὲ ἡ πόλις δεινῶς ἐκ τούτου ἐταράχθη. “Αλλ’ ὁ Ταράσιος ἀντιπαρέστη διὰ πολλῆς τόλμης καὶ δεξιότητος. Κατὰ τὰ ἀνέκαθεν κεκανονισμένα καὶ μέχρι τῆς σήμερον παρ’ ἡμῖν ἰσχύοντα σύνοδος ἢ καὶ πᾶσα ἄλλη ἱερατικὴ πράξις δὲν ἐπιτρέπεται παρ’ ἐνορίαν, ὅ ἐστι ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως. “Όθεν ὁ Ταράσιος, ὡς ἀρχιερεὺς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφάνητο τὰς συναθροίσεις ἐκείνας παρανόμους καὶ ἠπειλήσεν ἀφορισμὸν κατὰ παντὸς ὅστις ἤθελε λάβει μέρος εἰς τοιαύτας παρασυναγωγὰς. Συγχρόνως δ’ ἐπανεληθούσης καὶ τῆς βασιλίδος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὤρισε τὴν 17 Αἰγούστου 786 ὡς ἡμέραν τῆς συγκροτήσεως τῆς νέας οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπεδείχθη τρανῶς ὁ πόσοον ἰσχυρότεροι ἠθικῶς τε καὶ ὄλικῶς ἦσαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ προσωπικὴ ἀξία τοῦ Ταρασίου. Ἐτι ἀπὸ τῆς προτεραίας κατέλαβεν ὁ στρατὸς τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἀποφηνάμενος ὅτι πρῶττει τοῦτο ἵνα προστατεύσῃ τοὺς προμάχους τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπισκόπους κατὰ πάσης βίαιοπραγίας τῆς αἰλῆς. Ὁ γενναῖος Ταράσιος δὲν ἐπόηθη ἐκ τούτου· προσελθὼν κατὰ τὴν ὀρισμένην ἡμέραν καὶ ὦραν εἰς τὸν ναὸν μετὰ τῶν ἐπισκόπων εἰσῆλθεν εἰς τὸν χορὸν, διέταξε νὰ κλεισواί τὰς πύλας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῆς συνόδου. Τότε ὅμως φοβερὸς ἠγέρθη περὶ τὴν ἐκκλησίαν θόρυβος· οἱ στρατιῶται ἠπειλήσαν ὅτι θέλουσι διαρρηξέει τὰς πύλας, ἐὰν δὲν ἐπιτρέψωσιν αὐτοῖς νὰ εἰσέλθωσιν· ὥστε ἐδέησε νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην καὶ ν’ ἀρχίσωσι τὴν συνεδρίασιν αὐτῶν παρόντων. Παρευρίσκοντο δὲ εἰς αὐτὴν καὶ οἱ βασιλεῖς θεωροῦντες τὰ γινόμενα ἐκ τῶν κατηγουμένων. Ἀρξαμένης λοιπὸν οὕτω τῆς συνεδριάσεως, οἱ περὶ τὸν Ταράσιον ἀρχιερεῖς προέτειναν ν’ ἀναγνωσθῶσι πρὸ πάντων ἀρχαῖαι τινες συνοδικαὶ πράξεις διαγοεύουσαι ὅτι σύνοδος οἰκουμενικὴ δὲν δύναται νὰ συγκροτηθῇ ἄνευ συμφωνίας ὄλων τῶν πατριάρχων. Ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ προσβληθῇ οὕτως ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὸ κύρος τῆς τελευταίας

Ὁ ἅγιος Δημήτριος καὶ προσκυνητῆς
(Ψηφιστὸν τοῦ 5' αἰῶνος, Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης)

συνόδου, ἐν ἧ, ὡς γνωρίζομεν, δὲν παρεκάθισαν οὔτε αὐτοπροσώπως οὔτε δι' ἐπιτρόπων ὁ πάπας καὶ οἱ ἀνατολικοὶ πατριάρχαι. Ἄλλ' οἱ μεταρρυθμιστὰ ἀντιπαρετήρησαν ὅτι, τοῦτου δοθέντος, οὔτε ἡ παρούσα σύνοδος δύναται νὰ λογισθῆ νομίμως συγκροτημένη, διότι οἱ μοναχοὶ Θωμᾶς καὶ Ἰωάννης; δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκληθῶσι σπουδαίως ὡς ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἀνατολικῶν θρόνων καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα ἦσαν μὲν πρεσβευτὰ αὐτοῦ ἀλλὰ δὲν ἐφωδιάσθησαν διὰ πληρεξουσιότητος ἀποχώσεως, ἵνα γίνωσι δεκτοὶ ἐν τῇ συνόδῳ ὡς ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν. Τὸ στρατιωτικὸν ἀκροατήριον ἐπεκρότησεν εἰς τὴν ἐνστάσιν ταύτην, ἡ δὲ Εἰρήνη, βλέπουσα ὅτι οὔτε ν' ἀναγέρσῃ τὸ ἐπιχείρημα ἐκεῖνο ἠδύνατο οὔτε νὰ ἐκφοβίσῃ τὴν πλειοψηφοῦσαν ἀντιπολίτευσιν εἶχε τρόπον, ἐπεμψεν ἀπὸ τῶν κατηγουμένων ἕνα τῶν περὶ αὐτὴν ἀξιωματικῶν πρὸς τὸν Ταράσιον ἵνα προτρέψῃ αὐτὸν νὰ ἐνδώσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ὅθεν ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν ὁμοδόξων ἐπισκόπων ἐγεθθέντες ἀπεχώρησαν ἀμέσως. Ἄλλ' οἱ πολυάριθμοι αὐτῶν ἀντίπαλοι παρέμειναν συνεδριάζοντες, ἀνέγνωσαν καὶ ἐνεκωμίασαν τὰς ἀποφάσεις τῆς προηγουμένης συνόδου καὶ δὲν διελύθησαν εἰμὴ ἀφροῦ ἐκύρωσαν καὶ αὐθις τὰ πρακτικὰ αὐτῆς. Ἰσως ἠδύναντο νὰ προβῶσι περαιτέρω, ἴσως ἠδύναντο νὰ δικασθῶσι καὶ νὰ καταδικάσωσι τὸν Ταράσιον καὶ νὰ προκαλέσωσι τὴν ἐκλογὴν νέου πατριάρχου· ἀλλὰ ταῦτα πράττουσα ἡ παρούσα σύνοδος ἤθελε περιέλθῃ εἰς ῥῆξιν ἀσπονδον πρὸς τὴν βασιλείαν, ὅπερ ἠθέλησε νὰ ἀποφύγῃ, ἐνῶ περιορισθεῖα εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀδυναμίαν ταύτης καὶ νὰ κυρώσῃ τὴν προηγουμένην σύνοδον ἐνόμισεν ὅτι ἔλθοεν εἰρηνικῶς καὶ οὐρανοῦ τὸ ζήτημα. Τὴν περὶ τοῦ προκειμένου μετριοπάθειαν τῶν παπῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἠναγκάστη νὰ ὁμολογήσῃ καὶ αὐτὸς ὁ Θεοφάνης, διότι, ἀφροῦ ἐβεβαίωσε τὴν νίκην αὐτῶν, ἐπιφέρει· «καὶ τοῦ Θεοῦ χάριτι οὐδένα ἠδίκησαν οἱ μανιόδεις ἐκεῖνοι καὶ ἀπάνθρωποι καὶ οὐκ ὀνόματι διαλυθείσης τῆς συνόδου ἀπῆλθεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια». Εἶναι ἀληθές ὅτι οὐδὲν ἦγον ὑβρίζει αὐτοῦς· λημονεῖ ὅμως ὅτι παρέχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐρωτήσωμεν τίς ἀρα εἶναι ὁ μανιόδης καὶ ὁ ἀπάνθρωπος, ὁ οὐδένα ἀδικήσας κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ἢ ὁ ἀποκαλῶν μανιόδη καὶ ἀπάνθρωπον τὸν οὐδένα ἀδικήσαντα;

Ἡ μεταρρυθμισὶς λοιπὸν ἐφαίνετο θριαμβεύουσα καὶ ἤθελε τῷ ὄντι θριαμβεύσει, ἐὰν ἡ Εἰρήνη δὲν ἀπεράσισε νὰ καταβάλῃ αὐτὴν διὰ παντός τρόπου, ἔστω καὶ διὰ τῆς θουσίας τῶν πολυτιμοτάτων τοῦ κράτους συμφερόντων. Ἐκ τῶν πρὸ μικροῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένων ἡ βασίλισσα ἐπέσθη ὅτι τὸ κύριον πρὸς τοῦτο κίνημα ἦτο ὁ στρατός. Αὕτη δὲ τοῦ στρατοῦ ἡ ὑπὲρ τῆς ἀναμορφώσεως ἀφοσίωσις εἶναι ἐν τῶν περιεργότερον καὶ διδακτικότερον φαινομένων τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων. Ὁ στρατὸς ἐκπροσωπεῖ πάντοτε τὸ πρακτικότερον πάσης κοινωνίας μέρος, ὅσαίς, ὅπως συνέβαινε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, δὲν διετέλει ἐν ἀργίᾳ ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἀδικαίπτως ἠγωνίζετο ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης. Στρατὸς τοιοῦτος εἶναι φυσικώτατος καὶ συναισθάνεται ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν τῆν ἄξίαν τῆν ἀξίαν τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας καὶ ἀρετῆς. Ἄλλ' αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν ἀξίαν προσέβαλλον ἄρδην τὰ δόγματα τῶν ἀντιπάλων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἰδίως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτις ἠεμήνευε πᾶν ὅ,τι γενναῖον ἢ ἀγεννές πράττεται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐχὶ διὰ τῆς δραστηριότητος ἢ τῆς ἀδρανείας τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ διὰ τῆς ἀκαταμαχίτου ἐπιδρασεως θαυματουργοῦ τινος δυνάμεως, ἣν ἀπέδιδεν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ τῆς πίστεως σύμβολα. Ἡ δὲ ἀντίθεσις αὕτη τῶν δύο δόγματων ἦτο καταφανεστέρα εἰς τὸν στρατιώτην, ὅστις καθήμερον ἐλάμβανε πείραν ὅτι ἡ τύχη αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐνεργείας ἢ εἰς πάντα ἄλλον

πολίτην, ὅστις ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐπαγγέλματος ὅπερ μετέχοτο δὲν εἶχεν ἀδιάλειπτον τὴν συνείδησιν τῆς τοιαύτης ἀληθείας. Κατὰ τοῦτο ὁ στρατὸς ἐπέιχεν ἐν τῇ κοινωνικῇ μερίδι ἧτις ἠσπάζετο τὴν ἀναμόρφωσιν ἣν τάξιν ἐπέιχον οἱ μοναχοὶ ἐν τῇ κοινωνικῇ μερίδι ἧτις ἀπέκρουε πᾶσαν καινοτομίαν, διότι, ἂν ὁ στρατὸς διήγε τὸν δραστηριώτερον καὶ πρακτικώτερον τῆς κοινωνίας βίον, οἱ μοναχοὶ διήγον τὸν ἀδρανέστερον καὶ θεωρητικώτερον.

Ἐνευθῆς, ἐπειδὴ σὺνήμας τῆς μεταβολῆς ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, φυσικὸν ἦτο νὰ πρωταγωνιστῇ τῆς μεταβολῆς ὁ στρατὸς, ὅστις ἦτο ἡ ἐνοσάρκωσις, οὕτως εἰπεῖν, τῆς δραστηριότητος ταύτης· πάλιν δέ, ἐπειδὴ σύμβολον τῆς παλινορθώσεως ἦτο ἡ περιστολὴ πάσης ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, φυσικὸν ἦτο νὰ πρωταγωνιστῇ τῆς παλινορθώσεως τὸ μοναχικὸν τάγμα, ὡς ἐνοσάρκωσις οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδρανείας. Τούτων ἕνεκα τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως ἴσχυσεν ἀείψοτε ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κράτει εἰς τὸν στρατὸν μᾶλλον ἢ εἰς τὰς ἄλλας ὁμόφρονας κοινωνικὰς τάξεις καὶ τὰνάπαλιν τὸ πνεῦμα τῆς παλινορθώσεως ἴσχυσε μᾶλλον εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα ἢ εἰς τὰς ἄλλας ὁμόφρονας κοινωνικὰς τάξεις. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ὁ στρατὸς, ὡς ὀργανωθείς καὶ ἐκπαιδευθεὶς ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐφρόνει ὅσα ἐφρόνει ἐν μέρει καὶ διὰ τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἔσφιν ἐπ' αὐτοῦ ἡ μνήμη τῶν βασιλέων ἐκείνων. Ἀλλὰ τοσοῦτον εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ φρόνημα τοῦτο ἐνέκειτο φύσει εἰς τὸν στρατὸν ὥστε ἡ Εἰρήνη, καίτοι προσπαθῆσασα νὰ προσοικειωθῇ αὐτόν, δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβάλῃ τὴν διάθεσιν του. Καὶ ἤδη ἀπελιποθεῖσα ἀπεφάσισε μὲν τὴν διάλυσιν αὐτοῦ καὶ τὴν συγκρότησιν νέου ἐκ στρατευομένων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου αἱ ἰδέαι τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπεκράτουν ὀλιγώτερον ἢ ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαπραΰσασα οὐδὲν ἐπὶ τέλους κατόρθωσε, διότι κατὰ μικρὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἀναμορφώσεως ἐπεκράτησεν ἐν τῷ νέῳ στρατῷ, ὅπως εἶχεν ἐπικρατήσει ἐν τῷ παλαιῷ.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ διάλυσίς τῶν παλαιστράτων ἐκείνων, οἵτινες τοσάκις ἐνικηφόρησαν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης καὶ τοσάκις ἐταπεινώσαν Μωαμεθανούς καὶ Βουλγάρους, ἔμελλε νὰ καταφέρει τραῦμα καιρῖον εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ κράτους. Ἄλλ' ἡ Εἰρήνη ἦτο ἐκ τῶν κυβερνητῶν ὅσοι, ἵνα ἐπιτύχοσι τοῦ σκοποῦ, οὐδενὸς φείδονται τρόπου. Παρέχει δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὡς καὶ καθ' ἅπασαν αὐτῆς τὴν πολιτείαν τὸν ἀληθῆ τύπον τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐφέροντο οἱ πλείστοι τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν. Τί ἐκίνει τῷ ὄντι αὐτὴν εἰς τὸ νὰ ἀγωνισθῇ μετὰ τοσαύτης τέχνης καὶ μετὰ τοσοῦτον ζήλου εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν δυνάμεων τῆς πολιτείας, ἐνῶ ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἀληθῶς ἀκόμητον αὐτῆς δραστηριότητα εἰς τὸ νὰ παγιώσῃ μᾶλλον τὸ ἐνεστὸς καὶ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος; Μήπως εἶχε προσωπικὴν τι συμφέρον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν, μὴ δυναμεινὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ τὸ ἴδιον ἀξίωμα; Ἄλλ' εἶδομεν ὅτι ἡ μερίς τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπεδέχτο ἡ τοῦλάχιστον ἠνείχετο τὴν ἀρχὴν τῆς Εἰρήνης, καθ' ἣς δὲν ἀντηγωνίσθη ἐπὶ τέλους εἰμὴ ἀφοῦ αὐτὴ μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκότων ἐκήρυξεν ἄσπονδον καθ' ὅλης τῆς μεταρρυθμίσεως πόλεμον. Προσωπικὸν ἄρα συμφέρον δὲν εἶχεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ Εἰρήνη, ὑπεκινεῖτο δὲ ὑπὸ ἑτέρου τινὸς ἐλατηρίου καί, ἵνα κατανοήσωμεν τὸ ἐλατήριον τοῦτο, δεόν νὰ ἀνακαίεσωμεν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰς ποικίλας ἀποχωρήσεις τῶν διαμαχομένων τούτων μερίδων. Ἄφ' ἐνὸς ἴσταντο οἱ πρεσβυτέρους δεῖ, ἵνα σωθῇ τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος, ἀπαραίτητος ἦτο οὐ μόνον ἡ κοινωνικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις. Ταύτης τῆς μερίδος προΐσταντο οἱ ἀρχαῖοι τοῦ στρατοῦ ἠγεμόνες καὶ πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων. Ἐπειτα ἤρχοντο

ἄσοι ἀναλογιζόμενοι τὴν ἐπίμονον τοῦ μεγάλου πλήθους ἀποστροφὴν πρὸς πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν μεταβολήν, περιήλθον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀρκεῖ ἡ κοινωνικὴ μεταρρυθμίσις, διατηρουμένων ἀπαραιμιώτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων. Ταύτης τῆς μερίδος προΐστατο ὁ πατριάρχης Ταράσιος. Τελευταῖον εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν ἀντιπαρίστατο οἱ ἐπιζητοῦντες τὴν ἀνατροπὴν τῆς ὅλης μεταρρυθμίσεως· ταύτης τῆς μερίδος προΐστατο ὁ εὐνούχος Σταυράκιος. Ἄλλ' ὅλοι τῆς τελευταίας ταύτης μερίδος οἱ ὁδοὶ δὲν ἐκινουῦντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων. Οἱ μὲν ἐπόθουν τὴν κατάλυσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, κυρίως διότι δι' αὐτῆς προσβάλλοντο ποικίλα αὐτῶν συμφέροντα· τοιοῦτοι ἦσαν ἐξαιρέτως οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ εὐνούχοι. Ἄλλ' ὁ ὄχλος καὶ αἱ γυναῖκες, τοὺς ὁποίους ἤγον καὶ ἔφερον οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ εὐνούχοι, οὐδὲν εἶχον, ἐννοεῖται, προσωπικὸν συμφέρον, ἐκινουῦντο δὲ ὑπὸ θρησκευτικοῦ τινος αἰσθήματος· θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι σεβαστόν, ἐὰν δὲν ἐνοθεύετο ὑπὸ δεινῆς δεισιδαιμονίας.

Αὕτη λοιπὸν ἡ δυστυχῶς διεστραμμένη θρησκευτικὴ πεποίθις εἶναι ἡ κατακυρωσάσα τὴν ψυχὴν τῆς Εἰρήνης καὶ τῶν πλείστων αὐτῆς ὁπαδῶν καὶ τυφλώσασα αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε διὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν μερίδα ταύτην ἀνθρώπους ἡ καταπάτησις παντὸς θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου νόμου, ἡ καταστροφή τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως καὶ ἀνεξαρτησίας, ἡ ὑποταγὴ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τὸν πάπαν, ὁ ἔξουτελισμὸς τοῦ ἔθνους ἐνώπιον τῶν μωαμεθανῶν ἦσαν ἀδιάφορα, ἤρκει μόνον ν' ἀναστηλωθῶσιν αἱ εἰκόνες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ ἀγῶνι ὃν διεξήγαγε κατὰ τοῦ Λέοντος Π' δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀνακηρύττῃ τὸν ἀρχιερεῖα τῆς Ρώμης «στῦλον τῶν ἐκκλησιῶν, κορυφαῖότατον τῆς νέας διαθήκης, κοσμήτορα τῆς παγκοσμίου ἐκκλησίας, πέτραν τῆς πίστεως, στεροῦν θεμέλιον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας» καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ὅλα εἴτερον εἰς τὸ νὰ ἐνισχύσῃσι τὰς κυριαρχικὰς ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀξιώσεις τοῦ πάπα. Οἱ δὲ μοναχοὶ Θωμᾶς καὶ Ἰωάννης, οἱ αὐτογνομίμως παραστάντες ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι, ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν ἀνατολικῶν θρόνων, συνεπήγαγον ἀντὶ πληρεξουσιότητος τῶν θρόνων τούτων ἔγγραφόν τι δοθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τινῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐν ᾧ ἐλέγετο πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι ἡ ἀπουσία τῶν τριῶν πατριαρχῶν ἐκ τῆς συνόδου ἦτις ἐμέλλε νὰ συγκροτηθῇ κατ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ προσβῆλῃ τὸ κύρος αὐτῆς, διότι τὸ αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ ἐπὶ τῆς ἑκτῆς συνόδου, «μάλιστα τοῦ ἀποστολικοῦ πάπα Ρώμης συμφωνήσαντος αὐτῇ καὶ συνευρεθέντος διὰ τῶν οικείων ἀποκρισιῶν». Ὁ ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἡ ψήφος τοῦ πάπα ἤρκει ν' ἀναπληρῶσῃ τὰς ψήφους τῶν τριῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ μήπως αὕτη ἡ Εἰρήνη χάριν τῶν εἰκόνων δὲν ἐγκατέλειπε εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πάπα καὶ τῶν Φράγκων τὴν Ἰταλίαν, δὲν ἠνάγκασε τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ ν' αὐτομολήσῃσι πρὸς τοὺς πολεμίους, δὲν ὑπέγραψεν ἐπὶ ἐνομιλίᾳ πρὸς τοὺς μωαμεθανοὺς συνθήκας; Ὁ μετριοπαθὴς καὶ συνετὸς πατριάρχης Ταράσιος ἀπετροπιάζετο πάντα ταῦτα καὶ θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν ἀγωνιζόμενον μὲν ν' ἀνορθώσῃ τὰς ἀρχαίας τῆς ἐκκλησίας παραδόσεις καὶ ἔξει ἀγωνιζόμενον ὁμως ἐνταῦτῳ νὰ περιστείλῃ τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ τὰς κατασχέσεις τῶν μοναχῶν καὶ τῶν εὐνούχων. Ἀλλὰ τὰ στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα ἦσαν εἰς χεῖρας τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ Σταυρακίου, τῶν ὁποίων τὰ δεισιδαίμονα πάθη ἐξημίωσαν τὸ κράτος ὅσον οὐδέποτε ἐξημίωθη ὑπὸ τῆς ἀφροσύνης τῶν χειροτέρων αὐτοῦ βασιλέων καὶ ὑπουργῶν.

Ἄμα διαλυθείσης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, ἡ Εἰρήνη ἔπεμψε εἰς τὰς περὶ τὴν Θράκην ἐπαρχίας τὸν Σταυράκιον, παραγγέλλασα αὐτῷ νὰ στρατολογήσῃ μὲν

αὐτοῖσι νέα τάγματα νὰ πέμψῃ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὰ περίεξ Κωνσταντινουπόλεως τὰ προϋπάρχοντα ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια ἦτο γνωστὸν ὅτι δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἀρωσιωμένα εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν ὅσον ἡ φρουρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰδίως τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος οἱ καλούμενοι σχολάριοι (1) καὶ ἔξκουβιτάριοι (2), ἦτοι ἡ βασιλικὴ φρουρὰ. Τὰ τάγματα τῶν ἐπαρχιῶν ἐπλησίασαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου· καὶ τότε ἐξῆλθε μέχρι Μαλαγίνων τῆς Θοάκης ἡ βασίλισσα συναεγαγμένη τὴν τε ἀβλὴν αὐτῆς καὶ τὴν βασιλικὴν φρουρὰν, ἐπὶ τῇ προσφάσει ὅτι οἱ κομισηανοὶ ἐπεχείρησαν ἐπιδρομὴν τινὰ ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ ὅτι ἡ βασίλισσα ἐσκόπει νὰ διαπεράσῃ εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, ἵνα ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐνῶ δὲ ἡ βασίλισσα προέβαινε μέχρι Μαλαγίνων ὁ Σταυράκιος εἰσῆρχετο ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μετὰ τῶν ταγμάτων αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἐν τῷ ᾧμα ἡ Εἰρήνη διέταξε τὸν περὶ αὐτὴν στρατὸν νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν ἄνευ ὄπλων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὰ ὅπλα θέλουσι μετακομισθῆ δι' ἄλλων πλοίων. Ὁ στρατὸς ὑπήκουσεν ἀδιστακτικῶς, διότι οὐδὲλωτος ὑπόπευε τὰ μελετώμενα καὶ διετέλει εὐπειθὴς εἰς τὴν Εἰρήνην, ὅσκις δὲν προσέκειτο περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Μόλις ὁμοῦς διαπεραιωθέντος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν ἀνεγνώσθη βασιλικὸν διάταγμα, δι' οὗ διελθόντο τὰ σώματα ἐκεῖνα καὶ παρηγγέλλοντο οἱ συγκροτοῦντες αὐτὰ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ν' ἀπέλθουσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Καὶ οὕτως ἐστερήθη τὸ κράτος μετῶν ἀρίστων, παθὸν μετ' οὐ πολὺ τὰ πάνδεινα ἐκ τούτου ἀπὸ τε Μωσιμεθανῶν καὶ Βουλγάρων.

Ἄλλὰ πρὸ πάντων δέον νὰ ἱστορήσωμεν τὰ κατὰ τὴν σύνοδον δι' ἧς κατορθώθη τελευταῖον τὸ βούλημα τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς ὁποίας τὰ πρακτικὰ σφύρονται πολλὴ πληρέστερα ἢ τὰ τῆς συνόδου τοῦ 754. Ἄν καὶ ἡ διάλυσις τοῦ ἀρχαίου στρατοῦ ἐγένετο ἐν ἀρχῇ Ὀκτωβρίου 786, ἡ ἐγκύκλιος ἡ καλέσασα τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς νέαν σύνοδον δὲν ἐξεδόθη εἰμὴ κατὰ μῆνα Μάϊου τοῦ ἐπομένου ἔτους· καὶ τοῦτο διότι δὲν ἦρκει ν' ἀνατραπῇ ἡ ὕλική τῆς μεταρρυθμίσεως δύναμις, ἔπρεπε νὰ οὐδετερωθῇ καὶ ἡ δύναμις αὐτῆς ἡ ἠθικὴ, νὰ καταιωθῇ ἡ ὑπερ αὐτῆς πλειοψηφία τῶν ἀρχιερέων καὶ ν' ἀπαρτισθῇ πλειοψηφία ἀντίθετος. Ἄν ἡ νέα σύνοδος συνεκροτεῖτο ἐκ τῶν εἰς τὴν προηγούμενην ἔδρευσάντων ἀνδρῶν, ἡ μεταρρυθμίσις πάλιν ἦθελεν ἔχει τὴν πλειοψηφίαν· καὶ ἐστερεῖτο μὲν ἡδὴ τῆς ὕλικῆς τοῦ στρατοῦ ὑποστηρίξεως, ἀλλ' ἐὰν ἡ κυβέρνησις δὲν μετεχειρῆετο τὴν βίαν κατὰ τῶν ἀντιδοξούντων, ἐκινδύνευεν αὐθις νὰ ἠττηθῇ. Ἐὰν δὲ ἐποίει χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἵνα καταναγκάσῃ τοὺς ἀντιδοξοῦντας νὰ μεταβά-

(1) Σχολάριοι εἶναι ὄνομα ἑλληνολατινικόν (ὄνομα δηλονότι ἑλληνικόν μετὰ καταλήξεως ἐπιθετικῆς λατινικῆς-αριος) παραγόμενον ἐκ τοῦ σχολά. Ἡ λέξις σχολή σημαίνουσα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ σάτυρα, αἵρεσις, τάξιν φιλοσοφικὴν, ἐν τοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις, ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας μετέστη καὶ εἰς τὴν πολιτείαν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Schola δὲ ἐν τοῖς εἰρημένοις χρόνοις ἐσημειν ἐν τῇ πολιτικῇ γλώσσῃ τῆς Ρώμης οἰονόητοτε πλῆθος πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἀποτελούντων ἴδιαν τάξιν, ἴδιαν ὑπηρεσίαν, ἐν τῷ στρατῷ δὲ ἡ λέξις ἐσημεινε γενικώτερον μὲν τάγμα (ἐντεῦθεν ἐν Βυζαντίῳ, σχολαί τῆς Ἀνατολῆς = τὰ τάγματα τὰ ἀσιατικά, σχολαί τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Δύσεως = τὰ τάγματα τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἢ τὰ τῆς Εὐρώπης), εἰδικώτερον δὲ τὰ τάγματα τὰ ἐπιλεκτά, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ αὐτοκρατορικά. Ὅθεν σχολάριοι ἐκαλοῦντο οἱ στρατιῶται τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουράς.

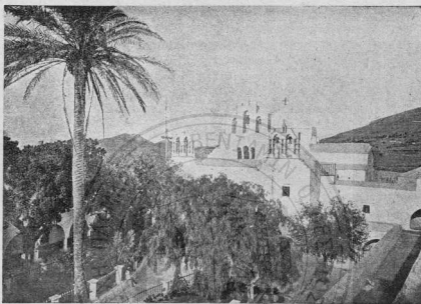
(2) Ἐξκουβιτάριοι. Εἶναι λέξις λατινοβυζαντινὴ, σημαίνουσα κυριολεκτικῶς (ἐκ τοῦ λατ. excubere = κοιμᾶσθαι ἔξω, excubiae = ἡ ἔξω κοιμῆσις, νυκτερινὴ φύλακή) τὸν κοιμώμενον ἔξω, εἰτα δὲ τὸν πρόκοιτον ἢ κοιτωνίτην, νυκτοφύλακα, καὶ ἐν Βυζαντίῳ τὸν σηματοφύλακα τοῦ αὐτοκράτορος.

λωσι γνῶμην, ἤθελε προκύψει σκάνδαλον μέγα, ὅπερ ὁ Ταράσιος ἐπεθόμει ν' ἀποφύγῃ. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου μηνὸς ἠσχολήθη νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ προσωπικὸν τῆς νέας συνόδου. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀρχιερεῖς διηρέθησαν εἰς δύο τάξεις, τοὺς δυναμένους πιθανῶς νὰ μεταπεισθῶσι καὶ τοὺς ἀμεταπίστους, ἐξ ὧν μόνον οἱ πρῶτοι προσεκλήθησαν εἰς τὴν σύνοδον, οἱ δὲ ἄλλοι ἀπεκλείσθησαν, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι παρανόμως ἐχειροτονήθησαν. Ἄλλὰ τότε παρέστη ἑτέρα δυσκολία. Οἱ οὕτω πως καθαρισθέντες ἀρχιερεῖς ἦσαν πολὺ ὀλιγότεροι ἐκείνων οἵτινες εἶχον συγκροτήσει τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον τοῦ Κωνσταντινίου Ε' καὶ οἵτινες συνεποσούντο εἰς 348. Ἴνα ἀπαρτιοθῇ λοιπὸν ὁ αὐτὸς περίπου ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων, ἀπεφασίσθη νὰ κληθῶσιν εἰς τὴν σύνοδον καὶ 132 ἡγούμενοι καὶ μοναχοὶ ὡς πρωταγωνισταὶ καὶ μάρτυρες τοῦ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων θεσμοθετήματος, ὅπερ πρόκειται αὐθις νὰ καθιερωθῇ. Ἐν τούτοις δὲ διέλαμπε καὶ ὁ ἡμέτερος χρονογράφος, ὁ τσακίς παρ' ἡμῶν μνημονευθεὶς καὶ μνημονευθεὶς Θεοφάνης. Τελευταίον, καίτοι τσαούτης προνοίας περὶ πάντων τούτων γενομένης, ἐνομίσθη ἐπισφαλὲς νὰ συνέλθῃ ἡ νέα σύνοδος πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὁποίας αἱ πολυάριθμοι ἀνωτέραι τάξεις ἐνέμενον εἰς τὰς ἀρχάς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὥρισθη ὡς τόπος καταλληλότερος ἢ πολὺ μικροτέρα πόλις τῆς Νικαίας, ἣτις εἶχε πρὸς τοὺς ἄλλους τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἐν αὐτῇ εἶχεν ἑδρεύσει ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος.

Ἄφου παρεσκευάσθησαν οὕτω τὰ πράγματα, ἐξεδόθησαν κατὰ μῆνα Μαΐον τοῦ 787 αἱ ἐγκύκλιοι, δι' ὧν ἐκλήθησαν νὰ συνέλθωσι περὶ τὸν Σεπτέμβριον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην τῆς Βιθυνίας πόλιν, πρὸς συγκροτήσιν τῆς ἑβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου, ὅσοι ἀπεφασίσθη κατὰ τὰ ἀνωτέρω νὰ κληθῶσιν. Ὁ πάπας Ἀδριανὸς ἔδωκε τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν μετάθεσιν ταύτην, οἱ δὲ ἦδη ἀπελθόντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρεσβευταὶ αὐτοῦ ἐπέστρεψαν αὐθις εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην καὶ ἐν ἀρχῇ Σεπτεμβρίου ἀπῆλθον ἐκείθεν μετὰ τοῦ πατριάρχου Ταρασίου καὶ τῶν λεγομένων ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν ἀνατολικῶν θρόνων εἰς Νίκαιαν, ὅπου ἐν τῷ μεταξῦ εἶχον συρρεύσει πολλοὶ ἐκ τῶν προσκλήθέντων. Πρὸς ἀσφάλειαν τῆς συνελεύσεως καὶ ἐν ἀνάγκῃ πρὸς σφραγισμὸν τῶν ἀντιδοξοῦντων ἔστειλεν ἡ βασιλισσα εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ περὶ αὐτὴν ἱκανὰ ἐκ τῶν νεωστὶ στρατολογηθέντων ταγματῶν, δύο δὲ ἀξιωματικοί, ὁ ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς Πετρονῶς καὶ ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθεσίου (1) Ἰωάννης, ἐπετράθησαν νὰ παρευρίσκωνται ἐν ὀνόματι αὐτῆς εἰς τὰς συνεδριάσεις. Καὶ ὑπετίθετο μὲν ὅτι ἡ σύνοδος προεδρευέται ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ πάπα Ρώμης, οἵτινες καὶ ἐν ἀρχῇ τῶν πράξεων καὶ ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τὴν πρώτην ἐπέιχον τάξιν, πράγματι ὅμως αἱ συζητήσεις διηρθύνοντο ὑπὸ τοῦ Ταρασίου, ὅχι μόνον διότι εἶχεν ἀσυγκρίφ πλειοτέραν ἐπιτηδεύτητα ἢ οἱ δύο ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ἀύσεως ἀλλὰ καὶ διότι ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ ἀρχιερεῦς Πέτρος, οὐδόλως ἐγίνωσκε τὴν ἑλληνικὴν. Τῇ 24 Σεπτεμβρίου συνεκροτήθη ἡ πρώτη συνεδρίασις, εἰς ἣν ἀπηγορεύθη κατ' ἀρχάς νὰ παρευρεθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς ὅσοι δὲν ἐδῆλώσαν ἐγκαίρως τὸ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων φρόνημα αὐτῶν. Ἠσχίσε δὲ ἡ συνεδρίασις διὰ συντόμου λόγου τοῦ Ταρασίου, ὅστις ἐξήγησε τίνος ἕνεκεν διελύθη ἡ προηγουμένη σύνοδος καὶ κατέδειξε τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐκλήθη ἡ παρούσα. Τότε ἐγερθεὶς ὁ ἐπίσκοπος Κύπρου Κωνσταντῖνος ἐξητήσατο παρὰ τῆς συνελεύσεως νὰ ἐπιτρέψῃ συγ-

(1) Ἦτοι τοῦ γραφείου (τοῦ ἑκουργεῖου καθ' ἡμᾶς) τοῦ **λογοθέτου** τοῦ στρατοῦ. Περὶ λογοθετῶν καὶ **λογοθεσίων** ἐκτενέστερος γενήσεται λόγος κατωτέρω ἐν οἰκίῳ τόμῳ (ἐν τῷ Δ' τόμῳ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀνωτέρων ἀρχόντων τῆς πολιτείας).

γνώμην εἰς τοῦς μετανοήσαντας ἕνεκα τῆς προτέρας αὐτῶν σκανδαλώδους διαγωγῆς ἐπισκόπους, ἐξ ὧν ἀνέφερον ὀνομασί τρεῖς, τὸν Ἀγκύρας Βασίλειον, τὸν Μύρων Θεόδωρον καὶ τὸν Ἀμορίου Θεοδοσίον. Ἡ πρότασις ἦτο παράδοξος, διότι ἡ σύνοδος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπιληφθῆ τοῦ ζητήματος ὅπερ προέκειτο νὰ λυθῆ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἶχε καταδικάζει τὴν κατάργησιν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Ἡ ἐκκλησία διείπετο εἰσέτι

Ἡ Ἑκατομυλιαγή, ναὸς ἐν Πάφῳ κτισθεὶς τῷ 700 μ. Χ.

ὑπὸ τῶν ὁρισμῶν τῆς τελευταίας, ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης συνόδου καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ὅσοι ἐνέμειναν πιστοὶ εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς συνόδου ταύτης οὐδαμῶς ἠδύναντο νὰ λογισθῶσιν ὡς ἀμαρτήσαντες ἅπ' ἐναντίας οἱ παραβάται τῶν ὁρισμῶν τῆς συνόδου ἐκείνης ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς παρὰ τὰ κεκανονισμένα πολιτευθέντες. Ἀλλὰ πάντα ὅσα κατὰ τὴν ἐνεστώσαν σύνοδον ἐγένοντο καὶ ἰδίως τὰ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς συνεδρίασιν διαπραχθέντα μαρτυροῦσιν ὅτι οὐδεμία ἐπετράπη ἐλευθέρᾳ συζήτησις, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν προαποφασισμένα εἰς τὸν τρόπον τοιοῦτον, ὥστε οὔτε τὸ πρόσχημα τοῦλάχιστον τῆς διασκέψεως καὶ ἀποφάσεως ἐτηρηθῆ, ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἐξελήφθη ὡς ἐκ προομιῶν λευμένον.

Τῷ ὄντι, ἅμα ὡς ἐγένετο ἡ πρότασις τοῦ ἐπισκόπου Κύπρου, οἱ δύο παρὰ τῆς συνόδου βασιλικοὶ ἐπίτροποι, οἱ ἐν τοῖς πρακτικοῖς καλούμενοι ἀρχόντες, διέταξαν ἕνα τῶν γραμματέων ν' ἀναγνώσῃ ἐπιστολὴν τῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης πρὸς τοὺς ἀθροισθέντας ἀγιοπάτους ἐπισκόπους, δι' ἧς ἐν ἀρχῇ μὲν ἐλέγετο ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς πάντας νὰ ἐκφέρωσιν ἐλευθέρως τὴν γνώμην αὐτῶν, ἐν τέλει ὁμως προετρέποντο οἱ ἱεροὶ ἄνδρες νὰ καταβάλλωσιν εἰς ἕδαφος πᾶσαν καινοτομίαν καὶ νὰ καταδικάσωσιν εἰς τὸ πῦρ τῆς αἰωνίου κολάσεως πάντας τοὺς ἕτερα διδάσκοντας καὶ δοξάζον-

τας. Ἡ ἔννοια τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἦτο ὅσον ἐνδέχεται σαφῆς. Ἀφοῦ ἐπεβάλλετο εἰς τὴν σύνοδον τὸ καθήκον νὰ ψηφίσῃ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὰς αὐστηροτέρας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν κατὰ τῶν ἑτεροφρονοῦντων, οὐδεμία ἐπετρέπετο ὁμολογουμένως ἐλευθερία γνώμης. Τὸ πολὺ ἡ σύνοδος ἠδύνατο νὰ συχωρήσῃ τοὺς μετανοήσαντας καὶ τοῦτο ἐπραξεν ὡς πρὸς τοὺς τρεῖς προμηνημονευθέντας ἐπισκόπους, οἵτινες ἀναγγόντες τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ὁμολογίαν, ἐν ἧ' ἐπανελημμένως διεβεβαίουν τὴν πρὸς τὰς εἰκόνας πίστιν αὐτῶν, ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὴν σύνοδον. Τότε παρέστησαν καὶ ἕτεροι ἐπίσκοποι ἕξ ἐκείνων ὅσοι ἐκλήθησαν μὲν καὶ προσήλθον εἰς Νίκαιαν ἀλλ' ὡς ὑποποιοι κακοδοξίας δὲν ἐγένοντο ἀμέσως δεκτοί, ἕξ ὧν ὀνομαστί δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ ἑπτὰ· ὁ Νικαίας Ὑπάτιος, ὁ Ρόδου Λέων, ὁ Πεισιδίας Γρηγόριος, ἕτερος Γρηγόριος ὁ Πεσσηνοῦντος, ἕτερος Λέων ὁ Ἰκονίου, ὁ Ἱεραιπόλεως Νικόλαος καὶ τρίτος Λέων ὁ Καρπάθου, οἵτινες προέτειναν νὰ δώσωσι τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν πίστεως, εἰὰ ἀξιωθῶσι τῆς αὐτῆς συγγνώμης. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι, ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο δεκτοὶ ἅμα δηλώσαντες τὴν μετάνοιαν αὐτῶν, περὶ τῶν δευτέρου ἑξερράγη μακρὰ καὶ πεισματώδης συζήτησις καθ' ἣν προετίθει εἰς μέσῳ τὸ ζήτημα ἂν αἱ ἐν τοῖς προηγουμένοις χρόνοις κατὰ τῶν αἰρέσεων ἐκδοθεῖται διατάξεις δὲν ἐφηρμοζόντο καὶ εἰς τὴν προκειμένην καὶ ἂν ἐπιτρέπεται νὰ δοθῇ συγγνώμη εἰς τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπισκόπους. Οἱ κατηγορούμενοι ἀπήντησαν εὐλόγως ὅτι τὰ περὶ τῶν προηγουμένων αἰρέσεων ὁρισθέντα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς αὐτοὺς, διὰ τὸν λόγον ὅτι, ἀφ' ἧς ἤρχισαν ν' ἀνατρέφονται καὶ νὰ παιδεύονται, οὐδεμίαν ἄλλην δόξαν ἤκουσαν ὡς κύρος ἔχουσαν εἰμὴ τὴν δόξαν ἣν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἐπρέσβευον. Οὐδὲν ἦτον εἰς τῶν λεγομένων ἐπιτρόπων τῶν ἀνατολικῶν θρόνων ἐπέμενον ὅτι ἡ παρούσα αἵρεσις εἶναι πονηροτέρα πάσης ἄλλης καὶ ὅτι ἐν ἧτ' ἔκοντο νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐκείνους νὰ ἐδρεύωσιν ἐν τῇ συνόδῳ. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Ταράσιον μετριώτεροι πατέρες ἀπήντησαν τὴν παραδοχὴν τῶν κατηγορουμένων, ἣν ἐπὶ τέλους ἐψήφισεν ἡ σύνοδος, ἀναλογισαμένη ὁρθῶς ὅτι ἤθελεν εἶναι ἄετοπον νὰ πολιτευθῇ ὡς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοῦτους ἄλλως ἢ ὅπως ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς πρῶτους.

Κατὰ τὰς τρεῖς ἑπομένους συνεδριάσεις ἀνεγνώσθησαν καὶ συζητήθησαν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ταρασίου πρὸς τοὺς τρεῖς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ τόπον ἐπέχον πληρεξουσιότητα τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου ἔγραψον μοναχῶν τιῶν τῆς Ἀνατολῆς, περὶ οὗ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἰπωμεν ὀλίγας τινας λέξεις ἀνωτέρω. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν τῷ κεμένῳ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅπερ ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνόδῳ, ὁ Ταράσιος ἔλαβε τὴν πρόνοιαν ν' ἀφαιρέσῃ τὰ χωρία ὅσα κατεμέμφορον τὴν ἀπὸ λαϊκοῦ ἄμεσον αὐτοῦ προχείρισιν· ὅσα ἀπῆλθον τὴν ἀπόδοσιν τῶν κτημάτων καὶ τῶν προσόδων τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν· ὅσα ἔφεγον τὸν τίτλον τοῦ οἰκουμενικοῦ καὶ ἐξυμνον τὴν ἀρετὴν τῶν ἡγεμόνων τῶν Φράγκων Καρόλου. Πλὴν τούτων δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν πρωτείων τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐξεδηλώθησαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει πολὺ ἐπιεικέστερον ἢ ὅπως εἶχον ἐν τῷ λατινικῷ πρωτοτύπῳ. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο διότι ὁ καιρὸς μὲν δὲν ἦτο πρόσφορος νὰ συζητηθῶσιν αἱ ἀξιώσεις τοῦ πάπα· εἰὰ δὲ κατεγράφοντο ἄνευ παρατηρήσεως οὐδεμιᾶς εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου, ἠδύνατο νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἐγένοντο δεκταί, ἔστω καὶ ἐμμέσως, ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ὁ Ταράσιος δὲν ἐνόμι παντάπασιν νὰ ἐπιτρέψῃ. Μόλις δὲ ἀπὸ τῆς πέμπτης συνεδριάσεως ἐπελήφθη ἡ σύνοδος τοῦ κυρίου ζητήματος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνεγνώσθησαν διάφορα χωρία τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἅτινα ἔλο-

γίζοντο συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως· ἔπειτα ἀνηρέθησαν αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε΄ συνόδου, ἀνεθεματίσθησαν ὡς αἰρετικοὶ οἱ πατριάρχαι Ἀναστάσιος, Κωνσταντῖνος καὶ Νικήτας καὶ πάντες οἱ ὁμόφρονες αὐτῶν· ἀποκατεστάθη ἡ μνήμη τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυρίου καὶ ἐπὶ πᾶσι ἔκανονίσθη ὁ περὶ τῶν εἰκόνων ὄρος ὡς ἑξῆς· «Ὁρίζομεν σὺν ἀκριβεῖα πάση καὶ ἐμμελείᾳ, παρακλησίῳ τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ἀνατίθεσθαι τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις καὶ ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἐσθῆσι, τοίχοις τε καὶ σανίσι, οἴκοις τε καὶ ὁδοῖς (ὄσφ γὰρ συνεχῶς δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὁρῶνται, τοσοῦτον καὶ οἱ ταύτας θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθησιν) καὶ ταύταις ἀσπασμῶν καὶ τιμητικῆν προσκύνησιν ἀπονέμειν (οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρέπει μόνῃ τῇ θεῷ φύσει, ἀλλ' ὃν τρόπον τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ καὶ τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἱεροῖς ἀναθήμασι) καὶ θυμαμάτων καὶ φώτων προσαγωγὴν πρὸς τὴν τούτων τιμὴν ποιεῖσθαι, καθὼς καὶ τοῖς ἀρχαίοις εἰσεβῶς εἰδίσται· ἡ γὰρ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τῷ πρωτότυπον διαβαίνει καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν».

Ὁ ὄρος οὗτος, εἰ καὶ μετ' οὐ πολὺ κατηργήθη πάλιν, ἔπειτα ὅμως ἐπεκράτησεν ἐκ νέου καὶ ἰσχύει μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν εἰκόνων παρ' ἡμῖν τε καὶ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· ὅθεν ἐπιστήσωμεν ἐπὶ μικρὸν τὴν προσοχὴν ἐνταῦθα. Ὁ ὄρος τῆς Ζ΄ οἰκουμένητικῆς συνόδου δὲν καθέρωσε τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἀπαγε· ἀπ' ἐναντίας ρητῶς ἀπηγόρευσε πᾶσαν πρὸς αὐτὰς λατρείαν, ἥτις ἔπαυε μόνῃ τῇ θεῷ φύσει. Διέταξε δὲ ἀπλῶς τὴν ἀνάστησιν τῶν εἰκόνων, ἵνα οἱ ταύτας θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθησιν. Ἡ διαταξὶς αὕτη καθέρωσεν ἀρχὴν συνάδουσαν πρὸς τὴν εὐλάβειαν ἣν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ἀπονέμει εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις ἔχει χρεῖαν τοιούτων ἔξωτερικῶν σημείων, ἵνα μὴ λησμονῇ τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα τῆς εὐλαβείας. «Υπόμνημα γὰρ ἐστὶν εἰκὼν, εἶπε κἀλλίστα ὁ Ἰωάννης ὁ Λαμιασκηνός· καὶ ὅπερ τοῖς γράμμασι μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο καὶ τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκὼν· νοητῶς δὲ αὐτῇ ἐνοούμεθα». Οἱ διαμαρτυρούμενοι δὲν παραδέχονται τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν δύνανται εὐλόγως νὰ ἀποδοκιμάσωσιν αὐτὴν καθ' ὀλοκλήρην, ἀφορῶντες μάλιστα εἰς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα ἐθνῶν τινῶν καὶ ἐξαρέτως τῶν μεσημβρινῶν ἐθνῶν, παρ' οἷς, ὡς πολλάκις εἶπομεν, ἡ λογικὴ δύναμις οὕσα ἀσθενεστέρη τῆς φανταστικῆς δεῖται τοῦ υποβοηθηματος ἐκείνου, ἵνα δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ κλίμακός τινος, προσαναβαίῃ μέχρι τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ὄρος περιέχει καὶ τινὰς δευτερευούσας διατάξεις, αἵτινες ἀπ' ἐνὸς μὲν εἶναι δεκτικαὶ παρεξηγήσεων ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τὴν ἀποδοτέαν εἰς τὰς εἰκόνας, ἀπ' ἑτέρου δὲ ἠδύναντο νὰ μὴ περιηφθῶσιν ἐντὸς τοῦ ὄρου χωρὶς νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ εἰς ὃν ἀπέβλεπεν ἡ σύνοδος· τοιαῦτα εἶναι ὁ ἀσπασμός, ἡ προσκύνησις, ἡ προσαγωγὴ θυμαμάτων καὶ φώτων, ὧν ἔνεκεν οἱ ἀπλούστεροι τῶν ἀνθρώπων εὐχερῶς ἐξολοσιθαινοῦσιν εἰς τὴν λατρείαν ἐκείνην ἣν ἀσθητότατα ἀπηγόρευσεν ὁ προκειμένος ὄρος. Πλὴν τούτου ἡ σύνοδος δι' ἑτέρον αὐτῆς διατάξων ἀνένεωσεν ἔθιμά τινα, τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις ἦτο δεκτικὴ πολλῶν καταχρήσεων· ὧρισε λόγου χάριν ἐν τῷ ἐβδόμῳ αὐτῆς κανόνι ὅτι, ἐπειδὴ οἱ χριστιανοκατήγοροι «καὶ ἕτερα ἅτινα ἔθι παρελείποισιν, ἃ χρὴ ἀνανεωθῆναι», διὰ τούτου «ὅσοι σεπτοὶ ναοὶ καθιερώθησαν ἐκτὸς ἁγίων λειψάνων μαρτύρων, ὀρίζομεν

ἐν αὐτοῖς κατάθειον γενέσθαι λειψάνων μετὰ καὶ τῆς συνήθους εὐχῆς· ἐνῶ ἔκτοτε οὐδεμία ὑπήρχε βεβαίωτης περὶ τῆς τῶν λειψάνων τούτων γνησιότητος. Ἄλλ' ἡ σύνοδος, ἀφοῦ διέστειλεν ἐπιμελῶς τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπὸ τῆν λατρείαν καὶ ρητῶς ἀπηγόρευσε τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων, ἐνόμισεν ὅτι προέλαβεν οὕτω πάντα παρεξηγήσεως κίνδυνον ἢ ἐστοχάσθη ἤδη συνεντὸν βὰ διατηρήσῃ ἀρχαία τινα τῆς ἐκκλησίας ἔθῃ, τῶν ὁποίων ἡ κατάργησις, καθ' ὃ προσβάλλουσα προαιωνίους ἔξεις τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἠδύνατο νὰ δώσει ἀφορημὴν εἰς πολλὴν τῶν πνευμάτων ταραχὴν. Σημειωτέον προσέτι ὅτι καὶ ἐν τῷ ὄρφ ὁμιλοῦσα περὶ ἀσπασμοῦ καὶ προσκυνήσεως καὶ θυμιαμάτων καὶ φώτων προσαγωγῆς καὶ ἐν τῷ ζ' κανόνι ἐν ᾧ λόγος γίνεται περὶ τῆς καταθέσεως τῶν ἁγίων λειψάνων ἡ σύνοδος χαρακτηρίζει ἐπανεπιλημμένως ταῦτα πάντα ὡς ἔθῃ ἀπλά.

Ἡ σύνοδος συνεληρώσε το ἔργον αὐτῆς ἐντὸς ἐπτά συνεδριάσεων ἢ μᾶλλον ἐντὸς τῶν τριῶν τελευταίων, διότι αἱ πρώται τέσσαρες, ὡς εἶδομεν, κατηναλώθησαν εἰς ζητήματα προεισαγωγικά. Ἡ δὲ ὀγδόη καὶ τελευταία συνεδρίασις, ἣτις ἐγένετο κατὰ μῆνα Νοεμβρίου, συνεκροτήθη οὐχὶ πλέον ἐν Νικαίᾳ ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ἡ Εἰρήνη ἠθέλησε νὰ περιποιήσῃ ὅσον ἐνδέχεται πλειοτέραν λαμπρότητα καὶ ἐπισημότητα εἰς τὰς πράξεις τῆς συνόδου ταύτης, κερύουσα αὐτὰς καὶ ἀνακηρύττουσα ἐντὸς τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων. Διετάχθησαν δὲ τὰ πάντα εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ συμβῆ διατάραξις τις τῆς συνεδριάσεως, ἀνάλογος τῆς κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος γενομένης. Ὁ Σταυράκιος εἶχε συμπληρώσει τὴν στρατιολογίαν καὶ τὸν ὀργανισμόν τοῦ νέου στρατοῦ, τοῦ ὁποίου πολυάριθμα τάγματα ἔδοτάνησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ ὄμιλος ἦτο ὑπὲρ τῆς συνόδου, αἱ δὲ ἀνώτεροι τάξεις δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιπράξουσιν εἰς τὴν ὑπέροχον ἐκείνην δύναμιν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ προκειμένου περὶ μιᾶς μόνης συνεδριάσεως οὐδὲ καιρὸν εἶχον νὰ παρασκευάσωσι σπουδαία ἀντιπράξιν. Ὅθεν ὁ πατριάρχης Ταράσιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι μετέβησαν ἐν ἀρχῇ Νοεμβρίου εἰς Κωνσταντινουπόλιν, κατὰ ρητὴν τῆς βασιλείσσης πρόσκλησιν καὶ συνῆλθον εἰς Μαγναύραν, ὅπου παρέστη σύμπασα ἡ πόλις καὶ πάντα τὰ στρατιωτικὰ τάγματα. Ὁμιλήσαντες πρὸ πάντων τοῦ πατριάρχου, οἱ συνδικοὶ ἀνεβόητως θριαμβικῶς «νέου Κωνσταντίου καὶ νέας Ἐλένης αἰωνία ἡ μνήμη!» καὶ τότε ἀνεγνώσθησαν οἱ κανόνες τῆς συνόδου, 22 τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἀνεθεματίσθησαν οἱ ἑτεροδοξοῦντες. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ πατριάρχης καθυπέβαλεν ἀντίγραφον τῶν κανόνων, τὸ ὁποῖον ὑπέγραψαν ὁ τε βασιλεὺς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἔπειτα πάλιν ἀπέδωκαν εἰς τὸν πατριάρχην διὰ τοῦ Σταυρακίου. Νεῦν ἐπενεφημίαι ἐπεσφράγισαν τὴν συνεδρίαν ταύτην. Ἡ Εἰρήνη μεγαλαυχουσα ἐπὶ τῷ κατορθώματι ἐπεδαψίλευσε πολυτελεῖ εἰς τοὺς ἐπισκόπους δῶρα, ὃ δὲ Ταράσιος ἐσπευσε ν' ἀναγγεῖλῃ τὰ γενόμενα εἰς τὸν πάπαν. Τότε πρὸς τοὺς ἄλλοις ἡ Εἰρήνη διέταξε νὰ σχεδιασθῇ αὐτῆς διὰ ψηφιδῶν ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Χαλκῆς ἡ τοῦ Σωτήρος εἰκὼν, ἣτις ἄλλοτε ἀποτελοῦσα χαλκὴν στήλην εἶχε καθαιρεθῆ ἐπὶ Λέοντος Γ' (Βιβ. Ι' Κεφ. Β' τοῦ παρόντος τόμου). Ἡ τῆς εἰκόνος ταύτης ἀνέγερσις ἐγένετο μετὰ παρατάξεως ἰκανῆς καί, ἵνα δαιωνισθῇ ἡ μνήμη τοῦ γεγονότος, ἐπεγράφη ἐπὶ τῆς πύλης ἡν καθεῖλε πάλαι Λέων ὁ δεσπότης, ἐνταῦθα ἀνεστήλωσαν Εἰρήνην.

Ἄλλ' ἡ ἀγαλλίασις αὐτῆ δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἴνα ἐπιτύχῃ ἡ διὰ τῆς Ζ' οἰκουμένης συνόδου ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων, εἶχον ἐνωθῆ αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν προαναφερθεισῶν μερίδων, ἡ ἀρχουμένη εἰς μόνην τὴν κατάργησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως ἣς προῖστατο ὁ Ταράσιος, καὶ ἡ ἐπιζητοῦσα τὴν ἀνόρθωσιν τῶν εἰκόνων, ὡς

πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν ὀλοσχερῇ τῆς μεταρρυθμίσεως ἀνατροπῇ, ἣς προΐστατο ὁ Σταυράκιος. Αἱ δύο αὐταὶ μερίδες, συμπράξασαι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα εἰς ὃ συνεφώνουν, κατέβαλον τὴν τρίτην. Ἄμα ὁμως ἐπιτεχοῦσαι τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, διεφάνησαν, διότι οἱ μὲν περὶ τὸν Ταράσιον ἐπρόβλεπον ὅτι δεόν νὰ ἀρκισθῶσιν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου ἀποφασισθέντα, οἱ δὲ περὶ τὸν Σταυράκιον ἐξ ἐναντίας ἐφρόνουν ὅτι πρέπει νὰ προβῶσι περαιτέρω καὶ νὰ καταργήσωσι πᾶσαν τὴν μεταρρύθμισιν. Ἐντεῦθεν αἱ δύο αὐταὶ μερίδες περιήλθον εἰς ρῆξιν, ἣτις κατὰ μικρὸν ἀπέβη δεινοτάτη καὶ ἐπὶ τέλους ἐπήγαγεν αὐτῆς τὸν θρίαμβον τῆς ὀλοσχεροῦς μεταρρυθμίσεως. Ἐν πρώτοις οἱ μοναχοὶ ἤλεγξαν τὸν Ταράσιον διὰ τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ μετροπαθῆς οὗτος ἀνὴρ ἀποκατέστησεν εἰς τοὺς θρόνους αὐτῶν ὑπαντας τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅσοι διατελέσαντες ἄλλοτε ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπεδέχθησαν νῦν τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἔρις κατέπασε μετὰ μικρὸν, διότι ὁ Ταράσιος ἀντιπροέτεινε τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου τὴν ἀποδεξαμένην, πάντας τοὺς μετανοήσαντας ἀρχιερεῖς. Ἄλλ' οἱ μοναχοί, οἵτινες ἤθελον νὰ ἐξοντώσωσιν, εἰ δυνατόν, ὅλους τοὺς ἑτεροδοξοῦντας, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν πρὸς τοὺτους ἀνοχὴν τοῦ Ταρασίου. Ὅθεν κατηγοροῦσαν πάλιν τὸν πατριάρχην ὅτι πολλοὺς ἀρχιερεῖς, περὶ ὧν ἐλέγετο ὅτι σιμωνιακῶς ἐχειροτονήθησαν, ἐτιμώρησε δι' ἑτησίου μόνον ἐπιτιμίου, μεθ' ὃ ἐμελλον νὰ ἀναλάβωσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν παρὰ τοὺς κανόνας. Ὁ πατριάρχης κατ' ἀρχὰς ἐνδοιασας ὀλίγον ἠρνήθη ὅτι ἐσκοπεῖ νὰ ἀποκατάσῃ τοὺς τοιοῦτους, ἔπειτα ὁμως, συνευδοκούσης, ὡς φαίνεται, τῆς βασιλείσεως, συνελευτοῦργησε μετὰ τῶν τιμωρηθέντων, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἔτος τοῦ ἐπιτιμίου αὐτῶν. Οἱ καταποτηθέντες ἐκ τούτου μοναχοὶ δὲν ἔδειξαν πολλὴν εἰς τὸ φρόνημα αὐτῶν ἔγκαρ-

Κάρολος ὁ μέγας (Εἰκὼν τοῦ Δούρου)

πρὸς τὸν ταράσιον, εἰ δυνατόν, ὅλους τοὺς ἑτεροδοξοῦντας, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν πρὸς τοὺτους ἀνοχὴν τοῦ Ταρασίου. Ὅθεν κατηγοροῦσαν πάλιν τὸν πατριάρχην ὅτι πολλοὺς ἀρχιερεῖς, περὶ ὧν ἐλέγετο ὅτι σιμωνιακῶς ἐχειροτονήθησαν, ἐτιμώρησε δι' ἑτησίου μόνον ἐπιτιμίου, μεθ' ὃ ἐμελλον νὰ ἀναλάβωσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν παρὰ τοὺς κανόνας. Ὁ πατριάρχης κατ' ἀρχὰς ἐνδοιασας ὀλίγον ἠρνήθη ὅτι ἐσκοπεῖ νὰ ἀποκατάσῃ τοὺς τοιοῦτους, ἔπειτα ὁμως, συνευδοκούσης, ὡς φαίνεται, τῆς βασιλείσεως, συνελευτοῦργησε μετὰ τῶν τιμωρηθέντων, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἔτος τοῦ ἐπιτιμίου αὐτῶν. Οἱ καταποτηθέντες ἐκ τούτου μοναχοὶ δὲν ἔδειξαν πολλὴν εἰς τὸ φρόνημα αὐτῶν ἔγκαρ-

τέρησιν· διότι, ἀφοῦ κατεκραύγασαν κατὰ τῶν γενομένων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι παρεβίαζον ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις, ἀφοῦ προσέβαλον καὶ αὐτὴν τὴν σύνοδον, τῆς ὁποίας αἱ ἐξηγήσεις ἐφαίνοντο κυροῦσαι τὴν ἀνοχὴν ἐκείνην· ἀφοῦ ἰσχυρίσθησαν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ παπικὴ ἐπικύρωσις δὲν ἐπῆλθεν ἔτι, ἡ δὲ ἐκπροσώπησις τῶν ἀνατολικῶν θρόνων ἦτο ἀμφιβολωτάτη, ἡ σύνοδος δὲν ἦτο οἰκουμενικὴ ἀλλὰ τοπικὴ, ἔπειτα εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἀντιπάλων τοῦ Ταρασίου, Θεόδωρος ὁ ἐπιλεγόμενος Στουδίτης, τὸν ὅποιον ἀπὸ τοῦδε βλέπομεν ἐπὶ μακρὸν πρωταγωνιστοῦντα τῆς μοναχικῆς μερίδος, ἐδέχθη χειροτονίαν παρ' αὐτοῦ, συνεβιάσθη πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς

Ἐπιγραφή Καρόλου τοῦ μεγάλου

σημωνίας καὶ ἐπεβίβη ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἦτο οἰκουμενικὴ, οὐχὶ δὲ τοπικὴ, ὡς πρὸς ὀλίγον ἐβεβαίουν. Ἐν τούτοις εἶναι βέβαιοι ὅτι, ἂν, ἵνα θεωρηθῇ ἡ σύνοδος αὕτη ὡς οἰκουμενικὴ, ἀπαιτεῖτο πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ἡ τοῦ πάπα κύρωσις, οἱ ἀμφισβητοῦντες τὸν οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα τῆς συνόδου εἶχον μέχρι τινὸς δίκαιον, διότι ἡ ἐπικύρωσις ἐκείνη ἀνεβλήθη ἐφ' ἱκανὸν χρόνον.

Τῷ ὄντι, ἂν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰρήνη μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐφαίνετο ἀποκαταθεῖσα διὰ τῆς παρ' ἡμῖν ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων, ὑπῆρχον ὅμως διαφοραὶ τινες ἔτι μὴ συμβιβασθεῖσαι καὶ πρὸ πάντων ὁ πάπας δὲν ἔπαυεν ἐπιδιώκων τῇ συνδρομῇ τῶν Φράγκων τὸν μέγαν σκῆπτρον τῆς συγκροτήσεως πολιτικοῦ κράτους, τοῦ λεγομένου κοσμικοῦ αὐτοῦ κράτους (*), ἐντεῦθεν δὲ ὑπεθάλλοντο αἱ διενέξεις καὶ αἱ διχόνοιαι. Ὁ Κάρολος ὁ μέγας εἶχεν ἔλθει τετάρτην ἡδὴ φορὰν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος καθ' ὃ ἡ Εἰρήνη συνεκρότει τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ εἶχεν ἀπαγάγει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Γαλλίαν τὸν υἱὸν τοῦ δουκὸς Βενεέντου Ἀρχίδος, ἔξ οὗ ὁ δούξ οὗτος δεινῶς προσεβλήθη. Ὅθεν, ἅμα ἀναχωρήσαντος τοῦ Καρόλου, ἐπεμψεν ὁ Ἀρχις πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν προτείνων αὐτὸς μὲν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐδρεῦον ἐν Νεαπόλει, τὸ δὲ Βενεέντον νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Ἀδαγλιν ἐκεῖνον ὅστις πρὸ καιροῦ, ὡς γνωρίζομεν, διετέλει πρόσφυξ ἐν Κωνσταντινούπολει, μετωνομάσθη Θεόδωτος καὶ ὑπέσχετο πάντοτε νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς Λομ-

(*) Τοῦ ἐν Ρώμῃ δηλονότι καὶ ἐν εὐρείᾳ περὶ ταύτην περιοχῇ παπικοῦ κράτους, οὗτινος τὰς βάσεις ἔθηκεν ὁ φράγκος ἡγεμὼν Πιπίνος, ἐλευθερώσας τὴν εἰρημένην χώραν ἀπὸ τῶν Λογγοβαθίων καὶ αἱ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα, οὐχὶ ὁ μέγας Κωνσταντίνος, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ ἐν τῇ παπικῇ Ρώμῃ, ὅστις δῆθεν μεταθεὶς τὴν κρωτεύουσαν εἰς Βυζάντιον τὴν Ρώμην τὴν ἀρχαίαν κατέλειπεν εἰς τὸν πάπαν.

βαρδούς, ἂν ἐδίδοτο εἰς αὐτὸν ἀποχωρῶσα βοήθεια. Πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν ἡ Εἰρήνη προ-
 παραιοκρατομένη τότε νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρυθμίσειν καὶ ἔχουσα
 ἀνάγκην πρὸς τοῦτο τῆς συνδρομῆς τοῦ πάπα καὶ τῶν Φράγκων ἐθυσίασεν διὰ τὰ ἄλλα
 συμφέροντα τοῦ κράτους χάριν τοῦ σκοποῦ ἐκείνου, ἐγκατέλιπε τοὺς Λομβαρδούς, προσ-
 ἤγγισε πρὸς τὸν πάπαν καὶ τὸν Κάρολον τὸν μέγαν καὶ ἐμνήστευσε τὸν υἱὸν αὐτῆς
 Κωνσταντῖνον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων, ἥτις ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν
 ἡμετέρων Ἐρυσθῶ (1). Ἄλλὰ νῦν, ὅτε εἶχε ψηφισθῆ ἡ τῶν εἰκότων ἀναστήλωσις,
 ἡ Εἰρήνη ἐνόμισεν πρῶτον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν τοῦ κράτους πολιτικὴν, πρὸς
 τοὺς ἄλλους καὶ διότι ἡ μερὶς τοῦ Ταρσίου ἐπέμενε εἰς τοῦτο, ἡ δὲ Εἰρήνη συναθί-
 νετο τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τὴν μερίδα ταύτην, ἥτις ἦτο φυσικὴ αὐτῆς σύμ-
 μαχος ἐν τῇ ἐνδεχομένη πάλῃ εἴτε πρὸς τοὺς ἄκρος μεταρρυθμιστάς εἴτε πρὸς τοὺς
 ἄκρος ἀντιμεταρρυθμιστάς. Δυστυχῶς δὲν ἤρκει νὰ μεταβάλῃ πολιτικὴν, ἵνα ἐπιτύχῃ,
 διότι δὲν εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν τῶν εἰκότων ἀναστήλωσιν, εἶχε συγχρόνως διαλύσει
 τοὺς παλαιστράτους τῶν προτέρων χρόνων, εἶχε συγκροτήσει στρατὸν νέον ἀγόμενον
 ὑπὸ ἀξιοματικῶν ἀνικάνων, εἶχε παραλύσει ὅλην τὴν ὑπηρεσίαν διὰ τῆς ἀπο-
 ποιῆς πολλῶν ἐμπειρῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ νῦν ἔμελλε νὰ τιμω-
 ρηθῆ, ἢ μᾶλλον ἔμελλε νὰ τιμωρηθῆ τὸ κράτος διὰ τὴν τῶσαύτην ἐκείνην ἀφρο-
 σύνην καὶ κακοβουλίαν. Πρὸ πάντων ἡ Εἰρήνη διέλυσε τὴν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ
 Καρόλου μνηστειάν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντῖνου, ὃν συνέφευξε ἄκοντα μετὰ τῆς
 ἀρμενίας τὸ γένος Μαρίας, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 778 (2). Ἐνταῦθ' δὲ καίτοι

(1) Καὶ εἶναι τὸ ὄνομα ἀκριβῶς ἢ εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασις τοῦ φραγκογερμανικοῦ
 ὀνόματος τῆς κόρης Röttrudis.

(2) Ἡ Μαρία δὲν ἦτο ἀρμενία ἀλλὰ ἑλληνὶς Καππαδοκίσα. Ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀτυ-
 χῶς συγγέει τὸ Ἄρμενιανὸς πρὸς τὸ Ἀρμένιος. Τὴν Μαρίαν καλεῖ ὁ Θεοφάνης «Κό-
 ρην ἐκ τοῦ Ἀρμενιανῶ», ὃ δὲ Παπαρρηγόπουλος τὸ Ἀρμενιανὸν ἐξέλαβε καὶ ἐνταῦθα καὶ
 ἄλλοι πολλοὶ ταυτῶσμον πρὸς τὸ Ἀρμενία. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἀρμενιανὸν
 ἐκαλεῖτο ἡ Ποντικὴ Καππαδοκία περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Σινώπην. Ἀπὸ τῶν χρόνων περὶ
 τοῦ αυτοκράτορος Ἡρακλείου, λέγει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (περὶ Θεμ. 3), ἡ
 Καππαδοκία διημέθη εἰς τρία θέματα, α' τὴν τοῦ Χαριάνου μετὰ πρωτεύουσης Καισαρίας
 Καππαδοκίας, τὴν τῆς δευτέρας Καππαδοκίας μετὰ πρωτεύουσης, ὡς φαίνεται, Τυάνων, ἐπὶ δὲ
 κάτω καὶ πρὸς θάλασσαν (τὸν Εὐξείνιον πόντον) ἐκλήθη Ἀρμενιανὸν (λέγει ὁ Κ. Πορφυρ.)
 διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ πλειοψηφῶρον τῶν Ἀρμενίων. Ὁ αὐτὸς δὲ λέγει αὐτότ' «τῆς δὲ Καπ-
 παδοκίας, ἥτις ὀνομάζετο Ἀρμενιανὸν, εἰσι πόλεις Ἀμάσεια, Ἰζύρα, Ἀμιός, Νεο-
 καιδάρεια, Σινώπη». Ἐκ τούτων λοιπὸν καθίσταται συμφανέστατον ὅτι τὸ Ἀρμενιανὸν
 οὐδεμίαν ἔχει σχέση ἠθολογικὴν πρὸς τοὺς Ἀρμενίους, εἶναι μάλιστα γνωστὸν ὅτι διηγε-
 κῆς καὶ ἀσπονδον ὑφίστατο μῖσος μεταξὺ Ἀρμενιανῶν καὶ Ἀρμενίων, ἰδίως ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει. Πότε ἐδόθη τὸ ὄνομα Ἀρμενιανὸν εἰς τὴν πρὸς Πόντον Καππαδοκίαν δὲν εἶναι
 γνωστὸν. Λέγει δὲ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος: «οὔτε γὰρ ὁ Στράβων ὁ γεωγράφος
 τῆς τοιαύτης ἐπωνυμίας ἐμνήσθη, καίτοι Καππαδοκίης ὡν τὸ γένος, ἐξ Ἀμασείας τῆς πό-
 λεως». Καὶ ὑποθέτει μὲν ὁ Κ. Π. ὅτι ἴσως ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου, ὁλοῦτε, ὡς φαίνεται, ἐγένετο
 καὶ ἡ εἰς θέματα διαίρεσις τοῦ Κράτους, ἐδόθη τὸ ὄνομα, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ
 Ἰουστινιανοῦ Α' καὶ πρότερον εἶ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρμενίας εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τινὰ μέρη
 τῆς Καππαδοκίας. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ἀρμένιοι τινες ἐν τοῖς καθ' ἡμῶς χρόνοις, ἐνεκα τῆς αὐ-
 τῆς περὶ τὰ ὀνόματα πλάνης, εἰς ἣν ἔπεσον ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἤξιψασαν καὶ ἀξιοῦσι δικαιώ-
 ματα ἐπὶ τὴν ἐθνότητα μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν ἑλλήνων Καππαδοκῶν, τοῦ μεγάλου ρήτορος
 Προσαφραίου, Ἀρεταίου τοῦ ἐξόχου ἱατροῦ καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Στράβωνος. Καὶ ὅμως οἱ λεγό-
 μενοι Ἀρμενιανοὶ ἦσαν ἀσπονδοὶ ἔχθροὶ τῶν Ἀρμενίων, ἡ δὲ Μαρία ἢ ἐκ τοῦ Ἀρμενιανῶ
 κόρης ἦν οὐκ Ἀρμενία, ἀλλὰ Καππαδοκίδα ἐκ τῆς πρὸς Πόντον Καππαδοκίας.

τὰ νεοσύλλεκτα αὐτῆς τάγματα ἔπαθον ἤττας δεινὰς ἐν Ἀσίᾳ μὲν παρὰ τῶν Ἀράβων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Διογένην ἐν Θράκῃ δὲ παρὰ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φιλίττον, ἔξαπέστειλεν οὐδὲν ἦτον τῷ 789 εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν τὸν σακελλάριον καὶ λογοθέτην τοῦ στρατιωτικοῦ Ἰωάννην, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Ἀδαγλιν καὶ τὸν πατρίκιον τῆς Σικελίας Θεόδωρον καταπολεμήσῃ τοὺς Φράγκους. Εἶχε δὲ πέμψῃ προηγουμένως πρὸς τὸν Ἀρχιν δύο ἐκ Σικελίας ἄνδρας κομισάντας αὐτῷ τὸν ἐλληρικὸν ἱματισμὸν ὃν ὠφέλει νὰ περιβληθῇ, τὸ δῖπλωμα τοῦ πατρίκιου καὶ τὸν τύπον καθ' ὃν ἔδει νὰ κείρῃ τὴν κόμην αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἀποθνήσκει ὁ Ἀρχις, οἱ δὲ βενευντῖνοι ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθησαν τὸν ἐλληρικὸν στρατὸν ἀλλὰ καὶ ἠτοιμάσθησαν νὰ πολεμήσωσιν αὐτὸν τῇ συνδρομῇ τῶν Φράγκων· συγκροτηθείσης δὲ μάχης, ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης ἠττήθη καὶ ἐφρονεύθη. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ πάπας ἔκτοτε συνεδέθη ἔτι στενωτέρου μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων, διὰ τῆς προστασίας τοῦ ὁποίου ἐξησφάλισε καὶ ἤρξανε τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτοῦ κράτος (!) οἱ δὲ ἡμέτεροι ἤκιστα ἦσαν διατεθειμένοι ν' ἀποδόσωσι τὰ δημευθέντα κτήματα καὶ τὰ ἀραιρευθείσας διοικήσεις· ὁ πάπας δὲν ἔξαπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ἐπισκόπων τῆς συνόδου· ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Κάρολος ὠρίσθη ὡσαύτως διὰ τὴν αἰλίυσιν τῆς μηποτείας· ἔνεκα δὲ πάντων τούτων αἱ μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σχέσεις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διελύοντο.

Ἐν τῇ πάλῃ λοιπὸν ταύτῃ μετὰ τῆς μερίδος τοῦ Ταρασίου καὶ τῶν ἐντὸς καὶ ἔκτος τοῦ κράτους ἀντιματαρρωθμιστῶν ἡ Εἰρήνη ἐτάσσει μετὰ τοῦ Ταρασίου, ὅτε αἰφνης ἐκινδύνευσεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰοῦ. Ἐν ἔτει 790 ὁ Κωνσταντῖνος Γ' ἦτο ἤδη εἰκοσιετῆς περίπου, καὶ ὁμως ἡ μήτηρ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν πραγματικὴν ἔξουσίαν. Τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ προετάσσει τοῦ τῆς Εἰρήνης ὀνόματος εἰς ἅπαντα τὰ βασιλικά διατάγματα καὶ νομοθετήματα· ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα τοσοῦτον ὀλίγη ἦτο ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ δύναμις ὥστε, κατὰ τὴν ὁμοίαν τοῦ Θεοφάνους, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ συγχάσῃ τῷ βασιλεῖ, ὅλοι δὲ προσήρχοντο πρὸς τὸν λογοθέτην Σταυράκιον τὸν τὰ πάντα κατέχοντα. Τὸν Κωνσταντῖνον λέγει ὁ αὐτὸς χρονόγραφος ρωμαλέον καὶ ἱκανὸν· ρωμαλέος ἴσως ἦτο, ἱκανὸς δὲ βεβαίως δὲν ἀγεδείχθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Εἶχεν ὁμως, φαίνεται, τὴν συνείδησιν τοῦ ἔξουτελισμοῦ εἰς ὃν κτεδικάζετο ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ τὴν συνείδησιν ταύτην ὑπέτρεπον οἱ εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένοι ὀλίγοι ἄνδρες, ὁ μάγιστρος Πέτρος, καὶ οἱ πατρίκιοι Θεόδωρος ὁ Καμουλιανός, καὶ ὁ Δαμιανός, ἐνῶ ἡ πολυκρίθμος σπειρα τῶν περὶ τὴν βασιλίσαν αὐλικῶν, τῶν προίστατο ὁ λογοθέτης Σταυράκιος, ἀφελούμενοι ἀπὸ τὴν φιλαρχίαν καὶ δεισιδαιμονίαν τῆς Εἰρήνης, εἶχον καταπέσει ἀπ' ἐναντίας αὐτῆν, ὡς ἐκ τῶν προγνωστικῶν πληροφρηθέντες ὅτι οὐκ ἔστιν ὠρισμένον παρὰ Θεοῦ νὰ καταλάβῃ ὁ υἱὸς αὐτῆς τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ὅτι ἡ βασιλεία ἀνήκει εἰς αὐτὴν ἐκ Θεοῦ αὐτῇ δεδομένη. Κατὰ τὸ σύνθημα τὰ ἑκατέρωθεν συμφέροντα ὑπέβαλλον τὴν ἔριν, διότι οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἄνδρες ἤλπίζον ὅτι αὐτοῦ ἀρξάντος θέλουσι περιέλθει εἰς χεῖρας αὐτῶν ἅπαντα τὰ ὠφελήματα ὅσα ἐνέμοντο οἱ περὶ τὴν Εἰρήνην καὶ τὸν Σταυράκιον. Ὅθεν κατέπεσαν τὸν νέον βασιλέα ν' ἀρπάσῃ τὴν πρώτην ἐπιτηδείαν πρὸς τοῦτο περίστασιν, ἵνα συλλαβὼν τὴν βασιλίσαν καὶ ἔξουσίαν εἰς

(!) Αὐτὸ δηλαδὴ, ὅπερ πρὸ ὀλίγου ὁ συγγραφεὺς ὀνόμασε κοσμικὸν καὶ πολιτικὸν κράτος τοῦ πάπα. Ἐνταῦθα μετέφρασε τὸ ὄνομα πιθανῶς ἐκ τοῦ γερμανικοῦ Kirchenstaat—τὸ παπικὸν κράτος, τὸ κράτος τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας τὸ πολιτικόν.

ὁ Κάρολος παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Δύσεως. Ἐν τέλει δὲ τοῦ 790 προσέβαλε διὰ στόλου ἰσχυροῦ τὴν Κύπρον καὶ ἄλλα παράλια τοῦ κράτους καὶ ἀπήρξατο συνεπαγόμενος πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἐνθ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὀλόκληρος διετέλει παρατεταγμένους μὲν ἐνώπιον αὐτοῦ ἀλλ' ἀπρακτῶν. Τότε ὁ τῶν Κιβυρραιωτῶν στρατηγὸς Θεόφιλος, μὴ δυνήθεις νὰ ὑποφέρῃ τὸ ὄνειδος τοῦτο, ἐξώρμησεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας καὶ ἠγωνίσθη τοσοῦτον περιφανῶς ὥστε, ὅτε ἐπὶ τέλους ἐνδοῦς εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀντιπάλων ἠγχαλωθεύθη καὶ ἀπήχθη πρὸς τὸν Ἀραρόν, ὁ καλῖφης θαυμαζῶν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ αὐτὸν διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων καὶ νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Ἄλλ' ὁ γενναῖος καὶ χρηστὸς Θεόφιλος ἀπέκρουσε τὴν προσφορὰν, περιετρόνησεν ἔπειτα τὴν ἀπειλὴν καὶ τελευταῖον ὑπέστη τὸν διὰ τοῦ ἕψους θάνατον, προτιμήσας νὰ γίνῃ μάρτυς τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ μᾶλλον ἢ νὰ προδώσῃ αὐτὰς ἀντὶ τιμῶν καὶ ὠφελημάτων.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἡ Εἰρήνη, μὴ εὐχαριστηθεῖσα εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς συνωμοσίας τῶν περὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀδικῶν, ἐνόμισεν ὅτι θέλει ἐξασφαλίσαι ἑαυτὴν πλειότερον ἐὰν ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ στρατοῦ ὄρκον διαλαμβάνοντα ὅτι, ἐν ὄψῃ αὐτῆς ἔῃ, οὐδέποτε θέλουσιν ἐπιτρέψαι εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς νὰ καταλάβῃ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν. καὶ οὐδὲ εἰς τοῦτο ἀρκομένη ἤρξατο νὰ προαίτητῃ τοῦ δνόματος τοῦ υἱοῦ τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς ἀπάσας τὰς δημοσίας τῆς κυβερνήσεως πράξεις. Καὶ ἡ μὲν βασιλικὴ φρουρὰ, ὁ στρατὸς Θράκης καὶ ὀλίγα τινὰ τῶν ἀνατολικῶν ταγμάτων ὤμοσαν τὸν ἀπαιτηθέντα ὄρκον ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο διατεθειμένον νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς περὶ τοῦτον διαταγὰς, ὅτε πρῶτον τὸ ἀρμενιακὸν σῶμα κατεξανάστη κατὰ τῶν περὶ τοῦ προκειμένου ὄρκου παραινέσεων τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου, ἐξ οὗ ἡ Εἰρήνη ἠναγκάσθη ν' ἀποστείλῃ ἓνα τῶν ἐπιθεωρητῶν τοῦ στρατοῦ, ἵνα ἐπιχειρήσῃ ἀνάγκαισιν καὶ συλλίβῃ τοὺς πρωταίτιους. Εἶναι δὲ περιέργον ὅτι ὁ ἀπεσταλμένος οὗτος, τοῦ ὁποῦ τοῦ κύριον ὄνομα ἦτο Ἀλέξιος, ἐπωνομάζετο Μουσελέμ καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ τοῦτο, ὅπερ προδήλως ἦτο ἀπλὴ ἀλλοίωσις τῆς προσφορᾶς τοῦ δνόματος Μουσελέμ (1), μαρτυρεῖ ὅτι ἡ μουσουλμάνος ὃν εἶχεν ἐπιστρέψαι εἰς τὸ χριστιανικὸν θεῖσκειμα ἡ τοῦλάχιστον ἐγεννήθη ἐν χώραις μουσουλμανικαῖς. Ὅπως δὲ ποτε ὁ Ἀλέξιος οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ τὴν στέαν ἀλλ' ἀνέλαβεν ἐκὼν ἢ ἄκων τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, ὅστις ἀποβαλὼν ἤῃ πᾶσαν ὑποταγὴν πρὸς τὴν Εἰρήνην ἀνευφήμησε μόνον βασιλεῖα τὸν Κωνσταντῖνον Σ'. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπραξάν ἀμέσως οἱ τῶν λοιπῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας θεμάτων στρατοί, διώξαντες μὲν τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς ὁ Σταυράκιος καὶ ἡ Εἰρήνη, ταχθέντες δὲ ὑπὸ τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν ἡγεμόνας, τοὺς προμάχους τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐν οἷς διέπρεπον ὁ δαφνοστεφὴς Λαχανοδράκων. Καὶ τότε τὰ πλησιέστερα εἰς τὴν πρωτεύουσαν τάγματα συνελθόντα εἰς Ἀτροφᾶς ἐπανέλαβον κοινῇ γνώμῃ τὴν ἀπαίτησιν ἣν εἶχον ν' ἀναλάβῃ τὴν βασιλείαν ὁ ἐνήλιξ ἤδη γενόμενος Κωνσταντῖνος. Ὁ Σταυράκιος οὐδ' ἐφραντίσθη ν' ἀντιπαραταχῇ μετὰ τῶν νεοσυλλέκτων αὐτοῦ ταγμάτων κατὰ τῶν ὑπερμάχων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἡ δὲ καταπονηθεῖσα Εἰρήνη ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς ν' ἀπέβῃ πρὸς τὸν ἐν Ἀτροφᾶς στρατόν, ὅστις, ἀποδεξάμενος τὸν νέον βασιλεῖα ἐν ἀνευφημίαις, αὐτὸν μὲν ἐκύρωσεν αὐτοκράτορα ἀπεκέρυξε δὲ τὴν τοῦτου μητέρα. Ἐπειδὴ τὰ πόρρω στα-

(1) Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές. Μουσελέμ, ἀραβιστὶ δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ Μουσελέμ (εἶ καὶ ἀμφότεραι αἱ λέξεις ἐκ τῆς αὐτῆς παραγόνοια ρίζης) ἀλλ' εἶναι λέξεις σηματούσσα τεταγμένους, διορθωμένους, ἐμπειπιστημένους, ἐπίτροπος, μουσελέμ=ἐπίτροπος, ὑποδιοικητής.

θμεύοντα αρμενιανά τάγματα δὲν εἶχον προσέλθει εἰς Ἀτρώαν, ὁ βασιλεὺς ἐξαπέστειλεν ἀμέσως πρὸς ταῦτα τὸν τε Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς Ἰωάννην, ἵνα δεχθῶσι τὸν κατὰ τῆς Εἰρήνης ὄρον τὸν ταγματῶν ἐκείνων· αὐτὸς δ' ἐπέστρεψε κατὰ μῆνα Δεκέμβριον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καθήρεσε καὶ ἐτιμώρησε τὸν τε Σταυράκιον καὶ τοὺς ἄλλους ὁπαδοὺς καὶ φίλους τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ταύτην ὅμως ἐσεβάσθη ἐπιτρέψας ν' ἀπέλθῃ εἰς τὸ παλιόν ὄπερ εἶχε κατασκευάσει ἐαυτῇ παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Ἐλευθερίου καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχε κατακρύψει τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων αὐτῆς.

Αὕτη ἦ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐπιείκεια τοῦ Κωνσταντίνου Σ' ἥθελεν εἶναι τῷ ὄντι ἀξίειαινος, ἐὰν ἦτο ἱκανὸς νὰ προλάβῃ ἢ νὰ περιστείλῃ τὰ πιθανὰ ἀποτελεσμάτα τῆς μετριοπαθείας αὐτοῦ. Δυστυχῶς τὰ πράγματα ἀπέδειξαν μετ' ὀλίγον ὅτι ἐγένετο παίγιον καὶ θῦμα τῆς φιλόχου ἐκείνης γυναικὸς. Οἱ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πολέμιοι τῆς μεταρρυθμίσεως ἀδιακόπως ραδιουργούμενοι καὶ ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς Εἰρήνης ἀφορμὴν μόνον ἐζητοῦν ἵνα καταβάλλωσι τοὺς ἀντιπάλους· καὶ ἐν τῷ μεταξύ, ἵνα ταράξωσι τὰ πνεύματα ἐν Κωνσταντινουπόλει, διέπραξαν μεγάλην τιμὰ τυρκικῶν, καθ' ἣν πλεῖστοι οἰκίαι κατεκάησαν καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις ὅ τε τρίκλινος τοῦ πατριαρχείου ὁ λεγόμενος Θωμαῆ-τις καὶ αἱ ὑποκάτω αὐτοῦ κამάροι, ἔσθρα ἐφυλάτταντο, παρεκτὸς ἄλλων πολυτίμων βιβλίων, πολλὰ τοῦ Χρυσοστόμου χειρόγραφα, διὰ παντὸς τότε ἀπολεσθέντα.

Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἀνικανότης καὶ ἡ κενοδοξία τοῦ Κωνσταντίνου Σ' παρέσχον εἰς τὴν Εἰρήνην καὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς εὐκαιρίαν νὰ διαπραξῶσι πολὺ σπουδαῖοτερα τολμήματα. Οἱ Βουλγάροι καὶ οἱ Ἄραβες δὲν ἔπαιον ἐπιχειροῦντες ἐπιδρομὰς, ἐκάτεροι εἰς τὰς ὁμόρους αὐτοῖς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, καὶ ἔπρεπε βεβαίως νὰ περισταλάσων. Ὁ Κωνσταντίνος ὅμως, ἀντὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ ἔργον εἰς τοὺς δεδοκιμασμένους στρατηγούς ὑφ' ὧν περιστοιχίσθη καὶ οἵτινες ἤθελον πρὸ πάντων φροντίσει ν' ἀναδιοργανώσωσι τὰ κάκιστα ἔχοντα εὐρωπαϊκὰ τοῦ στρατοῦ τάγματα, ἀπεφάσισεν ἀπ' ἐναντίας νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὶν περικύβησῃ εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἀρχαίαν ἠθικὴν καὶ ὀλικὴν δύναμιν.

Καὶ πρῶτον ἀπῆλθεν ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον 791, ἀλλὰ μόλις μικρὸν συνάψας ἀγῶνα πρὸς τὸν κύριον τῆς Βουλγαρίας Κάρδαμον περὶ τὸ φρούριον τὸ ἐπιλεγόμενον τοῦ Προβάτου καὶ κείμενον παρὰ τὸ ρυάκιον τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐτρατίη διὰ νυκτὸς εἰς φυγὴν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ δὲ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους προήλασεν ἐπὶ τοὺς Ἄραβας, οἵτινες ἐλειλάτουσιν τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κιλικίαν· ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα κατώρθωσε λόγον τι ἄξιον, ἡ δὲ Εἰρήνη ὠφελήθησα ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀποτυχίας ἐνήγγησεν ὥστε οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς νὰ ζητήσωσιν ἀναφανδὸν τὴν ἐπανάδὸν τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν. Ὁ βασιλεὺς μαθὼν τὰ ἐνεργούμενα ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλ' ὅτε ἀφίκετο περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους εὔρε τὰ πράγματα ὠρμάσαντα, οὐδ' ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰς ραδιουργίας τῆς μητρὸς καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἠναγκάσθη ν' ἀναγορεύσῃ αὐτὴν πάλιν συμμέτοχον τῆς βασιλείας. Ἐννοεῖται ὅτι συγχρόνως ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ Σταυράκιος, οἱ δὲ δύο οὗτοι πονηροὶ τοῦ κράτους δαίμονες ἠκολούθησαν ἀμέσως εἰς τὸ πῶς νὰ καταστήσωσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἀσφαλεστέραν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔστω καὶ διὰ τῆς θυσίας τῶν πολιτιστικῶν δημοσίων συμφερόντων. Πρὸ πενταετίας, ὄντες κύριοι τῶν πραγμάτων, εἶχον διαλύσει τοὺς παλαιμάχους τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ τῆς φρουρᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναπληρώσαντες αὐτοὺς διὰ νεοσυλλέκτων, οἵτινες εἶδο-

μεν ὁπόσων συμφορῶν ἐγένοντο παραίτιοι. Ἄλλὰ γινώσκομεν ἤδη ὅτι μέγα τοῦ στρατοῦ μέρος ἐνεπνέετο ἔτι ὑπὸ τῶν φρονιμῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, μάλιστα δὲ τὰ ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ στρατολογούμενα καὶ σταθμεύοντα τάγματα. Ἀφ' ἧς δὲ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Κωνσταντῖνος Σ' μόνος, ἐπειδὴ ἀνεκάλεσεν εἰς ἐνέργειαν πολλοὺς τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ ἀρχαίου στρατοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως ἤρχισεν ἀναπτερούμενον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ τάγματα, ὥστε κίνδυνος ὑπῆρχε μήπως ἀφηνιάσαντα ματαιώσωσιν ὅλας τὰς προσπάθειάς δι' ὧν ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ Σταυράκιος ἐπέτυχον αὐτῆς νὰ ὑπεισέλθωσιν εἰς τὴν ἔξουσίαν. Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ἐξοντώσωσιν ἐκ παντὸς τρόπον τοὺς ἀντιπάλους ἐκείνους καὶ ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξίου, τοῦ γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς στρατηγῶ τῶν Ἀρμενιῶν. Τὸν Ἀλέξιο τούτον εἶχε προηγουμένως ἔτι ἀνακαλέσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Κωνσταντῖνος Σ', ἴσως διότι ἐδυσπίσται πρὸς αὐτόν, ἐνόσφ διετέλει ἄγων τὰ ἀγέροχα ἐκεῖνα τάγματα· ἀλλ' εἶχε περιποιηθῆ τὸν ἄνδρα τιμήσας αὐτόν διὰ τῆς τοῦ πατρικίου ἀξίας. Νῦν δέ, ἐπειδὴ τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιῶν ἀπεποιήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν γενομένην περὶ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ μεταβολήν, καί, ὡς λέγεται, ἐζήτησε νὰ ταχθῆ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀλεξίου, ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ Σταυράκιος κατηγορήσαν αὐτὸν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ ἐκούρευσαν καὶ ἐφυλάκισαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ συμπληροῦντες τὴν κακοβουλίαν ἐτύφλωσαν τὸν δυστυχῆ ἄνθρωπον. Ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Κωνσταντῖνος Σ' ἀπεφάσισεν, ὑπενδίδων εἰς τὰς ἐπιβουλάς εἰσηγήσεις τῆς μητρὸς του καὶ τοῦ φίλου αὐτῆς, νὰ θυσιάσῃ ἄνδρα εἰς ὃν κυρίως ὄφειλε τὴν ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως εἰς ἣν εἶχε περιέλθει ἀπαλλαγὴν, μαρτυρεῖ τὴν ὀλεθρίαν τοῦ νέου ἐκείνου ἀδυναμίαν, ἣτις ἔμελλε γ' ἀποβῆ πολλῶν ἔτι δεινῶν πρόξενος.

Οὐδὲ ἠκόσθησαν οἱ τῶν πραγμάτων κυβερνηταὶ εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο θῦμα ἀλλ' ἀπεφάσισαν νὰ καταστῆσωσιν ἐκ μέσου ἅπαντας τοὺς ἐπισημότερους στρατηγούς τοῦ ἀρχαίου στρατοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὄφελήθησαν κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο ἐτος 792 ἀπὸ νέας τινὸς ἐπιδρομῆς ἣν ἐπεχείρησεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κάρδαμος καὶ ἔπεισαν τὸν βασιλέα νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ τῶν εὐαρίθμων καὶ ἀπειροπόλεμον ταγμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεπαγόμενος καὶ ἅπαν τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. Ψευδοπροφηταὶ ἀνήγγελλον ὅτι ἡ νίκη εἶναι βεβαία, ὥστε ὁ βασιλεὺς θαρρήσας παραλόγως ἐξώρμησεν ἀσκόπως καὶ ἀτάκτως, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, κατὰ τῶν πολεμίων, οἵτινες εἰδοποιήθησαν, ὡς φαίνεται, περὶ ἀσθενείας τοῦ ἐπηρεζομένου στρατοῦ καὶ ἀσφαλισθέντες εἰς τὰ ὄχυράματα αὐτῶν περιέμενον τὸν Κωνσταντῖνον Σ'. Τῷ ὄντι γενομένης τῆς ἐφόδου ὑπὸ τοῦ γενναιοτέρου ἀλλὰ καὶ εὐαρίθμου μέρους τοῦ στρατοῦ, ἀγομένου ὑπὸ στρατηγῶν ἐπιφανῶν, ἀπεκρούσθη αὐτῆ, ἀφοῦ ἔπεσον οἱ κράτιστοι τῶν ἀνδρῶν, καὶ τότε ἐξελθόντες οἱ Βούλγαροι τῶν ὄχυρωμάτων ὄρμησαν κατὰ τῶν λοιπῶν καὶ ἐπήνεγχον δεινοτάτην εἰς αὐτοὺς φθοράν. Ἡ ἔτι αὕτη ὑπῆρξε μία τῶν ὀλεθριωτέρων ὅσας ὑπέστη ποτὲ τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Ἐκεῖ ἔπεσον ὁ γηραιὸς Μιχαὴλ Λαχονοδράκος, ὁ πάλα ποτὲ διατελέσας δεξιὸς βραχίων τοῦ Κωνσταντῖνου Ε', ἐκεῖ ὁ ἀρμένιος Βάρδας, ὁ ἡγεμὼν τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς Στέφανος, ὁ Χαμέας, ὁ Νικητάς, ἅπαντες στρατηγοὶ πρὸς τοὺς ὁποίους μεθ' ὑπερηφανείας καὶ πίστεως ἀπέβλεπον ὁ στρατὸς καὶ ἡ πολιτεία. Περιήλθε δὲ καὶ ἅπαντα ἡ ἀποσκευὴ καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων, οἵτινες εὐτυχῶς δὲν ἐφάνησαν ἐπιτήδειοι νὰ ὄφελῃθωσιν ἐκ τῆς τῆς νίκης. Οὐδὲν ἦττον ἡ ζημία ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ὀλεθρία ἕνεκα τῶν δεινῶν ἐσωτερικῶν κλισημῶν ἐξ ὧν ἐσείσθη τὸ κράτος.

Τὰ λείψανα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ περιουναχθέντα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἶχεν ἐπανέλθει κακῶς ἔχων καὶ ὁ βασιλεὺς, ἐνόησαν ἴσως τὴν ἐπιβουλήν ἣς ἐγέ-

νοντο θῦμα, βεβαίως δὲ ἠσθάνθησαν τὸν ἔξουτελισμὸν εἰς ὃν περιήλθον ὑπὸ τὴν ἀγεννή κυβέρονειν τοῦ Κωνσταντίνου 5' καὶ ἐθυμηθέντες τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τοῦ πάππου αὐτοῦ ἀπεράσιον ν' ἀναγορεύουσι βασιλεῖα ἕνα τῶν περιλοιπομένων ἐκείνου υἱῶν, τὸν Νικηφόρον. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη δὲν ἐχρησίμευσεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ δυσχερεστέρους τοὺς ταλαιπώρους γόνους τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ὁ Κωνσταντίνος 5' ἡ μάλλον ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ Σταυράκιος, προλαβόντες τὸν μὲν Νικηφόρον ἐτύφλωσαν ἅπαντες δὲ τοὺς τέσσαρας αὐτοῦ ἀδελφούς, Χριστόφορον, Νικητάν, Ἀνθίμον καὶ Εὐδόκιμον, ἐγλωσσοκόπησαν. Καί, ἐπειδὴ τὰ ἀρμενιὰκά τάγματα ἀναφανδὸν ἦδη ἐστασίασαν, ὁ βασιλεὺς ἔξεστράτευσε κατ' αὐτῶν ἐν ἔαρι τοῦ 793 μετὰ στρατοῦ, ὅστις βεβαίως δὲν ἤθελε τολμήσει νὰ μετρηθῇ πρὸς τοὺς παλαιμάχους ἐκείνους ἄνδρας, ἐὰν διὰ προδοσίας δὲν ἐγίνοντο οἱ βασιλικοὶ κύριοι τοῦ φρουρίου Καμάχου, ὅπου οἱ Ἀρμένιοι εἶχον στήσει τὸ στρατήγιον αὐτῶν. Παραισεθλόντες λοιπὸν λαθραῖως οἱ βασιλικοὶ εἰς τὸ φρούριον τοῦτο καὶ ἐπιπεσόντες ἀδοκίμως κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐνίκησαν νίκην εὐχερῆ. Αἱ δὲ ἐκδικήσεις εἰς τὰς ὁποίας ἔξεστράτησαν ὑπῆρξαν φοβεραὶ. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως ἐθανατώθησαν ἢ ἄλλως ἐτίμωθήθησαν καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν ἐδημεύθησαν. Ἰνα δὲ διαδοθῇ σωτήριος τρόμος παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, κατὰ συμβουλήν τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ Σταυρακίου, χίλιοι ἐκ τῶν Ἀρμενίων (1) ἐκείνων ἀπαχθέντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπέκλυψαν εἰς ποιήν ἀλλόκοτον, διότι ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐκάστου αὐτῶν ἐπεγράφησαν μέλανι κεντητῶ, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, αἱ λέξεις ἀρμενιὰκὸς ἐπίβουλος μεθ' ὃ διεσπάρησαν οὗτοι εἰς Σικελίαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς νήσους, ὡς μαρτύρια ζωντανὰ τῆς τιμωρίας ἣτις περιέμενε πάντα· ἅσοι ἤθελον τολμήσει νὰ ὑψώσωσι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνευθείσεως κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει γυναικοκρατίας καὶ μοναχοκρατίας.

Εἰρήνη μόνη,
ἐπὶ νομισμάτων ἐν μεγεθυθείσει

Ἀλλ' ἡ Εἰρήνη, ἀρῶν μετεχειρίσθη τὸν ἄθλων αὐτῆς υἱὸν Κωνσταντίνον 5' ἵνα καταστρέψῃ ὅλους ὅσοι εἶχον ζητήσει νὰ περιποιήσωσιν αὐτῶ τὴν ἀρχήν, ἔπειτα, ζηλοτυποῦσα πάντοτε κατὰ τοῦ υἱοῦ, ἐπεχείρησε νὰ ποιήσῃ καὶ τοῦτον ἐκποδῶν, ἐπὶ τούτῳ δὲ ἔπραξε τὰ ἀνοσιώτατα τῶν πραγμάτων. Ὁ Κωνσταντίνος 5', ὅστις εἶχεν ἄκων νυμφευθῆ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαρίαν, ἀπέπεμψεν αὐτὴν ἄνευ οὐδενὸς λόγου καὶ ἠνάγκασε νὰ λάβῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἔπειτα δὲ ἀμέσως ἔλαβεν ἄλλην σύζυγον, μίαν τῶν θαλαμηπόλων τῆς Εἰρήνης, ὀνόματι Θεοδότην, ἣν καὶ μετ' ὀλίγον Αὐγουστὸν ἀνηγόρευσεν. Ὁ Θεοφάνης ὁμολογεῖ ὅτι ἡ Εἰρήνη, ἣτις πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν εἶχεν ὑποχρεώσει τὸν υἱὸν τῆς παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ νυμφευθῆ τὴν Μαρίαν, ἔπειτα οὐ μόνον δὲν ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σκανδαλώδους τούτου χωρισμοῦ καὶ νέου γάμου ἀλλ' ἐνεθάρρυνεν ἅπ' ἐνιγτίας αὐτὸν εἰς ταῦτα, κατανοοῦσα ὅτι διὰ τοιαύτης διαγωγῆς θέλει οὗτος ἐπισύρει τὴν κοινὴν κατάκρισιν καὶ θέλει εὐκολύνει τὴν πτώσιν αὐτοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο τῶ ὄνει παρήγαγε πολλὴν ταρχήν. Ὁ πατριάρχης Ταράσιος

(1) Πλημμελῶς λέγεται Ἀρμενίων, ἀντὶ Ἀρμενιὰκῶν, ἦτοι Καππαδοκῶν ἢ Ποντικῶν.

κατ' ἀρχάς ἠθέλησεν ἐντόνως νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὸ τε διαζύγιον καὶ τὸν γάμον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐσωπῆσεν, ἀπειλήσαντος, ὡς λέγουσι, τοῦ βασιλέως ὅτι, ἂν δὲν γίγη ἡ θέλησίς του, κατ' ἄλλους μὲν μέλλει νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων κατ' ἄλλους δέ, ὅπερ πιθανότερον, θέλει διατάξῃ αὐθις τὴν τῶν εἰκόνων καθαίρεσιν. Τὸ δὲ ἔτι πιθανότερον εἶναι ὅτι ὁ Ταράσιος δὲν ἐφοβήθη τὰς ἀπειλὰς τοῦ Κωνσταντίνου 57, τὸν ὁποῖον καλῶς ἐγίνωσκεν ὄντα ἀσθενεστάτου χαρακτῆρος καὶ μηδὲν δυνάμενον νὰ τολμήσῃ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς μητρὸς, ἣτις βεβαίως δὲν ἔμελλε νὰ ἐπιτρέψῃ οὔτε τῶν εἰδώλων τὴν ἀνέγερον οὔτε τὴν καθαίρεσιν τῶν εἰκόνων. Ὁ πατριάρχης ἐνέδωκε πρὸ πάντων ἵνα ἀπορῦγῃ τὰ σκιάδαλα. Καὶ δὲν ἐπέισθη μὲν νὰ εὐλογῆσῃ τὸν γάμον ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐτελεύτησεν ὑπὸ τοῦ οἰκονόμου Ἰωσήφ, ἠνέσχετο τὰ γενόμενα. Ἄλλως ὅμως ἐφρόνοντο ὁ τε γέρον ἠγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Σακκουδίου Πλάτων καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, καίτοι συγγενεῖς ὄντες νέας βασιλείας τῆς Θεοδοτίας. Οἱ δύο οὗτοι μοναχοὶ κατεξανέστησαν μετὰ πολλῆς τόλμης καὶ ἐπιμονῆς κατὰ τῆς ἀνομίας τοῦ βασιλέως, ὃν καὶ νέον ἠρῶσθιν ἀπεκάλεσαν, πικρῶς δὲ ἠλεγξαν τὸν Ταράσιον διὰ τὴν ἀλίγην αὐτοῦ εὐσταθείαν. Εἰς μάτην οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἠγωνίσθησαν ἢ νὰ πτοήσωσιν αὐτοὺς δι' ἀπειλῶν ἢ νὰ προσοικειωθῶσι δι' ὑποσχέσεων καὶ τιμῶν. Ἀμφότεροι οὐ μόνον τὸν βασιλέα ἀφώρουν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Ταράσιον ἔπασσαν πᾶσαν κοινωνίαν, διότι δὲν ἐπεδείξατο ἀποχωρῶντα ζῆλον κατὰ τῆς ἀθέσευ τοῦ βασιλέως διαγωγῆς, διότι ἐξηκολούθει δεχόμενος αὐτὸν ἐν τῇ κοινῇ τῆς ἐκκλησίας, διότι ἐπέτρεψε νὰ περιβλήθῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἡ πρόην βασιλίτσα Μαρία καὶ διότι, ὡς ἠξίου, οὐδὲ τὸν οἰκονόμον Ἰωσήφ ἀπηγόρευσε νὰ ἐπλογῆσῃ τὸν γάμον. Δὲν ἠρκοῦντο εἰς τὸ ὅτι ὁ Ταράσιος ἀπειποιήσῃ νὰ δώσῃ μὲν τὴν ζητήν αὐτοῦ συναίεσιν, νὰ τελέσῃ δὲ αὐτὸς τὴν τοῦ γάμου ἱεροπραξίαν. Τα κατ' οἰκονομίαν παρ' αὐτοῦ πραχθέντα ἐοικελευσαν ὡς ἀξιοκατάκριτον ἀδυναμίαν καὶ ὡς ἔμμεσον πρὸς πᾶσαν ἀκολασίαν προτροπήν. Ἀφορισάντες δὲ καὶ πάντας ὅσοι ἀνεγνώρισαν τὸν μοιχικὸν τοῦ βασιλέως γάμον ἐκάλεσαν τὸν κληρὸν εἰς ἀντίστασιν, ἠξιώσαντες ὅτι καὶ οἱ κατώτεροι τῆς ἐκκλησίας λειτουργοὶ δικαιοῦνται νὰ καταδικάσωσι τοὺς παραβάτας τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἐπισκόπους, καὶ ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ λόγων ἔφερον πάλιν εἰς μέσον τὴν ἀντικανονικὴν ἐκλαίον ἐπὶ πατριάρχην χειροτονίαν τοῦ Ταρασίου. Ἐὰν ὁ Κωνσταντῖνος 57 εἶχε τὸ ἡμῶν τῆς τόλμης τοῦ πάππου αὐτοῦ ἢ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας ταύτης, ἦθελεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἀσθηρῶς πολιτενομένης, περιστελεῖν τὴν ἀθάδεαν τὴν δὴ τότε μὲν μοναχῶν. Ἄλλ' ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἦτο ἄνθρωπος μαλακὸς ἢ δὲ μοχθηρὰ αὐτοῦ μήτηρ ὑπέβαλε τὴν ταραχήν, ἵνα ἐξευτελίσῃ αὐτὸν ἐπὶ μάλλον καὶ μᾶλλον. Ἡ Θεοδότη καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς κατεδέχθησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι μετὰ δώρων τὸν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην ἀλλ' εἰς μάτην. Τότε τελευταῖον συνελήφθησαν ὁ τε Πλάτων καὶ ὁ Θεόδωρος καὶ οἱ κριώτατοι τῶν συνεργῶν αὐτῶν μοναχῶν καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐφυλακίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ δὲ λοιποὶ ἐξωρίσθησαν εἰς Θεσσαλονίαν. Ἡ δὲ Εἰρήνη, ἐν ἅφ' ἑνὸς ὑπηγόρευσε εἰς τὸν υἱὸν τῆς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἵνα ἀξήσῃ τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος τῶν μοναχῶν καὶ τῶν κληρικῶν, ἀφ' ἑτέρου συνενοεῖτο κρυφίως μετὰ τῶν καταδικωμένων καὶ ἐμετροῖε τὴν ἀσθηρότητα τῶν διαταχθέντων ἵνα διατηρῇ ἀκμαίαν τὴν πρὸς αὐτὴν εὐνοίαν τῆς πολυαριθμοῦ καὶ ἰσχυρᾶς ἐκείνης τῶν ἀνθρώπων τάξεως. Κατώρθωσε δὲ νὰ παραγάγῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ τῆς ὑπονοίας καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ταρασίου, καίτοι τοσοῦτον ἐπιεικῶς ἀναδειχθέντος πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν δυσχερῆ ταύτην περίστασιν, καὶ κατέεισε τὸν

Κωνσταντίνον Σ' νὰ καθυποβάλλῃ τὸν Ταράσιον εἰς ἀδιάρκον τῖνα κατασκοπεῖαν καὶ ἀγρῶν νὰ περιορίσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁσαύποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐξώθησεν ἡ Εἰρήνη τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μισήσῃ καὶ πευφρονήσῃ αὐτὸν ἢ κοινῇ γνώμῃ, ἡ ἐπιτυχία τοῦ τελικοῦ αὐτῆς σκοποῦ ἔμελλε νὰ ἀναβλήθῃ ἐπὶ τῖνα ἔτι χρόνον. Ὁ στρατὸς ἔσφζε πάντοτε τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀπόγονον βασιλέων οἵτινες εἶχον περιποιήτῃ τοσοῦτο κλέος· καὶ τοσαύτην δύναμιν εἰς τὸ κράτος. Ἡ Εἰρήνη ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ πεισθῇ περὶ τούτου, ὅτε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 796 μετέβη μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς εἰς τὰ θερμὰ λουτρὰ τῆς Προύσης. Ὁ Κωνσταντίνος Σ' μαθὼν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅτι ἡ Θεοδότη, ἣτις εἶχε μείνει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔτεκεν υἱὸν ὀνομασθέντα Λέοντα, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν· ἡ δὲ Εἰρήνη νομίσασα τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν καθάρσειν αὐτοῦ, ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κερδήσῃ διὰ δωρῶν καὶ ὑποσχέσεων τοὺς ἀγωνίας τῶν ταγματῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε. Καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας κατὰ Μάρτιον τοῦ 797, ὁ Κωνσταντίνος Σ' ἐκστρατεύει μετὰ 20.000 ἀνδρῶν λογάδων καὶ προθύμων ἐκ τῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας θεμάτων κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἶχον ἐμβάλει εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἡ Εἰρήνη ἐνόησεν ὅτι τὸ ἐπιχειρημα ἠδύνατο νὰ εὐδοκίμησῃ καὶ ὅτι, ἂν ὁ Κωνσταντίνος Σ' ἐπανήνοχο νικηφόρος, αὐτὴ ἦτοτε τρέξει τὸν ἕχατον κίνδυνον. Ὅθεν πείθει τὸν υἱὸν τῆς νὰ παραλάβῃ μετ' ἑαυτοῦ τὸν Σταυράκιον, συγγενεῖται δὲ μετὰ τοῦ ἀθλίου τούτου εὐνοῦχου ἵνα διὰ πάσης μηχανῆς μετακόσῃ τὴν ἐκαστρατείαν ταύτην. Καὶ τῷ ὅτι οἱ περὶ τὸν Σταυράκιον, δωροδοκῆσαντες τοὺς στρατηγοὺς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ ἀναγγείλωσι ψευδῶς ὅτι οἱ Ἀράβες ἔφυγον εἰς τὰ ἴδια, ὥστε γενομένου συμβουλίου ἀπεφασίσθη ὅτι εἶναι περιττὴ ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐκστρατείας, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπανήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπραγός καὶ τόσῳ μᾶλλον τεθλιμμένος ὅσῳ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος στρατεύσας ὡσαύτως ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους, ἔπειδὴ αὐτοὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὰ δάση αὐτῶν καὶ τὰ ἔλη, εἶχεν ἐπιστρέφει παρομοίως μηδὲν πράξας ἀντάξιον τῆς παρασκευῆς. Ἐν τούτοις ἡ ἀδιάρκεια αὐτῆ ἐπιβουλῆ τῆς μητρὸς κατὰ τοῦ υἱοῦ ἔμελλεν ἐπὶ τέλος νὰ ἐπιτύχῃ.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 797 ὁ Κωνσταντίνος Σ' εἶχε μετεβῆ εἰς Γαλατᾶν ἵνα παρευρεθῇ εἰς ἱππικὸν τῖνα ἀγῶνα, ὅτε ἀνηγγέθη αὐτῷ ὅτι ἐπῆλθον συγχρόνως καὶ τινες ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ἐπιτετραμμένοι νὰ συλλάβωσιν αὐτόν. Ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ περάσῃ διὰ χελανδίου εἰς Πύλας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τρίτωνα παρὰ τὴν Προποντίδα, ὅπου προσῆλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ Θεοδότη. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ θέμα τῶν Ἀνατολικῶν, τοῦ ὁποῖου τὰ γενναῖα τάγματα προετίμων πάντοτε αὐτόν, ὅσον ἄθλιος καὶ ἂν ἦτο, τῆς μητρὸς, ἣν ἀπετροπιάζοντο. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατεθορύβησεν τὴν Εἰρήνην, ἐνόησασαν ὅτι οὐδεμία ὑπολείπεται αὐτῇ ἐλπίς σωτηρίας, ἐὰν ὁ υἱὸς τῆς προφθάσῃ νὰ περιστοιχισθῇ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ ἐκείνου στρατοῦ. Ὅθεν διεμήνυσεν εἰς τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ἀγωνίας, ἐξ ὧν πολλοὶ ἦσαν συνηνεγημένοι μετ' αὐτῆς, ὅτι, ἐὰν δὲν συλλάβωσιν ἀμέσως αὐτὸν καὶ δὲν ἀπαγάγωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, θέλει συμβιβασθῆ μετ' αὐτοῦ καὶ ἀποκαλύψασα ὅσα ὑπέσχεοντο θέλει ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν τῶν. Ἡ ἀπειλὴ ἠδδοκίμησεν· ὁ δυστυχὴς Κωνσταντίνος συνελήφθη ἐνῶν προσηγύζετο καὶ ἀπήχθη διὰ χελανδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτελέσθη ἤδη μία τῶν τραγῶν ἐκείνων αἰτινῶν ἐνθυμίζουσι τὰ μυθικὰ ἀνοσοφυγήματα τοῦ Ἀτρέως καὶ τοῦ Θυέστου. Ὁ Κωνσταντίνος Σ', ὁ μονογενὴς τῆς Εἰρήνης υἱός, κατεκλείσθη ἐν τῇ πορφυρᾷ ἐκείνῃ αἰθούσῃ ἐν ἣ ἔλαβε τὴν ἀτυχίαν νὰ γεννηθῇ ἐξ ἀσπλάγχου

Ἐπιτομή του
 9' αἰῶνος
 (Βυζαντινὸν Μοναστήριον
 Ἀθηνῶν)

μητρός, ἐκεῖ δὲ μετ' ὀλίγας ὥρας, ἐκ διαταγῆς τῆς ἀποτροπαίου ταύτης γυναικός, ἐτυφλώθη τοσοῦτο δεινῶς καὶ ἀνιάτως ὥστε μικροῦ ἐδέησε ν' ἀποθάνῃ· καὶ δὲν ἀπέθανε μὲν, ἀλλὰ καίτοι ἐπέζησεν ἔτη πολλά, ἀπέβη ἐντελῶς ἀνεπιτέθειος εἰς τὸ ν' ἀναλάβῃ ποτὲ τὴν ἀρχὴν. Ὁ νεαρός αὐτοῦ υἱὸς Λέων εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ, ἢ δὲ Θεοδότη δὲν ἤξεύρομεν τί ἀπέγινεν.

Ὁ Γερμανὸς Ἐργενοῖθερ ἐξέδωκε τῷ 1867 καὶ 1869 τρίτομον συγγραφὴν ἐπιγραφομένην Φώτιος, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, διαπρέπουσαν μὲν ἐπὶ πολυμαθείᾳ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑπερβαλλούσῃ αὐστηρότητι κατὰ παντὸς προμάχου τῶν δικαιωμάτων τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ ὑπεμέτρῳ ἐπιεικείᾳ πρὸς πάντας ὅσοι ἐθυσίασαν τὰ δικαιώματα ταῦτα χάριν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ἀνὴρ ἠθέλησε πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ σώσῃ τὴν Εἰρήνην ἀπὸ τῆς καταδίκης ἣν ἐψήφισαν κατ' αὐτῆς, ἕνεκα τῆς μισαρᾶς ἐκείνης πράξεως μὴ φωνῇ ὅσοι οἱ ἀρχαῖοι χρονογράφοι καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, φίλοι καὶ ἐχθροὶ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὀρθόδοξοι, καθολικοὶ ἢ διαμαρτυρούμενοι. Δύο δὲ ἀνέφερε πρὸς τούτο ἐπιχειρήματα· ὅτι εἰς ἐν τῶν χειρογράφων Γεωργίου τοῦ Ἀμαρτωλοῦ φέρεται τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ παρούσης μήτε γινωσκούσης τὴν βουλὴν· καὶ ὅτι ὁ ἐγκομισίας αὐτὴν Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἦτο ἀδύνατον νὰ πράξῃ τοῦτο, ἐὰν ἐγίνωσκεν αὐτὴν δολοφόνον τοῦ ἰδίου υἱοῦ. Ὅθεν συμπεραίνει ὅτι οἱ συνωμόται ὑπερέβαλον τὰς διαταγὰς τῆς Εἰρήνης τυφλώσαντες τὸν υἱὸν αὐτῆς. Ἄλλ' εἰς ἕτερα τοῦ Ἀμαρτωλοῦ χειρογράφα λείπουσιν ἐκ τῆς περικοπῆς ἐκείνης ἢ τε λέξεις μήτε καὶ τὰ τρία πρῶτα γράμματα (γιν) τῆς λέξεως γινωσκούσης· ὅθεν ἡ συμπλήρωσις ἢ γενομένη ἐν τῷ ἐνὶ χειρογράφῳ δὲν παρέχει τὰ πιστὰ ὅτι ἐκδηλοῖ ἀναμφισβητήτως τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ Γεωργίου τοῦ Ἀμαρτωλοῦ. Ἡ δὲ γνώμη τοῦ Στουδίτου οὐδὲν ἀποδεικνύει, διότι τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἦσαν τοιαῦτα ὥστε καθὼς ἐπενόουν κατηγορίας ἀνεπάρκτους κατὰ τῶν ἐχθρῶν οὕτως ἠδύνατο ν' ἀποσιωπήσωσι τὰ δεινότερα κακοεργήματα τῶν ὁμοδόξων. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔχομεν μαρτυρίαν ἀνεπίδεδκτον ἀμφιβολίας, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοφάνους, κατὰ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ ὁποίου πρὸς τὴν ἀναστηλώσασαν τὰς εἰκόνας Εἰρήνην οὐδεμία ἐπιτρέπεται νὰ ἐγερθῇ ἀμφιβολία. Ὁ Θεοφάνης λοιπὸν λέγει ῥητῶς· «καὶ περὶ ὧραν ἐνάτην ἐκτυφλοῦσιν αὐτὸν δεινῶς καὶ ἀνιάτως πρὸς τὸ ἀποθάνειν αὐτόν, γνώμη τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων αὐτῆς». Καὶ δὲν λέγει τοῦτο ἄπαξ. Ὅτε ἰσότησε τὴν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου 5' διαπραχθεῖσαν τυφλωσιν τοῦ Ἀλεξίου, ἐπέφερε τὰ ἑξῆς· «Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἢ θεία δίκην ἀνεκδίκητον εἶασε τὴν ἀδικον ταύτην πράξιν. Μετὰ γὰρ πενταετῆ χρόνον τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου τυφλοῦται ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς ὁ αὐτὸς Κωνσταντίνος». Καὶ οὐδὲ τὴν

τοῦ Σαββάτου τυφλοῦται ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς ὁ αὐτὸς Κωνσταντίνος. Καὶ οὐδὲ τὴν

ιδίαν μόνον γνώμην περί τοῦ ἀνοσιουργήματος τούτου ἐκφέρει ἀλλά, ἀφοῦ βεβαίωι ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη καὶ ἐπὶ 17 ὅλας ἡμέρας οὐδεμίαν ἐξέπεμψεν ἀκτίνα ἐπὶ τῆς συνήθως τοσοῦτο κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους λαμπρῶς φωτιζομένης Κωνσταντινουπόλεως, προστίθῃσιν ὅτι πάντες ἔλεγον καὶ ὁμολογοῦν διὰ τὴν τὸν βασιλέως τύφλωσιν γενομένην τὴν ἐξαφάνισιν ταύτην τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων. Ὡστε κοινῇ ὑπῆρχε γνώμη περί τοῦ κακουργήματος τῆς Εἰρήνης οὐδὲ εἶναι ἐπιτετραμμένον ν' ἀμφισβητηθῆ ἡμέρον τὸ γεγονός ἐπὶ τῇ βάσει ἀμφιβόλου τινὸς διορθώσεως ἐνὸς χειρογράφου καὶ τῆς ἔτι μᾶλλον ἀσημάντου ἀποσιωπήσεως ἐνὸς προκατελημμένου μοναχοῦ.

Μετὰ 17 ἔτων ἀδιαλείπτους καὶ ποικίλους ἀγῶνας ἡ Εἰρήνη κατόρθωσε λοιπὸν νὰ μοναχίσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνη τοῦλάχιστον ἀξία τῆς ἀρχῆς ἣν μετὰ τοσαύτης ὑποκρίσεως, ἐπιβουλῆς καὶ κακουργίας ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε. Πρὸ πάντων ἰδέθησεν αὐτῆς νὰ κακουργήσῃ. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀκρωτηριασμός ὃν ἐκ διαταγῆς αὐτῆς εἶχον ὑποστῆ πρὸ πενταετίας οἱ ἀτυχεῖς αὐτῆς ἀνδράδελφοί δὲν ὑπῆρξε καιρῶς, οὐδὲ κατέστησεν αὐτοὺς ἐντελῶς ἀκινδύνους. Οἱ ἔξ ἀδελφοὶ ἐφρουροῦντο ἕκαστος εἰς τὰ βασίλεια τὰ καλούμενα Θεραπείας, ὅτε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 797 τινὲς τῶν ὑπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ καταφύγῃσιν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ μὲν νὰ ζητήσωσιν ἀσφάλειαν κατὰ τῆς νεᾶς τῆς Εἰρήνης καταδρομῆς πράγματι δὲ ἵνα ἐκ τῆς προφάσεως ταύτης ἀναγορευθῆ εἰς ἔξ αὐτῶν βασιλεὺς. Τούτου γενομένου καὶ πολλοῦ λαοῦ συρφεύσαντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ εἰνούχος καὶ πρωτοσπαθάριος Ἀέτιος, ὅστις μετὰ τὸν Σταυράκιον ἦτο ὁ ἐπισημότερος τῶν φίλων καὶ συνεργῶν τῆς Εἰρήνης, πλησιάζας πρὸς τοὺς βασιλόπαιδας καὶ δούς αὐτοῖς πολλὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις ἐξήγαγεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, μεθ' ὃ ἐξορίσθησιν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ Εἰρήνη ἤλπισεν ὅτι, ἐπιτηρούμενοι ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ τῶν ὅλων ἀφώσιτων κατοικῶν τῆς πόλεως ταύτης, δὲν θέλουσιν πλέον δυνῆθαι νὰ ἐπιχειρήσωσιν σπουδαῖόν τι κατὰ τῶν καθεστώτων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κάτοικοι τινες τῆς ἄλλης Ἑλλάδος διενόηθησαν νὰ ἐξαγάγωσι τοὺς υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου ἐξ Ἀθηνῶν, ἵνα προηγεσώσιν ἕνα ἐξ αὐτῶν βασιλεῖα, ἐπὶ δὲ τούτῳ παρέλαβον συνεργόν, ὃς λέγει ὁ Θεοφάνης, Ἀκάμηρον τὸν ἀρχοντα τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Σλαβῶν τῆς Βελγητίας. Ἡ δὲ Εἰρήνη μαθοῦσα τὰ ἐνεργούμενα ἀπέστειλεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς σπαθάριον Θεοφύλακτον, υἱὸν τοῦ πατρικίου Κωνσταντίνου Σερανταπήχου, ὅστις συμπληρώσας τὴν τύφλωσιν τὸν βασιλοπαιδῶν μετήγαγεν αὐτοὺς εἰς Πάνορμον, λυμένα κείμενον ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρῃ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ὅπου ἠδύναντο νὰ φρουρῶνται ἀσφαλῶς. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἀξιωμακόμενον, οὐ μόνον διότι διδασκόμεθα ἐξ αὐτοῦ νέαν τινὰ περιπέτειαν τῆς οἰκτρᾶς τύχης τῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ε', ἀλλὰ καὶ διότι ἐξ αὐτοῦ ὑποφαίνεται ὅτι αἱ ἰδέαι τῆς μεταρρυθμίσεως εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐπικρατῶσιν ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ἀφοῦ καὶ συνωμοσία ἐγένετο ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τῶν τελευταίων γόνων τῆς τοῦ Λέοντος Γ' δυναστείας.

Ἐν τούτοις οἱ μωμεθνοὶ ἔπραττον ὅ,τι ἤθελον ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἡ Εἰρήνη, ἄμα ὡς ἐμονάρχησεν, ἀπέστειλε Δωρόθεον, τὸν ἠγούμενον Χρυσοπόλεως, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν χαρτοφύλακα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, πρὸς τὸν Ἀρδαμελίκ, ὅστις ἐληλάτει τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Γαλατίαν, προτείνουσα εἰς αὐτὸν σπονδὰς, ἀλλ' ὁ Ἀρδαμελίκ ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν καὶ ἐξακολούθησας τὰς ἐπιδρομὰς προήλασε μέχρι τοῦ Βοσπόρου, ἀντικρὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἦσαν πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὰ ἱππο-

στάσια τῆς βασιλείας καὶ τοῦ Σταυρακίου, ὧν οἱ πολέμοι ἀπῆγαγον ἅπαντας τοὺς ἴππους. Ἔτεροι δὲ μοαμεθανοὶ ἐλεηλάτουν τὴν Λυδίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὸ θέμα τὸ Ὀφικίου ἐπήγαγον δεινὴν καταστροφὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἀρχόντων καὶ ταγματῶν, μέχρις οὗ κατορθώθη, φαίνεται, νὰ συνομολογηθῆ πρὸς τοὺς μοαμεθανοὺς τετραεστὴ ἀνακοχὴ ἐπὶ πληρωμῇ φόρου.

Τί δὲ ἔπραττον ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ οἱ περὶ τὴν Εἰρήνην στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες; Εἶναι λυπηρὸν νὰ το εἰπῶμεν ἄλλ' ἀφοῦ διέλυσαν τοὺς παλαιμάχους τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀφοῦ ἐπέτυχον τὴν καταστροφὴν τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀξιωματικῶν οἵτινες ἀνεγράφησαν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', ἀφοῦ κατεδίωξαν πᾶσαν ἰκανότητα, ἀφοῦ κατέπνιξαν πᾶν γενναῖον φρόνημα, νῦν ἀντὶ νὰ ἀποδείξωσι τοὺς ἄλλοις ὅτι ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκότων δὲν ἐσήμαινε τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ ἀποκρούσωσι τοὺς πολεμίους τοῦ κράτους, κατέρριβον τὸν χρόνον περὶ μάταια θεάματα καὶ ὀλεθρίας ἔριδας καὶ ἀντιζηλίας. Τῇ 1 Ἀπριλίου 799, ἤτις ἦτο ἡ δευτέρα τῆς Διακαινησίμου τοῦ ἔτους τούτου, ἐνῶ οἱ μοαμεθανοὶ ἐδῆουν τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἡ Εἰρήνη ἐνόμισε πρὸς τὸ νὰ περιέβη τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ ὀχλήματος χρυσοῦ ὑπὸ τεσσάρων μὲν λευκῶν ἵππων συρμένον κατωμένο δὲ ὑπὸ τῶν τεσσάρων πρώτων πατρικίων τοῦ κράτους, οἵποιας ἀφθονα εἰς τὸν ὄχλον χρήματα. Τὸ δὲ μόνον σπουδαῖον ζήτημα τὸ ὅποιον ἐνησχόλει τοὺς περὶ αὐτὴν ἄνδρας ἦτο τίς θέλει καταλάβει τὴν ἀπόλυτον τῆς βασιλείας; εὐνοίαν καὶ τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐνάσκειν ἀπάση; τῆς ἀρχῆς, ὁ Σταυράκιος ἢ ὁ Ἀέτιος. Ὁ Σταυράκιος κατέγων πρὸ καιροῦ τὰ πράγματα εἶχε πολὺν πλείονας ὀπαδοὺς, ἀλλ' ὁ Ἀέτιος ἔλαβε προσφοράς ἰσχυρὸν δικαίωμα εἰς τὴν ἐθνωμοσύνην τῆς βασιλείας; διὰ τῆς δραστηριότητος δι' ἧς ἐματαίωσε τὸ ἐπιχειρήμα τῶν ἀνδραδέσπων αὐτῆς. Ἐκίετος κατηγορεῖ τὸν ἕτερον ὅτι ἐνεργεῖ νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν ἄλλ' ἡ Εἰρήνη ἐπίστευε μᾶλλον εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σταυρακίου ἢ εἰς τὴν τοῦ Ἀετίου ἐπιθυμίαν. Κατὰ μῆνα Μάιον τοῦ 799 ἡ βασίλισσα νοσήσασα βαρέως ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἱερείου ἵνα ἀναρρώσῃ. Διαρκούσης τῆς νόσου ἡ μεταξὺ τῶν δύο εὐνοῦτων ἔως ἐκορυφώθη. Ἄλλ' ὁ Ἀέτιος προσλάβων σύμμαχον καὶ τὸν Πατρικίον Νικήταν, ἀρχηγὸν ὄντα τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, ἀπέβανεν ὁμημέραι ἰσχυρότερος τοῦ Σταυρακίου καὶ ἀναλαβούσης τῆς βασιλείας κατώρθωσαν οἱ δύο σύμμαχοι νὰ παραγάγωσι τοσαύτας εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς ὑπονοίας ὥστε καλέσασα τὸν Σταυράκιον εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἱερείου ἤλεγξεν αὐτὸν καὶ ἠεῖλησεν ὅτι θέλει καθαρευθῆ τῆς ἀρχῆς, ἐὰν δὲν παύσῃ κινῶν ταραχὰς καὶ στάσεις. Καὶ τότε μὲν διέφυγεν ὁ λογοβδέτης; τὸν κίνδυνον ἀπολογηθεὶς ὅπως ἠδύνατο, ἀλλ' ἐνόησεν ἤδη ὅτι ἐπὶ τέλους θέλει καταστραφῆ, ἐὰν δὲν ἀναφύγῃ τὸν κύβον. Ὅθεν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἐπομένου ἔτους προσοικειωθείς διὰ χρημάτων καὶ δωρεῶν πολλοὺς ἐκ τῶν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς παρσκεύεισεν ἀναφανδὸν στάσιν τότε ἡ Εἰρήνη συγκροτήσασα Σιλέντιον ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Ἰουστινιανοῦ αἰθούσῃ κατηγορήσεν αὐτὸν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ ἐνώπιον τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους. Τὸ δεινότατον τοῦτο τῶν κακουργημάτων ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῆ διὰ τῆς δεινοτέρας τῶν πονῶν, ἀλλὰ τοσοῦτοι ἦσαν οἱ φίλοι καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Σταυρακίου ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ τοσαύτῃ ἡ ἀδυναμία τῆς Εἰρήνης ὥστε ἠρέσθη ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς πάντα στρατιωτικὸν τοῦ νὰ πλησιάσῃ τὸν Σταυράκιον. Εὐτυχῶς διὰ τὸν Ἀέτιον, τὸν Νικήταν καὶ αὐτὴν τὴν Εἰρήνην, ὁ Σταυράκιος ἀπέθανε μετὰ τινος μῆνας ἐκ καρδιακοῦ νοσήματος καὶ οὕτω κατέπλευσεν ἐπὶ μικρὸν ἢ ἑσπερική αὐτὴ ἔρις.

Εἰς τοιαύτην ἀθλίαν κατάστασιν περιήγαγον τὰ πράγματα ἐν Κωνσταντινούπολει

οί ἄνθρωποι οἱ ἀνατρέψαντες τὸ μέγα ἔργον τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ἐνῶ ἢ μὲν τῶν καιρῶν ἀρχὴ περιῆλθε πρὸς Ἀνατολᾶς εἰς χεῖρας τοῦ περιωνύμου Ἁαρὸν-ἄλ-ρασιδ, ὃ ἔστιν Ἁαρὸν τοῦ δικαίου, ἅπανα δὲ σχεδὸν ἡ Δύσις καθυπετάσσετο ὑπὸ τὸν ἰσχυρὸν βραχίονα τοῦ ἐτι ἐνδοξοτέρου Καρόλου τοῦ μεγάλου. Καὶ ὁ μὲν Ἁαρὸν-ἄλ-ρασιδ ἀπετάραξε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καὶ περιπετειῶν τοῦ κράτους αὐτοῦ νὰ ἐπιτεθῆ σπουδαίως κατὰ τῶν ἡμετέρων. Ἐν τῇ Δύσει ὅμως συνέβη κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος 800, καθ' ὃ ἡ Εἰρήνη ἐνόμισεν ὅτι ἠσφάλισε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς διὰ τῆς καθαιρέσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σταυρακίου, γεγονός μέγα τὸ ὅποιον, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔμελλε νὰ ἐπενεργήσῃ πολυειδῶς εἰς τὴν τύχην τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Νόμισμα τοῦ Ἁαρὸν-ἄλ-ρασιδ

Εἶδομεν ὅτι ὁ πάπας δὲν ἠδραριστήθη εἰς μόνην τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν ἢ ἐψηφίσεν ἢ Ζ' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένηκῃ συνόδῳ. Ὁ ἀρχιερεὺς Ρώμης εἶχε πολλὰς ἄλλας ἀξιώσεις θετικωτέρας τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἢ μὴ ὑπάρξεως τῶν εἰκόνων ζητήματος. Ἀνάθεον ἐρμηνεύον τὰ πρεσβεία ἢ πρωτεία τῆς πόλεως αὐτοῦ, οὐχὶ ὡς ἀπλοῦν σημεῖον τιμῆς ἀπονεμόμενον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην πρωτεύουσαν, ὅπως ἐνόουν τοῦτο οἱ ἡμέτεροι, ἀλλ' ὡς παρέχοντα αὐτῷ τὸ δικαίωμα τῆς ὑπεριότητος ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου κυριαρχίας, εἶχεν ἀράσεις ἐπὶ Λέοντος Γ' τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα καθ' ὃ ἔπραττεν εἰς ἅπαντα τὰ ἐκκλησιαστικά ζήτήματα ὅσα συνετάραξαν τὴν Ἀνατολὴν ὡς ἀπλὴν πρόφασιν ἵνα καταστήσῃ πρᾶγμα τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τῷ προκειμένῳ δὲν ἔυρεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐπιείκειαν ἢ τὴν ἀδυναμίαν τῶν βασιλέων τῆς ἐκτῆς καὶ τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Ἐπειδὴ πρόσεβ' μέχρι στάσεων, ὁ ἀρχηγέτης τῆς μεταρρυθμίσεως ἐτιμώρησεν αὐτὸν δημεύσας μὲν τὰ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις κτήματα τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀφαιρέσας δὲ ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ὅλας τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας καὶ αὐτὴν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ αὐτὴν τὴν Σικελίαν. Ἡ δὲ Εἰρήνη ἐπανέλαβε μὲν τὴν ἀρχαίαν πρὸς αὐτὸν εὐλαΐᾳ σχέσιν καὶ τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ καὶ τῇ συμπτᾶξει διενήργησε τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἡ Εἰρήνη ἐπέσθη ν' ἀποδώσῃ αὐτῷ τὰ δημευθέντα κτήματα καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀφαιρέθεισαν δικαιοδοσίαν. Ὅθεν καὶ ὁ πάπας ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐκαιοποίησεν αὐτῇ τὴν ἀφαιρέθεισαν τῶν πρακτικῶν τῆς ἐβδόμης οἰκουμένηκῃς συνόδου, ἢ δὲ μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἕως δὲν ἔβανσεν ἀλλ' ἐξηκολούθει ὑφισταμένην.

Ἡ ἕξις αὕτη ἤθελε πιθανῶς ἀπολήξῃ εἰς τὴν περιστολὴν τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, εἰὰν συγχρόνως δὲν συνέβαινον ἐν τῇ Δύσει πολιτικὰ γεγονότα περιποιήσαντα οὐ μικρὰν ὑλικὴν δύναμιν εἰς τὸν πάπαν. Τῷ 768 ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων περιῆλθε εἰς τὸν Κάρολον τὸν μέγαν, ὅστις δι' ἁγίων ἀντύτων ἐγένετο κύριος προσέτι τῶν πλείστον γερμανικῶν χωρῶν καὶ τῆς ἀνω Ἰταλίας. Ἦδη ὁ πατὴρ αὐτοῦ Πιπῖνος ὁ βραχὺς εἶχε προστατεύσει τὸν πάπαν κατὰ τῶν Λομβαρδῶν καί, ἀφαιρέσας ἀπὸ αὐτῶν πολλὰς πόλεις, παρεχώρησεν αὐτὰς εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, δοὺς οὕτω τὴν πρῶτην ἀφορμὴν εἰς νέαν τινὰ τοῦ ἀρχιερέως τούτου ἀξίωσιν, τοῦ νὰ συγκροτήσῃ καὶ ἴδιον κοσμικὸν κράτος. Ὁ Κάρολος ὁ μέγας ἐξηκολούθησε τὸ αὐτὸ σύστημα, ἀναπτύξας μάλιστα αὐτὸ καὶ συμπληρώσας. Εἰς μάτην ἡ Εἰρήνη ἠγωνίσθη νὰ προσοικειωθῇ αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ γυμνώσῃ τὸν πάπαν τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης προστασίας. Τὰ ἀντίθετα

πολιτικά συμφέροντα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἠνάγκασαν καὶ αὐτὴν τὴν Εἰρήνην νὰ διαλύσῃ μετ' οὐ πολὺ τὸν συνομολογηθέντα μεταξὺ τῆς θυγατρὸς τοῦ Καρόλου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς γάμον καὶ νὰ περιέλθῃ εἰς πολεμίας ἐν τῇ Ἰταλίᾳ σχέσις πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Φράγκων. Ἐκ τούτου ὠφελούμενος ὁ ἐν ἔτει 795 ἀρχιερατεύσας πάπας Λέων (1) ἀπεφάσισε νὰ διαρρήξῃ πάντα πολιτικὸν δεσμὸν μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας καὶ νὰ ἐλπίσῃ τὰ πάντα ἀπὸ μόνου τοῦ Καρόλου. Ἐκ τῆς πείρας πολλῶν ἑκατοναετηρίδων ὁ παπισμὸς εἶχε πεισθῆ ὅτι ὁ ἀνατολικὸς κόσμος δὲν ἀπεδέχτο τὰς κυριαρχικὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις καὶ ὅτι πολλάκις μάλιστα περιεστειλε καὶ ἐτιμώρησεν αὐτόν. Ἐνῶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐβασίλευε γυνή, ἥτις ἐφαίνετο ἐντελῶς αὐτῷ ἀφωσσωμένη, οὐδὲν ἦτον τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πράγματα ἐν γένει ἦσαν τοσοῦτο πολέμια εἰς τὰς ἀξιώσεις ἐκείνας ὥστε οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀφαίρεθεισαν δικαιοδοσίαν ἀλλὰ καὶ ἐκ ποικίλων ἄλλων περιστάσεων ἐνόει ὅτι δὲν εἰσκούεται ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ ἀξιοσημειώτου γεγονότος ὅτι αἱ ἐνστάσεις αὐτοῦ κατὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ τίτλου τοῦ πατριάρχου καὶ κατὰ τῆς ἀμέσου ἐκ λαϊκῶν χειροτονίας τοῦ Ταρασίου οὐδὲ ἀνεγνωσθήσαν ἐνώπιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἄφ' ἑτέρου ὁ πάπας ἐβλεπε προαγομένην ἐν τῇ Δύσει νέαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, ἥτις οὐ μόνον οὐδὲν συμφέρον εἶχε νὰ διαμφισβητήσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτοῦ πρωτεία ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας περιέβαλεν αὐτὸν καὶ ἐπὶ τέλους ἠδύνατο ν' ἀποτρέψῃ μὲν πάντα ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς κίνδυνον νὰ ἐπιβάλλῃ δὲ ἴσως εἰς αὐτὴν καὶ διὰ τῆς βίας τὰς κυριαρχικὰς ἀξιώσεις, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ αἶδιον τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὄνειρον. Τὸ βούλευμα ἦτο τεχνικώτατα νενοημένον, ἂν καὶ τοσοῦτον ἐνέκειτο ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων αὐτῶν ὥστε ἠμποροῦμεν νὰ εἰπομεν ὅτι ὑπῆρχε φυσικὸν προῖον τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν δυτικῶν λαῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἀνατολικῶν κράτους ἀφ' ἑτέρου μᾶλλον ἢ ἔργον τῆς μεγαλοφυίας τῶν παπῶν. Ἀπὸ τῆς πέμπτης ἑκατοναετηρίδος, ἥτοι ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, αἱ φραγκικαὶ καὶ αἱ γερμανικαὶ χῶραι εἶχον περιπέσει εἰς δεινὴν βαρβαρότητα καὶ ἀναρχίαν, κύριος δὲ τοῦ πολιτισμοῦ ἀντιπρόσωπος εἶχε μείνει ἐν τῷ κόσμῳ μόνον τὸ ἀνατολικὸν κράτος, ἐν ᾧ περιεσώθησαν πολλὰ πλείονα στοιχεία τοῦ ἀρχαίου διανοητικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, τὰ ὅποια ἠγωνίζοντο διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν μετὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας νὰ διαμορφώσωσι τὸν νέον τῆς ἀνθρωπότητος βίον. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ διαμόρφωσις αὐτῆ, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἐπιγγέλλετο ἀγαθὸς καρπός, ἐμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ ματαιωθῇ ἐνταῦθα διὰ λόγους τοῖς ὁποίους πολλάκις ἤδη ἐξεθέσαμεν καὶ ὧν πολλάκις ἔτι θέλομεν μνησθῆ, ἀπ' ἐναντίας ἐκ τοῦ ἐν τῇ Δύσει κατ' ἀρχὰς ἐπικρατήσαντος χάους εἶχεν ἀρχίσει νὰ παράγεται νέα τις εὐρυθμοτέρα πραγμάτων κατάστασις, ἀφ' ἧς ἐπέπρωτο νὰ προκύβῃ καὶ νὰ καρποφορήσῃ τὸ μέγα δένδρον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τὸ ὅποιον τοσοῦτο προῖμως ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐμαράνθη. Τὰ πρῶτα αὐτοῦ σπέρματα ἐβλάστησαν κατὰ τὴν ὁδὸν ταύτην ἑκατοναετηρίδα ἐν ἡ εὐρισκόμεθα ὅ,τι ἔλειπεν ἔτι πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς Δύσεως ἦτο ὑπερτίμη τις ἀρχὴ ἐπιτηδεῖα νὰ συμπυκνώσῃ καὶ νὰ χειροαγωγῆσῃ τὰς ἀμαξούσας μὲν ἀλλ' ἀκατασκεύους καὶ ἀρρυθμοὺς δυνάμεις τῶν γερμανικῶν καὶ φραγκικῶν λαῶν. Καὶ εἶχε μὲν ὁ Κάρολος ὁ μέγας παρασκευάσει διὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ ἀρχὴν ἀλλ' ἔλειπε πάλιν ἀπὸ αὐτῆς ἔτι κύριος τις ἐπιτηδεῖα νὰ καταστήσῃ αὐτὴν διαρκὴ καὶ ἱερὰν. Ταύτην

(1) Γενόμενος δηλονότι πάπας· διότι εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀρχιερατεύσει, τῷ δὲ 795 ἐγένετο πάπας.

τὴν κύρωσιν ἀπεράσισεν ὁ Λέων νὰ περιποιήσῃ εἰς τὸν Κάρολον τὸν μέγαν· καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως τοῦ ἔτους 800 περιέβαλεν αὐτὸν ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς Ρώμης ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν παρασήμων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας.

Αὕτη τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἡ ἴδρυσις ἀπέβη τῷ ὄντι γεγονός σπουδαιότατον, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν τύχην τῶν λαῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν τύχην τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους. Ἐνῶ ἀπὸ τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος τὸ κράτος τοῦτο δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαλαίῃ εἰμὴ πρὸς ἓνα ἰσχυρῶς ὀργανωμένον πολέμιον, τὸν ἔτι ἀνατολικώτερον ἐγεροθέντα μοαμεθανισμόν, ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐφεξῆς διεμορφώθη ἐν τῇ Δύσει καὶ ἕτερος φοβερός ἀντίπαλος. Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ ἀντίπαλος οὗτος ὑπῆρξεν αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἢ δυτικῆ ἐκείνῃ αὐτοκρατορίᾳ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη περιελθούσα μετ' οὐ πολὺ εἰς χεῖρας ἀσθενεῖς καὶ μεταβιβασθεῖσα βραδύτερον ἀπὸ τοὺς Φράγκους εἰς τοὺς Γερμανούς, παρ' οἷς ἀπλῶς προῖστατο πολυκεφάλου ἀμφικτυονίας (1), οὐδέποτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἐκτίσαστο τὴν συμπεπυκνωμένην δύναμιν, δι' ἧς καὶ μόνῃς ἠδύνατο ν' ἀποβῆ ἐπιθετικῇ. Ἄλλ' ὁ παπισμὸς ὁ δημιουργήσας τὴν αὐτοκρατορίαν ταύτην, εἰς ἀνταλλαγὴν τῆς προστασίας καὶ τῆς δυνάμεως ἦν ἔλαβε διὰ τοῦ Πιπίνου καὶ τοῦ Καρόλου, ὠφελήθη ἔπειτα ἀπὸ τῆς ἐπελθούσης ἀδυναμίας τῶν διαδόχων αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς ἣν ἡ ἐκκλησίᾳ δὲν ἔκλυεν ἔχουσα ἐπὶ πολλὰς ἑκονταετηρίδας ἐν τῇ Δύσει (Κερ. Β', Βιβλ. Θ' τοῦ παρόντος τόμου), ἵνα προσλάβῃ, καρεκτός τῆς θρησκευτικῆς καὶ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης κυριαρχίαν, ἀγων καὶ φέρων κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ κράτη αὐτῆς καὶ τὰ ἔθνη. Ἐντεῦθεν δὲ οὐ μόνον ἐκτίσαστο αὐτοτελὴ καὶ ὅλως ἀνεξάρτητον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας καὶ ἐκκλήσιᾳς ὑπαρξίαν, οὐ μόνον κατέπαυσε πᾶσαν αὐτῶν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετικὸς ἀπέβη πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξεγείρας ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῶν λεγομένων σταυροφοριῶν ἐπέτιχεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἐκλήρωσιν τοῦ διαρκοῦς αὐτοῦ βουλευματος διὰ τῆς καθυποτάξεως τῶν ἀνατολικῶν λαῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης. Μὴ νομίση τις ἐν τούτοις ὅτι τὴν τοιαύτην σπουδαιότητα τοῦ ἐν ἔτει 800 διαπραχθέντος ἐν Ρώμῃ γεγονότος ἐνάθησαν οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς. Πρῶτος ὁ μετὰ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ἀκμάσας Μανασσῆς ἀντελήφθη τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ χαρακτῆρος, οὕτω πως παραστήσας τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ διὰ στίχων ἱστορικῇ αὐτοῦ συνόψει

«Ἐντεῦθεν ἀμειβόμενος τὸν Κάρολον ὁ Λέων
ἀναγορεύει κράτορα τῆς παλαιτέρας Ρώμης
καὶ στέφος περιτίθησιν ὡς οἱ Ρωμαίων νόμοι.
Οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενος καὶ νόμοις Ἰουδαίων,
ἐκ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἔλαιον τοῦτον χρίει,
οὐκ οἶδα τίσι λογισμοῖς ἢ ποίαις ἐπινοίαις.
Οὕτως ὁ πρῶτον σύνδεσμος τῶν πόλεων ἑρράγη
οὕτω μητρὸς καὶ θυγατρὸς μέσον ἐπέστη σπάθη
διχάζουσα καὶ τέμνουσα μετὰ θυμοῦ ρομφαίας
νεάνιν τὴν εὐπρόσωπον, τὴν νεωτέραν Ρώμην,
ἐκ τῆς ρουσῆς καὶ παιαῖας καὶ τριπυπέλου Ρώμης».

(1) Πολυκεφάλου Ἀμφικτυονία ἐννοεῖται ἡ φεουδαλικὴ πολυαρχία μεγάλων δουκῶν, μαρκησιῶν, κομητῶν, βαρώνων, ἱπποτῶν, τὸ λεγόμενον φεουδαλικὸν σύστημα τοῦ μεσαίωνα. Οὐχὶ εὐστοχος ἐνταῦθα ἡ χρῆσις τοῦ ἀμφικτυονία.

Ὁ δὲ σύγχρονος Θεοφάνης, ἀδιαφόρος ὡπσοῦν μνημονεύει τοῦ πράγματος, εἰπὼν ἅπλως ὅτι ὁ Λέων ἀνταμείβων τὸν Κάρολον δι' ἣν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ προστασίαν ἔστειπεν αὐτὸν εἰς βασιλέα Ρωμαίων (1) ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου, χρίσας ἐλαίῳ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ περιβαλὼν βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ στέφανος (2). Οὐδὲ εἶναι παράδοξος ἡ τοιαύτη τῶν συγχρόνων συγγραφέων ἀδιαφορία· πιθανώτατα οὔτε ὁ Λέων οὔτε αὐτὸς ὁ Κάρολος εἶχον τὴν συνείδησιν τῶν μεγάλων ἀποτελεσμάτων τῆς πράξεως αὐτῶν, βεβαίως δὲ τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα δὲν ἐπῆλθον εἰμὴ μετὰ χρόνον μακρὸν, ἂν καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς βασιλείσης Εἰρήνης ἐπῆλθε γεγονός τι ἐπιτιθέειον νὰ ὑποδείξῃ ποῦ ἔτιεινε ἡ νέα αὐτῆν τῶν πραγμάτων κατάστασις, ὡς ὅθελαι δηλωθῆ ἕκ τῆς ἐξιστορήσεως τοῦ ἐπιλοίου τῆς βασιλείας ταύτης συμβεβηκότων, ὅς ἦν ἐπανερχόμεθα.

Μετὰ τὴν καθάρισιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σταυρακίου ὁ εὐνοῦχος Ἄετιος ἀπέβη παντοδύναμος ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει. Καὶ αὐτὸς μὲν προεχειρίσθη ἡγεμὸν ἅπαντος τοῦ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν στρατοῦ, ἐν ᾧ συγκατελέγετο καὶ ἡ αυτοκρατορικὴ φρουρά, τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ Λέοντα, ὃν εἶχε σκοπὸν νὰ συζεύξῃ μετὰ τῆς Εἰρήνης καὶ ν' ἀναγο-

(1) Βασιλέα Ρωμαίων ἔνοικε ὁ χρονογράφος Θεοφάνης κατὰ τὴν παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἐπικρατούσων ἔνοιαν καὶ χρῆσιν τοῦ ὀνόματος **βασιλεῖς**, αυτοκράτορα δηλονότι, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν παρὰ Ἑβραίους ἔνοιαν τῶν παρ' αὐτοῖς τοῖ, *ca. k. l.*, ἀπὸν σημαίνουσαν ἡγεμόνα ἀξιώματος ἠθικῶς ὑποδεστέρου καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Φοίνξοις τοῦ τοῦ λεγομένου παρ' αὐτοῖς **ρωμαίου αυτοκράτορος** τοῦ ἁγίου ρωμαϊκοῦ κράτους. Βασιλεῖς δὲ (*rex*) Ρώμης ἔκαλετο παρὰ τοῖς Λατικοῖς ὁ ἀνεγνωρισμένος μέλλον διαδόχος τοῦ παρ' αὐτοῖς αυτοκράτορος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ τοῦ Ναπολέοντος Α' τίς ἐκλήθη **βασιλεῖς τῆς Ρώμης** (*roi de Rome*) ὡς διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῷ αυτοκρατορικῷ αὐτοῦ ἀξιώματι, ἅπε τῆς Ρώμης κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὑπαρχθεῖσης ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις ἄλλως δὲν προσηγορεῖτο αυτοκράτορα ρωμαῖο, ἀλλ' ἅπλως αυτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

(2) Τὸ χρίειν τοῖς βασιλεῖς παρέλαβεν ἡ Λατικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων, παρ' οἷς ἐχρίοντο ἐλαίῳ δοκιμαζόμενοι οἱ προφῆται, οἱ ἱερεῖς, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς. Ἡ χρίσις, ὡς ἐγένετο, ἦτο ἔλεγχος τοῦ θεαρέσιου τῆς ἐκλογῆς, καὶ διὰ τοῦτο ὁ χειρῶσμένος ἦτο **Χριστός** (= μεσσία ἑβραϊστὶ) ἐθεωρεῖτο ἐκλεκτός τοῦ Κυρίου (πρβλ. τὸ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μέχρι νῦν κατὰ τὴν ἐσθῆτι τῶν ἰσαρηστικῶν Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης ψαλλόμενον ἀντίφωνον «ὑψώσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, ἔθρον Δαυὶδ τὸν δοῦλόμ μου, ἐν ἐλαίῳ μου ἄγιῳ ἔχρισά αὐτόν»). Οὕτως ὁ Σαουλ ἐχρίσθη ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ πρὸ τοῦ γενέσθαι βασιλεὺς, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ ἐχρίσθη καὶ ὁ Δαυὶδ. Ἀπὸ τῆς Ἰσραήλ δὲ τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα **Χριστός** ἐπεκράτησε παρὰ τῆ λαφ' Ἰσραήλ, πρὸ πάντων περὶ τῶν βασιλέων. Εἰ δὲ καὶ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς **Χριστός** ἔκαλετο κατὰ χριστιανικὴν ἔνοιαν, ἔπειτα ὁ ἐνοσηρωθεὶς καὶ ἐν ἀνθρώποις φανεῖς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅμως καὶ οὕτως ἐδίδετο ἡ ἐκὰ ἐπωνυμία τοῖς βασιλεῦσι καὶ πρῶτος ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας **Χριστός** προσωνυμηθεὶς εἶναι αὐτός ὁ καὶ πρῶτος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν προσηγορευθεὶς Κωνσταντίνος. Ἐτα δὲ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ καλούμενοι **Χριστοῦ** τοῦ Κυρίου (ἐν ᾧ ὁ Ἰησοῦς Χριστός καλεῖται **Κύριος Χριστός**). Ἄλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ βασιλεῖς ἔλεγοντο μὲν **Χριστοῦ** τοῦ Κυρίου ἀλλὰ δὲν ἐχρίοντο. Τοῦναντίον ἐν τῇ Λύσει οἱ τε αυτοκράτορες τοῦ ἁγίου ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλων χωρῶν ἐχρίοντο ἐλαίῳ. Τὸ τοιοῦτον ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἐγένετο ἅπασι παρ' ἡμῶν, ὅτε ὁ Δεσπότης Ἠλείου καὶ Μακεδονίας Θεόδωρος ἐχρίσθη ἐν Θεσσαλονικῇ βασιλεὺς αυτοκράτωρ, ὅτε καὶ προκάλεισε διαμαρτυρίαν σφοδρὰν τοῦ ἐν Νίκαιᾳ πατριάρχου. Καθόλου δὲ οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς ἐσπεφανοῦντο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ δὲν ἐχρίοντο διὰ μύρου. Μόνον δὲ ἐν τοῖς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Φραγκοκρατίας χρόνοις τῶν Παλαιολόγων κατὰ μίμησιν φραγκικῆν πρὸ τῆς στέψεως **ἠλείοντο** ἐν ἐλαίῳ σταυροειδῶς. Τοῦτο δὲ γίνεται ἀκριβῶς σήμερον καὶ ἐν Ρωσίᾳ. Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ὀθωνος ἐπὶ μίαν στιγμὴν μελετηθὲν καὶ εὐτυχῶς ἐγκαταλειφθὲν (διὰ τὸ ἀλλόθρησκον δῆθεν τοῦ ἡγεμόνος) σχέδιον χρίσθαι διὰ μύρου ἢν ἀλλότριον παρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν.

ρουση βασιλέα, διώρισε μοναστροτήγον Μακεδονίας και Θράκης, συμπυκνώσας ούτως εις χείρας αυτού ολόκληρον τήν πραγματικὴν τοῦ κράτους δύναμιν. Τοῦτο ἦτο φυσικώτατον νὰ ταράξῃ τὴν Εἰρήνην, διότι σαφῶς ὑπεδήλου ὅτι ἐκινδύνευε νὰ στερηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀετίου πάσης ἐξουσίας. Καὶ ἐνταῦθα ἀπεδείχθη ὁπόσον ἀλλόκοτος ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς γυναικὸς ταύτης καὶ ὁπόσον ἀσύνητος ἡ πολιτεία. Διὰ νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἄκρους μεταρροθμιστὰς, ἐθυσίασε τὰ πολυτιμότερα τοῦ κράτους συμφέροντα. Ἐπειτα συνέχεται ὡποσούν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ταρρασίου, ἀλλὰ κατεξανίσταται κατ' αὐτῆς ὁ ἴδιος υἱός· καὶ τότε αἴτη, διὰ νὰ κατισχύσῃ, συμπληροῖ τὴν θυσίαν τὸν δημοσίων συμφερόντων παραδοθεῖσα εἰς τοὺς ἄκρους ἀντιμεταρροθμιστὰς καὶ εἰς τὸν Σταυράκιον. Νικήσασα δὲ τὸν υἱὸν βλέπει ἐξεγειρόμενον κατ' αὐτῆς τὸν Σταυράκιον· καταβάλλει καὶ τοῦτον διὰ τοῦ Ἀετίου, ἀλλ' ἤδη φοβεῖται τὸν Ἀέτιον καί, ἀντὶ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ συνετοῦ καὶ μετριοπαθοῦς Ταρρασίου, παραδίδεται ἔτι μᾶλλον εἰς τοὺς ἄκρους ἀντιμεταρροθμιστὰς καὶ εἰς τὴν χειρίστην αὐτῶν τάξιν, ἦτοι τοὺς μοναχοὺς, δι' ὧν εἶχε τὴν ἀδυναμίαν νὰ πιστεύῃ πάντοτε ὅτι θέλουσι σωθῆ τὸ τε κράτος καὶ αὐτή. Ὅθεν ἀπέλυσε τῆς φυλακῆς τὸν Πλάτωνα, καθάργκασε τὸν πατριάρχον νὰ ψηφίσῃ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἱερέως Ἰωσήφ, τοῦ τελέσαντος τὸν δεύτερον τοῦ υἱοῦ αὐτῆς γάμον, καὶ ἀνεκάλεισεν ἐκ Θεσσαλονίκης τὸν Θεόδωρον, ἐξεληθοῦσα μάλιστα παγνηγυρικῶς εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ. Ἐπειτα δὲ ἐγκατέστησεν αὐτὸν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μοναχοὺς ἐν τῇ πολυτελεῖ μονῇ τοῦ Σταυρίου καὶ τοῦτο διότι ἡ τοῦ Σακκουδίου μονή, εἰς ἣν πρότερον ἀνήκον, κειμένη οὐ μακρὰν μὲν τῆς πόλεως ἀλλ' ἔκτος τῶν τειχῶν αὐτῆς, δὲν παρεῖχεν ἀποχωρῶσαν ἀσφάλειαν ἐνεκα τῶν ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν· εἰς τοιαύτην ἀθλιότητα εἶχε καταστήσει τὸ κράτος. Ἡ μονὴ τοῦ Σταυρίου ἠγείροτο πλησίον τῆς σημερινῆς πύλης Ναρλὺ καὶ σφάζεται μέχρι τοῦδε μετασκευασθεῖσα εἰς τοιχοκὸν εὐκτήριον οἶκον, ὀνομαζόμενον Ἐμιο-Ἀγῶ-Ἐζαμισί (!). Ἐγένοντο μὲν ἔκτοτε ἐν αὐτῇ πολλὰ προσθήκαι καὶ ἐπισκευαὶ ἀλλὰ διακρίνεται πάντοτε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς σχῆμα καὶ οὐκ ὀλίγοι ἴστανται ἔτι πολυτελεῖς αὐτῆς κίονες. Ἡ μονὴ εἶχε ὀνομασθῆ οὕτως ἀπὸ τοῦ πρώτου κτίτορος, τοῦ πατρικίου καὶ βασιτοῦ Σταυρίου, ἐνὸς τῶν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νέαν Ρώμην ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου μετακισθέντων συγγλητικῶν. Ἐφημίζετο δὲ διὰ τε τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς καὶ τὰ πολύτιμα κειμήλια τὰ ὅποια περιεῖχε· δι' ὃ πολλοὶ ἐτάφησαν ἐν αὐτῇ ἐπίσημοι ἄνδρες· καὶ ἐκεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνεπαύετο ὁ περιφανῆς μάγιστρος Βῶνος, ὁ ἐπὶ Ἡρωλείου τοσοῦτο συντελέσας εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως, κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Περσῶν. Ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', ὅτε, ἂν δὲν κατηργήθησαν τὰ μοναστήρια περιεστάλη ἄλλος πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτοῖς βιούντων ἀργῶν ἀνθρώπων, δὲν παρέμειναν ἐν τῇ μονῇ ἔκτειν ἑμὴ δώδεκα μόνον μοναχοί. Νῦν δὲ διὰ τῆς προστασίας τῆς Εἰρήνης συνεσωρεύθησαν πάλιν αὐτόθι 1000 περίπου ἄνδρες, ἐγκαταλιπόντες τὰ καθήκοντα τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ ἴδιος τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἐνῶ τὸ κράτος ἔλασχε τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῶν πολεμίων.

Πλὴν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος ἡ Εἰρήνη ἐνόμισεν ὅτι ὀφείλει νὰ περιποιηθῇ ἐκ παντὸς τρόπου καὶ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὄχλον. Ὅθεν ἐδωρήσατο εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πρωτεύουσας μέρος τῶν ὀφειλομένων φόρων καὶ κατέστησεν ἐν αὐτῇ μετριοτέρας τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν τροφίμων, καταργήσασα τὰ τέλη τὰ ὅποια ἐληφθῶρον πρότερον πάντα ταῦτα καταπλέοντα διὰ τοῦ Βοσπόρου μὲν ἐν τῷ τελωνείῳ

!) Τῆς νῦν ἔτι εἰς τῆμενος (τζαμίον) μεταβεβλημένης ἐκκλησίας σφάζεται ἀκέραιος ὁ μέγας ὑπόγειος μοναστηριακὸς ναός.

τοῦ Ἱεροῦ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου δὲ ἐν τῷ τελωνεῖο τῆς Ἀβύδου. Ἄλλ' ἡ παράλογος αὕτη πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς πρωτεύουσας ἐλευθεριότης καὶ ἡ οὐδὲν ἦτον ἄτοπος ἐμφύχωσις τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, ἀντὶ νὰ σώσῃσι τὴν Εἰρήνην, ἀπ' ἐναντίας ἐπέσπευσαν τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Ἡ δυσαρέσκεια τοῦ στρατοῦ ἤρξησε διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ἀνάπτυξιν τὴν δοθεισάν ἐκ νέου εἰς τὸν μοναστηριακὸν θεσμόν, τὸν ὅποιον ὁ Κωνσταντῖνος Ε' εἶχε τοσοῦτον περιστέλει χάριν τῶν σπουδαιωτέρων τοῦ κράτους συμφερόντων. Οἱ δὲ ἐπιφανέστεροι τῆς πολιτείας λειτουργοὶ διετέλουν πρὸς τοῦτους δυσηρεστημένοι διὰ τὴν κατάργησιν ἐκείνην πόρων τοσοῦτω μᾶλλον ἀναγκαίων τότε εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὅσῳ τὸ ταμεῖον τοῦτο ἐστερεῖτο πολλῶν ἐκ τῶν εἰσπραξέων αὐτοῦ, ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν. Ὅθεν, ἐνῶ ἀπ' ἑνὸς ὁ εὐνοῦχος Ἀέτιος ἐγύμνου τὴν Εἰρήνην ἀπὸ πάσης πραγματικῆς ἀρχῆς, ἀπ' ἑτέρου ὁ γενικὸς λογοθέτης Νικηφόρος, ὁ δομέστικος (1) τῶν σχολῶν ἦτοι ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Νικίτας καὶ ἄλλοι πλείστοι πατρῖκοι καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μερίδα τῶν μετρίων μεταρρυθμιστῶν, παρεσκίαζον τὴν ὀλοσχερῆ αὐτῆς καθάρισιν. Ἐπετάχυνε δέ, ὡς φαίνεται, τὴν καθάρισιν ταυτὴν γεγονόσι τὸν συνδεόμενον μετὰ τῆς πρὸ μικροῦ μνημονευθείσης ἀνιδρύσεως τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Κάρολος ὁ μέγας, ἅμα στρατῆρις ἐν Ρώμῃ τῷ 800 (2), ἀπεφάσισεν, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἐχθροπραξίας, νὰ συζευχθῆ μᾶλλον μετὰ τῆς Εἰρήνης, ἵνα ἐνώσῃ τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἔσπερα, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης. Καὶ ἐπεμψε τῷ ὄντι ἐπὶ τούτῳ πρεσβείαν τῷ 802 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο τοῦλάχιστον λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι, διότι οἱ δυτικοὶ χρονολογοὶ δὲν μνημονεύουσι τοῦ πράγματος, οἱ δὲ νωότεροι ἱστορικοὶ διστάζουσι νὰ ὑπολάβωσιν αὐτὸ ὡς βέβαιον. Ἄλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν βλέπομεν διατὶ νὰ δυσπιστήσωμεν πρὸς τὴν πρότασιν τοῦ Καρόλου, ἀφοῦ τοσοῦτο σαφῶς καὶ ἐπανειλημμένως βεβαιώται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Θεοφάνους καὶ τῶν μεταγενεστέρων Κεδρηνοῦ καὶ Ζωναρά. Οἱ δυτικοὶ χρονολογοὶ ὁμολογοῦσιν ὅτι συνεχεῖς ἦσαν ἀπὸ τινῶν ἐνιαυτῶν αἱ μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Καρόλου σχέσεις καὶ ἀναφέρουσι διαφόρους ἀμοιβαίας πρεσβείας, ἰδίως δὲ τὴν ἐν ἔτει 802 σταλείσαν πρὸς τὴν Εἰρήνην· ἡ δὲ ἀποσιώπησις τῆς εἰδικῆς περὶ γάμου πρότάσεως ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς ἀποτυχίας τῆς περὶ τούτου διαπραγματευσέως.

Ὅπως ὁποῦτε ὁ Θεοφάνης βεβαίωσιν ὅτι ἡ βασίλισσα ἦτο πρόθυμος ν' ἀποδεχθῆ τὴν πρότασιν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνέφερεν εἰς κανένα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μείστανων. Ὅθεν ὁ μὲν Ἀέτιος ἐζήτησε νὰ βιάσῃ αὐτὴν νὰ συζευχθῆ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λέοντος, οἱ δὲ περὶ τὸν Νικηφόρον προλαβόντες τὸν εὐνοῦχον διέπραξαν τὸ τόλμημα αὐτῶν τῇ 31 Ὀκτωβρίου 802, περιορίσαντες μὲν τὴν βασίλισσαν διὰ φρουρῶν ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἐλευθερίου, ὅπου συνέβη νὰ διατελῆ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἀναγορεῦσαντες δὲ βασίλευα τὸν Νικηφόρον ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ, ὅπου μετέφεραν τὸ πρῶτον καὶ κατέκλεισαν τὴν Εἰρήνην. Μετ' ὀλίγον δέ, συναβθόντος ἄπαντος τοῦ πλήθους εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἐστέφθη ὁ Νικηφόρος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ταρασίου, ὅστις, καίτοι δημοῦργημα ὢν τῆς Εἰρήνης, ἐγκατέλειπεν αὐτὴν, πειθόμενος ὅτι, ἐὰν ἐξηκολούθει κυβερνῶσα τὰ πράγματα, τό τε ἔθνος καὶ ἡ ἐκκλησία ἦθελον ἐκτεθῆ εἰς τὸν ἔσχα-

(1) Δομέστικος εἶναι λέξις λατινικῆ domesticus=οἰκεῖος, εἶτα ἐπιμελητής, φροντιστής, ἀρχηγός. Περὶ τῶν σχολῶν λέγεται ἤδη λόγος ἐν τοῖς ἑμπροσθεῖν.

(2) Δηλαδή, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, τὴν τοῦ 799, ἀλλ' ἡ ἡμέρα αὕτη ἐλογίζετο τότε ὡς ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους (800 μ. Χ)

ΕΣΜΑΛΤΩΜΕΝΟΝ ΚΑΛΥΜΜΑ ΒΙΒΛΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ

(Θησαυροφυλάκιον Ἁγ. Μόρις το Βεντικίου)

τον κίνδυνον ὄθεν ἀδίκως ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ Κεδρηγὸς καλοῦσιν αὐτὸν ἕνεκα τούτου ἐπάρατον. Ἐν τούτοις ὁ Νικηφόρος τὴν ἐπιούσαν παραλαβὸν πινεας τῶν πατρικίων προσῆλθε πρὸς τὴν πρῶην βασιλίσσαν καὶ βεβαίωςας ὅτι προεαίρηθη ἄκων εἰς τὸ ὑπέρατον ἀξίωμα ὑπεσχέθη ὅτι θέλει περιποιηθῆ αὐτὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἢ δέ, καταποθηῖσα, προσεκύνησεν αὐτὸν ὡς βασιλέα καὶ παρεκάλει, φειδόμενος τῆς ἀσθενείας αὐτῆς, νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ νὰ παραμείνῃ εἰς τὰ Ἐλευθερίου βασιλεία. Ὁ Νικηφόρος συνήνεσεν, ὡς λέγουσι, κατ' ἀρχὰς εἰς τοῦτο, ἐπὶ τῷ ὄρφ ὅτι αὐτὴ θέλει ἀποκαλύψει ὅλους τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς. Ἄμα ὁμως τούτου γενομένου, ὁ νέος βασιλεὺς, ὅστις ἤξευρεν ἐκ μακρᾶς πείρας ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβὴ τῆς Εἰρήνης οὐδεμίαν ἐπηγγέλλετο αὐτῷ ἀσφάλειαν, ἐξώρισεν αὐτὴν εἰς Πρίγκηπον καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Λέσβον, ὅπου ἡ Εἰρήνη ἀπέθανε τῇ 9 Αὐγούστου τοῦ ἀκολουθοῦ ἔτους.

Ἡ Εἰρήνη γεννηθεῖσα καὶ ἀνατραφεῖσα ἐν Ἀθήναις, ἦτο ἐν πόλει ἥτις ἦτο τὰ μάλιστα ἀλλοτρία πρὸς πᾶσαν θρησκευτικὴν καινοτομίαν, συνεπήγαγε μεθ' ἑαυτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν πεποθησῆς αἰτίνας ἐπενήγησεν εἰς ἅπαντα αὐτῆς τὸν βίον. Εἴπομεν καὶ ἄλλοτε ὅτι δὲν γνωρίζομεν τοὺς λόγους δι' οὓς ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐξελέξατο αὐτὴν ὡς νόμφην ἐπὶ τῷ νύμφῃ καὶ διαδόχῳ τῆς βασιλείας, ἀλλ' ἐὰν ἤλπισεν ὅτι ἡ νέα ἐκείνη, γνωρίσασα ἐκ τοῦ σύγγενος τὰς αἰτίας αἰτίνας ὑπηγόρευσεν τὴν μεταρρυθμίαν καὶ τὰ ἀγαθὰ ὅσα αὐτὴ ἐπηγγέλλετο εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πολιτείαν, θέλει ἔπειτα διαδώσει διὰ τῶν οἰκείων καὶ τῶν φίλων τὰς νέας δοξασίας ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἐπλανήθη παραδόξως. Ἡ Εἰρήνη οὐ μόνον οὐδέποτε ἠσπασίθη ἐγκαρδίως τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως ἀλλὰ καὶ ἀείποτε ἠγωνίσθη νὰ ἐπιναγάγῃ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἣν ὑπελάμβανε τοσοῦτον ἀπαραίτητον εἰς σωτηρίαν τῆς τε ἑαυτῆς ψυχῆς καὶ τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, ὥστε κατήντησε νὰ νομίσῃ ὅτι δικαιούται νὰ ἐπιδώσῃ τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἐπιγενομένων καινοτομιῶν διὰ παντὸς τρόπου ἀγαθοῦ ἢ πονηροῦ, πεποθηῖα ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τούτου ἦτο ἴκαθ' ἡ ἐξαγοράσῃ πᾶσαν οἰανδήποτε παράβασιν τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων νόμων χάριν τοῦ σκοποῦ ἐκείνου γενομένην. Ὅθεν ἐλιθοῦσα εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἐδίστασε νὰ ὑποκριθῆ ἐνώπιον τοῦ πενθεροῦ ὅτι ἀποδέχεται τὰς δοξασίας αὐτοῦ καὶ νὰ ὀρκισθῆ μάλιστα ὅτι θέλει τηρήσει αὐτὰς ἀπαρασάλευτος. Ἐπειτα δέ, θανάτος τοῦ Κωνσταντίνου Ε', ὠφελήθη ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς χαρακτήρος τοῦ συζύγου αὐτῆς Λέοντος Δ' ἵνα ὑποσκάψῃ ἀφανῶς τὸ νέον οἰκοδόμημα, μέχρις οὗ ἐκλιπόντος καὶ τοῦ Λέοντος ἐπεχείρησεν ἀποκαλύπτως τὴν καθαίρεσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου ἐκείνου. Ἐπὶ τούτῳ δέ, ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς τε ἀνδραδέλφους αὐτῆς καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν ὀρεγομένους νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπεριδομένους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, κατέστησεν ἀλληλοδιαδόχως ἐκποδᾶν ἅπαντας τούτους τοὺς οἰκείους, μὴ ἐνδοῦσασα νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα καὶ εἰς ὅ, τι ἱερώτατον καὶ ἀγαπητότατον ἔχει μήτηρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τοσοῦτο δὲ ἀλλόκοτοι ἦσαν αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῆς δοξασίαι ὥστε, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Μιχαὴλ Γλυκᾶν, ἤλπισεν ν' ἀποπλύνῃ ἑαυτὴν τῆς ἀμαρτίας ἐκείνης πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων φόρων.

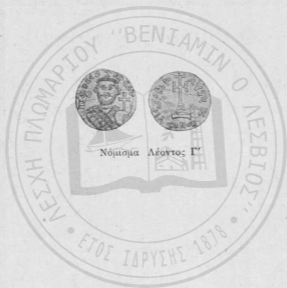
Καὶ τοῦτο μὲν τὸ κατὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀνοσιούργημα αὐτοὶ οἱ φίλτατοι αὐτῆς χρονογράφοι, ὃ τε πρὸ μικροῦ μνημονευθεὶς Γλυκᾶς καὶ ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ Κεδρηγὸς, μάλιστα δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μενεσσῆς, κατεδίκασαν πικρότατα. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἄλλη αὐτῆς πολιτεία εἶναι πρέπον νὰ κατακριθῆ οὐδὲν ἦττον αὐστηρῶς. Τῷ ὄντι, ἂν εἴχομεν

ἔτι χρεῖαν ἀποδείξεως τοῦ πόσον ἀναγκαῖα ἦτο ἡ μεταρρυθμισ, ἀρκεῖ νὰ εἰςφωμεν ἐν τελευταίον βλέμμα εἰς τὴν ὄλεθρίαν κατάστασιν, εἰς ἣν ἔφερε τὸ κράτος ἡ ἐπιχειρήσασα ν' ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος Γ' καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' βασίλισσα Εἰρήνη. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀνορθώσεως τῶν εἰκόνων. Ἡ ἀνορθωσις τῶν εἰκόνων ὅπως ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ζ' οἰκουμένης συνόδου οὐδόλως προσέβαλλε τὰς οὐσιώδεις ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως, τοῦλάχιστον τῶν μετριωτέρων αὐτῆς ὁπαδῶν. Ἄλλ' ὁ Λέων Γ' καὶ ὁ Κωνσταντίνος Ε', παρεκτός τῆς τῶν εἰκόνων καταργήσεως, ἐπεχείρησαν καὶ ἄλλας πολλὰς καινοτομίας ἐπιτηδεῖας νὰ τονώσωσι τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ ν' ἀνορθώσωσιν αὐτὸ ἀπὸ τῆς ποικίλης ἐκλύσεως εἰς ἣν εἶχε περιπέσει. Ἐπεχείρησαν τὴν ἐλάττωσιν τῶν μοναστηρίων, τὴν ἐκ μέσου ἀφαίρεσιν πολλῶν περὶ τὰ ἔξωτερικὰ τῆς πίστεως σύμβολα καταχρήσασιν, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσέως ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κλήρου, τὴν κατάλυσιν τῆς δουλοπαροικίας, τὴν ἐπὶ τὸ εὐαγγελικώτερον ρυθμισμὸν τῆς οἰκογενείας, τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀνεξίτηρσας, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀπομάκρυνσιν τῶν εὐνούχων, τὴν ἀπὸ τῆς ξενικῆς τοῦ πάπα δικαιοδοσίας ἀφαίρεσιν πολλῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ἀρχῶν ὑγιειντέρων εἰς τὴν ἔγγειον φορολογίαν. Ἄν ἡ Εἰρήνη ἤρκετο εἰς τὸ ν' ἀνορθώσῃ τὰς εἰκόνας κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς Ζ' οἰκουμένης συνόδου, ὅχι μόνον δὲν ἤθελεν ἐλαττώσει τὰ πλεονεκτήματα τῶν ἄλλων ἐκείνων καινοτομιῶν ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἤθελεν ἴσως ἀσφαλῆσαι τοὺς καρποὺς αὐτῶν, κατεννάξουσα τὸν ὑπὸ τῆς καθαιρέσεως τῶν εἰκόνων παραχθέντα μέγαν ἄσλον. Ἀστυχιῶς δὲν περιορίσθη εἰς μόνον τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα ἀλλὰ παρέβλεπε τὸν στρατὸν, ἐθυσίαις τὰ σπουδαιότερα ἔξωτερικὰ τοῦ κράτους συμφέροντα, καθήργησε παραλόγους πολλοὺς ἀπαραιτήτους φόρους, ἐπολλαπλασίασε τὰ μοναστήρια, κατέστησε τὴν κυβέρνησιν ὑποχείριον τῶν μοναχῶν καὶ παρέδωκε τὰ πράγματα εἰς χεῖρας ἀνδρῶν ἀνικάνων καὶ πρὸ πάντων εἰς πολλοὺς εὐνούχους, τῶν ὁποῖων αἱ καταχρήσεις καὶ αἱ ραδιουργίαι οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν πτώσιν αὐτῆς, καθ' ἃ ὀρθῶς παρατηροῦσιν ὅλοι οἱ χρονογράφοι, ἰδίως δὲ ὁ Κεδρηνός, ὅστις ἐν τῇ ἀγανακτῆσει αὐτοῦ κατὰ τῶν ὀλετήρων ἐκείνων τῆς πολιτείας ἐπιφέρει τοὺς ἀξιωματιμονεῦτους τούτους λόγους· «οὕτως αἱ τῶν κακίστων εὐνούχων βουλαὶ τοὺς οἰκείους δεσπότης καὶ εὐεργέτας διαλυμαίνονται, ὥστε Χρυσάοριον τὸν πάλα θαυμασιώτατον εἰπεῖν πρὸς τινὰ τῶν μεγάλων ὅτι, εἰ μὲν ἔχεις εὐνοῦχον φόνευσον, εἰδ' οὐκ ἔχεις ἀγόρασσον καὶ φόνευσσον». Ὁ ἀγανώστης ἤξευρε ἤδη τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου τῆς Εἰρήνης πολιτεύματος. Ἡ μικρὰ Ἀσία περιῆλθεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἀράβων, ἡ Θράκη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Βουλγάρων, ἐν τῇ Δύσει ἰδρῦθη νέα ἰσχυρὰ αὐτοκρατορία (!), ὁ πάπας ἐκκυρίαρχε τῆς μέσης Ἰταλίας, τὸ

(1) Ἰσχυρὰ οὐχὶ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἀλλὰ ἠθικῶς ἡ δυτικὴ αὐτοκρατορία ἡ αὐτοκρατορία τοῦ ἁγίου ρωμαϊκοῦ κράτους «λεγομένη κατ' ὁσίαν γερμανικὴ βασιλεία, πλὴν τῆς αἰγλης τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς συμβολικῆς ἐννοίας τῆς ἰδεώδους πολιτικῆς ἐνότητος τῆς Εὐρώπης ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ἀξίωματι οὐδεμίαν εἶχε οὐποδαίτητα καὶ δύναμιν πολιτικὴν πραγματικὴν. Τούναντίον δὲ ἦτο πηγὴ ἀδυναμίας πολιτικῆς διὰ τε τοὺς ἔχοντας αὐτὴν ἡγεμόνας καὶ διὰ τὸ ἔθνος εἰς ὃ ἀνήκον οὗτοι. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ δύναμις τοῦ γερμανοῦ βασιλέως καὶ μετὰ ταύτης ἡ ἐνότης τοῦ κράτους ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸ κενὸν ὄνομα τοῦ «ρωμαίου αὐτοκράτορος», ἐντέθεν δὲ κυρίως προῆλθεν ἡ μεγάλη πολιτικὴ διαίρεσις καὶ ἀδυναμία τῆς Γερμανίας κατὰ τοὺς τελευταίους μεσαιωνικοὺς καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ λεγομένη αὐτῇ «ἀγία ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία» τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους κατεπολεμεῖτο πρῶτιστα καὶ μάλιστα ὅπ' αὐτῆς τῆς δημοιοργήσεως αὐτὴν ἀρχῆς, τῆς παπασύνης, ἧτις ἤθελεν αὐτὴν ὡς ἀλλὴν σκιάν τῆς

δημόσιον ταμείον ἦτο κενόν καὶ τὸ κράτος περιέστη εἰς τσαούτην ἀτονίαν καὶ τοσοῦτον ἐξευτελισμὸν ὥστε αὐτὸς ὁ Ταράσιος ἐνόμισε καθήκον αὐτοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καθαίρεσιν τῆς ἀνικάνου καὶ θρησκομανοῦς ἐκείνης κυβερνήσεως.

ἐαυτῆς κοσμοκρατορίας, ὑποκειμένην εἰς τὰ νεύματα αὐτῆς. Ἡ νῦν γερμανικὴ αὐτοκρατορία εἶναι πάντῃ πάντως διάφορος τῆς τῶν μέσων αἰώνων, τῆς κληροδοτηθείσης ἐμμέσως ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος εἰς τὸ αὐστριακὸν κράτος (μέχρι τοῦ 1806, ὅτε ἐξέλιπεν).

Βυζαντικὸν ἀνάγλυφον εἰς Ἀρένοβον τῆς Βουλγαρίας

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ μερὶς τῆς ἄκρας μεταρρυθμισέως ἦτο σφόδρα διεσπασμένη καὶ τεταπεινωμένη. Ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς, οἵτινες ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' ἦσαν τοσοῦτο πολυάριθμοι καὶ ἰσχυροὶ ἐν τῷ στρατῷ, ἐν τῷ κλήρῳ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ, οἱ μὲν ἐξέλιπον οἱ δὲ συνεβιάσθησαν πρὸς τοὺς ἀντιδοξοῦντας, εἴτε ἀπελιπθέντες εἴτε ἔνεκα προσωπικῶν συμφερόντων. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἰσχυρὸν ἦ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις δὲν ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους καὶ ὅτι ἤρκει πρὸς τοῦτο ἡ διοικητικὴ καὶ οἰκονομικὴ. Οἱ πρεσβεύοντες τὴν δοξασίαν ταύτην ἄνθρωποι εἶναι οἱ καταβαλόντες τὴν Εἰρήνην καὶ καταλαβόντες ἤδη τὰ πράγματα διὰ τοῦ προΐσταμένου αὐτῶν Νικηφόρου. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν διαζήσωσιν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τοὺς ἄκρους ἀντιμεταρρυθμιστάς, ἡ δὲ μεταξύ τῶν δύο τούτων μερίδων πᾶσι ἀποτελεῖ τὸν κύριον χαρακτήρα τῆς ὅλης τοῦ Νικηφόρου βασιλείας.

Πρὸ πάντων ὁ νέος βασιλεὺς ἐδέησε νὰ κανονίσῃ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν τῆς Δύσεως δυναστὴν, τοῦ ὁποῦ οἱ πρὸς τὴν Εἰρήνην πρέσβεις ἦσαν ἔτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτε συνέβη ἡ καθαίρεσις τῆς βασιλείας ταύτης. Ὡς πρὸ μικροῦ εἵπομεν, οἱ πρέσβεις οὗτοι σκοπὸν εἶχον, τοῦλάχιστον καθ' ἃ ἱστοροῦσιν οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι, νὰ προτείνωσι τὸν γάμον τοῦ Καρόλου μετὰ τῆς Εἰρήνης· οἱ δὲ δυτικοὶ τοῦτο μὲν ἀποσιωπῶσι, λέγουσι δὲ ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη ἦλθεν ἵνα κανονίσῃ τὰς μεταξὺ Φράγκων καὶ Ἑλλήνων σχέσεις εἰς τὰς μεθορίους χώρας τῆς Ἰστροφίας, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς κίτου Ἰταλίας. Ὅπωςδήποτε περὶ τοῦ πρώτου ζητήματος δὲν ἠδύνατο πλεον νὰ γίνῃ λόγος, ἡ δὲ ρύθμισις τοῦ δευτέρου δὲν κατορθώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε διότι οἱ ἀντι-

πρόσωποι του ηγεμόνου των Φραγκών δεν είχαν πᾶσαν πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητα εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν. Ὁθεν ὁ Νικηφόρος, ἀφοῦ περιποιήθη διὰ πλουσίων δώρων τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Καρόλου, δώρισε τρεῖς ἰδίους πρέσβεις, τὸν μητροπολίτην Μιχαῖλ, τὸν ἄββᾶν Πέτρον καὶ τὸν πατριῶνον Κάλιστον, τοὺς ὁποίους συνεξέπεμψε μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ηγεμόνου τῆς Δύσεως Ἰνα, μεταβάντες παρ' αὐτῷ, συμβιβάσῃ τὰς ὑφισταμένας διαφορὰς. Οἱ πρέσβεις εὗρον τὸν Κάρουλον διαθεθεμένον εἰς πᾶσαν εὐλογον πρὸς τὸν Νικηφόρον παραχώρησιν, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπεθύμει καὶ ἠλίχιε νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τοῦτου τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου αὐτοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Συνωμολογήθη λοιπὸν εὐχερῶς συνθήκη, δι' ἧς ἐπετράπησαν εἰς τὸν Νικηφόρον αἱ παρᾶ τῆς Ἑνετίας καὶ τῆς Λαλιματίας πόλεις καὶ ἡ εἰρηνική τῆς κάτω Ἰταλίας κατοχὴ, διατηροῦντος τοῦ Καρόλου τὰς λοιπὰς αὐτοῦ κατακτήσεις, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Δύσεως οὐδεὶς ἐγένετο ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ λόγος. Τινὲς εἰκάσουσιν ὅτι ἐδόθησαν περὶ τοῦτου προφορικαὶ ὑποσχέσεις. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Νικηφόρος οὐδέποτε ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως τὴν δυτικὴν αὐτοκρατορίαν.

Οὐδὲν ἦτον κατεπιέγουσα ἡτο ἢ εἴρεσις χρηματικῶν πόρων, διότι τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο παντελῶς κενόν. Ἐκ τοῦ προχείρου ἐχρησίζεμεσαν εἰς τοῦτο οἱ θησαυροὶ τῆς Εἰρήνης, συγχρόνως δὲ ὁ Νικηφόρος ἔστησε δικαστήριον ἐν Μαγναδίᾳ. ἐνάδιον τοῦ ὁποίου ἐκάλεσε πάντας ὅσοι ἠδικήθησαν διὰ τῶν καταπίσεων καὶ τῶν καταχρήσεων τῶν φίλων τῆς Εἰρήνης, ἀναγκάσας τοὺς παραβάτας τούτους τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἀρχοντας νὰ πληρώσωσι τὰ παρενόμως ἐσπραχθέντα. Ἡ δικαιοσύνη τῆς πράξεως ταύτης ἤθελεν ἀλοπῆ βεβαίως πληρεστέρα, ἐὰν τὰ χρήματα ἀπεδίδοντο εἰς ἐκείνους παρ' ὧν ἐλήφθησαν· διὰ τὰς κατεπιέγουσας ὅμως ἀνάγκας τοῦ ταμεῖου ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν ὅτι δικαιούται νὰ τιμωρήσῃ τὴν κατάχρησιν πρὸς ὄφελον τοῦ δημοσίου καὶ οὐχὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος.

Ἄλλ' οἱ ἄκροι ἀντιμεταρρυθμισταὶ δὲν ἔδωκαν αὐτῷ καθὼν νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω· περὶ τὰ μέσα τοῦ 803 κατέπεισαν τὸν στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν Βαρδάνιον νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς στάσεως καὶ ἀναγορευθῆ βασιλεὺς. Ὁ στρατηγὸς Βαρδάνιος, ὅστις ἔφερε τὸ παράδοξον τότε ἐπώνυμον Τοῦρκος καὶ εἶχε πρὸ μικροῦ διαπρέψει εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀράβων ἀγῶνα, ἦτο κατὰ τὰ ἄλλα ἀνήρ· χρηστός ἀλλ' οὐδεμίαν εἶδειε περὶ τὴν διάπραξιν τοῦ ἐπιχειρήματος εἰς ὃ ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐπιτηδειότητα καὶ ἰδίως οὐδόλως, ὡς φαίνεται, ἐγίνωσκε τὸ πνεῦμα τοῦ στρατοῦ τοῦ ὁποίου προΐστατο. Οἱ παρασκευάσαντες τὴν στάσιν ταύτην ἐχθροὶ τοῦ Νικηφόρου, συνεννοηθέντες μετὰ τινῶν ἀξιοματικῶν τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ, κατόρθωσαν μὲν νὰ ἀναγορευθῇ ὁ Βαρδάνιος ἐκ συναρπαγῆς βασιλεὺς ὁ στρατὸς ὅμως οὗτος, ὅστις δὲν ἤθελε παντάπασιν νὰ γίνῃ ὄργανον τῶν ἐχθρῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἅμα ἐνόησε περὶ τίνας πρόκειται, οὐδόλως ἐπέμεινε εἰς τὴν σκευερσίαν ταύτην. Πρῶτα τὰ ἀρμενικὰ τὰγάματα ἐγκατέλιπον ἀμέσως τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν στρατηγόν, τὰ δὲ λοιπὰ παρηκολούθησαν μὲν αὐτὸν μέχρι Νικομηδείας ἀλλ' ἀντεπεξεβλήθησαν τοῦ βασιλέως Νικηφόρου ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ δυνάμεως ἀποχώσεως οἱ ἐπισημότατοι τῶν στρατηγῶν τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ προσήλθον πρὸς αὐτὸν, ὃ δὲ Βαρδάνιος ἠναγκάσθη δύο μόλις μῆνας ἀπὸ τῆς ἀναγορευσεώς του νὰ ζητήσῃ ἀμαχητὶ συγγνώμην. Καὶ ἐδόθη μὲν αὐτῷ πᾶσα περὶ ἀπαθείας ὑπόσχεσις, ἐφ' ἣ ἐπεριεδόμενος ἀπῆλθεν οὗτος, ἀφοῦ ἐνεδύσατο μοναχικὴν στολὴν καὶ μετωνομάσθη Σάββας, εἰς μοναστήριόν τι, ὅπερ ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ εἶχεν οἰκοδομήσει, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαζύξῃ αὐτὴν ἐν εἰρήνῃ, ἀλλὰ μετὰ τινὰς μῆνας στρατιῶται λυκαόνιοι μεταβάντες εἰς τὴν νήσον ἐτύφλωσαν τὸν δυστυχῆ ἄνθρωπον. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπροξένησε θλι-

βεράν ἐντύπωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ τε πατριάρχης Ταράσιος καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος εἶχον πρόσπουγράψει ἐν τῷ περὶ ἀπαθείας ἐγγράφῳ τὸ ὅποιον ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Βαρδάνιον. Naί μὲν ὁ Νικηφόρος διατέλεξεν ἀμέσως αὐτοῦσαν ἀνάκρισιν κατὰ τῶν λυκαονίων ἀξιωματικῶν καὶ πολλὴν ἐπεδείξατο θλίψιν διὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην τῶν συντεθειμένων παραβίασιν, κατακλεισθεὶς ἐπὶ ἑπτὰ ὄλας ἡμέρας εἰς τὰ βασίλεια, ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν χρονογράφων βεβαιοῦσιν ὅτι τὸ καιουρήγρια ἐκεῖνο διεπράχθη κατ' εἰσῆγησιν αὐτοῦ καὶ ὅτι ἡ θλίψις ἦν ἐπεδείξατο ἦτο οἰκτρὰ προσποιήσις καὶ ὑποκρισία.

Ἐν γένοι δὲ ἱστοροῦσι τὰ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Βαρδανίου εἰς τρόπον ἐπιτήδειον ν' ἀμαυρώσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ βασιλέως. Ἄξιουσι λόγου χάριν ὅτι τὴν στάσιν προεκάλεσεν ἡ δυσαρρέσκεια τοῦ λαοῦ ἔνεκα τοῦ φόρου τοῦ ἑαλουμένου μὲν δικέρατον (1) ἐπιβληθέντος δὲ χάριν τῆς ἐπισκευῆς τοῦ πολλαχοῦ καταπεσόντος μακροῦ τείχους (2). Περὶ τοῦ φόρου τούτου, περὶ οὗ ἄλλως τε συγκεκριμένοι ὑπάρχουσιν εἰδήσεις, θέλομεν ὀμιλήσει κατωτέρω ἐκτενεστέρον, ἐγκαθῆθα δὲ παρατηροῦμεν μόνον ὅτι δὲν ἐννοοῦμεν διατὶ ὁ στρατὸς ἤθελε δυσαρρεστήῃ ἔνεκα φόρου ὅστις σκοπὸν εἶχε νὰ καταστήσῃ ὀλιγώτερον ἐπίπεσον τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ φόρος οὗτος ἦτο ἀδικος. Ἄλλοι πάλιν προτείνουσιν ὡς ἀφορμὴν τῆς στάσεως οὐχὶ τὸν εἰδικὸν ἐκεῖνον φόρον ἀλλ' ἐν γένει τοὺς ἐπαχθεὶς δῆθεν φόρους δι' ὧν ἐπίεσεν, ὡς ἀξιοῦσιν, ὁ Νικηφόρος τὸ ὑπὲρ-κῶον. Μετ' οὗ πολὺ θέλομεν τῷ ὄντι ἰδεῖ ὅτι ὁ Νικηφόρος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς ποικίλας φορολογικὰς διατάξεις, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν οἰκονομικὴν παραλυσίαν εἰς ἣν ἔφερε τὸ κράτος ἡ ἀφροσύνη τῆς Εἰρήνης. Αἱ διατάξεις ὅμως αὗται δὲν εἶχον ἐτι ἐκδοθῆ ὅτε ἐγένετο ἡ τοῦ Βαρδανίου στάσις, καὶ ὑποτιθεμένου δὲ ὅτι ἦσαν ἐκδεδομένα δὲν ἐννοοῦμεν πάλιν διατὶ ὁ ἀνατολικὸς στρατὸς ἤθελε στασιάσει ἔνεκα φόρων οὔτινες σκοπὸν πρὸς τοὺς ἄλλους εἶχον νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ χρεῖαις. Τελευταῖον λόγον τοῦ κινήματος ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Νικηφόρος ἐστέρησεν δῆθεν τὸν στρατὸν τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ μισθοδοσίας. Τοῦτο, ἂν ἦτο ἀληθές, ἠδύνατο καὶ μόνον νὰ ἐξηγήσῃ τὸ κίνημα τοῦ Βαρδανίου, ἀλλὰ δὲν φαίνεται παντάπασιν πιθανόν. Ὁ Νικηφόρος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, διὰ τοῦ στρατοῦ κυρίως ἤλπισεν ν' ἀνορθώσῃ τὴν τε ἐσωτερικὴν τάξιν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἀξίωμα τοῦ κράτους· πῶς ἄρα ἦτο δυνατόν νὰ δυσαρρεστήσῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὸ κύριον ἐκεῖνο τῆς ὄλης αὐτοῦ βασιλείας ἔρεισμα; Καὶ ἔπειτα διατὶ τὰ ἀρμενικὰ στρατεύματα ἐγκατέλιπον ἀμέσως τὸν Βαρδάνιον, ἅμα εἶδον αὐτὸν στασιάσαντα κατὰ τοῦ βασιλέως; μήπως τὰ γάματα ταῦτα ἦσαν εὐχαιριστήματα διότι ἐστέρηθησαν τοῦ ὀφειλομένου αὐτοῖς μισθοῦ; καὶ διατὶ ὁ ἐπίλοιπος στρατὸς οὐδὲν ἔπραξεν ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν Βαρδάνιον; Ὅλα ταῦτα ὑποδεικνύουσιν ἀποχρόντως ὅτι ὁ στρατὸς δὲν διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὸν Νικηφόρον, ἐκ δὲ τῶν πρώτων τῆς βασιλείας αὐτοῦ πράξεων καὶ τῆς ἐπιμόνου ἀπεχθείας τῶν χρονογράφων καθίσταται πρόδηλον ὅτι τὴν στάσιν παρεσκευάσαν οἱ κατ' αὐτοῦ δυσηρεστημένοι παλαῖοὶ ὀπαδοὶ τῆς Εἰρήνης, οὔτινες ἐνόμισαν ὅτι, οἰκειούμενοι τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ, θέλουσι παραπεισῆ ὀλόκληρον τὸν στρατὸν τοῦτον, ἀλλ' ἠπατήθησαν εἰς τὰς ἐλπίδας αὐτῶν.

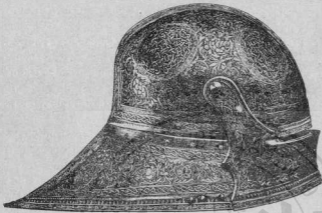
(1) Δικέρατον, δύο κεράτια δηλονότι. Τὸ κεράτιον ἦν τὸ ἡμισυ τοῦ μιλιαρσίου, περιεῖχε δὲ δώδεκα φόλλες, ὅσατε τὸ μιλιαρσίον εἶχε 24 φόλλες (φόλλες ἦν κατοχὰτὴ μονὰς νομισματικὴ), 12 δὲ μιλιαρσία ἢ 24 κέρατα ἀπετέλον ἐν νόμισμα (15 περιῖπου δραχμάς).

(2) Κατὰ τὴν ἔμμετρον χρονογραφίαν τοῦ Μανασσῆ «πρὸς ἀνανέωσιν τειχῶν τῶν γηρασαντων».

Πλὴν τούτου ὁ Θεοφάνης βεβαίωι ὅτι ὁ Νικηφόρος, ἀφῶ ὑπέσχετο εἰς τὸν Βαρδανίον πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι δὲν θέλει ἐπιβάλλει χεῖρα εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἔπειτα ἐγύμνωσεν αὐτὸν τῆς περιουσίας, ἐνῶ ἡ Χρονογραφία ἢ συγγραφεῖσα ἐκ προσταγμάτων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἢ περιγράψασα ἐν ἐκτάσει τὸν ἀσκητικὸν βίον ὃν διήγαγεν ἔκτοτε ὁ Βαρδανίος, ρητῶς λέγει ὅτι οὗτος διένειμεν ἅπαντα τὸν πλοῦτον αὐτοῦ εἰς τὴν πτωχείου. Ἐπὶ τέλους περὶ τῆς εἰς τὸν Νικηφόρον ἀποδομένης τυφλώσεως τοῦ Βαρδανίου παρατηροῦμεν πρὸ πάντων ὅτι, ἐπειδὴ ὄρισμένον τι γεγονός δύναται νὰ ἐκκληθῆ ὡς ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἡγεμόνος, ἐκ τούτου καὶ μόνου δὲν ἔπεται ὅτι ἐπράχθη ὑπ' αὐτοῦ. Τεθείσης τῆς ἐναντίας ἀρχῆς ἔπρεπε νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Λέοντος Α' διενηργήθη ὑπὸ τῆς Εἰρήνης, ἥτις ἤθελε τρέξει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἂν ὁ θάνατος ἐκείνος δὲν συνέβαινε τοσοῦτον ἐγκαίρως. Καὶ ὅμως τὸ καθ' ἡμᾶς ἐπιστεύσαμεν ὅτι τοιαύτην κακουργίαν δὲν εἶχε διαπράξει ἡ Εἰρήνη, διότι οὐδέμια ἄλλη ἐνδείξις ὑπῆρχε περὶ τῆς ἐνοχῆς αὐτῆς. Ἐνώπιον δὲ τῆς συστηματικῆς τῶν χρονογράφων καταδρομῆς κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐπιτρέπεται τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἐπέχουμεν περὶ τῶν κατηγοριῶν αὐτῶν ὡσάκις δὲν περιβάλλονται δι' ἀποχρόντων βεβαιωμένων ἀποδείξεων. Μήπως οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι δὲν εἶπον ὡς βέβαιοι ὅτι ὁ μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Νικηφόρου αἰφνιδίως ἀποθανὼν Νικίτας ὁ δομῆστικὸς τῶν σχολῶν, ὁ συμπράξας μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἐτελεύτησε, φαρμακευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ φίλου; Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ Θεοφάνης δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναφέρει τὴν κατηγορίαν ταύτην εἰμὴ ὡς φήμην ἀπλήν. Ἄλλὰ καὶ περὶ τῆς τυφλώσεως τοῦ Βαρδανίου ὁ Γενέσιος λέγει ὅτι οἱ Λυκαόνιοι διέπραξαν αὐτὴν «εἴτε ἀπαυθαδιζόμενοι, εἴτε βασιλεῖφ συνευδοκῆσαι, καὶ αὐτῶ τῶ βασιλεῖ Νικηφόρῳ ἀρεσαι βουλομένοι», ὃ ἔστι λέγει ὅτι δὲν εἶναι παντάλασι βέβαιοι ὅτι τὸ ἁμάρτημα ἐξετελέσθη κατ' εἰσηγήσιν τοῦ βασιλέως καὶ ὑποδεικνύει διαφόρους ἐναντίας γνώμας, αἵτινες φαίνονται τόσφ μᾶλλον πιθανώτεραι ὅσφ ὁ Νικηφόρος ἀνεδείχθη καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ στάδιον ἀνὴρ γενναῖος καὶ μεγαλόφρων.

Τῶ ὄντι ἅμα ἀσφαλείας ὅποσοῦν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς δύο δεινότερους ἔξωτερικοὺς πολεμίους, τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Ἀραβας, εἰς τρόπον μαρτυροῦνται ὅτι ἐνόει τὴν τιμὴν τοῦ κράτους καὶ ἤθελε γὰ τήρησθαι τὴν τιμὴν ταύτην ἀλώβητον. Ἄν δὲν ἐπέτυχε πάντοτε, τὸ λάθος δὲν ὑπῆρξεν ἰδικόν του. Διὰ τὴν παραλυσίαν εἰς ἣν ἡ Εἰρήνη εἶχε φέρει ἐν ταῖς πράγματι τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιπαχθῆ ἐπιτυχῶς εἰς τηλικούτους ἀντιπαύλους. Ἄλλὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν τοῦλάχιστον ὁ Νικηφόρος ἠγωνίσθη ἐκθύμως, μὴ φεισθεὶς οὔτε τῆς ζωῆς αὐτοῦ οὔτε τῆς ἡσυχίας. Οὐδέποτε συναινέσας ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Φράγκων ἀπῆρροεσεν εἰς τὸν οἰκουμηνικὸν πατριάρχην νὰ ἔχη τὴν ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὸν ἀρχιερεῖα τῆς Ρώμης, ὅστις ἀποβαλὼν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μονάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτόλμησε νὰ ἀπονεύμῃ εἰς ἕτερον τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Πρὸς δὲ τὸν Ἀραβὸν ἐγράψεν ἐπιστολὴν σύντομον, δι' ἧς ἀνῆγγελεν αὐτῶ ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πληρωμὴν τοῦ ὑπὸ τῆς Εἰρήνης συνομολογηθέντος φόρου· εἰς ὃ ὁ Ἀραβὸν ἀπήντησεν οὐδὲν ἦτον λακωνικῶς ὅτι θέλει κομίσαι αὐτὸς τὴν ἀπάντησιν. Δυστυχῶς ἡ ἀνωμαλία εἰς ἣν ἔφερε τὸν ἀνατολικὸν στρατὸν ἡ τοῦ Βαρδανίου στάσις διηκολύνη τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀραβῶν, ὅστις, ἂν πιστεύσαμεν τοὺς ἀραβας χρονογράφους, διότι οἱ Ἕλληνες οὐδὲν περὶ τούτου λέγουσι, προήλασε μέχρι τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Ἡρακλείας, οὐδὲ ἐπέισθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰμὴ ἐπὶ χρήμασιν. Ἄμα ὅμως ἐπιστρέψαντος τοῦ

Ἄραρον εἰς Συρίαν, ὁ Νικηφόρος, πάντοτε κατὰ τοὺς Ἄραβας, ἔλυσε τὰς γενομένας συμφωνίας καὶ τότε ὁ καλῖφης διαπεράσας ἐν μέσῳ χειμῶνι τὸν χιονοσκεπῆ Ταῦρον ἐνέβαλεν αὐθις εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἀντεπελθόντος καὶ τοῦ Νικηφόρου συνεκροτήθη περὶ Κρασον τῆς Φρυγίας μάχη μεγάλη. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ὁ βασιλεὺς, καίτοι μηδέποτε πρότερον διατελέσας στρατιωτικῶς, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκθέσῃ ἐαυτὸν εἰς

Ἀραβικὸν κράνος (Μουσ.Λογ. Μαρσέλης)

τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων, ἔλαβε τρεῖς πληγὰς, δὲν ἐσώθη εἰμὴ χάρις εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν περὶ αὐτὸν ἀξιωματικῶν καὶ ἠττήθη μὲν ἐπιτέλους ἀλλ' ἀφοῦ ἠγωνίσθη τοσοῦτο πεισματωδῶς ὥστε ἀπέβαλε κατὰ τοὺς Ἄραβας τετρακασιμυριοὺς ἀνδρας. Ἡ μάχη αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναφέρονσιν οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι. Καὶ ἐπειδὴ οὗτοι οὐδε-

μίαν εἶχον συμπάθειαν πρὸς τὸν Νικηφόρον, νομίζομεν ὅτι δὲν ἤθελον διατάσει ν' ἀναφέρωσι τὴν πρώτην τοῦ Ἄραρον ἐπιδρομὴν, τὴν ταπεινώσειν τοῦ Νικηφόρου καὶ τὴν λύσειν τῶν συνθηκῶν ὅθεν ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβέλλομεν ἂν ταῦτα πάντα συνέβησαν ἀληθῶς ὡπὸ τῶν Ἀράβων ἐκτίθενται. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν περὶ Κρασον μάχην διαφωνοῦσιν οὗτοι πρὸς τοὺς ἡμέτερους. Οἱ Ἄραβες λέγουσιν αὐτὴν συγκροτηθεῖσαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος, ἐνῶ κατὰ τοὺς Ἕλληνας χρονογράφους οἱ δύο στρατοὶ ἀντηγωνίσθησαν κατὰ μῆνα Αὐγούστου τοῦ 804 ἔτους. Πλὴν τούτου ὁ μὲν Θεοφάνης λέγει ὅτι ὁ Νικηφόρος ἀπέβαλε πολλοὺς, ὁ δὲ ἐμπαθέστερος, εἰ δυνατόν, Κεδρηνὸς βεβαίῳ ὅτι μετ' αἰσχύνῃς ἠττηθεὶς ὑπέστρεψεν, οὐδεὶς ὅμως ἀναφέρει ὅτι ἔπεσον αὐτόθι 40.000 ἄνδρες, ὅπερ, ἂν ἦτο ἀληθές, προθύμως ἤθελον διασαλεύσει οἱ χρονογράφοι μας. Καὶ ἔπειτα, ἂν ἡ νίκη τοῦ Ἄραρον ἦτο ὀλοσχερής, διατὶ νὰ ἐπιστρέψῃ οὗτος εἰς τὰ ἴδια ἀντὶ νὰ προελάσῃ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως ὠφελούμενος ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης πανωλεθρίας; Κατὰ τοὺς Ἄραβας ἠναγκάσθη εἰς ἀποχώρησιν εἰς Συρίαν, διότι ἐξεροάγησαν αὐτόθι ἐπικίνδυνοι ἐμφύλιοι ταραχαί. Ἄλλ' ὅσον ἐπικίνδυνοι καὶ ἂν ἦσαν αἱ ταραχαὶ αὗται δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ δώσωσιν αὐτῷ καιρὸν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν Νικηφόρον νέους τινὰς ἐπαχθεῖς ὄρους, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτος ἤθελε βεβαίως ὑποκύψει μετὰ τοσοῦτο δεινὴν ἦταν, ἐὰν τῷ ὄντι ἢ ἦτα ἦτο τοσοῦτο δεινὴ. Ἄπ' ἐναντίας δὲ βλέπομεν τὸν καλῖφην ἐπανακίμπτοντα μὲν εἰς τὰ ἴδια μηδὲν δὲ λαβόντα ἀπὸ τῆς νίκης κέρδος. Καί, ἐπειδὴ μετὰ τὰς πρώτας ἐκείνας ἐν Συρίᾳ ταραχὰς ἐπῆλθον ἕτεροι ἀνωμαλῶν ἐν τῷ κοσμηθηνικῷ κράτει, ὁ Νικηφόρος ἐξεδικίθη τὰς προσηγομένας τοῦ Ἄραρον δηρώσεις ἐπιχειρήσας εἰς τὴν περὶ Μόφου ἐστίαν καὶ Ἀνάζαρθον χώραν, ἐπέκλεινα τοῦ Ταύρου, ἐπιδρομὴν μεγάλην. Μόλις δὲ μετὰ δύο ἔτη, ἦτο

τῷ 806, ὁ Ἄραρὸν ἀπαλλαγεί τις ἐσωτερικῶν περισπασμῶν εἰσήλασεν αὐτὸς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν μετὰ 130.000 ἀνδρῶν κατὰ τοὺς Ἄραβας, κατὰ δὲ τὸν Θεοφάνη μετὰ 300.000. Εἰς τὴν ὑπέρογκον ταύτην δύναμιν δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀντιταχθῆ ἕκ τοῦ συστάδην ὁ Νικηφόρος, οὐδὲ νὰ διακολύσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς κατάληπτιν πλόειον τινων καὶ φρουρίων, οἷχ ἦγον ὅμως προεκινδύνεουσε περιφανῶς, ἔσωσεν οὐκ ὀλίγας πόλεις, ἔστησε πολλὰ τρόπαια κατὰ τὴν ρηγὴν τοῦ Θεοφάνου ὁμολογίαν καὶ τότε μόνον καθυπέβαλε προτάσεις περὶ εἰρήνης. "Ὅσο δὲ βαρεῖαι καὶ ἂν ὑπῆρξαν αἱ ἀπατήσεις τοῦ Ἄραρὸν, ὁ Νικηφόρος ἐνόμισε συντετὸν νὰ ὑποκύψῃ ἐπὶ μικρὸν εἰς αὐτὰς ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν. "Ὅθεν συνωμολογήθη εἰρήνη ἐπὶ τοῖς ἐξῆς ὅροις" ὅτι οἱ Ἕλληνες θέλουσιν ἐγκαταλείπει τὰς ἐπέκεινα τοῦ Ταύρου τῆς Συρίας χώρας, ὅτι δὲν θέλουσιν ἀνεγείρει τὰ ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ καταστραφέντα φρούρια, ὅτι θέλουσι πληρῶνει κατ' ἔτος 30.000 χρυσᾶ νομίσματα καί, τὸ δεινότερον, ὅτι τρία νομίσματα θέλει καταβάλλει ἰδίᾳ ὁ βασιλεὺς καὶ τρία ἕτερα ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὡς κεφαλικὸν φόρον. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ταπεινωτικὸς, διότι ὁ κεφαλικὸς φόρος κατεβῆλθε ἐντὸς τοῦ μοσμεθανικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν χριστιανῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν ὡς σημείον τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν" ὥστε ὁ Καλίφης Ἄραρὸν ἠδυνήθη νὰ καυχῆθῃ ὅτι καθυπέταξε τὸ ἀνατολικὸν κράτος, ἀφοῦ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου ἐκείνου. Ἄλλ' αἱ συνθήκαι αὐταὶ δὲν διήρκεσαν πολὺ. Ἀμα ἀπελθόντος τοῦ καλίφου ὁ Νικηφόρος ἤρχισε παρατίκα ν' ἀνορθοῖ τὰ ἐντὸς τοῦ Ταύρου καταστραφέντα φρούρια. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἄραρὸν, μαθὼν τὰ πραττόμενα ἐξαπέστειλε στρατὸν, ὅστις ἀνέτρεψεν αὐτὸς ἐν τῶν φρουρίων ἐκείνων, τὴν Θήβασαν, ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ ἐπιχειρήσας ἐπιδρομὴν εἰς Κυπρον ἀπῆγγαγεν ἔξ αὐτῆς πολλοὺς αἰχμαλώτους, καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, 807, ἕτερος στόλος ἐδήλωσε τὴν ὑπαίθρου τῆς Ρόδου χώραν, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ μετέπειτα ἔτη οὐδέμια ἄλλη σπουδαία ρῆξις μεταξὺ μοσμεθανῶν καὶ χριστιανῶν ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὁ δὲ Νικηφόρος ἐπέτυχεν ἐπὶ τέλους τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ σκοπὸν, διότι ἀπῆλλαξε τὸ κράτος τοῦ φόρου ὃν ἐπὶ Εἰρήνης ἐτέλει πρὸς τὸν καλίφην.

Αἱ ποικιλίαι δυσχεραῖαι τὰς ὁποίας ἐκληροδότησεν ἡ βασίλισσα ἐκείνη εἰς τὸν διάδοχον αὐτῆς, ἀνεφάνησαν καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα οὐδὲν ἦττον ἢ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις. Τῇ 25 Φεβρουαρίου 806 ἀπεβίωσεν ὁ πατριάρχης Ταράσιος, ἀφοῦ ἐπὶ εἰκόσι καὶ ἐν ἔτη ἐποίμανε τὴν ἐκκλησίαν μετὰ πάσης μετριοπαθείας καὶ συνέσεως. Ὁ πατριάρχης Ταράσιος συνέπραξε μὲν μετὰ πλείστου ζήλου εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων ἀλλ' ἐφορόντισεν ὥστε διὰ τοῦ ὅρου τῆς ἐβδόμου οἰκουμενικῆς συνόδου ἢ τῶν εἰκόνων προσκύνσεις ν' ἀποβάλλῃ ὅσον ἔνεστι πάντα χαρακτῆρα λατρείας ἀσυμβιβάστου πρὸς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως" ἐνόμισε μὲν πρέπον νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, ἀλλ' ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἠγωνίσθη νὰ περιστείλῃ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀρχιερέως τούτου, καί, ὅταν εἶδεν αὐτὸν στασιάζοντα κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας καὶ ἀνακηρύζοντα ἕτερον αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως, διέκοψε πᾶσαν πρὸς τὸν ἀδιώρητον ἐκείνον συνάδελφον κοινωνίαν. Δὲν ἐνόησε δὲ ποτὲ νὰ γίνῃ ὄργανον τῶν ὀλεθρίων ἀπατήσεων τοῦ μοναχικοῦ τάγματος καὶ εἰς πάσας τούτου τὰς ἐριδας πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν συνετάχθη μετὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης. Τελευταῖον δὲν συνέπραξε εἰς τὴν ὀλοοχεθῆ τῆς μεταρρυθμίσεως ἀνατροπῆν, καὶ ἐγκατέλιπεν αὐτὴν τὴν Εἰρήνην, ἅμα ἐπέισθη ὅτι ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τὸ κράτος περιέστη εἰς ἐμφανῆ κίνδυνον.

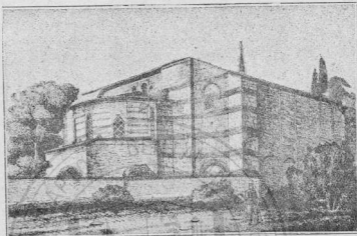
Ἡ στέρησις τοιούτου πατριάρχου κατετάραξε τὸν βασιλεῦα Νικηφόρον, ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐξετίμα τὰς χριστιανικὰς καὶ πολιτικὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὰς καὶ ἐγίνωσκεν ὅποσον δυσχερὴς θέλει ἀποβῆ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ. Μετὰ τινα σκέψιν ἐξελέξατο τὸν ὑποψήφιον αὐτοῦ, οὐχὶ μετὰ τῶν μοναχῶν, τοὺς ὁποίους ἐγίνωσκεν ἅπαντας ἀσπόνδους πολεμίους τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ οὔτε μετὰ τῶν ἀρχιερέων, ὧν ἅλλοι μὲν ἐτάσσοντο μετὰ τῆς μίας καὶ ἄλλοι μετὰ τῆς ἑτέρας μερίδος, ἀλλὰ θέλον νὰ ἐγχειρῶσιν τοὺς οἰκίας τῆς ἐκκλησίας εἰς ἀνδρα ἐντελῶς ἐκ τῶν προτέρων ἀμέτοχον τῆς διενέξεως ἧτις ἐτάραττε τὰ πνεύματα ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς ἕνα τὸν περὶ αὐτὸν λαϊκῶν. Ἐν τούτοις καίτοι προαιρούμενος νὰ περιστείλῃ τὰς καταρχήσεις τῆς μοναχικῆς φατρίας ἤθελε νὰ οἰκονομήσῃ αὐτὴν ὅσον ἐνδέχεται, καὶ ἐπὶ τούτῳ κατ' ἀρχὰς συμβουλευθῆ τὸν παρ' αὐτῇ ἰσχυρότατον Θεόδωρον, ἐρωτήσας αὐτὸν τίνα νομίζει ἄξιον νὰ διαδεθῆ τὸν μακαρίτην Ταράσιον, χωρὶς ν' ἀποκαλύψῃ τίνα εἶχεν ὁ ἴδιος κατὰ νοῦν. Ὁ Θεόδωρος ἀπήντησεν ὅτι δὲν γνωρίζει κανένα, ἀλλὰ παρατήρησεν ὅτι καλὸν ἦτο νὰ γίνῃ ἐλευθέρα ἐκλογὴ προσκαλουμένων ἐπὶ τούτῳ καὶ μοναχῶν καὶ ἐρημιτῶν. Ὁ Νικηφόρος εὖρε τὴν γνώμην ταύτην ἄτοπον, καὶ εὐλόγως διότι ἐκλογὴ τοιουτοτρόπως γενομένη ἤθελεν ἀναδείξει πατριάρχον ἄνδρα θρησκομανῆ καὶ ἐπιτήδειον μόνον νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους. Ἀφήσας λοιπὸν κατὰ μέρος τὸν Θεόδωρον ἐστράφη πρὸς τὸν γέροντα Πλάτωνα καὶ διεκρίνωσεν εἰς αὐτὸν εἰλικρινῶς τίνα ἔχει ὑποψήφιον· ὁ δὲ ἐνέκρινεν αὐτὸν πληρόστατα καὶ ἔγραψε μάλιστα εἰς συγγενῆ ὃν εἶχεν ἐν τῇ αὐτῇ προτρέπων αὐτὸν νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀνδρὸς. Ταύτην λαβὼν τὴν συναίνεσιν ὁ βασιλεὺς συνεκίλευσε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ψήφῳ αὐτῶν καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ προχειρίσατο ἕνα τῶν ἐπιφανοτέρων τοῦ κράτους ἀρχόντων, τὸν πρόην βασιλικὸν γραμματεῖα Νικηφόρον, ὅστις μετὰ τινὰς διαταγὰς ἀπεδέχθη τὸ ἀξίωμα καὶ ἀφοῦ ἐκάθη μοναχὸς ἐχειροτονήθη οἰκουμενικὸς πατριάρχης τῇ 12 Ἀπριλίῳ, ἡτοι ἄνήμερα τοῦ Πάσχα τοῦ 806 ἔτους.

Ὁ πατριάρχης Νικηφόρος εἶναι πρὸ καιροῦ γνωστὸς εἰς τὸν ἀγανόστην ἡμῶν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ χρηστὸς ἐκεῖνος καὶ μετριοπαθὴς χρονολόγος τὸν ὅποιον τὸσάκις ἀντετάξαμεν εἰς τὸν Θεοφάνην καὶ διὰ συνδρομῆς τοῦ ὁποίου ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν μέχρι τινὸς τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ Νικηφόρος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας καὶ αὐτὸς οὗτος διετέλεσεν ἐφ' ἰκαγὸν χρόνον ἐξ ἀπορρητῶν τῆς βασιλείσεως Εἰρήνης καὶ εἰς τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῆς παρὰ τῇ ἑβδόμῃ οἰκουμενικῇ συνόδῳ. Πρὸ τινος ὅμως χρόνου παραιτηθεὶς τῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας ἐπεδόθη εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀγροτικῶν κτήματος ὅπερ εἶχε παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μαθηματικῆς καὶ τῶν ἄλλων πρακτικῶν ἐπιστημῶν, τὸσαύτην διατηρήσας εὐλαβείας καὶ φιλανθρωπίας ὑπόληψιν ὥστε ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος εἶχεν ἀναθεῖναι αὐτῷ πάλιν τὴν ἀνωτάτην ἐμπέλειαν τοῦ μεγάλου πτοχοκομείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄμα δὲ ἐχίρρυσεν ἡ θέσις τοῦ πατριάρχου, εἰς αὐτὸν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῆ τὸ ἕπατον ἐκεῖνο ἀξίωμα, ὡς μόνον ἐπιτήδειον νὰ συμβεβίωσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰ πνεύματα δεινῆν διάστασιν, ἐξ ἴσου ἀποκρούων τὴν τε θρησκομανίαν τῶν μοναχῶν καὶ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰς διοικητικὰς, οἰκονομικὰς, στρατιωτικὰς, ἐκπαιδευτικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις ἐπέμειναν ζητοῦντες καὶ ἐκκλησιαστικὰς καινοτομίας.

Ἡ ἐκλογὴ ὑπῆρξεν ἀρίστη καὶ τόσῳ μᾶλλον ἀρίστη ὅσῳ εὐθὺς ἤρχισεν ἡ πάλῃ ἦν προέβλεπεν ὁ βασιλεὺς. Πρῶτοι δὲ ἤγειραν τὸν κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἀγῶνα οἱ μοναχοί,

ὧν προϊστάνοτο ὁ τε Θεόδωρος καὶ αὐτὸς ὁ γέρον Πλάτων, καίτοι κατ' ἀρχὰς συναινέσας καὶ συμπράξας εἰς τὴν ἐκλογὴν. Καὶ πρώτην πρόφασιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως αὐτῶν εὔρον «τὸ μὴ δεῖν ἀπὸ λαϊκοῦ ἀθροῦς εἰς ἐπίσκοπον ἀνατρέχειν». Ἡ κατηγορία αὕτη εἶχεν ἤδη προταθῆ κατὰ τοῦ Ταράσιου καὶ εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἀμφοτέρων τῶν πατριαρχῶν τούτων, καθ' ὧν τοσοῦτος τότε ἐγένετο θόρυβος ὅτι τούτου ἕνεκα οὐ κατ' ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν διεξήχθη ἡ χειροτονία,

ἀχρι τοῦδε τελεῖται εὐλαβῶς ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἡ μνήμη, τοῦ μὲν Ταράσιου τῇ 25 Φεβρουαρίου, τοῦ δὲ Νικηφόρου τῇ 2 Ἰουνίου. Ὁ βασιλεὺς ἀναγκασθεὶς εὐλόγως διὰ τὴν ἀνυπόστατον ταύτην ἀντίστασιν καὶ μάλιστα διὰ τὴν παλιμβουλίαν τοῦ Πλάτωνος, ἠθέ-

Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου

λησε κατ' ἀρχὰς νὰ ἐξορίσῃ τῆς πόλεως τοὺς Στουδίτας καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν μονὴν ταύτην, ἀλλ' ἀπετράπη ἔπειτα τοῦ σκοποῦ τούτου, διότι παρετηρήθη αὐτῷ ὅτι ὁ νέος πατριάρχης ἤθελε κατακριθῆ δεινῶς, ἐὰν ἐγένετο αἰτία ταυτῆς κατὰ τοῦ μοναχικοῦ τάς γματος καταδρομῆς. Ὅθεν περιορίσθη νὰ φυλακίσῃ ἐπὶ 24 ἡμέρας τὸν Πλάτωνα, ἐλπίσας ὅτι τοῦτο ἤθελεν ἀρκέσει νὰ σωφρονίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους καὶ ν' ἀφαιρέσῃ ἐκ μέσου τὴν σκανδαλώδη αὐτῶν ἀντίστασιν, τόσῳ μάλλον ὅσο πολλοὶ τῶν θερμότερων αὐτῶν φίλων δὲν ἀπεδέχοντο, ὡς φαίνεται, τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο· διότι ὁ Θεοφάνης λ. γ. λέγει ὅτι «οὐκ ἦν τὸ πρᾶγμα ἕξον τῆς ἐκκλησίας καὶ προσφάτως ἐπισηθῆν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ λαϊκῶν ἐπεσκόπησαν ἀξίως τῆς ἀξίας τῷ Θεῷ ἱερατεύσαντες». Ἐπὶ-προτω ὁμως ἡ ἔρις ν' ἀποβῇ ἔτι μάλλον δεινότερα ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς.

Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Εἰρήνης Κωνσταντῖνος Σ' εἶχε παρανόμως διαζευχθῆ ἀπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρίας, ὅτι εἶχεν ἔλθει εἰς δεύτερον γάμον πρὸς τὴν Θεοδότῃν, ὅτι ὁ πατριάρχης Ταράσιος εἶχε κατ' ἀρχὰς ἀντισταθῆ εἰς τε τὸ διαζύγιον καὶ εἰς τὸν δεύτερον γάμον, ὅτι ὁμως ἔπειτα, τελειθῆντος τοῦ γάμου ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ οἰκονόμου Ἰωσήφ, ὁ πατριάρχης Ταράσιος θέλων νὰ προλάβῃ πλείοτερα σκάνδαλα οὔτε τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα διέκοψεν οὔτε τὸν οἰκονόμον Ἰωσήφ ἀφορίσεν, ἐξ οὗ δεινὸν ἤγειραν κατ' αὐτοῦ πόλεμον ὁ Πλάτων καὶ ὁ Θεόδωρος, κατενασθέντα ἔπειτα ἐπὶ τῆς μοναρχίας τῆς Εἰρήνης διὰ τε τῶν ἄλλων αὐτῆς παραχωρήσεων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἀφορισμοῦ, ὃν ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλος νὰ καταψηφίσῃ κατὰ τοῦ εἰρημένου ἱερέως ὁ Ταράσιος. Ἄλλ' αἰφνης ἀνεργισθῆ αὐτῆς ἡ περὶ τούτου ἔρις, διότι ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ βασιλέως ὁ νέος πατριάρχης συνῆνεσε νὰ ἀρῇ ἐκ μέσου τὸν ἀφορισμὸν

ἐκεῖνον καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ 806 εἰς τὸν οἰκονόμον Ἰωσήφ τὴν τέλει τῆς ἱερατικῆς αὐτοῦ λειτουργίας. Ὁ βασιλεὺς παρεκινήθη εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἱερεὺς Ἰωσήφ προσήνεγκε πολλὰς εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας καὶ ἰδίως συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν διάλυσιν τῆς τοῦ Βαρδανίου στάσεως. Ἀλλὰ τούτου μάλιστα ἕνεκα παρωρογίσθησαν ὁ τε Πλάτων καὶ ὁ Θεόδωρος κατὰ τοῦ πατριάρχου, ἀπεφάναντο τὴν πράξιν αὐτοῦ κατὰ παράβασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας γενομένην καὶ ἠπειλήσαν ὅτι θέλουσι παύσει πᾶσαν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν, ἂν δὲν ἐπαναλάβῃ τὸν ἐπὶ Ταρσίου ἀπαγγελθέντα κατὰ τοῦ Ἰωσήφ ἀφορισμόν. Ὁ πατριάρχης ἐπιθυμῶν νὰ μὴ ἐνεργήσῃ αὐτογνωμονῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, εἰς ἣν ἐπετράπη καὶ τῷ Θεόδωρῳ νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ ὑποβάλῃ τοὺς λόγους αὐτοῦ. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν ἰσχυροί. Ὁ πατριάρχης δὲν ἤρνετο τὸ ἁμάρτημα τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ παρετήρησεν εἰς τὴν σύνοδον ὅτι ἐνόμιζεν αὐτὸν ἀποχωρόντως τιμωρηθέντα δι' ὀκταετοῦς ἀργίας, ἀφοῦ μάλιστα ἐδήλωσε τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ. Εἰς τὴν φιλόνητον ταύτην καὶ ὄντως χριστιανικὴν δικαιολογίαν τῶν πεπραγμένων ὁ Θεόδωρος δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ εἰμὴ σοφιστίας καὶ παρεξηγήσεις τῶν κανόνων, ὥστε ἡ σύνοδος ἐπεκύρωσε τὰ γενόμενα. Ἀλλ' ὁ δύστροπος ἐκεῖνος μοναχὸς καὶ ἡ πολυάρημος σπείρα τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἠθέλησαν κατ' ἀρχὰς νὰ μὴ ἀποδεχθῶσι τὰ γενόμενα, ὁ δὲ Θεόδωρος ἰδίως ἔγραψε τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸν πατριάρχην ἐπιστολήν, δι' ἧς διεμαρτύρετο κατὰ τῶν ἀποφασισθέντων, καὶ ἠπέλει ὅτι δὲν θέλει ἐπαναλάβῃ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν, ἐνόσφ οὕτως ἐπιτρέπει εἰς τὸν Ἰωσήφ νὰ ἐπιτελῇ τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν καὶ μάλιστα ἐν αὐτῇ τῇ πρωτενοῦσῃ ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῦ Θεοδώρου τοῦ τοσοῦτο θεομῦ τῆς πίστεως προμάχου. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἤθελεν εἶναι γελοία, ἂν δὲν ἦτο ἀξιόποινος⁽¹⁾ καὶ ὁμοῦ ὁ πατριάρχης ἐνόμιζεν ὅτι χάριν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πρόειπε νὰ περιφρονήσῃ αὐτήν. Τότε ὁ Θεόδωρος ἐζήτησε συνέντευξιν παρὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις, ἐγνωσθεὶς, δὲν ἐδέχθη ὡσαύτως αὐτόν. Καὶ ἤδη ὁ Θεόδωρος ἀελλισθεὶς νὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ ἀρχῇ ἤρχομεν ἀναφανδὸν νὰ στασιάζῃ κατ' αὐτῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, διατρίβοντες κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸ διάστημα εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μοναχοὶ καὶ ἡγούμενοι ἐκινήθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ πολλὸς παρήχθη θόρυβος, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεράσισε πάλιν νὰ ἐξώσῃ ἅπαντας ἐκ τῆς πρωτενοῦσης. Καὶ ἀπετράπη μὲν αὐθις ἀπὸ τούτου διὰ τῶν παρατηρήσεων τῶν ὑπουργῶν ἀλλ' ὁ Θεόδωρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν νοήσαντες ἐπὶ τέλους ὅτι, ἂν ἐπιμείνωσι ταράττοντες τὰ πνεύματα, ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει διατάσει νὰ τοὺς τιμωρήσῃ, ἐσιώπησαν καὶ περιορίσθησαν μόνον νὰ μὴ κοινωνῶσι τῶν ἐπισήμων ἱεροτελεσטיῶν ἐν αἷς παρίστατο ὁ πατριάρχης. Οὕτω παρήλθον δύο ἔτη καὶ ἡ ἔρις ἐκεῖνη ἐφαινετο σιγήσασα, ὅτε ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου⁽¹⁾ καλέσας παρ' ἑαυτῶ τὸν τε ἀρχιεπίσκοπον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸν Θεόδωρον ἠρώτησεν αὐτοὺς τίνας ἕνεκα δὲν παρευρίσκοντα ποτὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἱερουροῦντος τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἔρις εἶγεν, ὡς προείπομεν, κατευνασθῆ, ἀλλὰ μέγα ὑφίστατο σκάνδαλον, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνεχθῶσι ἐπ' ἀπειρον τὴν σιωπηρὰν μὲν ἀλλ' ἐπίμονον ἐκεῖνην διαμαρτυρήσιν ὑποδεστέρων τῆς πίστεως λειτουργῶν κατὰ τοῦ ὑπερτάτου αὐτῆς ἀρχοντος, διαμαρτυρήσιν ἧτις ἠδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ τὴν ὀλοοσερῇ παραλυσίαν τῆς ἐκκλησιαστι-

(1) Ἦτοι ὑπουργὸς τῆς συγκοινωνίας τοῦ κράτους, κατασταθεὶς ἐντεῦθεν οἰονεὶ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω. Ἴδὲ περὶ τούτου ἐκτενέστερον ἐν τοῖς περὶ λογοθετῶν καθόλου ἐν ἀρχῇ τοῦ Δ' τόμου.

κῆς πειθαρχίας. Τούτου ἔνεκεν οἱ πρωταίτιοι τῆς ἀνωμαλίας ἐκλήθησαν νὰ δώσωσι τὰς προαναφερθείσας ἐξηγήσεις. Ὁ Θεόδωρος ἀπήνησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ σεβασθῆ τὴν σύνοδον εὐαριθμῶν ἀρχιερέων ἐπὶ τοσοῦτο σπουδαίου ζητήματος, εἰς ὃ ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἀνταπήνησεν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως ὅτι μέχρι νεωτέρας διαταγῆς ὁ μὲν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης πρέπει ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ νὰ μείνῃ κατάκλειστος ἐν αὐτῇ ὁ δὲ Θεόδωρος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μονὴν αὐτοῦ. Ἡ νέα αὕτη αἰσθηρότης κατεπτόησε πάλιν τοὺς δύο ἀδελφοὺς, οἵτινες κατανοήσαντες ὅτι ἠπειλοῦντο κατ' αὐτῶν ἔτι δεινότερα ἠγωνίσθησαν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προλάβωσι τὴν παρασκευαζομένην θύελλαν· ἔγραψαν πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς, μετεχειρίσθησαν τὸ ὄνομα τοῦ γηραιοῦ Πλάτωνος, ἔστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα μεσίτας, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀπέβησαν μάταια· ὁ βασιλεὺς εἶχε σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ παύσῃ τὸ προκείμενον σκάνδαλον, θέλων δὲ νὰ πολιτευθῆ ὅσον ἐνδέχεται πανηγυρικῶς συνεκάλεσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 809 νέαν μεγαλύτεραν τῆς προηγουμένης σύνοδον, εἰς ἣν παρευρέθησαν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων οἱ ἐπιφανέστατοι καὶ εἰς ἣν ὑπεχερώθη νὰ παραστῆ ὁ γηραιὸς Πλάτων.

Ἀνισχυῶς τὰ καθέκαστα τῶν ἐν τῇ συνόδῳ κατ'ἑαυτὴν ἀποφασισθέντων δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ ἐκ τῶν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἐπιστολῶν, ὅστις ἀνέφερε τὰ περὶ αὐτῆς εἰς τρόπον δόντα ἀφορμὴν εἰς δεινὰς κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν κατηγορίας. Κατὰ τὸν Θεόδωρον ἡ σύνοδος ἀπεφάνητο 1) τὸν μεταξὺ Κωνσταντίνου ὁ' καὶ Θεοδοῦτος γάμον (ἢ, καθὼς λέγει ὁ Θεόδωρος, ζευξιμοίαν) ἐπιτραπέντα κατ' οἰκονομίαν· 2) ὅτι ἐπὶ τῶν βασιλέων δὲν ἰσχύουσιν οἱ θεῖοι νόμοι (ἐπὶ τῶν βασιλέων τοὺς θεῖους νόμους μὴ κρατεῖν· καὶ ἀλλαχοῦ· μὴ ἐπίσης τοὺς νόμους Θεοῦ κείσθαι ἐπὶ πᾶσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν βασιλέων ὑποχωρεῖν καὶ κεινομεῖσθαι)· 3) ὅτι οἱ ἱεράρχαι ἔχουσιν ἔξουσίαν νὰ πράττωσι παρὰ τὰ κανονισμένα ἐν τοῖς θεῖοις κανόσι καὶ νὰ μεταχειρίζονται τοὺς κανόνας κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν· 4) ὅτι οἱ μὴ συγκαιταθέντες εἰς τὰ ταῦτα ἀναθεματισμῷ ὑπόκεινται. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Θεοδώρου ἦτο φυσικώτατον νὰ ταραξοῦσιν οὐ μόνον τοὺς συνήθεις ἡμῶν πολέμιους ἀλλὰ καὶ πάντα γνήσιον χριστιανόν, μάλιστα δὲ σκανδιανῶδες καὶ δικαίως ἔλογισθη τὸ ἀξιόμορον ὅτι ἡ σύνοδος ἀπεφάνητο τοὺς βασιλεῖς ἀνωτέρας παντὸς νόμου καὶ αὐτῶν τῶν θεῶν τῆς θρησκείας νόμου. Ὁ Σλόσερ ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἔλασεν ὑποκειμένη εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ βασιλέως καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος δὲν ἐκίνησεν ἐξ ἀρχῆς ἅπαν τούτο τὸ περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἱερέως Ἰωσήφ ζήτημα εἰμὴ μόνον ἵνα κυρωθῆ τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο τῆς βασιλείας δικαίωμα. Μήπως καὶ μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἐικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Ἐδρώπην ἡ δόξα ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀνώτερος τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ ὁ μόνος τῆς Ἐκκλησίας πραγματικὸς ἀρχηγός; Ἀν τούτο ἦτο ἀληθές, βεβαίως ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἤθελεν εἶναι ἀξία πύσης κατακρίσεως καὶ καταδίκης, καθ' ὃ καθιερούσα ἀρχὴν ἤτις μεταβάλλει αὐτὴν εἰς ὄργανον δουρικὸν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀντὶ ἀνεξαρτήτου καὶ ἀθύποστατου θρησκευτικοῦ συστήματος, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ αὐτῆς Ἰδρυτοῦ καὶ τῶν ἀποστολικῶν λόγων καὶ πράξεων. Ἄλλ' εὐτυχῶς τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην ἀρχὴν οὐδέποτε ἀνεγνώρισεν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, καθιερώσασα ἐξ ἐναντίας τὰ ὑγιέστατα περὶ διακρίσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας δόγματα. Τὰ δόγματα ταῦτα δὲν πρέπει ν' ἀναζητῶνται εἰς τὰς ἀποφάνσεις μικρῶν τινῶν τοπικῶν συνόδων καὶ μάλιστα ὅταν δὲν εἶναι παντάπασι βέβαιοι ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ ἀποφάνσεις διεβιβάσθησαν εἰς ἡμᾶς ἀπαθῶς καὶ ἀκριβῶς. Τὰ θεμελιώδη δόγματα τῶν μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας σχέσεων καθιερώθησαν παρ' ἡμῖν διὰ νόμων ἐπισημῶν, οἵτινες ἰσχύσαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ καθ'

οὐς καὶ μόνους δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος. Δὲν ἀνοούμεθα ὅτι κατ' ἀρχὰς τὸ ρωμαϊκὸν δημόσιον δίκαιον εἶχε καθιερώσει, ὡς πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τῆς βασιλείας, δόγμα τι παρεμφερές τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀναφερομένου, διότι διαλαμβάνει ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῖς νόμοις οὐχ ὑπόκειται, καὶ ὅπερ ἀρέσει τῷ βασιλεὶ νόμος ἐστίν. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὡς εἰς πολλὰ ἄλλα, ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἐμετρίασε τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν αἰθαιρεσίαν τῆς καθαρᾶς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ καθιέρωσεν ἀρχὰς ὑγιεστεράς καὶ σωφρονεστεράς. Ὁμολογοῦμεν ὅτι τὸ προαναφερθὲν ἀπόλυτον δόγμα εἰσεχώρησε καὶ εἰς τὸ Ἰουστινιανεῖον δίκαιον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Βασιλικά, ἀλλὰ μετεβιάσθη εἰς τοὺς νόμους τούτους ὡς παράδοσις μᾶλλον ἢ ὡς ἐν ἰσχύϊ δίκαιον. Τὸ δὲ ἐν ἰσχύϊ τοῦτο δίκαιον πρὸ καιροῦ ἐν τῇ πράξει τροπολογηθὲν καθιερώθη τελευταῖον πανηγυρικῶς ἐν τῇ λεγομένῃ Ἐπαναγωγῇ, ἣτις ἐξεδόθη περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος. Ταύτης τῆς Ἐπαναγωγῆς ὁ δευτέρος τίτλος ὁ πραγματευόμενος περὶ βασιλέως, δηλαδὴ περὶ καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, διαλαμβάνει ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτοῦ ἀρθρῷ ἐπὶ λέξεως τάδε: «Υπόκειται ἐκδικεῖν καὶ διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ γεγραμμένα, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ἑπτὰ ἁγίων συνόδων δογματισθέντα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐγκεκριμένους ρωμαϊκοὺς νόμους. Ἡ διατάξις αὕτη εἶναι, νομίζομεν, ὅσον ἐνδέχεται σαφῆς καὶ ἀντικρὺς ἐναντία τῶν ὀρισθέντων ὑπὸ τῆς ἐπὶ Νικηφόρου ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης μικρᾶς συνόδου, ἂν τῷ ὄντι ἡ σύνοδος αὕτη ἐδογματίσει τὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου. Ἡ Ἐπαναγωγὴ εἶναι ὁ ἐπίσημος νόμος ὁ ρυθμίσας πρὸς τοὺς ἄλλους τὰς μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας σχέσεις. Κατὰ δὲ τὴν Ἐπαναγωγὴν ὁ βασιλεὺς οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀνώτερος οὐδενὸς νόμου, καὶ ἑξαίρετος τῶν θείων νόμων, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐπιβάλλεται αὐτῷ τὸ καθῆκον νὰ διατηρῇ αὐτὸς τοὺς νόμους τούτους καὶ νὰ ἐπιμελήται τὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων διατήρησιν αὐτῶν. Ποῦ λοιπὸν ἡ θρυλουμένη ἐκείνη ὑπεροχὴ τῆς Βασιλείας ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν; Ἀλλὰ συνέβη πολλάκις καὶ ἐπὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ οἱ βασιλεῖς νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν θέλησιν αὐτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· τούτο εἶναι κατάχρησις καὶ οὐχὶ δόγμα καὶ ἀρχή. Ἐὰν δὲ προέκειτο νὰ κρίνωμεν περὶ τῶν σχέσεων τῆς Πολιτείας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τῶν μυρίων καταχρήσεων εἰς τὰς ὁποίας ἔξετρατή ἐν Ἐυρώπῃ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἡ πολιτικὴ ἀρχή, ἡδυνάμεθα κάλλιστα ν' ἀναταποδώσωμεν εἰς τοὺς δυτικούς τὴν κατηγορίαν ἣν ἐκασπενδονίζουσι καθ' ἡμῶν ἀδίκως περὶ τῆς ὑποτιθεμένης παρ' ἡμῶν ὑπεροχῆς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ σημειωτέον ὅτι οὐδὲν λέγομεν περὶ τοῦ παρὰ τοῖς καθολικοῖς ἐπικρατήσαντος ἀντιθέτου δόγματος, τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν Πολιτείαν, ὅπερ εἶναι οὐδὲν ἥττον ὀλέθριον, ἂν ὄχι ὀλεθριώτερον τοῦ εἰς ἡμᾶς ἀποδιδόμενου. Ἄλλ' ἐπαναρχώμεθα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου συγκροτηθεῖσαν σύνοδον.

Παρακτὸς τοῦ δόγματος ὅτι οἱ βασιλεῖς εἶναι ἀνώτεροι τῶν θείων νόμων, ἡ σύνοδος αὕτη ὥρισε, κατὰ τὸν Θεόδωρον καὶ ἑτέραν ἀρχήν, ὅτι οἱ ἱεράρχαι ἔχουσι ἐξουσίαν νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς θείους κανόνες κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν. Τοῦτον δὲ τὸν ὀρισμὸν μεταφράζοντες οἱ εὐρωπαϊοὶ ἱστορικοὶ λέγουσιν ὅτι κατὰ τὴν προκειμένην σύνοδον οἱ ἐπίσκοποι ἡμῶν ἔχουσι ἐπὶ τῶν κανόνων τὸ δικαίωμα τῆς ἀφέσεως *dispense*, τὸ δικαίωμα δηλαδὴ τοῦ νὰ ἐπιτρέπωσι ρητῶς τὴν παράβασιν αὐτῶν, ὅπως ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ δικαίωμα οὐδέποτε ἐπέτρεψεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἰς τοὺς ἱεράρχας ἡμῶν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων. Ἡ λεγομένη παρ' ἡμῶν οἰκο-

νομία δὲν εἶναι ρητὴ ἄδεια πρὸς παράβασιν κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ ἀλλὰ σιωπὴ ἐπὶ γενομένης τοιαύτης παραβάσεως ὡςὅτις ὑπάρχουσι λόγοι σπουδαῖοι, δι' οὓς ἡ τιμωρία τῆς παραβάσεως ἤθελεν ἀποβῆ ἑπιβλαβεστέρα τῆς παραβλήψεως. Ὁ γερμανὸς Ἰ. Ζίσμανν, ὅστις ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1864 ἀρίστην περὶ τοῦ γάμου κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν συγγραφὴν, ἀπέδειξε μετὰ πολλῆς πολυμαθείας καὶ ἀκριβείας τὴν προσηρημένην ἀλήθειαν, προσθεὶς ὅτι ἰδίως ἐπὶ τοῦ γάμου, περὶ οὗ καὶ ἐνταῦθα πρόκειται, ρητὴ ἄδεια παραβάσεως δὲν ἐπιτρέπεται παρ' ἡμῖν εἰμὴ μόνον ἐπὶ νόμων τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Ἐπὶ παραδείγματος οἱ ἀστικοὶ ἡμῶν νόμοι, ἀπαγορεύουσι τὸν γάμον τοῦ κηδεμόνος μετὰ τῆς κηδενομένης πρὶν ἢ οὗτος δώσῃ λόγον τῆς διαχειρίσεως αὐτοῦ· ἀπαγορεύουσι τὸν γάμον πρὸ τῆς παρελεύσεως τοῦ πενθίμου ἔτους καὶ πρὸ τῆς συμπληρώσεως ὠρισμένης ἡλικίας τῶν μελλόντων συζύγων καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις δύναται νὰ ἐπιτραπῇ παρ' ἡμῖν ὁ γάμος παρὰ τὰ νενομοθετημένα. Τῶν δὲ ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ κανόνων ἡ παράβασις οὐδαμῶς διὰ ρητῆς ἀδείας ἐπιτρέπεται· καὶ, ἂν τότε συνέβη τοιοῦτό τι, λογίζεται κατὰ χροῆσιν οὐχὶ δὲ πράξις θεμιτὴ, ὅπως ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

Τοιαῦτα εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τῆς Πολιτείας ὡς πρὸς τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα, κατὰ Θεόδωρον τὸν Στουδίτην, ἐπραγματεύθη ἢ ἐν ἔτει 809 συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου σύνοδος λύσασα αὐτὰ, κατὰ τὸν αὐτὸν Θεόδωρον, εἰς τρόπον ὄλιως ἀντίθετον πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν αἰετοτε ἰσχύσαντα. Ἐπραξεν ἄρα γε τοιοῦτό τι ἀληθῶς ἡ σύνοδος αὕτη; Τὸ κατ' αὐτῆς μῖσος τοῦ Θεοδώρου ἐκδηλοῦται ἀπροκαλύπτως εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς, διότι ὀνομάζει αὐτὴν ἄπανταχού συνέδριον μοιχωμένων, σύνοδον ὡς ἀληθῶς ἀθεμίτων, μοιχασύνοδον καὶ ἄλλα παραπλήσια ἀπονέμει αὐτῇ ὀνόματα· ὥστε δὲν εἶναι ἀπίθανον ν' ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ παραφερόμενος δόγματα, ἀποφάνσεις, ὀρισμούς, ἅτινα πάντα οὐδέποτε παρ' αὐτῆς ὡς τοιαῦτα διευκρίθησαν. Τοιαύτην τινὰ εἰκασίαν ὡς γνώμην αὐτοῦ τοῦ πάπα Λέοντος Γ' ἐξήγηκεν ὁ Ἐργενροίθερ ἐν τῇ προημιμονευθείσῃ

Ὁ πάπας Λέων Γ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ μέγας γονυπετεῖς πρὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου Μωσαϊκὸν τοῦ τρικίνου τοῦ Λέοντος Γ' (Ἀσπυρῶν Μουσεῖον Ρώμης)

περι Φωτίου συγγραφή αὐτοῦ. Ἴσως ἐν ταῖς συζητήσεσι περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς γενομένης οἰκονομίας ὡς πρὸς τὸν γάμον τοῦ Κωνσταντίνου Σ' καὶ τῆς Θεοδότης οἱ ἀγορευόντες, ὑπὸ τῆς ρώμης τοῦ λόγου παρελαυνόμενοι, ἔφερον εἰς μέσον ἀρχάς τινας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὑπερβολικὰς περὶ τῆς ἔξουσίας τῶν βασιλέων καὶ ἐπισκόπων, τὰς ὁποίας ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς συνόδου οἰκονομία ἐφαίνεται ἐπελθοῦσα ὡς συμπέρασμα τοιοῦτων ἀρχῶν, ὁ Θεόδωρος παρέστησεν ὡς ρητὰς καθιερωθείσας καὶ δογματισθείσας. Ἄλλ' ὅτι δογματικῶς τοιαῦται ἀρχαὶ διετυπώθησαν εἶναι παντάπασιν ἀπίθανον, καθότι οὕτω πολιτευομένη ἡ σύνοδος ἤθελεν ἀντιστρατευθῆ καθ' ὅλων τῶν ἐν ἰσχύι πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὀρισμῶν, καὶ τοῦτο ἄνευ ἀνάγκης. Περὶ τίνος τῆ ἀληθείας προέκειτο καὶ τίνος ἔνεκα συνεκλήθη ἡ σύνοδος αὕτη; Συνεκλήθη ἵνα ἐπιδοκιμάσῃ τὸ κατ' οἰκονομίαν πολιτεύμα τοῦ πατριάρχου Ταρασίου μέχρι τίνος καὶ ἔπειτα πάλιν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου ἐπὶ τοῦ γάμου τοῦ Κωνσταντίνου Σ' καὶ τῆς Θεοδότης; ὁ ἐστὶ, τὴν ἰσωπὴν ἢ ἐτήρησαν ὡς πρὸς τὴν διὰ τοῦ γάμου τούτου γενομένην παράβασιν τῶν θεῶν κανόνων καὶ τὴν μὴ τιμωρίαν τοῦ μετασχόντος τῆς παραβάσεως ταύτης ἱερέως Ἰωσήφ. Πρὸς τοῦτο ἡ σύνοδος οὐδεμίαν εἶχε χρεῖαν νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς ἐν ἰσχύι περὶ τῆς ἔξουσίας τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἱεραρχῶν ὀρισμοὺς καὶ νὰ δογματίσῃ νέους ἀνυπόστατους. Ἦρκει ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ οἰκονομία ὑπῆρξεν ἀπαραίτητος, ἵνα μὴ, ἀκυρωμένου τοῦ βασιλικοῦ γάμου, προκύψωσι σκάνδαλα ἱκανὰ νὰ διασειώσωσιν ἐκ θεμελίων τὴν τε Πολιτείαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο δὲ ἦτο ἀληθὲς καὶ εὐαπόδεικτον, ὥστε οὐδεμίαν ἡ σύνοδος εἶχεν ἀνάγκην νὰ προστρέξῃ εἰς ἕτερα ἐπιχειρήματα. Καὶ ἐπειδὴ, ἅμα ἡ οἰκονομία ἐλογίσθη χρησίμος ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τιμωρηθῆ εὐλόγως ὁ ἱερεὺς Ἰωσήφ, φρονητικώτατον ἦτο ἡ σύνοδος νὰ ἐπικυρώσῃ προσέτι τὴν πρᾶξιν δι' ἧς ὁ πατριάρχης Νικηφόρος ἤρεν ἐκ μέσου τὴν τιμωρίαν, ἣν περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ὁ Ταράσιος εἶχεν ἐπιβάλει εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἱερέα, οὐχὶ ἐξ οικείας προαιρέσεως ἀλλὰ κατηναγκασμένος ὑπὸ τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς μοναχικῆς φατρίας.

Ἄλλ' εἶχεν ἡ σύνοδος καὶ ἕτερόν τι οὐδὲν ἥττον σπουδαῖον ν' ἀποφασίσῃ. Ἐπὶ δέκα καὶ ἑπέκοντα ἔτη ἡ φατρία τῶν μοναχῶν δὲν ἐπαύσε ταράττουσα τὴν πολιτείαν, πρόφασιν λαμβάνουσα τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, πράγματι δὲ ἀνανακτοῦσα διότι ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος δὲν ἐνόησε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων διαχείρισιν, ὅπως ἡ Εἰρήνη. Συμβουλαί, προτροπαί, ἀπειλαί τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ βασιλέως, ἀπέβησαν μάταιαι. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ περισταλώσιν αἰσθητότερον οἱ ταραξίαὶ αὐτοὶ τῆς δημοσίας τάξεως, καὶ κατ' ἀπόφασιν τῆς συνόδου ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν Πλάτωνα καὶ Θεόδωρον καὶ Ἰωσήφ, τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, ἡ προσήκουσα τιμωρία. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος καθηρέθη καὶ ἔπειτα αὐτὸς τε καὶ οἱ δύο συνέταροι αὐτοῦ ἐξωρίσθησαν ἕκαστος χωριστὰ εἰς τρεῖς τῶν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν νήσων, ἡ δὲ μονὴ τοῦ Στουδίου διελύθη. Ταῦτα τοῦλάχιστον λέγει περὶ τῆς προκειμένης συνόδου ὁ Θεοφάνης, μηδὲν μνημονεύων περὶ καινοφανῶν δογμάτων καὶ ὀρισμῶν.

Ἄλλ' οὔτε ἡ καταψηφισθεῖσα ὑπὸ τῆς συνόδου καταδίκη οὔτε ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς ἐπτόχη τὸν ἀτρόμητον Θεόδωρον, τοῦ ὁποίου ἡ καρτερία ἦτο ἀξία ἀγαθώτερον προαιρέσεων καὶ σπουδαιότερον σκοπῶν. Ἀπελιπθεὶς ἀπὸ τὴν μοναρχίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς ἐστράφη πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, καίτοι ἐγίνωσκον ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἐλογίζετο στασιαστῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει (1), δι' ὅσα συνεν-

(1) Ἄλλ' ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς δὲν εἶχε κηρύξει ἐπίσημως ἀνάστυν τὸν πάπαν οὔτε

νόησις μετ' αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατόν εἰμὴ νὰ ὑποληφθῆ ὡς ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν βουλευμάτων αὐτῶν οὐδενὸς φείδονται τρόπου. Ὅθεν δὲν ἐδίστασε νὰ γράψῃ ἐπανεληλυμμένος ἐκ τῆς φυλακῆς πρὸς τὸν πάπαν Λέοντα Γ' επικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ τὴν συνδρομὴν. Οὐδὲ ἠρόσθη εἰς τοῦτο ἀλλ' ἀφοῦ κατεκόμισε τὰς ἐπιστολάς ἐκείνας διὰ τῶν εὐτελεστέρων κολακειῶν, ἀποκαλῶν τὸν πάπαν θειοτάτην τῶν ὄλων κεφαλῶν κεφαλὴν, κορυφαϊότατον πατέρα πατέρων, ἰσάγγελον, μακαριώτατον καὶ ἀποστολικὸν πατέρα, τελευταῖον ὄριωμένους τὰ μάλιστα καὶ εὐκρινῶς ἀνωμολόγησε καὶ ἀνεκίρηνξε τὰ θεῶθεν πρωτεία τοῦ πάπα, τὴν θείαν αὐτοῦ πρωταρχίαν, ὡς ἔλεγε, τὴν κορυφαϊότητα αὐτοῦ, βεβαίων διὰ αὐτὸς ἐδέχθη τὰς κλεῖς τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς Χριστοῦ διὰ μέσου τοῦ τῶν ἀποστόλων πρωτοστάτου. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ πάθη τῆς μοναχικῆς ἐκείνης φατρίας καὶ τοσαύτη ἡ τύφλωσις αὐτῆς! Ἴνα ἄρξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔθυσαινας τὰς ἱερωτέρας παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα καὶ κατεπρόδιδον τὰ τιμαιώτερα τοῦ ἔθνους συμφέροντα.

Ὁσοδήποτε ὅμοιαι καὶ ἂν ἐξηγητήσθησαν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ξενικὴν ἐκείνην ἐπέμβασιν. Ὁ πάπας ἦτο βεβαίως παρωργισμένος κατὰ τε τοῦ βασιλέως Νικηφόρου καὶ κατὰ τοῦ πατριάρχου. Εἶδομεν ἤδη ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπαγορεύσει πᾶσαν τοῦ πατριάρχου Γαλασίου πρὸς τὸν στασιάζοντα ἐκεῖνον ἀρχιερεῖα κοινωνίαν. Καὶ ὁ πατριάρχης Νικηφόρος εἶχεν ὡσαύτως διακολληθῆ νὰ πέμψῃ συνοδικὰ γράμματα πρὸς τὸν πάπαν Λέοντα. Ἄλλ' ὁ ἀρχιερεὺς Ρώμης ἤξευρε πάντοτε νὰ καθυποτάσῃ τὰ θρησκευτικὰ δόγματα εἰς τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ συμφέροντα· συμφέροντα δὲ πολιτικὰ ἐπέβαλον αὐτῷ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πολιτευθῆ σωφρονῶς καὶ μετριοπαθῶς. Ὁ πάπας εἶχε μὲν ἀπαγορεύσει καὶ χοίσει νέον αὐτοκράτορα τῆς Ἀύσως καὶ εἶχε βάσει τὰ θεμέλια τῆς κοσμικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας ἀλλὰ δὲν ἠθέλην ἀφ' ἑτέρου ν' αὐξήσῃ τὰς ἀφορίας τῶν διενέξων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς καὶ νὰ περιέλθῃ εἰς ἐντελὴ πρὸς τοῦτον ρῆξιν· μὴ προβλέπων ἔτι μέχρι τίνος ἠθέλει προαθῆ ἐν τῇ Δύσει τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐφοβεῖτο εὐλόγως, μάλιστα ἐνώπιον ἀνδρὸς ἰσχυροῦ, οἷος ἦτο ὁ Κάρολος, μήπως διαφυγῶν τὴν ὑπεριτάτην κυριαρχίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας ἐμπέσῃ εἰς ἐτέραν παιίδα, τὴν ὑπεριτάτην κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀύσως. Ὅθεν ἐνόμισε συνετὸν νὰ μὴ ἀλλοτριωθῆ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν βασιλεῖα τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν προστασίαν καὶ τὴν συνδρομὴν ἦτο ἐνδεχόμενον ν' ἀναγκασθῆ ποτε νὰ προστρέξῃ. Πλὴν τούτου καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ μέγας ἐπέζητει ὅσον ἐνεστιν εἰρηνικὰς πρὸς τὸν Νικηφόρον σχέσεις, διότι, ὡς ἠξέυρομεν, ἐπόθει νὰ ἴδῃ ἀναγνωριζόμενον καὶ κυρούμενον τὸ νέον αὐτοῦ ἀξίωμα ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας. Ὅθεν, ὡσαυδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ ἀφορμαὶ τῶν διενέξων τὰς ὁποίας ἦτο φρικωδέστατον νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς, προθύμως πάντοτε πρὸς αὐτὴν συνεβιβάζετο· καὶ ἀφοῦ μικρὸν μετὰ τὴν ἐν ἔτει 803 συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην ἐπανελήφθησαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων ξριδες, τῷ 810, δηλαδὴ ὅτε ὁ Θεόδωρος ἐπεκαλεῖτο τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πάπα, ὁ Κάρολος ὁ μέγας περιήλθε πρὸς τὸν Νικηφόρον εἰς εἰρηνικὰς διαπραγματεύσεις, περὶ ὧν θέλομεν εἶπει πλείοτερα ὁμιλοῦντες περὶ τῆς βασιλείας τοῦ διαδόχου τοῦ Νικηφόρου, διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου συνεπληρώθησαν.

αἱ ἐπίσημοι σχέσεις ἐπίσημος εἶχον διακοπῆ, οὔτε αὐτοῦ τοῦ πάπα ἢ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πολιτεία εἶχε χαρακτηρηθῆ ὡς ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας.

Ἄμφοτέρων λοιπῶν τῶν μεγάλων τῆς Δύσεως δυναστῶν, τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ τοῦ κοσμικοῦ, τὰ ἰδιάζοντα συμφέροντα ἀπηγόρευον αὐτοῖς νὰ παροξύνωσι τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν. Καὶ ἐκ τούτου ἐξηγείται ἡ ὀλίγη προθυμία ἣν ἔδειξεν ὁ πάπας ν' ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν τῆς καταφυγούσης πρὸς αὐτὸν μοναχικῆς φατρίας, καίτοι κολακευθεὶς βεβαίως εἰς ὑπερβολὴν ὑπὸ τῶν τίτλων οὓς αὐτῇ ἀπένευμεν αὐτῷ. Δὲν λέγομεν ὅτι δὲν ἔπραξε τίποτε, ἀλλ' ἀντὶ νὰ πολιτευθῇ ἀγερόχως, ὅπως οἱ προκάχοι αὐτοῦ εἰς παρομοίας περιπτώσεις, ἀντὶ νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὴν σύνοδον καὶ τὸν πατριάρχην καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ εἰς τὴν ἀντίστασιν αὐτῶν τὸν ἀναφερομένους, ἐξ ἐναντίας ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τῶν Στουδιτῶν, εὖρεν ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἱεροῦ Ἰωσήφ δὲν ἦτο καθόλου ἀντικανονικὴ καὶ περιορίσθη εἰς τὸ νὰ παρὰμυθῆσθαι τοὺς καταδικασθέντας ἕνεκα τῶν παθημάτων αὐτῶν. Ὅθεν ὁ Θεόδωρος καὶ οἱ συνέταιροι αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ κύψωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀγένη εἰς τὰ ἀποφασισθέντα. Δὲν ἔπαυσαν μὲν συνεννοούμενοι καὶ γράφοντες ἀλλὰ σπουδαιότερον οὐδὲν ἐπεχείρησαν ἐπὶ τινι χρόνῳ, μέχρις οὗ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ θέλομεν ἶδει αὐτοὺς αὐθις προκύπτοντες εἰς μέσον καὶ θριαμβεύοντας.

Ἐνῷ δὲ ὁ Νικηφόρος διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς κατέβαλλε τοὺς ἀσπονδοτέρους τῆς μεταρρυθμίσεως πολεμικούς, διὰ τῆς ἑτέρας ἠνώρθον καὶ συνελλήθον αὐτήν, μὴ ἀφήσας ἄθικτον εἶμῃ τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα. Καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ ἐπεχείρησεν ὀλοσχερῶς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους, τοῦ τοσοῦτο παραλύσαντος ἐπὶ τῆς εἰκοσαετοῦς κυβερνήσεως τῆς Εἰρήνης, ἣτις ἀνέστρεψε πάντα τὰ σοφὰ νομοθετήματα τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἰδίως διέλυσε μὲν τὸν ἀρχαῖον στρατόν, ἀναπληρώσασα αὐτὸν διὰ νεοσυλλέκτων, εὐδαίμων ἅμα καὶ κακῶς ὀργανωμένων καὶ στρατιγικῶν, κατεπατάλησεν δὲ τὸν δημόσιον θησαυρὸν ὑπὲρ τῶν παντοδυνάμων παρ' αὐτῇ ἀντιμεταρρυθμιστῶν, καὶ ἐξαιρέτως πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ πλουτισμὸν τῶν μοναστηρίων, καθήγοιγε δὲ πολλοὺς τῶν ὑφισταμένων φάσων ἕως περικυλισθῆναι τὸν ὄχλον, ἐπὶ τοῦ θαλοῦ κυρίως ἐπηρείδετο ἡ ἀντίπαλος τῆς μεταρρυθμίσεως μερίς, ἣς ἡ βασίλισσα προΐστατο. Τὸ ἔργον τοῦ Νικηφόρου ὑπῆρξε δυσχερές, διότι προέκειτο νὰ προσβάλῃ ποικίλα συμφέροντα ὄλων σχεδὸν τῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ καρτερίας καὶ συνέσεως, ἣτις ὑπὸ ὀλίγων ἄξι τοῦδε ἱστορικῶν ἐξετιμήθη.

Καὶ πρῶτον θέλομεν εἰπεῖ ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ διατάξεων, ἐφ' ὅσον διεσάθησαν περὶ αὐτῶν εἰδήσεις. Οἱ στρατολογικοὶ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους νόμοι δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοί. Κατ' ἀρχάς (Βιβλ. Θ' Κεφ. Γ' τοῦ παρόντος τόμου) ὁ στρατός δὲν ἀπριτίζετο διὰ στρατολογίας ἀμέσως ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐνεργουμένης ἀλλὰ διὰ στρατευσίμων πενήτων μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον παρεχόμενων δὲ ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων κατοίκων καὶ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων τοῦ κράτους λειτουργῶν, οἵτινες ὄφειλον νὰ ἐπαρκῶσι καὶ εἰς τὸν πρῶτον τῶν στρατευσίμων ἐξοπλισμὸν. Ἐκ τῶν ὑποχρέων τούτων εἰς τὸ νὰ δίδωσι στρατευσίμους οἱ μὲν παρῆγον πλείονας τοῦ ἑνός, οἱ δὲ ἀνὰ ἓνα, οἱ δὲ πολλοὶ σύναμα ἓνα. Βραδύτερον ὁμως ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι διατάξεις καθ' ἃς ὁ μὲν ἱππεὺς ὄφειλεν ἔχειν περιουσίαν ἀκίνητον λιτρῶν πέντε ἢ τοὐλάχιστον τεσσάρων, ὃ ἔστι δραχμῶν 5.400 ἢ 4.470, ὁ δὲ ναυβάτης ὁσαύτως ἀκίνητον περιουσίαν λιτρῶν τριῶν, ὃ ἔστι δραχ. 3.240' οἱ δὲ στρατευόμενοι ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἐπαρκῶσιν ἐξ ἰδίων εἰς τὰ ἔξοδα τῆς ἀποσκευῆς αὐτῶν' καὶ μόνον εἰς τὸν πέντητας ἐδίδοτο συνδότηι, ὃ ἔστι δύο ἢ τρεῖς ἠναγκάζοντο νὰ συντελώσι μετὰ τοῦ στρατευομένου

εις τὴν δαπάνην, οἱ δὲ παντελῶς ἄποροι, οἱ μὴ δυνάμενοι «οὐδὲ μετὰ τῶν διδομένων αὐτοῖς συνδοτῶν τὴν ἰδίαν στρατείαν ἐξυπηρετεῖν», κατετάσσοντο εἰς τοὺς ὑπηρετάς τοῦ στρατοῦ ἢ τοὺς ψιλῶς ὀπλισμένους. Ἐκ τῶν διατάξεων τούτων συνάγεται ὅτι ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἐνηργεῖτο ἄμεσος στρατολογία ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐξ ἀνθρώπων ὑποχρέων ὄντων εἰς προσωπικὴν ὑπηρεσίαν. Ἄλλ' ἄρα γε αἱ διατάξεις αὗται ἴσχυον ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνάτης; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Νικηφόρος ὤρισεν εἰς 18 χρυσᾶ, ἦτοι εἰς δρ. 270, τὸ ποσὸν τὸ καταβλητέον πρὸς ἐξοπλισμὸν τοῦ στρατευομένου καὶ ὅτι κατέστησαν ἀλληλεγγύως ὑπευθύνους τοὺς ὀφειλοντάς νὰ καταβάλωσι τὸ ποσὸν τοῦτο. Ἐκ δὲ τῶν ὁρισμῶν τούτων ὑποδεικνύεται ὅτι ἡ δαπάνη τῆς ἀποσκευῆς ἐπληρώετο εἰς χρήματα ὑπὸ τῶν στρατευομένων ἢ τῶν συνδοτῶν, ἡ δὲ προμήθεια τῆς ἀποσκευῆς ἐγίνετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως· ὅτι πρὸ τοῦ Νικηφόρου δὲν ὑπῆρχεν ὠρισμένον ἢ ἀποχρόντως ὠρισμένον τὸ ποσὸν τῆς καταβλητέας δαπάνης καὶ ὅτι πολλοὶ συνδῶται ἠρνοῦντο ἢ ἀπέφειγον νὰ πληρώσωσι τὴν ἐπιβάλλουσαν αὐτοῖς μερίδα, δι' ἣν ἐδέησε νὰ κηρυχθῶσιν ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι. Ἀνὴν ἠμποροῦμεν ὅμως νὰ εἰπώμεν ἂν τὰ 18 χρυσᾶ ἦσαν ἡ δαπάνη παντὸς στρατιώτου καὶ τίνος· διότι ὡς πρὸς μὲν τὸν πεδῶν φαίνονται πολλὰ ὡς πρὸς δὲ τὸν ἱππέα ὀλίγα, ἂν ἔτιδεν ἐξ ἰδίων καὶ τὸν ἱππὸν. Προσέτι αἱ διατάξεις αὗται ὑπὸ λύουσι τὸ πρότερον ζήτημα, ἂν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ἴσχυεν ἡ ἄμεσος ἢ ἕμμεσος στρατολογία, διότι ἠμποροῦν ἐξ ἴσου νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τε ταύτην καὶ εἰς ἐκείνην. Τὸ βεβαιότερον εἶναι ὅτι ὁ Νικηφόρος ὥργάνωσε περὶ ἀπάσης τὰς σλαβικῆς ἀποικίας ἐν Θυράκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι διαρκεῖς ἐξ ἰθαγενῶν στρατιωτικῆς ἀποικίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ περιστέλλῃ τὰς ληστροικὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐν τῷ κράτει κατασταθέντων ἐκείνων ξένων. Αἱ στρατιωτικαὶ αὗται ἀποικία ἦσαν κληρονομικαὶ καὶ ἀντὶ μισθοδοσίας ἐλάμβανον παρὰ τοῦ δημοσίου γαίας (στρατιωτικὰ κτήματα στρατιωτοτόπια). Συντελέσαν δ' αὐκ ὀλίγον εἰς τὴν περιστολήν, τὴν καταρόπωσιν καὶ ἐπὶ τέλος τὴν ἐντὸς τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου ἐντελῆ συγχώνευσιν πολλῶν ἐκ τῶν σλαβικῶν ἐκείνων ἀποικιῶν. Καὶ ἐν τούτοις οἱ χρονογράφοι μιλῶνται κατὰ τῆς διατάξεως ταύτης τοῦ Νικηφόρου, βεβαιοῦντες ὅτι οἱ ἀπαρτίσαντες τὰ μόνιμα ταῦτα στρατιωτικὰ σώματα ἄνδρες ὑπέλαβον τὸ πρᾶγμα ὡς αἰχμαλωσίαν μᾶλλον καὶ ἔξοριαν ἢ ὡς δημοσίῳν λειτουργίαν, διότι ἠναγκάζοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν γενέθλιον γῆν καὶ νὰ ἐκποιήσωσι τὰ ἴδια ἐν αὐτῇ κτήματα. Ἄλλ' οὗτοι αἱ κατηγορίαι αὗται ἦσαν ἄδικοι καὶ ὑπερηροῦντο ὑπὸ τοῦ μίσους τὸ ὅποιον εἶχον οἱ χρονογράφοι κατὰ τοῦ Νικηφόρου ὡς μὴ συνταχθέντος μετὰ τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν εἶναι πρόδηλον. Ἡ θεσμοθεσία τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν δὲν ἦτο ἐπινόημα τοῦ Νικηφόρου, ἀνατρέχει μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐκείθεν μεταβιβασθεῖσα εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος καὶ ἰσχύουσα ἐν αὐτῷ ἀπὸ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος μέχρι σχεδὸν τῆς καταλύσεως αὐτοῦ. Ὁ Νικηφόρος δὲν ἔπραξεν ἄλλο εἰμὴ νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὴν πρὸς περιστολήν τῶν σλαβικῶν ἀποικιῶν, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπῆρξε βεβαίως ἐπαίνου ἄξιος οὐχὶ δὲ κατακρίσεως. Οὐδὲ τὸ θρυλούμενον ὅτι μετὰ θρήνων καὶ κλαυθμῶν ἀπῆρχοντο δῆθεν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀποικίας ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀληθές, διότι ὅλοι δὲν εἶχον κτήματα νὰ ἐγκαταλείψωσιν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν, ἐνῶ ὅλοι ἂν ἐναντίας ἐπρωκοδοῦντο ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν καταστάσει διὰ δημοσίων κτημάτων, τὰ ὁποῖα μάλιστα ἰδιαζόντως ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπροστατεύοντο.

Ἐτι δὲ μᾶλλον ἀξιωμασιμῶνται ὑπῆρξαν αἱ οικονομικαὶ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου διατάξεις. Καὶ αὗται αἱ διατάξεις δὲν ἐπενοήθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν.

Δύο, αἱ περὶ τῶν εὐρεθέντων θησαυρῶν καὶ περὶ τοῦ τέλους τοῦ πληρωνομένου ὑπὸ τῶν κληρονομιῶν, ἀνέτρεχον εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, τὰς δὲ πλείστας τῶν λοιπῶν ἐψηφίσαν οἱ πρῶτοι τῆς μεταρρυθμίσεως βασιλεῖς, ἔπειτα κατήγγησεν ἡ Εἰρήνη καὶ ἤδη ὁ Νικηφόρος ἐνόμισεν ἀπαραίτητον ν' ἀνανέωση. Ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι μετὰ τὸσαύτης ἐπιμονῆς ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, μαρτυρεῖ ὅτι σύστημα ὀλόκληρον διοικητικὸν ἐπεκράτει τότε περὶ τῶν νέων τῆς κοινωνίας ἀναγκῶν, σύστημα τὸ ὁποῖον ἠσπάζετο πᾶς βασιλεὺς αἰσθανόμενος τὸ καθήκον τοῦ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας ταύτας. Ἐν πρώτοις ὁ Νικηφόρος ἀνένεωσε τοὺς ὑπὸ τῆς Εἰρήνης παραλόγως καταργηθέντας τελωνιακοὺς δασμοὺς τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, αὐξήσας ἴσως τινὰς τῶν δασμῶν τούτων καὶ τοῦλάχιστον ἰδίως ὀρίσας ὅτι δι' ἕκαστον δοῦλον εἰσαγόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν θέλει πληρῶνεται τέλος δύο χρυσῶν νομισμάτων, ἧτοι δραχ. 34. Ἦτο νέος ὁ θεσμὸς οὗτος; δὲν το γνωρίζομεν· ἀναφέρεται ὁμοῦ ὡς τοιοῦτος· καί, ἂν τοῦτο εἶναι ἀληθές, περιποιεῖ τῇ ἀληθείᾳ πλείστην ὄσιν τιμὴν εἰς τὸν Νικηφόρον, διότι ἐψηφίσθη ἐπὶ τῷ προδῆλφ σκοπῷ τοῦ νὰ περιορίσῃ ὅσον ἔνεστι τὸν ὀλέθριον τῆς δουλείας θεσμόν. Πλὴν τούτου ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ ἐγγείου φόρου καὶ τὴν ἀκριβεστέραν αὐτοῦ πληρωμὴν. Ἄρα γὰρ διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως ταύτης κατηγγήθη ὁ προηγούμενος πάγιος φόρος καὶ ὠρίσθη ἕτερος, ἀναλόγως τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν κτημάτων; ἢ ἀπητήθη ἀπλῶς ἀκριβεστέρον ὁ ἀρχῆθεν ὀρισθεὶς πάγιος φόρος περὶ τὴν εἰσπραξίν τοῦ ὁποίου εἶχον πιθανῶς εἰσχωρήσει πολλαὶ καταχορῆσις πρὸς βλάβην τοῦ δημοσίου ταμείου; Ἐκ τῶν κειμένων δὲν ἐξάγεται ἀναμφισβητήτως τί ἐγένετο. Ὁ βασιλεὺς διέταξε, λέγουν, «ἐμποτεύεσθαι πάντας καὶ ἀναβιβάζεσθαι τὰ τούτων τέλη». Ἀνεβιβάσθησαν λοιπὸν τὰ τέλη, ἀλλ' ἐρωτῶμεν καὶ πάλιν ἀνεβιβάσθησαν διὰ νέου προσδιορισμοῦ ἢ δι' ἀκριβεστέρας ἀπαιτήσεως τοῦ ἀρχῆθεν ὠρισμένου φόρου; Τὸ δεύτερον φαίνεται διὰ πολλοὺς λόγους πιθανώτερον. Ἢ κατάστασις τῶν κτημάτων ἐν γενεᾷ δὲν ἐβελτιώθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνομιάλων περιτάσεων τοῦ κράτους καὶ τῶν ἀδικαθῶν ἐπιδρομῶν εἰς ἃς ἦτο ἐκτεθειμένον, ὥστε ὁ νέος προσδιορισμὸς ἤθελεν ἀποβῆ εἰς τὸ δημόσιον ὀλιγώτερον λυσitelῆς τοῦ ἀρχαίου. Καὶ ἔπειτα τὸ δημόσιον εἶχε πάντοτε, ὡς ἐξηγήσαμεν ἄλλοτε, τὸν τρόπον τοῦ νὰ αὐξάνῃ τὸν πάγιον φόρον διὰ προσθέτων ἐπιταγῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο ἐν τῇ παρουσίᾳ περιπτώσει· διότι οἱ χρονογράφοι, ἐρμηνεύοντες οὕτως εἰπεῖν τὸν προαναφερθέντα ἀναβιβασμὸν τῶν τελῶν, προσπετιλέγουσιν ὅτι εἰς ἕκαστον νόμισμα τοῦ φόρου προσετέθη δικεράτον, ἧτοι δραχ. 1 καὶ 40 λεπτὰ περίπου. Τὸ δικεράτον τοῦτο προσετέθη κατὰ τινὰς μὲν πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ πολλαχοῦ χηρῆζοντος ἐπισκευῆς μακροῦ τείχους κατὰ δὲ τοὺς πλείστους ἕνεκα χαρτιατικοῦ, δηλαδὴ λόγῳ τῶν γραφικῶν ἐξόδων τῆς τῶν φόρων εἰσπραξέως· πιθανῶς δὲ οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἀπλῆ ἐπανάληψις τοῦ ἐπὶ Λέοντος Γ' (Κεφ. Β' βιβλ. Γ') ἐπιβληθέντος προσθέτου φόρου, ὅστις ἴσως κατηγγήθη, ὡς πολλοὶ ἄλλοι, ἐπὶ Εἰρήνης, καὶ ἤδη ἐφηρμοσθῆ ἄλλοι πάλιν ὑπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὄνομα. Λόγι, ἂν ἐκτός τοῦ παλαιοῦ δικεράτου προσετιθετο καὶ ἕτερον, οἱ χρονογράφοι δὲν ἤθελον ἀμείψει νὰ το εἰπωσιν, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας τινὲς ἐξ αὐτῶν ρητῶς λέγουσιν ὅτι τὸ νέον ἦτο ἀπλῆ τοῦ ἀρχαίου ἀνανέωσις. Ὡσαύτως ὁ βασιλεὺς κατήγγησεν ἅπαντας τοὺς λεγομένους κουφισμούς, ἧτοι διέταξε τὴν αὐστηρίαν τῶν καθυστερούντων εἰσπραξίν· ἀνένεωσε τοὺς εἰς ἀχρηστίαν πεσόντας ἀρχαίους νόμους, καθ' οὓς μέρος παντὸς εὐρεθέντος θησαυροῦ ἀνήκειν εἰς τὸ δημόσιον, καὶ διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων τούτων κατὰ τὰ ἀμέσως προηγθέντα εἰκοσιν ἔτη, διερῶ ὑποδεικνύει ὅτι ἰδίως ἐπὶ τῆς ἐπελθούσης κατὰ τὴν βασιλείαν τῆς Εἰρήνης παραλυσίας ἔπεσον οὗτοι εἰς ἀχρηστίαν. Προσέτι ἀνένεωσε τοὺς

νόμους καθ' οὓς ἐπεβάλλετο ὄρισμένον τέλος πληρωτέον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐπὶ πάσης κληρονομίας καὶ τούτων τῶν νόμων παρομοίως τὴν ἐκτέλεσιν ἐπεχείρησε καθ' ὅλα τὰ προηγηθέντα εἴκοσιν ἔτη. Τὸ δὲ περιεργότατον ἐσύστησεν εἰδὸς τῆ ναυτικῶν τραπέζης, ἣτις ἐδάνευεν εἰς ἕκαστον τῶν ἐπισήμων πλοιάρχων μέχρι δώδεκα λιτρῶν χρυσοῦν, ἐπὶ πληρωμῇ τῶν 4 κερατίων ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ νομίσματος, καὶ προσέτι διηνοκλόλυε τὴν παρά τῶν ναυτιλλομένων ἀγοράν, ἰδίως εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, κτημάτων τοῦ δημοσίου. Ἄλλ' ἢ πασῶν σπουδαιότερα καὶ χαρακτηριστικώτερα τῆς οικονομικῆς ταύτης ἀναδιοργανώσεως διατάξεις ὑπῆρξεν ἡ κανονίσασα τὰ κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα. Διότι ὁ Νικηφόρος καθυπέβαλεν εἰς ὅλους τοὺς φόρους τὰ μοναστηριακὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα πρότερον δὲν ἐτέλεον εἰμὴ μόνον τὸν ἔγγειον φόρον καὶ ἀραιρέσας τινὰ τῶν κτημάτων τούτων κατέλεξεν αὐτὰ μεταξὺ τῶν δημοσίων· ὥρισε δὲ προσέτι ὅτι, ὡσάκις στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα ἐστάθμειον εἰς χώρας ὅπου ὑπῆρχον ἐπισκοπικὰ ἢ μοναστηριακὰ κτήματα, τὰ ἀποσπάσματα ἐκεῖνα ἔμελλον νὰ ἐδρεύωσιν ἐντὸς τῶν εἰρημένων κτημάτων καὶ νὰ συντηρῶνται διὰ τῶν προσόδων αὐτῶν.

Ἐννοεῖται ὅτι ὅλαι αὗται αἱ διατάξεις ἐκίνησαν τὴν χολὴν τοῦ ἱερατείου καὶ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Νικηφόρος ἀπεδοκίμαζεν, ὡς φαίνεται, ἐν γένει τὰ πολλὰ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια ἀφιερῶματα, ἔξ ὧν ἐπεσορεύθησαν ἀπ' αἰῶνος εἰς τὰ ἱδρύματα ἐκεῖνα ἀνυπολόγιστοι χρυσοὶ καὶ ἀργυροὶ θησαυροί, καὶ ἐπρόσβευεν ὅτι τὰ πλείοστα τούτων ἔπρεπε νὰ ἐκπονηθῶσι πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου. Ἐντεῦθεν οἱ σφρόνιμοι χρονογράφοι καὶ ἰδίως ὁ Θεοφάνης, ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Ζωναράς, δὲν εὐρίσκουσι λόγους ἵνα κατακρίνωσι καὶ στιγματίωσιν ἅπαν τὸ οικονομικὸν τοῦ Νικηφόρου σύστημα, τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰ παρεξηγοῦσι καὶ ἐν γένει ἀξιῶσιν ὅτι συνεπήγαγε τὰς φοβερωτέρας τῶν καταχορήσεων καὶ τῶν καταπίεσεων. Βεβαίως ἢ λ. χ. ὅτι ὄφελουμένοις ἐκ τοῦ ἀνανεωθέντος περὶ θησαυρῶν φόρου ὁ Νικηφόρος κατηγάκαζε πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς προηγηθείσης εἰκοσαετίας αἰφνιδίως πλουτήσαντας νὰ τελῶσιν εἰς τὸ δημόσιον μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἐπλούτησαν ἐκ καταχορήσεων, βραβεύων τοὺς διαβάλλοντας καὶ δίδων οὕτως ἀφορμὴν εἰς μυρίας συκοφαντίας. Ρητὸν ὅμως γεγονός δὲν ἀγαφῆσθαι ἅπαντες, εἰμὴ ἐν καὶ μόνον, ὅτι καλέσας ποτὲ φορολογικὸν τινα ὑπάλληλον εὐπορήσαντα ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ὡς λέγουσιν, εἶπεν αὐτῷ· «θὲς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου, καὶ ὅμοσον πόσος χρυσοῦς σοι ἐστίν». Ὁ δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἔχει λίτρας ἑκατόν, ὃ ἐστίν 108.000 περίπου δραχμῶν. Τότε ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ φέρῃ αὐτὰς ἀμέσως καὶ αὐτοῦ γενόμενος εἶπε πρὸς τὸν ἄνθρωπον· «Τί ἀνάγκη νὰ φροντίξῃς περὶ τοσούτων χρημάτων; κάθισε νὰ συμφάγωμεν καὶ ἔπειτα ἀπελθε λαβῶν νομίσματα ἑκατόν, τὰ ὁποῖά σοι ἀρκοῦσιν».

Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν ἀξιῶμεν οὔτε ὅτι ὅλαι αἱ οικονομικαὶ τοῦ Νικηφόρου διατάξεις ἐγένοντο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀπολύτου δικαίου οὔτε ὅτι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν δὲν συνέβησαν καταχορήσεις καὶ καταπίεσεις. Ἄλλ' ὅτι οἱ χρονογράφοι ὑπὸ τοῦ πάθους αὐτῶν παραφερόμενοι ὑπερεξήγηκωσαν τὰ τυχόν παρεμπιπτότα ἀτοπίματα εἶναι πρόδηλον ἐκ τούτου, ὅτι μαίνονται καθ' ὅλων ἐν γένει τῶν διατάξεων καὶ αὐτῶν τῶν προφανῶς εὐλόγων καὶ δικαίων. Καὶ ὅμως τί εὐλογώτερον τῇ ἀληθείᾳ καὶ δικαιοτέρων ἢ ἡ ἀνανέωσις τῶν ἀτόπως καταργηθέντων ἢ εἰς ἀχρηστίαν πεσόντων πόρων τοῦ δημοσίου; ἢ τίς θέλει ἀρνηθῆ ἡμέτερον ὅτι ἦτο ἀποκρίματτον νὰ μένωσι κατὰ μέγα μέρος ἀφορολόγητα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἐνῶ ὁ πενήστερος τῶν γεωργῶν, τῶν βιομηχάνων, τῶν ναυτιλλομένων ἠναγκάζετο νὰ συντελῇ ἐκ τοῦ ὑστερήματός του εἰς τὴν συντήρησιν

τῆς πολιτείας; Ἡ τίς θέλει κατακρίνει τὸν φόρον τὸν ἐπιβληθέντα εἰς τὴν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ εἰσαγωγὴν δούλων; Ἡ δὲ σύστασις τῆς ναυτικῆς τραπέζης μαρτυρεῖ τὴν ἔξοχον πρόνοιαν ἣν ὁ βασιλεὺς ἐλάμβανεν πρὸς ἐμφύσῳσιν τῆς ναυτιλίας καὶ συντήρησιν τοῦ στοιχείου ἐκείνου τοῦ ὁποῖον οὐδέποτε ἔπαυσε ν' ἀποτελῇ μίαν τῶν κυριωτάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δυνάμεων. Καὶ ἐν γένει εἰπεῖν πάσαι αἱ προειρημέναι τοῦ Νικηφόρου διατάξεις μαρτυροῦσι τὸ συνετὸν ἅμα καὶ τολμηρότατον κυβερνητικὸν πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει τότε παρ' ἡμῖν, πνεῦμα ἄξιον τῶν νέων ἑκατονταετηρίδων μᾶλλον ἢ τῆς οὐδόξης καὶ ἐνάτης, ἐν ἣ βλέπομεν αὐτὸ παραδόξως ἐνώπιον ἡμῶν ἀναπτυσσόμενον.

Πήλινον ἔκτυπον ὁμοίωμα τοῦ ἁγίου Ἀνθρόου, Ἐ' αἰῶνος (Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν)

Τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς δραστηριότητος τῆς εἰσαγωγείσης ὑπὸ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως ἀνεφάνησαν ἰδίως ἐν τῇ τῶν Σλαύων τῆς Πελοποννήσου περιστολῇ. Τὰ τοῦ γεγονότος τούτου γνωριζόμεν ἀκριβῶς ὡποσοῦν ἔκ τινος ἐκθέσεως τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, περιεχομένης ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν συγγραφῇ, ἐκθέσεως ἧς καὶ ἄλλοτε ἐμνημονεύσαμεν ἄλλ' ἐν παρόδῳ μόνον.

Περὶ τὸ 807 ἔτος ὅ ἐν τῷ θέματι τῆς Πελοποννήσου Σλαῦοι, λέγει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογεννήτος, ἀποφασίσαντες ν' ἀποστατήσωσι, πρῶτων μὲν ἐπεχείρησαν τὴν ἐκπόρθησιν καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν τῶν γειτόνων αὐτῶν Γραικῶν, ἔπειτα δὲ ὀμηήσαντες καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς πόλεως Πατρῶν κατέστρεψαν τὰ πρὸ τοῦ

τείχους πεδία, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν πόλιν ἐπολιορκήσαν, οὐ μόνον ἀπὸ ξηρᾶς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ θαλάσσης, διότι εἶχον ἐπικούρους καὶ μαγαζιθάνους ἕκ τε τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐκ τῆς Συρίας ἐπελθόντας. Ἡ πολιορκία αὕτη ἐξηκολούθησεν ἕρ' ἱκανὸν χρόνον καὶ δεινὴ ἐπεκράτησεν ἐντὸς τοῦ τείχους σπάνις τροφῶν καὶ ὕδατος, οἱ δὲ τῶν Πατρῶν ἄρχοντες εἶχον μὲν εἰδοποιήσει ἐγκαίρως περὶ τῶν γενομένων τὸν ἐν Κορίνθῳ ἐδρεύοντα στρατηγὸν τοῦ θέματος ἄλλ' οὐδεμίαν λαβόντες παρ' αὐτοῦ συνδρομὴν ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ συμβιβασμοῦ πρὸς τοὺς πόλεμους ἀποφασίσαντες καὶ νὰ ὑποτάξωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν πόλιν, ἐὰν λάβωσιν ἀποχρῶσαν περὶ ἀπαθείας ὑπόσχεσιν. Ἐν τούτοις πρὶν ὑποκύψωσιν εἰς τὴν θλιβεράν ταύτην ἀνάγκην ἐνόμισαν κρῆνον, ἐπειδὴ ἤπλιζον πάντοτε ὅτι δὲν θέλοισιν ἐγκαταλεφθῆ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ, νὰ ἐπιστείλωσι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὄρεων, ἵνα ἐπισκοπήσῃ μήπως πλησιάσῃ ὁ στρατηγός· παρήγγειλαν δὲ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον εἰ μὲν ἴδῃ ἐρχομένην τὴν βοήθειαν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως κλίνων τὴν σημαίαν ἣν ἔκραται, ὡς σημεῖον τῆς ἐλεύσεως τοῦ στρατηγοῦ, ἐὰν δὲ οὐδένα ἴδῃ παραγερόμενον, νὰ ἐπιστρέψῃ διατηρῶν ὀρθὴν τὴν σημαίαν. Ὁ σκοπὸς ἀπῆλθεν εἰς τὸ μέρος ὅπου διετάχθη νὰ μεταβῇ καὶ ἐπανήρχετο κρατῶν ὀρθὴν τὴν σημαίαν, ὅτε αἶφνης ὀλοθῆσαντος τοῦ Ἰσπανοῦ καὶ πεσόντος τοῦ ἐπιβάρτου ἔκλινεν ἡ σημαία ὥστε οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως, οἵτινες κατώπτεον τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ φρουρίου πύργων, ἰδόντες τὸ συμφωνηθὲν σημεῖον ἐνόμισαν ὅτι πλησιάσει ἑξάπαντος ὁ στρατηγός, καὶ ἐμπλησθέντες θάρρους διέτρεξαν τοὺς κατοίκους νὰ ἀνοίξωσι τὰς πύλας τοῦ φρουρίου, ἐξῆλθον ἅπαντες ἀκατάσχετοι κατὰ τῶν Σλαύων, ἔτρεψαν αὐτοὺς κατὰ κράτος καὶ διεσκόρπισαν καὶ ἀπῆλθαν μακρὰν τῆς πόλεως. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογεννήτος βεβαίῳ ἐνταῦθα ὅτι τὸ κατόρθωμα ἐγένετο ἰδίως διὰ

πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ προστάτου τῆς τῶν Πατρῶν πόλεως, ὅτι τοῦτον ἔνεκεν ἠδύοχησεν ὁ Θεὸς νὰ ὀλισθήσῃ ὁ ἵππος τοῦ ἀποσταλέντος σκοποῦ καὶ νὰ κλίνη ἢ σημαίᾳ, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι ὀφθαλμοφανῶς εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον Ἀνδρέαν στρατηγούντα τῆς ἐπιγενομένης μάχης, ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὅπως δὲ καὶ ὁ ἐν Κορινθῶν στρατηγὸς δὲν εἶχε κωφεύσει εἰς τὰς δεήσεις τῶν Πατρῶν ἂν ἀνέβαλε τὴν ἀφίξιν του, ἀνέβαλεν αὐτήν, ἵνα συγκροτήσῃ ἀποχωῶσαν δύναμιν, τούτου δ' ἔνεκα δὲν ἔφθασεν εἰς Πάτρας εἰμὴ τὴν τρίτην μετὰ τὸ τρόπαιον ἡμέραν. Ἐκεῖ μαθὼν ἀκριβῶς τὰ γενόμενα ἔγραψε τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Νικηφόρον ἐκθεσίν του, δι' ἧς ἀνήγγειλεν αὐτῷ τὴν τε ἐφοδὸν τῶν Σλαύων καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ καταστροφὴν καὶ ὅσα ἄλλα δεινὰ ἐπροξένησαν, ἔτι δὲ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τοῦ φρουρίου διηνεκὴ ἐπίθεσιν, καὶ ἐπὶ πάσι τὴν ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων καὶ τὴν ὀλοκήν ἦταν ἢ ἐπήγαγον εἰς τοὺς πολεμίους διὰ τῆς προστασίας καὶ ἀρωγῆς τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα μαθὼν διέταξεν ὅτι, «ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Ὅθεν ἐπὶ τούτῳ πάντες οἱ Σλαῦοι οἱ μετασχόντες τῆς στάσεως ταύτης μεθ' ὅλων τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὑπηρετῶν, ἔτι δὲ καὶ ἅπανα ἢ κινήτῃ καὶ ἀκίνητος περιουσία αὐτῶν, ἀφωρίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν ὡς ἰδοκτοῖα αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλης δὲ πηγῆς, ἣτοι ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νικολάου πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον Κομνηνόν (ἧς ἐμνημονεύσαμεν ἐν Κεφ. Α' βιβλίου Θ' τοῦ παρόντος τόμου), μανθάνομεν ὅτι τότε πρῶτον καὶ ἔνεκα τοῦ προειρημένου θαύματος ἢ ἐπισκοπῆ Πατρῶν προεβιάσθη εἰς τὰξιν μητροπόλεως καὶ ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὴν αἱ τρεῖς ἐπισκοπαὶ Μεθώνης, Κορῶνης καὶ Λακεδαιμόνος.

Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Σλαύων τῆς Πελοποννήσου εἶναι μία οὐ μόνον τῶν γνωστοτέρων εἰς ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ τῶν σπουδαιότερων βεβαίως· διότι μετέσχον αὐτῆς ἅπαντες, ὡς φαίνεται, οἱ ἕξοι ἐκεῖνοι τῆς χερσονήσου ἄποικοι. Τούτο συνάγεται πρῶτον ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, καθ' ἣν λέγεται ὅτι ἐπανεστήσαν οἱ ἐν τῷ θέματι τῆς Πελοποννήσου Σλαῦοι οὐχὶ δὲ μοῖρᾳ τις αὐτῶν, ὡς τινες ὑπέθεσαν. Συνάγεται πρὸς τούτους ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἀποστατήσαντες περιήλθον εἰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἐπέτυχον ναυτικὴν παρὰ τούτων ἐπικουρίαν· εἶναι δὲ δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὀλίγα τιπὲς σλαυικὴ κοινότητες ἐπεχείρησαν τοιαύτας ἑξωτερικὰς σχέσεις αἵτινες τότε εἶναι πιθαναὶ εἰμὴ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ὁμάδος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι, ἐπειδὴ ἐν ἔτει 806 καὶ 807 μεγάλα ναυτικὰ Ἀράβων μοῖραι ἐπετέθησαν, ὡς προειστήσαμεν, κατὰ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ρόδου, οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ εὐλόγως ὑπέθεσαν ὅτι ἐκ τῶν στόλων τούτων πιθανῶς ἀπεσπάρθη ἢ σταλεῖσα εἰς τοὺς Σλαύους τῆς Πελοποννήσου ἐπικουρία καὶ τούτου ἔνεκεν ὤρισαν ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐγένετο τῷ 807. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπικυροῖ τὴν γνώμην ὅτι ἐπανεστήσαν τότε ἅπαντες οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαῦοι, ἢ διπλῆ μαρτυρία περὶ τῆς καθυποτάξεως εἰς τὴν ἄλλοτε ἀπλὴν ἐπισκοπὴν Πατρῶν, τὴν ἀναβιβασθεῖσαν τότε εἰς τὰξιν μητροπόλεως, κατὰ μὲν τὸν Πορφυρογεννῆτον ὅλων τῶν ἀποστατησάντων Σλαύων, κατὰ δὲ τὸν πατριάρχην Νικόλαον τῶν ἐπισκοπῶν Μεθώνης, Κορῶνης καὶ Λακεδαιμόνος. Διότι ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο τούτων μαρτυριῶν ἀναγκαίως συνάγεται ὅτι τῆς ἐπαναστάσεως μετέσχον, παρεκτὸς τῶν Σλαύων τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, καὶ οἱ τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Λακεδαιμόνος, ὃ ἔστιν ὅλης

τῆς χερσονήσου οἱ Σλαῖοι. Ἄξιον ὡσαύτως παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁ Πορφυρογέννητος ὀνομάζει τοὺς Ἰθαινεῖς Γραικοὺς καὶ οὐχὶ Ἑλληνας· ἐξ οὗ δήλον ὅτι ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀπέφυγον ἐπὶ τὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ὄνομα Ἑλλήν ὡς ἐθνικὸν ὄνομα, διότι ἐσημίανεν ἀκόμη μᾶλλον τὸν εἰδωλολόγηρον. Ἐπιστήσωμεν ἐπὶ πᾶσι τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἅπαντες οἱ ἀποστατήσαντες ἀφορίσθησαν εἰς τὸν ἐν Πάτραις ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὡς ἰδιοκτησία αὐτοῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσι κατετάχθησαν εἰς τάξιν κληρικοπαροίκων. Ἐκ πρώτης ὕψεως τὸ γεγονός τοῦτο δὲν φαίνεται συμβιβαζόμενον οὔτε πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως γενομένην κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας οὔτε πρὸς τὸν ὀλίγον τοῦ Νικηφόρου ζῆλον ὑπὲρ τοῦ πλουτισμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἄλλὰ, πρῶτον, ἐνταῦθα δὲν προέκειτο περὶ συνήθων τοῦ κράτους ὑπηκόων, προέκειτο περὶ ξένων ἀλλοθρήσκων καὶ ἀδιακόπως στασιαζόντων ἀποίκων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ προσοικειωθῶσι τῇ πολιτείᾳ, νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς νόμους αὐτῆς καὶ οὕτω διαρκῶς νὰ δαμασθῶσιν εἰμὴ παραδεχόμενοι τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα· ἵνα δὲ παραδεχθῶσι τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα, συντελεστικώτατον ἦτο νὰ συναρμολογηθῶσι διὰ συνεχοῦς τινος δεσμοῦ μετὰ τοῦ προειρημένου ναοῦ. Αὕτη λοιπὸν ἡ δουλοπαροικία ὠρίσθη ἐκτάκτως χάριν ἰδιαζόντος πολιτικοῦ σκοποῦ καὶ ἐπὶ ξένων μᾶλλον ἢ ὑπηκόων. Ὅτι δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν καθυπεβλήθησαν εἰς θεσμὸν συνήθη καὶ κοινῶς τότε ἱσχύοντα, ἐξάγεται πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκ τοῦ ὅτι εἰδικὰ σιγίλλια ὠρίσαν τὸ τί ὄφειλον νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν μητροπολίτην, ἐνῶ, ἂν προέκειτο περὶ καταστάσεως ἀνεγνωρισμένης ὑπὸ τῶν ἐπικρατούντων νόμων, οἱ νόμοι οὗτοι ἤθελον κανονίζει τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν, οὐδὲ ἤθελεν εἶναι χρεῖα εἰδικῶν περὶ τούτου διατάξεων. Πρὸς τοῦτους ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ἀντὶ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἐπέβαλεν εἰς τὸν μητροπολίτην νὰ συντηρῇ τοὺς στρατηγούς καὶ τὰ στρατιωτικὰ σώματα καὶ τοὺς ξένους πρέσβεις, καθ' ὅσον πάντες οὗτοι διερχόμενοι διὰ Πατρῶν ἤθελον παραμένει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὅπερ συνάδει ἐπὶ τέλος πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἄλλων τοῦ Νικηφόρου διατάξεων ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.

Αἱ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τοῦ κράτους φροντίδες τοῦ Νικηφόρου διεκόπτοντο συνεχῶς σχεδὸν ὑπὸ τῶν ἀγώνων οὓς ἠναγκάζετο νὰ διεξάγῃ πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς πολεμίους, τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Ἰστορήσαμεν ἤδη τὰς περιπετείας τῶν κατὰ τὰ πρώτα τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτη πολέμου πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς. Ἄμα δὲ ἀπαλλαγῆς τῶν ἐχθρῶν τούτων ἔδεδος νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Βούλγαροι, ὀφελήθentes ἐκ τῆς παραλοίας εἰς ἣν περιέστη τὸ κράτος ἐπὶ τῶν τελευταίων εἴκοσι καὶ πέντε ἐνιαυτῶν, ἀνέκυρσαν ἐκ τῆς ταπεινώσεως εἰς ἣν εἶχε καθυπεβάλλει αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ἀπέβησαν πάλιν ἐπικίνδυνοι ὑπὸ τῶν νέων αὐτῶν ἡγεμόνα Κροῦμμον, ὅστις ἤρχεν οὐ μόνον τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου Βουλγάρων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Τρανσυλβανίᾳ κατασταθέντων. Ὅθεν ἐπὶ ἀπὸ τοῦ 807 ἠναγκάσθη ὁ Νικηφόρος νὰ στρατεύσῃ κατ' αὐτῶν καὶ εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅτε μαθὼν ὅτι σπουδαία κατ' αὐτοῦ ἐσκευασεῖτο συνομοσία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπέστρεψεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἀναθεῖς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν σπαθάριον Βαρδάνιον τὸν Ἀνεμίαν, ὅστις ὅμως, ὡς φαίνεται, δὲν ἐνέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων ἀλλ' ἠρόκησθη ν' ἀσφάλισῃ ὅσον ἔνεστι τὰ μεθόρια. Τὴν συνομοσίαν ἐκείνην, ἥτις προληφθεῖσα κατὰ τὸ 807 ἀνέθορε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ πάλιν περιστάτῃ διὰ τῆς συλλήψεως καὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἐνόχων, ὑπεκίνει ἡ μοναχικὴ φατορία. Ὁ Νικηφόρος δὲν ἐπέβαλε μὲν

χειρα εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἐβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου περὶ ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων θεοπισθέντα ἀλλ' ἐπέμενον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὄλων τῶν λοιπῶν νέων θεσμῶν, τοὺς ὁποῖους εἰς πολλὰ συνεπλήρωσε καὶ ἀνέπτυξεν· ἔξαιρέτως δὲ ἠσπάσθη τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξίθρησκίας ἐπιτρέψας πᾶσαν ἀνεσιν καὶ ἐλευθερίαν συζητήσεως εἰς τε τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ Παν-

λιανίτας καὶ εἰς ὄλους ὅσοι ἐπέμενον πρεσβεύοντες τὰ ὀρισθέντα παρὰ τῆς εἰκονομαχικῆς συνόδου τοῦ 754. Ταῦτα πάντα ἠρέθιζον τοὺς μοναχοὺς ἰδίως, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν διενεργοῦντες τὴν καταστροφὴν τοῦ Νικηφόρου. Ἐν ἔτει δὲ 810 εἰς ἔξ αὐτῶν δὲν ἐδίστασε νὰ καταφύγῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δολοφονίαν ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ σκώπου, ἂν καὶ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ κακούργημα, συλληφθεὶς ἀφοῦ ἐπλήρωσε δύο τῶν περὶ τὸν βασιλέα ἀνδρῶν. Λὲν ἀρνούμεθα ὅτι τοῦ ἀδικαίοπου τοῦ-

Ὁ Κροῦμιοσ

(Κτιὸν κατὰ φαντασίαν Β. Ἀντινοῦ)

του κατὰ τοῦ Νικηφόρου πόλεμου μετεῖχον καὶ τινες τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων· αἱ αὐστηραὶ οἰκονομικαὶ τοῦ βασιλέως διατάξεις ἦτο φυσικώτατον νὰ προσβάλλωσι ποικίλα συμφέροντα. Ἀλλ' οἱ κύριοι αὐτοῦ ἀντίπαλοι ἦσαν οἱ μοναχοί, τῶν ὁποίων τὰ πάθη ἐπενόησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰς φοβερὰς ὑβρεῖς καὶ συκοφαντίας τὰς περιωσθείσας εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους καὶ τοῦ Κεδρηνοῦ. Καὶ ὅμως ἀμφοτέροι οὗτοι οἱ χρονογράφοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαστρέψωσι τὰς ὀργανικὰς τοῦ Νικηφόρου διατάξεις ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἡ ἀμερόληπτος καὶ δικαία τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἱστορία νὰ μὴ διακρίνῃ ἐν αὐταῖς τὸ μεγαλεπήβολον καὶ ἐλευθέριον τοῦ Νικηφόρου πνεῦμα· δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσιν ὅτι οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ κατήντησαν νὰ ἐπιβουλεύσωσι τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ δολοφόνου φέροντος τὸ μοναχικὸν σχῆμα· δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραμορφώσωσι τὰ πράγματα εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ καταφαίνεται ἀριδιῆλος ἡ εὐγενής τοῦ ἡγεμόνος φιλοanthρωπία. Τῷ ὄντι ὁ μὲν δολοφόνος ἐκεῖνος συλληφθεὶς κατεκρίσθη ἐν φρενοκομίᾳ ὡς

παράφρων' οὐδείς δὲ τῶν ἐν ἔτει 807 φεραθέντων ἐνόχων ὑπεβλήθη εἰς τὴν νενομισμένην θανατικὴν ποινὴν, ἀλλὰ πάντες ὑπέκνησαν εἰς ἐπιχειστέρας σχετικῶς τιμωρίας.

Ἄμα δὲ περιστείλας τὰς ἐσωτερικὰς ἐκείνας ἀπολείρας πρὸς ἀνατροπὴν τῶν καθεστῶτων ὁ Νικηφόρος ἐστράτευσε αὐθις ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους οἵτινες ἀπέβαιον ὀσημέρια αὐθαδέστεροι. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 809 ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐκπέμψει ἀξιόλογον χρηματικὸν ποσὸν πρὸς πληρωμὴν τῆς μισθοδοσίας τῶν περὶ τὸν Στρυμόνα ποταμὸν σταθμευόντων ταγματίων. Ἐνῶ δὲ ἐγίνετο πληρωμὴ, ἐπιπεσόντες οἱ Βούλγαροι καὶ φονεύσαντες ἱκανοὺς τῶν φρουρουμένων τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον, ἀφήρασαν ἐξ αὐτοῦ 1100 λίτρας χρυσοῦ, ἧτοι 1.188.000 περίπου δραχμῶν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, μεθ' ἧ ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Κροῦμμος ἐκυρίευσε, πρὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, αἰφνιδίως τὴν Σαρδικὴν ἐντεύθεν τοῦ Αἴμου κατασφάξας, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Θεοφάνην, 6.000 στρατιώτας χωρὶς τοῦ ἄλλου τῶν κατοικῶν πλῆθους. Ἡ Σαρδικὴ ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μετονομασθεῖσα Τριαδίτσα, σήμερον δὲ καλουμένη Σόφια, ἀπετέλει πιθανῶς μέρος τοῦ τμήματος τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄλλοτε (Κεφ. 5' βιβλ. Θ' τοῦ παρόντος τόμου) παραχωρηθῆ εἰς τοὺς Βουλγάρους· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀπεδόθη ὑπ' αὐτῶν, ὅτε τοσοῦτο δεινῶς ἐταπεινώθησαν ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε'. Νῦν δέ, ἐπειδὴ ἐκυριεύθη πάλιν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὁ Νικηφόρος, στρατεύσας ἐπὶ τοὺς πολέμιους τούτους, ἐνέβαλεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπεράσισε νὰ διαχειμῶσιν αὐτοὶ καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Σαρδικὴν, ἀναγγείλας ταῦτα εἰς τὴν σύγκλητον. Ἄλλ' οἱ ἀντιμεταρρυθμισταὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μὴ ἐπιτυχόντες κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐν τῇ βασιλευσῇ ἀπεράσισαν νῦν νὰ ραδιορρυθώσωσιν αὐτὸν τὸν στρατὸν, καὶ πρὸς τοῦτο ὠφελήθησαν ἐκ διαφόρων περιστάσεων. Τὰ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους ἤδη στρατεύσαντα εὐρωπαϊκὰ τάγματα ἔσφρον, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Εἰρήνης πνεῦμα πολέμιον τῆς μεταρρυθμίσεως. Τότε δὲ οὐ μόνον εἰς δεινὴν ἐξέστησαν κακοπάθειαν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐστηρὰν καθυπεβλήθησαν πειρασχίαν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, ὅστις πληρώων τακτικῶς τὴν μισθοδοσίαν αὐτῶν καὶ ἐπαρκῶν εἰς ἀπάσας τὰς ἄλλας χρείας ἐνόμισεν ὅτι δικαιούται νὰ διατάξῃ τὴν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσφορὰν ἀπάσης τῆς λείας τοῦ πολέμου. Προσέτι δὲ εἶχε φανῆ ἀδυσώπητος πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ τῆς Σαρδικῆς, οἵτινες δὲν εἶχον ἐκπληρώσει ἀποχρόντως τὸ καθήκον αὐτῶν, ὥστε πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἐκείνων, ἐν οἷς καὶ ὁ σπαθάριος τοῦ μηχανικοῦ Εὐθύμιος, ἠθρομολήσαν πρὸς τοὺς πολέμιους. Ὅθεν διὰ τῆς συνδρομῆς ἄλλων αὐτῶν τῶν αἰτίων παρεσκευάσθη ἐν τῷ στρατοπέδῳ στάσις, ἣν ὁμοῦς ἀνεκάλυψεν ὁ βασιλεὺς, ὅστις τιμωρήσας τοὺς πρωταίτιους ἀνήγγειλεν ἐνταῦθα τὰ συμβάντα εἰς τὴν σύγκλητον καὶ κατηγοροῦσε τὸν στρατὸν ἐπισήμως, καὶ δικαίως τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι ἔνεκα τῆς ὀλίγης αὐτοῦ προθυμίας καὶ ἀταξίας διεκαλύθη νὰ καταλάβῃ τὴν τοῦ Κροῦμμου αὐλήν. Ἀλλὰ τότε πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἀφορῶντες εἰς τὴν δυσμένειαν ταύτην τοῦ βασιλέως καὶ φοβούμενοι μήπως ἢ πρότερον εἰς ὀλίγους περιορισθεῖσα τιμωρία ἐπεκταθῇ καὶ εἰς αὐτοὺς διενήργησαν νέαν καὶ δεινότεραν τῆς προηγουμένης ἐπιβουλήν, καθ' ἣν ὁ Νικηφόρος ἀνέπτυξε τόλμην καὶ ἀταραξίαν ψυχῆς ἀξιοσημείωτον. Ἦτο ἡδὴ ἐξώρας καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν, ὅτε ἀνηγγέλθη ὅτι οἱ στρατιῶται διαρρηξαντες τὰς σκηνὰς ἀφηνίασαν· μετ' ὀλίγων δὲ εἶδεν αὐτοὺς περιστοιχίσαντας τὴν βασιλικὴν σκηνὴν καὶ ἤκουσε τὰς ὕβρεις αὐτῶν καὶ τὰς ἀράς, ἀξιούντων ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποφέρωσι πλέον τὴν δυστροπίαν αὐτοῦ καὶ φιλαργυρίαν, διότι αὕτη μάλιστα ἡ τελευταία τῆς φιλαργυρίας κατηγορία ἦτο ἡ συνήθως γινομένη κατὰ τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, ὅστις ἠγωνίζετο ἅμα μὲν διὰ δικαίας καὶ ἀκριβοῦς τῶν φόρων εἰσπράξεως

ἅμα δὲ διὰ τῆς περὶ τὴν δαπάνην τάξεως καὶ οἰκονομίας νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν οἰκονομικὴν τοῦ κράτους παραλυσίαν. Ὁ Νικηφόρος οὐδένα εἶχε πρόχειρον ἕτερον στρατὸν ἵνα κατατροπώσῃ τοὺς ταραξίαις τὸ πᾶν ἐξηγρᾶτο ἀπὸ τῆς ἀκαριαίας αὐτοῦ ἀσφαλείας καὶ συνέσεως, καὶ ἡ ἀπόφασίς ὑπῆρξεν ὅσον ἔνεστι συντεῖ. Γινώσκων ὅτι τὸ πλῆθος, ἅμα κατευνασθῆ ἢ πρῶτῃ αὐτοῦ ὁρμῇ, εὐχερῶς μεταβάλλει γνώμην, διέταξε τοὺς πατρικίους Νικηφόρον καὶ Πέτρον νὰ ὑποσχεθῶσιν εἰς τοὺς ταραξίαις τὰ πάντα, προτρέποντες αὐτοὺς μόνον νὰ περιμείνωσι μέχρι τῆς πρωίας. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι ἠσῴχασαν οἱ δὲ πεισματωδέστεροι χωρισθέντες τοῦ λοιποῦ στρατοῦ κατέλαβον παρακείμενόν τινα λόφον. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Θεοφάνης ὕβριζει τοὺς στασιαστὰς ὡς τρισαθλίους, διότι κύριοι ὄντες νὰ καταστρέψωσι τὸν βασιλεῖα δὲν ἔπραξαν τοῦτο, ἀλλὰ προσανέβησαν εἰς τὸν βουνὸν ἐκεῖνον ἀναβοῶντες τὸ «Κύριε ἐλέησον» ὡς ἂν προέκειτο, λέγει, περὶ σεισμοῦ τινος ἢ ἀνομβρίας. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ μοναχοῦ αὐτοῦ χρονογράφου δὲν ἦσαν, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, πολὺ συντηρητικαί. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὠφελῆθεις ἐκ τῆς νυκτὸς ἐκείνης, καθυστάχασεν ἔτι μᾶλλον τὰ πνεύματα δι' ἐπιτηδείων πρὸς πολλοὺς ἀξιοματικοὺς δωρεῶν, καὶ τὴν ἐπιούσαν προσελθὼν αὐτὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὄχλων συνεπλήρωσε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως διὰ νέων ὑποσχέσεων καὶ περιποιήσεων, μεθ' ὧν, καταλιπὼν τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν πατρικίον Θεοδόσιον Σαλιβαρᾶν, ἐπέστρεψεν αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἀφικόμενος δὲν ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσῃ ἀτιμωρητὸν τὴν πρὸ μικροῦ γενομένην παραβίασιν ὅλων τῶν νόμων τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας. Ὅθεν προσεκάλεσεν ἀμέσως εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα τοῦ ἁσιανοῦ στρατοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ φρονήματα εἶχε πᾶσαν πεποιθήσιν, καὶ ἔπειτα διέταξε τὰ κατὰ τῶν Βουλγάρων στρατεύσαντα τάγματα νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ σταθμεύσωσιν εἰς τὸ προάστειον τοῦ ἁγίου Μάρμανθος παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Κερατίου κόλπου, ἐπὶ τῷ λόφῳ τοῦ νὰ λάβωσι τοὺς μισθοὺς αὐτῶν. Ἄμα ὁμοῦ ἤλθον αὐτοῖσι, ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὰ ὅτι ἡ μισθοδοσία θέλει διανεμηθῆ εἰς Γαλιτᾶν καὶ διέταξε νὰ διατεθῶσιν ἐπὶ τούτῳ εἰς τὸ ἕτερον τοῦτο προάστειον ἄνευ ὅπλων. Ἐκεῖ περιστοιχίσθησαν οἱ ἀπειθεῖς οὗτοι στρατιῶται ὑπὸ τῆς πιστῆς ἁσιανῆς μοίρας καὶ, ἀφοῦ οἱ πρωταῖτιοι ἐτιμωρήθησαν διὰ δαρμῶν καὶ κευρῶν καὶ ἔξοριῶν, οἱ λοιποὶ πάντες διεβίβάσθησαν εἰς Χρυσόπολιν, ὅπου ἀνεγνώσθη βασιλικὸν διάταγμα δι' οὗ διελύοντο καὶ προσκαλοῦντο νὰ προνοήσωσιν ἕκαστος οἴκοθεν περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως. Ἐνεκα δὲ ταύτης τῆς συμφορᾶς, λέγει ὁ Θεοφάνης, οἱ καθόντες αὐτὴν προσηγόρευσαν τὸ μεταξὺ Γαλιτᾶ καὶ Χρυσόπολεως πέραμα πύρινον ποταμόν.

Κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ 809 ἔτος, ἵνα προσοικειωθῆ ὅσον ἔνεστι πλείτερον τὸν στρατὸν, ὁ Νικηφόρος προεχειρίσατο τὸν ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Προκοπίας ἔγγονον Νικητᾶν, εἰ καὶ παιδα ἔτι ὄντα, ἡγεμόνα τῶν Ἰκανάτων, ὅτινες ἀπετέλουν κράτιστόν τι σῶμα τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, συγκείμενον καθ' ὅλοκληριαν ἐκ λογάδων καὶ ἱκανῶν ἀνδρῶν καὶ τούτων ἔνεκεν ἱκανάτων ἐπονομαζομένων. Τῷ δὲ 810 ἐνησχολήθη ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν προεκτεθεισῶν στρατιωτικῶν καὶ οἰκονομικῶν αὐτοῦ διατάξεων, ὥστε μόλις τῷ 811 ἐστράτευσεν αὐθις κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ εἰς τὸν προκείμενον πόλεμον ἐξηγείται εὐκόλως ὅταν ἀναλογοισθῶμεν ἔνθεν μὲν τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἐκεῖνου καθ' ἑκάστην προαγομένους κινδύνους ἔνθεν δ' ὅτι ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀαρῶν, τῷ 809, καὶ τῶν ἐμφυλίων διενέξεων, εἰς ἃς ὡς ἐκ τούτου περιεπλάκησαν οἱ Ἀραβες, ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἀπαλλαγὴ πάσης ἀπὸ τοῦ μέρους

τούτου μερίμνης. Ὅθεν διέταξε πάνδημον στρατολογίαὶν κατὰ τῶν Βουλγάρων ὑποχρεώ-
σας καὶ τῶν πενήτων πολλοὺς ν' ἀπέλθωσιν ἐκτάκτως εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην
«ἰδίοις ὀφθαλμοῖς, λέγει ὁ Θεοφάνης, σφενδόνας καὶ ράβδοις ὄπλασμένους», ὅπερ δὲν
δύναται νὰ σημαίνει ἄλλο εἰμὴ ὅτι εἰς τὴν ἔκτακτον ταύτην στρατείαν ἐκλήθησαν καὶ
ἐκ τῶν ἀπορωτέρων ὄσοι ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν ἰδίαν συντήρησιν καὶ ὄπλι-

Νόμισμα τοῦ Νικηφόρου παριστάνον τὸν αὐτοκράτορα
καὶ τὸν δεσπότην Σταυράκιον υἱὸν αὐτοῦ.

σιν ὡς ψιλοὶ στρατιῶται. Μετὰ τοῦ πολυαριθμοῦ λοι-
πὸν τούτου στρατοῦ ἐνέβα-
λεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν χώραν
τῶν πολεμίων καὶ κατὰ μῆνα
Ἰουλίῳ ἐστρατοπέδευσε περὶ
Μαρκέλλαν, ὅτε ὁ καταποη-
θεὶς Κροῦμμος ἐξητήσατο εἰ-
ρήνην διὰ πάσης θυσίας. Ἄλλ'
οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως τσακίς ἠπατήθη-
σαν ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἐκείνου

ὥστε ὁ Νικηφόρος δὲν ἐδέχθη τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπαγάγῃ τὴν
ὄλοσχερῆ, εἰ δυνατόν, καταστροφὴν τοῦ ἀντιπάλου του. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προήλασεν εἰς
τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας ἀναζητῶν τὴν αὐλὴν τοῦ Κροῦμμου καὶ μετὰ τριήμερον
δυσχερῆ ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ πορείαν ἐντὸς χώρας πολλὰκίς ἐλώδους καὶ ἐρήμου, ἐφθασ
τελευταίον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐστάθμευεν ὁ τῶν Βουλγάρων ἡγεμὼν, ἐκυρίευσεν τὸ
στρατοπέδον αὐτοῦ καὶ εὔρεν ἐν αὐτῷ θησαυροὺς μεγάλους. Ὁ Κροῦμμος διεσώθη μὲν
περιτῆθεν ὄμως εἰς τοιαύτην ἀπόγνωσιν ὥστε προέτεινε πάλιν εἰς τὸν Νικηφόρον νὰ
εἰρηνεύσῃ παραλαμβάνον οὐ μόνον τὴν ἑαίαν ὄσσην ἀλλὰ καὶ εἰ τι ἄλλο ἦν
αὐτῷ ἀρεστόν. Τὰ ἐπακολούθησαντα γεγονότα εἶναι δυσσεμνήματα. Ἡ ἄλωσις τῆς
αὐλῆς τοῦ Κροῦμμου, ἐξ ἧς οὗτος περιτῆθεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν καὶ ταπεινώσιν,
συνέβη τῇ 20 Ἰουλίου, τῇ δὲ 25 βλέπομεν αἰφνης τὸν Νικηφόρον πολιορκούμενον ἐν
τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν ἔσχατον διατελοῦντα κίνδυνον. Πῶς ὁ πρὸ μικροῦ
ἀπληκισμένος Κροῦμμος ἀπέβη ἐντὸς 5 ἡμερῶν φοβερώτατος; Εἶναι ἀληθές ὅτι πολλοὶ
χριστιανοὶ ἀξιοματικοὶ εἶχον αὐτομολήσει πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων κατὰ τε
τὰς προηγουμένας στρατείας καὶ μικρὸν πρὸ τῆς παρουσίας. Οἱ δὲ ἀξιοματικοὶ οὗτοι
συνέδραμον αὐτόν, ὡς λέγεται, εἰς τὸ νὰ περιχαράκωσιν καὶ νὰ διασταυρώσῃ πάσας τὰς
διόδους καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω δυσχεροτάτην πᾶσαν ὀπισθοχώρησιν. Ἄλλὰ τούτο δὲν
ἄρκει νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ὁ Κροῦμμος κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ συγκροτήσῃ
νέαν δύναμιν τοσαύτην ὥστε νὰ μεταβάλῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων.
Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Νικηφόρος εὐρέθῃ ἀπροσδοκῆτως εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν καὶ
ὅτι περιχαράκωθεὶς ἀπὸ τὴν προτεραίαν ἀπεφάσισε νὰ περιμνήνῃ τὴν ἔφοδον τῶν πολε-
μίων ἵνα ἀποθάνῃ μαχόμενος. Πολλοὶ ἐγκατέλιπον τὸν στρατὸν ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ
ᾧρα διασκορπισθέντες τῆδε κἀκεῖσε· οὐδὲ παρέμειναν ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἰμὴ τὰ κράτι-
στα τῶν ταγμάτων καὶ οἱ ἀριστοὶ τῶν ἀξιοματικῶν, εἰς οὓς ὁ Νικηφόρος εἶπε καθαρὰ
«ὅτι κἂν πτερωτοὶ γενώμεθα μηδεὶς ἐλπίσῃ διαφυγεῖν τὸν ὄλεθρον». Τὴν πρωίαν τῆς
25 οἱ Βούλγαροι ἐπιπεσόντες παρέλαβον σύμμαχον τὸ πῦρ διὰ τῆς ἐμπήσεως τοῦ περι-
χαράκωματος δι' οὗ περιεστοιχίζετο τὸ στρατόπεδον· ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν
ἐπολέμησαν γενναίως ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπέκλυθη. Ὁ Νικηφόρος καὶ πεντήκοντα τῶν

περὶ αὐτὸν μεγιστάνων, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγοι πατρίκιοι, οἱ στρατηγοὶ τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῆς Θράκης, προσετίθεται καὶ πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιωτὰ ἐπεσον ἠρωικῶς περὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ σημαίαν. Οἱ βάρβαροι ὑπέσχεον τὸ ζῆν εἰς πάντα σεπτός τις ἦβλεν ἐξομῶσαι τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀλλὰ πολλοὶ δὲν ἦσαν, ὡς φαίνεται, οἱ ἀποδεξάμενοι τὴν τοιαύτην σωτηρίαν, πᾶσα τε ἡ τῶν χριστιανῶν καλλονὴ διεφθάρη, λέγει ὁ Θεοφάνης, τὰ τε ὄπλα πάντα ἀπώλοντο καὶ τὰ τῆς βασιλείας σκευή.

Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ταύτην συμφορὰν δὲν κατεστράφη ὀλόκληρος ὁ στρατός· τοῦ ἀγῶνος μετέσχε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Σταυρακίος, ὅστις καίτοι πληγωθεὶς βαρέως ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ μετ' ἀξιολόγου μοίρας εἰς Ἄδριανουπόλιν. Πιθανῶς ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἀγγελίᾳ τῆς καταστροφῆς τοῦ χριστιανικοῦ στρατοῦ τινὲς τῶν παρόντων ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν φρουρῶν αὐτῶν ἐπιγομῆναν νὰ συμμετάσχῃσι τῆς λείας καὶ ἠδυνήθη οὕτω νὰ διέλθῃ ἡ μοῖρα ἐκεῖνη. Ἄμα ἀφικόμενος εἰς Ἄδριανούπολιν ὁ Σταυρακίος, τὸν ὅποιον ὁ πατὴρ εἶχε παραλάβει πρὸ καιροῦ ὡς συμβασιλέα, ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν περισωθέντων στρατοῦ εἰ καὶ ὀλίγας παρεχόν ἐλίπιδας ὅτι θέλει ἐπιζῆσει ἕνεκα τοῦ τραύματος αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Σταυρακίου οἱ χρονογράφοι λέγουσιν ὅσα καὶ περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, προστιθέμενοι ὅτι ἦτο ἀσθενὴς τὸ τε σῶμα καὶ τὸν νοῦν. Μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τοῦ προῦρου αὐτοῦ θανάτου νὰ κρίνωμεν μέχρι τίνος αἱ περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ κατηγορίαι ἦσαν ἀληθεῖς, τοῦτο μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ Νικηφόρου νὰ παραλάβῃ μετ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ ἐπικινδύνῳ ταύτῃ στρατείᾳ τὸν μόνον υἱὸν τὸν ὅποιον εἶχε καὶ ἡ ἀνδρεία μετ' ἧς ἠγωνίσθη ὁ νέος οὗτος δὲν συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃσι τὰς κατηγορίας ἐκείνας πιθανωτέρας τῶν προηγουμένων. Ὁ νέος βασιλεὺς ἦλθεν ἐπὶ φορεῖον εἰς Κωνσταντινούπολιν, κακῶς ἔχων ἐκ τοῦ τραύματος καὶ οὐδὲν ἤγνων ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν χρονογράφων ὑβρίζομενος. Λέγεται λοιπὸν ὅτι εἶχε τὴν δεινὴν φιλαργυρίαν τοῦ πατρὸς, ἂν καὶ δὲν ἔλαβε τὸν καιρὸν νὰ ἀποδείξῃ τὴν φιλαργυρίαν ταύτην, διότι τὸ μόνον πρὸς ἀποδείξειν αὐτῆς θηλοῦμενον, ὅτι ὁ πατριάρχης Νικηφόρος συνεβούλευσεν αὐτῷ νὰ περιποιηθῇ διὰ χρηματικῶν δωρεῶν τοὺς πολιτικοὺς καὶ κληρικοὺς μεγιστάνας, ὧσων ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε τιμωρήσει τὰς καταχρήσεις, ὁ δὲ δὲν ἀπεφάσισε νὰ δαπανήσῃ πρὸς τοῦτο εἰμὴ τρία τάλαντα, ἤτοι 300 λίτρας χρυσοῦ, ἤτοι 314.000 περίπου δραχμῶν, οὐδὲν ἄλλο μαρτυρεῖ, καὶ ἂν τὸ γεγονός ἐπιτεθῇ ἀληθές, εἰμὴ ὅτι ὁ νέος βασιλεὺς ἐνόμιζε δικαίαι τὰς ἐπιβληθείσας τιμωρίας καὶ ἄστολον πλειοτέραν ἀποζημίωσιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμεῖον. Λέγεται πρὸς τούτους ὅτι δὲν ἔπαυσεν ὑβρίζων τὸν τε μάλιστα τοῦ παλατίου, ἤτοι ἐπιμελητὴν τῶν ἀνακτόρων, Θεόκτιστον, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς Στέφανον, οἵτινες πρῶτοι εἶχον ἀναγορεύσει αὐτὸν βασιλέα ἐν Ἄδριανουπόλει, καὶ τὸν ἐπ' ἀδελφῇ Προκοπία γαμβρὸν Μιχαὴλ τὸν Κουροπαλίτην, ὅστις μετασχὼν τῆς τελευταίας ἐκπορτείας καὶ ἀβλαβῆς ἐκείθεν περισωθεὶς ἦτο ἐν τῇ πιθανῇ περιπτώσει τοῦ θανάτου τοῦ Σταυρακίου ὁ φυσικὸς τῆς βασιλείας διάδοχος. Διότι τὸν Σταυρακίον εἶχε μὲν νυμφεῦσαι πρὸ τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐτῶν ὁ Νικηφόρος μετὰ συγγενοῦς τινος τῆς Εἰρήνης, ὀνόματι Θεοφανοῦς, ἧτις εἶναι ἡ δευτέρα Ἀθηναία ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐν τῷ βραχεῖ διαστήματι ἐτῶν τεσσαράκοντα, ἀναβιβασθεῖσα εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλ' ἐκ τοῦ γάμου τούτου δὲν εἶχε γεννηθῆ τέκνον. Λέγεται δ' ὡσαύτως ὅτι ὁ Σταυρακίος ἐπεχει-

Νόμισμα τοῦ Σταυρακίου

ορησε να τυφλώσῃ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μιχαήλ, ὅτι ἤθελε νὰ περιποιήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Θεοφανώ, ὅτι ἐν ἀποτυχίᾳ τούτου ἠτοιμάζετο ν' ἀνακηρύξῃ δημοκρατίαν καὶ ἄλλα παραλήσια. Τὸ δὲ πιθανώτερον εἶναι ὅτι καὶ ὁ Σταυράκιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔβλεπον ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιζήσῃ· καὶ ὁ μὲν Σταυράκιος, ἔνεκα τῆς στοργῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν Θεοφανώ, ἐπεθύμει νὰ διαβιβάσῃ εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν ὃ δὲ πατριάρχης Νικηφόρος καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν Στέφανος καὶ ὁ μάγιστρος Θεόκτιστος υπελάμβανον ἐπισηφαλὲς νὰ παραδοθῇ ἡ βασιλεία εἰς χεῖρας γυναικῶς κατὰ τοὺς κρισίμους ἐκείνους καιροὺς, μάλιστα μετὰ τὸ ὀλέθριον προηγούμενον τῆς Εἰρήνης. Ὅθεν συνεφωνήθη ν' ἀναγορεύσῃσι τὸν Κουροπαλάτην Μιχαήλ. Καί, ἐπειδὴ περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας τοῦ Σταυρακίου ἐχειροτέρευσε τοσοῦτον ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιμελήται τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἀπεράσιον ν' ἀνακηρύξῃσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὸν Μιχαήλ, ὅπερ καὶ ἔπραξαν τῇ 2 Ὀκτωβρίου, ὅτε ὁ Σταυράκιος μετὰ διμηνον περίπου βασιλείαν ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σῆμα καὶ ἀπῆλθεν εἰς μονὴν τινα ἐν ἣ ἀπέβίωσε μετ' ὀλίγον τῇ 12 Ἰανουαρίου 812. Ἐμίνασε δὲ ἕκτοτε καὶ ἡ χήρα αὐτοῦ Θεοφανώ. Ἀλλ' ἐπανεβόθωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸν βασιλέα Νικηφόρον, ὃν κατελίπομεν πεσόντα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τῇ 25 Ἰουλίου 811.

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κροῦμος ἐκκόψας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐκρέμασεν ἐπὶ ξύλου ἰκανὰς ἡμέρας, ἐπιδεικνύων τὸ τροπαῖον εἰς τε τοὺς ὑπηρετοὺς καὶ τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, μετὰ δὲ ταῦτα λαβὼν αὐτὴν ἐγύμνασε τὸ ὄστον, ἐνέδυσεν ἀργυρίῳ καὶ ἔπινεν ἀγεράχως ἐν τῷ ποτηρίῳ ἐκεῖνο, συνεισάγων τοὺς περὶ αὐτὸν ἀρχοντας Βουλγάρους τε καὶ Σλαῦτους. Τοιοῦτον ὑπέσχετο τὸ τέλος ἀνδρὸς ὅστις διαγαγὼν τὸ πλείστον τῆς ζωῆς ἐν πολιτικαῖς ὑπηρεσίαις δὲν ἔδιδασκεν ἔπειτα ὡς βασιλεὺς νὰ ἐκτεθῇ εἰς τοὺς ἐσχάτους τὸν κινδύνον καὶ νὰ λάβῃ τὸν ἔντιμον τοῦ στρατιωτοῦ θάνατον. Πολλάκις κατεδείξαμεν τὴν κατ' αὐτοῦ δεινὴν τῶν χρονολογῶν καταφορὰν· ἰδίως ἐπεσφύρευσα κατ' αὐτοῦ τὰς φοβερωτέρας τῶν ὕβρεων ἔνεκα τῆς φιλοχρηματίας, ἣν ἀπέδιδον αὐτῷ ὀνομάσαντες τὸν ἄνδρα νέον Ἀχαάβ καὶ Φαλαίριδος καὶ Μίδου ἀληθοτέρον· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀσεβεῖα αὐτὸν ἐστιγματίσαμεν καὶ ἐπὶ ποικίλῃ ἄλλῃ κακουρίᾳ καὶ ἐπὶ ἀσελείᾳ ἐσχάτῃ. Τὸ δὲ παραδοξότερον καὶ αὐτοὶ οἱ νεώτεροι παρῆσθησαν τὸν ἀνθρώπον ὡς ἀλλόκοτον τι τέρας, καὶ τοῦτο οὐ μόνον οἱ καθολικοὶ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ διαμαρτυρούμενος Γίββων, ὅστις κατὰ γράμμα ἀποδεξάμενος τὰς ἐμπαθεῖς φλυαρίας τοῦ Θεοφάνους καὶ τοῦ Κερδηνοῦ βεβαίωσεν ὅτι ὑπῆρξαν μὲν ἴσως εἰς τὸν κόσμον τύραννοι ἀγριώτεροι τοῦ Νικηφόρου οὐδένα ὅμως ἀπεστράφη δημοτελέστερον ὁ λαὸς· ὅτι τρεῖς κακίαι μυσαραὶ ἐμόλυνον τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἡ ὑποκρισία, ἡ ἀγνομοσύνη, ἡ πλεονεξία· ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ἰκανότητα ἐπιτηδεῖαν ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλληνικὴν τῆς ἀρετῆς καὶ οὐδὲν κοινωνικὸν προτέρημα ἐπιτήθειον ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλληνικὴν τῆς ἰκανότητος· ὅτι διετέλεσεν ἀδέξιμος καὶ δυστυχῆς ἐν πολέμοις καὶ ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐλογίσθη τῆλικούτου εὐτυχία ὥστε ἀντεζύγισεν ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ τὴν ἀπόλειαν ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ. Ταύτην τοῦ μεγάλου ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ τὴν κρίσιν διερχόμενος ὁ ἀναγνώστης καὶ ἀντιπαραβάλλων πρὸς τὴν παρ' ἡμῶν γενομένην ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων θέλει ἀπορήσει ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ διαφωνίᾳ καὶ ὑποθέσει ἴσως ὅτι ἑτέρας εἶχομεν ὑπ' ὄψιν πηγὰς· ὅχι τῇ ἀληθείᾳ. Δυστυχῶς αἱ πηγὰς ἡμῶν εἶναι αἱ αὐταί, διότι, καθὼς πολλάκις εἶπομεν, πάντες οἱ ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως γράψαντες σύγχρονοι συγγραφεῖς ἠφανίσθησαν, περιεσώθησαν δὲ μόνον οἱ ἀντίπαλοι τῆς μεγάλης ἐκείνης μεταβολῆς. Μαρτυρίας λοιπὸν ἑτέρας, μάλιστα ἐπὶ τῆς προκειμένης βασιλείας, δὲν

είχομεν. Ἄλλ' ὁ Γίββων περιήλθεν εἰς τὰ ἀντίθετα ἐκεῖνα συμπεράσματα, τὸ μὲν διότι οὐδεμίαν εἶχεν εἰδήσιν περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως, ἢς ὁ Νικηφόρος ἐγένετο εἰς τῶν κυριαωτάτων λειτουργῶν, τὸ δὲ διότι περιφρονῶν ἐν γένει τοὺς μεσαιωνικοὺς ἡμῶν χρόνους ἀπεδέχετο πᾶσαν κατ' αὐτῶν κατηγορίαν, καὶ ἐπὶ πᾶσι διότι ἕνεκα τούτων πάντων δὲν ἐφρόντισε νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβῶς οὔτε τοὺς λόγους τῆς δυσμενοῦς πρὸς αὐτὸν διαθέσεως τῶν σφωζομένων χρονολογῶν οὔτε τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τῶν ἀποδιδόμενων αὐτῷ πράξεων, ἀνεξαρτήτως τῆς κρίσεως ἣν περὶ αὐτῶν ἐξηνεγκον οἱ χρονολογῶν ἐκείνοι. Ἐπὶ ὑποκρίσεια κατηγορήθη ὁ Νικηφόρος κυρίως ἕνεκα τῆς θλίψεως ἣν ἔδειξε διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ Βαρδανίου, διαπραχθεῖσαν ἐν τούτοις, ὡς βεβαιούσι, κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ. Ἐπὶ ἀγνωμοσύνη δὲ διότι ἐφαρμάκευσε πολλοὺς ἐξ ἐκείνων οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὴν βασιλείαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο λέγεται, καθὰ προείπομεν, ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἀπλῶς ὡς ῥηθόμενον (ὡς φασί). Οἱ δὲ πολὺ μεταγενέστεροι Κεδρηνὸς καὶ Ζωναρᾶς ἰστοροῦντες τὸ πρᾶγμα ὡς βέβαιον ἀποδεικνύουσι μόνον τὸ μῖσος ὅπερ εἶχον κατὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ δι' ὃ δὲν καθίστανται τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἀξίωσι. Περὶ δὲ τῆς πρώτης αἰτίας αὐτῆς διὰ μακροῦ καλῆσαντες ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐνταῦθα παρατηροῦμεν μόνον ὅτι ἤθελον εἶναι ἀδικον νὰ παραδεχθῶμεν ἀδυστάτως τὰ γεγονότα ὅπως ἐκτίθενται ὑπὸ χρονολογῶν ἐμπαθῶν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν νὰ στιγματίσωμεν ὀλόκληρον τοῦ βασιλέως τὸν χαρακτήρα. Μήπως ὁ Θεοφάνης δὲν συλλαμβάνεται ἐπανεπιλημμένως ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενος περὶ Νικηφόρου; Ἐγδομεν ὅτι λέγει αὐτὸν δημεύσαντα τὴν περιουσίαν τοῦ Βαρδανίου, ἐνῶ ἢ ἐκ προσαγγαμίας τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου συγγραφείσα χρονολογία ῥητῶς ἀναρεῖ τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ἄλλ' ὁ Θεοφάνης λέγει πρὸς τούτους ὅτι ὁ Νικηφόρος διέβουξε τὴν ἀθηναίαν Θεοφανῶ ἀπὸ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, ἵνα δώσῃ αὐτὴν εἰς τὸν Σταυρακίον. Ἐν τούτοις ὁ γάμος τοῦ Σταυρακίου ἐτελέσθη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 807, κατὰ δὲ Ἰανουάριον τοῦ 809, ἦτοι μετὰ ἕν ἔτος καὶ πλέον, συνεκροτήθη ἡ πολυθρόνητος ἐκείνη σύνοδος ἢ διὰ μακρῶν ἐξετάσασα τὰ τοῦ διαζυγίου τοῦ Κωνσταντίνου Σ' καὶ ἐν ἣ οὐδὲν ἀναφέρεται ῥηθὲν περὶ τῆς παρανομίας τοῦ γάμου τοῦ Σταυρακίου. Εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης καὶ οἱ περὶ αὐτόν, οἱ τοσαῦτα κατακραυγάσαντες κατὰ τοῦ διαζυγίου τοῦ Κωνσταντίνου, οὐδὲ λέξιν ἤθελον εἶπαι περὶ τοῦ διαζυγίου τῆς Θεοφανῶς, ἐὰν ἀληθῶς τοῦτο συνέβαινεν; Ἡ τίνος πίστεως ἄξιος εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Θεοφάνης, ὅστις, ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ Νικηφόρος πεσὼν ἐκ τοῦ ἵππου συνέτριψε τὸν δεξιὸν πόδα, ἀναγγέλλει τὸ γεγονός τοῦτο χαρμοσύνης εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς καὶ ἀποδίδει αὐτὸ εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν (!) ;

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἐνταῦθα εἶναι ἂν ἀπὸ τῶν ὄντι πλεονεξία καὶ χρηματικὴ ἀπληστία ὑπερήρουσε τὰς ἀκριβέστερον ὁπωσοῦν γνωστὰς κυβερνητικὰς τοῦ Νικηφόρου πράξεις. Ὅ ἐπὶ τῶν δούλων φόρος, ἡ σύστασις τῆς ναυτικῆς τραπέζης, ἡ φορολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, ὁ περιορισμὸς τῶν εἰς τὰ μοναστήρια, εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς ἐπισκοπὰς ἀπερωμάτων, ἡ αὐστηρὰ ἐν τῇ δικαιοσίᾳ οἰκονομία, εἶναι διατάξεις αἵτινες ἤθελον τιμῆσαι τὸν ἀριστὸν τῶν βασιλέων. Ἄν οἱ χρονολογῶντες ἔχουσι τὴν ἀνοησίαν ν' ἀναφέρουσι αὐτὰς καὶ νὰ χαρακτηρίωσιν ὡς ἄλλας πληγὰς τοῦ Φαυῶ, εἰς ἡμᾶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ διακρίνωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀλήθειαν

(!) Ἄλλ' οἱ χρονολογῶντες Θεοφάνης καὶ Ζωναρᾶς κατηγοροῦσι κατὰ τοῦ Νικηφόρου καὶ ἄλλην αἰσχρὰν πράξιν, ὅτι δύο παρθένους ὥραιας ἐξ Ἀθηνῶν τῆς ἀκολουθίας τῆς Θεοφανῶς ἠτέμισε κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Σταυρακίου καὶ τῆς Θεοφανῶς.

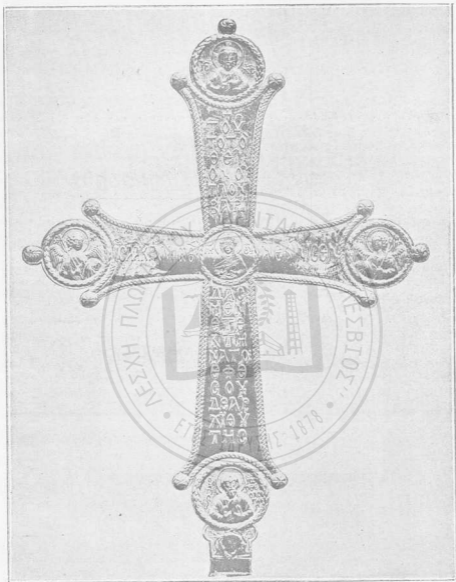
καί νά μὴ ἀποδώσωμεν τὴν ὀφειλομένην εἰς τὰς ἀγαθὰς τοῦ Νικηφόρου διαθέσεις δικαιοσύνην. Ὁ Σλόσσερ, ὅστις ἐξήτασεν ἐπιμελέστερον ταῦτα πάντα, ἐξήνεγκεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρίσιν ὅλως ἀλλοίαν τῆς τοῦ Γίββωνος καὶ βεβαίως ὀρθότεραν. Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαίων χρονογράφων ὁ Θεοστήρικτος, ὅστις ἔζη ἐπὶ τοῦ μετ' ὀλίγον βασιλεύσαντος Λέοντος Ε', λέγει περὶ τοῦ Νικηφόρου ὅτι ἦτο ὀρθόδοξος, εὐσεβέστατος, φιλόπτοχος καὶ φιλομόναχος μάλιστα, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι ἡ αὐστηρότης

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Νικηφόρου φέρεται πρὸς τὸν Κρόστημον
(Ἐκὼν κατὰ φαντασίαν Μ. Μπάττον)

ἦν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔδειξε πρὸς περιστολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν μοναχικῶν καταρῶσεων, πλὴν τῶν ἄλλων, ἐξαιρέτως προσήκοντος καὶ ὑπὸ τινων ἐκ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, οὐδὲ ὑπελαμβάνετο ὡς τεκμήριον φιλοχρηματίας καὶ κακοβουλίας.

Ἐν πολέμοις ὁ Νικηφόρος ἀνεδείχθη μὲν κολλάκις ἀτυχῆς καὶ ἴσως ἐνίοτε ἀδέξιος· ἀλλὰ μὴ λημονήσωμεν ὅτι δὲν ἦτο στρατιωτικὸς ἐξ ἐπαγγέλματος, ὅτι εὗρε τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν, ὅτι δὲν ἔλαβε καιρὸν νά τον ἀναδιοργανώσῃ καὶ ὅτι, ἐνῷ ἐπιέζετο ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἐξωτερικῶν πολεμίων, οἱ ἐσωτερικοὶ ἀντίπαλοι τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπεβούλευον αὐτὸν οὐδὲν ἦγον ἀδιακόπως. Ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἔπραξεν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νά πράξῃ· δὲν ἐπαυσε ἀγωνιζόμενος ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης, δὲν ἐφείσθη τῆς ζωῆς οὐδὲ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Σταυρακίου, οὐδὲ τοῦ ἰδίου ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ Μιχαίλ, οὐδὲ τοῦ ἰδίου ἐγγόνου Νικίτη, καὶ ἐπὶ τέλους ἔπεσον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Ταῦτα πάντα δὲν ἀποδεικνύουσι βεβαίως ψυχὴν ἀγεννή. Ἀλλὰ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν σεβασθεῖς τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ τῆς ἐβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἀφ' ἑτέρου κυβερνήσας κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὑγιεστερων τῆς μεταρρυθμίσεως ἀρχῶν ὑπῆρξε μετὰ τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς Λέοντα Γ' ὁ συνετώτερος καὶ ἴσως ὁ πρακτικώτερος τῶν βασιλέων ὅσοι ἐπεδιόξαν τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν τοῦ κράτους ἀναβίωσιν.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ Ο ΛΕΓΟΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΟΥ

(Σκευοθήκη Μητροπόλεως Γενούης)

Αυστηρῶς ἡ μεταρρυθμισίς προσέβαλλε τσαυτα συμφέροντα ὥστε, ἵνα εὐδοκίμησῃ ὀριστικῶς, ἀπτεῖτο ἡ ὑπεράτιτῃ ἀρχὴ νὰ διεξάγῃται ἐπὶ μακρῶν χρόνων ὑπὸ ἀνδρῶν ἐπιτηδεῶν ἅμα καὶ γενναίων καὶ καρτερικῶν. Ὁ δὲ μετὰ τὴν δέμηνον τοῦ Σταυρακίου βασιλείαν διαδεξάμενος αὐτὸν Μιχαὴλ ὑπῆρξεν ἄνθρωπος ἀσθενεστάτου χαρακτῆρος. Ὁ Μιχαὴλ, καταγόμενος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ραγκαβέ, ἀνήκεν ὡς ἐκ τῶν πατρικῶν αὐτοῦ παραδόσεων εἰς τὴν μερίδα τῶν μᾶλλον ἀποτόμιον ὁπαδῶν τῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς μεταβολῆς, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ Θεοφύλακτος ἦτο εἰς τῶν μεγιστάνων οἵτινες, τῷ 780, στασιάζαντες κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἐπεχείρησαν ν' ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Ε' Νικηφόρου· καὶ ἴσως ἔνεκα τῆς ὁμοφροσύνης ἐγένετο γαμβρὸς τοῦ πρὸ μικροῦ ἐν Βουλγαρίᾳ πεσόντος βασιλέως ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Προκοπίᾳ. Εἰς τὴν προτίμησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς νέας ταύτης εἶχον συντελέσει πιθανῶς καὶ ἄλλαι περιστάσεις· διότι ὁ Μιχαὴλ ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ εὐειδῆς, ὡς φαίνεται, ὡν κατὰ τὸν χρονολόγρον, *στρογγυλοπρόσωπος, σιτόχρους καὶ ἔχων μέλαιναν τὴν κόμην καὶ μέλαν τὸ γένειον*· τὸ δὲ ἐξωτερικὸν τοῦτο κάλλος ἐπέκομος ψυχῆν μαλακοτάτην. Ἄλλ' ἂν ἡ ἀσθένεια τοῦ χαρακτῆρος δὲν εἶναι προτέρημα οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ὡς πρὸς τὸν δημοσίαν ἄνθρωπον ἀποβαίνει πολλὰς δεινὸν ἐλάττωμα. Ὁ Μιχαὴλ, πτοηθεὶς ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς κατὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ἀντιπράξεως τῶν τε μοναχῶν καὶ τοῦ ἱερατείου ἐν γένει καὶ τῶν μεγιστάνων ὅσοι, ἐξοκειλάντες εἰς μωρίας κατασχῆσαι ἐπὶ Εἰρήνης, εἶχον τιμωρηθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου, ἀπηλίσθη ἐκ προῆτης ἀφετηρίας νὰ ἡμείνῃ εἰς τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου πολίτευμα· καὶ αὐτός, ὁ υἱὸς καὶ γαμβρὸς ἐπιφανῶν τῆς μεταρρυθμίσεως προμαγῶν, παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθίστων αὐτῆς πολεμίων. Τὸ πρῶτον θῆμα τῆς ὀλεθρίας ταύτης συμμορίας ὑπῆρξε τὸ δημοσίον ταμίειον, τὸ ὅποιον ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος εἶχε συμπληρώσει μετὰ τσαυτῆς ἐπιτηδεύτητος καὶ οἰκονομίας. Οἱ ἐν αὐτῷ συλλεγέντες θησαυροὶ δεισκοπίσθησαν (αὕτη εἶναι ἡ λέξις ἦν ἐπὶ τοῦ προκειμένου μεταχειρίζεται ἡ ἀνώνυμος περὶ Λέοντος τοῦ ἄρμενίου συγγραφή) ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰ μοναστήρια, εἰς τοὺς ἀσκητὰς, εἰς τὸν δῆμον, εἰς τὴν σύγκλητον, εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον διαβεβημένους ἐπὶ κατασχῆσει μεγιστάνων, οἵτινες πλὴν τῶν δοθέντων αὐτοῖς χρημάτων ἀνέλαβον καὶ πολλὰ τῶν δικαίως προαφαιρεθέντων ἀπ' αὐτῶν κτημάτων. Εἰς τὸν πατριαρχὸν ἐχορηγήθησαν εὐθὺς ἑξ ἀρχῆς πενήκοντα λίτραι χρυσοῦ καὶ εἰς τὸν κλῆρον εἰκοσιπέντε· μετ' οὗ πολὺ δὲ στέφαντος τοῦ Μιχαὴλ τὸν ἴδιον υἱὸν Θεοφύλακτον βασιλέα, ἐδόθησαν εἰς μὲν τὸν κλῆρον 100 λίτραι χρυσοῦ εἰς δὲ τὸν πατριαρχὸν εἴκοσι πέντε, ἧτοι ἐν ὅλοις 225.000 περίπου δραχμῶν, παρεκτὸς τῶν πολυτίμων ἐκκλησιαστικῶν ἀφιερωμάτων. Ὁ Θεοφάνης λέγει ὅτι πρὸς τοὺς ἄλλους καταπλούτισαν τὴν τε χῆραν τοῦ Σταυρακίου, μονάσασαν, καὶ τοὺς συγγενεὶς αὐτῆς, ὡσαύτως εἰς μοναστήριον κατακλεισθέντας, ὅπερ δὲ σημαίνει ἄλλο εἰμὴ ὅτι οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἐχορηγούμενοι ὡς κρῶρασις πλουτισμοῦ πολλῶν μοναχῶν. Τελευταῖον, ἵνα ἐξευμενισθῇ ἔτι μᾶλλον ὁ στρατός, ἐδωρήθησαν εἰς τὰς γυναῖκας τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ πεσόντων προσφάτως ἀνδρῶν πέντε τάλαντα, δηλαδὴ κεντηνάρια, χρυσοῦ, ἧτοι 560.000 περίπου δραχμῶν. Τὰ χρήματα ἐμορφίζοντο ὑπὸ τῆς Προκοπίας· «αὕτη γὰρ ἦν διατιβοῦσα πάντα τὰ τῆς βασιλείας», λέγει ὁ Ἀνώνυμος, προσεπιφέρων ὅτι οἱ ὄχλοι ἐμέλισαν ποιήματα καθ' ἕκαστον ἦχον πρὸς εὐφημίαν καὶ πᾶσαν κολακίαν τῆς ἀφαιδῶς ὑπὲρ αὐτῶν δαπανώσεως ἐκεῖνης κυβερνήσεως.

Ἄλλ' ἡ μοναχικὴ φατρία δὲν ἤρκειτο εἰς τὰ χρήματα ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ δημοσίου

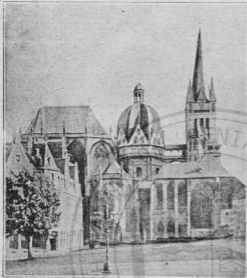
ταμείου ἤθελε ν' ἀνακτήσῃ τὸ ἐπὶ τῆς Εἰρήνης τοσοῦτο μέγα ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα αὐτῆς καὶ τὰ συμπαραμορφοῦντα αὐτῷ κτήματα καὶ ὠφελήματα. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἔδει νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου. Εἶδομεν ὅτι ὁ καλὸς κάγαθος οὗτος ἀνὴρ εἶχε συμπράξει μετὰ τοῦ προηγουμένου βασιλέως εἰς περιστολὴν τῶν πικραλῶν ἀξιώσεων τῆς φατρίας ἐκείνης. Ἴσως ὅμως περὶ τὰ τέλη τῆς τοῦ Νικηφόρου βασιλείας ὁ πατριάρχης, εἴτε ὑπολαμβάνων οἶκθεν ὑπερβολικὰς τὰς ὑποχρεώσεις εἰς ἃς ὁ βασιλεὺς καθυπέβαλεν οὐ μόνον τὰ μοναστηριακὰ ἀλλὰ καὶ ἐν γένει τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα εἴτε δυσωπούμενος ὑπὸ τῶν παραπόνων τὰ ὅποια ἤρχοντο ἔνεκα τούτου πρὸς αὐτὸν παρὰ τῶν πλείστον ἀρχιερέων τοῦ κράτους, εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαφωνῇ ὡς πρὸς τὰς διατάξεις ταύτας πρὸς τὸν βασιλέα. Τοῦλάχιστον λέγεται ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου εἶχε συμβουλευθεὶς τὸν Σταυράκιον νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν κλῆρον διὰ ἐπιεικτεστεροῦ πολιτεύματος καὶ ὅτι συνετέλεσε πολλὴ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαήλ, παρὰ τοῦ ὁποῖου, ὡς πρὸ ὀλίγου εἶπομεν, ἐπέτυχεν ἰκανὰς χρηματικὰς δωρεὰς ὑπὲρ ἀρχιερέων καὶ μοναχῶν. Τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου ἦτο παρесеλευσμένων εἰς προσεγγισμὸν τινα πρὸς τὴν μοναχικὴν φατρίαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ, τὸν ὁποῖον ἡ φατρία ἐκείνη εἶχε κατακυριεύσει, ἐπέμεινε παρὰ τῷ πατριάρχῳ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ παύσῃ ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπικρατοῦσα διάταξις, ἐπὶ τῆς ἀνάγκης ἢ ζητούμενης συνδιαλλαγῆς, καθ' ἣν ὅμως ὁ πατριάρχης ὑπεχώρησεν, ὡς μὴ ὄφειλε, καθ' ὅλα, ἢ δὲ μοναχικὴ φατρία ἐθιχάμβευσε λαμπρῶς. Τρόπονι ὁ πατριάρχης καθήρσεν αἰθὺς τὸν ἱερέα Ἰωσήφ, ἀνεκάλυπεν ὅλας τὰς κατὰ τῶν στασιασάντων μοναχῶν ἀποφάσεις αὐτοῦ καὶ ἐξήγησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν προτέραν διαγωγὴν διὰ τοῦ φόβου τὸν ὅποιο εἶχον ὃ τε προηγουμένους βασιλεὺς καὶ αὐτός, μήπως διὰ πλείονος αὐστηρότητος ἐπέλθῃσι μείζονα ἐκείν' οἱ δὲ μοναχοί, ὧν προίσταντο πάντοτε ὁ γέρον Πλάτων καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ Στουδίου Θεόδωρος καὶ ὁ ἀδελφὸς τούτου Ἰωσήφ, ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ οἵτινες ἀνεκτήσαν ἤδη ὅλα αὐτῶν τὰ ἀξιώματα καὶ κτήματα καὶ ὄλην τὴν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαροχὴν, ἠδὲδοκῆσαν νὰ βεβαιώσωσιν ὅτι ληθιμνοῦσι τὰ ἐν τῷ μεταξύ ὡς ὁμότροπα τοῖς πάλαι ἐπὶ τῶν Θεοφῶρων πατέρων συμβεβηκόσι καὶ ὡσαύτως οικονομικῶς παροραθείσι, καὶ ὅτι τούτου ἔνεκα παραχωροῦσιν αὐτὰ «τῷ κυρίῳ τῷ ἔξεταστῇ καὶ ἀποδότη τῶν πρακτικῶν καὶ τῶν ρητέων».

Ἡ μοναχικὴ φατρία παντοδύναμος ἐντεῦθεν γενομένη ἐτροπή ἤδη καθ' ὅλον ὅσον δὲν ἠσπάζοντο τὸν καθιερωθέντα ὑπὸ τῆς ἐβδόμης οἰκουμένης συνόδου ὄρον, ἦτοι κατὰ τῶν θερμότερων τῆς ὄλης μεταρρυθμίσεως ὁπαδῶν, τοῖς ὁποίοις συνέχευε μετὰ τῶν ἐν Ἐδρῳπῇ καὶ ἐν Ἀσίᾳ παυλιανιτῶν καὶ τῶν ἄλλων ριζικωτέρων αἰρέσεων. Τοσοῦτο δὲ ἴσχυε παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὥστε κατέλειπεν αὐτὸν νὰ ἐκδώσῃ διάταγμα δι' οὗ ἐπεβάλλετο κεφαλικὴ τιμωρία καθ' ὅλον τῶν ἑτεροδοξούντων. Κατ' εὐτυχίαν ὑπῆρχον εἰσέτι ἐν τῇ κυβερνήσει ἢ ἐν τῇ συγκλήτῳ μετριοπαθέστεροί τινας καὶ συνετώτεροι ἄνδρες, οἵτινες ἀνέστησαν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ἀπόφασιν, ἀξιοῦντες ὀρθῶς ὅτι οἷτε ἡ Πολιτεία οἷτε ἡ Ἐκκλησία δικαιοῦνται νὰ καταναγκάζωσι τὰς συνεδήσεις διὰ σωματικῶν ποινῶν διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἀνεκλήθη τὸ διάταγμα ἐκεῖνο. Σημειωτέον ὅτι κατὰ Θεοφάνην ἡ πρώτη περὶ θανατικῆς ποινῆς ἀπόφασις εἶχε γίνεαι «ταῖς Νικηφόρου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου καὶ ἄλλων εὐσεβῶν εἰσηγήσεσιν». Καὶ ὅμως τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ πατριάρχης ἐνδοῦς ἐπὶ μικρὸν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἄλλων εὐσεβῶν, δηλαδὴ τῆς μοναχικῆς φατρίας, μετέβαλε μετ' οὐ πολλὴ γνώμην, διότι, ἂν ἐπέμεινε, δὲν ἐννοοῦμεν πῶς ἤθελε παλινωδήσει ὁ Μιχαήλ, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς ἀντιμεταρρυθμιστὰς ὥστε μετ' ὀλίγον θέλομεν ἴδει αὐτὸν ἐφαρμοζόντα κατὰ

μέρος τὴν πρώτην ἀπόφασιν, καίτοι ἐντελῶς ἀνακλιθεῖσαν. Ὑποθέτομεν λοιπὸν ὅτι οἱ συνετοί τῆς μεταρρυθμίσεως ὀπαδοὶ κατώρθωσαν πρὸ πάντων νὰ μεταπίψοσι τὸν πατριάρχην καὶ δι' αὐτοῦ ἔπειτα τὸν Μιχαῆλ, ἡ δὲ μοναχικὴ φατρία, ἥτις ἀπαύτως περιστοιχίζε τὸν βασιλέα, ἐπέτυχε βραδύτερον εἰς τινὰς περιστάσεις τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ποινικοῦ νόμου κατὰ τῶν ἑτεροδοξούντων.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ μοναχικὴ φατρία ἀπεράσισε συγχρόνως νὰ περιποιηθῆ ὅσον ἔνεστι τὸν τε πᾶπαν καὶ τοὺς Φράγκους, ἂν καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τὸν Νικηφόρον διενέξων αὐτῆς δὲν εἶχε λάβει παρὰ τῶν ξένων ἐκείνων τὴν ἰσχυράν προστασίαν τὴν ὅποιαν ἤλπιζεν. Ἄλλ' ἡ φατρία ἐνόει ὅτι ἐν γένει ὁ πάπας ἦτο πάντοτε πρόθυμος νὰ ὑποστηρίξῃ πάντα ὅστις ἤθελε νὰ καθυποβάλῃ τὴν Πολιτείαν εἰς τὸ τῆς Ἐκκλησίας κράτος, ὅτι οἱ Φράγκοι ἐξηκολούθουν προστατεύοντες τὸν πᾶπαν καὶ ὅτι τοῦτου ἔνεκεν ἀμφοτέραι ἀι δυνάμεις αὐταῖ ἦσαν ἀμέσως ἡ ἐμμέσως φρσικοὶ αὐτῆς σύμμαχοι. Εὗρον δὲ καὶ τὸν πατριάρχην Νικηφόρον εἰς τοῦτο πρόθυμον, ἂν ὄχι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἣν εἶχε νὰ τῆ ἀποκατασταθεῖσαν τὴν μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην. Ὅθεν μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Μιχαῆλ ὁ πατριάρχης ἐπεμψε πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ρώμης Λέοντα γράμματα συνοδικὰ, δι' ὧν διεβίβασε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ ἐδικαιολογήθη διότι δὲν ἔπραξε τοῦτο πρότερον ἐπιρρίπτων τὴν εὐθύνην εἰς τὸν προηγουμένως βασιλεύσαντα Νικηφόρον. Συγχρόνως ὁ βασιλεὺς Μιχαῆλ ἀνέφερεν εἰς τὸν αὐτὸν ἀρχιερέα, ὡς εἰς μεσίτην καὶ διαλλακτικὴν, τὰ περὶ τῆς διενέξεως τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μοναχῶν καὶ τὰ περὶ τοῦ ἐπιγενομένου συμβιβασμοῦ. Εἰς ταῦτα ὁ πάπας ἀπήντησε κηρῶν μὲν τὰ κατὰ τὴν προκειμένην συνδιαλλαγὴν γεγόμενα ἐπαίνων δὲ τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ πατριάρχου καὶ ἐπαγγελόμενος τὴν τήρησιν τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ὁ πάπας δὲν ἐπανήλθε παντάπασιν εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ ἀπαιτήσεις δὲν προσέβαλε τὸν τίτλον τοῦ οἰκομενικοῦ ὃν ἔφερον ὁ ἡμέτερος πατριάρχης δὲν ἐκίνησε τὸ ζήτημα τῆς ἀμέσου ἀπὸ τοῦ λαικοῦ ἀναρρήσεως τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, δὲν ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀρχαίας δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἐν γένει δὲν ἔφερεν εἰς μέσον τὰς κριριαρχικὰς ἐκείνας ἀξιώσεις, αἵτινες καὶ πρότερον καὶ ἔπειτα ἔμελλον νὰ παραγάγωσι τοσαῦτα σκάνδαλα. Ἡ μετριωπάθεια ἦν καθ' ὅλα ταῦτα ἐδείξεν ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης δὲν ἐξηγεῖται εἰμὴ διὰ τῆς ἐπιροπῆς τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου, ὅστις ἐπιθυμῶν πάντοτε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας ἀναγνώρισιν τοῦ αυτοκρατορικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος, ἤθελε ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν ἀφορμὴν διενέξων πρὸς τὴν μοναρχίαν ταύτην. Εἶδομεν γὰρ ὄντι ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ Νικηφόρος εἶχε συνομολογήσει πρὸς τὸν Κάρολον τὸν μέγαν εἰρήνην, δι' ἧς ἐπετράπησαν εἰς τὴν μοναρχίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἱ παράλαι τῆς Ἐνετίας καὶ τῆς Δαλματίας πόλεις καὶ ἡ τῆς κάτω Ἰταλίας κατοχὴ, διατηροῦντος τοῦ Καρόλου τὰς λοιπὰς αὐτοῦ κατακτήσεις ἄλλὰ περὶ ἀναγνώρισεως τῆς αυτοκρατορίας τῆς Λύσεως οὐδεὶς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ. Μικρὸν ἔπειτα ἐπανελήφθησαν αἱ περὶ Ἐνετίας καὶ Δαλματίας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων διενέξεις καὶ ἱκαναὶ ἐγένοντο ἔνεκα τούτων ἐχθροπραξίαι ἐν τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσῃ, μέχρις οὗ ὁ Νικηφόρος περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔπεμψε τὸν πρέσβυν Ἀρσάφιον πρὸς τὸν κυβερνῶντα τὴν Ἰταλίαν υἱὸν τοῦ Καρόλου Πιπίνου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ διαπραγματευθῆ αὐτῆς περὶ εἰρήνης. Ἐπεμψε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν Πιπίνου καὶ ὄχι πρὸς τὸν Κάρολον ἵνα ἀποφύγῃ τὸ περὶ τοῦ αυτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ζήτημα. Ὅταν ὁ Ἀρσάφιος ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ Πιπ-

νος εἶγεν ἀποθάνει, ὁ δὲ Κάρολος καλέσας τὸν νέον πρέσβυν εἰς Γερμανίαν ὑπεδέξατο αὐτὸν φιλικῶς, ὑπέσχετο τὴν ἀπόδοσιν πολλῶν κατακτήσεων καὶ ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Νικηφόρον δι' ἧς ἐπανελάμβανε τὴν περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἐπιθυμίαν, ἀπονέμων πολλάκις τὸ τοῦ ἀδελφοῦ ὄνομα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συνάψτεται δὲ μετὰ τοῦ Ἀρσαφίου εἰς τὴν βασιλεύουσαν

Ἡ καθεδρική ἐκκλησία τοῦ Ἀκουισγράνου (συχωνευθεῖσα ὡς παράδειγμα γοθικοῦ ναοῦ)

εἰς Ρώμην ἵνα κυρώσῃ καὶ αὐτόθι τὴν νέαν συμμαχίαν.

Περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἡσχολήθη ὁ Μιχαὴλ κατὰ τοὺς ἑννέα πρώτους μῆνας τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 811 μέχρις Ἰουνίου τοῦ 812. Καὶ ὁ ἀναγνώστης ἐρωτᾷ βεβαίως πῶς ὁ ἡγεμὸν τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ αὐτοῦ νίκην ἀφῆκε τὸν βασιλέα ἐκεῖνον νὰ μοιράσῃ ἐν ἀνέσει τὰ χεῖματα τοῦ δημοσίου ταμείου, νὰ ἐνθρονίσῃ τοὺς μοναχοὺς εἰς τὰ δημόσια πράγματα καὶ νὰ περιποιητῆ ἐκ παντὸς τρόπου τὸν πάπαν καὶ τοὺς Φράγκους. Φαίνεται ὅτι ὁ Κροῦμμος διεκωλύθη κατ' ἀρχάς ἐνεκεν αἰτιῶν τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμβάλῃ ἀμέσως ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ ὅτι ἔπειτα ἐνόμισε φρονιμώτερον ν' ἀσφαλίσῃ τὰ κερτιμένα πλεονεκτήματα διὰ συνομολογήσεως εἰρήνης. Ὅθεν ὑπέβαλε περὶ τούτου προτάσεις. Ὅποιαίτινες ἦσαν αἱ προτάσεις αὐταὶ δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς, διότι ὁ Θεοφάνης ὁ λεπτομερέστερον τῶν ἄλλων γράψας περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ οὐδὲν περὶ αὐτῶν λέγει ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Δὲν ἀναφέρει μάλιστα ἐνταῦθα οὔτε ὅτι ἐγένοντο προτάσεις. Ἐπειδὴ ὁμως μετὰ τὴν πρώτην ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἴστορεῖ ὅτι ὁ Κροῦμμος ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγός, ἐπροσεβίστατο αὐτίς τὰ περὶ τῆς εἰρήνης πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν βασιλέα, συνάγομεν ἐκ τούτου ὅτι ὁ Βούλγαρος εἶχε καὶ προηγουμένως ἔλθει εἰς διαπραγματεύσεις. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιόδῳ ὁ Θεοφάνης ἀνα-

σαν τρεῖς πρέσβεις, οἵτινες ὁμως φθάσαντες ἐν αὐτῇ εἴδον ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον ἤδη τὸν Μιχαὴλ. Εὐτυχεστέραν μεταβολὴν πραγμάτων δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ ἐπιποθήσωσιν. Ὁ Μιχαὴλ, ὅστις ἦτο δοῦλος τῶν γνωστῶν διαθέσεων τῆς μοναχικῆς φατρίας, ἔσπευσε ν' ἀνταποστείλῃ πρὸς τὸν Κάρολον τὸν ἐπίσκοπον Μιχαὴλ, τὸν Ἀρσαφίον καὶ τὸν πατρίκιον Θεόγνωστον ἵνα συνομολογήσωσιν ὀριστικὴν εἰρήνην καὶ ἀναγνωρίσωσι τὸ αὐτοκρατορικὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δύσεως ἀξίωμα, ζητήσας προσέτι ὡς νύμφην ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Θεοφυλάκῳ μίαν τῶν συγγενῶν τοῦ Καρόλου. Οἱ πρέσβεις εἴδον τὸν Κάρολον εἰς Ἀκουισγράνον (Aix-la-Chapelle), ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα ἐν τῇ καθεδρικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἀπῆλθον ἔπειτα

φέρει και τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων τῶν τότε γενομένων. Καί ἴσως αἱ αὐταὶ ἢ παραπλήσια εἶχον γίνεαι εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Κροῦμμου ἀλλὰ δὲν μνημονεύομεν αὐτῶν ἐνταῦθα, διότι ἔν ἐνταῦθα βέβαιον ἂν καὶ μέχρι τίνος αἱ προηγουμένα ἦσαν ἀπαραιρέτως πρὸς τὰς μεταγενεστέρας.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν ἐγένοντο δεκταὶ καὶ ὅτι τῇ 17 Ἰουνίου 812 ὁ Μιχαὴλ ἔξεστράτευσεν κατὰ τῶν ἐμβαλόντων ἤδη εἰς τὴν Θράκην Βουλγάρων, συνοδευθεὶς ὑπὸ τῆς Προκοπίας μέχρι Τσουρουλοῦ, ἧτις κεῖται νοτιοανατολικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκεῖθεν εἰς Σηλυβρίαν καὶ Βυζάντιον. Ἀλλὰ διὰ τὴν παρουσίαν τῆς Προκοπίας ἢ ἐκστρατεία ἐβραίνεν ὡποσοῦν βραδέως καὶ ὁ στρατός, ὅστις δυσμενῶς εἶδε τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου γενομένην εἰς τὰ πράγματα τροπὴν καὶ ἀπέδιδεν αὐτὴν εἰς τὴν βασιλίαν, ἔτι μᾶλλον δυσηρεστήθη διὰ τὴν ἀξίωσιν ἣν αὐτὴ ἐπεδείκνυε νὰ ἀναμηνύεται καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ ἐπιχειρήματα. Ὁθεν ἠναγκάσθη ἢ Προκοπία νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ Τσουρουλοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κροῦμμος ἐκυρίευσεν τὴν Δεβελτόν, πόλιν ἀρχαίαν κειμένην ἐν τῇ ἀνατολικῇ Θράκῃ, μετονομασθεῖσαν βραδύτερον Ζαγοράν, ὅπως καὶ σήμερον καλεῖται, καὶ αἰχμαλωτέους τὰς κατοικοῦσας αὐτῆς σὺν τῷ ἐπισκόπῳ μετῴκησεν αὐτοὺς εἰς Βλαχίαν (!). Ἡ περὶ τούτου ἀγγελία ἠῤῥησε τὴν δυσἀρέσκειαν τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀφ' ἧς ὁ Νικηφόρος διέλυσε τὸ πολέμιον τῆς μεταβολῆς μέρος αὐτοῦ συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐξ ἀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, παυλιανῶν καὶ εἰκονομάχων, ὡς ἔλεγον αὐτοὺς οἱ ἀντίπαλοι, ὡς ἐκ τούτου δὲ οὐδεμίαν εἶχε συμπάθειαν πρὸς τὰ φρονήματα τοῦ Μιχαὴλ οὐδὲ πεποιθῆσαι εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα. Τὰ τάγματα τοῦ ἀρχικίου καὶ τῶν Θρακησίων ἐτρέψαν εἰς ἔβρην κατὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις, ἀφοῦ κατεῖχεν καλεῖται, καὶ αἰχμαλωτέους καὶ παριούσων, ἔπειτα ἀντὶ νὰ προέλθῃ κατὰ τῶν πολεμίων, ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καταλιπὼν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν τύχην αὐτῶν. Τότε τὰ στρατεύματα ἐμμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ ἠγεμόνος ὀλοχωρήσαντα ἢ διαλυθέντα, πρὸς τοὺς ἄλλοις δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τάγματα τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες εἶχον συγκροτηθῆ ἐπὶ Νικηφόρου εἰς τὰς Σκλαβινίας. Ἐντεῦθεν δ' ὀφελούμενοι οἱ Βούλγαροι εὐχερῶς ἐληλάτησαν πᾶσαν τὴν χώραν περὶ Ἀγγιάλον καὶ τὸ Κάστρον Προβάτου καὶ Βέροιαν καὶ Νίκαιαν (σημ. Κουλεῆ) καὶ Φιλιππούπολιν καὶ Φιλίππους καὶ Στριμόνα (τὴν πάλαι Ἀμφίπολιν, νῦν δὲ Κοιτέσσαν ἢ Ραντίνναν).

Ὁ Μιχαὴλ ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἠσχολεῖτο ἐν τούτοις εἰς τὸν σφραγισμὸν τῶν ἀντιδοξούντων, ὅπερ δὲν ἦτο εὐκόλον, διότι, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Θεοφάνους, ὁ τε στρατός καὶ οἱ πλεῖστοι κάτοικοι τῆς Θράκης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπρέσβενον τὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀναφανδὸν κατεκραύγαζον κατὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν μοναχῶν, ἀναφανδὸν ἠυλόγουν τὴν μνήμην τοῦ Κωνσταντίνου Ε', μακαρίζοντες αὐτόν, ὡς κατὰ Βουλγάρων ἀριστεύσαντα δι' ἣν εἶχεν εὐσέβειαν καὶ ἐν τῇ ἀπειροσῆϊ αὐτῶν εἶχον ἀποφασίσει νὰ καταφύγωσιν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ μεγάλου ἀνδρός, καίτοι τυφλοὺς ὄντας, καὶ νὰ μεταφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρῃ τῆς Θρακηκῆς χερσονήσου Πανόρμου, ὅπου ἐφρουροῦντο, ὡς γνωρίζομεν. Ὁ Μιχαὴλ σφοδρὸν διανοηθεὶς, ὡς ἀξιοὶ ὁ Θεοφάνης, πολλοὺς τῶν νεωτεριστῶν διὰ πληγῶν κατεπέτησεν ἔπειτα ἐγλωσσοκόπησεν μέχρι θανάτου τὸν ἐρημίτην Νικόλαον τὸν ἔξακοντίτην, ὅστις πανδημῶς ἠγόρευε κατὰ τῶν εἰκόνων ἕτερον δὲ τινα Νικόλαον ὡσαύτως καλούμενον κατ' ἀρχαῖς ὁμόφρονα ἐκείνου ὄντα καὶ μετὰ ταῦτα βεβαίως αὐτὸν

(!) Εἰς τὴν πολλῷ βραδύτερον δηλονότι Βλαχίαν κληθεῖσαν χώραν.

ὄτι μετανοῖ, περιήγαγεν ἐν θριάμβῳ ἑξομολογούμενον τὰ ἐαυτοῦ ἁμαρτήματα καὶ ἐπὶ τέλους δυσπιστῶν πάλιν κατέκλεισεν εἰς μοναστήριον· ἐξώρισεν ἐνταῦθ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πολλοὺς παυλιανίτας τῆς Θράκης καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, μετέφερε τοὺς ταιλαιώρους υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου Ε' ἀπὸ Πανόρμου εἰς Ὀφιοῦσαν μικρὰν τῆς Προποντιδῆος νῆσον (ἣτις καλεῖται σήμερον Ἀφξία καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἤδη ὠνομάζετο Ἀφροσία) ἵνα φρουρῶνται αὐτοῖσι ἀσφαλέστερον· καὶ ἐπὶ πᾶσι συγκαλέσας τὰ περιλιπόμενα τοῦ στρατοῦ τάγματα εἰς Μαγναύραν ἐπεχείρησε νὰ σοφρονίσῃ αὐτὰ διὰ θεολογικῶν ἀγορευθῶσων καὶ παραινήσεων.

Ἐἰκὼν ἐκ Μοσημβρίας μετ' ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν
(Μοσηεῖον τῆς Σαφρίας)

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα κατ' οὐδὲν συνετέλουσαν εἰς τὸ ν' ἀναχατίσωσι τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἐξηκολούθησαν ἀνέτως τὰς ἐν τῇ Θράκῃ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ δηλώσεις ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τότε ὁ Κροῦμμος ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἕνα τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων, ὀνόματι Λαογαμηρόν, ὅστις προέτεινε πρὸ πάντων τὴν ἀνανέωσιν τῶν σπονδῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ Θεοδοσίου

Γ' τοῦ ἐν ἔτει 716 ἐπ' ὀλίγους μῆνας βασιλεύσαντος (κεφ. Σ' βιβ. Θ' τοῦ παρόντος τόμου). Αἱ σπονδαὶ αὗται διελάμβανον, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, ὅτι τὰ ὄρια τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους θέλουσιν ἀρχεσθαι ἀπὸ Μηλεῶνων τῆς Θράκης καὶ ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήτης θέλει τελεῖ εἰς τὸν ἀρχοντα τῶν Βουλγάρων ἐσθῆτας καὶ κόκκινα ἄμφια μέχρι τῆς ἀξίας 30 λεπτῶν χρυσίων κατ' ἔτος, ἧτοι 33.000 περίπου δραχμῶν. Καὶ λέγονται μὲν αἱ συνθήκαι αὗται συνωμολογηθεῖσαι καὶ ἄλλοτε πρὸ μιᾶς περιόδου ἑκατονταετηρίδος ἀλλὰ κατὰ πρῶτον νῦν ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν χρονογράφων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ὅψ' ἡμῶν ἐμνημονεύθησαν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Γ', εἶναι δὲ καὶ ἀσφαβεῖς, διότι δὲν γνωρίζομεν τὴν θέσιν τῶν Μηλεῶνων, ἂν καὶ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τῶν ὁρίων τούτων ἐθυσιάζετο ἀξιόλογον τῆς Θράκης μέρος, ἀφοῦ ὁ Κροῦμμος, ὁ μέχρι τῆς Μακεδονίας προελάσας, καὶ ἐν δεκάτῃ ἀμνηγανίᾳ γινώσκων τὸν ἀντίπαλον, ἠγχαριστεῖτο εἰς τοῦτο τὸ σύνορον· ἐπὶ πᾶσιν ἴσως συνωμολογήθησαν τοιαῦται συνθήκαι ἐπὶ τοῦ ἀθλίου ἐκείνου βασιλέως, ἀλλὰ μικρὸν ἔπειτα διέρρηξεν βεβαίως αὐτὰς οἱ βασιλεῖς τῆς μεταρρηθμίσσεως. Ολοσδήποτε, τούτων τῶν συμβάσεων τὴν ἀνανέωσιν ἐπρότεινεν ὁ Κροῦμμος, προσθεὶς ὁμοῦ εἰς αὐτὰς νῦν δύο νέους ὄρους· πρῶτον τὴν ἀμοιβαίαν ἀπόδοσιν τῶν

προσφύγων είτε πολιτικῶν είτε μὴ· δεύτερον τὴν ὑποχρέωσιν τῶν ἐμπορευομένων ἐν ἐκατέραις ταῖς χώραις νὰ δηλώσῃ τὰ παρ' αὐτῶν εἰσκομιζόμενα ἐμπορεύματα εἰς τὰς ἀρμόδιας ἀρχάς, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἐξελέγξωσι τὰς δηλώσεις ταύτας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοιαύτης δηλώσεως νὰ ἐπιβάλλωσι τὸ πληρωτέον τέλος. Λιμνήνους δὲ ὁ Κρούμιος τῷ βασιλεὶ ὅτι, ἂν δὲν σπεύσῃ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, θέλει ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς πόλεως Μεσημβρίας. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἐνόμιζε πρῆπον νὰ παραδεχθῇ τὰς προτάσεις ταύτας, κυρίως ἵνα μὴ ἀποδώσῃ τοὺς πρόσφυγας, καὶ κατὰ τοῦτο ἔπραξε καλῶς, ὡς θέλομεν ἐξηγήσει μετ' οὐ πολὺ ἀκριβέστερον· ἀλλ' ὄφειλεν ἀμέσως νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς Μεσημβρίας, ἣν ἐπολιόρκησεν ὁ Κρούμιος μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου, ἅμα δηλαδὴ μαθὼν ὅτι αἱ περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ ἀπεκρούσθησαν. Ἀστυγχῶς ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἥτις ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι ἄραφτις μηχανικὸς ἄριστος, ὅστις εἶχε καταφύγει κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς ἡμετέρους, ἐπ' ἐσχίτων δὲ ἠτυμολόγησεν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων πρὸς τοὺς Βουλγάρους, κατεσκευάσας παρ' αὐτοῖς τὰς ἀναγκαίας πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ διηρθῆσεν αὐτὰς ἐπιτηδεύοντα.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε τὴν 1 Νοεμβρίου ὁ βασιλεὺς, ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τι πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας ἐκείνης, ἀπεφάσισε πάλιν νὰ συζητήσῃ τὰς προτάσεις τοῦ Κρούμιου, καὶ ἐπὶ τούτῳ συνεκρότησε συμβούλιον πολὺ μεγαλύτερον τοῦ προτέρου, ἐν ᾧ παρήσαν καὶ οἱ μητροπολιταὶ Νικαίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ ἐγένοντο μακρὰ καὶ ἐργαζόμενα συζητήσεις. Οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ περὶ τῶν ὁρίων ἀπαίτησις, τὸ συμβούλιον δὲν ἐδυσκολεύθη, φαίνεται, νὰ παραδεχθῇ αὐτήν. Ἡ περὶ τῶν ἐτησίων δώρων ἀξιώσις, εἰ καὶ προσέβαλλε τὴν τιμὴν τοῦ κράτους, ἐγένετο οὐδὲν ἥττον ὡσαύτως δεκτὴ. Ἡ περὶ ἐξελέγξεως τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων ὑποχρέωσις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀκοιτοῦς τῶν τελῶν πληρωμῆς ἐλέγετο μὲν ἀμοιβαία πράγματι ὅμως ἔμελλε ν' ἀποβῇ πολὺ ἐπυχεστέρα εἰς τοὺς ἡμετέρους ἢ εἰς τοὺς Βουλγάρους, διότι ἡ Βουλγαρία ἐδέχετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐμπορεύματα πολὺ πλείονερα τῶν ὅσα ἐπέμπειν εἰς αὐτήν. Καὶ τοῦτον ὅμως τὸν ἄρον ἐφάνη εὐδιάθετον τὸ συμβούλιον νὰ παραδεχθῇ, ἢ δὲ συζητήσεις περιεστράφη κυρίως εἰς τὴν περὶ ἀμοιβαίας ἀποδόσεως τῶν προσφύγων πρότασιν. Δὲν ἤξεύρομεν ἂν οἱ ἐκ Βουλγαρίας πρόσφυγες ἦσαν πολυάριθμοι. Ὁ μὲν Θεοφάνης λέγει αὐτοὺς ὀλίγους ὄντας· ἄλλοι δὲ ἀξιοῦσιν ὅτι ἦσαν πολλοὶ καὶ ὅτι μάλιστα ὀλόκληρος βουλγαρικὴ φυλὴ, φεύγουσα τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κρούμιου καὶ εγκατασταθεῖσα ἐντός τοῦ κράτους, προέκειτο ἤδη ν' ἀποδοθῇ. Ἄλλ' εἶτε πολλοὶ εἶτε ὀλίγοι ἦσαν οἱ πρόσφυγες οὗτοι εἶχον ἀσπασθῆ τὸ χριστιανικὸν θρησκεῖμα, ὥστε ἀποδιδόμενοι εἰς τοὺς ὁμοφίλους ἔμελλον πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ τιμωρηθῶσι καὶ διὰ τοῦτο, εἰς τοῦτο δὲ πρὸ πάντων καὶ εὐλόγως ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσις ἐδίστασε νὰ συνανέσῃ. Αἱ γνώμαι διηρθέθησαν. Ἀφ' ἑνὸς ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολιταὶ ἤξιον νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην διὰ πάσης θυσίας ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ κακοὶ σύμβουλοι, κατὰ Θεοφάνην, ἐπέσβεσαν ὅτι τὸ κράτος ἤθελεν ἔξεντελισθῆ δεινῶς καὶ ἡ θρησκεία καιρῶς προσβληθῆ, ἂν ἀπεδίδοντο οἱ χριστιανοὶ ἐκείνοι πρόσφυγες. Εἶναι πρόδηλον ὅτι τὴν εἰρήνην ἐπεζητεῖ ἐκ παντὸς τρόπου ἰδίως ἡ κληρικὴ μερὶς ἥτις μικρὸν, ὡς πάντοτε, φροντίζουσα περὶ τῆς τιμῆς τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἀληθοῦς χριστιανικοῦ καθήκοντος ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ τυχόν νικῆσαντος τοῦ στρατοῦ ὑπερισχύσῃ αὐθις δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ ζήλου ὃν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἐπεδείξατο ὁ Θεοφάνης καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἐψήφισαν ὁ βασιλεὺς, ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολιταί, οὓς ἅπαντας εἶχε κατακυριεύσει, ὡς γνωρίζομεν, ἡ κληρικὴ μερὶς.

Ναί μὲν ὁ Θεοφάνης, ἀφοῦ ἀνέφερεν ὅτι οἱ κακοὶ σύμβουλοι ἀντέστησαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῖς ὄροις ἐκείνοις συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, συγκαταλέγει μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὡς προεξάρχοντα τῆς τοῦ πολέμου γνώμης καρίστησι τὸν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην, ὅστις ἔν τούτοις ἦτο εἰς τῶν στέλων τῆς κληρικῆς μερίδος. Ἄλλὰ τοιοῦτό τι συμβαίνει πολ-
λάκις καὶ εἰς τὰ κάλλιστα πειθαρχοῦντα πολιτικά συστήματα, συμβαίνει δηλαδὴ νὰ διαφωνήσῃ τις ἐπὶ ὀρισμένου ζητήματος πρὸς τοὺς ἰδίους φίλους καὶ νὰ συνταχῇ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου μετὰ τῶν ἀντιπάλων. Καὶ ἔπειτα ἐγένετο ἀρὰ γε τοιαύτη λιπο-
ταξία τοῦ Στουδίτου εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν; Ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορ-
φυρογεννήτου συνταχθεῖσα χρονογραφία ὁμιλοῦσα περὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ πολέμου ψηφι-
σάντων οὐδόλως ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Στουδίτου, λέγει δὲ ρητῶς ὅτι κύριος τῆς γνώμης ταύτης πρόμαχος ἦτο ὁ μάγιστρος Θεόκτιστος. Πλὴν τοῦτου ἀλίθιων φαίνε-
ται ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, οἵτινες παντελῶς εἶχον ὑποκύψει εἰς τὴν ἐπιρροὴν
τοῦ Στουδίτου, ἐπέμειναν οὐδὲν ἦττον ἐπὶ τοσοῦτο σπουδαίον ζητήματος ἀντιλέγον-
τες εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Θεοφάνης καρίστησι τὸν Στουδίτην ὡς ἀντίπαλον' ναί. Ὁ Θεο-
φάνης ὁμοῦ δὲν ἔδειξε ποτὲ πολλὴν πρὸς αὐτὸν συμπάθειαν' ὁσάκις ἀνέφερεν αὐτόν,
ἀνέφερεν ἢ ἀποδοκιμάζων δόξαν αὐτοῦ τινὰ ἢ ἀδιαφοροῦν καὶ ἐπιχαίρων μάλιστα ἐπὶ
τοῖς παθήμασιν αὐτοῦ. Ὅθεν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποπτεώσωμεν ὅτι, καίτοι ἀνήκων εἰς τὴν
αὐτὴν μερίδα, εἶχε προσωπικὴν τινὰ ἀφορμὴν δυσανεκτικῆς πρὸς αὐτόν' καί, ἐπειδὴ
ἦτο ἄνθρωπος ἐμπεικῆς οὐδὲ ἐδίδοσάε ποτε νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ὄπλον τῆς συκοφαντίας
κατὰ παντὸς πολέμου, ἴσως ὠφελήθη ἀπὸ τῆς προκειμένης περιστάσεως, ἵνα παρα-
στήσῃ τὸν Στουδίτην ὡς ὑπέρμαχον γνώμης τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὑπελάμβανεν ἐπὶ τοσοῦ-
τον ὀλεθρίαν ὥστε, ἀφοῦ ἐπολέμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων, καταστειγμάτισεν
ἔπειτα τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς τασσομένους διὰ ποικιλοτάτων ὀνομάτων, ἀποκαλῶν αὐτοὺς
κακοὺς συμβουλοῦλους, κακοσυμβούλους, παρασυμβούλους, παρα-
συμβουλευτάς, αἰτίους τῆς κοινῆς ἀπωλείας καὶ ὑπὸ ψυχολέ-
θρου οἰήσεως ἐμφοροσμένους.

Αἱ γνώμαι λοιπὸν διεπρήθησαν ἐν τῷ συμβουλίῳ ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν αὐτῆς
οἱ πρεσβεύοντες ὅτι δὲν πρέπει ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ παραδόσῃσι τοὺς πρόσφυγας.
Ἡ ἀπόφασις ἦτο γενναία, ἔπροσβεν ὁμοῦ νὰ παρακολυθῆσθαι αὐτὴν ἀμέσως ἐπιχειρημά-
τι ἐπιτήδειον νὰ σώσῃ τὴν Μεσημβροίαν. Καὶ ὑπῆρχεν εἰσὶ πρὸς τοῦτο καιρὸς, ἂν
ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς διετάσσοντο τὰ ἀπαιτούμενα. Ἄλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ τι
τοιοῦτον ἔπρεπε ν' ἀρχῇ τοῦ κράτους ἀνὴρ οἷος ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ οὐχὶ
ὁ Μιχαήλ, ὅστις πρὸ πάντων φοβούμενος τὸν ἴδιον στρατὸν ἔμεινε πάλιν μὲ χειρας
ἐσταυρωμένας προσδοκῶν τὴν ἔκβασιν τῆς πολιορκίας, μέχρις οὗ τῇ 5 Νοεμβρίου ἔρθα-
σεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκβάσεως ταύτης ἀγγελία. Οἱ Βούλγαροι ἐγέν-
οντο κύριοι τῆς πόλεως καὶ κατέλαβον αὐτήν, ὅπως τὴν Δαβελτόν. Εὗρον δ' ἐν αὐτῇ
πληθὸς χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐκ ὀλίγην προμήθειαν ὑγροῦ πυρὸς
καὶ 36 αἰρώνων χαλκοῦς δι' ὧν ἐξηκοντίζετο τὸ ἕγρον τοῦτο πῦρ.

Οὐδὲν ἦττον ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρι Φεβρουαρίου οὐδεμίαν ἀναφέρεται νέα τῶν
Βουλγάρων ἐχθροπραξία εἴτε ἕνεκα τοῦ χειμῶνος εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν ἀγνωστον εἰς
ἡμᾶς. Ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ ἤρχισε τότε νὰ παρασκευάζεται, ἵνα δυνηθῇ τὴν ἀνοίξιν
τοῦλάχιστον νὰ ἀντιπαραταχῇ κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ ἐπὶ τούτῳ διέταξε γενικὴν εἰς
ὅλα τὰ θέματα στρατολογίαν, ἰδίως δὲ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκο-
λούθει πολιτευόμενος εἰς τρόπον ἥμισυ ἐπιτήδειον νὰ εἰχαριστήσῃ τὸν στρατὸν

καί ἐν γένει τοὺς φίλους τῆς μεταρρυθμίσεως. Περί τοὺς χρόνους τούτους πολυάριθμοι μοναχοὶ τῆς Συρίας, φεύγοντες τὴν καταδρομὴν τῶν μουσμεθανῶν, προσῆλθον εἰς Κύπρον καὶ ἐκείθεν πάλιν πολλοὶ συνέρρευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ κυβερνητικὴ ἐδωρήσατο εἰς τοὺς τελευταίους, τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει προσφυγόντας, μοναστήριον ἐπίσημον, λέγει ὁ Θεοφάνης, εἰς δὲ τοὺς ἐν Κύπρῳ ἐναπομείναντας, παρεκτός τῶν ἄλλων ἐξαιρέτων περιποιήσεων, ἀπεστάλη τάλαντον χρυσοῦ, ἤτοι 100 λίτραι, ἰσοδυναμοῦσαι πρὸς 108.000 δραχμῶν. Πλὴν τούτου, ἀποθανόντος τότε τοῦ γηραιοῦ Πλάτωνος, ἐτελέσθη λαμπρὰ καὶ πανηγυρικὴ αὐτοῦ κηδεύα. Ταῦτα δὲ πάντα ἠρέθιζον τὴν ἀντιμοναχικὴν μερίδα.

Κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 813 δύο χριστιανοὶ φυγόντες ἐκ Βουλγαρίας ἀνήγγειλαν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ὁ Κροῦμμος παρασκευάζει νέαν γενικὴν ἐπιδρομὴν. Τότε, ἐξηλθεν ὁ Μιχαὴλ ἐκ τῆς πόλεως μετὰ τῶν ταγμάτων ὅσα ἔφθασαν νὰ συγκεντρωθῶσιν ἐν αὐτῇ καὶ προσχώρησε μέχρις Ἀδριανουπόλεως, μὴ λαβὼν χρεῖαν νὰ προσῆ περαιτέρω, διὰτὶ νόσος λομώδης διαδοθεῖσα ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κροῦμμου καὶ ἐπαγαγούσα εἰς αὐτὸν πολλὴν φθορὰν ἠνάγκασε τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων νὰ διαπισθορομήσῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ κακῶς ὠφελήθη ἐκ τοῦ ἀπροσοκλήτου τούτου πλεονεκτηματός. Δὲν θέλομεν ἐλέγξει αὐτόν, ὅπως ὁ Σλόσσερ, διὰτὶ δὲν κατεδίωξε τοὺς πολεμίους χεῖμῶνος ἔτι ἐπικρατοῦντος καὶ τοῦ στρατοῦ μὴ ἀπαρτισθέντος, πᾶσα ἐπιδρομὴ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας ἤθελεν εἶναι ἐπισηφαλῆς, ὀσηνδήποτε καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τὴν ἔσμιαν ἦν ἔλαθεν ὁ Κροῦμμος. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ ἠδύνατο καὶ ὠφελεῖ νὰ περιποιηθῆ ὅσον ἐνεστί τὸν ὀσημέριον συνεχόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατὸν καὶ νὰ ἐπαρκέσῃ δαφυλῶς εἰς τὰς χρεῖας αὐτοῦ, ἵνα ἔχῃ αὐτὸν πρόθυμον εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ προσεχοῦς ἔαρος. Ἄντι ὅμως τούτων πάντων ἐπιστροφῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέδωκε τὸ τελευταῖον εὐτόχημα εἰς τὰς μεσετεῖας τοῦ πατριάρχου Ταρασίου καὶ ἀπέλθον θριαμβικῶς μετὰ τῆς Προκοπίας εἰς τὸν τάφον τοῦ οἰοῦ ἀνδρὸς ἐτέλεσε λαμπρὰ αὐτοῦ μνημόσια καὶ ἠμψίασε τὸν τάφον ἐκείνον διὰ πετάλων ἀργυρῶν λίτρων 95. Βεβαίως οἱ μεταρρυθμισταὶ ἠλεθρόνουν τὴν μνήμην τοῦ Ταρασίου ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν ἐπεδοκίμαζον τὴν καταίαν ταύτην τῶν χρημάτων χρῆσιν, πολὺ δὲ περισσότερον ἐγόγγυσεν ὁ στρατός, παρὰ τῷ ὀποίῳ ἐπεκράτει πάντοτε τὸ φρόνημα τῆς ἄκρας μεταρρυθμίσεως.

Σφραγὶς διευθυντοῦ τοῦ «σφραγίου τῶν βουλγάρων» τοῦ ἐντεταλμένου νὰ διεξάγῃ τὰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς ποσειβεῖτας τῶν ξένων ἐθνῶν.

Κατὰ τοὺς μῆνος Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον συηλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὄλος ὁ στρατός, τοῦ ὀποίου ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ προηγουμένου ἔτους διετάχθη ἢ συγκέντρωσις. Ὁ στρατός οὗτος ἦτο πολυάριθμος, διότι, παρεκτός τῶν εὐρωπαϊκῶν ταγμάτων καὶ τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς, προσῆλθον ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἅπαντα τὰ τάγματα τῶν Λυκαίων, τῶν Κιλικίων, τῶν Ἰσαύρων, τῶν Καππαδόκων, τῶν Γαλατῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων (1). Ἦτο δὲ καὶ καλῶς συγκεροτημένος, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν γνω-

(1) Λέγει Ἀρμενιακῶν ἦτοι Ποντίων. Τάγματα Ἀρμενίων, τάγματα συγκείμενα δηλαδὴ ἐξ ἄρμενίων στρατιωτῶν, δὲν ὀπήρχον. Εἰς τὴν πλημμελῆ ταύτην ἀντίληψιν παρίγαγε τὸν συγγραφέα πάλιν ἡ σύγχυσις τοῦ Ἀρμενιακοῦ πρὸς τὸ Ἀρμένιος· ὥστε περὶ ταγμάτων ἄρμενιακῶν ἦτοι καππαδοκικῶν ἢ ποντικῶν μόνον δύναται νὰ γίγῃ λόγος ἐνταῦθα.

στῶν αὐτοῦ ἀνωτέρων στρατηγῶν. Τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ ἡγεῖτο ὁ Ἰωάννης Ἀπλάκης, περὶ οὗ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἠξεύρομεν εἰμὴ ὅτι μετ' οὐ πολλὰ ἀγωνισθεὶς μετὰ πολλῆς ἀνδρείας ἔπεσον ἥρωικῶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ τοῦτο ἀρκεῖ ἵνα μαρτυρηθῇ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν Λέων εἶλκε τὸ γένος ἐξ Ἀρμενίων πιθανῶς καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ πατρικίου καὶ στρατηγοῦ ὡσαύτως τῶν Ἀρμενικῶν διατελέσας Βάρδα, ὅστις μετασχὼν τῆς κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σ' καὶ τῆς Εἰρήνης ἐν ἔτει 780 γενομένης συνωμοσίας ἐμαστιγώθη τότε καὶ ἐξορίσθη. Ὁ Λέων καταταχθεὶς ἔπειτα ἐν τῷ ἀνατολικῷ στρατῷ διεκρίθη ἔνεκα τῆς ἀξίας αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ τότε στρατηγοῦ τῶν ἀνατολικῶν Βαρδάνιου τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου στασιάζσαντος καὶ ἐπὶ τῆς στάσεως ἦτο ἤδη εἰς τῶν ὑποστρατῆγων τοῦ Βαρδάνιου, ἔχων συναδέλφους τὸν Μιχαὴλ τὸν ἐπιλεγόμενον μὲν Τραυλὸν καταγόμενον δὲ ἐξ Ἀμορίου τῆς Φρυγίας καὶ Θωμᾶν τὸν γεννηθέντα παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Γαζουροῦ τῆς Καπδοκίας. Ἐπειδὴ οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἐπρωταγωνίστησαν βραδύτερον ἐν τῷ κράτει, πολλὰ κατὰ τὴν συνθήκην ἐπεινήθησαν καὶ ἰστωρήθησαν περὶ τοῦ προτέρου αὐτῶν βίου διηγημάτων καὶ ἰδίως ἐθρῦλετο ὅτι ὁ Βαρδάνιος μέλλων νὰ στασιάσῃ εἶχε συμβουλευθῆ περὶ τῶν μελετωμένων ὑπ' αὐτοῦ μοναχῶν τινῶν, ὅστις αὐτὸν μὲν ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀποτρέψῃ τοῦ ἐπιχειρήματος, προειπὼν ὅτι θέλει ἀποτύχει, περὶ δὲ τῶν τριῶν ὑποστρατῆγων αὐτοῦ προφήτευσεν ὅτι ὁ μὲν Λέων καὶ ὁ Μιχαὴλ θέλουσι βασιλεύσει ὁ δὲ Θωμᾶς θέλει μὲν ἐπιβάλλει ὡσαύτως χεῖρα ἐπὶ τὴν ὑπεράστην ἀρχὴν, ἀλλὰ πέρωται νὰ τιμωρῆθῃ διὰ τοῦτο οἰκτρῶς. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Βαρδάνιου ὁ μὲν Θωμᾶς δὲν ἐχωρίσθη ἀπὸ αὐτοῦ μέχρι τέλους ὁ δὲ Λέων καὶ ὁ Μιχαὴλ ἔσπευσαν ἐκ πρώτης ἀφῆτηρίας νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Νικηφόρου καὶ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ματαίωσιν τοῦ ἐπιχειρήματος ἐκεῖνον. Ὁ Νικηφόρος ἀντήμιειψε τότε τὴν πίστιν αὐτῶν, χάρισας εἰς ἕκαστον ἀνὰ ἓνα βασιλεῖον οἶκον καὶ διορίσας αὐτοὺς εἰς ἀνώτατα ἐν τῷ στρατῷ ἀξιώματα. Κατόπιν ὁ Λέων στρατηγῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶχε διατρέφει εἰς διαφόρους κατὰ τῶν ρωμαϊκευμένων ἀγῶνας, ἀλλὰ νέος ὢν καὶ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔκδοτος κατελήφθη ἀπροσοχώτως ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ 811 ὑπὸ μοίρας τινὸς τῶν πολεμίων καὶ μόλις διασωθεὶς ἀπόλεσε τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ ταμεῖον, περιέχον 1300 λίτρας, ἧτοι 1.404.000 δραχμῶν, δι' ὃ ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου. Ἀμα ὅμως βασιλεύσας τοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβέ, ὁ Λέων ἀνεκλήθη διὰ τῆς πεισιτείας τοῦ φίλου αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ καὶ προσχειρίσθη στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἦγεν ἤδη μεγάλην καὶ κρατίστην τοῦ στρατοῦ μοῖραν, ἐνῶ ὁ Μιχαὴλ προΐστατο τῶν λεγομένων φοιδαρίων, ἧτοι τῶν ξένων μισθοφόρων. Οἱ στρατηγοὶ λοιπὸν ἦσαν ἄνδρες δεδοκιμασμένοι καὶ ὁ στρατὸς πολυάριθμος, ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος οὐδεμίαν εἶχε πίστιν πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ καὶ ἐντελῶς ἀπεδοκίμαζε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα, εἰς ὃ ἐλόγως ἀπέδιδε τὴν τε παραλασίαν τοῦ κράτους καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν πολεμίων ταπεινώσιν αὐτοῦ. Οὗτος εἶχον τὰ πράγματα καὶ τὰ πνεύματα, ὅτε τῇ 12 Μαΐου ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐπεχείρησε νέαν καὶ μεγάλην κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείαν. Ἀνοτυχῶς ἡ Προκοπία ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ συνοδεύσῃ πάλιν τὸν σύζυγον αὐτῆς καί, τὸ χεῖριστον, ἀφικομένη περὶ τὴν Ἡράκλειαν ἐπεχείρησε νὰ συστήσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὸν στρατὸν, προτρέπουσα αὐτὸν ν' ἀγωνισθῇ μὲν γενναίως νὰ διαφυλάττῃ δὲ καὶ σκέπῃ τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα. Ἡ ἀτοπος αὕτη τῆς βασιλείσεως ἐπέμβασις, ἧτις κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος ἐγένετο πρόξενος πολλῆς δυσαρκειᾶς, παρῶσθεν αὐτῆς τοὺς στρατιώτας τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν ἠδύναντο νὰ λημονήσασιν ὅτι αὕτη ἦτο ἡ ἰδιάζουσα προστάτις τῆς μερίδος ἧτις ἀνέτρεψε τὴν μεταρροθίαν. Ἐντεῦθεν γενικῇ

ἐπεκράτησε κατακραυγή και πολλά ἠκούσθησαν λοιδορίαί και δυσφημίαί κατά τοῦ Μιχαήλ και τῆς Προκοπίας, ἥτις ἠναγκάσθη νά ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ἡ ἀποχώρησις τῆς βασιλείου δὲν κατήνασε τὰ πνεύματα. Τὴν ταραχὴν αὐτῶν ἠΐξησεν ἔκλειψις ἡλίου συμβάσα τῇ 4 Μαΐου. Τὰ δὲ νέα στρατιωτικὰ ἁμαρτήματα εἰς τὰ ὁποῖα περιέπεσεν ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπῆρξαν ἐπιτήδεια νά ἐλαττώσωσι τὴν ἐκ τοσούτων αἰτιῶν κορυφωθείσαν ἀθμίαν τοῦ πλήθους. Τῷ ὄντι ἀντι νά εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἵνα διακολύσῃ τὸν Κρούμμον ἀπὸ τοῦ ν' ἀνορθώσῃ τὴν συμφορὰν ἦν ἔπαθε πρὸ τριῶν μηνῶν, ἀντι τοῦλάχιστον νά πολιορκήσῃ τὴν Μεσημβρίαν, ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο φρούριον και περισπάσῃ τὸ κοινὸν πνεῦμα δι' ἐνεργοῦ τινος ἐνασχολήσεως, ὁ Μιχαήλ διήγαγεν ἅπαντα τὸν Μάιον μῆνα περιφερόμενος εἰς τὴν Θράκην και μεταδίδων τὴν δυσἀρέσκειαν τοῦ στρατοῦ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς εὐρείας ἐκείνης χώρας διὰ τῶν πολυειδῶν καταπίσεων εἰς τὰς ὁποίας οὗτοι ἐξετέθησαν. Καὶ ἐν τούτοις περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ Ἰουνίου ὁ Κρούμμος συγκροτήσας νέον στρατὸν ἐνέβαλεν εἰς τὴν Θράκην και ἐστρατοπέδευσεν εἰς Βερσινικίαν, δέκα περίπου λεύγας ἀπέχουσαν τοῦ βασιλικοῦ στρατοπέδου.

Τὰ ἐντεῦθεν ἐπακολούθησαν γεγονότα εἶναι μὲν ἐν γένει γνωστά ἀλλὰ περὶ τὰ καθέκαστα αὐτῶν ἐπικρατεῖ τοσαύτη εἰς τοὺς διαφόρους χρονογράφους σύγχυσις και ἀντίφρασις ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον ν' ἀνεύρωμεν ἐν αὐτοῖς ὁλόκληρον τὴν ἀλήθειαν, και μόνον νά προσεγγίσωμεν ἴσως δυνάμεθα πρὸς αὐτήν. Ὁ πάντων πλησιέστερος εἰς τὰ πράγματα Θεοφάνης βεβαίωι ὅτι οἱ ἀπειροπόλοιμοι τοῦ βασιλέως σύμβουλοι, ἀφοῦ πρὸ ἐνὸς μηνὸς κατέλειπον αὐτὸν νά μὴ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῶν πολεμίων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτοι δὲν θέλοισι τοιμήσει νά προσβάωσι τὸν Μιχαήλ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ, νῦν ἐμβαλόντος τοῦ Κρούμμου, πάντε ἀπέτρεπον τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ νά ἀνταγωνισθῇ πρὸς αὐτὸν, ἐνθ' οἱ στρατηγοί, και ὀνομαστὶ ὁ τῶν ἀνατολικῶν Λέων και ὁ τῆς Μακεδονίας Ἰωάννης Ἀπλάκης, προεθυμοῦντο ἀπ' ἐναντίας νά πολεμήσωσιν. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκτίθενται ταῦτα πάντα εἶναι μέχρι τινὸς δυσεξήγητος. Ἀνωτέρω ὁ Θεοφάνης ὁμιλῶν περὶ τῶν κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ προηγουμένου ἔτους γενομένων ὑπὸ τοῦ Κρούμμου περὶ εἰρήνης προτάσεων ψέγει μικρῶς τοὺς συμβουλευσάντας τὸν πόλεμον και δικαιολογεῖ τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης γνωματεύσαντας, νῦν δὲ ἐπαινεῖ τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπιμέναντας ν' ἀγωνισθῶσιν ἐκ παρατάξεως και ὀνομαζει κακοὺς συμβούλους τοὺς ἐξενεγκόντας τὴν ἀντίθετον γνώμην. Πλὴν τούτου ἐπὶ τοῦ προκειμένου και καθ' ὅλας τὰς περιλιπομένας ἐτι ὀλίγας τῆς χρονολογίας αὐτοῦ σελίδας ἐγκωμιάζει τὸν Λέοντα, ὅστις μετ' οὐ πολὺ βασιλεύσας ὑψώσεν αὐτὸς τὴν σημαίαν τῆς μεταρρυθμίσεως και ἔφερεν εἰς μέσον κατάστασιν πραγμάτων οὐχὶ βεβαίως εὐχάριστον εἰς τὸν Θεοφάνην. Ἡ δὲ ἐκ προσιτάματος τοῦ Πορφυρογεννήτου συνταχθεῖσα χρονολογία παρίστηται τὸν Λέοντα ὡς ἐξ ἐπιβουλῆς προτρέψαντα τὸν Μιχαήλ νά πολεμήσῃ, ὡς πρῶτον φυγόντα ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης και ἐν γένει ὡς πολιτευθέντα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νά ἐπαγάγῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν πτώσιν τοῦ βασιλέως και τὴν αὐτοῦ ἀντ' ἐκείνου ἀνάρρησιν. Ἡ αὐτὴ ὁμῶς χρονογραφία ἐπιφέρει ἐπὶ λέξεως και τὰ ἐξῆς: «Καὶ οὕτω μὲν ταύτην γενέσθαι τὴν μάχην τινὲς ἡμῖν ἐγγράφως παραδεδώκασιν· εἰσὶ δ' οἱ και τὰς δυνάμεις μάλλον τῷ Λέοντι διδοῦσαι διασῶσαι και καρτερώς ἀγωνίσασθαι, τῶν βασιλικῶν ταγμάτων ἐθελοκακητάντων και τὴν οἰκίαν προδεδωκότων παράταξιν, ἀλλ' οὐ τοῦ κατὰ τὸν Λέοντα μέρους». Ὡσαύτως και ὁ Γενέσιος ἀναφέρει μὲν τὰ κατὰ Λέοντος θρυλούμενα ἐπιφέρει ὁμῶς «ὡς δὲ τινες ἔφησαν, ὅτι μόνος ὁ Λέων καθ' ἐν τι μέρος προσβαίῶν

τούς Βουλγάρους γενναίως κατηγωνίζετο, ὡς ἐνθένδε μεγίστην ἀποίσασθα εὐκλειαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν πρὸς ὑποτροπὴν τρίβον ἐστῆριξε, τῶν ὑπάρχοντων πλεῖστα καταιτιώμενος, ὡς μὴ πεφροντικῶτων τῶν ἐγγράφων ὄρκων ἀδυνά. Πάντες δὲ οἱ λοιποὶ χρονογράφοι, ὃ τε Ἰγνάτιος ἐν βίῳ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, καὶ ἡ ἀνωνύμως γραφεῖσα περὶ Λέοντος τοῦ ἀρμενίου χρονογραφία, καὶ ὁ Σκυλίτζης, καὶ ὁ Κεδρηνός, καὶ ὁ Ζωναράς, καὶ ὁ Μανασσῆς, καὶ ὁ Γλυκᾶς ἐπιρρίπτουσι τὴν εὐθύνην τῶν ἐπιγενομένων εἰς τὸν Λέοντα καὶ βεβαιοῦσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θετικώτερον ὅτι οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐπεβουλευθὴ τὸν Μιχαὴλ ἵνα καταλάβῃ τὴν ὑπεράτην ἀρχήν. Ἐν τοιαύτῃ τῶν μαρτυριῶν καταστάσει νομίζομεν ὅτι ὁ πλεῖστον τῶν ἄλλων ἀξιόπιστος ὁδηγὸς εἶναι ὁ Θεοφάνης ὡς πλησιέστερος εἰς τὰ πράγματα καὶ διότι ἡ γνώμη τὴν ὁποίαν περὶ Λέοντος ἐκτίθεισι φέρει πάντα τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ἀληθείας τεκμήρια. Ἄν δυσκόλως ἠμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀντίθεσιν εἰς ἣν ὑποπίπτει ἔσται ἤδη τοῖς συμβουλευσάντας νὰ πολεμήσωσιν, ἐνῶ προηγουμένως εἶχε κατακρίνει αὐτούς, ἢ πρὸς τὸν Λέοντα εὐμενῆς διάθεσις δὲν ἠμπορεῖ νὰ σημαίνῃ ἄλλο εἰμὴ ὅτι ἡ χρονογραφία συνετάχθη πρὶν ἢ ὁ Λέων ἀποκαλύψῃ ὁλόκληρον τὸ θεσηκευτικὸν αὐτοῦ δόγμα. Ἄν ὁ Θεοφάνης ἔγραψεν ἀφοῦ ὁ Λέων ἀνεδείχθη τοσοῦτο σφοδρὸς τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπέρομαχος, βεβαίως ἤθελε ζυγωραῖσθαι αὐτὸν δι' ἑτέρων χρωμάτων, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἔγραψεν ἐνῶ ἦτο ἐτι ὅλας πρὸς τὸν ἄνδρα ἀδιάφορος, ὑπάρχει ἐγγύσις ὅτι ἐξέθηκε τὰ πράγματα ὅπως ἀληθῶς συνέβησαν καὶ ὅπως ἐν γένει ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐπιστεύοντο. Δύο ἐκ τῶν ἀμέσως ἐπιμένων χρονογράφων, οἵτινες ἔγραψαν ἀφοῦ ἀνεφάνη ἡ ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως προσπάθεια τοῦ Λέοντος, καὶ ἀφοῦ παρήχθη μεγάλη μερὶς συμφέρον ἔχουσα νὰ συκοφαντήσῃ τὸν ἄνδρα, ἀναφέρουσι μὲν ἤδη τὰ παραχθέντα κατ' αὐτοῦ θουλήματα ἀναφέρουσι ὅμως συγχρόνως, ὡς εἶδομεν, καὶ τὴν πρώτην ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχώρησαν γνώμην, ὅπως εἶχεν ἰστορηθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους. Ἐπειτα δέ, καὶ ἐπιστά καθ' ὅσον οἱ χρονογράφοι ἴσων ἀπαιτέρω τῶν χρόνων οὕς ἰστοροῦμεν, δὲν εἰρίσκομεν παρ' αὐτοῖς εἰμὴ τὴν περὶ Λέοντος δαξασίαν, ἣτις συνέφερον εἰς τὴν καταβαλοῦσαν τὴν μεταρρυθμίσιν μερίδα. Μετὰ τὰς ἀπαραιτήτους ταύτας περὶ τῆς χρήσεως τῶν μαρτυριῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξηγήσεις ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων.

Ἐπελθόντος τοῦ Κρούμμου εἰς Βερδίνικιαν, οἱ στρατηγοὶ Ἰωάννης Ἀπλάκης καὶ Λέων ὁ Βάρδας ἠτοιμάσθησαν νὰ πολεμήσωσιν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐδίστασε ν' ἀγωνισθῆ ἔκ παρατάξεως. Διὰ τὴν ἐδίστασιν, δὲν ἐξηγείται σαφῶς. Ἡ ἀνωνύμως χρονογραφία βεβαίως ὅτι ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἦτο δεκαπλάσιος τοῦ στρατοῦ τῶν πολεμίων· ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἐκλάβομεν κατὰ γράμμα τὴν εἰδήσιν ταύτην πρέπει πάντοτε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἦτο πολυπληθέστερος ἔκ τε τῆς εἰδήσεως ἐκείνης καὶ ἐξ ὅσον προείπομεν περὶ τῶν πολυαριθμίων σωματίων τὰ ὁποῖα συνεκάλεσε περὶ ἐαυτὸν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ. Παρεκτός δὲ τούτων ἡ μάχη ἐμελλε νὰ συγκροτηθῆ ἐν χώρᾳ οἰκίᾳ, ὅπερ παρῆγε πολλὰ πλεονεκτήματα εἰς τὸν βασιλικὸν στρατόν. Ἐδίστασεν ἄρα γε ὁ Μιχαὴλ διότι ἐγίνωσκε τὰτάγματα ἐκεῖνα δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακείμενα καὶ τούτου ἕνεκα μέλλοντα, ἂν ἤθελον νικῆσαι, νὰ ὠφελήθωσιν ἔκ τοῦ κατορθώματος τούτου ἵνα καθαιρέσωσιν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς; Τὸ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἀνέβαλε τὸν ἀγῶνα, ὅτι ὑπεχώρησε μάλιστα μὲχρις Ἀδριανουπόλεως καὶ ὅτι ἐν διαστήματι δεκαπέντε ἡμερῶν ὁ στρατὸς ἀνοφελῶς παρατεταγμένος ἔπαθε πολλὴν φθορὰν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἕνεκα τοῦ θερινοῦ καύσωνος, ἔκ τούτου δὲ ἡ δυσαρτέσκεια αὐτοῦ ὑπερέβαλε πᾶν μέτρον. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς

Κωνσταντινούπολιν ἐτελοῦντο δεήσεις ὑπὲρ τῆς κατευδόμεως τῶν βασιλικῶν ὄπλων· καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν λιτανεύοντος τοῦ πλήθους μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων συνέβη γεγονός τι τὸ ὅποιον προσεπιμαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἀθυσμία τοῦ στρατοῦ εἶχε μεταδοθῆ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πρωτεύουσας καὶ ὅτι πάντες δὲν ἤλπιζον θεραπείαν τῶν πραγμάτων εἰμὴ ἐκ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀνεπαύετο πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ε΄, ὁ δαρνοστεφῆς υἱὸς τοῦ Λέοντος Γ΄. Τελουμένης λοιπὸν τῆς λιτανείας αἴγνης ἠνεώχθη μετὰ κτύπου ὁ τάφος τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ πλήθος ἀνθρώπων εἰσπυρῆσαντες ἐντὸς αὐτοῦ

Βασιλεὺς κοιμώμενος. Ὁ βασιλεὺς παρίσταται φέρον τὴν στολὴν αὐτοῦ. Παρατήρησις οἱ σταθάρια.
(Ἐκ χειρογράφου Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίων)

προσέπιπτον εἰς τὸ μνήμα ἐπικαλούμενοι τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἀνδρός καὶ ἀνακράζοντες· «ἀνάστηθι καὶ βοήθησον τῇ πολιτείᾳ ἀπολλυμένῃ». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ βία τοῦ τάφου ἀνοιχθεὶς ἐξελήφθη ὡς θαῦμα ὑπὸ τοῦ πολλοῦ ὄχλου, ἡσχισ δὲ νὰ διαφημίζεται ὅτι ὁ νεκρὸς ἀνέστη καὶ πορεύεται ἔφιππος ἵνα πολεμήσῃ τοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἑπαρχὸς τῆς πόλεως συνέλαβέ τινας τῶν κραυγασιάντων, κατηνάγκασεν αὐτοὺς διὰ τῆς βίας νὰ ὁμολογήσωσι τὴν ἀπάτην καὶ ἐπόμπευσεν ἔπειτα δημοσίᾳ. Καὶ προστίθει μὲν ὁ Θεοφάνης ὅτι πολλοὶ τῶν βλασφημησάντων ἦσαν κατὰ σχῆμα μόνον χριστιανοὶ τῇ δὲ ἀληθείᾳ πανβλασφημοὶ, ὠφελήθεντες ἐκ τῆς περιστάσεως ἵνα ἀπαιτήσωσι τοὺς ἀμαθεῖς καὶ μακαρίσωσιν ὡς προφήτην καὶ νικητὴν τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἠσπάετο διῆθεν τὴν ἀνατρεπτικὴν τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας κακοδοσίαν αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Θεοφάνης ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἅπας ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς ἐν μέρει ἀπέδιδον τὰς δημοσίας συμφορὰς εἰς τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπικράτησιν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, ἤτοι εἰς τὴν ἀνατροπὴν ὄλων τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Τούτων δὲ γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ στρατὸς ἐξηκολούθει ἀπρακτῶν περὶ Ἀδριανούπολιν καὶ πάσχων τὰ πάνδεινα, ἐνῶ ἀπ' ἑτέρου οἱ Βούλγαροι πλησιάζαντες εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀλλ' ἐπερίμενον τί ἤθελον πράξει οἱ ἀντίπαλοι. Τελευταῖον, μετὰ δεκαπέντε ἡμερῶν ἀνωφελῆ καὶ ἐπονείδιστον τάλαιπωρίαν, ὁ στρατηγὸς Ἀπλάκης, ὅστις ἤγε τὴν μίαν τοῦ στρατοῦ ἄκρην, τοὺς μαχε-

δόνας και τούς θρακισιανούς, ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Λέοντος προσῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα καὶ εἶπε μετὰ θάρρους· «ὥς πότε θέλομεν ἀπρακτεῖ ἐπὶ ματαῖοι καταστραφεόμενοι; τὸ κατ' ἐμὲ ἀπεφάσιμα πρῶτος ν' ἀρχίσω τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, καί, ἂν ἅπαντες συναγωνισθῶσι μετὰ προθυμίας, ἔχομεν βεβαίαν τὴν νίκην, διότι εἰμεθα δεκαπλάσιοι τῶν πολεμίων». Δὲν ἤξενύρομεν τί ἀπήντησεν ὁ βασιλεὺς· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οὔτε ἐπέτρεψε τὴν ἐκ παρατάξεως μάχην οὔτε ἀπηγόρευσεν αὐτὴν ὀριστικῶς· διότι τῶντι τῇ 22 Ἰουνίου ὁ Ἀπλάκης ἐξώρμησεν ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἤρχισε νὰ προσεγγίῃ εἰς αὐτοὺς οὐ μικρὰν φθοράν, καίτοι ὠχυρωμένους ὄντας. Δυστυχῶς ἐξ ὄλου τοῦ ἄλλου στρατοῦ δὲν ἐμμήθη τὸ παράδειγμα τοῦ γενναίου ἀνδρὸς εἰμὴ ὁ Λέων ὁ Βάρδας, ὅστις προσέβαλε συγχρόνως τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῆς ἄλλης ἄκρας μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ταγμάτων. Ὁ δ' ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενος βασιλεὺς μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ τῶν ξένων μισθοφόρων ἔμεινε κατ' ἀρχᾶς ἀργὸς τῶν γενομένων θεατῆς. Τὰ δύο προσβαλλόντα σώματα ἤθελον οὐδὲν ἦναι πιθανῶς ἀρκέσει ἵνα καταβάλωσι τοὺς Βουλγάρους, ἂν ὁ βασιλεὺς δὲν προσέθετεν εἰς τὸ ἀμάρτημα τῆς ἀπραξίης ἕτερον δεινότερον ἀμάρτημα. Ἄμα δὲ ὡς εἶδε τὰς πτέρυγας συμπλακείας ἠγανάκτησεν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι παρηκουσθήσαν αἱ διαταγαὶ αὐτοῦ καὶ ἔδωκεν ὁ ἀθλιὸς τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως. Ἡ περὶ τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης ἀγγελία κατετάραξε, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὰ ἀγωνιζόμενα τάγματα, καὶ πρῶτοι οἱ περὶ τὸν Ἀπλάκην ἠγοισαν ἐνδοξαῖοντες· ἐκ τούτου ὀφελούμενοι οἱ Βούλγαροι ἀντετάχθησαν γενναϊότερον πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ ἀπὸ ἀμυνομένων ἀπέβησαν ἐπιθετικοί. Τότε πολλοὶ τῶν μακεδόνων καὶ τῶν θρακισιανῶν, βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπ' ἐνὸς δεινῶς πιεζομένους καὶ ἀπ' ἑτέρου ὅπως ἐγκαταλειθθέντας ὑπὸ τοῦ κέντρου, ἐτρούπησαν ὡσαύτως εἰς φυγὴν· καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Ἀπλάκης, μένων πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον αὐτοῦ, ἠγωνίσθη μετὰ τῶν ὀλίγων ὅσοι ἐτήρησαν περὶ αὐτὸν τὴν τάξιν ν' ἀναγκασθῆ ἔτι τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ἔπλεον ἠφροσῶς ἐν τῇ ἀνίσῳ ταύτῃ πάλιν, πᾶσα δὲ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ διεσορπίσθη τότε τῆδε κάκεισε. Ὁ Κροῦμμος δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν θοῦραμον αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνόμιζεν ἐφ' ἕκαστον ὅτι πᾶσα ἡ φυγὴ ἐκεῖνη εἶναι προσποιητὴ καὶ ἐγένετο ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ παρασύρῃ αὐτὸν εἰς ἐνέδραν τινά· ἦθεν διέταξε τὴν παῦσιν τῆς διώξεως, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀπὸ τῆς ἄλλης ἄκρας ὁ Λέων ἐπιπολοῦσθε γενναίως ἐπιτιθέμενος. Ἐπὶ τέλους ὅμως καὶ ὁ Λέων μαθὼν τὴν ὑποχώρησιν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἄλοσχερὴ τροπὴν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐνόησεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιμείνῃ μόνος πλειότερον καὶ ἤρχισε νὰ ὑπενδίδῃ κατὰ μικρόν. Καὶ ἡ μὲν ὑποχώρησις πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἐγένετο ἐν τάξει, ἀλλ' οὐδὲν ἦν ἅμα ἀξιαμείνου αὐτῆς, ὁ Κροῦμμος προσδιορίσας μίαν τοῦ στρατοῦ μοῖραν πρὸς ἐπιτήρησιν τοῦ Λέοντος, ἐξαπέλυσεν ἀπάσας τὰς λοιπὰς δυνάμεις κατὰ τοῦ κέντρου καὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος. Ἡ διώξις πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀπέβη ἀκατάσχετος καὶ ἡ ζημία ἦν ἐπροξένησεν εἰς τὸν βασιλικὸν στρατὸν ἀνυπολόγιστος. Ἐπὶ ὧρας πολλὰς οἱ Βούλγαροι δὲν ἔπαυσαν συλλέγοντες ὅπλα, αἰχμηλότους, κτήνη, ἐλαφρωγόρησαν δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν, οὐδὲ ἔπαυσαν διώκοντες εἰμὴ ὅτι εἶδον τὰ ἔλεινα λείψανα τοῦ πολυαριθμοῦ τούτου στρατοῦ ζητήσαντα ἄστυον ἐντὸς τῶν τευχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Εἰς τὴν Ἀδριανουπόλιν εἶχεν εἰσελθεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ τῶν ξένων μισθοφόρων καὶ ὁ στρατηγὸς Λέων μετὰ τῶν ὑποχωρησάντων ἀνατολικῶν ταγμάτων. Ἐπειδὴ δ' ἅπαντα τὰ σώματα ταῦτα εἶχον πάθει μικρὰν ζημίαν, ὁ στρατὸς οὗτος, ἂν ἐπιτηδείως ἀναδιοργανοῦτο ἐντὸς τῶν τευχῶν τῆς πόλεως ἐκεῖνης, ἠδύνατο ἔτι ν' ἀναγκασθῆ καὶ νὰ καταστρέφῃ μάλιστα τοὺς εὐαρι-

θμοτότερος Βουλγάρος. Ἄλλ' ἐννοεῖται ὅτι ὁ Μιχαήλ, ὅστις ὑπεχώρησεν ἀμαχητί, ἐνῶ εἶχεν ἀκεραίαν τὴν ὅλην δύναμιν, οὐδὲ ἐφάντασθαι νὰ πράξῃ τι γενναίον μετὰ τὴν ὀλοσχερῇ διάλυσιν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος. Ἡ πρώτη ἐπιθεοῦσα αὐτῷ ἰδέα ὑπῆρξε νὰ παραιτήσῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν περὶ τούτου ἐπιθυμίαν αὐτοῦ διεκοίνουσεν ἀμέσως εἰς τοὺς στρατηγούς, προτείνας τὸν Λέοντα ὡς ἐπιτηδεϊότατον διάδοχον. Τούτου δὲ ἀρνηθέντος νὰ δεχθῇ τὸν βασιλείαν ὁ Μιχαήλ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεχώρησεν ἀνευ ἀναβολῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔφθασε κατεσκευασμένος μετὰ δύο ἡμέρας, παραπονούμενος ἀδιακόπως κατὰ τῶν ὑπηρεσίων καὶ κατὰ τοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι πάντες ἐξεπλήρωσαν τὸ καθήκον αὐτῶν ἐκτὸς αὐτοῦ. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀφικόμενος ἐπανελάβεν εἰς τοὺς περὶ αὐτῶν τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ ἀποθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ προκηρίσῃ ἕτερον βασιλεῖα. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ καλὸς κἀγαθὸς πατριάρχης Νικηφόρος, πολιτενόμενος ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅπως ὁ Ταράσιος εἶχε πολιτευθῆ ὡς πρὸς τὴν Εἰρήνην, προθύμως ἠσπασθῆ τὴν γνώμην ταύτην, παρατηρήσας πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς ὅτι, ἂν ὁ Μιχαήλ διορθεῖ ὁ ἴδιος τὸν διάδοχον, θέλει οὕτω σώσει τοὺλάχιστον ἑαυτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἢ μοναχικῇ μερίδι, ἥτις προσθάνετο ἑαυτὴν. κινδυνεύουσαν, καὶ ἡ φίλαρχος Προκοπία, ἥτις κατ' οὐδένα λόγον δὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ἀρχὴν, ἀπέτρεψαν τὸν ἀσθενῆ ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν μόνην συνουσίαν τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπόφασιν, παραιτούμενος ἐγκαίρως, ἀξιοκρεπῶς καὶ ἀσφαλῶς.

Ἐν τούτοις τὰ ἐν Ἀδριανουπόλει μείναντα σώματα ἅμα συλλέγοντα ἐκ τῆς πρώτης παραχῆς καὶ πληροσφορηθέντα τὴν ἐπονείδιστον τοῦ βασιλέως διαγωγὴν προέτειναν τὴν ὑπεράτατην ἀρχὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Λέοντα. Ὁ δὲ πάλιν ἀπεποιήθη ἀποβλέπων εἰς τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων καὶ τὸ πρὸς τοὺς βασιλεύοντας φυλάττων ὀρθὸν καὶ ἀνεπιβούλευτον. Μετὰ τινὰς ὁμοῦς ἡμέρας ἀπεδέχθη τελευταίον τὴν βασιλείαν, κατὰ μὲν τὸν Θεοφάνη, διότι ἔβλεπε τὸν ἔσχατον τῆς πόλεως κίνδυνον ἀπὸ τῶν ἐπερχομένων κατ' αὐτῆς Βουλγάρων, κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους χρονολογούς, διότι ὁ στρατηγὸς Μιχαήλ ὁ Τραυλὸς ἠπέκλεισεν αὐτὸν ὅτι θέλει τὸν φονεῖσαι, ἐὰν δὲν ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν συναγωνιστῶν. Ἄμα δὲ ἀποδεξάμενος τὴν ἀρχὴν ἔγραψε πρὸς τὸν πατριάρχην Νικηφόρον ἐκθέτων τοὺς λόγους δι' οὓς ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ τοῦτο, διαβεβαιῶν τὸν ἱεράρχην περὶ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ καὶ ἐξαπολύμενος τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἐπινεύσιν του, μετ' ὃ ἀνεχώρησε συναγαγόμενος τὸν στρατὸν πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, ὅπου ἔφθασε τῇ 10 Ἰουλίου. Πρὶν εἰσελθῆ εἶδε προσερχομένους ἅπαντας τοὺς ἐν τέλει καὶ τὸν πατριάρχην Νικηφόρον καὶ ἀνηγορεύθη αὐτῆς ὑπὸ τε τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων «ἐννομότατος βασιλεὺς Ρωμαίων» ἀναδειχθείς, λέγει ὁ Θεοφάνης. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι τῶν ἄλλων χρονολογῶν, οἵτινες ἅπαντες παριστώσι τὸν Λέοντα ὡς ἐπιβουλον τῆς ἀρχῆς ἄρπαγα, λέγουσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι ὁ πατριάρχης Νικηφόρος πρὶν ἀναχωρεῖσθαι αὐτὸν ἀπήτησε καὶ ἔλαβεν ὑπογεγραμμένον τόμον περιέχοντα τὴν δήλωσιν τῆς ἀκριβοῦς αὐτοῦ εὐσεβείας. Ὅλιγοὶ δὲ τινες, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ τὸν βίον τοῦ Νικηφόρου συγγραψῆς Ἰγνάτιος, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Λέων ἀπεποιήθη νὰ ὑπογράψῃ τὸν τόμον τοῦτον. Ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι μᾶλλον ἀξιοπίστοι, καθίσταται πρόδηλον ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὰ λοιπὰ εἶναι πολέμιοι τοῦ ἀνδρὸς τοῦλάχιστον ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐχει δὲ ἡ διεκρίνησις τοῦ γεγονότος τούτου σπουδαιότητά τινα, διὰ τὸν λόγον ὅτι, ἐπιχειρήσαντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Λέοντος τὴν τῶν εἰκόνων καθάραισιν, κατὰ μὲν τὴν γνώμην τῶν πλείστων χρονολογῶν ἀπέβη οὗτος ἐπιτοκός, κατὰ δὲ τὴν γνώμην ἐκείνων ὅσοι λέγουσιν αὐτὸν ἀποποιηθέντα νὰ ὑπογράψῃ τον

τόμον παρίσταται ὁ ἀνήρ ὡς ἐκ προοιμίου καὶ εὐκρινῶς ὑποδείξας ὅτι ἐσκόπει νὰ προκαλέσῃ μεταρρυθμίσιν τινα περὶ τὰ καθεαυτά τῆς Ἐκκλησίας.

Βυζαντινὴ αυτοκράτειρα
(Εἰκὼν βυζαντινοῦ χειρογράφου παριστάσα
τὴν Ἁγ. Ἐλένην ἐνδεδυμένην ὡς αἱ αυτοκράτειρα τοῦ θ' αἰῶνος)

Τὶ συνέβαιναν ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὰ βασίλεια, ὅπου ἀφήσαμεν πρὸ τινῶν ἡμερῶν τὸν Μιχαὴλ πρόθυμον μὲν ὄντα νὰ ἀποθέσῃ τὴν ἀρχὴν ἀποτραπέντα δὲ ἀπὸ τούτου ὑπὸ τῆς Προκοπίας καὶ τῆς κληρικῆς μερίδος; Ἀναγγελθείσης τῆς ἐπισήμον τοῦ Λέοντος ἀναγορεύσεως, ἡ Προκοπία καὶ οἱ ὀλίγοι αὐτῆς ὁπαδοὶ ἤξιον εἶοῦσι ὅτι πρέπει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀντισταθῶσιν, ὡσὰν ὑπῆρχε τρόπος ἀντιστάσεως καὶ ὡσὰν ἦτο ὁ Μιχαὴλ ἀνθρώπος ν' ἀντισταθῇ. Ὁ δὲ Μιχαὴλ βλέπων τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ πόθον ἐκκληρούμενον ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν Λέοντα τὰ βασιλικά σύμβολα, προέτιμῃ μάλιστα, ὡς βεβαιούσι, τὴν σύγκλητον ν' ἀπέιθῃ εἰς προῦπᾶντησιν τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἐπειδὴ ἡ Προκοπία ἔξω φρονῶν γενομένη καὶ οἷον ἐκβακχευθεῖσα «δεινὸν γε δεινόν, ἀνέκραξεν, ἅν ἡ τοῦ τυράννου Λέοντος σύζυγος περιβάλλῃ τὸν μαδίολον», δηλαδὴ τὸ βασιλικὸν ἱμάτιον, προσονομάσασα αὐτὴν καὶ Βάρκαν, ἣτις ἦτο, φαίνεται, λέξις ὕβριστική, καθαρποτική τῆς τιμῆς τῆς γυναικὸς ἐκεῖνης, ὁ Μιχαὴλ παραμυθίσας αὐτὴν διὰ φρονίμων λόγων ἀπήντησεν ὅτι «καλὸν τῇ τοῦ κυρίου δοκῆσαι συνέπεσθαι τὰ γινόμενα». Ἐνῶ δὲ οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν τοῖς βασίλεισι, εἰσῆλθεν ὁ Λέων διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως παραπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνευφημούμενος ἐπιησίασεν εἰς τὴν λεγομένην Χαλκῆν, ἣτοι τὰ προπύλαια τῶν ἀνακτόρων, προσεκύνησε τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀναστηλωθεῖσαν ὑπὸ τῆς Εἰρήνης εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν βασιλείων Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ Μιχαὴλ καὶ ἡ Προκοπία περιέμενον αὐτοῖσι μετὰ τῶν τέκνων αὐτῶν, ὡς ἂν ἤπλιζον ἀπροσδόγητόν τινα ἀντίληψιν· ἀλλ' ἤδη μαθόντες ὅτι ὁ Λέων διελθὼν τὰ προπύλαια πλησιάζει ἔκειραν ἀμέσως τὰς κεφαλὰς καὶ κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τὸν εὐκτήριον οἶκον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὸν κατονομαζόμενον Φάρον. Ὁ νέος βασιλεὺς προσ-

ηγήθη ἐπεικῶς πρὸς ἅπασαν αὐτὴν τὴν οἰκογένειαν, διότι οἱ τε γονεῖς καὶ τὰ τέκνα λαρόντες τὸ μοναχικὸν σχῆμα οὐδὲν ἔτερον, ὡς φαίνεται, ἔπαθον. Λέγεται μὲν παρὰ τοῦ ἀνωνόμου χρονογράφου ὅτι ὁ Λέων ἐστέρησεν αὐτοὺς τῶν ἀναγκαίων καὶ ἄλλας πολ-

ΟΙ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

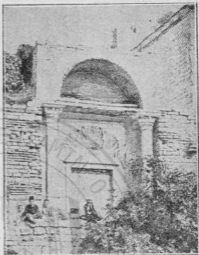
ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ

Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρὸς (Σύρος).....	717—741
Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Κοπρῶνιμος.....	741—775
Λέων Δ' ὁ Χαλροῦς.....	775—780
Κωνσταντῖνος.....	780—797
Ειρήνη ἡ Ἀθηναία.....	797—802
Νικηφόρος Α' ὁ Στρώγγιης.....	802—811
Σταυράκιος.....	811
Μιχαὴλ Α' Παγγαβὴ.....	811—813
Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος.....	813—820
Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλὸς.....	820—829
Θεόφιλος.....	829—842
Μιχαὴλ Γ' ὁ Μέθυσος.....	842—867

λὰς ἐπήνεγκεν αὐτοῖς θλίψεις, ἀλλ' ὁ Γενέσιος καὶ ἡ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Περφυρογεννήτου συγγραφεῖσα χρονογραφία βεβαιοῦσιν ἅπ' ἐναντίας ὅτι τακτικῶς καὶ διαφυλῶς ἐπῆρκει εἰς συντήρησιν αὐτῶν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἄνεσιν ζωῆς ἐπέτρειπε. Λέγεται ὡσαύτως παρὰ τινῶν ὅτι ἀμφότεροι οἱ υἱοὶ τοῦ Μιχαὴλ, ὁ τε Θεοφύλακτος καὶ ὁ Νικήτας, οἱ μετονομασθέντες Εὐστράτιος καὶ Ἰγνάτιος, εἰνοχίσθησαν· οὔτε ὁ Θεοφάνης ὁμοῦ

οὔτε ὁ Λέων ὁ γραμματικῶς ἀναφέρουσι τι τοιοῦτο· καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες τὸ ἀναφέρουσι τινὲς διαφωνοῦσι πάλιν πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν λέγοντες τὸν Εὐστράτιον οἱ δὲ τὸν Ἰγνάτιον ὑποστάντα τὸ πάθημα· ὥστε τὸ γεγονός εἶναι ἀμφισβητήσιμον καὶ τόσῳ μᾶλλον ὁσῶ ὁ λόγος ὃν ἀναφέρει ὁ Γλυκᾶς, ὅτι ὁ Λέων ἐφοβήθη μήπως οἱ νέοι ἐκεῖνοι γενήσῃσιν υἱοὺς δυναμένους ν' ἀναλάβωσι τὴν ἀρχὴν, εἶναι παντάπασιν ἀνυπόστατος. Τῷ ὄντι ὁ Λέων ἠδύνατο μᾶλλον νὰ φοβηθῇ αὐτοὺς τούτους τοὺς νέους, τοὺς ὁποίους ἀφῆκε ζῶντας, ἢ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Καὶ ἔπειτα διατὶ ἡ τοσαύτη ἐκεῖνῃ πρόνοια νὰ μὴ ἐλεταθῇ καὶ μέχρι τοῦ Μιχαὴλ, ὅστις ἦτο ἔτι ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἐπέζησε τριάκοντα καὶ δύο ὅλα ἔτη καὶ ἂν δὲν ἐμελλε νὰ ἴδῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικήταν ἢ Ἰγνάτιον, τὸν ἐν τῇ νεότητι λαμπρὸν ἡγεμόνα τῶν Ἰκωνάτων, δις πατριαρχεύσαντα, εἶδεν ὁμοῦς τὸν Λέοντα

Ἡ Χρυσὴ Πύλη

μετὰ ἔνδοξον ἑπταετὴ βασιλείαν δολοφονηθέντα, εἶδε τὰς πολυταράχους βασιλείας τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος, Μιχαὴλ τοῦ Γραυλοῦ καὶ Θεοφίλου τοῦ Μιχαὴλ. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ θεάματα δὲν ὑπῆρξαν ἐπιτήδεια νὰ ἐξεγείρωσι παρ' αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀρχῆς, ὑποτιθεμένου ὅτι τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐνεφώλευσέ ποτε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἐνῶ ἐπέπρωτο νὰ παρερευθῇ, τοῦ καιροῦ προαίοντος, εἰς τοσαύτας οἰκτρὰς τῆς τύχης μεταβολάς, εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκ πρώτης ἀμετηρίας ἄλλας ἔτι οἰκτροτέρας. Διότι, ὅτε ἔπεσον ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἔζη ἔτι ὁ Κωνσταντῖνος Σ', τὸ ταλαιπωρὸν ὅμα τῶν ἀγίων τῆς ἰδίας μητρὸς παθῶν, τὸ ὅποῖον ἤκουσεν, ἂν δὲν εἶδε, τὸν θάνατον τῆς Εἰρήνης, τὸν θάνατον τοῦ Νικοφόρου, τὴν καθαίρεσιν τοῦ Μιχαὴλ, καὶ ἐμελλε πρὸς τούτους ν' ἀκοῦσῃ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος. Ἐζη ἔτι ὁ κατὰ τοῦ Νικοφόρου στασιάζας Βαρδάνιος καὶ ἔζη ὡσαύτως ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ αὐτοῦ Νικοφόρου γενομένης συναμοσίας Ἀρσαβήρ, ὅστις ἦτο καὶ τοῦ Λέοντος πενθερός. Ὁμολογητέον ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς ἱστορίας σπανίως συναπαντῶσι τοσοῦτοι πρωταγωνισταὶ μεταβληθέντες εἰς θεατὰς, καὶ ὅτι, ἂν ὑπόσῃ τις παραμυθία ἐν τοιαύταις τοῦ βίου μεταβολαῖς, αἱ περιπέτεια εἰς τὸς ὁποίας παρευρίσκοντο οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἦσαν ἐπιτήδεια τῇ ἀληθείᾳ νὰ παράσχωσι τὴν παραμυθίαν ταύτην.

Ἐνταῦθα δὲ ἀπολήγει καὶ ἡ μεγάλη τοῦ Θεοφάνους χρονογραφία. Ἐλάβομεν ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ἐκδόσωμεν ἐπανειλημμένως τὰ τε ἐλαττώματα καὶ τὰ προτερήματα

τῆς χρονογραφίας ταύτης. Ὅσφ ὁμος μεγάλα καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς, οὐδὲν ἦττον τὸ ἔργον τοῦ Θεοφάνους θέλει εἶναι ἀείποτε βοήθημα πολύτιμον παντός τοῦ μελετῶντος τὴν μέχρη τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας. Οἱ κυριότατοι τῶν νέων ὁδηγῶν τοὺς ὁποίους ἀπὸ τοῦδε μέχρη τέλους τῆς παρουσίας περιόδου θέλομεν ἔχει εἶναι ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ὁ Ἰωσήφ Γενέσιος, ἢ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογραφία, ὁ Συμεὼν Μάγιστρος καὶ ὁ Γεώργιος Μοναχός, ὧν οἱ δύο πρῶτοι ἔγραψαν κατὰ τὴν ἐνάτην, οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ὥστε εἶναι πάντων πλησιέστεροι εἰς τὰ πράγματα. Δυστυχῶς οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἶναι μάρτυς ἀσφαλῆς, διότι πάντες ἦσαν πολέμιοι τῆς μεταρρυθμίσεως· τούτου δ' ἕνεκα διαστρέφουσι πολλάκις δεινῶς τὴν ἀλήθειαν. Ὅποσδήποτε ἀντιπαραβάλλοντες αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους, καὶ προτιμῶντες ἐκάστοτε τὰς πιθανωτέρας εἰδήσεις, καὶ ἐκτιμῶντες τὰ γεγονότα ἀνεξαρτήτως τῆς περὶ αὐτῶν ἐμπαθοῦς κρίσεως τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, καὶ ὠφελούμενοι ἐπὶ πᾶσιν ἐκ τινῶν ἀληθειῶν αὐτῶν, ἐκ διαλειμμάτων διαφεύγουσι τὸ ἔρκος τῶν ὁδόντων αὐτῶν, ἐπιχειροῦμεν τὴν ὅσον ἔσθιν ἀκριβεστέραν ἔξιτορήσιν τῶν ὑπολειπομένων τῆς μεταρρυθμίσεως χρόνων.

Θωρακίον τῆς Φιάλης τῆς Μεγίστης τοῦ Ἁγίου Ὁρους

Μοσαϊκά Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης

Τῇ 11 Ἰουλίου 813 ὁ βασιλεὺς Λέων ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως ἐφάνη ὅτι χεῖρ στιβαρὰ καὶ γενναία ἀνέλαβε τὴν τῶν πραγμάτων διεξαγωγὴν. Διαταγαὶ ἐδόθησαν ἵνα τὰ τείχη τῆς πόλεως φρουρηθῶσι νυκτὸς καὶ ἡμέρας, αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπεμελεῖτο τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παραγγελθέντων, περιπολεῖων καὶ διεγείρων τὸ θάρρος τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Κυριωτάτους συνεργοὺς εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ κράτους παρέλαβε τοὺς δύο ἀρχαίους αὐτοῦ συναγωνιστάς, τοὺς στρατηγοὺς Μιχαὴλ καὶ Θωμᾶν, προχειρισάμενος μὲν τὸν πρῶτον πατρικίον καὶ ἀρχηγὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ ἀνάδοχος γενόμενος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καταστήσας δὲ τὸν δεύτερον ἀρχηγὸν τῶν ξένων μισθοφόρων. Ἄλλὰ καὶ πρὸς Μανουὴλ τὸν πρωτοστράτορα τοῦ προκατόχου αὐτοῦ προσηνέχθη μετ' ἀληθοῦς μεγαλοφροσύνης. Ὁ πρωτοστράτωρ ἐκεῖνος ἦτο Ἀρμένιος, ὅπως καὶ ὁ Λέων, καὶ φίλος αὐτοῦ παλαιός. Τηρῶν δὲ τὸν ὄρκον ὃν εἶχε δώσει πρὸς τοὺς πεσόντας βασιλεῖς εἶχε μείνει μέχρι τέλους πιστός εἰς αὐτούς. Ὁ Λέων καλέσας τὸν Μανουὴλ ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς νὰ ἐλέγξῃ αὐτὸν ἕνεκα τῆς διαγωγῆς ταύτης. «Ὄχι ἔδει

σε, τῷ εἶπε, πρὸς τὸν κατ' ἑμοῦ ὀπλίζεσθαι πόλεμον, σύμβουλον τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Προκοπίας γεγόμενον». Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Μανουὴλ ἀπήντησε μετὰ θάρρους· «ἀλλ' οὐδὲ σὲ ἔδει κατὰ τοῦ ευεργέτου, ἔτι δὲ καὶ συντέκνου σου, χεῖρα ἀντάραι», ὁ Λέων, ἐπιμήσας τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, δὲν ἐδίστασε νὰ προχειρίσῃ αὐτὸν πατρίκιον καὶ στρατηγὸν τῶν Ἀρμενίων (1).

Μόλις ὅμως εἶχον παρέλθει πέντε ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος καὶ ὁ Κρούμμος ἐπερῆν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον νίκην τῆς 22 Ἰουνίου ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων ἀνέπασεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ συνελήρωσε τὸν στρατὸν δι' ἐπικούρων ἐκ Βουλγαρίας προσελθόντων, μεθ' ὃ ἐπιτρέψας εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπῆλθε μετὰ τοῦ πλείστου τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν. Ἐνταῦθα ἀφικόμενος τῇ 16 Ἰουλίου ἐτέλεσε θρησκευτικὴν τινα καὶ θριαμβικὴν πανήγυριν κατὰ τὰ ἔθη τῆς εἰδωλολατρείας, ἣν ἐπρόσβευε, καὶ τοῦ βαρβάρου βίου, ὃν διῆγεν ἔτι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο. Ἐθυσεν ἔξω τῆς Χρυσῆς Πύλης ἀνθρώπους καὶ κτήνη, ἔβρεξεν εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν, ἐρράντισε τὸν στρατὸν καὶ διηλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν παλλακίδων αὐτοῦ προσκυνούμενος καὶ ἀνευφημούμενος ὑπὸ τῶν ταγμάτων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην παρατηρήσας τὰ τεῖχη καὶ τὴν γενομένην πρὸς ἄμυναν αὐτῶν παρασκευὴν ἐπέισθη ὅτι δὲν δύναται νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν. Οἱ Βούλγαροι ἐγίνωσκον κάλλιστα τὰς συμφορὰς ἃς ὑπέστησαν οἱ μοαμεθανοὶ κατὰ τὰς δύο αὐτῶν πολιορκίας, καίτοι ἔχοντες οὐ μόνον περικτὴν δυνάμιν μεγάλην ἀλλὰ καὶ στόλον ἀξιόλογον καὶ μηχανὰς πολιορκητικὰς ἐπιτηδείας.

Ὁ δὲ Κρούμμος, ὅστις ἐσπεροῦτο παντάπασιν στόλου καὶ μηχανῶν, τοῦλάχιστον μηχανῶν ἱκανῶν νὰ καταβάλωσι τῷαυτὰ τεῖχη, ἐνόησεν ὅτι ἔχει ἔτι ὀλιγωτέρας πιθανότητας ἐπιτυχίας καὶ ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐλεηλάτησε τὰ περίεξ τῆς πόλεως καθυπέβαλε προτάσεις εἰρήνης, ἀπαιτῶν ἐτησίαν χρηματικὴν εἰσφορὰν καὶ μέγαν ἀριθμὸν ἱματισμῶν καὶ κορασιά τινὰ ἐκλεκτά, ἐπὶ δὲ πᾶσι τὴν ἀδειαν τοῦ νὰ ἔλθῃ ἔφιππος νὰ πῆξῃ τὸ δόρυ αὐτοῦ κατ' αὐτῆς τῆς Χρυσῆς Πύλης ὡς σημεῖον τῆς ὑποταγῆς τῆς πόλεως. Ὁ Λέων εὐρέθη εἰς δεινὴν θέσιν. Εἶχε μὲν προφθάσει νὰ καταστήσῃ δυσπρόδητον τὴν πόλιν, καὶ ὁπόσον κατέστησεν αὐτὴν ἀσφαλῆ ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Κρούμμος μὴ δυνάμενος νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν Χρυσὴν Πύλιν ἐζήτησεν ἀδειαν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἔλαβε καιρὸν ν' ἀναδιοργανώσῃ καὶ ν' αὐξήσῃ τὸν παραλόγιστα καὶ ἀκρωτηριασθέντα στρατὸν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δυνηθῇ μετὰ τίνος πιθανότητος ἐπιτυχίας ν' ἀγωνισθῇ ἐκ παρατάξεως. Ἀφ' ἐτέρου ἐνόμιζεν ἐπονείδιστον ν' ἀποδεχθῇ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Κρούμμου τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἦτο πεπεισμένος ὅτι ὁ πολέμιος οὗτος, καὶ ἂν συνωμολογοῦντο αἱ συνθήκαι τὰς ὁποίας προέτεινε, ἦθελεν οὐδὲν ἥττον δηρῶσαι πᾶσαν τὴν χώραν ἀπερχόμενος. Ἐν τῇ ἀμυχανίᾳ ταύτῃ κατέρυγεν εἰς ἐπιβουλήν, ἥτις κατ' ἑαυτὴν κρινόμενη ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ἀσύγγνωστος. Προσποιηθεὶς ὅτι δέχεται νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Κρούμμου προέτεινε αὐτῷ νὰ μεταβῇ εἰς χῶρον τινα μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν τειχῶν, πλησίον τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν κείμενον, ὅπου ἔμελλον νὰ ἐξέλθωσι καὶ οἱ τοῦ βασιλέως πληρεξούσιοι, ἵνα συνομολογήσῃσι καὶ ὑπογράψωσι τὰς συνθήκας. Δεξαμένου δὲ τοῦ Κρούμμου τὴν πρότασιν, τρεῖς

(1) Καὶ ἐνταῦθα πάλιν σύγκρισις Ἀρμενίων πρὸς Ἀρμενιοκρατορίας. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ διορισθῇ ὁ Μανουὴλ στρατηγός; Ἀρμενίων, ἀποῦ οὔτε ἡ Ἀρμενία ἦν τότε χωρὶς ὑποκειμένη εἰς τὸ κράτος οὔτε τὰ γένη αὐτὰ συγκείμενα ἐξ Ἀρμενίων ἐπηγογγ;

ἐνοπιοὶ ἄνδρες τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ διατάχθησαν νὰ κρυβῶσιν εἰς παρακειμένην τινὰ οἰκίαν ἵνα, ἅμα δοθῆ ἡμεῖον εἰς αὐτοὺς, ἐπιπέσωσι κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων καὶ φονεύσωσιν αὐτόν. Ὁ Κρούμμος προσήλθε μετὰ τῶν μόνων, ἦτοι τοῦ λογοθέτου αὐτοῦ, τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ τοῦ Κωνσταντίνου, "Ἐλληνας πρὸ πολλῶν ἐτῶν αὐτομολήσαντος πρὸς τοὺς Βουλγάρους, καὶ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου τούτου. Ἀντεπεξήλθον δὲ εἰς τὸν ὠρισμένον χώρον ἰσάριθμοι χριστιανοί. Ἄπαντες ἦσαν ἔφιπποι, ἀλλ' ἄσπολοι, καὶ ἀφιπτεύσαντες ἐκάθισαν κατὰ γῆς, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἐκράτει τὸν ἵππον τοῦ Κρούμμου ὀπισθεν αὐτοῦ κεχαλινωμένον καὶ ἐστρωμένον. Τότε ἤρχισεν ἡ συνδιάλεξις, καί, ταύτης γενομένης, εἰς τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ βασιλέως ἐποίησε τὸ συμπεφωνημένον σημεῖον ἀποσκεπασάς διὰ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλὴν. Ὁ Κρούμμος ὑπώπτευσεν ἀμέσως ἀπασιόν τι καὶ ἐγερθεὶς καὶ ἱππεύσας ἐτόσπη εἰς φυγὴν, ὁ δὲ στρατός, ὅστις ἔβλεπεν ἀπὸ τῶν τειχῶν τὰ πάντα, ἤρχισεν ἦδη νὰ κράζῃ «Σταυρὸς ἐνίκησεν». Τῷ ὄντι οἱ ἐνεδρευσάντες στρατιῶται ἐξορησάντες ἀπέλυσαν τὰ βέλη αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων ἔφθασε σφῶς εἰς τὸ ἴδιον στρατόπεδον, μόνος δὲ συνέληφθησαν οἱ τρεῖς αὐτοῦ σύντροφοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν λογοθέτης ἔθανατώθη παράνα ὁ δὲ Κωνσταντίνος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀπήχησαν αἰχμαλώτοι εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἡ διαγωγή τοῦ Λέοντος ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπῆρξε βεβαίως λυπηρά, καὶ τόσφ μᾶλλον ὅσφ ὁ ἀνὴρ δὲν ἐστερεῖτο οὔτε μεγαλοφροσύνης οὔτε χρηστότητος. Ἄλλ' ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὰς φοβεράς σφαγὰς, αἰχμαλωσίας καὶ ὀρῶσεις εἰς ἃς δὲν ἔπαινον ἐκτρεπόμενοι οἱ Βούλγαροι, τὰς ὑπ' αὐτῶν γενομένας ἐπανειλημμένες παραβιάσεις τῶν συνθηκῶν καὶ τὸν ἀγριὸν τρόπον καθ' ὃν προσνήχθη ὁ Κρούμμος πρὸς τὸν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πεσόντα Νικηφόρον, θέλομεν ἴσως ἐξηγήσει μέχρι τινὸς τὴν ἀλλοκοτον σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν ἧτις ἐπεκράτει τότε εἰς τὰς πρὸς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο σχέσεις.

Πρὸ πάντων ὅμως ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κρούμμος ἀπέβη εἴπωρ ποτὲ ἀγριώτερος. Ἐν τῇ ἀκμῇ ταύτῃ τῆς ὀργῆς διέταξε τὴν καταπυρπολίαν καὶ τὴν καταστροφὴν ὄλων τῶν περὶ τῆς πόλεως καὶ καθ' ἅπασαν τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλλαν τοῦ Βοσπόρου ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, παλατίων, οἰκῶν, ἐμπορείων, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον παρητήθη τῆς πολιορκίας καὶ ἀναζεύξας ὑπεχώρησεν. Εἶναι ἀληθές ὅτι, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Ἀωνόνιον καὶ τὸν ἀντιγράψαντα αὐτὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου Συμεῶνα Μάγιστρον, ἐπὶ ἔννεα μῆνας, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 813 μέχρι τῶν μέσων Ἀπριλίου 814, δὲν ἔπαινε πορθῶν καὶ λεηλατῶν τὴν Θράκην ὅτι ἐκυρίευσεν πάμπολλα φρούρια καὶ αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν ὅτι δὲν δέκωψε τὰς ὀλιεθρίας αὐτοῦ ἐπιδρομὰς οὐδὲ ἐν τῷ μέσφ τοῦ χειμῶνος, ὅστις συνέπεσε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο μαλακώτατος, καὶ ὅτι ἀπήγαγεν εἰς τὴν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου Βουλγαρίαν μακροθήματα πλήθη αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων. Ἄλλ' ἢ ἐξιστόρησις αὕτη τοῦ Ἀωνόνιου περιέχει πολλὰς ὑπερβολὰς. Ὁ Γενέσιος καὶ ἄλλοι χρονογράφοι ἐκθέτουσι τὰ πράγματα ὀλιγώτερον τραγικῶς καὶ πλὴν τούτου ὁ Ἀωνόνιος φεύδεται προδήλως περὶ κεφαλαῖωδη τινὰ γεγονότα. Καθὰ προείπομεν, ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ὁ Κρούμμος δὲν εἶχε πολιορκητικὰς μηχανὰς, δὲν εἶχε τοῦλάχιστον ἀποκρῶσας τοιαύτας μηχανὰς· τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν κατὰ Σεπτέμβριον ἐμὴ διὰ λιμοῦ, ὅτι δὲν εἶχε πολιορκήσει τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐν ἄρτι τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐπιστρατεῖαν λέγει ὁ Ἀωνόνιος αὐτὸν

Νόμισμα Λέοντος Ε΄
LEON EN CRISTO BACILEUS ROMEO.

κατασκευάσαντα ἐλεπόλεις, καὶ χελώνας, καὶ κριούς, καὶ σφαίρας, καὶ μοχλοὺς, καὶ βελοστάτας καὶ ἄλλα μηχανήματα. Τούτου δὲ τεθέντος, τεθέντος δηλαδή ὅτι κατὰ τὴν πρῶτην ἐπιδρομὴν ἐστρεφεῖτο πάντων τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐκπόρθησιν φρουρίων, πῶς πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅτε, καθ' ἃ πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἐγένετο διὰ λιμοῦ κύριος τῆς Ἀδριανουπόλεως, κατόρθωσεν ἐν τούτοις νὰ καταστρέψῃ τὰ φρούρια τοῦ Ἀθήρα, τῆς Σηλυβρίας, τῆς Δαώνης, τῆς Ραιδεστοῦ, τοῦ Ἄφρου καὶ πάντα τὰ φρούρια ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Πρὸς τούτοις ὁ Ἀνόνημος οὐδὲ ἀναφέρει μάχην πρὸς τοὺς Βουλγάρους, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι χρονογράφοι ἰστοροῦσιν ὅτι ὁ Κροῦμμος ἠτιθήθη ἐπὶ τέλους κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ βασιλέως· τούτου δὲ μάλιστα τοῦ γεγονότος ἢ ἀποσιώπησις ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἀνόνημος καὶ ὁ ἀντιγράψας αὐτὸν Συμεών, πνέοντες μῖσος ἄσπονδον κατὰ τοῦ ἀνορθωτοῦ τῆς μεταρρυθμίσεως, δὲν διατάζουσι νὰ διαστρέψωσι καὶ τὰ παρὰ πάντων ὁμολογούμενα πράγματα, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι δὲν ἐδίστασε νὰ ὑπερεξογκώσῃ τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τοῦ Κροῦμμου δημοσίας, ἀλώσεις καὶ αἰχμαλωσίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστήσῃ μισητότερον τὸν Λέοντα, ὅστις οὐδὲν δῆθεν ἔπρατε πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ τόπου ἀπὸ τοιαύτας συμφορᾶς. Τὸ ἀληθές ἐστὶν ὅτι ὁ Λέων, ἀφοῦ ἐξησφάλισεν τὴν πρωτεύουσάν καὶ ἀπεποιήθη νὰ υπογράψῃ συνθήκας ἐπινοειδίους, ἀνέβαλε μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ ἐπομένου ἔτους νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους, διότι ἠσθάνετο ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκβασίν τῆς μάχης ἤτις ἐμελλε νὰ συγκροτηθῆ ἔξηρτάτο ἡ τύχη τοῦ κράτους, καὶ δὲν ἠθέλει νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν τύχην ταύτην πρὶν ἢ παρυσκευασθῆ ἀποχωρόντως. Ὁ στρατὸς τὸν ὁποῖον παρέλαβε παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ἦτο καθ' ὁλοκλήριον παραλελυμένος ἠθικῶς τε καὶ ὄγκως. Ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἔκλυσις, ἀδαιεῖται πρὸς προαγομένη κατὰ τὴν διετὴ περίου προηγουμένην βασιλείαν, ἐκωρυφώθη μετὰ τὴν οἰκτράν περὶ Ἀδριανουπόλεως μάχην. Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ταύτην διεσκοραίσθη τὸ τρίτον τοῦ στρατοῦ, τὰ δὲ ἐπακολούθησαντα γεγονότα, ἡ καθαιρέσις τοῦ βασιλέως, ἡ ἀναγόρευσις βασιλέως ἑτέρου, ἢ ἐν τῇ χώρᾳ παρουσίας τοῦ νικηφόρου στρατοῦ τῶν πολεμίων, δὲν ἦσαν ἐπιτηδεῖα νὰ ἀσφίξωσι τοὺς δεσμοὺς τῆς πειθαρχίας, ὥστε κατὰ τὴν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως εἰς Κωνσταντινούπολιν πορείαν τοῦ Λέοντος διελύθη πηλανάτα καὶ τὸ ἕτερον τοῦλάχιστον τρίτον τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων ὁ Λέων ὄφειλε πρὸ πάντων νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν στρατολογίαν. Οἱ πλείστοι τῶν νεοσυλλέκτων ἦσαν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς Θράκης φεύγοντες τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων κατέταχθησαν εἰς τὸν στρατόν. Ἡ πρώτη αὕτη τῆς ἀναπληρώσεως αὐτοῦ ἐργασία ἀπῆτησεν ἀναγκάως χρόνον οὐ μικρόν. Ἐπειτα ὁμοῦ ἐδέησε νὰ γυμνασθῶσιν οἱ νεοσύλλεκτοι καὶ νὰ ἐμπνευσθῆ εἰς τὸν νέον στρατὸν τόλμη καὶ πεποιθήσις, ὧν ὅπως ἐστρεφόντο τὰ λείψανα τοῦ προηγουμένου. Ταῦτα δὲ πάντα ἐξηγοῦσιν ἀρκούντως διατὶ ὁ Λέων ἀνέβαλε μέχρι τοῦ ἐπομένου ἔαρος τὴν κρίσιμον ἐκστρατείαν.

Τότε ἀνηγγέλη ὅτι ὁ Κροῦμμος παραλαβὸν ἐπικουρίας ἰσχυρᾶς Σλαίων καὶ Ἀβάρων καὶ κατασκευάσας ποικίλας πολιορκητικὰς μηχανὰς ἠτομαίετο νὰ προσβάλῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου τὰ τεῖχη ἦσαν μᾶλλον εὐπόρθητα. Ὁ Λέων διέταξεν ἀμέσως τὴν κατασκευὴν νέας τάφρου καὶ νέου τείχους πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως. Ἐνταῦτ' ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς ἐξεστράτευσεν πρὸς τὴν Μεσημβρίαν, ὅπου ἤξευρε συγκεντρωθείσας τὰς δυνάμεις τῶν πολεμίων ἵνα ἀγωνισθῆ ἐκ παρατάξεως πρὸς αὐτούς. Ἀφικόμενος περὶ τὴν πόλιν ταύτην ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του οὐ μακρὰν τῶν Βουλγάρων εἰς θέσιν ὀχυρὰν, ἣν κατέστησε διὰ τῆς τέχνης ἐπὶ ὀχυροτέραν, καὶ ἐφρόντισεν νὰ ἔχη πολλὴν τροφὴν διαφίλειαν. Οἱ πολέμιοι ἐξ ἑναν-

τίας ἔπαθον μετ' ὀλίγον δεινὴν κατὰ τοῦτο στέρησιν, διότι αἱ μὲν πλησιέσταται χώραι εἶχον ἐρημοθῆ ἄποτρωο δὲ δὲν ἐτόλμων νὰ προέλθωσιν εἰς ἀναζητήσιν ἐπιτηδείων. Ἐντεῦθεν ἐπεκράτησε παρ' αὐτοῖς πολλὴ ἀθυμία, ὅπερ πληροφορηθεὶς ὁ Λέων ἀπεφάσισε νὰ καταφέρει εἰς αὐτοὺς πληγὴν καιρίαν. Τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἀπριλίου, παραλαβὼν τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ καὶ μὴ διακινώσας τὸ βούλευμα εἰμὴ εἰς εὐαρίθμους τινὰς καὶ πιστοτάτους ἀξιωματικούς, καταλαμβάνει εἰς τὰ νῦα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ὑψομὰ τι εἰς τρόπον ὥστε παρέμενεν ἀφανὴς εἰς τοὺς πολεμίους. Τὴν ἐπιούσαν, διαδοθέντος ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀνεχώρησε, πάντες, χριστιανοὶ τε καὶ Βούλγαροι, ἐνόμισαν ὅτι πτοηθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὅθεν οἱ μὲν χριστιανοὶ ἐταράχθησαν σφόδρα οἱ δὲ Βούλγαροι ἐξετράπησαν εἰς ὑπέρομετρον θάρρος καὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν εἶχον εἰμὴ νὰ ὀρμήσωσι κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἵνα γίνωσι κύριοι αὐτῶν. Ἐνῶ ὅμως τὸ ἑσπέρας τῆς 13 ἀμερίμνος καὶ ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ διέτριβον ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν, ἀναβαλόντες εἰς τὴν ἐπαύριον τὴν ἐπίθεσιν, ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἐπιπίπτει αἰφνης ὁ Λέων ἐκ τοῦ ἐπικαιροῦ χώρου ὃν εἶχε καταλάβει καὶ ἐπάγεται εἰς αὐτοὺς ἀληθῆ παναλωθρίαν. Μάχη σχεδὸν δὲν ἐγένετο ἀλλὰ σφαγὴ ἀδιόκοπος. Ὁ Λέων εἶχεν ἀπαγορευθεὶς νὰ λαμβάνωνται ἀιχμάλωτοι· καὶ αἱ τοὶ οἱ παῖδες καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐθανατώθησαν, ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κρούμμου, ὅστις ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησεν ἐκ τῆς πληγῆς ἣν ἔλαβε κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην νύκτα, εἴτε ἐξ ἀποπληξίας εἴτε ὑπὸ τῶν ὑπάρχον ἀπαγχονισθεὶς, διότι καὶ οὕτω καὶ οὕτως ἀναφέρεται τὸ πρᾶγμα. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε τροπαιχὴ ὥστε ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα, καθάπερ βεβαίω ἢ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογραφία, «οἱ αἱ ἐκεῖσε διαβιβαζόμενοι τῶν Βουλγάρων τὴν κεφαλὴν ἐπισκίοντες δακτυλοδεικτοὺσι καὶ λήθην λαμβάνουσι τὸν τότε καιρὸν οὐδαμῶς». Ὁ δὲ βουνὸς ἐκείνος ἐπανομιμήθη βουνὸς Λέοντος. Ὁ βασιλεὺς ἐπανῆλθε τροπαιχὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν τῷ ᾧμα διεδήλωσε διὰ προκηρῦξεως εἰς ἅπαν τὸ κράτος τὸ κατορθώμα. Καὶ εἶχε τῇ ἀληθείᾳ δίκαιον νὰ μεγαλοφρονῇ ἐπὶ τῷ ἔργῳ. Ἐν διαστήματι μῆς καὶ ἡμισίας ἑκατονταετηρίδος οἱ Βούλγαροι διετέλουν ἀπειλοῦντες καὶ πολλαῖς λεηλατοῦντες τὸ κράτος. Ναὶ μὲν εἶχον περιστάλῃ ἐπὶ Λέοντος Γ' καὶ νικηθῆ πολλὰς ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' ἀλλ' οὐδέποτε τοσοῦτον ὀλοσχερῶς ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ἀνακύψωσι, κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν δὲν ἔπαυσαν σχεδὸν ἐπαγόμενοι συμφορὰς δεινοτάτας εἰς τοὺς χριστιανούς. Νῦν δὲ ἐν μάχῃ μᾶ ἔπαθον καταστροφὴν ἐξ ἧς τὰ πρᾶγματα μετέβαλον ἐντελῶς ὄψιν. Οὐ μόνον πάντες οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν ἐθρεβέντες ἀιχμάλωτοι ἠλευθερώθησαν καὶ πάντα τὰ λάφυρα περιέπεσον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν καὶ αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Αἰμου καταληφθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν χώραι καὶ πόλεις ἀνεκτήθησαν ἀλλ' ὁ διαδεξιόμενος τὴν ἀρχὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρούμμου ἔσπευθε νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν βασιλεῖα ἀνακοχὴν τριακονταετῆ. Διὰ δὲ τὴν φθορὰν ἦν ἔπαθον καὶ τὸν τρόμον ὃν ἠσθάνθησαν καὶ πολὺ μετὰ τὴν προθεσίαν ταύτην ἐπὶ ἐβδόμημοντα καὶ πέντε περίου ἐνιαυτούς, οἱ Βούλγαροι, ἐκτὸς μικρᾶς τιнос περὶ τὸ 852 ἐχθροπραξίας, δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἄρῳσιν ὄπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν χριστιανῶν. Ὁ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογράφος καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἐν βίῳ Νικηφόρου τοῦ πατριάρχου λέγουσιν ὅτι οἱ ὄρκοι οἱ γενόμενοι ἐπὶ τῆς εἰρήνης ταύτης ἐτελέσθησαν διὰ τρόπον παραδόξου. Τὰ συναλλαττόμενα μέρη δὲν ὤμοσαν ἕκαστον κατὰ τὰ ἔθη τῆς ἰδίας θρησκείας ἀλλὰ τὰνάπαλιν ὁ μὲν βασιλεὺς τῶν χριστιανῶν κατὰ τοὺς τύπους τῆς βουλγαρικῆς εἰδωλολατρείας, ὁ ἔστιν ἐπιχῦσας κατὰ γῆς ὕδωρ ἐκ κύλικος καὶ ἀναστρέψας ἱσπὼν ἐπιστάγματα καὶ ὑψώσας χόρτον καὶ διὰ πάντων τούτων ἐαυτὸν ἐπαρώμενος, οἱ δὲ Βούλγαροι κατὰ τοὺς τύπους τῆς χρι-

στιανικῆς πίστεως, ὃ ἔστιν ἐπιβέντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἡμετέρων θεῶν συμβόλων καὶ κατὰ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπομόσαντες. Δὲν ἠξέυρομεν μέχρι τίνος ταῦτα πάντα εἶναι ἀληθῆ, διότι οἱ ἄλλοι χρονογράφοι οὐδὲν τοιοῦτο λέγουσι καὶ διότι ὁ Κεδρηνός, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὸν Ἰγνάτιον ἀναφερόμεντα, προστίθειν ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ κύνας ἐπεκαλέσατο μάρτυρας τῶν συνομολογηθέντων (1), ἀλλ' ὅπως ἴσως καὶ ἂν ἐτελέσθησαν οἱ ὅρκοι τὸ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπὶ μακροτάτον χρόνον ἀφῆκαν ἤσυχον τὸ κράτος. Καὶ ἐπειδὴ συγχρόνως ἡ Σικελία, ἥτις πρό τίνος καιροῦ προσεβάλλετο ὑπὸ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Ἀράβων, ἀπηλλάγη πάσης ἐξ αὐτῶν ἐνοχλήσεως διὰ τῆς συμμαχίας τοῦ βασιλέως Λέοντος μετὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀφρικῆς, πολεμίων ὄντων πρὸς τοὺς ἐν Ἰσπανίᾳ ὁμοθρήσκους, βαθεῖα ἐπεκράτησεν ἀπανταχοῦ εἰρήνην, ἐξ ἧς ὠφελούμενος ὁ Λέων ἐπεδόθη ἀνεκδότως εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐπὶ τριᾶκοντα ὅλα ἔτη πολυειδῶς ἐκλυθεῖσης ἐσωτερικῆς διοικήσεως.

Λέγομεν ἐπὶ 30 ὅλα ἔτη, διότι ἡ παραλυσία ἐκείνη, ἀρξαμένη ἀπ' ἧς ἐβασίλευσεν ἡ Εἰρήνη, δὲν ἔπαυσε κυρίως εἰπεῖν καταβιβρώσκουσα τὰ σπλάγχνα τῆς πολιτείας μέχρι τῆς τοῦ Λέοντος Ε' ἀναγορεύσεως, καίτοι ἐν τῇ μεταξὺ βασιλεύσαντος τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Νικηφόρος ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ εἶναι καὶ ἐν μέρει συνεπλήρωσε τοὺς θεσμοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἀδιαλείπτως σχεδὸν περισπώμενος ὑπὸ τῶν μωαμεθανικῶν καὶ τῶν βουλγαρικῶν πολέμων καὶ ὑπὸ ἐσωτερικῶν στάσεων καὶ συνομοσιῶν δὲν ἠδύκωρε νὰ ἐκτελέσῃ σπουδαίως τοὺς σωτηρίους ἐκεῖνους θεσμοὺς. Ὁ δὲ Λέων ἀνεπέσωσε ἥδην τὸ κύρος αὐτῶν καὶ τὴν ἰσχύν, ἀπεμάκρυνε τῶν πραγμάτων τὴν κληρικὴν μερίδα, εἰσήγαγε περὶ τὰ καθέκαστα τῆς διοικήσεως πνεῦμα χρηστότητος καὶ δικαιοσύνης καὶ ἐν γένει ἐβάδισεν ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἀρχηγέτου τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τοῦ νιῦ ἀυτοῦ Κωνσταντίνου Ε'.

Τρία τινὰ ἐπέστησαν ἰδιαζόντως τὴν προσοχὴν του, ἡ διεξαγωγὴ τῆς δικαιοσύνης, ἡ διαχείρισις τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὁ ὄργανισμὸς τοῦ στρατοῦ. Οὐδέποτε ὁ στρατὸς καθυπεβλήθη εἰς πειθαρχίαν αὐστηροτέραν· ὁ Λέων αὐτὸς ἄγων καὶ γυμνάζων αὐτὸν ἐγίνωσκε τὴν ἀξίαν ἐκάστου στρατιῆου καὶ ἐκάστου ἀξιωματικοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ταύτην ἐβράβευεν ἢ ἐτιμῶσει. Ἡ ἀδυσώπητος αὕτη δικαιοσύνη καὶ ἡ πεποιθῆσις ἦν ἐνέπνεεν εἰς τοὺς συναγωνιστάς, διὰ τε τὰ ἀρχαῖα κατορθώματα καὶ ἔνεκα τῶν προσφάτων περὶ Μεσημβρίαν ἄθλων, συνέτελεσαν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀγαπητὸν παρ' αὐτοῖς, ἐκορύφωσε δὲ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἢ ὑπ' αὐτοῦ ψηφισθεῖσα αὐθις καθαιρέσις τῶν εἰκόνων, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον θέλομεν εἶπει πλείοτερα καὶ ἦν ὁ στρατὸς κατήντησε νὰ ὑπολαμβάνῃ ὡς τὸ ἀσφαλέςτατον ἐχέγγυον τοῦ θριάμβου τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ Λέων ἐφημιζετο ὡς χρημάτων κρείσσω

(1) Ἡ κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Κεδρηνοῦ γενομένη ἐπίκλησις τῶν κυνῶν ἀνῆκει πάντως εἰς τὸν μωσαρὸν τρόπον τῆς ἐν συνθήκαις ὀρκωμοσίας τὸν εἰθιμένον τότε παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις ἔτι Βουλγάροις. Παράδειγμα τούτου παρέχουσι οἱ Κουμάνοι καὶ οἱ Φράγκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ φράγκου αυτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουίνου Β' μεταξὺ Φράγκων καὶ Κουμάνων γενομένης συνθήκης συμμαχίας, ὅτε ὁ Βαλδουίνος καὶ ὁ πρωτοπυργεὺς αὐτοῦ *Narjot de Toucy* καὶ οἱ ἄλλοι φράγκοι μεγαστᾶνες ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν βαρβάρων ἐκείνων οὐ μόνον ἀνοίξαντες τὰς ἀρτηρίας αὐτῶν καὶ ἀναμίξαντες τὸ αἷμα ἀλλήλων καὶ τὸ κράμα τοῦτο μετὰ ὕδατος καὶ οἴνου ἔπιον ἐξ αὐτοῦ ἀλλ' εἶτα καὶ κύνας καταμελίσσαντες καθυπόσθησαν ἀλλήλων τὴν τοῦ καταμελίζομένου κυνὸς τύχην ἐὰν ἤθελον ἀθετήσαι τὰς γινόμενας συνθήκας (Id. Schlosser, Weltgeschichte τόμ. 7 σελ. 184).

καί ὡς διαχειριστῆς φειδωλῶς τοῦ δημοσίου πλοῦτου, δι' ἧσπερ ἠδυνήθη ν' ἀνεγείρῃ ἐκ βάθρων ὅλας τὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης ὅσα κατεστράφησαν ἐκ τῶν προηγουμένων βουλαγαρικῶν ἐπιδρομῶν, νά περιποιηθῇ νέαν ζωὴν εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καί τὴν ἐμπορίαν καί ν' αὐξήσῃ οὕτω τοὺς πόρους τῆς πολιτείας.

Ἐξαιρέτως ὁμως θαυμάζεται ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ. Περιπερνούμενος τὰς ἐπαρχίας ἀνεκάλυπτε καί ἐτιμῶρει ἰδιογνομόνως καί ἀνηλεῶς τὰς καταχορήσεις. Εἰδήμων δὲ ὢν τῶν νόμων προήδρηνεν ἐνίοτε αὐτοπροσώπως τῶν δικαστηρίων τῆς πρωτεύουσας.

Ἄλλὰ καί ἐνταῦθα πολὺ λάκις ἔνεμεν αὐθεκίστως δικαιοσύνην. Οἱ χρονογράφοι διηγοῦνται ὅτι ἐξερχομένου αὐτοῦ ποτὲ τῶν ἀνακτόρων ἐπιλήσιασεν ἄνθρωπος καί ἐπέδωκεν ἀναφορὰν δι' ἧς παρεπονεῖτο ὅτι ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἠρπάγη πρὸ καιροῦ ὑπὸ τινος τῶν συγκλητικῶν, ὅτι ἐνεκάλεσε τὸ ἀνόμημα εἰς τὸν ἑπαρχον, ἀλλ' ὅτι οὐδεμιᾶς ἠξιώθη παρὰ τούτου δικαιοσύνης.

Ὁ βασιλεὺς διέταξεν ἀμέσως ἓνα τῶν θεραπόντων νά καλέσῃ τὸν ἑπαρχον καί τὸν ἐγκαλούμενον εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπου, εἶπε, θέλει νά εἴρῃ αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἀναφερομένου ὅταν ἐπαπέλθῃ.

Ἐπιστρέψας δὲ προσήγαγε καί τοὺς τρεῖς ἐνόπιόν του, καί πρὸ πάντων ἐκάλεσε τὸν ἐγκαλούμενον νά ἐπαναλάβῃ τὴν κατηγορίαν. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ὁ ἐγκαλούμενος ἠδυνήθη ν' ἀρνηθῆ τὴν πρᾶξιν οὔτε ὁ ἑπαρχος νά μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι οὐδὲν ἔπραξε πρὸς τιμωρίαν αὐτοῦ, τοῦτον μὲν ἔπαυσεν ἀμέσως τοῦ ἀξιωματος τὸν δὲ ἔνοχον ἐτιμῶρησεν ὡς μοιχόν.

Ἡστυατικὴ αὕτη διαδικασία δὲν συμβιβάζεται βεβαίως μὲ τὰς παρούσας ἡμῶν περὶ διαχειρίσεως τῆς δικαιοσύνης ἰδέας καί ἴσως ἐνίοτε ὁ Λέων ἐπέβαλλε ποινὰς ὑπερβολικὰς, ὡς βεβαιοῦσιν οἱ χρονογράφοι, ἂν δύναται νά λογισθῶσιν ἀξιοί πίστεως· ἀλλ' ἡ κατάχρησις, ἡ καταπίεσις, ἡ ἀδικία εἶχον τοσοῦτον ὑπερεκχειλίσαι ὥστε ἡ ὑπερβολὴ τῆς αὐστηρότητος εἶχε καταντήσῃ δεινὸν ὀλγώτερον τῆς ὑπερβολικῆς ἐπιεικειᾶς. Ὅπως δὲ πρέπει νά ἦτο ἡ τοῦ Λέοντος ἀρετὴ, ὅτε βλέπομεν τὸν ἔχθιστον αὐτῷ Γενεσίον ἀνακράζοντα σούτος δὲ Λέων ὁ βασιλεὺς, κἂν δυσσεβῆς, ἀλλὰ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἦν ἀντιληπτικώτατος ὡς μηδὲν τῶν ὀνησιφόρων παραλιμπάνειν ἀπρόοπτον, ὡς καί μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν Νικηφόρον τὸν πατριάρχην τοιαῦτα εἶπειν, ὡς ἄρα ἡ πολιτεία Ῥωμαίων, κἂν δυσσεβῆ, ἀλλ' οὐν γε μέγαν προμηθευτὴν ἀπολώλεκεν». Τὰ αὐτὰ ἀπαρallάκτως λέγει καί

Σφραγίδες τῶν κομμερκίων

Τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης

Τοῦ Ἑλλησπόντου

Τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος

τὴν αὐτὴν τοῦ Νικηφόρου κοίσιον ἐπαναλαμβάνει ὁ Κεδρηνός, ἡ δὲ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ ἀοιδίου πατριάρχου τιμᾷ τόσῳ μᾶλλον τὸν τε δι' αὐτῆς ἐγκωμιαζόμενον καὶ ἑξαιρέτως τὸν ἐγκωμιάζοντα ὄσῳ οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες περιήλθον δυστυχῶς εἰς δεινὴν ἀμοιβαίαν ρῆξιν, καθ' ἣ πρόκειται νὰ ἱστορήσωμεν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχε συμβῆ πάλιν βαθμηδὸν νέα εἰς τὰ πνεύματα τροπή. Ἐνθ' μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Δ' ἡ μερὶς τῆς ἄκρας μεταρρυθμίσεως εἶχεν ἐντελῶς σχεδὸν διαλυθῆ, γυν βλεπομέν αὐτὴν αὖθις προκύπτουσαν εἰς μέσον καὶ ἀποβαίνουσαν ἰσχυροτάτην. Τὴν μεταβολὴν ταύτην παρήγαγεν ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθούσα ἀποτυχία τῆς μετρίας μεταρρυθμίσεως. Ἐπὶ μὲν τῆς Εἰρήνης πολλοὶ τῶν νεοτεριστῶν, ἀποβλέποντες εἰς τὸ ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ ἔθνους ἀπεδοκίμαζε πᾶσαν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά καινοτομίαν καὶ ἐκ τούτου ἀπελιπθέντες περὶ τῆς ὀλοσχεροῦς ἐφαρμογῆς τῶν δοξασίων αὐτῶν περιήλθον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἔπρεπε ν' ἀφίσωσιν ἄθικτον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα καὶ νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὴν ἄλλην μεταρρυθμίσειν τ' ἀνάπαλιν δὲ νῦν πεισθέντες ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ παραχώρησις ἐκείνη εἰς οὐδὲν ὠφέλησε καὶ ὅτι οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν ἅμα ἐπιτυχόντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν παλινόρθωσιν ἐζήτησαν νὰ ἐπαναγάγῃ μετ' αὐτῆς καὶ ὅλας τὰς ἀρχαίας καταχρήσεις ἤρχισαν ἐκ νέου νὰ πρεσβεύωσιν ὅτι ἡ τύχη τῆς τοῦ κράτους ἀναμορφώσεως εἶναι ἀναπασπαστως συνδεδεμένη μετὰ τῆς καταργήσεως τῶν εἰκόνων καὶ ὅτι ἡ μεταρρυθμίσις δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὐδοκίμησῃ ὀριστικῶς εἰμὴ ἐὰν ἐπιβληθῆ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ δοξασία αὕτη ἐπεκράτησε μὲν κατὰ τὸ σύνθετος ἑξαίρετως εἰς τὸν στρατὸν ἀλλ' ἐπηρεάσθη καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, τὸ δὲ παραδοξότερον, καὶ ὑπὸ μοναχῶν οὐκ ὀλίγων. Αὐτοὺς ὁ Λέων, ὡς ἀνήκων ἐκ πρώτης νεότητος εἰς τὸν στρατὸν, εἶχε τὰς πεποιθήσεις ἐκείνας καὶ ὁ ἀνώγυμος χρονογράφος βεβαίως ὅτι ὁμιλῶν ἅμα βασιλεύσας πρὸς τοὺς ὁμόφρονας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐσυμπέρανε ὅτι ἡ καχεμία αὐτῶν ἀφορμὴν εἶχε τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν καὶ εἰς ἀπόδειξιν προσεπέφερεν ὅτι ὅσοι βασιλεῖς ἐδέξαντο καὶ προσεκύνησαν αὐτὰς ἀπέθανον οἱ μὲν ἐκδιωχθέντες οἱ δὲ ἐν πολέμῳ πεσόντες, μόνον δὲ οἱ μὴ προσκύνησαντες αὐτὰς ἰδίῳ θανάτῳ ἕκαστος εἰς τὰ βασίλεια ἐτελεύτησε καὶ μετὰ δόξης προσκομισθεὶς εἰς τὰ τῶν βασιλέων κοιμητήρια ἐτάθη ἐν τοῖς Ἀποστόλοις (δηλαδὴ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων). Ἄλλ' ἐνθ' ὁ βασιλεὺς Λέων τοιαῦτα ἐπρέσβευε περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ ἐφαρμοθῇ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, ἐδίστασεν ἐπὶ μακρόν, ὅπως πάσαι ποτὲ ὁ Λέων Γ', οὐδ' ἐνέδωκεν εἰμὴ ὅτε ἐπεισθῆ ὅτι ἡ ἀνάγκη εἶναι ἀναπόδρατος.

Δύο πρὸ πάντων ἄνδρες ἀναφέρονται ὡς ἐπενεργήσαντες πολὺ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὁ Θεόδωτος Μελισσηνός καὶ ὁ Ἰωάννης Γραμματικός. Ὁ τῶν Μελισσηνῶν οἶκος ἦτο εἰς ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν Κωνσταντινούπολει, ὁ δὲ Θεόδωτος ἦτο υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Μελισσηνοῦ, ἀδελφοῦ τῆς Εὐδοκίας ἐκείνης ἦν συνεζεύχθη εἰς τρίτον γάμον ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ἐξ ἧς ἐγέννησε τοὺς πέντε υἱούς, τῶν ὁποίων τὴν τραγικὴν τύχην ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ παρακολουθήσωμεν ἐπὶ Εἰρήνης καὶ Μιχαὴλ τοῦ Ραγκαβέ. Ὁ Θεόδωτος λοιπὸν ἦτο ἀνεμῖος ἐκ κηδεστίας ἐνὸς τῶν μεγάλων προμάχων τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ πρῶτος ἐξάδελφος τῶν ταλαιπώρων αὐτοῦ γόνων, ὧν τὸ ὄνομα, καὶ ἀφοῦ ἐτυφλώθησαν, δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον χρησιμεῖον ὡς σημαία εἰς πᾶν κατὰ τῆς μοναχικῆς φατρίας κίνημα. Ἄλλ' ὁ Θεόδωτος, καίτοι ὦν τοσοῦτο στενὸς αὐτῶν συγγενῆς, οὐδεμίαν προέτιμην ἐπὶ τῆς βασιλείας ἀξίωσιν,

προσηλώθη ειλκρινῶς εἰς τὸν Λέοντα καὶ ὑπερέτει αὐτὸν πιστῶς ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ἐπέμεινε δὲ μόνον εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Λέων δὲν θέλει ἀρκεσθῆ, ὅπως ὁ Νικηφόρος, εἰς μόνην τὴν διοικητικὴν μεταρρυθμίσειν ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰδριετοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ θείου τοῦ Κωνσταντίνου Ε' θέλει ἐπισφραγίσαι τὸ ἔργον διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεόδωτος, ἂν δὲν ἐκληρονόμησε τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας δίκαια τῶν ἑξαδέλφων αὐτοῦ, διεδέξατο ὅμως

τὸ μέγα αὐτῶν ἀξίωμα ἐν τῇ μερίδι τῆς μεταρρυθμίσεως, ὁ Λέων δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὧτα ἀκροάσεως εἰς τὰς παραστάσεις τηλικούτου ἀνδρός. Οἱ χρονογράφοι, οὔτινες δὲν εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ εὐμενεῖς πρὸς τὸν Θεόδωτον, ἐπισωρεύουσι κατ' αὐτοῦ πολλὰς ὕβρεις καὶ συκοφαντίας λέγουσιν αὐτὸν ὑποκριτὴν, ἔκδοτον εἰς πᾶσαν ἀκολασίαν καὶ ἡδονὴν, ἄλογον ἄνδρα, ἀνδράποδον, ἰχθυῶν ἀφανώτερον καὶ μηδὲν ἄλλο τῆς ἀσεβείας ἐπιστάμενον. Πλὴν δὲ τούτων πάντων, ἐνῶ ἦτο βέβαιον ὅτι κατήγετο ἐξ οἴκου περιφανοῦς καὶ ἦτο στενὸς συγγενὴς τοῦ Κωνσταντίνου Ε', ἤξιουν ὅτι μετήρχετο ἄλλοτε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γανωτοῦ καὶ ἐπωνόμασαν αὐτὸν Κασσιτέρῶν.

Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάχχου ἐν Κωνσταντινουπόλει

Ἐξ ἐπιφανοῦς ὡσαύτως οἴκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ οἴκου τῶν Μωροζαφζαμίων εἶλκε τὸ γένος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπικληθεὶς Γραμματικὸς, ἕνεκα τῆς πολλῆς αὐτοῦ παιδείας. Λαβὼν νεώτατος τὸ μοναχικὸν σχῆμα προήχθη πρῶτος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν μαρτύρων Σεργίου καὶ Βάχχου καὶ κατηριεθμῆθη εἰς τὸν βασιλικὸν κλήρον, ὃ ἔστιν εἰς τὸν κλήρον ὅστις ἐτέλει ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὰ τῆς θείας λατρείας. Διέπρεπε δὲ ἐπὶ τε εὐλαβείᾳ καὶ κοσμιότητι τῶν τρόπων, ἀλλ' ἐνταῦθ' ἐπὶ ζήλῳ ἀκράτῳ ὑπὲρ τῆς τῶν εἰκόνων καθαιρέσεως. Ὁθεν ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ ποικίλας ὕβρεις καὶ συκοφαντίας. Καὶ πρῶτον οἱ χρονογράφοι παρεμόρφωσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης κατ' ἀρχὰς εἰς Ἰάννης καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ἰαννῆς, ἀνιτιτόμενοι πιθανῶς τὸν Ἰαννῆν, περὶ οὗ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ β' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ λέγει ὅτι ἀντέστη τῷ Μωϋσῆ' καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ἄνθρωπος κατεφθαραμένος τὸν νοῦν καὶ ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν· καὶ ἴσως ἢ παραφθορὰ ἐκείνη τοῦ ὀνόματος Ἰωάννης εἰς Ἰάννης ὑπῆρχεν ἢ πρώτη ἀφορμὴ τῆς ἀλλοιώσεως ἦν ἔλαβεν ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ γλώσσῃ τὸ ὄνομα Ἰωάννης. Ἐπεκλήθη πρὸς τούτους καὶ λεκανόμαντις, ὡς ἀσχολούμενος διῆθεν

Ἐξ ἐπιφανοῦς ὡσαύτως οἴκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ οἴκου τῶν Μωροζαφζαμίων εἶλκε τὸ γένος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπικληθεὶς Γραμματικὸς, ἕνεκα τῆς πολλῆς αὐτοῦ παιδείας. Λαβὼν νεώτατος τὸ μοναχικὸν σχῆμα προήχθη πρῶτος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν μαρτύρων Σεργίου καὶ Βάχχου καὶ κατηριεθμῆθη εἰς τὸν βασιλικὸν κλήρον, ὃ ἔστιν εἰς τὸν κλήρον ὅστις ἐτέλει ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὰ τῆς θείας λατρείας. Διέπρεπε δὲ ἐπὶ τε εὐλαβείᾳ καὶ κοσμιότητι τῶν τρόπων, ἀλλ' ἐνταῦθ' ἐπὶ ζήλῳ ἀκράτῳ ὑπὲρ τῆς τῶν εἰκόνων καθαιρέσεως. Ὁθεν ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ ποικίλας ὕβρεις καὶ συκοφαντίας. Καὶ πρῶτον οἱ χρονογράφοι παρεμόρφωσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης κατ' ἀρχὰς εἰς Ἰάννης καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ἰαννῆς, ἀνιτιτόμενοι πιθανῶς τὸν Ἰαννῆν, περὶ οὗ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ β' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ λέγει ὅτι ἀντέστη τῷ Μωϋσῆ' καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ἄνθρωπος κατεφθαραμένος τὸν νοῦν καὶ ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν· καὶ ἴσως ἢ παραφθορὰ ἐκείνη τοῦ ὀνόματος Ἰωάννης εἰς Ἰάννης ὑπῆρχεν ἢ πρώτη ἀφορμὴ τῆς ἀλλοιώσεως ἦν ἔλαβεν ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ γλώσσῃ τὸ ὄνομα Ἰωάννης. Ἐπεκλήθη πρὸς τούτους καὶ λεκανόμαντις, ὡς ἀσχολούμενος διῆθεν

περι την μαντικήν διὰ χαλκῆς τινος λεκάνης καὶ Ἐλζελᾶς, ὅπερ, ὡς βεβαίως, ἐβραϊστὶ ἐρημνεύεται πρόδρομος καὶ συνεργὸς τοῦ διαβόλου. Τὸ δὲ παραδοξότερον, ἐνῶ ἦτο ὁμολογουμένως εὐπατρίδης, ἐρρήθη ὅτι ἦτο υἱὸς σκιαστοῦ, ἦτο κατασκευαστοῦ κεχροματισμένων ὑφασμάτων, ἀναλόγως τῶν περι Θεοδότου Μελισσηνοῦ μυθολογηθέντων. Ἄλλὰ καὶ δι' ἐσχάτην περι τὸν βίον ἀκολασίαν κατεκρίθη καὶ δι' ἕτερα παραπλήσια, ὧν τὰ πλεῖστα, ἂν ὄχι ἅπαντα, ἦσαν, ἐννοεῖται, διαστρωφαὶ τῆς ἀληθείας ἀνάλογοι τῆς περι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γενομένης διαστρωφῆς.

Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες, ἀδιαιλέτως παρὰ τῷ βασιλεῖ διατρίβοντες, δὲν ἔπαινον παριστῶντες τὴν ἀνάγκην νὰ συμπληρωσῇ τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως διὰ τῆς καθαιρέσεως τῶν εἰκόνων. Ὑπῆρχον μὲν καὶ ἄλλοι παρ' αὐτῷ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες καὶ ἐνεργοῦντες, οἷον ὁ λογοθέτης, ὁ γραμματεὺς Εὐτυχανός, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἐπιφανέστεροι. Καίτοι δὲ ἦσαν τοιοῦτοι καὶ προσέτι ἐλάλουν ἐν ὀνόματι τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, ἐν ὀνόματι τοῦ στρατοῦ καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ κλήρου ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ἤττον ἐχρονοτριβεῖ, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ἐπιβάλλον χεῖρα εἰς τὸ ζήτημα ἐκεῖνο θέλει μὲν θεραπεύσει σπουδαίαν κοινωνικὴν ἀπαίτησιν, θέλει εὐχαριστήσει μεγάλην τοῦ ἔθνους μερίδα, θέλει ὅμως ἐνταῦθ' δυσαρεστήσει μερίδα ἕτερον μείζονα καὶ παραγάγει εἰς τὰ πνεύματα τῆς τελευταίας ταύτης ταραχὴν ἐπικίνδυνον. Ὅθεν κατ' ἀρχὰς παρέπεμψε τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ συμβούλους εἰς τὸ τέλος τοῦ βουλευτικοῦ πολέμου, μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου προέτεινεν εἰς αὐτοὺς τὸ φάσμα τῆς τοῦ μοναχικοῦ τάγματος ἀντιπολιτεύσεως, τοῦ ὁποῦν γνωστὴ ἦτο ἢ ἐπὶ τοῦ πολιοῦ ὄχλου ἐπιρροή. Ἄλλ' ὁ Θεόδωτος καὶ ὁ Ἰωάννης ἀντιπροέτειναν ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος οὐκ ὀλίγοι ἠσπάζοντο τὴν μελετωμένην καινοτομίαν καὶ προσήγαγον τῷ ὄντι τὴν ἐπὶ τῆς γνώμης αὐτῶν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ τε Σαββατίου, μοναχοῦ τῆς τοῦ Φιλομηλίου μονῆς, ὀνομαστοῦ ἐπὶ προφητικῷ ᾠρηματι, καὶ ἕτερον τινὸς μοναχοῦ ἐξ Ἰσοῦ φημιζομένου ἐπὶ πνεύματι προφητικῷ. Οἱ χρονογράφοι μάλιστα βεβαίως ὅτι εἰς τῶν προφητικῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ἐν τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ζήλου αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς καινοτομίας, ὠνόμασε τὰς μὲν εἰκόνας εἰδωλα, τὴν δὲ βασιλίαν Εἰρήνην παρῶν καὶ θανάτων, τὸν δὲ Ταράσιον ταραξίον. Τότε ὁ Λέων ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ αἰτιολογηθῇ τὸ πρῶτον δι' ἐπιχειρημάτων ἐξ αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐξαγομένον, καὶ μὴ ἀκούμενον εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' γενομένης συνόδου, τὰ ὑποβλήθηεντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, προσεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀνερευνησῇ τὰς βιβλιοθήκας καὶ νὰ καθυποβάλῃ ἔκθεσιν ἀκριβῆ περι τοῦ τί ἐφρόνον οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἐκκλησίας πατέρες ὡς πρὸς τὰς εἰκόνας, διότι περι τῆς παλαιᾶς γραφῆς οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ὡς πρὸς τοῦτο ἀμφιβολία. Ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, παραλαβὼν συνεργὸν τὸν ἐπίσκοπον Συλαίου Ἀντώνιον, ἐνησχολήθη μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 814 περι τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος καὶ περι τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκείνου καθυπέβαλεν εἰς τὸν βασιλέα ἔκθεσιν μακρὰν κατὰ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως, ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων μαρτυριῶν κεκρωμένην. Ὁ βασιλεὺς ἀναγνούς τὴν ἔκθεσιν ἐπίστη τελευταῖον ὅτι ἔχει ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ καλέσας τὸν πατριάρχην Νικηφόρον καθυπέβαλεν αὐτῷ μετὰ πολλῆς μετρούτητος τὴν γνώμην του. «Ὁ λαὸς (δηλαδὴ ὁ στρατός, διότι οἱ ἡμέτεροι ὀνόμαζον τότε συνήθως τὸν στρατὸν λαόν, κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην τῆς λέξεως ταύτης σημασίαν), ὁ λαός, εἶπε, σκανδαλίζεται διὰ τὰς εἰκόνας, λέγοντες ὅτι κακῶς αὐτὰς προσκυνούμεν καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τὰ ἔθνη κριθεύουσιν ἡμῶν. Συγκατάβα τι μικρὸν καὶ ποιήσον οἰκονομίαν εἰς τὸν λαόν, καὶ τὰ χαμηλά περιέλωμεν (ἦτοι ἀφαιρέσωμεν ἐκ μέσου τὰ μικροῦ

λόγου ἄξια) εἰ δὲ μὴ βούλει, πείσον ἡμᾶς δι' οὐ ἕνεκα ἐκεῖνα προσκυνεῖται, τῆς γραφῆς μὴ ἔχουσης ρητῶς ποίποτε». Ὁμολογητέον ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ὀμιλήσῃ μετριοπαθέστερον, ὁ δὲ Νικηφόρος δὲν ἠθέλησε ν' ἀκούσῃ τίποτε ἐπὶ τοῦ προκειμένου μῆτε νὰ ἔλθῃ εἰς καμίαν περὶ αὐτοῦ συζήτησιν, ἀλλ' ἀπήντησεν ἀπλῶς· «ἡμεῖς αὐτὰ καλῶς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνέκαθεν ὀριοθέντα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πατέρων οὔτε παρασαλεύομεν οὔτε περισσότερον τὴν ἐν αὐτοῖς οἰκονομοῦμεν» καὶ ταῦτα ἀπαντήσας ἀπῆλθεν εἰς τὸ πατριαρχεῖον.

Ὁ Νικηφόρος, ὡς γνωρίζομεν, ἦτο ἄνθρωπος σώφρων, ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς προδήλως ἐπεθύμει ν' ἀποφυγῇ πᾶσαν βίαν, ἴσως ἤθελεν εὐρεθῆ ἐπὶ τέλους τρόπος συμβιβασμοῦ, οἷον λ.χ. νὰ ἐλαττωθῇ τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων ἢ νὰ τεθῶσιν ὑψηλότερα ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Ἄλλ' ὅπισθεν τοῦ Νικηφόρου ἐκίνηθρουν ἡ μεγάλη μοναχικὴ μερὰ, ἣτις οὐδεμίαν ἐδέχετο παραχώρησιν καὶ τῆς ὁλοῖας προστάτο ὁ πολυθρύλιτος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ γνωστός ἤδη εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν πεισματώδη ἐπιμονὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅπερ ὑπελάμβανεν ὡς ἀναποσπάστως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἰσχύος τῆς τάξεως αὐτοῦ, Ὅθεν οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ παρέσυραν τὸν καλὸν γάγαθον πατριάρχην εἰς βιαίας ἀποφάσεις· καὶ ἅμα ἐπανελθόντα ἐκ τῶν βασιλείων τὸν κατέπεισαν νὰ συγκλήσῃ ἐκ τοῦ προχείρου ἐκκλησιαστικῆν σύνοδον, εἰς ἣν συνέρχονταν πλείστοι ὄσοι μοναχοὶ καὶ ἣτις συλλεθούσα τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐτέλεσε παννυχίδα πανηγυρικὴν ὡς προορίον τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς. Ὁ βασιλεὺς μαθὼν διὰ νυκτὸς τὰ γεγόμενα ἐπέμψεν ἀμέσως πρὸς τὸν πατριάρχην ἕνα τῶν αὐλικῶν θεραπόντων, ὅστις ἤλεγξε πικρῶς τὸν ἀρχιερέα, ὡς παρασκευάζοντα ταραχάς, καὶ προσεκέλευεν αὐτὸν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ προσέλθωσιν ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὰ βασίλεια. Οἱ καταπτηθέντες ἱερωμένοι, ἀφοῦ ἤκουσαν παραμυθητικὸς τινὰς λόγους παρὰ τοῦ Νικηφόρου, ἐπορεύθησαν πρὸς τὸν Λέοντα, ὅστις ἐδέχθη αὐτοὺς δυσμενῶς, ἐπέμψθη τὸν πατριάρχην ὅτι παράγῃ ἄνευ λόγου σκάνδαλα, ὅτι συνεκρότησε σύνοδον παρὰ πάντας τοὺς νόμους καὶ ὅτι πολιτεύεται πρὸς τὸν βασιλέα σχεδὸν ὡς πρὸς αἰρετικὸν πρὶν ἢ ἀναερεῖν τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ὁ πατριάρχης δὲν ἠθέλησε πάλιν νὰ ἔλθῃ εἰς συζήτησιν πρὸς τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ἱερωμένους· καὶ τότε αὐτὸς ὁ Λέων ἐπεχείρησε μακρὰν πρὸς τὸν Νικηφόρον συνδιαλέξιν περὶ τοῦ ἀνά χειρας ζητήματος, μηδὲν ὅμως κατορθώσας. Ἀποτυχούσης δὲ καὶ ταύτης τῆς ἀποπειρας προσεκλήθησαν τὰ ἅλλα τῆς συνόδου μέλη νὰ συζητήσωσι τὸ πρᾶγμα μετὰ τῶν φίλων τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ἐπὶ τῆς συζητήσεως ταύτης, εἰς ἣν ἐπὶ τέλους ἔλαβε μέρος καὶ ὁ πατριάρχης, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως δὲν προέτειναν ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα. Ὁ μὲν Νικηφόρος διηγήθη θαύματα τῶν εἰκόνων ὁ δὲ μητροπολίτης τῶν Σάρδεων Εὐθύμιος ἠπειλήσεν τοὺς ἀντιλέγοντας διὰ τοῦ πυρός τῆς κολάσεως. Μόνος ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐλάλησε λογικῶς εἰπὼν «μὴ παρασάλευε, βασιλεῦ, κατὰστασιν ἐκκλησιαστικῆν. Σοὶ μὲν γὰρ ἡ τῆς πολιτείας κατὰστασις καὶ ἡ τοῦ τρατοπέδου ἐπιστεῦθι· τούτων φροντίζε, τὴν δὲ ἐκκλησίαν ἄφες». Ἄλλὰ πολλὰς παρερηθήσαμεν ὅτι· ἡ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγματικῶν ἀποχῆ, ἣτις σήμερον λογίζεται ὡς καθήκον ἀπαραίτητον τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, δὲν ἠδύνατο τότε νὰ ἰσχύσῃ χωρὶς νὰ ἐκθέσῃ τὴν πολιτείαν εἰς κινδύνους δεινοὺς. Τοῦτο εἶναι τόσον βέβαιον ὅστε ὁ Λέων αὐτὸς, ὅστις δὲν ἐπεθύμει νὰ θέξῃ τὸ ἀνά χειρας θεορῶδες ζήτημα καὶ ἀνέβαλεν ὅσον ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ τι περὶ αὐτοῦ, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς κραυγῆς τοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τῶν εἰσηγήσεων πολλῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ κλήρου καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μοναχικοῦ

τάγματος ν' ἀναλάβῃ τὸν δυσχερῆ αὐτὸν ἀγῶνα. Τὸ ἐπιχείρημα λοιπὸν τοῦ Στουδίτου, ὡς φη λογικὸν καὶ ἂν ἦτο καθ' ἑαυτό, δὲν ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ τὴν ὑφισταμένην δυσχέρειαν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεφώνησαν ὅτι ἐπιμένουσιν εἰς τὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἐπισκόπου Συλαίου Ἀντωνίου, ὃν προηγουμένως εἶχον καταψηφίσει, ὁ Λέων παροργισθεὶς ἀπέηλθεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν βασιλείων, τοὺς διέταξεν ἀμέσως διὰ τοῦ ἐπάρχου νὰ ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ, νὰ μὴ ἐπαναλάβωσι τὰς συνεδριάσεις αὐτῶν, νὰ μὴ δηλώσωσι τίποτε δημοσίᾳ περὶ πίστεως καὶ νὰ ὑπογράψωσιν ὅτι θέλουσι τηρῆσαι ταῦτα πάντα ἀπροφασίστως. Πολλοὶ ἐξετέλεσαν τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως καὶ ἴσως ἤθελον ὅλοι πράξει τοῦτο, ἂν δὲν ἤθελον ἀποτραπῆ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ὅστις ἀντιεγγήσῃ διὰ πολλῆς δραστηριότητος εἰς τὰ διαταχθέντα γράφων, προτρέπων, ἐνθαρρύνων καὶ ἀπειλῶν. Παράδοξος ἦτο κατὰ τὴν περιπέτειαν ταύτην ἡ ἀμοιβαία θέσις τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Λέοντος· ἀμφοτέροι ἐπεθύμουν νὰ διαφύγωσι τὴν ῥῆξιν καί, εἰ δυνατόν, νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους, παρασυρόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἀκρατικῶν παθῶν τῆς ἰδίας ἑκάστης μερίδος περιήλθον εἰς διένεξιν, ἣτις ἀπέβαιναν ὁσημέρα δεινότερα. Μετὰ τὰ προεκτεθέντα ὁ πατριάρχης περίλυπος ὢν καὶ καταβεβλημένος ἔγραψε πρὸς τὴν βασιλίαν, πρὸς τὸν λογοθέτην, πρὸς τὸν παντοδύναμον γραμματεῖα Ἐδνευχιανόν, ἐπικαλοῦμενος θεραπείαν τινὰ τοῦ πράγματος, καὶ ἴσως ἠδύνατο νὰ ἐνδώσῃ κατὰ τι, ἀλλ' ὁ Θεόδωρος δὲν ἔπαυεν ἐπισείων ἐνωπιον αὐτοῦ τὸ φάσμα τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἀπαίτων νὰ τηρῆσθαι ἀναλλοίωτα τὰ καθεστῶτα. Ἄφ' ἑτέρου ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἔβλεπε καὶ κατενόει τὴν ἀγωνίαν εἰς ἣν εὐρίσκετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐνόμισεν ὅτι θέλει ἀνακουφίσει αὐτὸν κατὰ τι ἀναλαμβάνων αὐτὸς τὴν καθάρσειν τῶν ἐπισκόπων καὶ ἠγοημένων ὅσοι παρήκουσαν τὰ διαταχθέντα. Οἱ χρονογράφοι μάλιστα βεβαίως ἐπιπροσέβη ἔτι πλέον, προσκαλέσας αὐτὸν νὰ μὴ τελῆ δημοσίᾳ τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν μηδὲ νὰ κηρύττῃ ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος, καὶ ἀφαιρέσας ἀπὸ αὐτοῦ τὴν ἐπιστολαίαν τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας σκευῶν, ὃ ἔστιν ἐπέβαλεν αὐτῷ εἶδος τι ἀργίας. Ἄλλ' ἂν ὁ βασιλεὺς ἔπραξε καὶ τι τοιοῦτον, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὸν ἀρχιερέα ὅσον ἐνδέχεται πάσης εὐθύνης ἐπὶ τοῦ προκειμένου, βεβαίως μετ' ὀλίγον ἀνεκάλεσε τὰ διαταχθέντα, διότι θέλομεν ἰδεῖν ὅτι, μετὰ τινος ἡμέρας, ὁ πατριάρχης ἀνάλαβε τὴν ἐπιτέλειαν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ λειτουργήματος. Τὸ πάντων ὅμως δεινότερον ἦτο ὅτι καθὼς ὁ Νικηφόρος ἐπέλεξε ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου οὕτως ὁ Λέων ἐπέλεξε ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατός, ὅστις ἔβλεπε παρατεινομένην τὴν πάλην καὶ ἐφοβήθη μήπως ἐνδοιάσῃ αὐτῆς ὁ βασιλεὺς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστεύσῃ τὴν κρίσιν καὶ συσσωρευθεὶς περὶ τὴν Χαλκὴν ἤρχισε νὰ λιθοβολῆ καὶ ἄλλως νὰ ἐξυβρίσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτήρος, ἣτις καθαρθεῖσα ἀπὸ τῆς πύλης ἐκείνης ὑπὸ τοῦ Λέοντος Γ' ἀνεστηλώθη ἐπὶ Εἰρήνης. Ὁ βασιλεὺς μᾶλλον τὰ γινόμενα καὶ ἀναλογιζόμενος μὲν ὅτι δὲν δύναται νὰ τιμωρήσῃ ὀλόκληρον τὸν στρατόν, μὴ θέλων δὲ νὰ παραταθῆ τὸ σκάνδαλον, διέταξε ν' ἀφαιρεθῆ ἡ εἰκὼν τῆς Χαλκῆς. Συγχρόνως δὲ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ τὴν ἀδειαν εἰς τὸν Ἰωάννην Γραμματικὸν καὶ εἰς τὸν Συλαίου Ἀντωνίου νὰ καθαρῶσωσι τὰς εἰκόνας παντοῦ, ὅπου ἠδύνατο τοῦτο νὰ γίνῃ ἀνευ πολλῆς ταραχῆς. Τούτων ὅμως γινομένων, οἱ ἱερωμένοι τῆς ἀντιπάλου μερίδος ἀπελιπεθέντες συνήλθον παρὰ πάντα τὰ πρό μικροῦ ἔτι διαταχθέντα καὶ ἐπεσφράγισαν τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως ἀντίστασιν διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ὑπογραφῆς.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἐπιησίασεν ἡ ἐορτὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Ὅσα καὶ ἂν συνέβησαν μεταξὺ Νικηφόρου καὶ Λέοντος μέχρι τοῦδε, ὀριστικῆ ὅμως μεταξὺ αὐτῶν ῥῆξις δὲν εἶχεν ἐπέλθει ἔτι τοσοῦτον οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἤθελον ν' ἀποφύγωσιν αὐτήν. Τοῦτου δ' ἕνεκα ὁ πατριάρχης φοβηθεὶς μήπως κατὰ τὴν προσεχῆ ἐκεί-

νην ἑορτήν, προσεχομένον πανηγυρικῶς τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, συμβῆ μεγαλύτερόν τι κατὰ τῶν εἰκόνων ἄτοπον, ἀπῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια καὶ παρεκάλει τὸν Λέοντα νὰ μὴ ἐπιμένῃ προσβάλλων τὴν ἐκκλησίαν, ἣν διὰ πολλοῦ κόπου οἱ πατέρες ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ἐπροκοδόμησαν· προσέθηκε δὲ ὅτι «εἰ δι' ἐμὲ γίνονται ταῦτα τὰ σκάνδαλα κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἐμὲ ἐξέωσασθε καὶ εἴ τινά βούλεσθε ποιήσατε, μόνην τὴν πίστιν μὴ παρασάλευσθε». Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἦτο ἀληθῶς εὐλαβῆς ἀνθρώπος καὶ ἐσέβητο τὸν Νικηφόρον, ἐξεπλάγη διὰ τὰς ἐσφαλμένας αὐτοῦ ἰδέας. «Καὶ τίς, εἶπε, τοιμὲ καθελεῖν ἢ ἐξέωσαι τὸν πατριάρχην, τὸν πατέρα ἡμῶν, ἢ τὴν ἐκκλησίαν παρασαλεύσαι· μικρὸν ἠρηνήσαμεν διὰ τοὺς λαλοῦντας, ἐπεὶ ὡς πιστεύει ἡ ἐκκλησία ἀγὰρ πιστεύω»· καὶ ἐκβαλὼν τοῦ κόλπου σταυρὸν ἔχοντα εἰκόνα προσεκύνησεν αὐτόν. Ἄν ὁ Λέων εἶπε τῶντι ὅτι δὲν ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰμὴ ἵνα κατευνάσῃ τὰ πνεύματα τῶν ἀντιδοξούντων καὶ ἄν προσεκύνῃσθε σταυρὸν ἔχοντα εἰκόνα, ὡς ἀξιοὶ ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος, δὲν ἠξέουμεν. Εἶναι πιθανώτατον ὅτι εἶπε πολλὰ ἐπιτήδειά νὰ καθησυχάσῃ τὸν ἀρχιερέα καὶ ἴσως ἔδωκε τὸ δεῖγμα ἐκεῖνο τῆς εὐλαβείας πρὸς τὸν σταυρὸν, διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρυθμιστικὴ οὐδέποτε ἀπηγόρευσε τὴν τοῦ σταυροῦ προσκύνησιν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ ἑορταί, τῶν ὑποκίτων μετέχευε καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ, παρήλθον χωρὶς νὰ συμβῆ γένεσι ἄτοπον. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ παραλάβῃ σκάνδαλον ἀπροσοκῆτως ἐκ τοῦ κλήρου αὐτοῦ προελθόν. Διότι τελουμένην ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τῆς θείας ἀκολουθίας καὶ ἐκφωνηθέντος τοῦ ρητοῦ τοῦ Ἡσαίου τοῦ λέγοντος «τίνι ὁμοιώσατε Κύριον καὶ τίνι ὁμοιωμάτι ὁμοιώσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων ἢ χρυσοκόπος χρυνοῦσας χρυσοῖον περιεχούσῃσιν αὐτόν, ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν;» ὁ πρωτόπαπας τῆς αὐτῆς ἀνφώνησε γειωνίᾳ τῇ φωνῇ· «σύνες ὅ,τι λέγει, ὦ βασιλεῦ, τὸ ἱερὸν λόγιον· καὶ μηδεὶς σοι μετὰ μέλος ἐπὶ τοῖς ἐναρθεῖσιν ἔστω, ἀλλ' ἅπαν θεῖον δοκοῦν ἐκποδῶν ποιήσας εἰκόνισμα τῆς ὀρθῆς ἔχον λατρείας τῶν μὴ σεβομένων αὐτά». Ἐννοεῖται ὅτι ὁ βασιλεὺς πανταχόθεν οὕτω περιελαυνόμενος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπιμένῃ ἀπαιτῶν παρὰ τοῦ πατριάρχου παραχώρησιν τίνα. Ὅθεν παρεκάλει αὐτὸν ν' ἀποφανθῆ ἐντὸς ἀρισμένης προθεσμίας· ὁ δὲ ἀπειοῖθη ὅπως ἄλλοτε καὶ καταβλήθεισιν ὑπὸ τῆς πολλῆς αὐτοῦ ταραχῆς ἐνόσησε. Τότε διεκόπη πᾶσα ἐνέργεια, μέχρις οὗ, ἀναλαβόντος τοῦ ἀρχιερέως κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 815, οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἀπεμάσισαν νὰ ἐκβιάσῃσιν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος αὐτῶν. Ἀπόσπασμα στρατιωτῶν ὑποκινούμενον ὑπὸ τοῦ λογοθέτου καὶ τοῦ ἀρχιγραμματέως ἐπεχείρησε τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ πατριαρχείου καὶ ἀπεκορῆθῃ μὲν ὑπὸ τῶν πολυαριθμῶν μοναχῶν οἵτινες περιστοιχίζον τὸν ἀρχιερέα ἀλλ' ἐν τούτοις κατέστρωφεν ὅλας τὰς ἐν τῷ πατριαρχικῷ καταλύματι εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ αὐτὰς τὰς εἰκόνας τῶν προτέρων πατριαρχῶν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἤρχισεν ὁ βασιλεὺς νὰ φοβῆται μήπως ἐπὶ τέλους διακινδυνεύσῃ καὶ ἡ ζωὴ αὐτῆ τοῦ ἀρχιερέως, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ φρουρήσῃ τὸ πατριαρχεῖον διὰ πιστοῦ τινος ἀποσπασμάτος καὶ ἐνταῦθ' συνεκάλεσε σύνοδον ἀρχιερέων, ἵνα διεξαχθῇ τὸ ζήτημα ὡποσοῦν τακτικώτερον. Συνελθούσης δὲ τῆς συνόδου προσεκλήθη ὁ Νικηφόρος νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν συνήγεσεν. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ μαθόντες τούτο καὶ παροξυνθέντες συνέρρουσαν περὶ τὸ πατριαρχεῖον πολυάριθμοι, ἐκφέροντες ὕβρεις καὶ ἀπειλάς, ἢ δὲ σύνοδος ἀναθεματίσασα αὐτόν τε καὶ τοὺς προκατόχους αὐτοῦ Γερμανὸν καὶ Γαράσιον ἀπηγόρευσε τοῖς πᾶσιν ἐπὶ ποιῆν ἀφορισμοῦ ν' ἀποκαλῶσιν αὐτὸν ἐπίσκοπον καὶ πατριάρχην. Εἰς τοῦτο περιελθόντος τοῦ πράγματος, ὁ Νικηφόρος διεμαρτυρήθη ἔνεκα τῆς γενομένης κατ' αὐτοῦ βιαιοπραγίας καὶ προσέθηκεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν βασιλέα ὅτι «ἴνα

ἀποπον μὴ γένηται μηδὲ ἁμαρτία ἀναδράμη εἰς τὸ κράτος ὑμῶν, ἀνάγκη πᾶσα μεταστῆναι ἡμᾶς τοῦ θρόνου ἡμῶν». Μεθ' ὃ ἀποχαιρετίσας τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπέραςε διὰ νυκτὸς τὸν Βόσπορον καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἔξορίαν ἐν τινι μονῇ. Ταῦτα ἐγένοντο περὶ τὰ μέσα Μαρτίου καὶ πιθανώτατα τῇ 13 τοῦ μηνὸς τούτου.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ βασιλεὺς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ πατριάρχης ἐγκατέλιπε τὴν ἐκκλησίαν, διότι προσκληθεὶς νὰ συζητήσῃ καὶ νὰ διασαφήσῃ τὸ περὶ εἰκόνων ζήτημα, οὐ ἔνεκα τοσαύτῃ ἀνωμαλίᾳ ἐπεκράτει εἰς τὰ πνεύματα, οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ δώσῃ πρὸς τοῦτο ἀπάντησιν, ὅθεν ἀνάγκη παρέστη νὰ προχειρισθῇ ἕτερος ἱεράρχης. Ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει ν' ἀναθέσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν, καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτῆς ἤθελεν εἶναι βεβαίως ἀρίστη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ σύγκλητος προέτεινε κατ' αὐτοῦ ἐν-στάσεις τινὰς, ἀδῆλον ἀκριβῶς τίνας, προετιμήθη ὁ Θεόδωτος Μελισσηνός, ὅστις ἦτο τῇ ἀληθείᾳ πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ Ἰωάννου κατάλληλος. Ὅχι διότι ἦτο λαϊκὸς καὶ ἀνώτερος τοῦ στρατοῦ ἀξιωματικὸς καὶ πρὸς τοῦτοις ἔγγαμος· τοιοῦτοί τινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον ὑπῆρξαν ὅ,τε Ταράσιος καὶ ὁ Νικηφόρος, οἱ συγκαταλεγέντες μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων ἱεραρχῶν· ἀλλὰ διότι κυρίως μηδεμίαν ἔχων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων πείραν ἐστερεῖτό πρὸς τοῦτοις τῆς μετὰ τῆς πείρας ταύτης συνήθως συνδεομένης μετριοπαθείας, ἥτις ἦτο τοσοῦτον ἀναγκαία εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις δι' ὧν πρόκειται νὰ διέλθῃ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία. Ὁ Θεόδωτος χειροτονήσας πατριάρχης ἀνήμερα τοῦ Πάσχα, 1 Ἀπριλίου 815, συνεκρότησεν ἁμέσως εἰς Βλαχέρνας σύνοδον, εἰς ἣν προσεκάλεσε τὸν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ. Οἱ δυτικοὶ ὅλοι, μὴ ἔξαιρουμένου τοῦ Σλόσσερ, ἀποθαιμάζουσι τὸ θάρρος καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ Θεοδώρου ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Τοῦτο δὲ διότι ὁμῶνται ἀπὸ τῆς δοξασίας ὅτι ὁ κληρὸς ἡμῶν ὑπῆρξε τυρῶν ὄργανον τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρεσβεύουσι ὅτι ὁ Θεόδωρος διετέλεσε εἰς ἕκ τῶν ὀλίγων ὅσοι ἐνέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν ὑγῆ ἀρχὴν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ πολλὰκις ἐξηγήσαμεν ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατ' ἐκεῖνο τὸ χρόνον τὸ διίστημα ἡ ἀρχὴ αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀνεῦ ἐσχάτων κινδύνων τῆς τε πολιτείας καὶ τοῦ χριστιανικοῦ θρησκευματος. Ἰδίως δὲ ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι, ἂν ὁ Θεόδωρος ἐπέμενε ἀπλῶς εἰς τὸ περὶ προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων ζήτημα, ἠθέλωμεν σεβασθῆναι τὴν περὶ τούτου πεποιθήσιν αὐτοῦ καὶ τὴν εὐστάθειαν τοῦ χαρακτῆρος, ἦν ἔδειξε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πεποιθήσεως ταύτης· δυστυχῶς ὅμως, καθὰ ἠξέουρομεν ἤδη, μετεχειρίσθη τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα ὡς μέσον ἀπλοῦν ἵνα καταστήσῃ παραδύναμον τὸ μοναχικὸν τάγμα, ἵνα περιποίησιν αὐτῶ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ ἵνα φέρῃ τὸ κράτος εἰς τὴν ἐλεινὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει ἐπὶ Εἰρήνης καὶ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ. Τούτου δ' ἔνεκα δὲν δυνάμεθα εἰμὴ ν' ἀποδοκιμάσωμεν τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ καθ' ὅλας ταύτας τὰς περιπετείας.

Ἐτι πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ Θεοδώτου ὁ Θεόδωρος εἶχε τελέσει, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαῖων, εἰς τὰς περὶ τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου ὁδοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πανηγυρικὴν μετὰ εἰκόνων λιτανεῖαν, ἣν παρηκολούθησαν πολυάριθμοι μοναχοὶ καὶ καθ' ἣν ἐψάλλσαν ἕμνοι πρὸς τιμὴν τῶν εἰκόνων. Ὁ βασιλεὺς πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων εἶχε προλαβόντως ἀπαγορεύσει τὴν εἰς τὰ δημόσια μέρη ἔκθεσιν τῶν εἰκόνων ὥστε ὁ Θεόδωρος διὰ τῆς λιτανείας αὐτοῦ παρεβίβασεν ἀναφρανδῶν τὴν ἀστυνομικὴν ταύτην διάταξιν καὶ ἠδύνατο διὰ τοῦτο νὰ τιμωρηθῇ. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς, ἐπιεικῶς πάντοτε πολιτευόμενος, παρέβλεψε τὸν ἔμπαιγμὸν τοῦτον

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ

Μέρος βυζαντινού τριπτύχου ἐξ ἐλεφαντοστού τοῦ 14' αἰῶνος
(Μουσεῖον Δοξακῆ ἀνακτόρου Βενετίας)

τοῦ νόμου· καί, συγκροτηθείσης μετὰ τὸ Πάσχα νέας συνόδου, ἐπέτρεψε νὰ προσκληθῆ εἰς αὐτὴν ὁ Θεόδωρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Ὁ Θεόδωρος ὁμως δὲν παρέστη· καὶ οὐ μόνον δὲν παρέστη ἀλλ' ἔγραψε πρὸς αὐτὴν ἐπιστολὴν αὐθάδη, δι' ἧς ἐβεβαίω ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν ἡγουμένων ὅτι δὲν δύνανται νὰ παρακαθίσωσιν εἰς σύνοδον ἧς δὲν

Εἰκονοκλάται καταστρέφοντες ἱερὰν εἰκόνα
(Ἐκ Ψαλτηρίου εὐρισκαμένου εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον)

προϊστάται πατριάρχης, διότι δὲν ἀναγνωρίζουσιν ὡς νόμιμον πατριάρχην εἰμὴ μόνον τὸν Νικηφόρον. Ἡ σύνοδος, εἰς ἣν ἐν τούτοις παρεκάθισαν οὐκ ὀλίγοι ἡγούμενοι, ἀδιαφορήσασα διὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, προέβη εἰς τὴν ἐκλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς· κατήργησε τὰς ἀποφάσεις τῆς δευτέρας ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀνεκήρυξεν ὡς ἔβδωμην οἰκουμενικὴν σύνοδον τὴν ἐν ἔτει 754 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' συγκροτηθεῖσαν καὶ ἐπεκύρωσε τὰ περὶ τῶν εἰκόνων ὑπ' αὐτῆς ὁρισθέντα. Τότε ὁ Θεόδωρος διεμαρτυρήθη ἐν ὀνόματι τῶν ἡγουμένων ὅσοι παρευρέθησαν καὶ ὅσοι δὲν παρευρέθησαν εἰς τὴν σύνοδον. Ἡ δὲ νέα αὐτῆ αὐτοῦ πρόκλησις δὲν ἴσχυσε νὰ παροξύνῃ τὸν βασιλέα πέρα τοῦ μετρίου. Ὁ Θεόδωρος συλληφθεὶς ἀπέχθη μὲν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τι φρούριον πλησίον τῆς Ἀπολλωνίας ἀλλὰ τοσοῦτον ἀνέτως ἐν αὐτῷ διέτριβεν ὥστε

ἡδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἡγουμένους καὶ μοναχοὺς ὁ βασιλεὺς προσηνέχθη μετὰ πλείστης πραότητος, ἀγωνισθεὶς ἐκ παντὸς τρόπου νὰ μεταπειρήσῃ αὐτούς· καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθ' ὁ πατριάρχης Θεόδωτος δι' ἰδίου ὀρισμοῦ διέταξε τὴν τοῦ σταυροῦ προσκύνησιν πολλοὶ τῶ ὄντι ἐκ τῶν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος εἶχον ἀρχίσει νὰ προσέρχονται εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν ἀναγνωρίζαντες τὸν ἱεράρχην ἕκεινον. Ἐντεῦθεν ἐξεμάνη ὁ Θεόδωρος καὶ δι' ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἐπεχείρησε νὰ ἐλέγξῃ, ν' ἀπειλήσῃ καὶ νὰ προτρέψῃ εἰς ἀντίστασιν τοὺς παλαιοὺς αὐτοῦ φίλους. Ἐν ὁμοίῳ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο βεβαίως ν' ἀδιαφορήσῃ ἐπὶ πλέον καὶ διέταξε ν' ἀπαχθῇ μὲν ὁ Θεόδωρος ἀπωτέρω εἰς ἔξορίαν, καθ' ἣ δὲ λέγεται, καὶ νὰ μαστιγωθῇ ὡς στασιαστής, ἀλλ' ἢ διαταγῇ αὐτῆς εἰς ἀνάγκη δὲν ἐξετελέσθη ὡς πρὸς τὴν μαστίγωσιν· τοιαύτην οὐδόπως ἔπαθεν ὁ Θεόδωρος κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπωτέρω δὲ κεμενῆς ταύτης φυλακῆς ἐξηκολούθησεν ἀλληλογραφῶν οὐδὲν ἤττον συνεχῶς ἢ πρότερον, ἂν οὐχὶ τοσοῦτον ἀναφανδόν. Ἐγραψε δὲ οὐ μόνον πρὸς μοναχοὺς ἀλλὰ καὶ πρὸς γυναῖκας πολλὰς, διότι, ὡς πάντοτε, οὕτω καὶ τότε αἱ γυναῖκες ἦσαν θερμῶς προσηλωμένοι εἰς τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Περιέργων δὲ μάλιστα εἶναι ἐν τῶν ζητημάτων περὶ ἡ ἐστρέφετο κυρίως ἡ ἀλληλογραφία αὐτῆ. Οἱ τῶν εἰκόνων ἀντίπαλοι ἤξιουν ὅτι οἱ πάγοντες ἔνεκα τῆς εἰς αὐτὰς ἀφοσιώσεως δὲν δύνανται νὰ λογισθῶσιν ὡς μαρτυρες, διότι ἄλλο εἶναι τὸ προκινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας καὶ ἄλλο περὶ τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἤξιον ἀπ' ἐναντίας ὅτι οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ ἦσαν οἱ ἀληθεῖς τῆς ὀρθοδοξίας στυλοὶ καὶ ὅτι οὐρανὸς καὶ γῆ ἠψοφραίνοντο ἐπὶ τῇ ἀντιστάσει αὐτῶν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην αἴρεσιν.

Ἐν τῇ φυλακῇ ἐν ἣ διατρίβεν ὁ Θεόδωρος συνέταξε πρὸς τούτους συγγραφὴν ὀλόκληρον κατὰ τῶν εἰκονομάχων καὶ ἔγραψε πρὸς τρεῖς πατριάρχους τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης ἐπιστολάς ἐκδηλώσας τὴν θλίψιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγωνίαν. Ἄν οἱ πατριάρχαι ἀπήνησαν ἢ ἄλλο τι ἐπραῖον εἶναι ἀδύνατον· ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης ἦλθεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἂν καὶ ὄχι μετὰ τοῦ ζήλου τὸν ὁποῖον ἄλλοτε εἰς ἀναλόγους περιστάσεις εἶχε δεῖξει. Ὁ βασιλεὺς Λέων καὶ ὁ πατριάρχης Θεόδωτος εἶχον πέμψει εἰς Ρώμην πρεσβείαν ἐπιτετραμμένην νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὸν ἀρχιερέα αὐτῆς τὰς κατὰ τῶν εἰκόνων ἀποφάσεις τῆς τελευταίας ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου καὶ ἐνταῦθ' νὰ χαιρετίσῃ αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ νέου πατριάρχου. Ὁ πρὸ μικροῦ τότε προχειρισθεὶς πάπας Πασχάλιος τὴν μὲν πρεσβείαν ταύτην δὲν ἐδέχθη ἐδεξιότην δὲ ἔξ ἐναντίας εἰμένως τοὺς μοναχοὺς τοὺς ἀποσταλέντας ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου καὶ τὸν ὁπαδὸν αὐτοῦ, περιουσιθεὶς ὅμως εἰς προφορικὴν τινα πρὸς τὸν Θεόδωρον ἀπάντησιν. Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ, ὅσον καὶ ἂν ἠψοφρανε τὸν Στουδίτην, δὲν ἐφάνη αὐτῷ ἀρκετὰ τελεσφόρος ὅθεν ἔγραψε νέαν πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολήν, ἐν ἣ βαρναλγῶν ὁμολόγει ὅτι πολλοὶ κληρικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συναινέσωσιν εἰς τὴν ἐξαφάνισίν τινων εἰκόνων καὶ ἐπεξῆτει ἐκ νέου τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ἀσώσεως. Ὁ Πασχάλιος κατ' ἀρχὰς ἐδίστασε νὰ πράξῃ τι πλείοτερον καὶ ἠρκέσθη νὰ ἰδρύσῃ ἐν Ρώμῃ ὑπὲρ τῶν προσφύγων εἰκονολατρῶν τῆς Ἀνατολῆς μοναστήριον, τὸ ὁποῖον ἐπροίκισε σαφιλῶς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἡ θεία λειτουργία ἐτελεῖτο ἑλληνιστί. Ὁ δὲ Θεόδωρος, ὅστις περιέμενε ἄλλα καὶ ἄλλα, ἐξαπέστειλεν αὐτὸς εἰς Ρώμην ἕνα τῶν πιστοτέρων αὐτοῦ ὁπαδῶν, τὸν Ἐπιφάνιον, ἵνα ἀπαιτήσῃ σπουδαιότεραν ἐνέργειαν. Τότε τελευταῖον ὁ Πασχάλιος ἔπεμψε πρὸς τὸν Λέοντα πρεσβείαν, ἥτις δὲν ἴσχυσε νὰ μεταβάλῃ τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως ἀλλὰ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς συνετέλεσεν εἰς ποραμυθίαν τῶν ἀντιδοξούντων.

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Λεόντος ἀξιοῦσιν ὅτι οὗτος ἐπεχείρησε τότε μέγαν καὶ δεινὸν διωγμὸν καὶ ἀναφέρουσιν ὡς παθόντας οὐ μόνον ἐπισκόπους, ἡγουμένους καὶ μοναχοὺς ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ κόρας καὶ συγκλητικούς καὶ πατρικίους. Τὰ πράγματα ὁμοῦ μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἀπέβαλε μέχρι τέλους τὴν ἐπιεικίαν, ἣς τοσαῦτα προηγούμενος ἔδωκε δείγματα. Αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, ὅτι ἰδέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν πρεσβείαν τοῦ Πασχάλιου, ἐνῶ ὁ Πασχάλιος δὲν εἶχε δεχθῆ τὴν ἐπίσημον τοῦ βασιλέως πρεσβείαν, ἀποδεικνύει πρὸ πάντων ὅσον ὁ Λέων ἦτο μετριοπαθέστερος ἐκεῖνων οἵτινες ἀξιοῦσι νὰ παρασταθῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ἔλεεινὰ αὐτοῦ θύματα. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Θεόδωρος διετέλει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀστυρότερον φρονούμενος καὶ καθυποβαλλόμενος εἰς πολλὰς στερήσεις, ἐπὶ τέλους δέ, ὡς αὐθις βεβαίως, καὶ εἰς σωματικὰς τιμωρίας. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος ἐτιμωρεῖτο οὐχὶ ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ δοξασίας, ἐτιμωρεῖτο διὰτι προεκάλεε ἐπανάστασιν κατὰ τῆς ἀρχῆς. Παρεκτός ὅλων τῶν προηγούμενων αὐτοῦ περὶ τούτου ἐνεργειῶν, πρὸ μικροῦ ἔτι περιέπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδώρου στασιαστικῆ, ἧτις καὶ μόνη ἤθελεν ἀρκέσει ἵνα ἐκβληθῆ κατ' αὐτοῦ ἡ ἐσχάτη τῶν ποιῶν δύναμις τῶν ὑφισταμένων νόμων. Ὁ βασιλεὺς ἐπέδειξεν εἰς αὐτὸν δι' ἑνὸς τῶν ὑπασιπιστῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην καὶ τον προέτρεψεν αὐτῆς εἰς μετριοτέραν διαγωγὴν, ἀλλ' αὐτὸς ἔμεινεν ἀκατάπειστος. Τί ἄλλο λοιπὸν ὀλιγότερον ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Λέων ἢ νὰ κρατῆ περιορισμένον τὸν ποίεμιον τοῦτον τῆς πολιτείας; Οἱ ἀντιδοξοῦντες ἠδύνατο νὰ ὀνομαζῶσι τοῦτο διωγμὸν, ἀλλὰ πᾶς δίκαιος ἀνθρώπος θέλει ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Λέων δὲν ἔπραξεν ἄλλο εἰμὴ νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ τοὺτους ὄχι ἀσπίστως. Ἀπόδειξις δὲ τρανοτάτη ὅτι δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἐκβιάσῃ τὰς συνειδήσεις εἶναι ὅτι μέχρι τέλους δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος νὰ μεταπέσῃ τοὺς ἕτερα φρονούντας διὰ ποσότητος καὶ ἐπαγγελίων κατορθώσας πολλάκις τὸν σωτήριον τοῦτον σκοπὸν. Ἐκ δὲ τῶν δυστροποῦντων οἱ μὲν ἔφηνον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἰδίως εἰς Ρώμην οἱ δὲ ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν τήρησιν τοῦ φρονήματος αὐτῶν ἔμεινον ἀνενόητοι, μόνοι δὲ ἐτιμωρήθησαν ὅσοι ἐπροξένουν ἐντὸς τοῦ κράτους σκάνδαλα, ἀναφανδὸν προτρέποντες τοὺς πιστοὺς εἰς παρακοὴν καὶ ἀντίστασιν. Καὶ λέγεται μὲν ὅτι τοιοῦτόν ὑπῆρξαν πάμπολλοί, ὀνομαστὶ ὁμοῦ ἀναφέρονται ἐδάριθμοι καὶ μεταξὺ τούτων ἐπισκοποὶ τρεῖς καὶ μόνοι, ἔξ ὧν οἱ δύο ἀπλῶς ἐξορίσθησαν. Ἴνα ἐννοήσωμεν δὲ ὁποῖα ὑπερβολὰ ὑπάραγονται περὶ τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ θουλουμένου τούτου διωγμοῦ, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὀλίγα περὶ τῶν τελευταίων περιπετειῶν τοῦ χρονογράφου Θεοφάνους. Περὶ αὐτοῦ φημίζεται ὅτι ἀπήχη δέσμιος ἐκ τῆς μονῆς ἐν ἣ διετέλει εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ὅτι ἐκεῖ μὴ πευθόμενος νὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐρρίφθη εἰς φυλακὴν, ὅπου διέμενεν ἐπὶ δύο ἔτη βασανιζόμενος, καὶ ἐπὶ τέλους ἐξορισθεὶς εἰς Σαμοθράκην ἀπεβίωσεν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ὀλίγας ἀπὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἡμέρας, ἐκ τῶν κακοκλιῶν ἃς προηγούμενος ὑπέστη. Ἐν τούτοις ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θεοφάνους, ὅστις προτάσσεται συνήθως τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ, καταφαίνεται μὲν βεβαίως ἡ προαίρεσις τοῦ νὰ παρασταθῇ ὁ ἀνὴρ ὡς μάργος ἀλλ' οὔτε περὶ δεσμῶν οὔτε περὶ βασάνων γίνεται λόγος. Ἰστορεῖται ἂν ἐναντίας ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐκάλισεν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινουπόλιν «οὐ τραννήκῃ καὶ βιαίᾳ χειρὶ ἀλλὰ θωπεῖας ἐκμαλασσόμενος» καί, ἐπειδὴ ὁ Θεοφάνης ἔμενεν εἰς τὸ φρόνημα αὐτοῦ, ἐδόθησαν αὐτῷ εἰς κατοικίαν τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἐλευθερίων, μετὰ διετὴ δὲ αὐτόθι διατριβήν, καθ' ἣν οὐδεμίαν ὠρσμένως κάκως ἀναφέρεται, μετεκομίσθη εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπεβίωσεν ἐκ τῆς πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατατροχούσης αὐτὸν νεφρίτιδος. Ἐτέρα ἀνυπόστατος ἐξελεγχομένη κατηγορία

είναι ὅτι ἐξωρίσθη δῆθεν αὐτὴ τῆς βασιλείσης Θεοδοσίας ἡ μήτηρ ἢ ἀπὸ Κωνσταντίνου Σ' διαζευχθεῖσα Μαρία, ἐνῶ εἶναι βέβαιον ὅτι μήτηρ τῆς βασιλείσης ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρσασῆρ, καὶ οὐδὲν ἦντον βέβαιον ὅτι ὁ Ἀρσασῆρ δὲν ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ τὴν Θεοδοσίαν ἐκ τῆς Μαρίας, πρῶτον διότι ἡ Μαρία εἶχε γίνει μοναχὴ καὶ δευτέρου διότι ὁ Λέων ἐνυμφεύθη τὴν Θεοδοσίαν ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου, 7 ἢ 8 ἔτη μόνον ἀπὸ τοῦ 795, ὅτε ἡ Μαρία διεζύχθη ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Σ'. Ἐπιμαρτυρεῖ προσέτι τὴν μετασπάθειαν τοῦ Λέοντος τοῦτου, ὅτι οὐδὲ ἐν μοναστηρίῳ λέγεται καταργήσας καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μοναστήριον τοῦ Στουδίου, τὸ κυριώτατον τοῦ Θεοδώρου στηρίγμα, διετήρησε, διορίσας μόνον ἕτερον ἡγούμενον αὐτοῦ, τὸν μοναχὸν Λεόντιον, ὅστις εἶχεν ἀποδεχθῆ τὸν νέον περὶ εἰκόνων ὀρισμὸν.

Οὕτως ὁμοῦ ἐπιεικῶς πολιτευόμενος πρὸς τοὺς ἐναντιοδοξοῦντας ὁ βασιλεὺς Λέων ἐπέμενεν οὐδὲν ἦντον εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων ὑπὸ τῆς τελευταίας ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου. Ἐπὶ τούτῳ ἀψήρησεν ἐκ μέσου ἀπανταχοῦ τὰς εἰκόνας, ἐξαιρέσει τοῦ στρατοῦ, κατήργησε πάντα τὰ εἰς αὐτὰς ἀναφερόμενα ἄσματα καὶ τροπάρια, ἐπήγαγεν ἕτερα συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νέου δόγματος καὶ, τὸ κυριώτερον πάντων, ἐξήτησε νὰ ἐπενεργήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς νεολαίας διὰ νέου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ νέων διδακτικῶν βιβλίων. «Παροστέλλονται, λέγει ἀγανακτῶν ὁ Στουδίτης, παραστέλλονται ψαλμοὶ ἀρχαιοπαράδοτοι, ἐν αἷς περὶ εἰκόνων ᾄδεται τι ἀντάθετα τὰ ἀσεβῆ νέα δόγματα εἰς προὔπιτον κείμενα, ἀλλὰ τοῖς παισὶ πρὸς τὸν διδασκάλων παραδιδόμενα... τὰ νήπια ἐν τοῖς ἀσεβείας δόγμασιν ἀνατρέφονται, τῷ δοθέντι τόμῳ τοῖς διδασκάλοις». Ἐπὶ τέλος δέ, συγκεφαλαίων τὴν μεγάλην ταύτην ἀναμόρφωσιν, «καὶ μεταστοιχείωσις τῶν ἀπάντων ἀθεωτάτη!» ἀνακράζει. Δυστυχῶς οὔτε τὰ νέα ἄσματα διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς οὔτε τὰ νέα διδακτικὰ βιβλία, οὔτε ἐξηγεῖ ὁ Στουδίτης μέχρι τίνος τὸ ἐπὶ Λέοντος Β' εἰσαχθὲν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἦτο ἀπλῆ ἀνανέωσις τῶν περὶ τούτων διαταχθέντων ἐπὶ τῶν πρώτων τῆς μεταρρυθμίσεως βασιλέων. Καὶ ἐτι ὀλιγότερον παρέχει ἡμῖν τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐνοήσωμεν μέχρι τίνος ἡ ἐκπαίδεσις αὐτὴ ἐπενήργησεν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς κοινότητος. Περὶ τούτου δὲ μάλιστα τοῦ τελευταίου ζητήματος ἤθελεν εἶναι εὐκταίον νὰ δυνηθῶμεν νὰ σχηματίσωμεν ἔννοιάν τινα. Διότι ἡ καθαίρεσις τῶν εἰκόνων, ἡ εἰς τὴν προηγουμένην τῆς εἰκονομαχίας περίου διαταχθεῖσα περιστολὴ τῶν μοναστηρίων, ὁ περιορισμὸς τῆς χρήσεως τῶν ἁγίων λειψάνων, ὁ νέος ἀστικὸς κώδιξ, ἡ κατάργησις τῆς δουλοπαροικίας καὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν μεταβολαί, ἦσαν βεβαίως γεγενοτά σπουδαιότατα ἀλλὰ τὸ πάντων σπουδαιότερον ἤθελεν εἶναι νὰ γνωρίζωμεν τίνα ἀρά γε ἐπιρροὴν ἔσχον πᾶσαι αὗται αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν διανοητικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους καὶ προσέτι ἂν παρήχθησαν ἔργα τινὰ μαρτυροῦντα τὴν τοιαύτην ἀναβίωσιν. Οἱ θεομοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως κατὰ τοῦτο ἰδίως ἤθελον ἔχει ἀξίαν καθ' ὅσον ἤθελον συντελέσει εἰς τὸ νὰ μεταωρίσωσι καὶ νὰ εὐρύνωσι τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, εἰς τὸ νὰ ἐπικρατύνωσι τὰς δυνάμεις αὐτῆς καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν, εἰς τὸ νὰ ἀεθίσωσι τὸν πόθον καὶ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰ ὄργανα τῆς γνώσεως. Ἡ μεταρρυθμίσις τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκατονταετηρίδος δὲν ὑπῆρξε γεγονός μέγα, διότι ἐκαινοτόμησε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦντον περὶ τὰ δόγματα καὶ τοὺς τύπους τοῦ θρησκευτικῆτος, ἀλλὰ διότι ἔλυσεν ἀπὸ τῶν δεσμῶν αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, διότι ἐνεθρόνισεν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπρηκρίβωμένης ἐρεῦνης, διότι ἠνέφξεν οὕτω τὴν ὁδὸν ἐν ἣ εἰσῆλθεν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη διατρέχουσα αὐτὴν βήματι ἀσφαλεῖ, διότι καθιέρωσε τὴν

πεποίθησιν τῆς ἀδιαλείπτου προόδου, διότι παρήγαγε τὸν Βάκωνα, τὸν Καρτέσιον, τὸν Λεϊβνίτιον, τὸν Λόκκιον, διότι παρεσκεύασε τὴν μεγάλην διανοητικὴν κίνησιν τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ τὴν ἐτι μείζονα πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Naὶ μὲν τοσοῦτο θαυμάσις καρπὸς δὲν δικαιοσύμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τοῦ δένδρου τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ὑπῆρξε βραχυχρόνιος, ἀλλὰ τελευταῖον ἡ μεταρρυθμίσις αὕτη ἢ τοῦλάχιστον ἢ παραγαγούσα αὕτην κίνησιν διήρκαε ἤδη ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα· ἀρά γε ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνίας ἡμῶν παρέμεινε δεσμευμένον ὑπὸ τῶν ἀλύσεων τῆς δεισιδαιμονίας, ὅπως ἀναφαίνεται ἐν τοῖς ἔργοις τῶν προτέρων χρόνων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σφζομένοις ἔργοις τῆς περιόδου περὶ ἣν ἐνδιατρίβομεν; ἀρά γε δὲν ὑπῆρξαν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καθ' ἡμῖν διάνοιαι μετρωσθηθεῖσαι ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ κόσμου τῆς σχολαστικῆς καὶ τῆς τυπικῆς μεθόδου εἰς τὰς φωτεινότερας χώρας τῆς ἐλευθέρως συνειδήσεως καὶ ἐρευνῆς; Ζητήματα περιεργότατα, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν κατέστησαν δυσχεροτάτη ἡ ἀνθρώποις ὁ ἐκ συστημάτων ἐξαφανίσαντες πάντα σχεδὸν τὰ διανοητικὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἔργα. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι δὲν δικαιοσύμεθα νὰ ἔχωμεν μεγάλας ἀξιώσεις περὶ τῶν ἔργων τούτων· ἀλλ' ἐὰν περιήρχοντο εἰς ἡμᾶς ἠθέλομεν ἴδει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶχεν ἀποβάλλει ἐν μέρει τοῦλάχιστον τὰς πέδας αὐτοῦ, εἶχεν ἀρχίσει νὰ γυμνάζεται εἰς πορείαν ἐλευθεράν, καί, ἂν ἐνίοτε προσέκοπτεν εἰσέτι, ἐπηγγέλλετο ὅμως ἐν τῷ μέλλοντι τολμηροτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν τὴν πτῆσιν. Λέγομεν τοῦτο θετικῶς ὅπως οὖν, διότι ἄλλως δὲν δύναμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς καὶ μετὰ τὴν ὀριστικὴν τῆς μεταρρυθμίσεως κατάλυσιν ὁ Φώτιος, ὡς θέλομεν, ἴδει τοσοῦτον ἐλευθερίαζεν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ἀμύθωνος διδασκαλίαν πῶς ὁ Νικηφόρος ὁ Φωκῆς ἀπηγόρευε τὴν ἴδρουν νέων μοναστηρίων καὶ τὴν εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἀφίερωσιν νέων περιουσιῶν· πῶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ Διαλόγου «Φιλόπατρις ἢ Διδασκόμενος» ὁμίλει ὅπως ὁμίλει περὶ τοῦ δόγματος τῆς Τριᾶδος καὶ τῆς κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως καὶ καταστιγματίζων τοὺς μοναχοὺς ἀνήγε τὴν πίστιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἄγνωστον Θεόν· πῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ 11 ἑκατονταετηρίδι ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἐδήμειε πολλὰ μοναστηριακά κτήματα, ὁ δὲ Ἰσοροῦν ταῦτα Ἰωάννης Σκυλίτζης σεπνῶς στήλιεῦον τὰς ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ μεμφμορίας τῆς κληροκρατικῆς μερίδος ἠῦχετο ὅπως ἡ δήμευσις ἐπεκταθῆ εἰς ἅπαντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα.

Ἄλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν χρόνων τῆς μεταρρυθμίσεως περιεσώθη εἰς ἡμᾶς ὡς ἐκ θαύματος ποιημάτων τι χαρακτηριστικώτατον τῆς διανοητικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων κινήσεως. Τὸ ποιημάτιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐμπαίζει τὴν πολυειδῆ κατάχρησιν, τὴν παρεισαχθεῖσαν περὶ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐμπορείαν τῶν ἁγίων λειψάνων, ἐδημοσίεουσε πρῶτον ὁ γάλλος Βουασσονὸν εἰς τὰ σχόλια τοῦ ἔθνικου σεπνιστοῦ Ἐνναπίου. Καὶ ἐπιγράφεται μὲν ἔργον «τοῦ Μυτιλήνης, πρὸς τινὰ μοναχὸν τὰ τῶν ἰδιωτῶν λείψανα ὡς ἅγια ἐξωνοούμενον», ἀλλ' ἐν τῷ τέλει ὁ ποιητὴς Χριστοφόρος αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει ἀπογραφεὶ τῶν βασιλέων. Ἐντεῦθεν δὲ ἄλλοι μὲν ὑπέλαβον τὸν συγγράψαντα γραμματέα βασιλέως τινὸς ἄλλοι δὲ ἐπίσκοπον Μυτιλήνης. Ἴσως ὅμως ἀμφότεραι αἱ ἰδιότητες αὐταὶ συμβιβάζονται κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Χριστοφόρος, καθ' ὃν μὲν καιρὸν ἔγραφε διετέλει ἐτι ἐν τῇ προμνησθείσῃ πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ βραδύτερον δὲ ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὺς Μυτιλήνης. Ὅπως ἴδωμεν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐνδείᾳ ἐν ἣ ἐυρισκόμεθα σημερον τῶν διανοητικῶν προϊόντων τῆς εἰκονομαχικῆς περιόδου τὸ ποιημάτιον τοῦτο εἶναι ἀξιον ἀναγνώσεως διὰ τὴν τόλμην, τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν χάριν μεθ' ἧς εἶναι γεγραμμένον καὶ τῆς ὁποίας ματαίως ἠθέλομεν ζητήσῃ ἴχνην εἰς τὰ προϊόντα τῶν τε προτέρων καὶ τῶν

μεταγενεστέρων χρόνων. Ὁ Χριστοφόρος ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν μοναχὸν Ἀνδρέαν λέγει·

Πολλοὶ λέγουσιν (εἰ δ' ἀληθεῖς οἱ λόγοι
 Οὐκ οἶδα), πλὴν λέγουσι καὶ πείθουσί με,
 Ὡς σφόδρα χαίρεις, ὦ μοναστὰ καὶ λάτερ,
 Εἴ τις σε σεπτοῖς δεξιούται λειψάνοις
 Ἀνδρῶν μαρτύρων ἢ σεβαστῶν μαρτύρων,
 Θήκας δὲ πολλὰς λειψάνων θείων ἔχεις,
 Ἄς ἐξανοίγων τοῖς φίλοις σου δεικνύεις·
 Τοῦ Προκοπίου μάρτυρος χειρὰς δέκα,
 Θεοδώρου δὲ πέντε καὶ δέκα γνάθους,
 Καὶ Νέστορος μὲν ἄχει τῶν ὀκτώ πόδας,
 Γεωργίου δὲ τέσσαρας κίρας ἅμα,
 Καὶ πέντε μαστοὺς Βαρβάρας ἀδελφύρου·
 Καὶ νῦν μὲν ὅσα δωδεκά βραχιόνων
 Τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου,
 Νῦν γ' αὖ καλάμοις εἴκοσι σκελῶν ὅλων
 Τοῦ Παντελεήμονος (ὦ τῆς πληθύος!).
 Λέγεις δὲ πιστεῖ ταῦτα πάντα λαμβάνειν,
 Οὐκ ἀμφιβάλων, οὐκ ἀπιστῶν οὐδ' ὄλωσ,
 Αἰδῶ τε πολλὴν τοῖς κιβωτίοις νέμεις,
 Καὶ προσκυνεῖς ὡς ὄντα Χριστοῦ μαρτύρων.
 Βαβαὶ ζεύσεως πίστεως σῆς, Ἀνδρέα,
 Ἥτις σε πείθει τοὺς μὲν ἀθλητὰς ἕδρας
 Τοὺς μάρτυρας δὲ θήρας οἰσθαί κύνας,
 Τοὺς μὲν κεφαλὰς μυρίας κεκτημένους
 Ἦς δ' αὖ γε μαστῶν πλήθος, ὥσπερ οἱ κύνες
 Ἐκ πίστεως σῆς καὶ πρὸς ἰχθὺν ἐτράπη
 Νέστορ ὁ μάρτυς, ὀκτάπους δεδειγμένος.
 Καὶ Προκόπιον πίστις ἡ σὴ δεικνύει
 Βριάρεον κομῶντα χειρῶν πληθύϊ!
 Λέγεις ὁ σεμνὸς καὶ θέκλας τῆς πρωτάθλου
 Ὀδόντας ἐξήκοντα (φεῦ πλάνης!) ἔχειν,
 Καὶ τοῦ μεγίστου Προδρομοῦ λευκὰς τρίχας
 Αὐχεῖς δὲ καὶ σὺ πάσας ὡς νῦν ἐπίω
 Ἐκ τῶν γενεῶν τῶν σφαγέντων νηπίων
 Ἐν Βηθλεὲμ, πρὶν τῆς Ἰουδαίας πόλει.
 Φάσκεις δὲ τιμᾶν ταῦτα, πιστοῖς, ὡς νόμος.
 Ὡ πιστὶς ὀρθή, πιστὶς ἠνθρακωμένη,
 Ἥ τοὺς πατρῶους οὐκ ἀπαρνεῖται νόμους,
 Τῶν Μακκαβαίων τὸ ζέον μμουμένη!
 Ὡ πιστὶς μῶμον οὐκ ἔχουσα οὐδένα,
 Τάξεις ἀνατρέπουσα καὶ φύσεις μόνον,
 Νῦν μὲν γυναῖκα δεικνύουσα πρεσβῦτην,
 Ὑλὴν ὀδόντων σχοῦσαν ἐξηκοντάδα,

Νῦν δ' αὖ γε λευκαίνουσα τὴν κόμην νέφ,
 Καὶ νηπίοις διδοῦσα παγωῶνων πλάτη!
 Καὶ ταῦτα πιστῶς ὡς ἀληθῆ προσδέχη,
 Καὶ χρημάτων νέμεισιν ἡδέως ἔχη.
 Οὐκ ἂν γέ τοι λείψῃ σε πλῆθος λειψάνων·
 Ἔσται γὰρ ἔσται λειψάνων ἔτι παῖσις,
 Ἔως ἂν ἠχήσεις σάλπιγγ' ἑσχάτη
 Ἐνοῦσα ταῦτα καὶ συναθροίζουσά πως,
 Ἄφθαρτον εἰς σύμμηξιν ἄλλης οὐσίας·
 Σφίγγουσα τὰ πρὶν ἐσκορπισμένα,
 Πνοὴν διδοῦσα πᾶσιν ἐκπεπνευκόσιν,
 Καὶ πάντας εἰς τὸ βῆμα συγκαλουμένη·
 Τὸ φρικτὸν ὄντως βῆμα καὶ φοβούμενον,
 Ἐν ᾧπερ αὐτὸς πράξεως οὐκ ἐνθέου
 Ὁρθῶς ὑπόσχ' ἄξιαν τιμορίαν,
 Ἄνθ' ὧν παρενόμησας οὕτως ἀφρόνας,
 Ὅσα βεβήλων οἷα σελτῶν μαρτύρων
 Ὡνούμενός τε καὶ κατακλείων πίθῳ.
 Τί καὶ τοσοῦτον ἐκκενοῖς σὺν χρυσίον;
 Ἐξεσσι καὶ γὰρ δωρεάν σε λαμβάνειν,
 Πρὸς τοὺς τάφους τρέχοντά τοὺς ἐν τῇ πόλει
 Εἰ περ σὺ μισθὸν οὐ κομίζεσθαι λέγεις
 Ὡν ὅσα προῖκα λαμβάνεις ἐκ μνημάτων,
 Ἴθι πρὸς ἐξόνησιν, ἡδέως ἴθι·
 Ρῆθ' ἄν κενώσεις ἅπαν τὸ σὺν χρυσίον,
 Ἡ τοὺς τάφους ἅπαντας οἱ νεκροπράται.
 Ἐγωγε τοίνυν ταῦτα θαυμάζειν ἔγνων
 Πῶς οὐκ ἀπιστεῖς τοῖς πράταις τῶν δοτέων,
 Τοῦναντίον δὲ καὶ προσηνῶς προσδέχη
 Ἄπαντας αὐτοὺς καὶ μεθ' ἡδονῆς ὄσης!
 Ἦκουσα δ' αὐτὸς πρὸς τίνος τῶν σῶν φίλων
 Ὡς γνοὺς πλάνος τις πίστεως σῆς τὸ ζέον,
 Ὅστοῦν προβάτου μηριαῖον λαμβάνει,
 Ἄπαν δὲ κύκλω βάμματα χρίσας κρόκου,
 Καὶ θυμιάσας καὶ περιστείλας ἅμα,
 Πρόσειων εὐθὺς καὶ δίδωσί σοι λέγων·
 Ὅστοῦν ὑπάρχει τοῦτο μάρτυρος Πρόβου,
 (Τὸ δ' ἦν προβάτου μᾶλλον ἄλλ' οὐχὶ Πρόβου)
 Δεῖ τοιγαροῦν σοι χρυσίνων δέκα·
 Λαβεῖν τι χρῆμα θεῖον ᾧήθης, πάτερ,
 Ἐκ πίστεως καὶ τοῦτο ποιήσας τάχα.
 Πολλὴ γὰρ ἐστί πίστις ἡ σὴ καὶ ἴαν,
 Καὶ μὴν δυνηθῆ καὶ καθιστᾶν τὴν κτίσιν·
 Ὅπου γὰρ μικρὰ πίστεις ἀκραιφνεστάτη,
 Ὡς κόκκος εἰς νάλυτος, ὁ Χριστὸς λέγει,

Ὅρη μεθιστῶν εὐκολώτερον σθένει.
 Πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ σε πιστὸν ἔγνων εἰς ἄκρον,
 Οὐκ ἀμφιβάλλειν οὐδὲ δισταῖν ὄλωσ
 Πρὸς τὰς δόσεις θέλοντα τὰς τῶν λειψάνων,
 Παρέξομαι σοι προῖκα χρημᾶ τι ξένον,
 Ἐνώχ τὸν ἀντίχειρα τοῦ τρισολβίου,
 Καὶ γλουτὸν αὐτὸν Ἥλιου τοῦ Θεσβίτου.
 Βούλει, παράσχω λειψάνοις τούτοις ἅμα
 Καὶ δάκτυλόν σοι Μιχαὴλ ἀρχαγγέλου;
 Ἔσται παράσχω τοῦτον ἐκ Χώνων ἔχων.
 Μόνον σύ μοι πίστευε ταῦτα λαμβάνων,
 Ὡς εἰσὶ τούτων ἂν ἐγώ, διδοῦς, λέγω.
 Δώσω σὺν αὐτοῖς καὶ βραχὺ, πάτερ, μέρος
 Τοῦ Γαβριὴλ σοι τοῦ μεγίστου τῶν νόων.
 Ἐν Ναζαρετ γὰρ κατελθὼν πρὶν τῇ πόλει,
 Πτερορουθήσας ἐξάνεστι πρὸς πόλον.
 Ἠχθήσαν οὖν ἐκεῖθεν ὡδε τὰ πτῖλα.
 Ἐγὼ δὲ ταῦτα πάντα ἔχων ἐσαχάτως
 Καὶ σοι παράσχω, πιστὲ λειψάνων φίλε!
 Ἀλλ' οὐκ ἐκείνων φείσομαι τῶν κραιπτόνων,
 Οὕτω σε πιστεύοντα πρὸς ταῦτα βλέπων,
 Τὸν ἡδὺν ὄντως ἐν μονασταῖς Ἀνδροεάν,
 Δώσω δὲ σοι κάκεινα σὺν προθυμίᾳ.
 Ἐνὸς χειρουβίμ τριῶν ὀμμάτων κόρας,
 Καὶ τῆς φλογίνης γείρα ρομφαίαν μίαν,
 Ἦν ἐξανάψας ἐν μέσῳ τῶν λειψάνων,
 Ἄλλου παρ' αὐτὴν οὐ δεηθήσῃ λύχνου.
 Φλόξ οἶσα, καὶ γὰρ οἶδε καὶ φῶς ἐκπέρειν,
 Καὶ πάντα νικᾷ φῶτα λαμπρῶν ἀστέρων.
 Ἔξεις ἐκείνην τοιγαροῦν σὺ καὶ λύχνον
 Καὶ λείψανον κάλλιστον ὑπὲρ ἄλλο τι.
 Καὶ πάντα ταῦτα προῖκα καὶ χωρὶς πόνου
 Λοιπαῖς συνάξας σὺν ἀπείροις λειψάνοις,
 Θήσεις με πρῶτον τοῦ χοροῦ τῶν σῶν φίλων,
 Ἐθεργέτην καλῶν πάντα τὸν χρόνον.
 Οὕτω γάρ ἐστιν, ὥσπερ οἶμαι, καὶ πρόπον.
 Ἀπογραφεὺς σοι ταῦτα τῶν βασιλέων,
 Ὁ Χριστοφόρος, ὃν καὶ γινώσκεις ἔχεις,
 Ἄγχοῦ μὲν οἰκῶν τοῦ νεῶ Προστασίου,
 Ἄμφ' αὐτὸ φημί τὸ στρατήγιον, πάτερ,
 Ποθῶν δὲ καὶ γνώριμων σχεῖν καὶ φίλον,
 Ὡς ἂν γελῶν ἡδέως καθ' ἡμέραν,
 Τῶν θλίψεων ἐδρῶν σε φάρμακον μέγα.

Ὁμολογητέον ὅτι οὐδεὶς τῶν πρωτοεργῶν τῆς ἐν τῇ ἑκκαίδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι

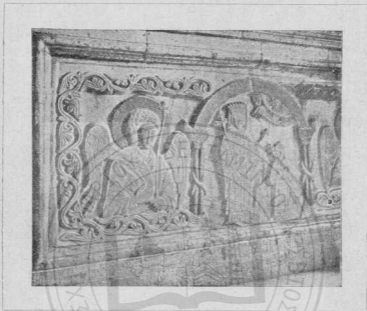
μεταρρυθμίσεως ἐπολέμησε δριμύτερον, ἐπιτηδειότερον καὶ ἐπαγωγότερον τὰς καταρρήσεις τῶν ὁποίων τότε, ὡς πάλαι ποτὲ παρ' ἡμῖν, ἐπεζητεῖτο ἡ θεραπεία¹⁾ καὶ ὅτι, ἂν τὸ νέον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, τοῦ ὁποίου ἀμυδρά τινα ἴχνη ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ε', ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιταθῆ τότε εἰς ὅλας τοῦ ἔθνους τὰς τάξεις, ἤθελε τῷ ὄντι ἐπέλθει ἡ μεταστοιχείωσις τῶν ἀπάντων, ἧς τὸ φάσμα κατετρόμαξε τὸν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην, ἡ δὲ κοινωνικὴ τῆς Ἀνατολῆς ἀναμόρφωσις ἤθελε προηγηθῆ πολὺ τῆς μεγάλης δυτικῆς ἀναμορφώσεως, ἐξ ἧς ἐβλάστησεν ἅπας ὁ νεώτερος πολιτισμὸς (!).

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Λέων ἠδδοκίμει περὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἐπιχειρήματα ἐπέπρωτο νὰ καταλύσῃ τὸ ζῆν προίμως, θῦμα γενόμενος ἀνδρὸς ὅστις εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ. Ὁ Λέων εἶχε τιμῆσαι καὶ περιποιηθῆ πολυειδῶς τὸν στρατηγὸν Μιχαὴλ τὸν ἐξ Ἀμορίου. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν φίλον ἐκείνον καὶ εὐεργέτην. Ἐπειδὴ δέ, καίτοι εἶχε τὸ φυσικὸν ἐλάττωμα τῆς γλώσσης ἐξ οὗ ἐπωνομάσθη Τραυλός, ἦτο φλύαρος καὶ ὑβριστής, ἐξετοχαρίστη εἰς δευτέρωσιν κατὰ τοῦ βασιλέως κατηγορίας, μὴ φειδόμενος οὐδὲ τῆς τιμῆς τῆς βασιλείσεως Θεοδοσίας. Ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ βασιλεὺς παρέβλεψε τὰ τοιαῦτα, τὰ μὲν διότι ἀπέδιδε τὰς φρονασίας ταύτας εἰς τὴν ἀθυροστομίαν τοῦ ἀνθρώπου τὸ δὲ διότι ἐνεθυμῆτο πάντοτε τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ καὶ ἐτίμα τὰ στρατηγικὰ πρῶτερήματα. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου παρετήρησεν ὅτι ἡ κακολογία αὐτοῦ ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ συστηματικώτερον χαρακτῆρα. Ἀφ' ἑνὸς μὲν διεδίδοντο προφητεῖαι ἐπαγγελλόμεναι τὸν θρόνον εἰς τὸν Μιχαὴλ ἀφ' ἑτέρου δὲ οὗτος ἀπεδοκίμαζε πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὸ περὶ τῶν εἰκόνας πολιτείας τοῦ Λέοντος ὄχι βέβαια ἐκ πεποιθήσεως (διότι ὁ Μιχαὴλ ὄχι μόνον εἰς εἰκόνας ἀλλ' εἰς τίποτε δὲν ἐπίστευεν) ἀλλ' ἀπλῶς ἵνα προσοικειωθῆ τὴν μεγάλην τῶν εἰκονολατρῶν μερίδα. Καὶ πάλιν ὅμως ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἤξευρομεν ἦδη πόσον ἦτο ἐπεικῆς καὶ μετροπαθῆς, ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀρχαῖον συνάδελφον καίον καὶ τρόπον μετανοίας ὅθεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 820 παρήγγειλεν αὐτῷ νὰ μεταβῆ εἰς Ἀσίαν, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ καὶ συμπληρώσῃ τὸν στρατὸν ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἀδιώρθωτος καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ἐπιβουλήν αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσασθαι. Τότε τελευταῖον ὁ βασιλεὺς, πιστοποιήσας γεγονότα τινά, ἐξ ὧν προδήλως συνήγετο ἡ ἐνοχὴ τοῦ ἀνδρὸς, διάταξε τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, καὶ συγκροτήσας τῇ 24 Δεκεμβρίου 820 δικαστήριον μέγα καὶ πανηγυρικὸν ἐδίκασε τὸν Μιχαὴλ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ βεβαίονται ὅτι αὐτὸς ὁ Μιχαὴλ, μὴ δυνάμενος ν' ἀναίρῃσῃ τὰς προσαχθείσας κατ' αὐτοῦ ἀποδείξεις, ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι παρεσκεύασε τῷ ὄντι συνωμοσίαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν.

Τὰ ἐπακολουθησάντα γεγονότα ἐξετέθησαν ὑπὸ τῶν χρονολογῶν ἐπὶ τὸ μυθικώτερον μᾶλλον ἢ ἐπαξίως τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ πιθανότητος. Ὁ Μιχαὴλ λέγεται ὅτι κατεδικάσθη οὐχὶ εἰς τὸν κοινὸν θάνατον ἀλλ' ἀπήχθη εἰς τὸ τοῦ παλατιοῦ λουτρὸν, ἵνα γίνῃ παρανάλωμα τοῦ καμινιαίου πυρός. Ἐνῶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἠγομαζέτο νὰ παρευρεθῆ εἰς τὸ θέαμα τοῦτο ἡ βασίλισσα μαθεῖσα τὰ γινόμενα προσέπεσεν

(1) Ὁ νεώτερος πολιτισμὸς ἐβλάστησε πρὸ πάντων ἐκ τῆς περιόδου τῆς Ἀναγεννήσεως (Renaissance), τῆς σπουδῆς δηλονότι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ μάλιστα τῆς φιλοσοφίας, ἐκ τῶν πανεκιστημίων, ἐτι δὲ ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας, ἐν τινὶ δὲ μέτρῳ μόνον ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως.

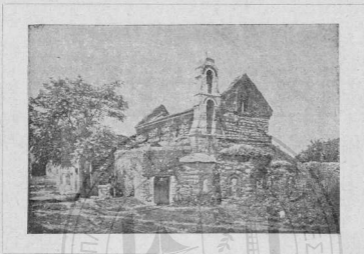
εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ παρακαλοῦσα ν' ἀναβάλλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ἐπὶ τινὰς ἡμέρας διὰ τὴν ἱερότητα τῆς ἐπερχομένης εορτῆς. Ὁ Λέων ἐνέδωκεν εἰς τὴν αἴτησιν, ἀλλὰ, «ὦ γυναῖ, προσεφώνησε, τὴν μὲν ἐμὴν ψυχὴν τῆς ἐκείθεν σήμερον δίκης ἀπὴλλασας καὶ τῆς ζωῆς με συντόμως ἴσως στερησεις. Σὺ δὲ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν θεύσεις τὸ ἀποβησόμενον». Καίσας δὲ τὸν ἀρχιφύλακα τοῦ παλατίου διέταξε νὰ κρατήσῃ τὸν κατάδικον

Ἡ σαρκοφάγος τῆς Ἁγίας Θεοδορίας ἐν Ἄρτι

δέσμιον εἰς ἓν τῶν ὑπηρετικῶν δωματίων, ζητήσας καὶ παρ' αὐτῷ φυλάξας τὴν κλεῖδα τῶν ἐπιβληθεισῶν εἰς τὸν Μιχαὴλ σιδηροπέδων. Καὶ πάλιν ὁμοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ ἀναλωγίζομενος τὸν τε ἀρχαῖον ἐκεῖνον χορησὸν τὸν προειπόντα ὅτι ὁ Μιχαὴλ θέλει ποτὲ βασιλεῦσαι καὶ ἄλλας νεωτέρας προφητείας. Ὅθεν ἐγεγέρθει ἐν μέσῃ νυκτὶ ἠθέλησε νὰ βεβαιωθῇ ἂν ὁ κατάδικος ὑπάρχει ἐν τῇ φυλακῇ ἐν ἣ κατεκλείσθη καὶ εἰσελθὼν ἐπὶ τούτῳ εἰς αὐτὴν ἠπόρησεν εὐρῶν τὸν Μιχαὴλ βεβουθισμένον εἰς ὕπνον ἀτάραχον ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ἀρχιφύλακος, τοῦτον δὲ πλησίον αὐτοῦ κατὰ γῆς κοιμώμενον. Ἐντεῦθεν ὑπέλαβε συνεννόησιν τινα ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνθρώπων καὶ ἐξῆλθεν ἀθορύβως μὲν ἐκδηλῶν ὁμοῦ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπειλὴν. Ὑπῆρχε δὲ ἐν τῷ δωματίῳ καὶ εὐνουκίῳ τι παιδάριον, τὸ ὁποῖον ὑπηρετεῖ παρὰ τῷ Μιχαὴλ καὶ τὸ ὁποῖον ἅμα ἀκοῦσαν προσερχομένον τινα ἐκρύβη ὑπὸ τὴν κλίνην, παρετήρησεν ἐκείθεν πάντα τὰ περιστατικὰ τῆς ἐπισκέψεως, ἀνεγνώρισεν τὸν βασιλεῖα ἐκ τῶν ἐρυθρῶν πεδίων καὶ ἅμα ἀπειθόντως αὐτοῦ ἐξυπνίσαν τὸν τε ἀρχιφύλακα καὶ τὸν ἴδιον δεσπότην διηγῆθαι εἰς αὐτοὺς τὰ γενόμενα. Τότε οὗτοι ὑπολαβόντες ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς δὲν θέλει ἀναβληθῆ ὅσον κατ' ἀρχὰς ἀπεφασίσθη ἐβουλεύθησαν νὰ κινήσωσι πάντα λίθον ἵνα ἀποφύγῳσι τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Προφασίζεται λοιπὸν ὁ Μιχαὴλ ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἐξομολογήσεως καὶ παρακαλεῖ τὸν βασιλεῖα νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἓνα τῶν

φίλων αὐτοῦ, τὸν Θεόκτιστον, νὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτόν, ἵνα δι' αὐτοῦ διαμνηθῆ ὁ μέλλων νὰ δεχθῆ τὴν ἐξαγόρευσιν πνευματικῶς. Ἦτο δὲ ὁ Θεόκτιστος οὗτος αὐτὸς ἐκείνος ὁ ἐπὶ Σταυρακίου καὶ Μιχαὴλ Ραγκαβέ μάγιστρος, ὅστις ἐκπέσων τῆς ἀρχῆς ἐπὶ Λέοντος ἐγένετο φίλος τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Θεόκτιστον νὰ προσέλθῃ· ὁ δὲ λαβὼν τὰς ὁδηγίας τοῦ Μιχαὴλ τρέχει πρὸς τοὺς φίλους καὶ λέγει ὅτι

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Θεοδοῦσας ἐν Ἄοστῃ

οὗτος θέλει καταγγέλει τὴν συνενοχὴν πάντων ἐὼν δὲν ἐπιχειρήσῃσι τι ἀμέσως πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐκπλαγέντες ὑπὸ τῆς ἀπειλῆς συνενοήθησαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τῆς Χριστοῦ γεννήσεως περὶ τοῦ πῶς ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχῃσι τοῦ σκοποῦ. Ὁ ἱερεὺς τῆς βασιλικῆς ἐκκλησίας κλήρος δὲν διέτριβε τότε ἐντὸς τῶν βασιλείων, ὅπως ἀπεφασίσθη νὰ γίνεταί μετὰ τὸ συμβῆν τοῦ ὁποίου διηγούμεθα τὰς περιπετείας, ἀλλ' ἕκαστος τῶν κληρικῶν παρήμενον οἶκος, περὶ δὲ τὴν τετάρτην τῆς πρωΐας ὡραν εἰσέρχοντο πάντες διὰ τῆς ἐλεφαντίνης καλουμένης πύλης ἵνα φράσῃ τὴν ἑσθινὴν ἀκολουθίαν, εἰς τὴν ὁποίαν πάντοτε σχεδὸν παρευρίσκοντο οἱ βασιλεῖς. Ὁ Λέων μάλιστα, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν λέγεται δυσσεβής, ἦτο ἀκριβέστατος περὶ τὴν ἐκλήρωσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων, ποτὲ σχεδὸν δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τὸν ὄρθρον καὶ ἰδίως ἐτέρπετο πλησίον τοῦ χοροῦ ἱστάμενος νὰ προεξάρχῃ τῶν ψδῶν διὰ φωνῆς, τὴν ὁποίαν οἱ χρρονογράφοι δὲν ἠξεύρομεν πῶς ἐγελάσθησαν καὶ ὠμολόγησαν ἠδυνάτην. Τὴν πρωΐαν λοιπὸν τῆς δευτέρας τῆς Χριστοῦ γεννήσεως οἱ συνωμόται μετμημφισμένοι εἰς κληρικούς καὶ φέροντες ἔγχειρῖδια ὑπὸ μάλῃς παρεσέδυσαν ἀφελοῦμενοι ἐκ τοῦ σκότους μετὰ τοῦ λοιποῦ κλήρου εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ περιέμενον αὐτόθι ἐν παραβύσῳ τὸ σύνθημα περὶ οὗ συνεφώνησαν. Ἦτο δὲ τὸ σύνθημα νὰ ἐπιπέσῃσι κατὰ τοῦ βασιλέως ὅτε κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἤθελε κατάρξει τῆς ψδῆς τοῦ φίλου αὐτοῦ εἰρμοῦ, τοῦ λέγοντος «Τῷ Παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ». Τῷ ὄντι, ἅμα ἀντηχῆσαντος τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῆς τοῦ Λέοντος φωνῆς, οἱ κακοῦργοι ἐφορμῶσιν ἐπὶ τὸν χορὸν, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πλανηθέντες ὑπὸ τοῦ σκότους ἐπλήγῃσαν τὸν ἑξαρχον τοῦ κλήρου ἀλλ' ἀποκαλύ-

ψαντος τούτου άμέσως τήν φαλακράν κεφαλήν ένόησαν τήν άπάτην και έτραπήσαν επί τόν βασιλέα. 'Ο Λέων καταφυγών εις τό Ιερόν δέν ήθέλησε νά σωθῆ έκείθεν, αλλά άτρόμητος ώς πάντοτε ών άρπάζει τήν του θυμιατηρίου σειράν, ή κατ' άλλους σταυρόν βαρύν, και άγωνίζεται δι' αυτού ν' άποκρούση τοις δολοφόνους' ούτοι όμως ήσαν πολλοί και άητλησιμένοι, ώστε, όσον γενναίως και άν άντεπάλασεν, ήχησε μετ' ού πολύ νά καταβάλλεται υπό τών πληγών' και διά τής φωνής έκείνης ήτις τσοάκις έβόησεν εις τά πεδία τής μάχης έξώρρισε τά περι αυτόν άγεννή ήθρία νά μη έπιμένωσι βεβηλούντα τόν άστυλον του ναού περιβόλον. 'Αλλά τήν στιγμήν ταύτην εις τών κακούργων, πελώριος τό άνάστημα, έλκων τό γένος εκ τής τών Κραμβοντιών γενεάς, άνέκραξεν ουχ όρκων αλλά φόνων καιρός' και έπαγαγών πληγήν καιρίαν απέκοψε τόν δεξιόν του βασιλέως βραχιόνα' έτερος δέ άποτέμνει τήν κεφαλήν. Και έν τῷ άμα οί δολοφόνοι διαιορϋνται, οί μόν σύρρσι τόν ήκρωτηριασμένον νεκρόν του βασιλέως εις τόν ήπόδρομον οί δέ τρέχουσι πρός τόν Μιχαήλ' και ούδδ τών δεσμῶν άπαλλάξαντες, διότι έν τῷ θορύβῳ έκείνῳ δέν έδρέθη πρόχειρος σιδηρουργός ίνα λύση αυτά, άρπάξουσιν αυτόν εις τούς βραχιόνις, φέρουσιν εις τήν μεγάλην τών βασιλέων αίθυσαν, άνακηρύττουσι βασιλέα και δέσμον ούτως έγοντα έτι καθίζουσιν επί του θρόνου!

Πολλά τών περιπετειών τής τραγωδίας ταύτης φαίνονται άπίθανοι. 'Αν ήτο άληθές ότι ο Λέων διετέλει έν τσοσούτη άγωνία περι τής ένδεχομένης δραπετεύσεως, ή άλλης σωτηρίας του Μιχαήλ, πώς έξηγείται ότι περιώρρισε αυτόν έντός ύπηρετικού δωματίου τών άνακτόρων, άντι νά κατακλείση έντός φυλακής άσφαλεστέρως, οίαι δέν έλειπον βεβαίως έν Βυζαντίῳ και έν αυτοίς τοίς άνακτόροις; Πώς τό δωμάτιον έκείνο ήτο άνοικτόν, άφού ο βασιλεύς ήδηνήθη νά εισέλθῃ χωρίς νά έννοηθῆ υπό τών έν αυτόῳ κοινομένων; Πώς έπέτρεψε νά έχη ο Μιχαήλ παρ' εαυτῶ τόν ίδιον ύπηρετήν και νά κοινωνήσῃ μετ' άνθρώπου έξωθεν έλθόντος, μετ' άνθρώπου μάλιστα έπισημοτάτου και έχθρικού πρός τόν Λέοντα διακειμένου, ένῶ ή πρόφασις ήν λέγεται ότι προτέτεινε ο Μιχαήλ του νά καλέσῃ διά του Θεοκτίστου πνευματικόν ήτο μειρακίωδες, διότι ο Μιχαήλ ήδύνατο νά όρίση οϊονδήποτε πνευματικόν και ο πνευματικός ούτος νά προσκληθῆ άμέσως υπό του βασιλέως; 'Αναμφιβόλως δέ άνυπόστατος είναι ή καταδίκη του Μιχαήλ εις τόν διά πυρός θάνατον. Τοιαύτην θανατικήν ποινήν έν νόμοι του άνατολικού κράτους δέν αναφέρουσιν, ούδδ επέβαλε ποτέ καμείς τών βασιλέων του κράτους τούτου, και αυτών τών άγριωτέρων βασιλέων ούτινες δέν έδίστασαν ν' άκρωτηριάσωσι τοις άντιπάλους αυτών οικτρῶς διά τιμωριών, αί όποίαι ώς μη ώφελε, παρεσέδυσαν έντός τής μεσαιωνικής ήμῶν ποινικής νομοθεσίας. Πώς λοιπόν νά παραδεχθώμεν ότι ο Λέων, όστις δι' άπαντος αυτού του βίου άνεδείχθη μετριοπαθής, έπεικής και πρῶτος, έξετραγηλίσθη διά μιās εις τσοσούτην ώμίτητα και ότι πρός τοις άλλους έπιθύμησε νά γίνη αυτόπτης μάρτυς του έλευενού έκείνου θεάματος; 'Όλα ταύτα δύνανται ευλόγως νά κινησάνται δυσπιστίαν πρός τό διήγημα τών χρονογράφων. 'Αλλ' ύπάρχει γεγονός τι έπιτηδειότατον νά πείση ήμās ότι τό διήγημα είναι παντελῶς μυθώδες. 'Ο Θεόφιλος, υίός και διάδοχος του Μιχαήλ, άμα βασιλεύσας, έτιμώρησε διά θανάτου πάντας όσοι μετέσχον του κακοεργήματος έκείνου, του διαπραχθέντος έν τῷ Ιερῷ του ναού περιβόλῳ. 'Αλλ' έάν ήτο άληθές ότι διά τής πράξεως ταύτης ο πατήρ αυτού έσώθη από φοβερωτάτης ποινής, έστω και από μόνης τής του άλλουστέρου θανάτου ποινής, ο Θεόφιλος ήτο άδύνατον νά τιμωρήσῃ τοις σωτήρας του ίδιου πατρός. Αίσθημα δικαιοσύνης σπανιότατον ήδύνατο νά ύπαγορεύσῃ εις τόν Θεόφιλον τό καθήκον του νά μη έξακολουθήσῃ ευνόων και προάγων άνθρώπους Ιεροσούλους' άλλ' όμολογητέον ότι πρέπει νά ύποθέσωμεν αίσθημα υπεράν-

θρονον, παραδεχόμενοι ότι ο υἱὸς ἐπέβαλε τὴν ἐσχάτην τῶν ποιῶν εἰς ἀνθρώπους οὔτινες ὀπωδῆποτε ἀπήλλαξαν τὸν πατέρα ἀπὸ θανάτου οἰκτίστου. Ἐκ τούτων πάντων καὶ ἐκ τοῦ ἀνέτου τρόπου καθ' ὃν διετέλεσε περιορισμένος ὁ Μιχαὴλ μετὰ τὴν καταδίκην ἐπιτρέπεται ἴσως νὰ συμπράξωμεν ὅτι τὸ μὲν δικαστήριον ἐπέβαλε θανατικὴν ποινὴν εἰς τὸν ἀποδειχθέντα ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας, ὅτι ὅμως ὁ Λέων ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ ἐπιεικεία δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ποινὴν, ἐλπίζων νὰ μεταβάλῃ διὰ τῆς ἀπλῆς ἀπειλῆς τὸ φρόνημα καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ ἀρχαίου φίλου καὶ συναγωνιστοῦ, ὅτι ἐπὶ τούτῳ διέταξε νὰ περιορισθῇ ἀπλῶς καὶ ἐν πάσῃ ἀνέσει ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων, ὅτι οὐδὲν ἤγτων ὁ Μιχαὴλ τὸ μὲν ἐπιμένων εἰς τὴν ἀρχαίαν προαίρεσιν, τὸ δὲ φοβούμενος μήπως ἐκτελεσθῇ ἡ ποινὴ, τὸ δὲ παροτρυνόμενος ὑπὸ τῆς κληρικῆς μερίδος, ἣτις μένεα πνέουσα κατὰ τοῦ βασιλέως οὐδὲν εἶχεν ἰερὸν καὶ ὅσιον, συνενοήθη μετὰ τῶν ἔξω φίλων, οἵτινες παρεισέλθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀνακτόρων διέπραξαν τὸ ἀνοσιούργημα. Πάντα δὲ τὰ λοιπά, ἥτοι ὁ ἀπειλήσεις διὰ τοῦ πνρὸς θάνατος, ἡ μεσολάβησις τῆς βασιλείσης ἢ ἀγωνία τοῦ βασιλέως, τὰ ἐπιβληθέντα εἰς τὸν Μιχαὴλ δεσμιά, ἡ κρατηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λέοντος κίσις τῶν δεσμῶν τούτων καὶ τὸ γεγονός ὅτι δεσμίον ἐκάθισαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Μιχαὴλ,

Μιχαὴλ ὁ Β' ἐπὶ νομίσματος

ἐπενεμήθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιταχούσης μερίδος καὶ διακομηθέντα πολυτρόπως ἐγένοντο προθύμως δεκτὰ ὑπὸ τῶν χρονογράφων, οἵτινες ἀπιστοφρόμενοι τὸν Λέοντα ὡς καθαρῶτερον τῶν εἰκόνων δὲν ἐδίσταζον ν' ἐπαναλάβωσιν ἀνεξετάστως πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ μισητὴν καὶ ἀποτρόπαιον. Λεπτὸν τι τῆς ἀληθείας ἴχνος ὑποφαίνεται ἐν τούτοις εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους ἑνὸς τῶν χρονογράφων ἐκείνων τοῦ Γενεαίου, ὅστις βεβαίῳ ὅτι ἡ Θεοδοσία συνεβούλευσε τὸν Λέοντα οὐχὶ ἀπλῶς ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ἀλλὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβέστερον, ν' ἀνεύρῃ τοὺς συννοήτους καὶ τότε νὰ ἐπιβάλῃ τὰς προσηκούσας ποινάς. Ἐπὶ πᾶσι παρατηρούμεν ὅτι οὔτε ὁ Γεώργιος μοναχὸς οὔτε ὁ Λέων ὁ Γραμματικὸς ἀναφέρουσι τὴν περὶ τοῦ διὰ πνρὸς θάνατον, ἀπλῶς δὲ λέγουσιν ὅτι προέκειτο νὰ θανατωθῇ ὁ Μιχαὴλ· καὶ οὔτε ὅτι δεσμίος ἀνεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ θρόνου Ἰστοροῦσι, λέγοντες μόνον ὅτι ἀντὶ δεσμοφόρου στεφηνόφρονος εἰσήγαγον αὐτὸν ἐν ἐσσητῇ εἰς φρονεῖς. Ἡ δὲ ἔρμηνεία ἦν δίδομεν οὐ μόνον ἐξηγεῖ τὴν μεταγενεστέραν διαγωγὴν τοῦ Θεοφίλου, ὅστις ἠδύνατο τελευταῖον εὐλόγως νὰ τιμωρήσῃ ἀνθρώπους οἵτινες ἀνεῦ ἐσχάτης ἀνάγκης διέπραξαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τὸ ἀνοσιούργημα ἐκείνο· ἡ ἔρμηνεία αὕτη ἐξηγεῖ καὶ ἕτερον περιστατικόν, ἄλλως δυσκατανόητον. Ἄν ἦτο ἀληθές ὅτι ὁ Λέων ἐκράτει τὸν Μιχαὴλ ἐν τοῖς ἀνακτορίοις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ θανατώσῃ αὐτὸν ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν καὶ ὅτι διετέλει ἐν πολλῇ ἀγωνίᾳ περὶ τῆς ἐκβίασεως τοῦ βουλευμάτος τούτου, ἠθελε βεβαίως ὡς ἔμπειρος στρατιωτικὸς διατάξῃ τὴν ἀσφαλεστέραν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἐπιτήρησιν τῶν ἀνακτόρων καὶ διπλασιάσει τὴν ἐν αὐτοῖς φρουρὰν· τούτων δὲ γενομένων, ἦτο ἀδύνατον νὰ διαπραχθῇ τὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κακούργημα χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τῆς κατεχούσης τὰς δίοδους φρουρᾶς καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς τόσῳ ἄλλῳ ὄσῳ ἢ πρᾶξις δὲν ὑπῆρξεν ἀκαριαία ἀλλὰ, κατ' αὐτὴν τῶν χρονογράφων τὴν διήγησιν, διήρκεσεν ἐφ' ἱκανὴν ὥραν καὶ συνοδεύθη ὑπὸ πολλοῦ θορυβοῦ καὶ δεινῶν κραυγῶν.

Ὁ Μιχαὴλ Β' ἐγεννήθη εἰς Ἀμόριον, πόλιν τῆς ἄνω Φρυγίας, ἐκ γονέων εὐτελῶν.

Καταταχθείς ἐν τῷ στρατῷ νεώτατος ἔτι ἤξιώθη τῆς εὐνοίας τοῦ ἀρχηγοῦ ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπῆρξε, πλουσιωτάτου ὄντος, καὶ συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦτου Θεόφιλον. Ἐξ ἧς ἐγέννησεν ἐκτός ἄλλων τέκνων τὸν βραδύτερον βασιλεύσαντα υἱὸν ὀνόματι Θεόφιλον. Ἡξεύρομεν ἤδη ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου προαχθεὶς εἰς τὰ ἀνώτερα τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα ὑπῆρξεν εἰς τῶν ὑποστρατήγων τοῦ Βαρδανίου ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Νικηφόρου στάσεως, ὅτι ἐγκατέλιπεν, ὡς καὶ ὁ Λέων, τὸν στρατηγὸν ἐκείνον συνταχθεὶς μετὰ τοῦ βασιλέως, ὅτι ἐτιμῆθη ἔνεκα τούτου θαυσιῶς, ὅτι παρέμεινε παντοδύναμος ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Ραγκαβέ, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ὡς οὐδεὶς ἄλλος συνετέλεσας εἰς τὴν πῦσιν τοῦ Μιχαὴλ καὶ εἰς τὴν τοῦ Λέοντος ἀναγόρευσιν ἐπεβουλευθῆ κατόπιν καὶ τούτου, προκαλέσας δὲ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ κατέλαβε τὴν ὑπεράτιν ἀρχήν. Ἐκ τοῦ ἀπλοῦ τούτου σκιαγραφήματος τῶν προτέρων τῆς ζωῆς αὐτοῦ περιπετειῶν δηλοῦται ὅτι ἦτο ἄνθρωπος πολυπράγμων, φίλαρχος καὶ μηδενὸς φειδόμενος τρόπου πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοπομένου. Καὶ ὁ Λέων Ε΄ εἶχε βασιλεύσει καθαιρέσας τὸν προκατόχον ἄλλ' ὅποια διαφορὰ περὶ τὰ καθέκαστα τῆς οὐς πρὸς τοῦτο πολιτείας τῶν δύο ἀνδρῶν! Ὁ Λέων ἐξεπλήρωσε μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς εὐλαβῶς καὶ πιστῶς τὸ καθήκον αὐτοῦ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ραγκαβέ. Προστρατεῖς ὑπ' αὐτοῦ τούτου νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχὴν ἀπεποιήθη, καίτοι ἔβλεπεν ὅτι τὸ κράτος ἐκινδύνευεν ἐκ τῆς ἐσχάτης ἀνικανότητος τοῦ αὐλοῖον ἐκείνου βασιλέως· οὐδ' ἐνέδωκεν εἰμὴ καταναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ πάλιν τότε προσηνέχθη ὅσον ἔνεστιν ἐπιεικῶς πρὸς τὸν ἐκπεσόντα τῆς ἀρχῆς ἄνθρωπον. Ὁ δὲ Μιχαὴλ Β΄ ἐπεβουλευθῆ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν σωτήρα καὶ ἀνορθωτὴν τῆς πολιτείας συγχωρηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπανειλημμένως ἐπέμεινε ποηρὰ βουλευόμενος, οὐδ' ἐδότασε νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ. Περαιερωρῆ τινα ἀναλογίαν ἄρα καὶ ἀντίθετον παρίστην ἡ βασιλεία ὀλόκληρος τοῦ Μιχαὴλ Β΄ ἀντιπαρβαλλομένη πρὸς τὴν τοῦ Λέοντος Ε΄ βασιλείαν. Ὁ Μιχαὴλ Β΄ δὲν ἐζήτησε νὰ ἀνατρέψῃ ἐκ συστήματος τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόπων, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ ἀδιαφορίας καὶ ἀπιστίας περιήγαγε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα εἰς πληροσάτην ἀναρχίαν, ἐνέπαιζεν ἐξ ἴσου καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς τῶν εἰκόπων καὶ ἐπέσβευε δόγματα ἀνατρεπτικὰ τοῦ ὅλου χριστιανισμοῦ, μὴ ἀναγκασθεὶς τὴν τρισυπόστατον θεότητα καὶ μὴ πιστεύον εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ δυσηρότατην ἀμφοτέρως τὰς μερίδας, ὅπερ οὐ μικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ κατ' αὐτοῦ δεινωτάτην λαίλαπα. Καὶ ὁ Μιχαὴλ Β΄ ὅπως ὁ Λέων Ε΄ ἦτο στρατηγὸς διακεκριμένος καὶ ἐμελλε νὰ ἀναδείξῃ κατὰ τοῦτο ἀρετὰς οὐδόλως τῇ ἀληθείᾳ τῶν τοῦ προκατόχου ὑποδεστέρας ἄλλ' αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐνοθεύοντο παρ' αὐτῷ ὑπὸ δυστροπίας καὶ τραχύτητος καὶ ἀγριότητος, ἐξ ὧν ὑπεγράφησαν ὡσαύτως αἱ ἐπισκῆψαι κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ κράτους συμφοραὶ ὥστε, ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῆ τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ προτερήματα, ὅπως ὁ Λέων, πρὸς κατατρόπωσιν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ παρίωσιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἰρήνης, ἠναγκάσθη νὰ καταναλώσῃ αὐτὰ πρὸς περιστολήν φοβερᾶς ἐμφυλίου στάσεως καὶ νὰ ἴδῃ τὰς ὥραιότατας ἐπαρχίας τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν μοαμεθανῶν διαρπαζομένας. Δὲν λέγομεν ὅτι πᾶσαι αὐτοῦ αἱ πράξεις ἦσαν ἐξ ἴσου ἀξιοκατάκριτοι, ἀπ' ἐναντίας θέλωμεν λάβει πολλὰκις ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσωμεν τὸν ἄνδρα ἔκ προοιμίου δὲ παρατηροῦμεν ὅτι, καίτοι ἦτο ἀπαιδευτος, κατενόει τὸ τῆς παιδείας πλεονέκτημα, ἀναθεὶς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ Θεοφίλου εἰς τὸν σφώτατον τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν· καὶ ἠοβάνητο πρὸς τούτους τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπαιδευσιν τῆς νεολαίας πρακτικωτέραν καὶ ἀνδρικωτέραν, ζητήσας ἐπὶ τούτῳ ν' ἀφαιρέσῃ αὐτὴν ὅσον ἔνεστιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Λέοντος ἡ εὐφυΐα ἐξεργαγοῦντο ὑπὸ χρηστότητος καὶ

συνειδήσεως· ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὸ ὀρθοσκευτικὸν ζήτημα ἐπεδίωκε μὲν τὴν περιστολήν τῶν καταχρήσεων ἐπίστευεν ὅμως εὐκρινῶς εἰς τὰ θεμελιώδη τοῦ χριστιανισμοῦ δόγματα. Ἐνῶ ὁ Μιχαὴλ ἐφαίνετο μὲν ὀπαδὸς τῆς μεταρρυθμίσεως πράγματι ὅμως οὐδὲν ἦτο χριστιανὸς καὶ ἐν γένει ἐστρατεύετο πάσης ἠθικῆς πεφίδος, ἥς ἄνευ τὰ κράτια τῶν προτερημάτων ναυαγοῦσιν ἐκτρεπόμεναι τῆς ὠρισμένης ὁδοῦ. Ἐντεῦθεν αἱ πλείστοι τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ οὐδενὸς οὐδενὸς ἀπὸ κακῶν τινῶν ἐντεῦθεν ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ ἦτο σφόδρα ἀνώμαλος, ἡ δὲ βασιλεία ἀπέβη οὐδὲν ἦτον ἀνώμαλος ἢ ὁ χαρακτήρ. Καί, ἐνῶ παρέλαβε τὸ κράτος, ἔζηθεν μὲν ἡσφαλισμένον ἐσωτερικῶς δὲ ἄριστα κατηρητισμένον, κατέλιπεν αὐτὸ μετὰ ἐννεαετῆ περιόδου βασιλείαν πανταχόθεν μὲν αὐθις ἀκρωτηριασθὲν εἰς δεινὴν δὲ περιελθὼν ταραχὴν.

Πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Λέοντος Ε' ὁ Μιχαὴλ Β' προσήνεχθη ἐπιεικῶς. Οἱ συγγενεῖς οὗτοι ἦσαν μήτηρ, σύζυγος, τέσσαρες υἱοί, ὁ Σαβράτιος, ὁ Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος, ὁ Θεοδόσιος, καὶ εἰς ἑξ' ἀδελφοῦ ἀνεψιῶς, Γρηγόριος ὁσαύτως καλούμενος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ τέσσαρες υἱοὶ εὐνομήθησαν καὶ ὅτι εἰς ἑξ' αὐτῶν ἔμεινεν ἄφρωνος ἐπὶ τινα χρόνον ἕνεκα τοῦ παθήματος τούτου· ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ὁ ἀκρωτηριασμός οὗτος ἐγένετο ἐκ διαταγῆς τοῦ νέου βασιλέως ἢ ὑπὸ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς παραφοράς ὁρμῇ, καθ' ἣν καὶ πολλὰ ἀπαίσια διέπραξαν ἐπὶ τῷ νεκροῦ τοῦ Λέοντος. Τὸ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὸ ἔθος τῶν χρόνων τούτων πάσα ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία τοῦ καθαιρεθέντος ἢ φονευθέντος βασιλέως ἀνήκεν αὐτοδικαίως εἰς τὸν διάδοχον, ὁ Μιχαὴλ ἀφῆρσεν ἕκ τῆς περιουσίας ταύτης δούλους ἱκανοὺς τὸν ἀριθμὸν καὶ προσδώρισεν αὐτοὺς εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἐπιζησάντων τῆς ἀτυχῆς ἀεικείνης οικογενείας μελῶν, ἔξ ὧν οἱ μὲν τέσσαρες υἱοὶ ἔζησαν ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ ἢ δὲ σύζυγος καὶ ἡ μήτηρ ἀπεχώρησαν εἰς τὴν τῶν Δεσποτῶν λεγομένην μονήν· καὶ προσέειπε ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπεμελείτο ἵνα ἀκριβῶς καταβάλλονται αὐτοῖς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησιν χοίματα. Τὸ δὲ Γρηγόριον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Λέοντος, ὅστις κατὰ τοὺς χρονογράφους ἐπελέγετο Πτερωτός, καὶ τὸν ὁποῖον ὁ θεὸς αὐτοῦ εἶχε πολλὰκις μεταχειρισθῆ εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ἀφῆκε κατ' ἀρχάς ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν κατεῖχε θέσιν. Ἄλλ' αὐτὸς φύσει δεῦξ ὧν δὲν ἔπαυσε μετὰ πολλῆς πικρίας ὁμιλῶν κατὰ τοῦ νέου βασιλέως. Ὁ Μιχαὴλ ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ εἰπὼν ἀταράχως ὅσα ἤκουσε προσέθηκεν ὅτι ἐννοεῖ τὸ μέγεθος τῆς λύπης αὐτοῦ, ὅτι συγχαρεῖ τούτου ἕνεκα τὰ γεγόμενα, ἀποτρέπει ὅμως αὐτὸν νὰ εἶναι τοῦ λοιποῦ προσεκτικώτερος. Οὐδὲν ἦτον ὁ Γρηγόριος δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ὥστε ὁ Μιχαὴλ ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐξορίσῃ εἰς τὴν νήσον Σκύρον, ὅπου οὗτος διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ. Τὸ δὲ μετέπειτα πολιτεύμα τοῦ Γρηγορίου, περὶ οὗ μετ' ἄλλων ὁλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε δίκαιον νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ.

Ἄλλ' ἡ πρώτη μεγάλῃ δυσκολία, πρὸς ἣν ἐδέχθη νὰ παλαίῃ ὁ Μιχαὴλ, ὑπῆρξε τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα. Ὅτι οἱ πλείστοι τῶν συνωμοτῶν τῶν ἐπαγαγόντων τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ἀνήκον εἰς τὴν μερίδα ἧτις ἐζητεῖ τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν φαίνεται πιθανώτατον. Οἱ χρονογράφοι δὲν λέγουσι τοιοῦτό τι, ἀποδίδοντες τὰ πάντα εἰς τὴν θείαν δίκην. Ἄλλὰ τί ἐννοοῦσι διὰ τῆς θείας δίκης ἀποδεικνύεται ἀπεχρόντως ἐκ τῶν πραγμάτων. Ὁ Λέων, ὡς ἐκ τοῦ πρόφου αὐτοῦ χαρακτήρος, προσωπικὸς ἐχθρὸς δὲν εἶχεν ὁ στρατὸς διὰ πολλοὺς λόγους ἦτο ἀφρωσιωμένος εἰς αὐτόν, καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες δὲν ἠδύναντο εἰμὴ ν' ἀγαπῶσι καὶ νὰ θαυμάζωσι τὴν σύνεσιν, τὴν δεξιότητα καὶ τὴν μετριοπάθειαν αὐτοῦ. Ὁ Μιχαὴλ ὡς στρατηγὸς ἀρχαῖος ἠδύναντο νὰ ἔχη μεταξὺ

τῶν στρατιωτικῶν φίλους τινάς, ἀλλ' οἱ στρατιωτικοὶ ἰδίως, ὅσηδὴποτε καὶ ἂν ἦτο ἢ πρὸς τὸν Μιχαὴλ οἰκειότης αὐτῶν, δυσκόλως ἤθελον ἐπιβάλλει χεῖρα κατὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἠνώθησεν, ἐκλέισε καὶ περιεποιήθη τὸν στρατόν· δυσκόλως τοὐλάχιστον ἤθελον ἐκτραπῆ εἰς τὰ κατὰ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ ἀσεβήματα, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι οἱ διαπράξαντες τὸ ἔγκλημα εἶχον πάθη ἄγρια κατὰ τοῦ ἀνδρός, ὑπὸ τῶν ὁποίων δὲν παρεβρέτο τότε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἰμὴ μόνη ἡ κληρικὴ μερίς. Εἶχεν ἄρα γε συνεννοηθῆ ἄμεσως μετ' αὐτῆς ὁ Μιχαὴλ ἢ εἶχεν αὐτὴ ὠφειλθῆ ἀπλῶς ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως διενέξεως, ἵνα ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα μέχρι τῆς δολοφονίας; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἅμα βασιλεύσας ἐπέτρυσεν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐπὶ Λέοντος ἔξορισθέντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, μὴ ἔξαιρουμένων τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Θεοδοῦρου· καὶ ἂν δὲν ἀπέδωκεν εἰς τὸν πρῶτον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἐπέτρυσεν εἰς τὸν δεύτερον ν' ἀναλάβῃ αὐτὴς τὴν ἡγουμενίαν τῆς τοῦ Στουδίου μονῆς. Ταῦτα πράττων ὁ Μιχαὴλ σκοπὸν εἶχε νὰ περιτορηθῆ προσωπικῶς τοὺς ἀρχηγούς τῆς μεριδος ἥτις συνετέλεσεν ὁποσδήποτε εἰς τὴν ἀναγέρουσαν αὐτοῦ, οὐχ ἂν μετεκινήσῃ κατ' οὐσίαν τὰ ἐσχάτως περὶ εἰκόνων ἀποφασισθέντα. Καὶ ἤλπισε νὰ ἐπιτύχῃ συμβιβασμὸν τινα τῶν δύο ἀντιπάλων δεξασίων, πρὸ πάντων διότι αὐτός, μὴ ἔχων καμμίαν θρησκευτικὴν πεποιθῆσιν καὶ πολιτευόμενος μόνον κατὰ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἐνόμιζεν ὅτι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐλατηρίου κινούμενοι θέλωσι στέρξει τὰ γενόμενα· οἱ μὲν ὀπαδοὶ τῆς τῶν εἰκόνων καθαιρέσεως διότι ἤθελον ἐξακολουθεῖ κατέχοντες, ἂν ὄχι ὅλα, τὰ πλεῖστα τῶν ἀξιωματῶν τὰ ὁποῖα κατέλαβον, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως διότι ἤθελον ἀνακληθῆ ἀπὸ τῆς ἐξορίας καὶ ἀναλάβει τινὰ τῶν ἀξιωματῶν τὰ ὁποῖα ἄλλοτε κατείχον. Ἀλλὰ πρῶτη ἡ κληρικὴ μερίς δὲν ἠδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὰς παραχωρήσεις ταύτας. Ὁ Νικηφόρος μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνάκλησιν ἔγραψεν ἄμεσως πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐπ' ὀφθαλμοῖς ἄγων αὐτῶ τὰ δεσμά καὶ τὸν σῶσαντα καὶ τὴν τοῦ τυράννου διακενής ἀνομιήσαντος ἀσχόνην τε καὶ καθαιρέσιν καὶ τὴν ἐν οἷς ἐξήμαρτε τόποις κατάλυσιν, ἐτι δὲ «σκιαγραφῶν αὐτῶ τὴν ἀληθῆ καὶ πατροπαράδοτον τῶν ἱερῶν μορφωμάτων ἐκτύπωσιν», ἐπεὶ ἦται τελευταῖον τὴν ἀνόρθωσιν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ ἀποκατάστασιν. Εἰς ταῦτα ὁ Μιχαὴλ ἀπήντησεν ὅτι «ὅσοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πρὸ ἡμῶν ἐν ἐρευνῇ δογμάτων γενόμενοι, αὐτοὶ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον εἰσπραχθήσονται ἢ εὐ ἢ καὶ ἐτέρος ἐθέλωσιν· ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ τὴν ἐκκλησίαν εὐρομεν βαδίζουσαν, ἐν τούτῳ καὶ διαφυλάττειν προκρίνομεν. Τοῦτο δὲ ἐπακριβοῦντες διαβεβαιοῦμεν ὡς μὴ θαροεῖν τινα κατ' εἰκόνων ἢ ὑπὲρ εἰκόνων παρηγοῖα τὴν γλῶτταν κινεῖν. Ἄλλ' ἐκποδῶν ἔστω καὶ οἰχέσθω καὶ ἡ Ταρσὸς οὐνόδος καὶ ἡ Κωνσταντινὸν τοῦ πάλαι καὶ ἡ νῦν ἐπὶ Λέοντος κροτηθεῖσα, καὶ σιγῇ βαθεῖα τῆς τῶν εἰκόνων μνήμης ἐνεκεν ἐμπολιτευέσθω τὸ σύνολον». Ἐπὶ τοῖς ὅροις αὐτοῖς ὑπέσχετο νὰ βοηθήσῃ τὸν Νικηφόρον εἰς τὸ ν' ἀναλάβῃ τὸ ὑπατον τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμα. Ἀλλ' οἱ ὅροι οὗτοι ἦσαν ὁποσούν ἀσφαρεῖς. Τεθειῶν ἐκ μέσου ὄλων τῶν συνόδων ὅσαι συνεκροτήθησαν κατὰ καὶ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ πρὸ αὐτῶν καθεστῶτα. Τίνα ὅμως ἦσαν τὰ καθεστῶτα ταῦτα; Ἀρὰ γε τὰ ὑπὸ τοῦ Λέοντος Γ' θεσπισθέντα; Ἀλλὰ ταῦτα καθήρουν τὰς εἰκόνας. Προέκειτο ν' ἀναδραμόμενη μέχρι τῆς πρὸ τοῦ Λέοντος Γ' καταστάσεως; Ἀλλὰ τότε ἔπρεπε ν' ἀναστηλωθῶσιν αἱ ἀραιρευθεῖσαι εἰκόνας· τοῦτο δὲ πῶς ἠδύνατο νὰ γίνῃ σιγῆς βαθείας ἐπικρατούσης περὶ τῆς τῶν εἰκόνων μνήμης καὶ ἀπαγορευομένου παντὸς λόγου ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν εἰκόνων; Ὅθεν δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι ἡ ἀπάντησις ἐκεῖνη τοῦ Μιχαὴλ δὲν ἠδύνατο εἶναι ἄπορον ὅτι ἡ ἀπάντησις ἐκεῖνη τοῦ Θεοδοῦρου,

ὅστις καίτοι ἀποκαταθεῖς ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου εἶχεν ὑπολάβει τοῦτο ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν ὀλοσχερῆ τῆς μερίδος αὐτοῦ θρίαμβον. Μετ' ὀλίγον δέ, ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ ἐμμένων εἰς τὸ δυσκατόρθωτον περὶ συμβιβασμοῦ τῶν δύο ἀντιπάλων δοξασιῶν σύστημα συνεκάλεσεν εἰς σύνοδον ὅλους τοὺς ἐπισμητοτέρους ἱερομένους τοὺς τε φίλους καὶ τοὺς πολεμίους τῶν εἰκόνων ἵνα συζητήσωσιν ἐν εἰρήνῃ πρὸς ἀλλήλους, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ πάντοτε ἀγόμενος καὶ φερόμενος Νικηφόρος, συναθροίσαντες περὶ ἑαυτοὺς τοὺς ἐναριθμούς ἐπισκόπους ὅσους εἶχον ὁμόφρονας, ἀπῆλθον εἰς τὰ βασιλεῖα ἵνα παραστήσωσι τῷ βασιλεῖ ὅτι δὲν δύνανται νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν σύνοδον ἐκείνην διότι οἱ κανόνες ἀπαγορεύουσιν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους πᾶσαν μετὰ αἰρετικῶν κοινωνίαν. Ὁ βασιλεὺς ἤκουσε ταῦτα ἐπιεικῶς, ἐλάλησε μετὰ τινος εἰρωνείας, εἶπεν ἐν τούτοις ὅτι ἡμποροῦν κατ' ἰδίαν νὰ φρονῶσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ νὰ τελῶσι τὰ τῆς λατρείας ὅπως ἂν θέλωσιν, ὅτι ὅμως δὲν θέλει ἐπιτρέψει νὰ προσκυνῶσι δημοσίᾳ τὰς εἰκόνας. Καὶ δὲν ἠγάγασε μὲν αὐτοὺς νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν προκηρυχθεῖσαν σύνοδον, ἥτις οὐδὲ συνεκροτήθη, συγκαλέσας δ' ἀντ' αὐτῆς οὐδέ τι καὶ ἐπεξηγήσας κατὰ τὴν προηγουμένην ἀπόφασιν εἶπεν ἐν αὐτῷ ὅτι δὲν καταλαμβάνει παντάπασιν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐκείνας φιλονεικίας, ὅτι ἐπομένως τὸ φρονιμώτερον εἶναι νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἰσχυροῦσαι αἱ ἀποφάσεις τῶν προηγουμένων συνόδων, εἰς τρόπον ὅμως ὥστε ἕκαστος νὰ δοξάζῃ ὅ,τι βούλεται ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ καὶ μονῇ, μὴ ταράττων ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὴν κοινὴν εἰρήνην. Καὶ ὅχι μόνον ζῶντος τοῦ Θεοδοῦτου δὲν ἀποκατέστησε τὸν Νικηφόρον εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντος μετ' οὐ πολὺ, 821, τοῦ πατριάρχου ἐκείνου πάλιν δὲν παρέδωκε τὴν πατριαρχίαν εἰς τὸν Νικηφόρον, προτιμήσας αὐτοῦ τὸν Ἀνεώνιον, τὸν Συλαῖον ἐπίσκοπον καὶ γνωστὸν ἡμῖν συνεργάτην τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ἀφ' ἐνός δυσηρέστου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς φίλους τῶν εἰκόνων, οἵτινες καθ' ὃ εἶχον ἔθος προσεκόλλησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ νέου πατριάρχου τὸ ἐπώνυμον τοῦ Βυρσοδέφου καὶ τοῦ Κασσιματᾶ ἀπὸ τὸ κῆσυμα (πέλιμα, χνάρι), ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ πολίτευμα τοῦ Μιχαὴλ δὲν ἠγαρίσται οὐδὲ τοὺς ἐναντιοδοξοῦντας, οἵτινες ἐπέσβευσαν ὅτι ἡ τῶν εἰκόνων προσκύνησις εἴτε δημοσίᾳ εἴτε κατ' ἰδίαν γινομένη ὑπέτρεφε πᾶλλας καὶ ὀλεθρίας προλήψεις, τούτου δ' ἔνεκεν ἐπέζητον τὴν ὀλοσχερῆ αὐτῶν ἐξοφάνισιν.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε αἰφνίς ἐξεργάγη ἀπ' ἀνατολῶν δεινὴ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Β' στάσις. Ὁ ἀναγνώστης βεβαίως ἐνθυμείται τὸν συνάδελφον τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Μιχαὴλ στρατηγὸν Θωμᾶν, ὅστις εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὸν Βαρδάνιον ἐπὶ στάσεως αὐτοῦ κατὰ τοῦ Νικηφόρου, ἐνῷ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ βασιλέως ἐκείνου. Διαλυθεῖσης μετ' ὀλίγον τῆς τοῦ Βαρδανίου στάσεως, ὁ Θωμᾶς ἐξηκολούθησεν ὑπηρετῶν ἐν τῷ βασιλικῷ στρατῷ, μὴ ἐπέχον ὅμως πλέον τὴν αὐτὴν τῶν δύο ἄλλων τάξιν ἀλλὰ διατελῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μιχαὴλ. Ὁ Θωμᾶς ἦτο ἔκτοτε δυσηρεστημένος διὰ τὴν τοιαύτην τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ μείωσιν, ὁ δὲ δύστροπος καὶ σαρκαστικὸς τοῦ νέου ἀρχηγοῦ του χαρακτήρ δὲν ἦτο ἐπιτήδειος νὰ ἐξαλείψῃ τὴν δυσἀρέσειαν ταύτην. Ἀπ' ἐναντίας ἠρέθιζεν αὐτὴν ὀσμῆραι, ὥστε ἐπὶ τέλους ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀγανακτήσεως ὁ Θωμᾶς λιποτακτῆσως ἠτομολόγησε πρὸς τοὺς Ἀραβας. Ἐνόσφ' ἔζη ὁ Λέων, ὁ Θωμᾶς ἤκοιτο εἰς μικρὰς τινὰς κατὰ τὰ μεθόρια ἐπιδρομὰς, ἀποθανόντος ὅμως τοῦ Λέοντος, κατόρθωσε νὰ προσοικειωθῇ τινα τῶν ταγματῶν καὶ τῶν δημοσίων ταμείων τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ καταλάβῃ ἀξιόλογον αὐτῆς μέρος. Ταῦτα μαθὼν ὁ τότε καλῆφης Ἀλμαμόν, ὁ υἱὸς καὶ δεῦτερος διάδοχος

τοῦ Ἁραοῦν ἁλ-Ρασίδ, ἐνόμισε πρόσφορον τὴν περίστασιν νὰ καταφέρει πληγὴν καιρίαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος καὶ καλέσας παρ' ἑαυτῶ τὸν στρατηγὸν Θωμᾶν εἰς Βαγδάτιον ὑπέσχετο αὐτῷ πᾶσαν συνδρομὴν καὶ ἐπέτρψε νὰ στεφθῆ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ τοῦ τότε πατριάρχου αὐτῆς Ἰωβ. Ἐκείθεν λοιπὸν ὁρμώμενος καὶ παραλαβὸν ἀξιόλογον Ἀράβων στρατὸν καὶ στόλον οὐ μικρὸν ἐκ Κιλικίας καὶ ἐκ Συρίας ὁ Θωμᾶς ἐνέβαλεν αὐτὸς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν τῷ 822 καὶ ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς ὑπαίθρου χώρας καὶ αὐτῶν τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου καὶ αὐτῶν τῶν νήσων, τόσῳ ευχερέστερον ὅσῳ ἔλεγεν ἑαυτὸν Κωνσταντῖνον υἱὸν τῆς Εἰρήνης καὶ ἐφαίνετο ὡς ἐκ τούτου ἐχοόμενος ν' ἀνορθώσῃ τὸ κράτος τῶν εἰκόνων. Ὅθεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἶδε προθύμως συρρέοντας περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς τοῦ δόγματος τούτου ὁπαδοὺς. Τὴν σήμερον ἤμπορεῖ νὰ φαίνεται ἄπορον, πῶς οἱ ὄχλοι ἐπίστευσαν τὸν Θωμᾶν ὡς Κωνσταντῖνον, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ 25 καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν εἶχε τυφλωθῆ ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τροπὸν καταστήσαντα αὐτῷ ἀδύνατον πᾶσαν ἐργασίαν καὶ πρὸ πάντων στρατηγίαν. Ἄλλὰ τοσαύτη ἦτο τότε ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ, τοσαύτη ἡ δυσκολία περὶ τὴν διάδοσιν τῶν ἀληθῶν εἰδήσεων καὶ τοσαύτη ἡ ἐντύπωσις ἦν ἐπροσέγγησον ἢ στίψις τοῦ Θωμᾶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας ὥστε ἐπὶ τέλους ἢ ἐπὶ τινα χρόνον ἐλικράτησις τῆς πλάνης ἐκείνης δὲν εἶναι ὅλως διόλου ἀνεξήγητος. Εἰς δὲ τὴν πρώτην ταύτην μεγάλην τοῦ Θωμᾶ ἐπίδοσιν συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ Μιχαὴλ δὲν κατενόησε τὴν σπουδαιότητα τοῦ στασιαστικοῦ ἐπιχειρήματος. Ἐνῶ ὁ Θωμᾶς ἦγεν, ὡς λέγεται, 80 χιλιάδας ἀνδρῶν, ὁ Μιχαὴλ ἐξέπεμψε κατ' αὐτοῦ εὐαριθμὸν τι στρατιωτικὸν σῶμα, ὅπερ ἐν μέρει κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς στάσεως καὶ ἐν μέρει συνετάχθη μετ' αὐτοῦ. Περὶ τὰ μέσα λοιπὸν τοῦ 822 καὶ κατὰ τὸν Θωμᾶν ἐφαίρινον παραδόξως εὐδοκμοῦντα. Παρεκτὸς τοῦ στόλου ὃν συνεπήγαγεν ἐκ Συρίας καὶ Κιλικίας ἤθροισε καὶ ἕτερον ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν ἐκ τε τῶν λιμένων τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ τῶν νήσων, καταστήσας τὴν Λέσβον κοινὸν τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ὁμητήριον. Ὁ ἐν Σκύρῳ ἐξόριστος Γρηγόριος Πτερωτὸς εἶχε προσέλθει πρὸς αὐτὸν καὶ εἶχεν ἤδη προαποσταλῆ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θωμᾶς ἦτο ἔτοιμος νὰ διαπεράσῃ μετὰ τοῦ ἐπιλοίου στρατοῦ εἰς Θράκην. Ἦτο δὲ ἀνὴρ ῥεκτής, καίτοι χωλὸς τὸν ἕτερον πόδα. Καὶ ἐκ τῶν δύο μερίδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διηροίτο τότε τὸ ἀνατολικὸν κράτος οἱ μὲν φίλοι τῶν εἰκόνων δυσμενῶς πρὸς τὸν Μιχαὴλ διέκειντο, οἱ δὲ ἐναντιοδοξοῦντες δὲν εἶχον πολὺν ὑπερ τοῦ βασιλέως ζῆλον, ὥστε τὰ πάντα ἐκ πρώτης ὕψεως προεμήνυσον προσεχῆ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ, ὅστις ἐφρόντισε νὰ προσλάβῃ καὶ υἱὸν θεοῦ, ἐπειδὴ ἴδιον δὲν εἶχε, νέον τινά, ὃν μετωνόμασε Κωνσταντῖνον.

Ἄλλ' ἀκριβέστερον ἐξεταζομένη ἡ στάσις αὕτη πολλὰ καὶ δυσπερβλήτα εἶχεν εἰσέτι νὰ ὑπερικήσῃ κολύματα ὅπως θριαμβεύσῃ. Ὁ Θωμᾶς ἦτο κύριος ἀπάσης σχεδὸν τῆς ὑπαίθρου χώρας, οὐχὶ ὅμως καὶ τῶν φρουρίων, ὧν τὰ πλείστα, καὶ ἰδίως ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔμειναν πιστὴ εἰς τὸν Μιχαὴλ. Πολλὰ αἴτια συνετέλεσαν εἰς τοῦτο. Ὅσῃν ἀδιαφορίαν καὶ ἂν εἰς δεῖξει ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ περὶ τῶν εἰκόνων ζήτημα, πρᾶγματι οἱ ἐπιζητούντες τὴν κ' θαίρουν αὐτῶν διετέλουν ἐν κατοχῇ ὅλων τῶν ἀξιωματίων καὶ ὅλης τῆς ἐξουσίας. Ἄν δὲν ἔδυσχεραῖνον ἔνεκα τῆς προκηρυχθείσης ἀνοχῆς τῶν εἰκόνων ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐν ταῖς μοναῖς, δὲν ἦτο δυνατόν ἐπὶ τέλους νὰ μὴ προτιμήσωσι τὸν Μιχαὴλ τοῦ Θωμᾶ, ὅστις ἐφαίνετο ἀναφανδὸν ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Καὶ τοῦτο τὸ πνεῦμα ἐπεκράτει ἰδίως ἐν τῷ στρατῷ. Ἄλλὰ πλὴν τούτου ὁ Θωμᾶς προήλανε παρακολουθούμενος ὑπὸ μυριάδων βαρβάρων στρατολογηθέντων ἐν

τῷ μοιμαθενικῷ κράτει, Ἄγαρηῶν, Ἰνδῶν, Αἰγυπτίων, Ἀσσυρίων, Μήδων, Ἀβασίων (1), Ζηχῶν, Ἰβήρων, Καθήρων, Σλαύων, Οὐννων, Βανδήλων, Γετῶν καὶ παντοίων ἄλλων ἔθνῶν, τῶν ποσίων ἢ ἀπαριθμησις ἐνθυμιζει ὅσοσόν τὴν στρατιὰν τοῦ Ξέρου, μεθ' οὗ τῷ ὄντι παρεβάλλετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης ταύτης στάσεως. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἰθαγενὴς στρατὸς δὲν ἠδύνατο ν' ἀποβλέψῃ εἰμὴ μετ' ἀνανακτίσεως πρὸς τὸν σφετωδῆ αὐτὸν ὄχλον, ὅστις, ἐὰν ὑπερίσχυεν ὁ Θωμᾶς, ἤθελεν εἶχει τὴν ἀξίωσιν νὰ κυριαρχήσῃ τῆς χώρας καὶ νὰ λάβῃ τὰ πρῶτα τοῦ στρατοῦ μάλιστα ἀξιώματα. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Θωμᾶς ἔπραξε τὸ μέγα λάθος ἐπερχόμενος ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ν' ἀφήσῃ εἰς τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ ὄχι μόνον πολλὰ φρούρια ὑπὸ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων κατεχόμενα ἀλλὰ καὶ δύο ὀλόκληρα θέματα τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὸ τὸ Ὀψικίον καὶ τὸ τὸν Ἀρμενιακῶν, τῶν ὁποίων οἱ στρατηγὸὶ Κατάκυλας καὶ Ὀλβιανὸς κατὰ νῶτον αὐτοῦ ἐνεργοῦντες ἠδύνατο νὰ ἐπαγάγῳσιν ἐπικινδύνους ἀντιπερὶσπασμούς. Τοῦτο δὲ συνέβη προωμώτατα. Ὁ Ὀλβιανὸς κατεῖχε τὰ περὶ τὴν Προποντίδα ὄρη, ὅτε ὁ Θωμᾶς ἐξέλειψε τὸν θετὸν αὐτοῦ υἱὸν μετὰ μικροῦ στρατιωτικοῦ σώματος ἵνα προσβάλλῃ φρούριόν τι κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην κείμενον. Ὁ νέος οὗτος προβαίνων ἀπερισκέπτως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐπιτραπέντος αὐτῷ ἔργου ἐπιπίπτει εἰς ἐνδερὸν ὑπὸ τοῦ Ὀλβιανοῦ παρασκευασθεῖσαν καὶ ὁ μὲν στρατὸς αὐτοῦ καταστρέφεται, φρονεῖται δὲ καὶ αὐτός, ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀποστέλλεται πρὸς τὸν Μιχαήλ, ὅστις κατὰ τὴν συνήθη αὐτοῦ χλευαστικὴν ἀγριότητα ἔσπευσε νὰ διαβίβασῃ τὸ τρόπαιον πρὸς τὸν θετὸν πατέρα. Ὁ Θωμᾶς παρέλαβε τότε ἕτερον υἱὸν καὶ βοηθὸν Ἀναστάσιόν τινα (ὅστις κατ' ἀρχὰς μοναχὸς γενόμενος ἔπειτα ἀπέβαλε τὸ σχῆμα τοῦτο καὶ ἠκολούθησε τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν στάδιον) οὐδ' ἀπεράτη ὑπὸ τοῦ ἀτυχήματος ἐκείνου νὰ διαπεράσῃ εἰς Θράκην καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν ἀρχῇ τοῦ φθινοπώρου τὴν πολιορκίαν τῆς βασιλευσούσης. Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἦτο εὐχερὲς. Παρεκτός τῶν δυσποροθητῶν τῆς πόλεως τευχῶν, τὸ πνεῦμα τῆς φρουρᾶς ἦτο, ὡς γνωρίζομεν, ἄριστον. Τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς πολίταις, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι οἱ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν εὐκρινῶς ἀφασιωμένοι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρυθμίσειν. Τοῦλάχιστον ὁ Γεώργιος μοναχός, ὅστις βεβαίως δὲν ἦτο φίλος τοῦ φρονήματος τούτου καὶ θρηνεῖ ἐπὶ τῇ θεοσυγεῖ δυσσεβείᾳ τοῦ Μιχαήλ, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οἱ πολῖται ἠγωνίσθησαν μετὰ πολλῆς καρτερίας καὶ ἀνδρείας ὑπὲρ τοῦ βασιλικῆς τειχομαχούντες, πεζομαχοῦντες καὶ ναυμαχοῦντες. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον, ὁ Μιχαήλ ἦτο στρατηγὸς ἐπιτήδειος καὶ ἠτύχησε νὰ ἔχῃ ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ περιστάσει συναντιλήπτορα κράτιστον, τὸν γενναῖον αὐτοῦ υἱὸν Θεόφιλον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἄλλοις δι' ἧς ὁ Μιχαήλ ἔφραζε τὸν Κεράτιον κόλπον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθῆξῃ εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ στόλου τοῦ Θωμᾶ, ὅστις εἰσπλεύσας εἰς τὸν κόλπον προσέβη μέχρι Βλαχερνῶν καὶ συνελήρωσεν οὕτω τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς πόλεως· ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπα-

(1) Ἀβασῶγοι (οὐχὶ Ἀβασίοι) καὶ Ζηχοὶ καὶ Ἰβηρεῖς (Γεωργιανοί) εἰσὶ λαοὶ τοῦ Καυκάσου, ὧν οἱ Ἀβασγοὶ καὶ Ἰβηρεῖς φέροσιν ἐτι νῦν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ταῦτα. Ἄλλ' οἱ Ἀσσύριοι καὶ Καθηροὶ ἢ Κάβαροι (τὸ οὗτω καλούμενον δηλονότι ἀσιατικὸν ἔθνος) καὶ Οὐνοὶ καὶ Βανδήλοὶ καὶ Γέται εἶχον πρὸ πολλοῦ ἄξαρανισθῆ ὀνόματι καὶ πράγματι ἐκ τῆς ἱστορίας (τῶν Οὐννων τὰ λείψανα συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Βουλγάρων, καθ' ὃν χρόνον ὁ Θωμᾶς ἐπύρηνε κατὰ τοῦ Μιχαήλ Β' καὶ οἱ χρονογράφοι ἔγραφον ταῦτα). Ἄλλ' οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι συνηθίζουσιν οὐ μόνον τὰ νεώτερα ἔθνη τόπου τινὸς νὰ ὀνομάζουσι διὰ τῶν ὀνομάτων ἄλλων ἐν τῇ ἀρχαιότερῃ ἱστορίᾳ γνωστῶν λαῶν τοῦ τόπου ἐκείνου ἀλλὰ καὶ νὰ σωρεύουσιν ἀκρίτως ὅσα γινώσκουσιν ἐκ τῆς ἱστορίας ὀνόματα, προκειμένου μάλιστα περὶ βαρβάρων ἔθνων.

γάγη τὴν ἄλωσιν εἰμὴ διὰ χρόνου μακροῦ, ἔνεκα δὲ τοῦ προσεγγίζοντος χειμῶνος ὁ Θωμᾶς ἐνόμισεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξ ἐφόδου ἐκπόρθειν. Αἱ μηχαναὶ ὅμως τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ παρεσκευάσεν ἦσαν ἀτέλεις, διότι ὁ Θωμᾶς οὐδένα εἶχε παρ'

Τὸ παρὰ τὴν Πρόποντιδα τμήμα τοῦ μεγάλου τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ἑαυτῷ ἐπιτήδειον μηχανικῶν. Προσέτι ὁ μὲν στόλος αὐτοῦ ἦτο πολυάριθμος καὶ ἀσυγκρίτως ἀνώτερος τῶν ὀλίγων πλοίων τὰ ὅποια ὁ βασιλεὺς ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ εἰς τοὺς διαφόρους μικροὺς περὶ τὰ θαλάσσια-τείχη λιμένας, ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ φοβερόν ὄπλον τοῦ ὑγροῦ πυρός, τοῦ ὁποίου παντάπασιν ἔστερεῖτο ὁ τοῦ Θωμᾶ στόλος καὶ στρατός. "Ὅθεν γενομένης τελευταίον ἐφόδου κατὰ Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον μῆνα, ἀπεκρούσθη αὕτη ὀλοσχερῶς ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, πολλῆς ἐπιγενομένης φθορᾶς εἰς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πλοῖα καὶ τὰς μηχανὰς τῶν πολιορκητῶν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης ταύτης ἐφόδου ὁ Θωμᾶς ἐνόμισε συνετὸν νὰ λύσῃ ἐπὶ τινὰς μῆνας τὴν ἀπὸ ξηρᾶς πολιορκίαν καὶ νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας διένειμεν ἐπὶ τούτῳ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ἡ ἀνάμνησις τῶν συμφερῶν ὄσας ὑπέστησαν οἱ μωαμεθανοὶ κατὰ τὴν δευτέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολιορκίαν πρὸ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος, διότι ἐπέμενον δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν, συνετέλεσε βεβαίως οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην τοῦ ἀποστάτου. Ἄλλ' ἡ λύσις τῆς πολιορκίας, ἔστω καὶ προσωρινή, συνεπάγαγεν ἕτερα δεινὰ ἀποτελέσματα καθὸ δοῦσα καιρὸν εἰς τὸν Μιχαὴλ νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ πόλει νέας τροφὰς καὶ στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ ματαιώσασα οὕτω πάντας τοὺς προηγουμένους τοῦ

Θωμᾶ ἀγῶνας. Ναί μὲν ὁ στόλος αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ διαχειμῶσῃ ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου, ὥστε ἀπὸ θαλάσσης ἐξηκολούθησεν ὁ ἀποκλεισμός, καὶ οὗτος ὅμως ἐν μέρει μόνον, διότι ἡ παραλία τῆς Προποντιδῆς, ἦτο ἐλευθέρη, ἦτο ὁ Μιχαὴλ ἠδυνήθη νὰ μεταβίβασῃ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ πλοῖα καὶ τάγματα καὶ προμηθείας. Τὰ δὲ πλοῖα οὐ μόνον εἰς τοὺς περὶ τὰ πελάγια τείχη λιμένας ἠδυνήθησαν νὰ προσπελάσωσιν ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ Κερατίου παρεισδύσαντα ἐνίσχυσαν τοὺς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος λιμενίσκους οὐδὲν ἦσαν ἢ τοὺς ἔξω τοῦ κόλπου. Τότε δέ, ὡς φαίνεται, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ στρατηγοὶ Ὀλβιανὸς καὶ Κατάκυλας μετὰ τοῦ πλείστου τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταγμάτων διότι, μεταβιβασθέντος ἅπαντος τοῦ ἀγῶνος ἐν Θράκῃ καὶ προκειμένου νὰ κριθῆ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, περιττὸν ἐλογίσθη νὰ σταθμεύουσιν αἱ δυνάμεις ἐκεῖνα ἐν Ἀσίᾳ. Ὅταν λοιπὸν τὴν ἄνοιξιν τοῦ 823 ὁ Θωμᾶς ἐπανέειπε τὴν πολιορκίαν τῆς βασιλευσῆς καὶ ἠθέλησεν ἀμείψαι νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐφοδόν, ὁ Μιχαὴλ ἐξορμήσας ἐκ τῶν ἀπὸ ξηρᾶς πυλῶν καὶ ἐκ τῶν περὶ τὰ θαλάσσια τείχη λιμένων ὁλοσχερῶς πάλιν ἀπέκρουσε τὸ ἐπιχείρημα τῶν πολεμίων. Καὶ ἐπειδὴ συγχρόνως ὁ Μιχαὴλ ἐπηγγέλλετο ἀμνηστίαν εἰς τοὺς στασιαστὰς, οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἠπτομόλησαν πρὸς τὴν πόλιν ἀπὸ τε τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ταῦτα δὲ ἀναλογιζόμενος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Περρωτὸς, καὶ ἴσως δυσαρροστηθεὶς ἐπὶ τέλους διὰ τὴν παρὰ τῷ Θωμᾶ ὑπεροχὴν τῶν περιτοιχιζόντων αὐτὸν βαρβάρων, ἔχωρίσθη μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς στάσεως καὶ καταλαβὼν εἰς τὰ νῶτα αὐτοῦ λόφον ἐπίκαιρον διεμήνυσε τὰ πάντα εἰς τὸν βασιλέα. Καὶ κατετροπώθη μὲν καὶ ἐρρονεύθη ὁ Γρηγόριος ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, ὅστις διαδόσας ψευδῶς ὅτι ἐνίκησε καὶ αὐτὸν τὸν Μιχαὴλ κατώφθασε νὰ προσαγάγῃ ἐκ τῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος 350 πλοῖα πολεμικὰ καὶ σιταγωγὰ, ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ἐπέτυχε μετ' οὐ πολὺ νὰ κωλύσῃ ἢ νὰ κατατροπώσῃ τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων τούτων· ἔκτοτε δὲ θαλασσοκράτησαντος αὐτοῦ ἡ πολιορκία ἐξηκολούθησεν ἀπὸ μόνης τῆς ξηρᾶς. Ἐνταῦθα δὲν ἔπαισαν γενναίως ἐπιτιθέμενοι μὲν οἱ περὶ τὸν Θωμᾶν, ἀντιπασσόμενοι δὲ οἱ στρατηγοὶ Ὀλβιανὸς καὶ Κατάκυλας, ὁ μάγιστρος Χριστοφόρος, οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ υἱοῦ Θεοφίλου, ἀλλ' ἡ ἔκβασις κατέστη πρόδηλος, διότι ἡ πολιορκία δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκηθῇ ἀπὸ μόνης τῆς ξηρᾶς διεξαγομένη, ἡ δὲ ἀτελέσφορος αὕτη τῆς στάσεως παράταξις ἀναγκάτως ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ ἐπὶ τέλους τὴν παραλοσίαν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς.

Τοιαύτην εἶχον λάβει τὰ πράγματα τροπὴν, ὅτε ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Μορτάγων διεβίβασεν εἰς τὸν Μιχαὴλ προτάσεις ἐπικουρίας, τὰς ὁποίας οὗτος γενναιοσφρόνως ἀπεποιήθη, μὴ θέλων ν' ἀναλάβῃ ὑποχωρέσεις πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐκείνους καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ κράτους. Ὁ Μορτάγων ἐν τούτοις, ὅστις κύριον σκοπὸν εἶχε νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τοῦ ἐμφυλίου τούτου ἀγῶνος, ἵνα λαφυραγωγῆσθαι, προήλασε, καίτοι μὴ γενομένης δεκτικῆς τῆς προτάσεως αὐτοῦ, μέχρι τοῦ μεγάλου ὕδραγωγείου, ἠνάγκασε τὸν Θωμᾶν ν' ἀντιπαραταχθῆ, ἔτρεψεν αὐτὸν καὶ ἐγένετο κύριος πολλῶν αἰχμαλώτων καὶ πραιμάτων. Ἀλλὰ ζωηρᾶς ἔτι οὕσης τῆς μνήμης τῆς περὶ Μεσμβρίαν πανωλεθρίας οἱ Βούλγαροι ἔσπευσαν μετὰ τὴν μάχην ταύτην νὰ ἐπανακίμψωσιν εἰς τὰ ἴδια ἀπαγαγόμεναι μὲν τὴν λεῖαν μηδεμίαν δ' ἄλλην ἀφορμὴν δυσαρροκειᾶς δόντες εἰς τὸν Μιχαὴλ. Μετὰ τὴν νέαν ταύτην τοῦ Θωμᾶ συμφορὰν ἠπτομόλησαν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὰ λείψανα τοῦ στόλου ὥστε ἄπορον εἶναι πῶς ὁ Θωμᾶς, βλέπων ὀφθαλμοφανῶς ἐπικειμένην τὴν καταστροφὴν, δὲν ἐφρόντισεν ἐγκαίρως νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς τὸν Μιχαὴλ, ἵνα σώσῃ τοὐλάχιστον τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἴσως αἱ ἐπανελημμένα περὶ ἀμνηστίας προτάσεις τοῦ Μιχαὴλ δὲν περιελάμβανον τοὺς ἐκ Συρίας καὶ ἀλλαχόθεν

τῆς Ἀσίας στρατολογηθέντας ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ βαρβάρους, ὁ δὲ ἐδίσταζε νὰ παραδώσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ. Ἴσως τὸ προσωπικὸν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ πάθος τοῦ Θωμᾶ ἀπέτρηκεν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἤτταν ἦν ὑπέστη παρὰ τῶν Βουλγάρων ἐπεχείρησε ν' ἀντιπαραταχθῆ αὐθὺς κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐτράπη εἰς φυγὴν, καὶ κατὰ μέγα μέρος παρεδόθη εἰς τὸν Μιχαὴλ, διὸ δὲ μικραὶ μοῖραι κατέφυγον ἢ μὲν μετὰ τοῦ Θωμᾶ εἰς Ἀδριανούπολιν ἢ δὲ μετὰ θεοῦ αὐτοῦ υἱοῦ εἰς Βιζύην. Ὁ Μιχαὴλ ἐπολιόρκησεν ἀμέσως τὰς δύο ταύτας πόλεις· καὶ ἐπειδὴ τροφαὶ ἐν αὐταῖς δὲν ὑπῆρχον οἱ στασιασταὶ ὑπεκρῶθησαν νὰ παραδώσωσι τὸν τε Θωμᾶν καὶ τὸν Ἀναστάσιον τὸν υἱὸν του ἵνα σώσωσι τὴν ἰδίαν ζωὴν. Ἡ τιμωρία ἦν ὁ Μιχαὴλ ἐν τῇ ἀγριότητι αὐτοῦ ἐπέβαλεν εἰς ἀμφοτέρους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ὑπῆρξε φοβερά, διότι ἀκρωτηριάσας αὐτοὺς τοὺς τε πόδας καὶ τοὺς βραχίονας διέταξεν ἔπειτα ν' ἀνασκοποισθῶσι. Λέγεται δὲ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ ἀγωνίᾳ ὁ Θωμᾶς, ἀποβαλὼν τὴν ἀρχαίαν ἰσχυρογνωμοσύνην, ἀνεβόησεν ὁ ταλαίπαρος· «ἐλήσόν με ἀληθῶς βασιλεῦ»· καὶ λέγεται πρὸς τοὺς ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἠθέλησε νὰ τον ἐρωτήσῃ ἂν εἶχε συνεννοήσεις μετὰ τινῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγιστάνων, ἀλλ' ὅτι ὁ συνετὸς πατριάρχης Ἰωάννης Ἐξαβούλιος παρετήρησε τῷ βασιλεῖ ὅτι δὲν εἶναι πρὸπον νὰ πιστεύῃ ἔχθροῖς κατὰ φίλων, ὥστε δὲν προστεθήσαν καὶ ἄλλα θύματα εἰς τὴν οἰκτροῦν ἐκείνην τραγωδίαν.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ὀλεθρίας ταύτης στάσεως, τὰ δὲ ἀποτελέσματα αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ὅλην τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ τύχην ἀπέβησαν ἔτι σπουδαιότερα. Ἐνῶ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐπέκεινα οἱ μοαμεθανοὶ, ἕνεκα τοῦ κατακερματισμοῦ τοῦ ἀχανοῦς αὐτῶν κρατῶν εἰς πολλὰς δυναστείας καὶ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διεξόδων εἰς ἃς περιήλθον αἱ δυναστείαι αὐταί, οὐδεμίαν νέαν μεγάλην κολόβωσιν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπαγάγωσιν εἰς τὸ χριστιανικὸν τῆς Ἀνατολῆς βασίλειον, ἤδη ἐλάχιστὰ τινες αὐτῶν μοῖραι ὠφελοῦμεναι ἐκ τοῦ μεταξὺ Θωμᾶ καὶ Μιχαὴλ πολέμου κατώρθωσαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τὸ βασίλειον τοῦτο τὰς δύο μεγαλυτέρας καὶ ὀφαιότερας αὐτοῦ νήσους, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Σικελίαν.

Ἡ Κρήτη ἐπὶ τῆς μεγάλης τῶν ἔθνῶν, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ἀλληλομαχίας εἶχε διασῶσι ἀθίκτους μέχρι τῶν χρόνων τούτων τοὺς ἀρχαίους αὐτῆς κατοίκους. Λέγεται μὲν προσβληθεῖσα τῷ 623 ὑπὸ σλανικῶν πλοιαρίων ἀλλ' ἢ ἐγκατάστασις τῶν ἀλλοφύλων τούτων οὐδ' ἀναφέρεται οὐδ' ἀναφαίνεται. Τῷ 651 ἐδηρῶθη ὑπὸ τοῦ Μωαυιά. Τῷ 674 διεχειμάσαν ἐν Κρήτῃ δύο ἄραβες ναύαρχοι. Πρώτην δὲ φορὰν κατελήφθη ὀριστικῶς ἐπὶ μακρὸν ἢ νῆσος ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐπὶ τῆς προῖστορηθείσης μεγάλης στάσεως τοῦ Θωμᾶ. Ἡ ἱστορία τῆς ὑπὸ τῶν μοαμεθανῶν κατακτήσεως τῆς Κρήτης, ἢ, ὅπως οὗτοι διαστρέφοντες κατὰ τὸ σῆνηδες τὸ ὄνομα τῆς νήσου ταύτης ἔλεγον αὐτήν, τῆς «Ἀκρίτας», καὶ αἱ περιπέτειαί τῆς δυναστείας τῶν Ἀβουχαζίων, ἥτις ἔκτοτε ἦρθε τῆς νήσου ταύτης ἐπὶ 138 ἔτη μέχρι τοῦ 961, ὅτε αὐτὴ ἀνεκτῆθη πάλιν ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, εἶναι ἄχρι τοῦδε ἀτελέστατα γνωστά. Τὸ βέβαιον φαίνεται ὅτι ἐν ἔτει 823, ἐνῶ ἡ ναυτικὴ τῆς Ἑλλάδος δύναμις ἔπλεεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν κατὰ παραγγελίαν τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ, ἐγένετο ὑπὸ μοαμεθανῶν τυροδιωκτῶν ἐξ Ἰσπανίας κατ' ἀρχὰς ὀρηθέντων, ἢ πρώτῃ ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀπόβασις, ἢ ἐπαγαγοῦσα ἐντὸς ὀλίγου τὴν ὀλεσχερῇ αὐτῆς δούλωσιν. Τοὺς τυροδιώκτας τούτους ἤγεν ὁ Ἀβού-Χαφς-Ὀμάρ Α' (Ἀπόχαφς κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρονολογούς), ὅστις γεννηθεὶς οὐ μακρὰν τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Κορδύβης εἶχε πρὸ τινῶν ἐνιαυτῶν στασιασεὶ κατὰ τῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ

ἐκείνη δυναστείας τῶν Ὀμειδιῶν, καὶ ἐξωσθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐγράφη περὶ τὸ 815 μετὰ τινος μοίρας ἀνδaluσιῶν πειρατῶν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ 8 ἔτη διετέλεσε λαφυραγωγῶν τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν, ἤρπασεν ἔπειτα τῷ 823 τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἰδρῦσῃ ἐν Κρήτῃ ἰδίαν δυναστείαν. Ἐπὶ τὴν νῆσον ταύτην ἐπέλευσε μετὰ 40 πλοίων καὶ ἐγένετο κύριος ἐντὸς ὀλίγου ὅλων αὐτῆς τῶν πόλεων, θανατώσας μὲν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον, μὴ πεισθέντα νὰ ἐξομώσῃ, τοὺς δὲ κατοίκους τοσοῦτο πείσας περὶ τὴν τέλεισιν τοῦ πατρίου δόγματος ὥστε, ὅτε μετὰ 138 ἔτη ἀνεκτίθη ἡ νῆσος, ἀμυδρὰ ἐν αὐτῇ ὑπελείποντο χριστιανισμοῦ ἕλη. Ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, μόλις ἀνακίψας ὅπως οὖν ἀπὸ τῶν ἄλλων συμφορῶν ὅσας ἐπήγαγεν εἰς τὸ κράτος ἢ τοῦ Θωμᾶ στάσις, ἐπεμφε τῷ 825 κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ μοαμεθανῶν τὸν στρατηγὸν ν Φωτεινόν, ὅστις ὀρμώμενος ἀπὸ τοῦ νησιδίου τῆς Λίας, ὄπερ, παρακείμενον εἰς τὴν μεγάλην νῆσον, εἶχε παραμείνει εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν, ἐπεχείρησε νὰ προσβάλῃ τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ἠττήθη κατὰ κράτος. Τότε ὁ Μιχαὴλ ἐξαπέστειλεν εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος τὸν στρατηγὸν τῶν Κυβουραιωτῶν Κρατερόν, μετὰ 70 πλοίων καὶ ἱκανῆς ἀνδρῶν δυνάμεως. Ὁ Κρατερός κατ' ἀρχάς ἐνίκησεν ἐκ παρατάξεως τοὺς μοαμεθανούς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καταληφθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀδοκίμως κατετροπώθη ὡσαύτως ὁλοσχερῶς. Διὰ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων κατορθωμάτων ἐξησφαλίσθη ἡ ἐπὶ τῆς Κρήτης κυριαρχία τῶν μοαμεθανῶν. Ὁ δὲ Ὀμῶρ καλέσας αὐτόθι ἐξ Ἰσπανίας, ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ Συρίας ἀποίκους ἰδρυσεν οὐ μακρὰν τῆς ἄκρας τοῦ Χάρακος νέαν πρωτεύουσαν, ἣν ὠνόμασε Χανδάκα (Χανδάκ), ἐξ ἧς παρήχθη τὸ ὑπὸ τῶν νεωτέρων δοθὲν τῇ νήσῳ ὄνομα Κανδία. Καὶ οὐ μόνον τῆς μεγάλης ταύτης νήσου ἐγένοντο κύριοι οἱ μοαμεθανοὶ ἀλλ' ἐπεχείρησαν ἐκεῖθεν ἀδιακόπους τῶν ἄλλων νήσων δηλώσεις, ὥστε ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἠναγκάσθη νὰ ἐξαποστείλῃ κατ' αὐτῶν νέαν στρατίαν ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ὁρρούφαν. Ἴνα δὲ ἐμψυχώσῃ τὴν ἐπὶ τούτῳ διαταχθεῖσαν στρατολογίαν, διέταξε νὰ δοθῶσιν εἰς ἕκαστον στρατιωτὴν καὶ αὐτήν ἀνὰ 40 χρυσᾶ νομίσματα, τοῦ 600 δραχμῶν, δι' ὃ μετὰ τὴν ἀποτριάναν καὶ ταύτης τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπωνομάσθησαν οἱ ἐπανακάμψαντες οὗτοι ἀγωνισταὶ χιεναστικῶς τεσσαρακοτάριοι. Τῷ ὄντι ὁ Ὁρρούφας ἠτύχησε μὲν νὰ ἐξώσῃ ἀπὸ τῶν ἄλλων νήσων τοὺς πολεμίους ἀλλ' ὅτε ἐπετέθη κατὰ τῆς Κρήτης αὐτῆς ἠττήθη ὅπως καὶ οἱ δύο προλαβόντως ἐπὶ τούτῳ κερφθέντες στρατηγοί. Ἐν ταῦτοις δὲν ἀπέβη ὅλος ἀτελέσφορον τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὁρρούφα, διότι ἐπὶ δύο ἔτη δὲν ἠκούσθησαν πλέον νέαι τῶν μοαμεθανῶν ἐπιδρομαί, περιορισθέντων εἰς μόνην τὴν Κρήτην. Μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 829 ἦδη βασιλευσάντος τοῦ Θεοφίλου βλέπομεν αὐτοὺς αὖθις ἐπιτεθέντας κατὰ τῆς Θράκης, ἀλλὰ τότε ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ θέματος τούτου Κωνσταντίνου Κοντομύττου.

Συγχρόνως ἐδηλώθη καὶ ἐκυριεύθη ἡ Σικελία, ἂν ὄχι καθ' ὁλοκληρίαν, κατὰ μέγα μέρος, ὑπὸ τῶν μοαμεθανῶν. Οἱ Ἀγλαβίται τῆς Ἀφρικῆς, οἱ καὶ πρότερον πολλάκις ἐπιστρατεύσαντες κατὰ τὴν νῆσον ἐκείνης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας ὠφελήθηντες ὡσαύτως ἐκ τοῦ μεταξὺ Μιχαὴλ καὶ Θωμᾶ ἀγῶνος ἐπεφάνησαν αὖθις εἰς τὰ παράλια ταῦτα. Πολλοὶ τῶν χρονογράφων ἰσοροῦσιν ὅτι Εὐδμήμος τις, τουρμαρχῆς (!) ἐν Σικελίᾳ διατελῶν, εἶχεν ἀπαγάγει μοναχὴν, καὶ φοβούμενος μήπως τιμωρηθῇ ἔνεκα τούτου ἐκάλεσε τοὺς Ἀραβας εἰς τὴν νῆσον. Ἀλλὰ τὸ μυθικῶς ὅπως οὖν δισεκνεασμένον τοῦτο διήγημα δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Γενεσίου, ἐκ δὲ τῶν σικελικῶν πηγῶν συνάγεται μάλ-

(!) Τουρμαρχῆς ἀρχηγὸς τάγματος ἢ μοίρας στρατιωτικῆς, ἐκ τοῦ ἀρχαίου λατ. turma, ὄπερ ἐσήμαινε κυρίως οὐλαμὸν ἢ ἱλην ἱππικοῦ.

λον ὅτι ὁ Εὐφήμεος, Συρακούσιος ὢν ἐπιφανής, εἴτε ἔγνηε εἴτε δὲν ἔγνηε μοναχὴν, ἀνέλαβεν ἐπὶ Μιχαὴλ τὴν ἡγεμονίαν στάσεως, τῶν Σικελῶν δυσαρεστηθέντων ἕνεκα διαταγμάτων τινῶν τοῦ βασιλέως, ἐκδοθέντων ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ μαγίστρου ἢ πρωθυπουργοῦ. Τούτου ἕνεκα λέγεται ὅτι, ἀναγγελλθείσης τῆς στάσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ὅστις ἠγάπα νὰ παίξῃ περὶ τὰ σπουδαιότερα πράγματα καὶ νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς περὶ αὐτόν, εἶπε πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοῦ· «Συγχαίρω σοι, μάγιστρε (!), ὅτι ἡ Σικελία ἐμουίτευσεν», ἦτοι ἔστασιασεν. Ὁ δὲ καταπλαγείς καὶ προσβληθείς ἕνεκα τοῦ ἀκαίρου τῇ ἀληθείᾳ ἀστεϊσμοῦ αὐτοῦ πρὸς μὲν τὸν βασιλέα ἀπήνησεν ἐμβριθῶς «τοῦτο ξένον χαρὰς ἐστὶ, δέσποτα» ἔπειτα δὲ ὑποχωρήσας μικρὸν καὶ στραφεὶς πρὸς ἕνα τῶν μεγιστάνων προσέθηκεν·

« Ἀρχὴ κακῶν γε πεσείται τῇ χθονί
 Ὅταν κατάρξῃ τῆς Βαβυλῶνος δράκων
 Δύσγλωσσος ἄρδην καὶ φιλόχουσος λίαν. »

ὁπερ ἔλεγτο ὅτι ἦτο χρησμός ἀπὸ καιροῦ περὶ Μιχαὴλ ρηθείς.

Ὅπως δὴποτε οἱ Συρακούσιοι ἐπανέστησαν ὀμοθυμαδόν, ἐφόρευσαν τὸν πατρίκιον Γρηγοριᾶν καὶ ἀνηγόρευσαν πιθανῶς τὸν Εὐφήμεον ἡγεμόνα. Ὁ Μιχαὴλ, ὅστις εἶχεν ἀνά χειρὰς τὸν Κρητικὸν πόλεμον, ἐπεμψεν οὐχ ἦττον τῷ 826 κατὰ τὸν στασιαστῶν τούτων τὸν στρατηγὸν Φωτεινόν, ὅστις εὐχετέστερος ἀναδειχθείς ἐνταῦθα ἢ κατὰ τὴν ἐπὶ Κρήτης στρατείαν τοῦ προηγουμένου ἔτους καθυπέταξε τὴν Σικελίαν καὶ ἰδίως τὴν τῶν Συρακουσῶν πόλιν· καὶ τότε ὁ Εὐφήμεος καταφυγὼν πρὸς τοὺς Ἀγλαβίτας μετὰ τῆς γυναίκος καὶ τῶν παιδῶν ἐξήγησε τὴν ἐπικουρίαν τῶν μοαμεθανῶν. Οἱ Ἀγλαβίται ἐπλήθον τῷ ὄντι τῷ 827 μετὰ ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυναμείας ἀξιολόγου ἐπὶ τὰς Συρακούσας καὶ ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ἣν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ συμβάντα θάνατον τοῦ Εὐφημίου. Οἱ πολιορκούμενοι βλέποντες ὅτι κινδυνεύουσι κατέπεισαν τοὺς μοαμεθανοὺς ν' ἀπέλθωσι διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς καταβολῆς 50 χιλιάδων χρυσῶν, ἦτοι 750.000 δραχμῶν. Ἄλλ' ἅμα ὡς ἀπέθανεν ὁ Μιχαὴλ ἐπανάλαβον τὰς ἐπιδρομὰς, ἐκυρίευσαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν Μεσσηνίην καὶ τὸ Πάνοριμον καὶ δὲν ἔπαυσαν ἕκτοτε ἐξαπλούμενοι εἰς τὴν λοιπὴν νῆσον, ἐν ἣ μόναι αἱ Συρακούσαι ἀντήστησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ἐπὶ τέλος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μεταξὺ Θωμᾶ καὶ Μιχαὴλ πολέμου ἀπέστησαν οἱ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Δαλματίας Ζουπάνοι, διαφόρων σλαυικῶν φυλῶν, τὸ δὲ χειρίστον, συνα-

(!) **Μάγιστρος** (ἐκ τοῦ λατ. *magister*—ἄρχων, ἐπιστάτης) δὲν εἶναι πρωθυπουργός ἀλλ' ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ αὐτῇ τάξεως, «ἀρχηγός τῶν ἐν πολιτείᾳ ταγμάτων», «ἡγούμενος τῶν ἐν τῇ αὐτῇ ταγματῶν» ὡς ἐκ τοῦ ἀξιώματος τούτου ὁ **μάγιστρος** ἦν ἐν ἀρχῇ τρόπον τινὰ ὁ ἀνώτατος μετὰ τὸν βασιλέα ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξηστάντο καὶ οἱ δύο **δομῆσται** ἦτοι ἀρχιστράτηγοι τῶν σχολῶν (ταγμάτων) τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ προκίοντες τοῦ χρόνου ἢ τοῦ **μαγίστρου** ἀρχὴ πρεσβυτέρου, τῶν δομῆστικῶν καταστάτων ἀυτοτελῶν ἀρχόντων, μάγιστρος δὲ κατὰ μικρὸν κατέστη ἀπλοῦν τιμητικὸν ἀξίωμα, ὅπως τὸ τοῦ **Πατρικίου** ἀξίωμα· διὸ καὶ πολλοὶ ἔφερον τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν προσωνομίαν τιμητικῶς μᾶλλον (ἰδὲ περὶ μαγίστρων ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Δ' τόμου). Ἐκ τοῦ μάγιστρος παρήχθη τὸ παρ' ἡμῖν **μαίστωρ**, μαίστορος) ἐξ οὗ καὶ μάστορες. Ὑπῆρχε δὲ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἑλληνικῇ καὶ **μαγίστρο** κατὰ λατινικὸν ἀρχαιφθῶς τόπον σημαίνον τὸν **διδάσκαλον** ὅπως καὶ ἡ λατ. λέξις ἐσημάνει, πρὸς τοὺς ἄλλοις, διδάσκαλος (πρβλ. καὶ τὸ Γαλλ. *maître* (ἐκ τοῦ *magister*) σημαίνον καὶ **Κύριος** καὶ **διδάσκαλος**.)

πέστησαν και αἱ παράλια τῆς χώρας ἐκείνης πόλεις, αἵτινες ἦσαν μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἑλληνικαί. Οὐδ' ἐπεχείρησεν ὁ Μιχαὴλ νὰ καθυποτάξῃ τὰς πόλεις και τοὺς Σλαῦους τῆς Δαλματίας, ἡτις μόλις μετὰ 50 περίπου ἔτη ἀνεγώρισεν εὐθις τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ μακεδόνοιο.

Ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων συμφροῶν ἐσωτερικῶν και ἐξωτερικῶν διήρχετο ἡ τοῦ Μιχαὴλ βασιλεία. Καὶ ὡς ἂν μὴ ἤκουον τὰ δεινὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε συγχρόνως νὰ παλαίῃ πρὸς τὰς μεταξὺ τῶν εἰκονοφίλων και εἰκονομάχων ἑριδας. Εἶδομεν ὅτι ἡ χαρὰ τὴν ὁποίαν ἠσθάνθησαν οἱ πρῶτοι ἔνεκα τῆς ἀπὸ τῆς ἐξουρίας ἀνακλίσεως αὐτῶν δὲν διήρχετο πολὺ. Ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὅτε προσῆλθε πρὸς τὸν βασιλεῖα ἵνα δηλώσῃ ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν δὲν δύνανται νὰ συνέλθωσι μετὰ αἰρετικῶν εἰς σὺνοδον, ἐτόλμησε πρὸς τούτοις ν' ἀπαιτήσῃ ν' ἀφαιρεθῶσιν αἱ ἐκκλησίαι ἀπὸ τῆς ἀντιπάλου μερίδος και ν' ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτούς. Ὁ βασιλεὺς ἀπήντησεν ὅτι ὡς στρατιωτικὸς οὐδέποτε προσεκύνησεν εἰκόνα οὐδ' ἐπιτρέπει τοιοῦτό τι ἐν τῇ βασιλευσίῃ, ὅτι ὅμως ἐπαινεῖ τὸν Θεόδωρον και τοὺς φίλους αὐτοῦ ἐπὶ τῇ αὐτῶν εὐσταθείᾳ και συγχωρεῖ νὰ διατηρήσωσιν ὅσας εἰκόνας θέλουσιν, οὐχὶ ὅμως και δημοσίᾳ νὰ τὰς προσκυνῶσιν οὐδὲ νὰ συζητῶσι περὶ αὐτῶν, προσθεῖς ὅτι, εἰν δὲν σωφρῆσῶσι, πρέπει ν' ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς πρωτεύουσας. Τῷ ὄντι ὁ Θεόδωρος και οἱ Στουδίται ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀντικῶν ἄσιανὴν παραλίαν και ἔμειναν ἐκεῖ ἀνενόχλητοι, ἐνώσω διετέλουν ἡσυχοὶ, ἔτεροι δὲ μοναχοὶ ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς βίας νὰ ρυθμίωσι τὸ πολίτευμα αὐτῶν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Ὁ Θεόδωρος ἐνόμισε σπινετὸν νὰ σιωπήσῃ ἐπὶ τίνα χρόνον και ἔπαισε γράφων πρὸς τοὺς ὑπαδούς αὐτοῦ διωροσικὰς ἐπιστολάς. Ὅταν ἔπειτα ὁ Θωμᾶς ἐπλησίασεν εἰς τὴν πόλιν, ὁ Θεόδωρος ἐγένετο δεκτὸς εἰς αὐτήν, ὁ δὲ Μιχαὴλ μὴ θέλων νὰ προσεβῇ εἰς τὸν ἔξωθεν κίνδυνον ἐσωτερικῆς ἑριδος ἀνέβηκεν, εἰς τὸν τότε σακελλάριον (1), ἡτιο ἵνα τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς ἐκκλησίας λειτουργῶν, τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ ἐπαγάγῃ συμβιβασμὸν τίνα μεταξὺ τῶν δύο μερίδων. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος ἀπύθνηεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν σακελλάριον διαλαμβάνουσαν ὅτι ὁ Μιχαὴλ πολιτεύεται ἤδη ὅπως εἶχε πολιτευθῆ ὁ Λέων, ὅτι ἀναμιγνύεται εἰς πράγματα ἀλλότρια τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας και ὅτι ἡ λύσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων προσήκει εἰς τοὺς πατριάρχας, ὧν πρῶτιστον πάντων και κορυφὴν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἔλεγεν, ὡς και ἄλλοτε, τὸν Ρώμης ἐπίσκοπον, εἰς ὃν ἐπὶ τέλους προέτεινε ν' ἀνατεθῆ ἡ ὀριστικὴ ρύθμισις τῆς προκειμένης δυσχερείας. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Μιχαὴλ δὲν ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ τοιαύτας προτάσεις και πρὸ πάντων τὴν πρότασιν τοῦ νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης τὴν τύχην τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας και μοναρχίας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ κατεβλήθη ἡ τοῦ Θωμᾶ στάσις και αἱ ἐνέργειαι τοῦ Θεοδώρου ἀπέβησαν ὀλιγοτέρον ἐπικίνδυνοι, ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐντελῶς ἠδιαφόρησε πρὸς τὴν μερίδα ταύτην. Ὁ δὲ Θεόδωρος εἴτε οἶκτοθεν εἴτε βιασθεὶς ἐγκατέλειπεν εὐθις τὴν βασιλευούσαν ταύτην και ἀπῆλθεν εἰς μίαν τῶν νήσων, ὅπου διατρίβων ἐπανέλαβε τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ ἐπιστολάς, προτρέπων πάντας τοὺς ὁμόφρονας νὰ ἐμμένωσι πιστοὶ εἰς τὸ δόγμα αὐτῶν. Πρὸς τοὺς ἄλλους

(1) **Σακελλάριος** ἀρχήθεν ἦτο ἀξίωμα αὐλικόν, ἐκαλεῖτο δὲ οὕτως ὁ ταμίης τῆς αὐλῆς, ὁ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς **σακελλᾶριος** (ἐκ τοῦ λατ. sacellarius=θησαυρὸς τῶν ἱερῶν σκευῶν, σκευοφυλακίον). Μέγας δὲ σακελλάριος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐκαλεῖτο ὁ ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησίας τεταγμένος ἐπὶ τῆς τῶν μοναστηρίων, τῶν τε ἀνδρῶν και τῶν γυναικείων, ἐλέγχων και τὰς δαπάνας αὐτῶν εἰτα **σακελλᾶριος**: ἐκλήθη και ὁ ἐπὶ τῶν σκευῶν και ἀμφοίων τῆς ἐκκλησίας (νῦν **σκευοφύλαξ** καλούμενος).

δὲ εἶχεν ἀλληλογραφίαν καὶ μετὰ τῆς χήρας τοῦ Λέοντος Θεοδοσίας, δι' ἧς ἐπληροφορεῖτο περὶ πάντων καὶ ἦν ἐνίσχυνεν εἰς τὴν πρὸς τὰς εἰκόνας ἀφοσίωσιν αὐτῆς. Ὁ βασιλεὺς μαθὼν τὰ ἐνεργούμενα ἔδωκεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ ἀλληλογραφία αὐτὴ ἀντιβαίνει εἰς τοὺς κεμένους πολιτικούς νόμους, εἰς ὃ Ὁ Θεόδωρος ἀπήγγησε διὰ μακρᾶς πρὸς τὸν Μιχαῆλ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοφίλου ἐπιστολῆς, δι' ἧς ἐζήτηε πάλιν νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἴδιον φρόνημα, παρατιθέμενος πολλὰ χωρία τῶν γραφῶν, τὰ ὅποια ἢ οὐδὲν ἀπεδείκνυον ἢ παρηρημεῖοντο ὑπ' αὐτοῦ. Τότε ὁ Μιχαῆλ βλέπων ὅτι δὲν δύναται νὰ

Λουδοβίκος Α' ὁ Εὐσεβῆς
(Εἰκὼν ἐκ χαρτογράφου τῆς Βιβλιοθήκης
τῆς Βιέννης)

μεταπεισῇ τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ ἐπιτύχῃ οἰκοθετὴν τὴν κατάλασιν τῆς ταραχῆς ἦν οὗτος ὑπέτρεφεν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἐκτὸς τοῦ κράτους ἰσχυρὸν ἐπὶ τούτῳ σύμμαχον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Φράγκοι, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, δὲν ἀπεδέχοντο τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Ἐν ἔτει 790 ὁ Κάρολος ὁ μέγας εἶχε παραγγεῖλει τὴν σύνταξιν συγγραφῆς ((libri Carolini)) ἀναιρετικῆς τῶν ἐν τῇ ἑβδόμῃ οἰκουμένηκῃ συνόδῳ δογματισθέντων καὶ ὁρισθέντων, καὶ μηδὲν εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς εἰς τὴν συγγραφὴν ταύτην ἀπαντήσεως τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ συνεκάλεσεν ἐν Φραγκοφοσίῳ τῷ 794 σύνοδον, ἐν ἣ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας ἀπεδοκίμασε τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Ὅθεν ὁ Μιχαῆλ Β' ἤλπισε νὰ ἐπενεργήσῃ διὰ τῶν Φράγκων εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πάπα καὶ νὰ καταλειπῇ τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης νὰ παύσῃ παρέχων προστασίαν καὶ συνδρομὴν εἰς τοὺς φίλους τῶν εἰκόνων. Αἱ πρὸς τοὺς Φράγκους σχέσεις ὑπῆρ-

ξαν ἀπὸ τινος χρόνου, ἂν ὄχι ἀδικίκοποι, ὅπως οὐν ὄμοις συχναί, ὡς γνωρίζομεν ἤδη. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μιχαῆλ Α' ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου ὁ ἰσχυρὸς οὗτος τῆς Δύσεως δυναστὴς εἶχε πέμψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρεσβείαν, ἣτις παρενέβη εἰς τὴν πῶτον τοῦ Μιχαῆλ Α' καὶ τὴν ἀναγόμευσιν τοῦ Λέοντος Ε'. Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς ἀφελήθη ἐκ τούτου ἵνα ἀποστείλῃ πρὸς τοὺς Φράγκους ἄλλην πάλιν πρεσβείαν ἐπιτετραμμένην νὰ συνομολογήσῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην κατὰ τῶν Βουλγάρων. Τοὺς πρέσβεις τούτους ὑπέδεξαν οὐχὶ πλέον ὁ Κάρολος ὁ μέγας ἀλλ' ὁ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν τῷ 814 υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος ὁ Εὐσεβῆς, ὅστις ἤκουσε προθύμως τὰ προτεινόμενα καὶ ἐπέμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλμένους ἵνα διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ Λέοντος. Ἀλλ' ἡ διαπραγματεύσεισ αὕτη εἰς οὐδὲν ἀπέληξεν ὁριστικὸν ἀποτελεσμα, τὸ μὲν διότι τῷ 815 ὁ Λέων ἀπηλλάγῃ τῶν Βουλγάρων τὸ δὲ διότι ὁ Λουδοβίκος πολὺ ἀπέιχε τῆς τοῦ πατρὸς δραστηριότητος, περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων κλίνων μᾶλλον πρὸς ἔργα εὐσεβῆ, ἐξ ὧν καὶ ἀπεδόθη αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον. Ἐκ τούτου δὲ ὠφελοῦμενος ὁ Μιχαῆλ Β' ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τῷ 824 νέαν πρεσβείαν κομίζουσαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Λουδοβίκον καὶ δῶρα πλούσια πρὸς αὐτὸν τε καὶ πρὸς τὸν πάπαν. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκεῖνῃ ὁ Μιχαῆλ διηγείται τὰ τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ, ἧς ἔνεκα δὲν ἠνείκαρσεν, ὡς εἶπε, ν' ἀναγγεῖλῃ

ἐπισήμως εἰς τὸν θρόνον τῆς Δύσεως ἐπὶ τετραετίαν τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν του. Ἐπειτα δὲ ἐρχόμενος εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων καὶ μεταβάλλων τρίτην φοράν γνώμην περὶ αὐτοῦ ἀξιοῖ ὅτι δὲν προαιρεῖται νὰ καταργήσῃ ἐντελῶς τὰς εἰκόνας ἀλλὰ μόνον ν' ἀπομακρύνῃ αὐτὰς ἀπὸ τοῦ κατωτέρου τῶν ἐκκλησιῶν χώρου ἵνα ἀποτρέψῃ πᾶσαν κατάχρησιν. Ἀποφαίνεται τὰς κατὰ τῶν εἰκόνων συνόδους ἀπλῶς τοπικὰς, οὐδόλως μνημονεύει τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' συνόδου, ἀσπάζεται τὰς ἔξ πρώτας καὶ ἐκτιθεῖται ὁμολογίαν πίστεως συνάξουσαν καθ' ὅλον εἰπεῖν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Φράγκων πρεσβευόμενα, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐρχόμενος εἰς τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς ἐπιστολῆς παρακαλεῖ τὸν Λουδοβίκον νὰ προτρέψῃ τὸν πάπαν νὰ μὴ ἀποδέχεται μὲν εἰς Ρώμην ὅλους τοὺς αὐτόθι προσφευγόντας ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους εἰκονολάτρως καὶ συναινεῖται δὲ εἰς συμβιβασμὸν τινὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἡ πρεσβεία καίτοι ἀναχωρήσασα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατ' Ἀπρίλιον μῆνα δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν φραγκικὴν αὐλὴν εἰμὴ κατὰ Ὀκτώβριον καὶ ἠναγκάσθη νὰ περιμεῖνῃ αὐτόθι τὸν εἰς ἐκστρατείαν τινὰ ἀπησχολημένον Λουδοβίκον μέχρι τοῦ ἐπομένου μηνός, ὅτε ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων ἐκάλεσε περὶ ἐαυτὸν τὸν κληρὸν αὐτοῦ, ἀφοῦ ἀνήγγειλε τὸ γεγονός καὶ εἰς τὸν πάπαν. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου ἔτους 825 συνήλθον οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τῶν ἐν Παρισίοις ἀνακτόρων, ἐπεκύρωσαν τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φρανκοφράτω συνόδου, τινὲς δὲ ἔξ αὐτῶν ἐδογματίσαν καὶ πλεῖστον τῶν ὅσα ἐζήτηε ὁ Μιχαὴλ, διότι οὐδεμίαν ἀπεδέχοντο προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, εἴτε δουλεία εἴτε λατρεία ἤθελεν αὐτὴ ὀνομασθῆ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀπεδοκίμασαν τοὺς ἰδίους καλούμενους εἰκονομάχους, ἀφ' ὧν ἔλεγε καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐαυτὸν ἀποχωρισμένον ἐν τῇ πρὸς τὸν Λουδοβίκον ἐπιστολῇ, προσθέντες ὅτι τιμῶσι τὸν σταυρὸν ὡς σύμβολον τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ τελεσθείσης σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀφ' ἑτέρου ὁμως ἔφερον πικρῶς τὴν διὰ τῶν εἰκόνων ἀσκουμένην εἰδωλολατρείαν, ἔφερον τὴν τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τε τὴν Β' ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ πρὸς τὴν Εἰρήνην, ἔφερον αὐτὴν ταύτην τὴν σύνοδον καὶ ἐπὶ τέλους διεβίβασαν εἰς τὸν Λουδοβίκον ἐπιστολὴν παρακαλέσαντες νὰ πέμψῃ αὐτὴν εἰς τὸν πάπαν Εὐγένιον ἵνα οὗτος γράψῃ κατὰ τὴν αὐτῆς ἔννοιαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Λουδοβίκος εὐρῶν ταῦτα πάντα συνετὰ καὶ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δεξιάς συνάγοντα ἐξαπέστειλεν ἀμέσως τρεῖς ἐκ τῶν ἐπισκόπων, τοὺς πολεμιωτάτους τῶν εἰκόνων ἀναδειχθέντας, πρὸς τὸν πάπαν ἵνα ἀπαιτήσωσιν ἐπιμόμως παρ' αὐτοῦ νὰ διαβίβασῃ πρὸς τὸν αυτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς τὴν προταθείσαν ἐπιστολὴν καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ πράξῃ ὡς πρὸς τὰς εἰκόνας κατὰ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς. Ἐν τούτοις ἐσύστησε πολὺ εἰς τοὺς πρέσβεις, τῶν ὁποίων ἐγίνωσκε τὴν κατὰ τῶν εἰκόνων καταφορὰν, νὰ πολιτευθῶσι πρὸς τὸν πάπαν πρῶτος ἵνα μὴ προκαλέσωσιν ἀνεπανόρθωτον ἀντίστασιν ἐκ μέρους αὐτοῦ. Ὁ πάπας δὲν ἐτόλμησε μὲν ν' ἀποδοκιμάσῃ ἀναφανδὸν τὸν Λουδοβίκον καὶ τὸν κληρὸν αὐτοῦ ἀλλ' ὁμως ἀπέφυγε τὴν ἀποστολὴν τοῦ ζητουμένου γραμματος καὶ ἐπειδὴ μετ' οὐ πολὺ ἐξεροράγησαν ἐν τῷ φραγκικῷ κράτει ταραχαί, ἀπετόλη ἄλλαχού ἢ τῶν Φράγκων προσοχὴ καὶ ἐματαιώθη οὗτος ἢ τοῦ Μιχαὴλ Β' διαπραγματεύσεως. Τὸ δὲ ζήτημα τῶν εἰκόνων παρέμεινε παρ' ἡμῖν εἰς πληρεστάτην ἀναρχίαν. Οὐδεὶς ἤξευρεν ἀκριβῶς τί ἰσχύει καὶ τί δὲν ἰσχύει περὶ αὐτοῦ οὐδὲ μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐπετρέπετο ἢ δὲν ἐπετρέπετο ἢ ἀνάρτησις αὐτῶν καὶ προσκύνησις· διότι ὁ Μιχαὴλ, ἀφοῦ εἶπεν ὅτι ἐκποδῶν ἔστωσαν αἱ ὑπὲρ καὶ κατὰ εἰκόνας σύνοδοι χωρὶς νὰ ὀρίσῃ ἂν προέκειτο νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἐπὶ Λέοντος Γ' ἢ τὴν πρὸ αὐτοῦ κατάστασιν, μετ' οὐ πολὺ ἀπεφάνητο ὅτι ἰσχύουσιν αἱ σύνοδοι αὐταὶ εἰς τρόπον ὅμως ὥστε ἕκαστος νὰ δεξάζῃ κατ' ἰδίαν ὅ, τι βούλεται, μὴ ταραττων τὴν κοινὴν εἰρήνην, καὶ τελευταῖον ἐγραφε

πρὸς τοὺς Φράγκους ὅτι ἐπέτρεπε τὴν ἐν ὑψηλότερῳ χώρῳ τῆς ἐκκλησίας ἀνάσσειν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιχαὴλ Β' ἀπηλλάγη τῶν δύο κυριωτάτων αὐτοῦ ἀντιπάλων ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Τῇ 11 Νοεμβρίου 826 ἀπεβίωσεν εἰς ἡλικίαν 67 ἐτῶν ὁ πολυπράγμων Θεόδωρος Στουδίτης, ὃν διεδέξατο, ὡς ἠγοούμενος τῆς πολυθουλήτου ταύτης μονῆς, ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ μαθητὴς Ναυκράτιος. Τῇ δὲ 2 Ἰουνίου 828 ἐτελεύτησεν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Νικηφόρος, ὅστις, ἂν εἶχε δύναμιν θελήσεως ἀνάλογον τῆς συνέσεως καὶ τῆς μετριοπαθείας αὐτοῦ, ἠδύνατο μόνος ἴσως ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν ἡμῶν ἀπὸ τῶν δυσχερειῶν ὑπ' ὧν δὲν ἔπαυσαν κατατρυχόμεναι. Διότι καίτοι ἀποθανόντων τῶν ἀνδρῶν τούτων αἱ δυσχερεῖαι ἐξηκολούθησαν· ἡ κληρικὴ μερὶς ἀνέδειξε νέους προμάχους, οὕτινες ἐπέμενον ἀνταγωνιζόμενοι τόσῳ μᾶλλον ἐπιμονώτερον ὅσῳ ὁ Μιχαὴλ εἶχε δώσει εἰς αὐτοὺς εὐπρόσωπον αἰτίαν κατακρίσεως. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναῖκος ὁ βασιλεὺς συνεζεύχθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 823 τὴν θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου Σ', τοῦ υἱοῦ τῆς Εἰρήνης, ὀνόματι Εὐφροσύνην. Τὸ ἄτοπον τοῦ γάμου τούτου δὲν ἦτο ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀπεδοκίμαζε τὸν δεύτερον γάμον, διότι οἱ ἀστικοὶ νόμοι ἐπέτρεπον καὶ τὸν β' καὶ τὸν γ', ὅπως ἄχρι τοῦδε· ὅθεν οὐδεὶς σπουδαῖος ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ κατακρίνῃ τὸν βασιλέα διότι ἐτέλεσε β' γάμον, ἀλλὰ τὸ ἄτοπον ἦτο ὅτι ἡ Εὐφροσύνη εἶχεν ἀσπασθῆ τὸν μοναχικὸν βίον, ἡ δὲ παρ' αὐτοῦ ἐκλογή τῆς μοναχῆς ταύτης ὡς συζύγου παρεβίαζε τῷ ὄντι σκανδαλωδῶς οὐ μόνον τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας ἀλλὰ καὶ τὰς κοινωτέρας θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. Τοῦτο αἰσθανόμενος ὁ βασιλεὺς εἶχε φροντίσει ὥστε ἡ σύγκλητος οὐχὶ μόνον νὰ παρακάλει ἀλλὰ καὶ δι' ἀπειλῶν νὰ βιάσῃ αὐτὸν εἰς ἐπιτέλειαν τοῦ β' τούτου γάμου, ὅπερ ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ κατευνάσῃ τὴν ἐντεῦθεν προκύψασαν εἰς τὰ πνεύματα ταραχῆν.

Μὴ λησμονήσωμεν ἐπὶ τέλους ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ Μιχαὴλ Β' ἀπῆλλαξε τοῦ λεγομένου κληρικοῦ, ὅστις ἦτο εἶδος φόρου ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, καθ' ὁλοκληρίαν τὰ θέματα τοῦ Ὀρμικίου καὶ τῶν Ἀρμενικῶν, τὰ τοσοῦτο κατὰ εἰς αὐτὸν μείναντα τῆς ἐπὶ στάσεως τοῦ Θωμᾶ, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ πάντα τὰ λοιπὰ θέματα. Καθ' ἑαυτὸν ὁ φόρος οὗτος δὲν ἦτο βαρὺς, διότι πᾶσα οἰκία ἐπλήρωνε πρότερον δύο μιλιάρια, ἧτοι τὸ ἕκτον τοῦ χουσοῦ, ἰσοδυναμοῦν πρὸς δραχμὰς δύο καὶ ἡμίσειαν, ἥδη δὲ εἰς τὰ θέματα ὅπου διετηρήθη ὁ φόρος πᾶσα οἰκία κατέβαλλε τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου, ὅπερ δὲν ἦτο βεβαίως πολὺ. Ἄλλ' εἴτε διὰ τὴν συνδρομὴν τῶν ἄλλων φόρων εἴτε διὰ τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως τὰ κληρικὰ ἐλογίζετο πάντοτε ἔπαχθός. Πλὴν τούτου ὁ Μιχαὴλ ἐφρόντισε περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως πολλῶν καταστραφειῶν πόλεων καὶ περὶ τῆς ἐμφυχώσεως τῆς πολλὰ παθούσης βιομηχανίας. Βασιλεύσας δὲ ἐπὶ 8 ἔτη καὶ μῆνας 9 ἀπεβίωσε τῷ 829 καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱὸν Θεοφίλον, πρὸ πολλοῦ συμβασιλέα ἀνακηρυχθέντα.

Ὁ Θεοφίλος ἐξεπαιδεύθη, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ καὶ ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος εἶναι τὸ κάλλιστον μαρτύριον τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου, περὶ οὗ τοσαύτας φιλαρίας ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς σφριζομένοις χρονογράφοις. Ἡ περὶ τὰ πράγματα δεξιότης τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ γίνεται πρόδηλος ἐκ τοῦ ὅτι, ἀφοῦ διετέλεσε κυριώτατος τοῦ Λέοντος Ε' σύμβουλος, διετήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Β' καὶ ἐπὶ Θεοφίλου, διεξαγαγὼν μὲν πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅλας τὰς συζητήσεις τῶν συνόδων ὑπερμαχίσεως δὲ μετὰ δεξιότητος, πολυμαθείας καὶ εἰλωτικίας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, δι' ἧς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀντιπάλους ὑποφαίνονται ἴχνη τινὰ εὐλαβείας πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀνδρὸς. Ὁ Ἰωάννης

ὁ Γραμματικὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβάλῃ τὸν φύσει δεύτατον χαρακτήρα τοῦ Θεοφίλου, ἀλλ' ἐχειρωγώγησεν ἐπιτηδεῖως τὴν δεύτητα ταύτην. Αὐτὸς ἰδίως ἐδίδασκε τὸν Θεόφιλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ πρώτη τοῦ κυβερνήτου ἀρετὴ καὶ κατορθώσεν ὥστε ὁ μαθητὴς αὐτοῦ οὐδέποτε ἐν γνώσει νὰ παρεκκλίνῃ τοῦ καθήκοντος τούτου δι' ἅπαντος τοῦ βίου, ἂν καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, διὰ τὸν συνδυασμὸν αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν μετὰ χαρακτήρος ἀποτόμου ἀφ' ἑτέρου δὲ μετὰ ἐξουσίας ἀπολύτου, ὑπῆρξεν ἐνίοτε πέρα τοῦ μετροῦ αὐστηρὰ καὶ αὐτογνώμων. Αὐτὸς ὡσαύτως ἐξήγειρε τὸν ἔρωτα τοῦ νέου τούτου πρὸς τὴν θύραθεν παιδείαν καὶ πρὸς τὴν καλὴν τέχνην, ἥτις ἠκμασεν ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ὅσον οὐδέποτε ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, παραγαγούσα ἔργα ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικῆς, ἀγαματοποιίας, ζωγραφικῆς καὶ μάλιστα μηχανικῆς.

Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ μιᾶς τῶν πρώτων τοῦ Θεοφίλου πράξεων, περὶ τῆς διὰ θανατικῆς ποινῆς τιμωρίας τῶν δολοφόνων τοῦ Λέοντος Ε'. Ἡ πράξις αὕτη, ὅπως ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἱστορεῖται, ἔχει βεβαίως ἐν τῇ φοβερᾷ αὐτῆς δικαιοσύνῃ ἀγριότητά τινα ἄξιαν ἀσυνουῦ δεσπότην μᾶλλον ἢ ἡγεμόνος κράτους χριστιανικοῦ καὶ ἐθνικομένου. Διότι οὐ μόνον λέγεται ὅτι οἱ διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν τιμωρηθέντες ἐκείνοι ἄνθρωποι εἶχον ἀπαλλάξει τὸν πατέρα τοῦ Θεοφίλου ἀπὸ βεβαίου καὶ οἰκτροῦ θανάτου ἀλλὰ προστίθεται ὅτι ὁ Θεόφιλος διὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρισίας ἐζήτησε νὰ γνωρῆσθαι ἅπαντας τῆς Ἱερουσαλίας ἐκείνους τοὺς συνενόχους. Ἐάν πιστεῖσώμεν τοὺς χρονογράφους, ὁ Θεόφιλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Β' συνεκάλεσε σιλέντιον καὶ εἶπεν ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ μὴ προφθάσας νὰ βραβεύσῃ προσηκόντως πάντας τοὺς βοηθήσαντας αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀσχίαν ἐπέτρεψε τῷ υἱῷ νὰ ἐκκληρώσῃ τὴν προαίρεσιν ταύτην, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ συνεκρότει τὸ παρὸν συνέδριον, ἵνα μάθη τίνες ἔχουσι δικαίωμα εἰς τοιαύτην ἀμοιβήν. Τότε ἀναστάντων ἱκανῶν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς πολιτείας ὁ Θεόφιλος διέταξε νὰ φέρωσι τὸν σταυρὸν τὸν ὅπου ἐκράτει ὁ ἔκκοπος τοῦ Λέοντος βραχίον καὶ ἀποσημειώμενος ὅτι ἄνθρωποι ἐπιβαίοντες χεῖρα ἐπὶ τὸν χριστὸν τοῦ Κυρίου καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ Κυρίου τῷ ναῷ δὲν πρέπει νὰ μείνωσιν ἀτιμώρητοι παρέδωκαν αὐτοὺς εἰς τὸν ἔπαρχον, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰ κατὰ νόμον. Ὁ Σλόσσερ καίτοι παραδεχόμενος τὸ ἰστόρημα τοῦτο ὅπως δισκευάσθη ὑπὸ τῶν χρονογράφων καὶ ὁμολογῶν ὅτι ἔχει τὸ ἀποτρόπαιον ἢ τοιαύτη διαδικασία δὲν ἀποδοκμάζει ἐν τούτοις καθ' ὁλοκληρίαν τὴν πράξιν. Ἀλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς πεπεισμεθα ὅτι τὸ γεγονός διεστράφη. Ἐξεβόσαμεν ἤδη τοὺς λόγους δι' οὓς φρονοῦμεν ὅτι δὲν προέκειτο ὄχι μόνον διὰ τοῦ πυρός νὰ θανατωθῇ ὁ Μιχαὴλ Β' ἀλλ' οὐδόλως νὰ ἐκτελεσθῇ ἢ κατ' αὐτοῦ ψηφισθεῖσα ποινή· ὥστε καθ' ἡμᾶς ὁ Θεόφιλος, τιμωρῶν τοὺς φονεῖς τοῦ Λέοντος Ε', δὲν ἐτιμῶρει ἀνθρώπους πρὸς οὓς ὁ πατήρ του ὤφειλε τὴν ζωὴν. Πλὴν τούτων τίνα χρεῖαν εἶχεν ὁ Θεόφιλος νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ἀποδιδόμενον αὐτῷ δόλον ἵνα γνωρῆσθαι τοὺς αὐτουργοὺς τοῦ φόνου. Ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἶναι οὔτοι γνωστοὶ καὶ πασίγνωστοι, ἐνῶ ἤξιον ὅτι ἔχουσι δικαίωμα εἰς τὴν ἀμοιβήν καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ Μιχαὴλ Β'; Ἡ τίνος πίστεως ἄξιον εἶναι τὸ προστιθέμενον ὅτι ὁ Μιχαὴλ Β' εἶχε συμβουλεύσει τὸν Θεόφιλον ν' ἀπαλλαγῇ ἀνθρώπων οὔτινες κατέχοντες τὰ ὑπάτα τῶν ἀξιωματῶν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ τολμήσωσι τὰ πάντα κατ' αὐτοῦ, ὅπως ἄλλοτε κατὰ τοῦ Λέοντος Ε' ἐτόλμησαν; Ὁ Μιχαὴλ βασιλεύσας 9 περίπου ἔτη, ἐντὸς τῶν ὁποίων μυριάκις ἠδύνατο ν' ἀπαλλαγῇ οὕτως ἢ ἄλλως τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οὐδεμίαν εἶχεν χρεῖαν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ ἔργον εἰς τὸν υἱὸν μετὰ παρέλευσιν μάλιστα τοσούτου χρόνου. Καὶ οὐδὲν ἦτο ἀνυπόστατον εἶναι τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ Μιχαὴλ δὲν ἠδύνατο νὰ τιμωρῆσθαι τοὺς δολοφόνους εἰμὴ δεινὴν ἐπιδεικνύων ἀγνωμοσύνην· διότι ὑποτιθε-

μένου ότι ο Μιχαήλ Β' ὄφειλε τὴν βασιλείαν εἰς τὸ τόλμημα τοῦτο, οὐδ' ὁ Θεόφιλος ἤθελεν ἄνευ τούτου βασιλεύσει. Τὸ συμπέρασμα ἡμῶν εἶναι ὅτι ὁ Θεόφιλος ἐγίνωσκε κάλλιστα ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ δὲν προέκειτο νὰ θανατωθῇ. Ἐγίνωσκε κάλλιστα ὅτι ἡ μερὶς ἡ ἀντιπολιτευομένη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρυθμίσειν ὠφελήθη ὑπὸ τῆς ἀτυχοῦς διενέξεως εἰς τὴν περιῆλθεν ὁ Μιχαήλ πρὸς τὸν Λέοντα, ἀπὸ τῆς περὶ αὐτῆς γενομένης δίκης καὶ τῆς προσωρινῆς κρατήσεως τοῦ Μιχαήλ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα ἀπαλλαγῇ διὰ δολοφονίας τοῦ προστάτου ἐκείνου τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐγίνωσκε κάλλιστα τίνας ἦσαν οἱ διαπράξαντες τὴν δολοφονίαν ταύτην καὶ ἔχων τὴν συνείδησιν ὅτι παρεκίασαν θεῖους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, πολλὴ δὲ ἰσχυρότερον τοῦ πατρὸς τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, καθυπέβαλε τὸ ζήτημα εἰς τὴν σύγκλητον καὶ προέκλεσε τὴν ἐπιψήφισιν τῆς προσήκουσας ποινῆς. Ἴσως ἄλλος ἤθελεν ἀρκεσθῆναι ν' ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς τῶν πραγμάτων, ἀναλογιζόμενος ὅτι προσωπικῶς εἶχε λόγον τινὰ συγγνώμης πρὸς τοὺς ἐνόχους, καθόσον ἕνεκα τῆς κακουργίας ταύτης περιῆλθεν εἰς αὐτὸν ἡ βασιλεία. Ἄλλ' ὑπεδείξαμεν ἤδη, καὶ ὅλη ἡ ἱστορία τῆς βασιλείας ταύτης θέλει καταστήσει πρόδηλον, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Θεοφίλου τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου ἦτο ἀκέραιον καὶ ἀνεπίδεκτον διαφρέσεως ἢ συμβιβασμοῦ. Οἱ δολοφόνοι τοῦ Λέοντος ἦσαν ἔνοχοι ἢ δὲν ἦσαν ἕαν ἦσαν ἔνοχοι, ἔπρεπε γὰρ τιμωρηθῶσιν. Οὕτως ἐσεκφῆθη καὶ ἔπραξεν ὁ Θεόφιλος, καὶ οὕτω κρινόμενος παρίστησιν ἡμῖν ἕνα τῶν εὐγενεστέρων ἅμα καὶ ἀκαμπτοτέρων χαρᾶκτηρων ἐξ ὧων ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Πιθανώτατα δ' ἐνισχύθη εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, ὅστις δὲν ἠδύνατο πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ἀψιμονήσῃ ὅτι οἱ δολοφόνοι τοῦ Λέοντος ἦσαν πολεμιώτατοι τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὅτι ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ Θεόφιλος, ὃν ἐγίνωσκε μέλλοντα ν' ἀναδειχθῇ πρόμαχον ἀδυσώπητον τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἠδύνατο νὰ κινδυνεύσῃ ἀπὸ τῶν ἀθρόων ἐκείνων οὐδὲν ἦτον ἡ ὁ πρῶτος αὐτῆς ἀνορθωτῆς.

Ἐν γένει δὲ εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ Θεοφίλου συνεπλέκετο τις τραχύτης τοῦ τρόπου μετὰ τῆς εὐγενείας τοῦ φρονήματος. Τοῦτο ἀνεφάνη πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ, ὅπως τοιλάχιστον ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἱστοροῦνται, οἵτινες, καὶ ἂν ὑπατεθῇ ὅτι ἐνταῦθα περὶ τὰ καθέκαστα λέγουσιν ἀληθῆ, ὡς πρὸς τὸν χρόνον ὅμως τοῦ γάμου ὁμολογουμένως σφάλλονται· διότι βεβαιοῦσιν αὐτὸν γενόμενον ἀφοῦ ὁ Θεόφιλος ἐβασίλευσεν, ἐνῶ ὁ Θεόφιλος δὲν ἐβασίλευσεν εἰμὴ 12 ἔτη, καὶ ἐν τούτοις ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἀναφέρεται ὑπανδρεύσας αὐτὴν τὴν προτελευταίαν θυγατέρα αὐτοῦ Μαριάν. Ὁπωσδήποτε λέγεται ὅτι ἡ μητρὶς αὐτοῦ Εὐφροσύνη, ἣτις συνηθάκετο ὅτι ὁ δευτερός τοῦ Μιχαήλ γάμος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀτοπημάτων, εἶχε καὶ τοῦτο τὸ ἀρεπές, ὅτι ἦτο πολλὴ εὐλογώτερον νὰ δοθῇ σύζυγος εἰς τὸν πρὸ πολλοῦ ἐνήλικα αὐτοῦ υἱόν, καὶ ἐπεθύμει νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν νέον τοῦτον, δυσηροσημένον ὄντα κατὰ τοῦ γάμου αὐτῆς δι' ἣν οὕτως προέκλεσε κοινὴν κρατίστην, ἀπεφάσισε νὰ προέδρῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς νύμφης διὰ κομποῦ τινος τρόπου. Ὅθεν συνεκάλεσε παρ' ἑαυτῆς τὰς καλλίστας καὶ εὐφανεστάτας τῶν κορῶν, διαμνήσασα δὲ καὶ εἰς τὸν πρόγονον νὰ προσέλθῃ ἐνεχείρισεν αὐτῷ μῆλον χρυσοῦν, ἵνα τὸ παραδώσῃ εἰς ἐκείνην τῶν παρισταμένων ἣν ἤθελε ν' ἀναβιάσῃ εἰς τὸν λαμπρότερον τῆς οἰκουμένης θρόνον. Ὁ Θεόφιλος κρατὼν εἰς χεῖρας τὸ περιζήτητον σύμβολον διῆλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς περιτοισιάσεως αὐτὸν ἀνορθώσας καὶ ἐστάθη ἔμπροσθεν τῆς Εἰκασίας, ἣς τὸ κάλλος ἔτριωσεν αὐτόν. Ἀλλὰ τότε θέλων πιθανῶς νὰ δοκιμάσῃ τὸ πνεῦμα τῆς κόρης αὐτῆς εἶπε πρὸς τὴν Εἰκασίαν παραδόξως τῇ ἀληθείᾳ χαριεντιζόμενος· «ὡς ἄρα διὰ γυναικὸς

ἐρρήη τὰ φαῦλα» ἐννοῶν τὴν Εὐάν. Ἡ Εἰκασία ἐνόμισεν ὅτι ἡ τύχη τῆς ἀπεφασίσθη, καὶ ἤθελε τῷ ὄντι ἐπιτύχει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ἐὰν ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ ν' ἀποδείξῃ τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ δὲν ἀπήντα ἀμέσως ἐρυθριῶσα· «ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς (τῆς Παναγίας) πηγάζει τὰ κρείττονα». Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ, ὅσον προσφυνῆς

Ἡ ἐκλογή τοῦ Θεοφίλου

(Πίναξ Βάλ. Πρίντσα)

καὶ ἂν ἦτο, καὶ ἴσως μάλιστα διὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο προσφυνεστάτη, δυσηρέστησε τὸν Θεόφιλον, καθὼ ἀποδείξασα ὅτι ἡ νέα αὐτῆ εἶχεγ εὐφροσύνην πλειοτέραν τῆς προσηκούσης εἰς σύζυγον, ὡς αὐτὸς ἐπεθύμει· ὅθεν προχωρήσας ὀλίγα ἔτι βήματα προσέφερε τὸ μῆλον εἰς τὴν σπηλὴν καὶ εὐλάβη Θεοδώραν. Ἡ Εἰκασία δὲν ἠθέλησε πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν κόσμον ἀλλὰ κτίσασα μοναστήριον διέζησεν ἐν αὐτῷ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βίου προσευχομένη καὶ ἐκφράζουσα διὰ πολλῶν ἐμμέτρων καὶ μὴ ἐμμέτρων συγγραφῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐλάβειαν καὶ τὴν περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων πεποίθησιν. Εἰς αὐτὴν παρεκτός τῶν ἄλλων ἀποδίδεται καὶ τὸ περίφημον τροπάριον· «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή», τὸ ψαλλόμενον τὴν ἐσπέραν τῆς τρίτης τῆς ἑβδομάδος τῶν Παθῶν (¹) καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποῖου ἀναμινγνύει ἡ παράδοσις ἐπισκεψίν τινα τοῦ Θεοφίλου, ὅστις, ὡς φαίνεται, δὲν ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ τὰς χάριτας τῆς κόρης ἐκεῖνης καὶ ἐζήτησεν αὐτὴς νὰ ἴδῃ αὐτήν, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ Εὐφροσύνη, ὅσον καὶ ἂν περιεποιήθη τὸν Θεόφιλον, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ εἰς τὰ βασίλεια, ὅπως ἐπεθύμει, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς

(¹) Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ δηλονότι τοῦ ὁρθρου τῆς μεγάλης Τετάρτης, τῇ ψαλλομένῃ συνήθως ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς μεγάλης Τρίτης.

τήν μονήν τὴν λεγομένην τῶν Γαστρίων, εἴτε διότι ὁ Θεόφιλος δὲν ἠνείχετο τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς εἰς τὰ πράγματα εἴτε διότι ἠθέλησε νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, τὴν ἀνέκαθεν ἀποδοκιμάσασαν τὸν δεύτερον τοῦ πατρὸς του γάμου.

Ἡ Θεοδώρα ἐγεννήθη εἰς Παφλαγονίαν καὶ ἴσως ἀνήκειν εἰς τὸν περίρυστον τῶν Μαιμιγονιανῶν οἶκον, ὅστις φημιζέται ἔλκων τὸ γένος ἀπὸ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ἀρμενίας. Ἄλλ' ὁ πατὴρ αὐτῆς Μαρίνος οὐδέποτε εἶχε λάβει βαθμὸν ἀνώτερον τοῦ δρουγγαρίου (1) ἢ τουρμάρχου (2), ἡ δὲ μήτηρ Θεοκίστη δὲν διακρίνεται εἰμὴ ἐπὶ εὐλαβείᾳ καὶ τῇ φροντίδι ν' ἀναθρέψῃ τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἦδη ὁμως ὅλοι τῆς Θεοδώρας οἱ συγγενεῖς ἔλαβον χάρις εἰς αὐτὴν πολλὰ ὠφελήματα καὶ ἀξιώματα. Ἡ Θεοκίστη ἐτιμῆθη διὰ τοῦ ἀξιώματος τῆς πατρικίας, τὸ ὅποιον ἀπεδίδοτο καὶ εἰς γυναῖκας, προχειρισθεῖσα προσέτι ζωστική, ἣτις ἦτο ἡ ἐπιμελουμένη τὰ κατὰ τὸν στολισμὸν τῆς βασιλίσσης κυρία τῆς αὐλῆς. Αἱ τρεῖς ἄλλαι αὐτῆς θυγατέρες, Σοφία, Μαρία καὶ Εἰρήνη, ἔλαβον συζύγους ἐπιφανεῖς μαγίστρους, ἰδίως δὲ ἡ Εἰρήνη ὑπανδρεύθη Σέργιον τὸν ἀδελφὸν τοῦ μετέπειτα τοσοῦτο πολυθρῶνιτου πατριάρχου Φωτίου. Μάλιστα ὁμως ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς τύχης τῆς Θεοδώρας οἱ δύο αὐτῆς ἀδελφοί, ὁ Βάρδας καὶ ὁ Πετροῦνᾶς, ἐξ ὧν ὁ Βάρδας καθήντησε βραδύτερον νὰ γίνῃ παντοδύναμος καίσαρ ἐπὶ τοῦ ἀνεπιτοῦ του Μιχαὴλ Γ', ὁ δὲ Πετροῦνᾶς ἀνεδείχθη βραδύτερον ὡσαύτως ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς.

Τὰ τοιαῦτα εὐνοίας δείγματα τὰ ἀπονεμηθέντα εἰς τοὺς περὶ τὴν Θεοδώραν μακροῦσιν ἀποχωρῶντας τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην τοῦ Θεοφίλου, ἥς δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ οὐδ' ἡ θρησκευτικὴ διαφροσινῆς ἣτις ἐπεκοίται μεταξὺ τῶν δύο συζύγων· διότι, ἐνθ' ὁ βασιλεὺς ἠπάσθη εἰλικρινῶς τὴν ἀρχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἡ βασίλισσα, ὅπως ἄλλαι αἱ γυναῖκες, διετέλει ἀρρασιζομένη εἰς τὴν τῶν εἰκότων λατρίαν. Ἐν μόνον αἴσθημα ὑπῆρξε κρείττον τῆς ἀγάπης ἐκείνης, τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου, τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ τῆς τῶν ὑπηκόων εὐθυμίας, ὅπερ αἰετοεὶ ὑπῆρξεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Θεοφίλου καθυπέρτερον πάσης στοργῆς καὶ εὐνοίας. Ὁ Θεόφιλος εἶχε κατασκευάσει παρὰ τὴν Προποντίδα, περὶ τὸν λιμένα τοῦ Παλατίου (τὸν τότε μὲν ποικίλα φέροντα ὄνοματα νῦν δὲ καλούμενον Κατεργα-λιμάνι), παραδείσους μέχρι τοῦ θαλασσοῦ πείγους ἐκτεινομένους καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν σκιάδα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ ἀποψὲς ἦτο μαγευτικὴ. Τὸ βλέμμα ἐπιπνύον ἐκείθεν ἑλευθέρως, ἔνθεν μὲν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἔνθεν δὲ ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ ἀντικρὺ ἐπὶ τῆς Ἰωγραφικῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Μίαν λοιπὸν θερὴν ἑσπέραν ὁ Θεόφιλος δειπνῶν ἐν τῇ σκιάδι ταύτῃ εἶδεν εἰσπλέουσαν πληροστίον εἰς τὸν λιμένα ναῦν ἐμπορικὴν μεγάλην καὶ κατάφορτον. Λαβὼν τὴν περιέργειαν νὰ ἐρωτήσῃ τίνας ἦτο τὸ πλοῖον τοῦτο ἔμαθεν ὅτι καὶ τὸ πλοῖον καὶ τὸ φορτίον ἀνήκον εἰς τὴν βασιλίαν καὶ ὅτι τὰ ἐμπορεύματα προήρχοντο ἐκ Συρίας. Ὁ βασιλεὺς τότε ἐσιώπησεν, ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας πορευθεὶς εἰς τὸν λιμένα καὶ ἀναβὰς εἰς τὴν πρυμναν τοῦ πλοίου ἐκείνον ἠρώτησε τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας τίς ἐξ αὐτῶν ἔχει χρεῖαν ἐδωδίδμου ἢ οἴνου ἢ ἄλλων χρησίμων εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ πραγμάτων. Καὶ ἐπειδὴ εἶδεν αὐτοὺς ἀπορῶντας ἄλλ' οὐκ ἔστε δὴ, εἶπε μειδιῶν, ὅτι με ὑπὸ Θεοῦ βασιλέα γεγεννημένον ἡ Λύγουστά μου καὶ σύμ-

(1) **Δρουγγάριος.** Περὶ δρουγγαρίου ἐγένετο ἡδη λόγος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Ἡ λ. προέρχεται ἐκ τοῦ λατ. drunga=στῖφος. Ἐνταῦθα σημαίνει ἀπλῶς ὑλαρχὸς στρατιωτικὸς ἔχων ἀξίωμα κατώτερον τοῦ στρατηγοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι δρουγγάριοι ὑπῆρχον οὐ μόνον ἐν τῷ στρατῷ τῷ γερσαῖῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ.

(2) **Τουρμάρχης.** ἀρχηγὸς τάγματος ἢ μοίρας στρατιωτικῆς, ἐκ τοῦ λατ. turma, ὅπερ ἐσημαίνει κυρίως πλην ἰπικῶν.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ ΣΕΛΙΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ ΣΤ' ΑΙΩΝΟΣ

βιος ναϊκήρον ἀπειργάσατο; Ἐπειτα δὲ διέταξε τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πληρώματος ν' ἀπαγάγῃσι πᾶν ὅ,τι εἰς αὐτοὺς ἀνήκε καὶ ἀπελθόντων αὐτῶν παρέδωκε τὸ πλοῖον εἰς πῦρ, παραινέσας τὴν Θεοδώραν νὰ παύσῃ μετερχομένη τοῦ λοιποῦ τὴν ἐμπορίαν, διότι ὡς ἐκ τούτου ἀδικοῦνται οἱ ὑπῆκοι καθυποβαλλόμενοι μὲν εἰς φόρους βαρεῖς στερούμενοι δὲ τοῦ κέρδους ὑπερ ἡδύναντο νὰ προσπορισθῶσιν αὐτοὶ τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἐνασκοῦντες.

Ἐν ἔτι θέλομεν ἀναφέρει παράδειγμα χαρακτηριστικὸν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ Θεόφιλος ἐνόει καὶ ἐξεπλήρου τὸ καθήκον τῆς ὑπερτάτης δικαιοσύνης, ὅπερ ἦσαν τότε περιβεβλημένοι οἱ ἡγεμόνες. Ὁ ἀδελφὸς τῆς Θεοδώρας Πετρωνᾶς ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιοματικὸς ἐν τῇ βασιλικῇ φρουρᾷ ἀλλ' ἐπειροδόμενος ἐπὶ τῆς εὐνοίας ἦν ὁ βασιλεὺς ἐπεδείκνυε πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἐξετέλετο πολλάκις εἰς πολλὴν αὐθάδειαν καὶ ἴβριν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις κατεσκευάσεν ἑαυτῷ οἰκίαν πολυτελῆ, ἣν τοσοῦτον ὕψωσεν ὥστε ἀφήρσε σχεδὸν ὅλως διόλου τὸ φῶς τῆς παρακειμένης θείας πτωχῆς τινος χήρας καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἀκατοίκητον. Ἡ χήρα, ἀφοῦ παρεκάλεισε τὸν ἰσχυρὸν αὐτῆς γείτονα νὰ μὴ ἐπιμένη προεβῶν αὐτῇ τοιαύτην ἀδικίαν, ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀποζημιώσῃ αὐτὴν καὶ δὲν εἰσῆκούσθῃ, ἀνεφέρθη εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ προσκαλέσας τὸν Πετρωνᾶν καὶ ἐξετάσας τὸ πρῶγμα καὶ βεβαιωθείς ὅτι εἶχεν ὅπως ὑπὸ τῆς χήρας ἐλέγγο εἶπεν εἰς τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ ὅτι ὀφείλει ν' ἀποζημιώσῃ τὴν ἀναφερομένην καὶ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν ὅτι ἢ ἀποζημιώσῃ, ἄλλως τε λόγον μικροῦ ἀξία οὕσα, θέλει πληρωθῆ. Τότε ὁ βασιλεὺς συνεβούλευσε τὴν χήραν νὰ ἔχη ὀλίγην ὑπομονὴν καὶ ἂν τυγὼν δὲν λάβῃ τὸ δίκαιόν της ν' ἀναφερθῆ αὐτῆς εἰς αὐτόν. Ὁ Πετρωνᾶς, ὅστις ἐπέμενε φαναζόμενος ὅτι δύναται νὰ τολμήσῃ τὰ πάντα ἀτιμωρητί, δὲν ἐξετέλεσε τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἐναντῶν ἐφρόνησεν ὥστε ἢ πτοχῆ ἐκείνῃ γυνὴ νὰ μὴ ἠμπορέσῃ νὰ πληροφορηθῇ περὶ τούτου τὸν ὑπέρτατον ἄρχοντα. Ἀλλὰ διερχομένου ποτὲ τοῦ Θεοφίλου διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατώφθωσεν ἡ γυνὴ νὰ παρασταθῆ ἐνώπιόν του καὶ νὰ ἐπαλαβῆ τὰ παράπονα αὐτῆς. Ὁ Θεόφιλος ἐστάθῃ ἀμέσως εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐπεμψε μὲν δύο ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν συγκλητικῶν ἐπὶ τόπου ἵνα βεβαιώσωσιν ὅτι οὔτε τροπολογίαν τινὰ ἐπήνεγκεν ὁ Πετρωνᾶς εἰς τὸν οἶκόν του ἐπιτηδεῖαν νὰ παύσῃ ἐπισκοτίζων τὴν καλύβην τῆς χήρας, οὔτε ἀποζημιώσιν ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν, παρηγγεῖλε δὲ εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους νὰ ἐπιστρέψωσιν αὐθροεὶ κομίζοντες τὴν ἀπάντησιν αὐτῶν. Ἐπανελθόντων λοιπὸν τῶν συγκλητικῶν, ἐπειδὴ οὗτοι ἀνέφεραν ὅτι οὐδὲν ἀπεδόθη δίκαιον εἰς τὴν γυναῖκα, ὁ Θεόφιλος ἐτιμώρησεν ἀνευ ἀναβολῆς τὸν ἔνοχον, μηδαμῶς ἀναλογιζόμενος μήτε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρὸς μήτε τὴν ἰδίαν πρὸς αὐτὸν συγγένειαν, διότι διέταξε νὰ μαστιγωθῆ μὲν δημοσίᾳ νὰ κατεδαφισθῆ δὲ ἡ οἰκία αὐτοῦ καὶ νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν χήραν τὸ τε οἰκόπεδον καὶ τὸ ὕλικόν.

Οἱ δυτικοὶ χρονογράφοι ἀποροῦσι διὰ τὴν ἐξεντελιστικὴν ταύτην τιμωρίαν τὴν ἐπιβληθεῖσαν ἐνώπιον ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως καὶ οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν συμμερίζονται βεβαίως τὴν ἀπορίαν ταύτην, διότι ἀληθῶς ἡ ποινὴ ἐκείνῃ ἦτο οὐ μόνον ἄλλοτρία εἰς τὰ ἦθη καὶ τὰς δοξασίας παντὸς ὁποσοῦν πεπολιτισμένου κράτους ἀλλὰ καὶ ὅλως δυσανάλογος πρὸς τὴν γενομένην ἀδικίαν. Ὁ Πετρωνᾶς ἔπαισε μὲν ἀλλ' ἤθελε τιμωρηθῆ ἀποχρώτως, ἂν καταναγκάζετο νὰ πληρώσῃ εὐλόγον τινὰ ἀποζημιώσιν. Μὴ ἠσημονῶμεν ὅμως περὶ τὰς κρίσεις ἡμῶν ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα γεγονότα τῆς μεσαιωνικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἱστορίας ὅτι τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἦτο κράμα ποικίλων παραδόσεων, θεσμῶν καὶ ἔξεον οὐ μόνον ἑλληνικῶν

καὶ ρωμαϊκῶν ἀλλὰ καὶ βαρβαρικῶν καὶ ἀσιανῶν ἑτι. Τούτου ἕνεκα παρίστησι πολλὰ μὲν ἐξαίρετα νόμιμα περὶ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν νομοθεσίαν πολλὰ δὲ ἀπογορπία, ἅτινα παρὰ τῆς ἀρχῆς παρέλαβε, καὶ ταπεινωτικὰ, ἅτινα παρεσιέφρησαν ἐν αὐτῷ ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἀσιανοῦ βίου ἐπιμυξίας. Ὅταν ὁμιλήσωμεν ἐν τῷ ἐπομένῳ βιβλίῳ περὶ τῆς ἀδικίης τοῦ κράτους ἐκείνου ἐθμοταξίας, θέλομεν ἀναφέρει πολλὰς τοιαύτας ἀσιανὰς ἔξεις. Ἐνταῦθα δὲ περιοριζόμενοι εἰς μόνον τὸ ἀνὰ χεῖρας γεγονός παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς οὗτος τῆς ἀτομικῆς τοῦ ἐνόχου ἀξίας ἦτο ἔθος ἀσιανόν, διότι εἰς τὰ ἀσιανὰ κράτη, ὡς γνωστόν, ἡ ἰδέα τῆς ἀτομικῆς ἀξίας καὶ ἐλευθερίας δὲν ὑπάρχει, πάντες δὲ μικροὶ καὶ μεγάλοι εἶναι δοῦλοι ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος, ὅστις φέρεται πρὸς αὐτοὺς ὅπως ἤθελε φερεθῆ πρὸς δούλους. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ἐξηγείται μέχρι τινὸς ἡ διαγωγή τοῦ Θεοφίλου καὶ διὰ δύο ἄλλων ἐξαιρετικῶν περιστάσεων, διὰ τὴν τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, τοῦ ὁποίου ἡ οὐδύτης οὐδένα ἐσέβητο φραγμόν, ὅσαίς ἐπέθετο ὅτι ἔπρεπε νὰ ἰκανοποιηθῆ ἢ προσβληθεῖσα δικαιοσύνη, καὶ προσέτι διὰ τούτου, ὅτι ὁ Πετρωνᾶς δὲν ἠδίκησε μόνον τὴν πτωχὴν ἐκείνην χήραν ἀλλ' ἀπειοικῆθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν πρώην τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν.

Ἄλλ' ἐνῷ ἀποδοκιμάζομεν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ πᾶν ὅ,τι νομίζομεν μομφῆς ἄξιον ἄτοπον εἶναι, μιμούμενοι τοὺς πλείστους δυτικούς ἱστοριογράφους, νὰ καταδικάζωμεν ἀθρόαν τὴν περίδον ἐκείνην, μὴ πειθόμενοι νὰ διακρίνωμεν τὰς ἀγαθὰς ἀπὸ τῶν πονηρῶν πράξεων καὶ θεομοθεσιῶν τὸ δὲ χεῖριστον, νὰ ἐπιλαμβάνομεθα πάσης ἀφοριῆς, ἵνα ἀνεξετάτως ἐπιφέρωμεν κρίσιν καταδικαστικὴν, ὡς ἀρχὴν ἔχοντες ὅτι ἐν ἀμφιβολίᾳ τὸ τεκμήριον πρέπει πάντοτε νὰ ἐρμηνεύεται κατὰ τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, οὐδέποτε δὲ ὑπὲρ αὐτῶν. Τοιοῦτό τι δὲ συνέβη κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος περὶστασιν. Ὁ Σλόσσερ, μὴ ἀρκούμενος νὰ ψῆξη δικαίως τὴν ὄντως ἀξίαν ἀσιανοῦ ἐξουτελισμῶν, ἀποτόν αὐστηρότητα μετ' ἧς ἐτιμωρήθη ὁ Πετρωνᾶς, προσεπιφέρει ὅτι ὁ ἀδελφὸς οὗτος τῆς βασιλείης, ἀποῦ ἐμαστιγώθη δημοσίᾳ, διετήρησεν οὐδὲν ἥττον τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλικῇ φρονιᾷ, καὶ μετ' οὐ πολὺ μάλιστα προσεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου στρατηγὸς τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου. Ἄν τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἤθελεν ἐξευτελίσει ἔτι μᾶλλον εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν τὴν πολιτείαν ἐκείνην, καθὸ παριστώσαν αὐτὴν ἐντελὸς ἀπεστερημένην παντὸς αἰσθημάτων τιμῆς καὶ εὐπρελείας. Ἄλλ' ἐν μέρει μὲν εἶναι ἀμφίβολον ἐν μέρει δὲ δὲν εἶναι ἀληθές· διότι οὐδεὶς τῶν χρονογράφων λέγει ὅτι ὁ Πετρωνᾶς ἐξηκολούθησεν ἐπὶ Θεοφίλου ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατόν. Τὸ δὲ ἀξιόμεινον ὑπὸ τοῦ Σλόσσερ, ὅτι καὶ στρατηγὸς τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου προσεχειρίσθη παρὰ τοῦ βασιλέως τούτου στηρίζεται ἐπὶ προφανῶς ἡμαρτημένης ἐρμηνείας τῶν κειμένων. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ποίαν ἐμπορικὴν σπουδαιότητα ἐξηκολούθει ἔχουσα ἢ ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ κειμένη πόλις τῆς Χερσῶνος, ἐπὶ τοῦ χώρου ὅπου νῦν ἐγείρεται ἡ Σεβαστοπόλις. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἑλληνικὴ, ἀλλ' ἡ περίξ αὐτῆς χώρα εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ χαζάρων, οἵτινες ὅτε μὲν ἀνεγνώρισον ὅτε δὲ ἀπέπτην τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ μέχρι Θεοφίλου δὲν ἐστέλλετο αὐτότι στρατηγὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον θέμα τῆς Χερσῶνος διωκεῖτο ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων τῆς πόλεως αὐτῆς ἀρχῶν, ἦτοι τοῦ καλουμένου πρωτεῦοντος, καὶ τῶν ὀνομαζομένων πατέρων τῆς πόλεως. Περὶ τοὺς χρόνους ὁμοῦς τούτους οἱ χαζάροι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐντεθέν τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ οἰκούντων Πατζιναικῶν ἔπεμψαν τῷ 833 πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον προσβίαν ἵνα παρακαλέσωσιν αὐτὸν νὰ κρίσῃ κατὰ

(1) Παρὰ τῶν βορείων δηλονότι βαρβάρων σκυθικῶν λαῶν.

τὸν Τάναϊν φρουρίον τι ἐπιτήδειον ν' ἀναχαιτίζη τὰς ἐπιδρομὰς τῶν πολεμίων ἐκείνων. Καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος πέμψε τῷ ὄντι εἰς Χερσῶνα μετὰ πολλῶν χελανδίων καὶ τοῦ Κατεπάνω τῆς Παφλαγονίας ἕνα τῶν ἀνωτέρων τοῦ στρατοῦ ἀξιοματικῶν, ὅστις ἀναπλεύσας τὸν Τάναϊν κατεσκευάσεν εἰς χώρον ἐπίκαιρον τοῦ ἀναγκαίου φρουρίου, ὅπερ ὀνομάσθη κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν χαζάρων Σάρκει, ἥτοι λευκὸν οὐχημα, καὶ κατελήφθη ὑπὸ φρουρὰς 300 χαζάρων. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν παρετήρησεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι, ἐὰν θέλῃ νὰ καταστήσῃ πραγματικὴν τὴν ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ

κυριαρχίαν αὐτοῦ, δεόν νὰ πέμψῃ εἰς Χερσῶνα στρατηγὸν ἴδιον, καὶ οὐχί ν' ἀναθέτῃ τὴν διοίκησιν τοῦ θέματος εἰς τὰς ἀσθενεῖς καὶ πολλὰκις ἰδιοτελεῖς χεῖρας τοῦ πρωτεύοντος καὶ τῶν πατέρων τῆς πόλεως. Ἡ πρότασις ἐγένετο ἰδεκτὴ καὶ πρῶτος στρατηγὸς ἐστάλη αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀνώτερος ἀξιωματικὸς. Ἐκτοτε δὲ ἐπεκράτησε νὰ πέμπεται τακτικῶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στρατηγὸς εἰς τὸ θέμα Χερσῶνος, ὅπως καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα θέματα τοῦ κράτους. Ὁ ἀνώτερος ἐκεῖνος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ ὀνομάζετο μὲν Πετρωνᾶς ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ ἀδελφὸς τῆς βασιλίσσης Πετρωνᾶς. Ὁ Κερδηνὸς ἱστορῶν τὸ γεγονός τούτου λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλεν εἰς Χερσῶνα Πετρωνᾶν τινά, ὅπερ δὲν ἠθέληεν εἰπεῖ, ἂν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ κάλλιστα γνωστοῦ ἀδελφοῦ τῆς βασιλίσσης. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ὁ ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ συγγραφεὺς τὴν μετὰ Θεοφάνην χρονογραφίαν, πραγματευόμενοι ἀμφότεροι περὶ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, λέγουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔστειλεν εἰς Χερσῶνα Πετρωνᾶν τὸν Καματερόν, ὥστε οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι ἄλλος ἦτο ὁ Πετρωνᾶς οὗτος καὶ ἄλλος ὁ τῆς βασιλίσσης ἀδελφός. Ἐν τούτοις ὁ Σλόσσε, μὴ προσέξας εἰς τὴν διαφορὰν αὐτὴν καὶ προχείρως παρασυρθεὶς ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ κυρίου ὀνόματος, προσέθηκεν εἰς τὸ ἀτόπημα τῆς υπερβολικῆς τιμωρίας τὸ ἔτι μεγαλύτερον ἀτόπημα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Πετρωνᾶ εἰς ἐν τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματιῶν τοῦ κράτους. Ἐπὶ Θεοφίλου ὁ Πετρωνᾶς ὁ τῆς βασιλίσσης ἀδελφὸς οὐδὲν φαίνεται πλέον λαβὼν ἀξίωμα, ἐπανήλθε δὲ εἰς τὴν ὑψηροῦσιν ἐπὶ τῆς ἀθλίας κυβερνήσεως τοῦ Μιχαήλ Γ'. Ἄλλ' ἀρκοῦσι ταῦτα ἕνα χαρακτηρισμοῖσι τὸν Θεόφιλον· φύσις ὄξεια καὶ ἔξουσια ἀπόλυτος ἀνέδειξαν αὐτὸν πολιάκις ἀντάξιον τῶν τῆς Ἀσίας δεσποτῶν μᾶλλον ἢ τῶν τῆς Εὐρώπης βασιλέων· ἀλλὰ τυχὼν ἀνατροφῆς δεξιᾶς καὶ προϋστάμενος κράτους εὐνοουμένου ὁ δεσπότης οὗτος ὑπῆρξεν ἄνθρωπος χρηστός, λόγιος, φιλόκομος καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀληθῶς δίκαιος. Καιρὸς δὲ εἶναι νὰ ἱστορησῶμεν τὰ ποικίλα τῆς βασιλείας αὐτοῦ γεγονότα.

Σφραγὶς στρατηγοῦ τοῦ θέματος τῆς Χερσῶνος

(Ἐπιγραφή συγκεκομμένη «Κόριε βοήθει τῷ σφ δούλῳ Νικηφόρῳ πρωτοπαλαρῖφ στρατηγῷ Χερσῶνος τῷ Κασσιτερῷ»)

Ἡ πρώτη ὑπόθεσις εἰς τὴν ἐνησχολήθη ἦτο ἡ κατάπαυσις τῆς ἀναρχίας ἣτις ἐπεκράτησεν ἐπὶ τοῦ πατρὸς του ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων. Ὁ Θεόφιλος δὲν εἶχε τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν ἢ μᾶλλον ἀπιστίαν τοῦ Μιχαήλ Β', πολλοῦ γε δεῖ. Ὡς ἐκ τοῦ χαρακτηρῶς του δὲν ἠδύνατο νὰ πρεσβεύῃ τίποτε ἀπαθῶς· ὡς ἐκ τῆς ἀνατροφῆς δέ, ἣς ἐπιστάτησεν ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, ἐπειθετο ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ κράτους ἐξαρτάται ἀπὸ τοῦ θριάμβου τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐντεῦθεν καθίσταται δῆλον ὅποιαν δὲδὸν ἠκολούθησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ὡς πρὸς τούτου

ἐνέργεια αὐτοῦ ἐγένοντο οὐχὶ συνεχῶς ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων καὶ συνδέονται στενώτερον μὲ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του περιπετείας, ἵνα μὴ διακόψωμεν τὴν περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ἀφήγησιν ἡμῶν, προτάσσομεν τὰ λοιπὰ τῆς βασιλείας ταύτης συμβεβηκότα. Ὁ Θεόφιλος διεξήγαγε πολλοὺς πρὸς τοὺς μωαμεθανοὺς πολέμους, ἐξ ὧν περὶ τοὺς πρώτους δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψαι, τὸ μὲν διότι δὲν γνωρίζομεν αὐτοὺς ἀκριβῶς τὸ δὲ διότι δὲν μετέβαλον τὰ πρὸς ἀνατολὰς μεθόρια τοῦ κράτους. Ὁ βασιλεὺς ἐπεχείρησε τοὺς πολέμους τούτους ἐπ' ἔλπίδι τοῦ νὰ ὤφειλεθῇ ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἐμφυλίων διενέξων, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατετρώγοντο οἱ μωαμεθανοὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ὡς ἐκ τῶν ὁσίων εἰς τῶν ἡγεμόνων τοῦ Χορσασῶν κατέρυγε μετὰ 14.000 Περσῶν πρὸς αὐτόν, καὶ ἀποδεξάμενος τὸν χριστιανισμὸν καὶ μετονομασθεὶς Θεόφοβος διετέλεσε μὲν εἰς τῶν κυριωτάτων τοῦ Θεοφίλου στρατηγῶν ἔδωκε δὲ ἀφορμὴν εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ πρὸς τὸν καλίφην Ἀλ-Μαμιὸν ἔχθοροταξίας τῷ 830. Ἀλλὰ μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀμφιρόπους ἀγῶνας ὁ Θεόφιλος ἐνόμισε προτιμότερον νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν καλίφην τὸσφ μᾶλλον ὅσφ περὶ τὰ τέλη τοῦ 831 ἔπαθεν, ἕνεκα τῆς ὀξύτητος τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ὅ,τι ὁ καλίφης εἶχε πάθει προηγουμένως ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διενέξων ἑσπερήθη δηλαδὴ ἕνα τῶν κυριωτάτων ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, τὸν ἀρμένιον Μανουήλ, ἐκείνον ὃν εἶδομεν ἔτι ἐπὶ Μιχαὴλ Α' διατελέσαντα εἰς τὰ ὑπάτα τῶν ἀξιωματῶν καὶ ὅστις συκοφαντηθεὶς νῦν ὅτι ἐπιβουλεύει τὸν Θεόφιλον ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τοὺς μωαμεθανοὺς, συναπαγόμενος ἀξιόλογον στρατιωτικὴν μοῖραν ἀνδρῶν ὅλος εἰς αὐτὸν ἀφοσιωμένων. Ἡ πρεσβεία ἦν τότε ἐπεμψεν ὁ Θεόφιλος πρὸς τὸν καλίφην εἶναι πολὺ ἀκριβέστερον γνωστὴ εἰς ἡμᾶς ἢ οἱ προηγηθέντες αὐτῆς πόλεμοι εἶναι δὲ τῶντι περιεργατῆ ὡς καταδεικνύουσα τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἡ πρεσβεία αὕτη ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν, ὄντα ἔτι σύγκελλον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Καὶ εἶναι ἀξιον σημειώσεως ὅτι αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο τότε συνήθως ὑπὸ ἱερομένων. Ἐν τῇ Δύσει τὸ τοιοῦτον ἡμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκ τοῦ ὅτι ἐκεῖ ἡ παιδεία πᾶσα εἶχε περιορισθῇ εἰς μόνον τὸν κλήρον, παρ' ἡμῖν ὁμοῦς ὁ λόγος οὗτος δὲν ὑπῆρχεν. Ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει ἡ δημοσία ὑπηρεσία, πολιτικὴ, δικαστικὴ, οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ, ἔβριθεν ἀνδρῶν λογίων, ὥστε ἢ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀνάμιξις τοῦ κλήρου οὐδὲν ἄλλο μαρτυρεῖ εἰμὴ ὅτι ὁ διαχωρισμὸς τῆς πνευματικῆς ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας δὲν ὑπῆρχε κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τοσοῦτον ὁριστικῶς διαγεγραμμένος ὅσον εἶναι τὴν σήμερον. Ἐντεῦθεν δὲ πάλιν συνάγεται ὅτι ἡ πολλὰκις γενομένη κατὰ τῆς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς βασιλείας κατηγορία ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα δὲν εἶναι εὐλογος, παρεκτός τῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο ὅτι, ἂν ἡ πολιτεία ἀνεμιγνύετο εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἡ ἐκκλησία ἀνεμιγνύετο οὐδὲν ἦττον εἰς τὰ πολιτικά. Ἴνα δὲ περιορισθῶμεν εἰς τὴν σύγχυσιν ἥτις ἐπεκράτει περὶ μόνον τὰ πρόσωπα, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι, ἂν πολλὰκις λαϊκοὶ ἀνεδείχθησαν διὰ μιᾶς πατριάρχου, πολλὰκις ὡσαύτως ἱεροῦμενοι ἀνέλαβον ἐπισημοὺς πολιτικὰς ὑπηρεσίας.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ δευτέρου ἀντιπρόσωπον, καθότι ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, πλὴν τῆς συνέσεως καὶ τῆς περὶ τὰ πράγματα ἐξαιρέτου δεξιότητος, ἐγίνωσκεν ἄριστα τὴν ἀραβικὴν καὶ προσέτι ἕνεκα τῆς περὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐμπειρίας ἦτο προσφορώτατος νὰ προσενήσῃ βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν καλίφην Μαμιὸν, ὅστις, ὅπως καὶ ὁ μετ' ὀλίγον διαδεξάμενος αὐτὸν Μοτασσεμ, ἐπεδειξάτο ἰδιαιτοῦσαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν εὐνοίαν. Ὁ Θεόφιλος ἐφιλοτιμήθη νὰ ἐνισχύσῃ πάντα ταῦτα τὰ προτερήματα, περιβαλὼν τὴν πρεσβείαν ταύ-

την καὶ διὰ μεγαλοπρεπείας ἐπιτηδείας νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν μέγαν δυνάστην τοῦ μοα-
 μεθανικοῦ κράτους· διότι ἐκτὸς τῶν πολυτελῶν καὶ πολυαριθμῶν δώρων ὅσα ἔδωκεν
 εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ Ἰνα προσφέρει εἰς τὸν Μαμούν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μεγα-
 στάνας καὶ αὐλικούς, ἐπεχορήγησεν εἰς αὐτὸν καὶ τέσσαρα χρυσοῖον κεντηνάρια, ἧτοι
 430.000 περίπου δραχμῶν. Ὑπάρχει μάλιστα κείμενον τι καθ' ὃ τὰ κεντηνάρια ἀναβι-
 βάζονται εἰς 30, ὅπερ ὅμως φαίνεται ἐντελῶς ἀπίθανον. Ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς
 ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔαρι τοῦ 831. Ἄμα φθάσας εἰς τὰ σύνορα τῆς
 Συρίας εὗρεν αὐτόθι ἐπιτρόπους τοῦ καλίφου ἀποσταλέντας εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ
 καὶ ἐρωτήσαντας πῶς ἔχει ὁ βασιλεὺς. Τὰ δῶρα τὰ ὁποῖα πρὸς τούτους προσήνεγκε καὶ
 ἡ δαψίλεια μεθ' ἧς ἔσπειρε τὸ χρυσοῖον, ἄμμου δίκην, ὡς λέγει ἡ ἐκ προσταγματος τοῦ
 Πορφυρογεννήτου συναγραφείσα χρονογραφία, περιεποίησαν ἀμέσως αὐτῷ τὴν εὐνοίαν
 τῶν ἀνάκθεον πολλὴν εἰς τοιαῦτα ἀξίαν ἀποδιδόντων μοαμεθανῶν. Ἐπισήμως δὲ τυ-
 χῶν δεξιόσεως καθ' ὅλην τὴν ὁδοπορίαν εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς Βαγδάτιον, παρέ-
 στη ἐνώπιον τοῦ καλίφου, ἀπήγγειλε τοὺς παρὰ βασιλέως λόγους καὶ ἀπῆλθεν ἐν πα-
 ρατάξει εἰς τὸ προσδιορισθὲν δι' αὐτὸν κατάλυμα. Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὰς κυρίας δια-
 πραγματεῖσεις, ὁ πρέσβυς ἠθέλησε νὰ προσοικειωθῇ μὲν ἔτι μᾶλλον τοὺς περὶ τὸν καλί-
 φον μεγαστάνας ν' ἀξιωθῇ δὲ τῆς προσωπικῆς εὐνοίας τοῦ ὑπερτάτου ἀρχοντος.
 Ἡ μεγαλοπρέπεια ἣν ἐπεδείξατο καθ' ὅλην τὴν διατριβὴν του εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ
 ἀραβικοῦ κόσμου συνετέλεσεν εἰς τοῦτο οὐκ ὀλίγων. Καὶ ἐπειρῆσθη εἰς τὸ μέρος αὐτὸ
 τῆς διαγωγῆς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε τὴν σήμερον ὁ τρόπος αὐτοῦ ἠθέλε νομισθῆ μωσα-
 κιώδης, ἀλλὰ τότε ἦτο πρόσφορος εἰς τοὺς ἀνθρώπους πρὸς οὓς εἶχε νὰ πολιτευθῇ.
 Οὐδεὶς τῶν πρὸς αὐτὸν φοιτῶντων ἐφ' οἷσδ' ἤκουσε αἰτίαν μεγάλην ἢ μικρὰν ἀπήχητο
 χωρὶς νὰ λάβῃ σκευῶν ἀργυροῦν χρυσοῖον πλήρες. Λέγουσι δὲ ὅτι συνεστιωμένους ποτε
 μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν μεγαστάνων διάταξε τοὺς ὑπηρέτας νὰ φέρωσι τὴν λεκάνην εἰς ἣν
 ἐσυνήθιζε νὰ πλύνῃ τὰς χεῖρας· ἡ λεκάνη αὕτη, ἧτις εἰς τὴν κοινὴν γλώσσαν ὠνομάζεται
 χερνιβόξιστον, ἦτο χρυσοῦ καὶ διὰ πολυτίμων λίθων κεκόσμημένη. Οἱ συνεστιω-
 μένοι Ἀραβες εἶχον ἰδεῖ αὐτὴν πολλὰκις καὶ εἶχον θαυμάσει τὸ κάλλος καὶ τὴν πολυτέ-
 λειαν τοῦ σκεύους. Ἄλλ' αἴφνης ὁ ὑπηρέτης ἐπανελθὼν ἀνήγγειλεν ὅτι ἀπώλεσθη. Πο-
 λὺς τότε θόρυβος ἐγένετο παρὰ τοῖς ξένοις καὶ κίνησις ἵνα εὗρεθῇ τὸ κλαπέν· ὁ δὲ πρέ-
 σβυς παρεκάλει νὰ παύσῃ ἡ ταραχὴ καὶ διάταξε νὰ φέρωσιν ἕτερον σκευῶς ἐπίσης
 λαμπρόν, προσθεὶς ὅτι πρέπει τελευταῖον νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τοῦτο. Τὸ παραδοξότερον
 εἶναι ὅτι, ἂν πιστεύσωμεν τοὺς χρονογράφους, ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς εἶχεν αὐτὸς
 παραγγείλει τοὺς ὑπηρέτας νὰ ξεραναῖωσι τὸ ἐν τῶν χερνιβόξιστων, διὰ νὰ παρα-
 στήσῃ τὴν κωμωδίαν ταύτην, ἧτις πολὺν οὐχ ἦττον ἐπροξένησε κρότον καὶ βαθεῖαν
 ἐντύπωσιν εἰς ὅλον τὸ Βαγδάτιον. Ἄλλοτε πάλιν ὁ Μαμούν, ὅστις ἀντιφιλοτιμούμενος
 εἶχε πέμψει πρὸς αὐτὸν ἄπειρα δῶρα, διάταξε πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ σταλῶσιν εἰς τὸν πρέ-
 σβυν ἑκατὸν ἄνδρες ἐκ τῶν χριστιανῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους ἐφρόντισε καὶ νὰ
 ἐνδύσῃ εὐπρεπῶς. Ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς ἔσπευσε νὰ τον εὐχαριστήσῃ, ἀλλὰ δὲν
 ἐδέχθη τὴν δωρεάν μίχους οὐ πέμψας εἰς Κωνσταντινουπόλιν προσήγαγεν ἰσαριθμῶς
 μοαμεθανοὺς τοὺς ὁποίους εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὁμοδόξων παρῆδεςκε τῷ μονάρχῃ τῶν
 Ἀράβων. Δὲν περιορίζετο δὲ εἰς μόνας τὰς ἐπιδείξεις ταύτας, δὲν ὠφελεῖτο μόνον ἐκ
 τούτου, ὅτι οἱ ἰσχυροὶ δυνάσται τῆς Ἀσίας ἀπεθαύμαζον πάντοτε τὴν ἀφιλοκέρδειαν,
 τὴν μεγαλοδωρίαν καὶ αὐτὴν τὴν ἀσοσίαν, ὠφελεῖτο καὶ ἀπὸ τῶ φιλόμουσον καὶ φιλό-
 τεχνον τῶν νεοφύτων ἐκείνων τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ μεγάλου κυριάρχου παρ-
 ῶ ἔξεπροσώπει τὸν βασιλέα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ὅθεν οὐδεμίαν παρημέλει εὐκαί-

ρίαν ἵνα καταπλήσῃ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, ὁμίλων εὐκόλως περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ζητημάτων καὶ ἰδίως περὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικῶν, τῶν τοσοῦτον εἰς τὸν καλὴν Μαιὸν περισπουδάζων. Ὁ Μαιὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δελεαζόμενος ἤρχισεν νὰ μεταχειρίζεται τὸν πρέσβυν ἐπὶ τὸ οἰκειότερον, νὰ τον μετακαλῆ συνεχῶς, νὰ ἐπισκέπτεται μετ' αὐτοῦ ἅπαντα τὰ κατὰστάματα τοῦ Βαγδατίου, νὰ τον συμβουλευέται περὶ τῶν ἀπαιτουμένων βελτιώσεων καὶ νὰ πείθεται περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ περιέλθῃ εἰς εἰρηνικωτέρας σχέσεις πρὸς τὸ κράτος ἐκεῖνο, τοῦ ὁποῦοι καὶ μόνου ἠδύνατο νὰ ζηλεύσῃ τὴν περὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ὑπεροχὴν.

Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τοσοῦτον εὐμενῶν περιστάσεων πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς ἐκείνῃ ὁ Μαιὸν ἀπεβίωσε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 833. Ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς παρέμεινεν ἔτι ἐπὶ ἓνα μῆνα παρὰ τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ Μοτασέμ, ἀλλ' ἔνεκα τῶν ποικίλων περισπαισμῶν τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐνόησεν ὅτι ὁ καιρὸς δὲν ἦτο πρόσφορος πρὸς συνομολόγησιν συνθήκης· ὅθεν μεγαλοπρεπῶς παραπεμφθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ πρεσβεία ὅμως αὐτῆ ἐν ἀπέλθῃ ἐγγελωὺς ἀτελέσφορος. Μία τῶν ἐντολῶν αὐτῆς ἦτο νὰ ἐπιτιγῇ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον τοῦ ἀρμενίου Μανουὴλ. Ὁ Θεόφιλος εἶχεν ἐννοήσει τὸ λάθος τὸ ὁποῖον ἔπραξε νὰ δώσῃ ὡτα ἀκροάσεως εἰς ἀνυποστάτους κατ' αὐτοῦ κατηγορίας· λάθος διπλοῦν, διότι οὐ μόνον ἐστειλέθη ἐξ αὐτοῦ ἐνὸς τῶν ἀρίστων στρατηγῶν, καὶ ἴσως τοῦ ἐμπειροτάτου, ἀλλ' ἐμάνθανεν ὅτι ἐκ τῆς ἐμπειρίας ταύτης ὠφελοῦντο πολυειδῶς οἱ πολέμοι. Ὅθεν καθ' ἦν ἔλαβε παραγγελίαν ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Μανουὴλ εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ ἀδικηθεὶς ἐκεῖνος στρατηγὸς ἤξιώθη τῶν μεγίστων τιμῶν καὶ προσήνεκεν ἀξιολόγους εἰς τὸν βασιλεῖα καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίας. Πλὴν τούτου δέ, εἰ καὶ μὴ συνομολογηθείσης ὀριστικῆς συνθήκης, ἐπεκράτησεν ὅμως ἐπὶ τριετίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πραγματικὴ εἰρήνη, εἰς ἣν, παρεκτός τῶν ἐσωτερικῶν περισπαισμάτων τῆς κωσμεθανικῆς χώρας, συνετέλεσε προδήλως καὶ ἡ πολυκρότος ἐκείνη πρεσβεία καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠφελήθη ἤδη ὁ Θεόφιλος ἵνα πράξῃ πολλὰ πρὸς ἐπίδοσιν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Εἶπομεν ἤδη ὅτι αὐτὸς τε καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς εἶχον οὐ μικρὰν περὶ ταῦτα πάντα ἐμπειρίαν· ἀλλὰ καὶ τρίτος ἀναφαίνεται αὐτῶν συνεργός, ὁ φιλόσοφος καὶ μαθηματικὸς Λέων, περὶ οὐ πολλὰ θαυμάσια διηγούνται οἱ χρονογράφοι. Καὶ εἶναι μὲν τὰ διηγημάτια ταῦτα ἀπίθανα περὶ τὰ καθέστατα οὐχὶ ὅμως καὶ ὅλως ἀνυπόστατα· ὅθεν θέλομεν μνημονεύσει αὐτῶν τόσῳ μᾶλλον ὁσφ σπανίως κατὰ δυστυχίαν ἐν τῇ παρουσίᾳ περιόδῳ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἐξαιρέτου τινὸς παιδείας, καὶ μάλιστα περὶ παιδείας ὅπως οὐν πρακτικῆς. Ὁ Λέων ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινούπολει καὶ σπουδάζας αὐτόθι τὰ γραμματικά καὶ τὰ ποιητικά ἐπορεύθη ἔπειτα εἰς Ἄνδρον ἵνα ἀκροασθῇ τῶν περὶ φιλοσοφίας καὶ ρητορικῆς καὶ μαθηματικῆς παραδόσεων ὀνομαστοῦ τῆς νήσου ἐκείνης διδασκάλου, Μιχαὴλ τοῦ Ψελοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐπιστῆμη τοῦ ἀνδρὸς τούτου δὲν ἤρκεσε νὰ κορέσῃ τὴν φιλομάθειαν τοῦ Λέοντος, ὅστις, ἀφοῦ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅσα ἠδύνατο νὰ μάθῃ, περιήλθε τὰ μοναστήρια ἀνερευνῶν τὰς βιβλιοθήκας αὐτῶν καὶ ἀντιγράφων τὰ χρησιμώτερα τῶν βιβλίων. Ἐντεῦθεν γενόμενος ὁ ἐπιτηδείωτατος ἴσως τοῦ αἰῶνος ἐκείνου γεωμέτρης καὶ ἀστρονόμος ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἴδρυσεν αὐτόθι σχολήν, ἥτις ἀπέβη μετ' ὀλίγον πικρόνυμος καὶ εἴλωσε πλῆθος πολὺ νέων ἀκροατῶν. Τούτων τῶν νέων εἰς ἠχμαλωτεύθῃ ὑπὸ τῶν κωσμεθανῶν, ὅτε ὁ καλὴς Μαιὸν ἐπεχείρησε μικρὸν πρὶν ἀποθάνῃ τὸ μέγα ἔργον

ὅπερ εἰς τὸν νεωτάτους χρόνους ἀκριβῶς ἐξετελέσθη, τὸν προσδιορισμὸν τῆς περιφερείας τῆς γῆς διὰ τῆς καταμετρήσεως μιάς μοίρας τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῆ ἰσὺς τοῖς ἄλλοις τοὺς περὶ τὰ μαθηματικὰ ἐμπειροῦσιν τῶν παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτων, ἐν οἷς καὶ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος νέον. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Ἑλλήνου τούτου ἐπροξένησε πολλὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς γεωμέτρως, οἵτινες ἐρωτήσαντες αὐτὸν ποῦ ἐδιδάχθη ἐπληροφόρηθησαν ὅτι ὑπέβη μαθητὴς τοῦ Λέοντος. Ταῦτα ἀκούσας ὁ καλίφης ἐπέμψεν ἀμέσως ἐπιστολὴν πρὸς τὸν σοφὸν διδάσκαλον προσκαλῶν αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ καὶ πλείστας ὑποσχόμενος δωρεάς καὶ τιμὰς· ἔδωκε δὲ ἐπιστολὴν εἰς τὸν νέον, πρὸς ὃν ὡσαύτως ὑπέσχετο πολλὰς ἀμοιβάς, ἂν καταλείψῃ τὸν Λέοντα νὰ ἔλθῃ, καὶ ἀπήτησε καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι αὐτὸς τοῦλάχιστον θέλει ἐπιστρέψῃ εἰς Βαγδάτιον. Ὁ Λέων, πρὶν ἀποφασίσῃ τι, ἀνήγγειλε τὸ πρᾶγμα διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου Θεοκτίστου εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἀντιφιλοτιμούμενος πρὸς τὸν καλίφην δὲν ἠθέλησε νὰ στερηθῆ ἢ πρωτεύουσα αὐτοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς καὶ περιποιηθεὶς αὐτὸν καὶ πλουτίσας ὤρισεν εὐνχωρότερον διδασκαλίαν τόπον, τὸν ναὸν τῶν Τεσσαράκοντα καλλινίκων μαρτύρων. Οἱ χρονογράφοι βεβαιοῦσιν ὅτι τότε κατὰ πρῶτον ὁ Θεόφιλος ἐγνώρισε τὸν Λέοντα, ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται παντάπασιν ἀπίθανον, διότι ὁ Λέων, ὢν πρῶτος ἐξαδέλφος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι καὶ πρότερον ὅλος ἀγνωστός εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ καλίφης μαθὼν ὅτι ὁ Λέων δὲν συγκατατίθεται νὰ καταλίπῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καθυπέβαλεν αὐτῷ ἀπορίας τινὰς ζητημάτων γεωμετρικῶν καὶ ἀστρονομικῶν καὶ παρεκάλεσε νὰ λύσῃ αὐτάς καὶ διευκρινίσῃ. Ὁ δὲ οὐ μόνον τὰ ζητήματα ἔλυσεν ἀλλὰ, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε σύγχεσιν τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης μετὰ τῆς ἀστρολογικῆς νοθείας, προσέθηκε καὶ τινα σημεῖα προγνωστικὰ τῶν μελλόντων. Τότε ὁ καλίφης, πωθῆσας ἔτι μᾶλλον νὰ γνωρίσῃ τὸν ἄδρα, ἐπέμψε πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόφιλον πρεσβείαν, ἵνα ἐξαίτηθῇ τὴν εἰς Βαγδάτιον ἀποστολὴν τοῦ Λέοντος, ὑποσχόμενος ἀντὶ τούτου τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης· μακρᾶς καὶ τὴν καταβολὴν ὑπερόγκου χρηματικοῦ ποσοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα πάντα ἀδύνατον νὰ ἐκληρωθῶσιν ὡς ἀληθῆ, ἐνδέχεται ὅμως νὰ ἔχωσιν ἀρχὴν τινα ὑποστάσεως καὶ τούτου τεθέντος ὑπέβησαν ἴσως ἢ κυρίᾳ ἀφορμῇ τῆς προαναφερθείσης ἐκτάκτου πρεσβείας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ. Κατὰ τοὺς χρονογράφους ὁ Θεόφιλος δὲν ἠθέλησε καὶ αὐτὸς νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς ἀλλοφύλους τὸ ἐγκαλλώπισμα τοῦτο τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἀπεποιήθη εὐσχήμως τὴν αἴτησιν τοῦ καλίφου. Τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι βραδύτερον ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ ὁ Λέων ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὶς Θεσσαλονίκης καὶ ἐτιμήθη πλείστον ὑπὸ τοῦ ποιμανίου αὐτοῦ διὰ τε τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν. Συνέβη τότε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θεσσαλονικικῆς ἀφορία τοιαύτη ὥστε οἱ κάτοικοι περιήλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν καὶ πολλοὶ ἠτομάζοντο ν' ἀποδημῶσιν. Ὁ Λέων παραμυθίσας αὐτοὺς ἐβεβαίωσε ὅτι τὸ κακὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι εἰμὴ πρόσκαιρον καὶ πρότερες νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, διότι ἀφεύκτως μετὰ τὴν ἀκαρλίαν θέλει ἐέλθει εὐφορία, μέλλουσα ν' ἀποζημιώσῃ αὐτοὺς διὰ τὰ παρελθόντα παθήματα, ὅπερ συνέβη τῷ ὄντι καὶ ἔτι μᾶλλον ἠῤῥησε τὴν πρὸς τὸν ἀγαθὸν ποιμενάροχον εὐλάβειαν τῶν Θεσσαλονικέων. Ταῦτα φημιζονται περὶ τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ὢν ἔτι λαϊκὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει προσελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ ὡς συνεργάτης περὶ τὴν κατασκευὴν πολλῶν χρησίμων καὶ ἄλλων ἀπλῶς πολυτελῶν ἔργων, τὰ ὅποια ἠῤῥησαν τὴν ἀσφάλειαν, τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς βασιλευούσης. Ὁ Θεόφιλος ὕψωσε τότε καὶ ἐκάλλυνε τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄξια ποιήσας αὐτὰ τοῖς ἔχθροῖς καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ

ὄνομα αὐτοῦ ἐγγεγραμμένον ἐπὶ τῶν τειχῶν τούτων ἀνεμίμνησκεν εἰς μὲν τοὺς κατοίκους τὸν σωτήρα αὐτῶν εἰς δὲ τοὺς πολεμίους τὸν αἴτιον τῆς ἀποτυχίας. Μετέβαλεν εἰς νοσοκομεῖον πολυτελὲς οἶκημα μέγα, τὸ ὁποῖον πρότερον ἐχρησίμευεν ὡς κατάλυμα γυναικῶν αἰτινες οὐκ οἶδασι σωφρονεῖν καὶ διὰ πλουσιῶν δωρεῶν προικίσας τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο κατάστημα, μετωνόμασε τὰ Θεοφίλου. Ἡ ἐπιτηδεύτης καὶ ἡ τόλμη τῶν τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀποδεικνύεται πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν λέγεται ὅτι ἐπεσκευασθὲ ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ἔφιππος ἀνδρῖος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἐξ ἐπιχρῆσου χαλκοῦ κατεσκευασμένον τοῦτο τεχνουργημα ἴστατο ἐπὶ στήλης ὑψηλῆς, καταργίς δὲ κατέβαλέ ποτε τὸν χρουσοῦν λόφον τῆς περικεφαλαίας τοῦ ἀνδριάντος, ἢ, καθὼς λέγουσιν οἱ χρονογράφοι, τὴν χρουσοῦν τοῦφραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὅθεν παρεσκευαζέτο ἤδη ἰκρίωμα μέγα ἵνα φθάσῃ μέχρι τῆς κορυφῆς ταύτης, ὅτε σκαλωτῆς τεχνίτης ἀνεκθῆν εἰς τὴν στέγην τοῦ παρακειμένου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἀφῆκεν ἐκείθεν βέλους μετὰ σχοινίου εἰς τὸν γάλκινον ἀνδριάντα, καί, παγέντος ἀσφαλῶς τοῦ βέλους ἐπ' αὐτοῦ, διαδραμῶν διὰ τὸ σχοινίου, προσήρμοσε τὴν τοῦφραν, μέγα θάμβος προξενήσας τοὺς παρισταμένους καὶ θαυμάσιος ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου εὐεργετηθεῖς.

Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν πολυτελῶν οὐκδομημάτων ὅσα ἤγειρεν ὁ Θεοφίλος ἔξι μνήμης εἶναι μάλιστα τὰ λεγόμενα ἀνάκτορα τοῦ Βούου, τὰ κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Βαγδατῷ λαμπρῶν παλατιῶν κατασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰωάννου Πατρικίου, ὅστις εἶχε καὶ τὸ τοῦ πατρικίου ἀξίωμα. Ἐπεκόσμησαν δὲ τὰ ἀνάκτορα ταῦτα παράδεισοι θαυμαστοὶ καὶ πέντε ἐκκλησίαι, ἐξ ὧν μία ἰδίως μεγαλοπρεπεστάτη. Ἡ εἰς τὸ προαύλιον τῶν ἀνακτόρων αὐτῶν καλλιτεγνηθεῖσα αὕτη ἐκκλησία ὠνομάζετο τρίκογχος ἐκ τοῦ σχήματος· διότι τρεῖς κόγχαι, ἦτοι θόλοι, μετεωρίζοντο ἐπ' αὐτῆς. Οἱ θόλοι ἦσαν περιήκουσι καὶ ἐστηρίζοντο ἐπὶ κίωνων ἐκ θεγαλινοῦ, τοῦ καὶ πρῶτον λίθου, τοὺς τοίχους ἐπεκόσμουσαν ποικίλα μάρμαρα, ἐκ δὲ τῶν τριῶν πλῶν ἢ μὲν μέση ἦτο κατεσκευασμένη ἐξ ἀργύρου αἱ δὲ ἑκατέρωθεν ταύτης ἐκ γεινωμένου χαλκοῦ. Ἀντικρὺ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑψοῦτο ὁ περιστοιχιστὸς ὁ καλούμενος Σίγμα, ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ στοιχεῖον ὁμοιότητος, ἕρεϊδόμενος δὲ ἐπὶ πεντεκαίδεκα κίωνων λίθου φρυγίου, τὴν αὐτὴν δὲ φέρων εἰς τοὺς τοίχους ἐπανθούσαν ὠραιότητα οἶαν καὶ τὸ τρίκογχον. Εἰς τὸ Σίγμα ἦτο προσετηγμένον οἰκδόμημα τὸ τετρασέρον, ὡς λέγουσιν οἱ χρονογράφοι, μᾶλλον δὲ τετρασειρον, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο μυστήριον· διότι ἦτο οὕτω κατεσκευασμένον ὥστε, εἰς ἰστάμενός τις εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἢ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ἄκρην ἤθελε πλησιάσει εἰς τὸν τοίχον καὶ ψιθυρίσει ὅσονδῆποτε ταπεινὴ καὶ ἂν ἦτο ἡ φωνὴ του, ὁ λόγος του ἠκούετο ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἀντίθετον ἄκρην ἐπιθέντος τὸ οὖς εἰς τὸν τοίχον. Πρὸ τοῦ Σίγμα ὑπῆρχε πλατεῖα, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑψοῦτο κρήνη, ἔχουσα διάχρουον μὲν στροβίλιον φιάλην δὲ ἦτο δεξαμενὴν χαλκίην, ἣς τὸ χεῖλος ἦν ἐξ ἀργύρου ἑστεμμένον. Ἐν κερῶ τῶν ὀπωρῶν ἢ φιάλῃ αὕτη ἐπληροῦτο ἀντὶ ὕδατος ὑπὸ ὀπωρικῶν παντὸς εἶδους, τὰ ὁποῖα παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πλήθους. Ἡ πλατεῖα τότε μετεβάλλετο εἰς τόπον κοινῆς θυμηδίας καὶ διαχύσεως. Ἄπειροι συνέροθον εἰς αὐτὴν ὄρχησταί, μῖμοι, μουσικοί. Ὁ βασιλεὺς καθήμενος ἐν χρουσῷ καὶ διαλίθῳ θρόνῳ, ὅστις ἴστατο ἐπὶ λαμπροῦ ἀμφιθεάτρου, θεώρει ἀπὸ τοῦ ὑψοῦς ἐκείνου τὴν δημοτελῆ πανήγυριν. Κάτω τοῦ θρόνου παρῆστατο ἡ βασιλικὴ φρουρά, οἱ ἐν τέλει, οἱ δῆμαρχοι, ἦτοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φατριῶν τοῦ ἱπποδραμιῶν, ὁ δῆμαρχος τῶν βενέτων καὶ ὁ δῆμαρχος τῶν πρασίνων, αἱ δὲ λοιπαὶ βαθμίδες κατεῖχοντο ὑπὸ τοῦ πλήθους. Πέριξ τῆς πλατείας ἤγειροντο ἄπειρα πολυτελῆ καὶ κομψὰ κτίρια, τὰ ὁποῖα δύσκολον καὶ ἐπαχθὲς ἤθελεν εἶναι νὰ περιγρά-

ψωμεν ἐνταῦθα. Εἰς ἐν ἐξ αὐτῶν διεχειρίζετο ἡ δικαιοσύνη, προεδρεύοντας συνήθως αὐτοῦ τοῦ Θεοφίλου. Ἔτερον, καλούμενον ἄγνωστον λόθεν Ἔρωσ, ἐχρησίμευεν ὡς ὀπλοθήκη. Ἔτερον πάλιν ὠνομάζετο Πορφύρα διότι ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος ἡ δέσποινα καλοῦσα εἰς αὐτὸ τὰς ἀρχοντίσσας τῆς αὐλῆς διένειμεν εἰς αὐτὰς ἱμάτια πορφυρᾶ καὶ οὕτω καθεξῆς.

Μὴ παραλείψωμεν ν' ἀναφέρωμεν μεταξὺ τῶν ἔργων τῆς τέχνης τὰ ὁποῖα τότε κατεσκευάσθησαν κατὰ τὰς ὁδηγίας ἰδίως τοῦ μαθηματικοῦ Λέοντος δύο χρυσᾶ καὶ διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένα μουσικὰ ὄργανα, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἄγχοι τοῦδε κατ' ἐξαιρέσειν ὀνομάζονται ὄργανα καὶ εἶναι ἐν χορῆσι εἰς τὰς δυτικὰς ἐκκλησίας. Τοιαῦτα ὄργανα εἶχον κατασκευασθῆ καὶ πρότερον ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθὰ ἐλάβομεν ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ἱστορήσωμεν. Τὰ ἔργα ὁμῶς τοῦ Λέοντος διεκρίνοντο αὐτῶν οὐ μόνον οὐ μόνον τὴν πολυτέλειαν ἀλλὰ καὶ τὴν πλειοτέραν τελειότητα

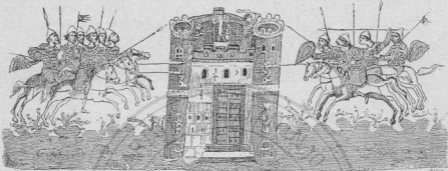
Σφραγίς πρωτοδημάρχου τῶν πατριῶν

μεθ' ἧς ἐφιλοτεχνήθησαν. Ἀξία προσέτι μνείας εἶναι καὶ μία χρυσοῦ πλάτανος, ἣτις ἐνθυμίζει τὴν ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ κράτους πλάτανον (Κεφ. Β', βιβλ. Γ' τοῦ δευτέρου τόμου). Ἐπὶ τῶν κλάδων τῆς πλατάνου ἐκείνης ὑπῆρχον διάφορα πτηνὰ ἐκ βαρυτίμων μὲν μετάλλων καὶ λίθων κατασκευασμένα διὰ μηχανῆς δέ τινος ἀπλοῦντα αἰφνης τὰ πτερὰ καὶ κελαδοῦντα ἑναρμονίως. Ἐν γένει φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐτελειώθη πρὸς τοὺς ἄλλοις ἡ μουσικὴ ἰδίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Καὶ πολλαὶ μὲν τότε συνετάχθησαν ἐκκλησιαστικαὶ μελωδίαι πολλοὶ δὲ ἀναφέρονται ἀξιόλογοι περὶ αὐτὰς τεχνίται, ἐν οἷς ὅτε Λέων Ε' καὶ αὐτὸς ὁ Θεόφιλος.

Ἐκ πάντων τῶν προεκτεθέντων συνάγεται ἀποχρῶντως ὅτι δὲν εἶναι ἀληθῆ τὰ πολλὰκις ὑπὸ τῶν νεωτέρων θρυληθέντα περὶ τε τῆς δαινῆς ἀμαθείας ἣτις ἐπεκράτει δῆθεν ἐπὶ τῶν λεγομένων εἰκονομάχων βασιλέων καὶ περὶ τῆς χορηματικῆς ἀμειχανίας εἰς ἣν ἐν γένει οἱ βασιλεῖς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἔτι ἀπὸ τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος περιέστησαν ἔνεκα τοῦ πλημμελοῦς αὐτῶν φρολογικαῦ συστήματος. Ἄνδρες οἱοὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, ὁ Λέων, ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς καὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους κατωτέρω θέλωμεν ἀναφέρει, μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ἕληος οὐ μικρὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν παιδείαν καὶ διδασκαλίαν δὲν ἔλειπον ὑποθάλλοντα καὶ προάγοντα τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην. Ἐὰν δὲ προσέτι ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ Θεόφιλος διεξήγαγε διαφόρους πολέμους, ὡς εἶδαμεν καὶ ὡς θέλωμεν ἰδεῖ μετ' οὐ πολὺ, ὅτι καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν κυβέρνησιν ὑπῆρξε πολυτέλης καὶ μεγαλοπρεπῆς καὶ ὅτι, ἀφοῦ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἔκποδόντησεν ἔργα, κατέλειπεν οὐδὲν ἥτιον ἀξιόλογον ἐν τῷ δημοσίῳ ταμίῳ περισσεύμα, ἀνάγκη νὰ ὀμολογήσωμεν ὅτι οἱ πόροι τοῦ κράτους ἐκείνου ἦσαν ἔτι δαφιλεῖς.

Ὁ Θεόφιλος ἤθελε πράξει φρονίμως, ἐὰν ἐξηκολούθει ἔχων μὲν εἰρηνικῶς πρὸς τοὺς μοαμεθανοὺς ἀσχολούμενος δὲ περὶ τε τὰ λαμπρὰ ἐκείνα ἔργα καὶ μάλιστα περὶ τὴν τελειοτέραν ῥύθμισιν τῆς τοῦ κράτους διοικήσεως. Ἀλλ' αἱ περιστάσεις παρέσυραν αὐτὸν εἰς νέας ἐχθροπραξίας. Ἐνθ' οἱ ἐν Μελιτηνῇ οἰκοῦντες μοαμεθανοὶ δὲν ἔπαυον τὰς περὶ τὰ μεθόρια ἐπιδρομὰς αὐτῶν, ὁ καλῆς Μοτασέμ διετέλει ἀδικακόπως σχεδὸν περισπώμενος ὑπὸ ἐμφυλίων ἀντιθέσεων. Ὅθεν ὁ Θεόφιλος ἐνόμισεν ἐπιτῆδειον τὸν καιρὸν νὰ

ταπεινώση τούσ πολεμίους τούτους καί τῷ 836, ἀρού ἔσωφρόνισε τούς ἐν Μελιτινῇ ἐνέβαλε μετ' ἀνδρῶν δεκακινημυρίων εἰς τήν Συρίαν αὐτήν, κείρων καί πορθῶν τήν χώραν, προήλασε μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ἐκυρίευσε καί ἐλεηλάτησε τήν πρωτεύουσαν τῆς Κομμαγενῆς, τήν πατρίδα τοῦ Λουκιανοῦ, τὰ Σαμόσατα, κείμενα παρὰ τήν δυτικὴν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην, ἔπειτα δὲ ἐπολιόρκησε τήν Σφζόπετραν, ἑτέραν πόλιν τῆς Κομμαγενῆς, ἐν ἣ εἶχε γεννηθῆ ὁ καλίφης. Τότε ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ Μοτασσέμ, ἐν ἣ οὗτος πικροπονούμενος διὰ τὰς γενομένας βιαιοπραγίας παρεκάλει τὸν Θεόφιλον νὰ φεισθῆ

Βυζαντινοὶ ἱππεῖς προσβάλλοντες φρούρια
(Ἐικὼν ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου τοῦ Γ' ἢ ΙΑ' αἰῶνος).
(Ἐφεσίη) Βιβλιοθήκη Παρισίων)

τῆς ἰδιαίτερας αὐτοῦ πατρίδος καί προέτεινε λόγους εἰρήνης. Ἄλλ' ὁ Θεόφιλος περιφρονήσας τὴν αἴτησιν καί τὴν πρότασιν ἐκυρίευσε τὴν Σφζόπετραν, κατέβαλεν αὐτὴν εἰς ἔδαφος, ἐθανάτωσεν ἢ ἐξηνδραπόδισε τούς κατοίκους καί μετὰ ταῦτα διατάξας τὸν στρατὸν νὰ διαχειμῶσῃ ὑπὸ τὸν Θεόφοβον ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ Μανουὴλ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτέλεσεν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ θρίαμβον λαμπρόν. Ἐκεῖ παρέστη ἐποχοῦμενος μὲν ἐπὶ ἄρματος συρρομένου ὑπὸ ἵππων λευκῶν περιβεβλημένος δὲ μανδύαν τῆς τῶν βενέτων μερίδος, ἦτοι πράσινον, καί νικήσας ἄρματα ἔχαιρεισθῆ ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιῶντος πλήθους διὰ τοῦ ἐπιφρονήματος· ἐκαλῶς ἤλθε, ἀσύγκριτε φακτοναρῆ! > (ἦτοι σταδιοδρόμε). Ἄλλ' ἔμελλε νὰ πληρώσῃ βαρεῖαν ποινὴν τοῦ ἀγερώχου ἕφους δι' οὐ προσηνέχθη μὲν πρὸς τὸν καλίφην ἐπανηγύρισε δὲ τὴν νίκην αὐτοῦ. Ὁ Μοτασσέμ ὤμοσε νὰ ἐκδικήσῃ τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν ὕβριν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ συνεκρότησε δι' ὄλου τοῦ ἔτους 837 στρατὸν, οἶον διὰ τὸ πλῆθος καί τὴν παρασκευὴν οἱ καλίφαι δὲν εἶχον πρὸ καιροῦ παρασκευάσει· διότι συνέκειτο ἐκ διακοσίων πεντήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐν οἷς, ἐὰν πιστεύσωμεν τούς ἀραβας χρονογράφους, ὄπληθον 130.000 ἱππεῖς. Ἡ στρατολογία αὐτῶν διενηργήθη εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Φοινίκην, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον καί πρὸς καταρτισμὸν τοῦ πλήθους τούτου ἐδαπανήθησαν δεκακιςμύρια λίτραι χρυσοῦ, ἦτοι ὑπὲρ τὰ 108 ἑκατομύρια δραχμῶν. Τοιαύτην παρασκευάσας δύναμιν ἀπεφάσισε ν' ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τὸν Θεόφιλον, κυριεύων καί καταστρέφων τὸ Ἀμόριον, ὅπου ἤξενε γεννηθέντα τὸν πατέρα τοῦ Θεοφίλου Μιχαήλ. Καί ἴνα οἱ στρατιῶται αὐτοῦ καί οἱ ἀντίπαλοι συγχρόνως γινώσκωσι καί ἔχωσιν ἀέλιπτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κύριον τῆς ἐκστρατείας σκοποῦν διέταξε νὰ ἐπιγραφῆ ἐπὶ ὄλων τοῦ στρατοῦ τῶν ἀσπίδων ἢ λέξις Ἀμό-

ριον (*). Ἐνέβαλε δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ 838 ἀπὸ τριῶν σημείων εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, δεξιᾷ μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας δι' ἑνὸς τῶν ὑποστρατηγῶν ἀριστερᾷ δὲ ἀπὸ Ταρσοῦ δι' ἑτέρου ὑποστρατηγῶν, ὁρμήσας αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ μετὰ τοῦ κυρίου σώματος ἐπὶ Τύανα.

Ὁ Θεόφιλος εἶχε διαφύγει πρὸ μικροῦ δεινόν τινα κίνδυνον. Οἱ πέρσαι ἐπίκουροί του, οἵτινες εἶχον συμποσῶθῃ διὰ προσφύγων ἀδιακόπως ἐκ τοῦ μοαμεθανικοῦ κράτους προσερχομένον εἰς τριακόντα χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἐσταθήμεον περὶ Σινώπην, ἠθέλησαν, ἐπηρειδόμενοι εἰς τὸ πλῆθος αὐτῶν ν' ἀναγορεύσουσιν ἴδιον βασιλεῖα, τὸν Θεόφρονον. Ὁ δὲ μένων πιστὸς πρὸς τὸν δεξιωθέντα αὐτὸν καὶ προστατεύσαστα Θεόφιλον ἀπειποιήθη τὴν πρότασιν, ὑπέμνησεν εἰς τοὺς στασιαστὰς τὰς εὐεργεσίας τοῦ βασιλέως καὶ συγχρόνως ἀνήγγειλε τὰ πάντα εἰς τοῦτον, παρατηρήσας ὅτι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ παύσῃ τὸ κακὸν εἶναι τὸ νὰ δοθῇ ἄμνηστία εἰς τοὺς ἀμαρτήσαντας. Ὁ Θεόφιλος ἐπέστη, ἐπέτρεψε συγγνώμην διὰ τὰ γενόμενα καὶ ἡ στάσις ἐκείνη διελύθη· ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ οἱ πρόσφυγες οὗτοι, ἀντὶ ν' ἀπαρτίζωσι σῶμα ἕν, διενεμήθησαν ἀνὰ διασχίλους εἰς διάφορα ἰθαγενῆ τοῦ στρατοῦ θέματα, ἐξ οὗ αἱ ἱλαὶ τοῦ ἑλαρροῦ ἱππικοῦ τῶν σωματίων τούτων ὀνομάσθησαν Περσῶν Τροῦσμαί, διατηρήσασα τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην καὶ ἀποῦ ἔπαυσαν τοῦ νὰ συγκαταῖνται ἐκ Περσῶν. Μόλις δὲ οὐθιμωθέντος οὗτο τοῦ στρατοῦ, ὡς ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ἔμαθεν ὁ Θεόφιλος τὴν μεγάλην τοῖ καλίφου εἰσβολὴν καὶ ἐνοήσας ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀγωνισθῆ ἔκ παρατάξεως κατὰ τοσαύτης δυνάμεως τὸν μὲν στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν Ἀέτιον διέταξε νὰ καταλάβῃ ἀσφαλεῖς θέσεις περὶ τὰ ὄρη δι' ἧν ἐμελλε νὰ διέλθῃ τὸ κύριον τῶν πολεμίων σῶμα, μὴ κατερχόμενος εἰς τὴν πεδιάδα, μὴ ἐμπλεκόμενος εἰς μάχην τινὰ πρὸς τὸν καλίφην καὶ περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ ἐπιτηρῇ αὐτὸν· αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ Μανουὴλ καὶ τοῦ Θεοφρόνου ἐστράτευσεν εἰς τὰ πρὸς βορρᾶν κείμενα ὄρη, νὰ ἐπιτεθῆ ἐκεῖθεν κατὰ τὸ ἀποσπάσμα τοῦ ἐξ Ἀρμενίας ἐμβαλλόντος καὶ νικήσας, ὡς ἤματι, νὰ στραφῆ πρὸς τὸν καλίφην, παρενοχλῶν αὐτὸν κατὰ νότον. Τὸ σχέδιον ἦτο ἄριστα γενομένον· ἀλλ' ὁ καλίφης, ἐνοήσας αὐτό, εἶχεν ἐνισχύσει τοσοῦτο τὸ διὰ τῆς Ἀρμενίας ἐμβαλὼν ἀποσπασμα ὥστε ὁ Θεόφιλος, καίτοι ἐκθύμως ἀγωνισάμενος περὶ Δασμηνδᾶν ἢ Τσαμανδῶν (ὅπερ Δαζιμόνα καλοῦσιν οἱ χρονολογῆται) (*), δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ τοὺς πολεμίους, καὶ ἀπ' ἐναντίας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Χιλιώκωμον τοῦ Πόντου, οὐ μακρὰν τῆς Ἀμασειῶν, ὅπου ὁ συγκεντρωθεὶς στρατὸς ἐστρατήθη τὸν στρατηγὸν Μανουὴλ, ἀποθιγνόντα ἐκ τῶν πληγῶν τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἥρωικῶς τῇ ἀληθείᾳ πολεμήσας εἰς Τσαμανδῶν καὶ ἐπανειλημμένως σώσας κατὰ τὴν μάχην ταύτην τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως.

Οὕτως, ἀποτυγχόντος τοῦ ἀρχικοῦ βουλεύματος, ὁ Θεόφιλος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ

(*) Ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι τὸ Ἀμόριον ἦν τὸ ὀχυρώτατον καὶ σημαντικώτατον τῶν φρουρῶν τῆς μ. Ἀσίας τῶν γνωστῶν ἐν τῷ μοαμεθανικῷ κόσμῳ (ἰδὲ κατωτέρω).

(*) Τοῦτο εἶναι πάντως πλημμελές, πρῶτον **Δαζιμῶν** πόλις ὅσον ἐγὼ γινώσκω δὲν ἀναφέρεται ὑπ' οὐδενὸς ἀρχαίου χρονολογῆται, **Δαζιμονίτις** δὲ χώρα κατὰ Στράβωνα (IB—547) ἦτο πλησίον τῶν Κομάνων τῶν Ποντικῶν (Ἴρις ποτ. ἔρρει διὰ πόλεως μέσης Κομάνων τῶν Ποντικῶν) καὶ διὰ τῆς Δαζιμονιάδος, εὐδαίμωνος πεδίου, ἐνθ' **Δασμηνδα** κατὰ Στράβωνα (IB' 540) ἔκειτο ἐν τῇ δυτικωτάτῃ χώρῃ τῆς μεγάλης Καππαδοκίας κατὰ τὰ ὄρη τῆς Φρυγίας, Χαμμανητῆς ἢ Χαμμανητῆς («ἐρ' ἢς (Χαμμανητῆς) ἱδρυταὶ ὄροφύριον ἀπότομον Δασμηνδα» Πιθανοτάτη δὲ φαίνεται ἡ ταυτότης τῆς **Δασμηνδῆς** ταύτης πρὸς τὴν **Τσαμανδῶν** τὴν κειμένην ἐν τῇ δυτικῇ ταύτῃ μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ ἐπὶ τῶν πρὸς Φρυγίαν ὄρειον «ἐν ἀποκρήνῳ πέτρῳ» (πρβλ. Στράβ. «φρούριον ἀπότομον περὶ Δασμηνδαν») **πολύανθρωπος**, πλοῦτῳ περιβοηθῆς», ὡς λέγει ὁ Κεδρηνός. Πλημμελεστάτη δὲ πάντως ἡ γνώμη τῶν ζητούντων τὴν **Δασμηνδᾶν** καὶ **Τσαμανδῶν** ἐν τῇ νῦν **Ζαμάντῃ** ἢ **Ζαμάντιᾳ** καλουμένῃ χώρῃ τῆς ἀνατολικῆς Καππαδοκίας.

ἀναγκάσθη τὸν καταπλημμυρισθάντα τὰ πεδία τῆς μικρᾶς Ἀσίας καλίφην. Καὶ ὅταν μετ' οὐ πολὺ ὁ Μοτασέμ, ἐνωθεὶς μετὰ τῆς ἀπὸ Ταρσοῦ ἐμβολούσης μοίρας, ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀμορίου, ὁ βασιλεὺς ἠρκέσθη νὰ ἐμβάλῃ φρουρὰς εἰς τὰς παραλίαι πόλεις καὶ νὰ ἐνισχύσῃ ὅσον ἔνεστι τοὺς προμάχους τοῦ Ἀμορίου, καταλαβὼν ὅπισθεν τῆς πόλεως ταύτης περὶ Δορύλαιον θέσιν τινὰ ἐπικαίρων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ παράσῃ κατὰ τὰς περιστάσεις ἐπικουρίαν τινὰ εἰς τὸ κινδυνεῦον φρούριον. Τὸ Ἀμόριον, περὶ ὃ ἔμελλε νὰ διεξαχθῇ εἰς τὸν μᾶλλον ἀξιωμαθνομέντων μεταξὺ μοαμεθανισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ ἀγώνων, ἔκειτο εἰς τὸ ἀνατολικώτατον μέρος τῆς Φρυγίας παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Γαλατίας, εἰς ἣν καὶ ἀνῆκε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, 47 μίλια πρὸς μεσημβρίαν τῆς Πεσοινούντος, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἧτις ἔφερε πρὸς Λαοδίκειαν. Τὰ δὲ ἐρείπια αὐτοῦ ἀναζητοῦνται σήμερον ὑπὸ τῶν τοπογράφων ἢ εἰς Τσακτελεῦ ἢ εἰς Σεργιαν-Καίε. Οἱ ἄριστοι τῶν χριστιανῶν εἰσῆλθον εἰς τὸ φρούριον τοῦτο προθύμως, ἵνα ἀναλάβουσι τὴν ἀμυναν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν Ἀέτιος ἐστρατήγει τῆς φρουρᾶς, ἔχων ὑποστρατήγους τὸν Κρατερόν, τὸν Κώλλιστον, τὸν Κύριλλον, τὸν Μελισσηνόν, ἀνδρας ὀνομαστοὺς ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ. Ἡ πολιορκία ἤρχισε κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγουστοῦ τοῦ 838' καὶ οἱ μὲν πολιορκουμένοι ἀντίστησαν πεισματωδῶς, ὁ δὲ Θεόφιλος ἐπεχείρει ἀδικήτους ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πολέμιων, οἵτινες κατήτησαν ν' ἀπολέσωσιν, ὡς βεβαιοῦται, περὶ τὰς 70.000 ἀνδρῶν. Τότε ὁ καλίφης ἐπεχείρησε τὴν ἐφοδον, ἐφοδον φοβερίαν, καθ' ἣν μοαμεθανοὶ καὶ χριστιανοὶ ἐπάλασαν μανιωδῶς τρεῖς ὅλας ἡμέρας ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ τείχους, οἱ δ' Ἀραβες ἠναγκάσθησαν τελευταίον νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἄλλ' ὁ Θεόφιλος οὐδέμιν ἄμεσον ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πολιορκουμένους συνδρομήν. Τὸ ῥῆγμα ἀπέβη μέγα· αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐξηλαλίθησαν. Ὅθεν ὁ ἐπίσκοπος καὶ τρεῖς τῶν προκρίτων τῆς πόλεως προσελθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ καλίφου προτίειναν εἰς αὐτὸν συνθήκας παραδόσεως, ἀλλ' ὁ παροφθισμένος μονάρχης τῶν μοαμεθανῶν ἀπέρριψε πᾶσαν συνθήκην καὶ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐφοδον, ὅτε διὰ προδοσίας ἔξενον τινὸς μισθοφόρου οἱ πολέμιοι εἰσῆλθον ἀμαχητὶ εἰς τὴν πόλιν, διαπράξαντες ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἐκδικήσεως παραφορᾶ σφαγὴν δεινοτάτην. Ποταμοὶ ἀληθείς αἱμάτων κατέκλυον τὴν δυστυχεῖ πόλιν, ὅτε ὁ Μοτασέμ, θέλων νὰ διατηρήσῃ καὶ τινὰ ζωντανὰ μαοῦθία τοῦ κατορθώματος, διέταξε τοὺς νικητὰς νὰ φεισθῶσι τῶν λοιπῶν κατοίκων καὶ ν' ἄρκεσθῶσιν εἰς τὸν ἔξανδραποδισμόν αὐτῶν, ἀλλὰ συγχρόνως ἔβαλε πῦρ εἰς ἅπαντα τὰ κτίρια καὶ μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρείπων τὴν πόλιν ἐκείνην, ἧτις πρὸ μικροῦ ἦτο ἡ ἀκραιότερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Οὗτω δὲ ἐκτελέσας τὸν ἀπαίσιον αὐτοῦ ὄρκον ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς, ὠφελόμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως ἣν ἐπροξένησε τὸ κατόρθωμα αὐτοῦ· ἀλλ' ἠναγκάσθη ἔνεκα νέων ἐμφυλίων διενέξεων αἰτίνες ἐξεροράγησαν ἐν τῷ μοαμεθανικῷ κράτει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Καὶ συνετήγαγε μὲν 30.000 αἰχμαλώτων, ἐν οἷς τοὺς στρατηγούς Ἀέτιον καὶ Κρατερόν, ἀλλ' ὁ Θεόφιλος ἔλαβε τοὺλάχιστον καιρὸν ν' ἀναπνεύσῃ. Ἡ πρώτη αὐτοῦ φροντίς, ἀφοῦ εἶδε τὰς λαμπρὰς ἐλπίδας ὑπὸ τῶν ὀπίων ἀναπευρούμενος ἤρχισε πρὸς τρίτειας τὸν ἀγῶνα τοῦτον τοσοῦτον οἰκτρῶς ματαιωθεὶς, ὑπῆρξεν ἢ λύτρωσις τῶν γενναίων ἐκείνων συναγωνιστῶν. Ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψε πρὸς τὸν καλίφην τὸν πατρικίον Βασίλειον μετὰ διττῆς ἐντολῆς· πρῶτον νὰ προτείνῃ εἰρήνην καὶ δῶρα δαυμῆλ καὶ αἰχμαλώτους ἄραβας πολλοὺς ἐπ' ἀνταλλαγῇ ἰδίου τοῦ Ἀέτιου, τοῦ ὁποίου τὴν στέγησιν ἠσθάνετο τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν εἶχε νῦν παρ' ἐαυτῷ τὸν πολυτίμων Μανουήλ· δεύτερον δέ, ἐὰν ἀποτύχῃ ἢ ἐπεικὴς αὕτη πρότασις, νὰ παραστήσῃ ἐντόνος τὴν ἀπόφασιν ἣν εἶχεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἐξακολουθήσῃ διὰ πάσης θυσίας τὸν πόλεμον.

Τῷ ὄντι ὁ Μοτασεὺμ εἰς ἀπάντησιν ἀπήτησε χλευαστικῶς τὸν τε Μανουήλ, τὸν ὁποῖον ἔλεγον αὐτομολήσαντα ἀπὸ τῶν Ἀράβων εἰς τοὺς χριστιανούς, καὶ ἅπαντας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκομένους μωαμεθανούς, λέγων ὅτι ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄρφ τούτῳ δύνανται ν' ἀπελευθερώσῃ τὸν Ἄδειον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς. Τότε ὁ Βασιλεὺς ἐνόμισεν ἑαυτὸν δικαιούμενον νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτῷ τὴν δευτέραν τοῦ βασιλέως ἀπειλητικὴν ἐπιστολήν, ἡ δ' ἐξ αὐτῆς παροργισθεὶς κἀφ' ἑσέβησε πάντα τὰ δῶρα καὶ οὐδὲνα ἐπέισθη ν' ἀκούσῃ περὶ εἰρήνης λόγον. Ἀλλὰ τὸ μωαμεθανικὸν κράτος ἀνεσείετο ὑπὸ ἀνωμαλιῶν ἀδιαιρέτων, ἕνεκα τῶν ὁποίων οὐδεμία ἐγένετο ἔγθροπραξία τῷ 839. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος στρατὸς μωαμεθανικὸς ἐπέβαλεν αὐτῆς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν οἱ Ἕλληνες αἰχμαλωτεύσαντες τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ κατέλαβον τὴν περὶ Ἀμιανὸν χώραν. Μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων ταύτην τροπὴν ὁ βασιλεὺς, γινώσκων τὸν Μοτασεὺμ ἀτησυχολημένον πάντοτε ὄντα ὑπὸ ἐσωτερικῶν περισπασμῶν, ἔπειμα νέαν πρεσβείαν ἐπιτραπέισαν ἰδίως τὴν τῶν αἰχμαλώτων ἀνταλλαγὴν. Ἡ πρεσβεία αὕτη ὑπῆρξεν εὐτυχεστέρα τῆς πρώτης· καὶ ἀνταλλαγὴ μὲν κυρίως εἰπεῖν δὲν ἐγένετο, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὸ κοράνιον ἀπαγορεύει τὴν ἀπόδοσιν ἐνὸς πιστοῦ ἀντὶ ἐνὸς ἀπίστου, ἀλλ' ὅμως ἀπέλευθερώσατο τοῦ βασιλέως τοὺς αἰχμαλώτους ἄραβας ἀπέλευσε καὶ ὁ Μοτασεὺμ διπλάσιον ἀριθμὸν χριστιανῶν καὶ περιποιηθεὶς τοὺς πρέσβεις συνωμολόγησεν εἰρήνην.

[< Ἡ ἐπὶ τὸ Ἀμορίου στρατεία, ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἀλώσις τοῦ φρουρίου ὑπὸ τοῦ >Μοτασεὺμ καὶ τῶν μωαμεθανῶν Ἀράβων εἶναι ἐκ τῶν γεγονότων τῶν καταλιπόντων >μεγίστην φήμη καὶ μνήμη διηγεῖται τοῖς ἐπιγεγομένοις καὶ ἐντύποις βασιτάτην >τοῖς συγχοῦσις ἐν τε τῷ ἑλληνικῷ χριστιανικῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τῷ μωαμεθανικῷ ἀπάσης τῆς Ἀσίας. Πάντες σχεδὸν οἱ μετὰ τὸ γεγονός συγγράμματα ἡμετέροι >καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ χρονογράφοι, καὶ ὁ ὀρθόδοξος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας >Εὐτύχιος, ὁ συγγραφεὺς χρονογραφίαν ἀραβιστί, καὶ ὁ ἐν τῇ Συριακῇ γράφας Ἰακωβίτης ἐπίσκοπος χρονογράφος Ἀβούλ φαρὰδ ἢ Βαρεβραῖος, μετὰ πολλῆς ζωηρότητος >περιέγραψαν τὰ κατὰ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Ἀμορίου, ὅπερ καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς >ἱστορίας τὰς σελίδας ἐλάμπρυνε διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος >μαρτυρησάντων. Ἰδιαιτέρως δὲ ὡς μάρτυρες ὑπὲρ τῆς πίστεως μαρτυρήσαντες >ἐξημνήθησαν δύο καὶ τεσσαράκοντα πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχόντες, ὧν ὀνομαστώτατοι ἦσαν Θεόφιλος ὁ πατρικιος, οἱ στρατηγοὶ Μελισσηνὸς καὶ Ἄδειος, Θεόδωρος ὁ >πρωτοσπαθῆριος, ὁ θαλαμηπόλος Κρατερός, ὁ τουρμαρχὸς Κάλλιστος, ὁ δρονγ- >γάρχος Κωνσταντῖνος καὶ Βασίλειος ὁ δρομεὺς καὶ τινες ἀρχόντες τῶν ταγματῶν. Παν- >τες οὗτοι, ἀφοῦ μάτην ἐζήτησεν ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος νὰ ἐξαγοράσῃ αὐτοὺς διὰ >λύτρωτον, βασιανθέντες ἐν Βαγδατίῳ, ὅπου εἶχον πεμφθῆ, ἵνα ἀπαρνήσωνται τὴν >πίστιν αὐτῶν, καὶ μὴ πεισθέντες ὑπέμειναν μαρτυρικὸν θάνατον, ὃν ἡ δημόδης εὐσε- >βῆς παράδοσις περιέβαλε διὰ θανάτων, ἐτιμωρήθη δὲ καὶ ὁ προδότης τὴν πόλιν Βοι- >δίτσης, ἀποτιμηθεὶς καὶ οὗτος τὴν κεφαλὴν. Ἡ Ἐκκλησία κατέταξεν εἰς τὴν χορείαν >τῶν ἁγίων μαρτύρων τὸν 42 μαρτυρήσαντας ἐν Βαγδατίῳ καὶ δι' ἑμῶν καὶ φῶδων, >μέχρι νῦν σφραζομένων, ἔφαλε τοὺς ἄθλους καὶ ὁ σύγχρονος Εὐδόδιος ἱστορῆσε τὸν βίον >αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δημοτικὴ ποίησις φαίνεται ὅτι ἀθηανάσιος τὰ κατὰ τὴν πῶσιν >καὶ καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου· «τὸν Αὔγουστον τοῦ 838, λέγει ὁ Κ. Σάβας, ἐκκλη- >σιαστικοὶ θεῖνοι καὶ ἀκολουθίαι ἐπὶ τῇ μνήμῃ μαρτύρων καὶ δημοτικὰ ἔσματα διε- >τραγώδησαν τὴν εἰς τοὺς Ἀραβας προδοσίαν τῆς πατριδος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφί- >λου· τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμορίου ἐσώθη ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἔσμασι τῆς Καππαδοκίας, >ἰδίως ἐν τῷ ἔσματι τοῦ «Κάστρου τῆς Μαρούς», μεταποιηθέντος τοῦ ὀνόματος τῆς

> πόλεως εἰς ὄνομα ἠρωίδος, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ περιφήμου
 > καππαδοκικοῦ φρουρίου Χαρσιανοῦ (ὅπερ ὄνομα αὐτοῦ εἰς ὀλόκληρον
 > θέμα (Χαρσιανῶν) ἐν τῷ ἐπυλλίῳ «Χαρζιάνος καὶ (Ἡ) Λιογέννητη», πιθανώτατα δέ,
 > ὡς λέγει ὁ Σάβας, τὰ δημοτικὰ ἐκεῖνα ἄσματα πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπὸ Τραπε-
 > ζοῦντος· μέχρι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἡπείρου τὰ ἐξυμνοῦντα τὸ «Κάστρο
 > τῆς Ὠριάς ἢ Ὠρηᾶς», ἔχουσιν ἀρχὴν κυρίως ἀπὸ τῶν περὶ Ἀμορίου παραδόσεων καὶ
 > ἐν τοῖς ἄσμασι τούτοις τὸ Ἀμόριον μετεβλήθη οὐχὶ εἰς Ὠριὰν κατὰ παραθοράν,
 > ὡς φρονεῖ ὁ Σάβας, ἀλλὰ εἰς Ὠρηάν = Ὠραϊαν), ἀφοῦ ἐν τῷ ἄσματι ἦδη τοῦ
 > Κάστρου τῆς Μαροῦς τὸ ὄνομα τοῦ φρουρίου μετεποιήθη εἰς τὸ τῆς ὑποτιθεμένης
 > δεσποίνης αὐτοῦ.

> Περὶ τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου, ἥτις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ χριστιανικοῦ
 > Ἑλληνισμοῦ παρίσταται ὡς ἡ δευτοτάτη καὶ τραγικωτάτη πασῶν τῶν μέχρι τότε
 > μεταξὺ μωαμεθανῶν καὶ χριστιανῶν συγκρούσεων, καὶ οἱ μωαμεθανοὶ ἔσχον παραδό-
 > σεις ἱστορικῶς μὲν οὐχὶ ἀφισταμένας τῆς ἐκτεθείσης· ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν ποιη-
 > τικῶς δὲ μεγαλυνούσας καὶ ἐξυμνοῦσας τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τοῦ ὑπὸ
 > τοῦ Μοτασσεμ τελεσθέντος ἔργου ἐν τῷ μωαμεθανικῷ κόσμῳ. Εἰς τῶν σπου-
 > δαιωτέρων μωαμεθανῶν χρονολογῶν, ὁ ἐξ Ἰσπανίας Ἀλῆ-μπὲν Θαβαθὰμ, γράφει
 > τάδε περὶ τοῦ γεγονότος· «Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλ-Μοτασσεμ ἐδοξάσθη διὰ πολέμων καὶ
 > κατακτίσεων. Οὕτως ἐστὶν ὁ ἐκπορθήσας τὴν Ἀμορσίαν διὰ τήνδε αἰτίαν·
 > Ὁ τῶν Ἑλλήνων βασιλεὺς (μέλεξ ἐρ Ροῦμ) εἰσβαλὼν εἰς τὰς Μουσουλμανικὰς χώρας
 > ἐκυριεύσεν τινὰς τῶν ὀχυρῶν θέσεων τῶν μουσουλμάνων, τὴν καλουμένην Ζιπάτραν,
 > καὶ ἐξηνδραπόδισεν ἐνταῦθα γυναῖκας καὶ παῖδας, διεπέρασε δὲ ἐν στόματι μαχαίρας
 > πάντας τοὺς ἄρρενας τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὄπλα. Λέγεται ὅτι μεταξὺ τῶν
 > αἰχμαλώτων ὑπῆρχε τις γυνὴ ἐκ τοῦ οἴκου Χασσεμ, ἥτις ἠκούσθη βοῶσα· «Βοήθη-
 > σον, ὦ Μοτασσεμ!» Ἡ εἰδήσις τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τῶν
 > μουσουλμάνων διαπραχθεσῶν ὠμοτήτων ἐνεποίησε φρίκην τῷ χαλίφῃ ὅτε δὲ ἠγγέλ-
 > θησαν αὐτῷ τὰ ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ οἴκου Χασσεμ γυναικὸς βοηθέντα, ἀνέκραξεν ἐν τῷ
 > μέσῳ τοῦ συμβουλίου· «Ἐρχομαι εἰς βοήθειάν σου! ἔρχομαι εἰς βοήθειάν σου!»
 > Ἐγερθεὶς δ' ἅμα ἐβόησεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ· Ἀπέθωμεν, ἀπέθωμεν!» Εἶτα
 > ἀνέβη εἰς τὸν ἵππον, ἀφοῦ προσήρτησεν ὄπισθεν τοῦ φριπκίου πέδιλον, πάσσαλον
 > σιδηροῦν, καὶ σακκίον περιέχον τὰς τροφὰς αὐτοῦ. Εἰς τὴν φωνὴν τοῦ χαλίφου τὰ
 > στρατεύματα ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἤρξαντο προστρέχοντα. Οὐδέποτε ἐπὶ τῶν προγε-
 > νεστέρων χαλιφῶν εἶχεν ἰδεῖ ὁ κόσμος παρασκευὰς πολεμικὰς οὕτω φροεράς. Ὅτε
 > ὁ Μοτασσεμ εἶδε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἔτοιμον εἰς πορείαν καὶ τὰς παρασκευὰς πεπερα-
 > τωμένας, συνεκάλεσε τοὺς κριτὰς (καδῆ) καὶ μάρτυρας, ἔμπροσθεν δὲ τούτων ὤμοσεν
 > ὅτι τὰ κτήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ ἐμέριζεν εἰς τρεῖς ἴσας μερίδας, τὴν μίαν
 > τούτων ἀφιερῶν Θεῷ τῷ Ὑψίστῳ, τὴν δευτέραν μερίδα μεταβιβάζων εἰς τὸν υἱόν
 > καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ τὴν τρίτην εἰς τοὺς ἀπελευθέρους αὐτοῦ.

> Μετὰ ταῦτα ἤρξατο τῆς στρατείας. Ἕλλην τις (Ροῦμ) εἶχε περιπέσει εἰς τὰς χεῖ-
 > ρας αὐτοῦ τοῦτον λοιπὸν ἠρώησε τίς ἦν ἡ πόλις ἢ ἀριστα ἀχρησμένη, ἢ ἀξιολογω-
 > τάτη καὶ σπουδαιωτάτη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν χριστιανῶν. Ὁ Ἕλλην ἀπεκρίνατο
 > ὅτι ἡ Ἀμορσία ἦτο ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ κράτους αὐτῶν. Ὁ Ἀλ-μοτασσεμ οὐ
 > μάτην δαπανῶν χρόνον διευθύνει τὴν στρατιάν αὐτοῦ ἅπασαν ἐναντίον τοῦ χωρίου
 > τούτου, πολιορκεῖ τὴν πόλιν, αἰρεῖ αὐτὴν ἐξ ἐφόδου, ἀποκτείνει μέγα πλῆθος ἀνθρώ-
 > πων καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῇ περὶ αὐτὴν χώρᾳ μέγα δὲ πλῆθος ἠμωλώτισε καὶ

>αὐτὸ δὲ τὸ Ἄμοριον κατηδάρισεν ἐκ θεμελίων καὶ ἐξήλειψε τὴν μνήμην αὐτοῦ.
>Ἔλαβε δὲ καὶ ἐν τῶν θυρωμάτων τῆς πόλεως ὄλωσεν πύργον ἑξαισίου ὄγκου καὶ μετή-
>γεγενεν αὐτὸ εἰς Βαγδάτην, ἔνθα καὶ νῦν ὄραται ἐν μιᾷ τῶν εἰσόδων τοῦ χαλιφικοῦ
>μεγάρου, καλεῖται δὲ πύλη τοῦ λαοῦ.

>Ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς στρατείας ταύτης ὁ Ἄλμοτασέμ εἶχεν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ
>αὐτοῦ τὸν Ἄβου-τεμμάμ ἐτ-ταβί, ὅστις ἐποίησεν εἰς ἕμνον τοῦ χαλιφου ποίημα
>καλούμενον Ἄλ-μπα-γιά, οὗ ἡ ἀρχὴ

>Τὸ ξίφος εἶναι πιστότερον ἐν ταῖς διηγήσεσιν ἢ τὰ βιβλία,

>Εἰς τὴν αἰχμὴν αὐτοῦ εἶναι ἠρητημένη ἡ ἐπιτυχία

>Εἶτε σοβαρῶς ἐνεργοῦντος εἶτε ἀστεϊζομένου.

>Ἀναγινώσκονται δὲ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ (λέγει ὁ ἄραφ χρόνογράφος) καὶ
>τάδε πρὸς τὸν Μοτασέμ:

>Τοποτηρητὰ τοῦ θεοῦ, εἶπε ὁ θεὸς γ' ἀνταμίειν τὸν ζήλον ὃν ἔδειξας ὑπὲρ
>τῆς πίστεως, ὑπὲρ τοῦ Ἰσλάμ καὶ ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς χώρας. Ἐνόησας τὴν ὑψίστην
>εὐδαιμονίαν καὶ εἶδες ὅτι ταύτην λαμβάνει τις διὰ πόνων καὶ μόχθων.

>Ἐκ τῶν στίχων τῶν εἰκονιζόντων (λέγει ὁ ἄραφ χρόνογράφος) τὴν ὁμῆν μεθ' ἧς
>ὁ Μοτασέμ ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν μαχητῶν (τοῦ Ἀμορίου) καὶ κατέστρεψεν
>αὐτοὺς παρατίθημι τάδε:

>Γῆν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἥλιος ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας οὐδένα ἐφώτισεν οἰκοδε-
>σπότην (οἰκογενεαίῳ), οὐδένα νεαρὸν ἄνδρα. Ἡ καταστροφή τῆς Ἀμουρείας ἐγέν-
>ετο ἐν ἔτει 223.

>Ἐκ τῶν γεγονότων τούτων τὸ Ἄμοριον ἐκτίσατο, καθὼς λέγουσιν οἱ Ἄραβες
>γεωγράφοι καὶ ἱστοριογράφοι, μέγα ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδίως τοῦ μουαμεθανικοῦ
>κόσμου. Ἐν τῷ ἔπει Σαῖτ-Μπατάλ, εἰς ὃ εἶναι ἄγνωστος ἡ καταστροφή
>τοῦ Ἀμορίου, ἐξυμνεῖται τὸ Ἄμοριον, πρὸ τοῦ γεγονότος ἔτι τούτου, ὡς σπου-
>δαιστατὴ πόλις τοῦ Ροῦμ (τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους), ἢ δὲ περὶ αὐτὴν χώρα εἶναι
>στάδιον τῶν ἠρωικῶν κατορθωμάτων τοῦ Σαῖτ, καὶ ὁ πατὴρ δὲ τοῦ ἥρωος
>Χουσεῖν ἐφρονεῖσθαι ἠρωικῶς παρὰ τὸ Ἀμόριον, ἀποῦ ἀπὸ κορυφῆς ὄρους εἶδεν
>ἀκρόπολιν ὑψομένην μέχρι οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους πόλιν μεγάλην
>καὶ περὶ αὐτὴν στρατὸν μυριάδων ὀλοκλήρων σκηναί καὶ σκιαδῆς ἀπὸ κνα-
>νοῦ καὶ ἐρυθροῦ ὀλοσηρικοῦ ὑψοῦντο περὶ τὴν πόλιν, χρομετισμοὶ δὲ ἴππων καὶ κρα-
>γαὶ ἀνθρώπων ἐποιοῦν τρέμειν τοὺς ἀκούοντας καὶ ἀποῦ δὲ ἐξηφανίσθη ἡ πόλις ἀπὸ
>προσώπου γῆς, τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ μουαμεθανικοῦ κόσμου
>ἔζησεν ἐπὶ αἰῶνας οὐχὶ πλέον ὡς φρουρίου μεγάλου ἀλλ' ὡς πρωτεύουσος τοῦ ἑλληνη-
>κοῦ κράτους Ροῦμ, εἶτα δὲ ὡς ὄνομα αὐτοῦ τοῦ κράτους, καὶ ὡς εἶδομεν ὁ μέγας πέρ-
>σης ποιητῆς Φερδούσης Ἄμουρείαν καλεῖ αὐτὸ τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ
>Ἀλεξάνδρου, αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τῶν ἀσιατῶν μουαμεθανῶν διεδόθη τὸ
>ὄνομα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐκεῖθεν δὲ ἐν τοῖς φραγκικοῖς χρόνοις ὑπὸ τύπον Ἄμου-
>ρέα ἐδόθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, μετσηματίσθη δὲ εἰς Μωρέας, παρὰ δὲ τοῖς Τουρ-
>κοῖς εἰς Μόρα, ὡς καλοῦσιν οὗτοι ὄχι ἀπλῶς τὴν Πελοπόννησον ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς
>ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὰς χώρας, ὡς περὶ τούτων γενήσεται περαιτέρω καὶ πάλιν λόγος.]

Καί νῦν ἐπιχειροῦμεν νὰ ἱστορήσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου ἐνεργηθέντα ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ὁ ἀναγνώστης ἤξεύροι τὴν σύγκρουσιν ἣν ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρήγαγεν ἡ καίμιβουλος καὶ ἀντικατακτικὴ διαγωγή τοῦ Μιχαὴλ Β'. Κατὰ τὰς ἀορίστους αὐτοῦ ἀποφάσεις καὶ ἐνεργείας οἱ ἄνθρωποι κατήντησαν νὰ μὴ ἤξεύρωσι τίνες σύνοδοι ἔχουσι κῆρος καὶ τίνες οὐ, ἂν ἐπιτρέπεται ἢ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάρτησις καὶ προσκύνησις τῶν εἰκόνων· ἐκ δὲ τῆς ἀμφιβολίας ταύτης δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἐπικρατήσῃ ἀδιόκατὸς τις σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, ὧν ἕκαστη δὲν ἠρκεῖτο νὰ πρεσβεύῃ τὰ ἑαυτῆς ἀλλ' ἤξιον νὰ ἐπιβάλλῃ ταῦτα εἰς τοὺς ἀντιδοξοῦντας. Καθὼς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, ὁ ἥλιος τῆς ἀνεξίτητοσύνης δὲν εἶχεν ἔτι ἀνατείλει· ὁ κόσμος δὲν εἶχεν ἔτι ἐκπαιδευθῆ ἀποχρόντως ὥστε νὰ ἔννοιῃ τὴν εἰρηνικὴν τῶν δογμάτων συμβίωσιν· ἐνόσφ δὲν ἐπενέβαινον ἀνωτέρα τις δύναμις, ὁ ἐμφύλιος ἀγὼν ἦτο ἀφευκτός· ὄθεν ἀπαραίτητον κατέστη νὰ ἐκδοθῇ σαφῆς τις ὁρισμός, εἴτε ἀναγνωριζομένης ρητῶς εἴτε ἀπαγορευομένης τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Εἶπομεν δὲ ἤδη καὶ προηγουμένως ὅτι ὁ Θεοφίλος ὡς ἐκ τῆς ἀνατροπῆς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἀσπασθῇ τὴν τελευταίαν ταύτην δοξασίαν. Ἄλλ' εἶναι περίεργον ὅτι, καίτοι πρεσβεῦον αὐτὴν ἐκ πρώτης νεότητος καὶ ἔχων χαρακτῆρα ἀπότομον, προέβη οὐδὲν ἥτιον περὶ τὴν καθιέρωσιν τοῦ φρονήματος αὐτοῦ μετὰ διαταγῶν κατ' ἀρχάς, ὅπως ὅλοι οἱ ὑπέροιστοι τῆς μεταρρυθμίσεως. Πρὸ πάντων ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ πόσοι ἦσαν οἱ ὀπαδοὶ ἑκατέρας τῆς μερίδος ἐν τῷ κράτει καὶ ἐπὶ τούτῳ παρήγγειλε τοὺς εἰσπράκτορας τοῦ κεφαλικοῦ φόρου νὰ ἐρωτῶσιν ἕκαστον φορολογούμενον τί πρεσβεύει ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἀπὸ δὲ τῆς διατάξεως ταύτης προέβη διὰ φυσικοῦ τῶν ἰδεῶν συνδέσμου εἰς ἑτέραν διατάξιν μαρτυροῦσαν ὅτι οὐδὲν καιρὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· διότι παρήγγειλε τὰς ἀρχὰς νὰ εἶναι ἐπιεικέστεραι πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐν ἄλλαις λέξασιν ἔζητησε ν' αἰσθήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς διὰ κυβερνητικῶν ὠφελιμάτων. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁλίγον ἡ ἀεὶ ἀπέδειξε, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἦτο ἀνεπαρκέστατος. Αἱ κυβερνητικαὶ παραχωρήσεις ἠμποροῦν νὰ δελεάσωσιν εὐαρίθμους τινὰς ὡς πρὸς τὸ ὄλον πλῆθος τοῦ λαοῦ ἀνθρώπους ἀλλὰ δὲν ἰσχύουσι ποτὲ νὰ μεταβάλλωσι τὸ φρόνημα λαοῦ ὀλοκλήρου. Ὅθεν διετίαν μόλις ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως αὐτοῦ, ἦτοι τῷ 832, ὁ Θεοφίλος προέβη καθ' ἕν ἐτι βῆμα, ἀπαγορεύσας διὰ διατάγματος νὰ προστίθεται τὸ ὄνομα ἁγίου εἰς τὰς εἰκόνας καὶ νὰ ἐπιδεικνύται ἡ πρὸς αὐτὰς λατρεία διὰ προσκυνήσεων, ἀσπασίων καὶ προσαγωγῆς φώτων, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἅγιος εἶναι μόνος ὁ Θεὸς καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἐξαγνίζεται ἀληθῶς εἰμὴ ὅταν αἴρεται πρὸς τὸ θεῖον καθαρὰ καὶ ἀπηλλαγμένη παντός ἐπιγείου θεάματος, πάσης ἐπιγείου παραστάσεως καὶ ἐνεργείας. Συγχρόνως, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι τὰ δόγματα ταῦτα δὲν ἀπέκλειον τὴν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεὸν εὐλάβειαν, ἀπῆρχετο καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα διὰ τῆς ἀγορᾶς ἔριπος εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναόν, ἐτήρει ἀσάλειτον τὴν πίστιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Σωτῆρα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν Πάναγον αὐτοῦ μητέρα καὶ αὐτὸς ἐπ' ἐκκλησίας ἔψαλλεν ἴσματα ἱερὰ μελωδικά, ὧν πολλὰ ἦσαν ἴδιον αὐτοῦ ἔργον. Ἄλλὰ πᾶσα αὐτὰ αἱ θεωρίαὶ καὶ διακρίσεις περὶ τῆς γνησίας καὶ ἠλλοιωμένης πίστεως ἦσαν ἀκατάληπτοι εἰς τὸ πλῆθος. Ἀποθανόντος δὲ περὶ τὸ 833 τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου καὶ χειροτονηθέντος ἀντὶ τούτου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, τοῦ πρὸ μικροῦ τότε ἐκ τῆς πολυθρηλήτου ἐκείνης πρεσβείας ἀνακάμψαντος, ὁ νέος πατριάρχης κατέλειπε τὸν βασιλέα ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐνισχύσωσι τὸ δόγμα τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ σύστημα τοῦ Λέοντος Ε' καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε', ὁ δὲ Θεοφίλος, ὑπέκρινον

εις τὸν συνήθη αὐτοῦ χαρακτήρα, ἠσπάσθη καὶ ἐξετέλεσε μετὰ πολλῆς δριμύτητος τὴν γνώμην ταύτην.

Σύνοδος συνελθούσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Βλαχερνῶν ἀνεθεμάτισε τοὺς εἰκονολάτραις. Βασιλικὸν διάταγμα ἀπήρθευσεν ἀπάσας τὰς εἰκόνας ὅσαι ἀνεφέροντο εἰς τὴν θρησκείαν καὶ διέταξε ν' ἀφαιρεθῶσι μὲν διὰ τῆς βίας ἀπ' ὧλων ἐκκλησιῶν νὰ ἀντικατασταθῶσι δὲ ἀντ' αὐτῶν ἕτερα κοσμητήματα γλυτὰ ἢ ζωγραφητά. Προσέτι παρήγγειλε συγχρόνως οἱ μὲν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐν τοῖς χωρίοις μοναχοὶ νὰ ἐξωσθῶσιν ἀπὸ τὰ μοναστήρια αὐτῶν, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἕτερας τοῦ δημοσίου ἀνάγκας, εἰς δὲ τοὺς μοναχοὺς ὄσων τὰ μοναστήρια ἔκειντο ἐκτὸς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων ν' ἀπαγορευθῇ ἡ εἰσοδος εἰς τὰ συνφικισμένα ταῦτα μέρη ἐπὶ ποιναῖς βαρεταῖς. Αἱ διατάξεις αὗται κατέπληξαν τὸ μοναχικὸν τάγμα ἀλλὰ δὲν ἴσχυσαν νὰ δαμάσωσιν αὐτό. Μακρὰ πείρα εἶχεν ἀποδείξει ὅτι δὲν ἐξετελοῦντο ἀκριβῶς καὶ ὅτι αἱ πολυάριθμοι τοῦ ἔθνους τάξεις τῶν ὁποίων προσεβάλλοντο δι' αὐτῶν τὰ συμφέροντα καὶ αἱ δοξασίαι κατόρθουν μετὰ τινα χρόνον νὰ κατισχύσωσιν, αἱ μὲν δραστηριώτεροι διὰ τῆς ἀντιστάσεως αἱ δὲ ἀδρανέστεροι διὰ τῆς ἀπαθείας. Οἱ μοναχοὶ λοιπὸν ἀνέλαβον αὐθις τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ὅστις ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος· ὁ δὲ ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον παροξυνόμενος βασιλεὺς ἐπίσειεν αὐτοὺς δεινῶς. Δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα οὐδὲ παραδεχόμεθα καθ' ὁλοκληρίαν ὅλας τὰς ἀποδιδόμενας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν χρονογράφων καὶ τῶν συναξαριστῶν βιωτοπραγίας. Ἀλλὰ φαίνεται βέβαιον ὅτι ὁ Θεόφιλος ἐπολιτεύθη κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτη τραγικῶρον ὄλων τῶν ἄλλων βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἂν καὶ ἀπ' ἑτέρου ὀφειλόμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὔτε αὐτὸς διέπραξε φόνον τινα καὶ ὅτι πολλὰκις ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτήρος του ἐμεριάζε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀσπληρότητα, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τινῶν παραδειγμάτων τὰ ὅποια θέλομεν ἀναφέρει καὶ τὰ ὅποια ἀνάγονται εἰς ἄνδρας ἐπιφανεῖς τῆς ἀντιπάλου μερίδος.

Ὁ Μεθόδιος ἐγεννήθη εἰς Συρακοῦσας δὲ εὐπατριδῶν καὶ εἶχεν ἔλθει ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ε' εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα λάβῃ αὐτόθι πολιτικὴν ὑπηρεσίαν· ἀλλὰ σχετισθεὶς μετὰ τῶν μοναχῶν καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν χρόνων ἐκείνων παρασπρόμοιος ἐπίειθῆ νὰ μεταβάλῃ σκοπόν, νὰ διανείμῃ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπαρχόντων εἰς τοὺς πένητας καὶ ν' ἀσπασθῇ τὸν μοναχικὸν βίον. Ὁ Μεθόδιος, ὅστις μετέπειτα ἐγένετο οἰκουμενικὸς πατριάρχης, εἶχεν οὐ μικρὰν ἐμπειρίαν καὶ δεξιότητα εἰς τὰ πράγματα καὶ ἐχρησίμευσε πολὺ εἰς τὴν μερίδα εἰς ἣν κατετάχθη γενόμενος εἰς τῶν κυριωτέρων ἀποστόλων τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἀρχηγῶν, περιελθὼν πολλάκις ὡς τοιοῦτο τῶν Ἀνατολῆν καὶ Δύσειν καὶ πορευθεὶς ἐπανειλημμένως εἰς Ρώμην. Ὁ Θεόφιλος, ὅστις ἔτιμα τὴν δεξιότητα παντοῦ ἄνθρωπου καὶ ἂν εὗρισκεν ἀνήν, ἐκάλεσε τὸν ἄνδρα, συνδιέλεχθη μετ' αὐτοῦ, ἐπροσπάθησε νὰ τον μεταπέισῃ καὶ συναπήγαγε μάλιστα μεθ' ἑαυτοῦ εἰς μίαν τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατειῶν του. Ἀλλ' ὁ Μεθόδιος, μὴ δυνάμενος νὰ μετριάζῃ τὸν ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ζῆλον ἑαυτοῦ καὶ ἐξακολουθῶν νὰ κατακρίνῃ τὰ ἀποφασισθέντα καὶ νὰ κατηγῆ πολλοὺς αὐλικούς, παρόργισε τελευταῖον τὸν βασιλέα, ὅστις διέταξε νὰ φυλακισθῇ ἐπὶ ἔτη τινα εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἀντιγόνου. Τινὲς τῶν χρονογράφων, ὁ εἰς τοῦ ἑτέρου πλεῖστονον ἐκτραγωδοῦντες τὰ πράγματα, βεβαιοῦσιν ὅτι κατεκλείσθη αὐτόθι εἰς τάφον στενωπῶταν μετὰ δύο ληστῶν, ὅτι ὑπέστη ἀγωνίαν φοβεράν, ἀποβιώσαντος μὲν τοῦ ἐνὸς τῶν ληστῶν ἐν τῷ μεταξύ, καταλειφθέντος δὲ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλ' ὁ Γενέσιος καὶ ὁ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου γράφας οὐδὲν ἀναφέρουσιν ἰξ ὧλων τούτων, τὰ ὅποια καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων φαίνονται ἀπίθανα. Ὁ Θεόφιλος, ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν τότε πελαιδευμένων

ἀνδρῶν, εἶχε πολλὴν κλίσιν πρὸς τὰς λεγομένας ἀπορρήτους ἢ ὑπερφυσικὰς ἐπιστήμιας, εὐρῶν δὲ εἰς μίαν τῶν περὶ τούτων συγγραφῶν χωρίων τὸ ὅποιον οὔτε ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς οὔτε ὁ Λέων ὁ Μαθηματικὸς ἠδυνήθησαν νὰ ἐξημενύσωσι, καὶ πληροφορηθεῖς τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπειρίαν τοῦ Μεθοδίου ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν τὸ βιβλίον. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἐξήγησε τὰς ἀμφιβολίας τοῦ βασιλέως ὥστε οὗτος ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἐκ τῆς φυλακῆς μετήνεγκεν εἰς τὰ βασιλῆα, ὅπου διετέλεσεν ἕκτοτε ὁ Μεθόδιος ἐπιτηρούμενος ἀπλῶς. Πρὸς δύο ὅμως ἄλλους μοναχοὺς ὁ βασιλεὺς προσηνέθη βιαιότερον. Ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Θεοφάνης ἦσαν ἀδελφοί, σύριοι τὸ γένος, ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐπίτιδες ἐξ Ἱεροσολύμων, ἔτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Β', ἵνα στηρίξωσι τὸ δόγμα τῆς τῶν εἰκόναν προσκυνήσεως. Ὁ Θεοφίλος, μαθὼν τὴν ἀντιπολίτευσιν αὐτῶν εἰς τὰς νέας περὶ τούτου διατάξεις, δὲν τοὺς ἐτιμώρησεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ ἵνα συνδιαλεχθῆ ἡμεῖς πρὸς αὐτοὺς περὶ πίστεως καὶ εἰ δυνατόν τοὺς μεταπεισῇ. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὸν βασιλεῖα καταπολεμοῦντα τὴν τῶν εἰκόναν λατρείαν ἐτόλμησαν νὰ ὑβρίσωσιν αὐτὸν εἰπόντες· ἐμφραχθεὶ τὸ στόμα τὸ κατὰ Θεοῦ λαλοῦν ἄνομα». Ὁ βασιλεὺς ἠνέσχετο καὶ τοῦτο καὶ τοὺς προσεκάλεσε νὰ φέρωσι τὰς μαρτυρίας τῶν προφητῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὡς ἔλεγον, ἐστήριζον τὴν δοξασίαν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι προσήγαγον ῥησίν τινα ἐκ τῆς τοῦ Ἠσαΐου προφητείας, ἣτις δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν τοῦ Θεοφίλου ἱερὰν γραφήν, καὶ βεβαίωσαν ὅτι οὗτος ἐνόθευσε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κείμενον, οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ περιεθούσας ἱερὰς βίβλους, τότε μόνον ὁ Θεοφίλος ἀποβαλὼν τὴν μακροθυμίαν κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς ποινὴν τῆ ἀληθείᾳ βαρυτάτην· διότι, ἀφοῦ ἐτίθησαν, ἐνεκενήθη, ὡς βεβαιούται, ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν δωδεκάστιχον ἱαμβικὸν ἐπιγράμμα, διαλαμβάνον τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας, συντιθεὲν δέ, ὡς προστίθεται, ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου αὐτοῦ καὶ ἔχον ὡς ἐξῆς:

- > Ἦάντων προθύμων προστρέχειν πρὸς τὴν πόλιν,
- > Ἰπποὺ πάναγγοι τοῦ Θεοῦ λόγου πόδες
- > ἔστησαν εἰς σύστημα τῆς οἰκουμένης,
- > ὤφθησαν οὔτοι τῷ σεβασμῷ τόπῳ
- > σκευὴ πονηρὰ δεισιδαίμονος πλάνης,
- > Ἐκείσε λοιπὸν πόλιν ἐξ ἀπιστίας
- > πράξαντες αἰσχρὰ δεινὰ δυσσεβοφρόνους
- > ἐκείθεν ἠλάθησαν ὡς ἀποστάται·
- > πρὸς τὴν πόλιν δὲ τοῦ κράτους πεφηνόγτες
- > οὐκ ἐξαφῆκαν τὰς ἀθέτους μορίας,
- > Ὅθεν γραφέντες ὡς κακοῦργοι τὴν θῆαν
- > κατακρίνονται καὶ διώκονται πάλιν.

Τινὲς τῶν χρονογράφων ἐνόησαντες ὅτι τοσοῦτο μακρὸν ἐπίγραμμα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκεντήθῃ ἐπὶ μόνου τοῦ μετώπου βεβαιούσιν ὅτι ἐγράφη ἐπὶ ὅλου τοῦ προσώπου καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους. Τὸ δὲ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐστήθησαν μὲν τὰ μέτωπα τῶν δύο ἀδελφῶν διὰ τινων λέξεων, ἀναλόγως τῶν γενομένων ἐπὶ Εἰρήνης εἰς τοὺς ὑπερμάχους τῆς μεταρρυθμίσεως Ἀρμενίους (1), βραδύτερον δὲ ἀνεπλάσθη ὅτι ὁλόκλη-

(1) Καὶ ἐνταῦθα γὰρ σύγκρισις Ἀρμενίων καὶ Ἀρμενικῶν (Ἑλλήνων).

ρον ἐνεκρητήθη δωδεκάστιχον. Ὅπως δὴποτε μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀπάμειαν τῆς Βιθυνίας. Καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ ὁ δὲ Θεοφάνης ἐπιζήσας ἐχειροτονήθη μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων μητροπολίτης Νικαίας.

Ἄλλ' ὁ Θεόφιλος δὲν εἶχεν ἀντιπρόστυτας μόνους τοὺς μοναχοὺς ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος· εἶχε καὶ ἄλλους πολεμίους, τοὺς ὁποίους δὲν ἤθελε καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ σωφρονίσῃ τοιοῦτοτρόπως. Ἡ πενθερὰ αὐτοῦ Θεοκτίστη, τρέφουσα, ὅπως ἴλαι αἱ

γυναῖκες, ἰδιάζουσιν πρὸς τὰς εἰκόνας εὐλάβειαν, ἀπῆλθεν ἐκ τῶν βασιλείων ὅπου οὐδεμία εἰκὼν ἠδύνατο ν' ἀναρτηθῇ καὶ ἔζη εἰς γυναικίῳν τι μοναστήριον, τὸ ὁποῖον παρ' αὐτῆς ἰδρυθὲν ἐκαλεῖτο οἶκος τῶν Γαστριῶν. Προσκαλοῦσα δὲ ἐκεῖ τὰς πέντε θυγατέρας τοῦ βασιλέως, Θέκλαν, Ἄνναν, Ἀναστασίαν, Μαρίαν καὶ Πουλχερίαν, δὲν ἔπαυε προτρέπουσα καὶ νοθεύουσα αὐτὰς εἰς τὸ νὰ μείνουν πισταὶ πρὸς τὰ παρ' αὐτῆς προσβέβημενα. Ὁ Θεόφιλος τὴν παρεκάλεισε πολλάκις ν' ἀπέχη τῆς τοιαύτης κατηχήσεως, ἀρκομένη εἰς τὸ ὅτι αὐτὴ ἠδύνατο νὰ πολιτευέται ἐλευθέρως κατὰ τὰς ἰδίας δοξασίας, καὶ ἡ Θεοκτίστη ἐβεβαίωσεν ὅτι δὲν θέλει ἐπαιβῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἐγγόνων αὐτῆς, παρηγγελε δὲ αὐτὰς, ὅσας ἐροτηθῶσιν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, νὰ μὴ εἰπωσὶ ποτὲ τί εἶδον καὶ τί ἤκουσαν παρ' αὐτῆ. Ἄλλ' ἡ νεώτερα τῶν ἄλλων Πουλχερία, μὴ ἐγνωῦσα ἔτι τὸ σπουδαῖον τοῦ πράγματος, διηγῆθη ποτὲ εἰς τὸν πατέρα, μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης, τὰς περιουτήσεως τὰς ὁποίας ἐλάμβανον εἰς τὸ μοναστήριον καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὄσων τὰς ὁποίας περιεῖχεν ὁ κηπὸς αὐτοῦ, πρὸς δὲ τούτοις ὅτι ἡ μάμη των ἔρχεν εἰς τὸ κιβώτιόν της πολλὰ νινία καὶ ὅτι, ἀποῦ εἶδεν αὐτὰ εἰς τὰς ἐγγόνας νὰ τα ἄσπασθῶσι, τὰ ἐπέθετεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν. Ὁ Θεόφιλος τότε ἀπηγόρευσε πᾶσαν σχέσιν μεταξὺ μάμης καὶ ἐγγόνων, ἡ δὲ Θεοκτίστη ἤρχισεν ἀναφανδὸν ἐλέγχουσα αὐτὸν καὶ σκόπτουσα ἐπὶ τε τοῖς αἰρετικοῖς φρονήμασι καὶ τοῖς διωγμοῖς τῶν ὁμολογητῶν τῆς πίστεως καὶ δηλοῦσα τὴν ἔνεκα τούτων κοινὴν δυσαρέσκικιαν.

Ἄλλὰ τὸ δεινότερον ἦτο ὅτι αὐτὴ ἡ βασίλισσα ἐδιχονοοῖ πρὸς τὸν Θεόφιλον περὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, προσκυνούσα λάθρα τὰς εἰκόνας. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀγνωστον εἰς τὸν βασιλέα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐθίμων τὰ ὁποῖα ἦν ἐκ Κωνσταντινουπόλει μοναρχία παρέλαβεν ἐκ τῶν Ἀσιανῶν ἦτο καὶ τὸ ἔθος τοῦ νὰ διατηρῆ γελωτοποιῶν, εἰς ὃν ἦτο ἐπιτετραμμένον χάριν διασκεδάσεως τοῦ βασιλέως νὰ πράττῃ καὶ νὰ λέγῃ ὅσα οὐδ' οἱ ἰσχυρότεροι τῶν ὑπουργῶν ἐτόλμων, ἔθος τὸ ὁποῖον, ὡς πολλὰ ἄλλα, παρέλαβον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ τῆς Δύσεως αἰῶνα. Ὁ ἐπὶ Θεοφίλου λοιπὸν γελωτοποιὸς καλούμενος Δένδρις, ἀνδρῶν παρακεκομμένον, ὡς λέγουσιν οἱ χρονολογῶντες, καὶ τοῦ ὁμηρικοῦ Θεοσίτου διαφέρων κατ' οὐδέν, εἰσπηδήσας ποτὲ εἰς τὸν κοιτωνίσκον τῆς αὐγούστης Θεοδώρας κατέλαβεν αὐτὴν ἀσπαζομένην θείας εἰκόνας καὶ μετὰ σπουδῆς προσάγουσαν αὐτὰς εἰς τὰ ἐαυτῆς ὄμματα. Ὁ Δένδρις πλησιάζας ἠρώτησε θαρροῦντως κατὰ τὸ σύνθεσις τί εἶναι ἄρα γε αὐτά. Ἡ δὲ «τὰ καλά μου» ἀπεκρίθη «νινία καὶ ἀγαπῶ ταῦτα πολλὰ». Ὁ βασιλεὺς συνέπεσε νὰ κῆθηται τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὴν τράπεζαν καὶ προσελθόντα μετ' ὀλίγον τὸν Δένδριν ἠρώτησε πόθεν ἔρχεται, ὁ δὲ εἶπεν ὅτι ἦτο εἰς τὴν μάνα, ἐγνωῶν

Νόμισμα τοῦ Θεοφίλου

(Αἱ τρεῖς τῶν θυγατέρων τοῦ αυτοκράτορος, Θέκλα, Ἄννα καὶ Ἀναστασία, Θεόφιλος καὶ Θεοδώρα)

τὴν Θεοδώραν, καὶ ὅτι εἶδεν αὐτὴν ἐκβάλλουσαν τοῦ προσκεφαλαίου κατὰ νινία. Ὁ Θεόφιλος ἤξευρε τί σημαίνουναι τὰ νινία αὐτά, ὅθεν ἀναστάς τῆς τραπέζης ἐπορεύθη πρὸς τὴν βασιλίσαν καὶ ἤλεγξεν αὐτὴν διότι παραβαίνει τὰ καθεστῶτα, γινομένη ἀφορμὴ σκανδάλων καὶ παρεξηγήσεων. Ἡ Θεοδώρα, ἥτις ἠγάπα τὸν Θεόφιλον καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν λυπῇ, ἔκρυψε τὸ πρᾶγμα ἀπὸ αὐτὸν καὶ «οὐ τοῦτο ἐστίν» εἶπεν ἀμέσως, «ὦ βασιλεῦ, οὐ τοῦτο, καὶ ὡς ὑπείληφας σὺ» τῷ δὲ κατόπτηφ μου ἤμην ἀτενίζουσα, μετὰ τῶν θεραπεινίδων, καὶ τὰς ἐκεῖσε τικτομένας ἰδὼν ὁ Δένδρις μορφὰς ἑλλθῶν ἀπήγγειλεν ἀφρόνως τῷ βασιλεῖ καὶ δεσπότη. «Ἐπειτα δ' ἐσωφρόνισε τὸν γελωτοποιόν, καὶ τοσοῦτον ἐπιτηδεῖας τὸν ἐδίδασκε νὰ μὴ λέγῃ τι πλέον εἰς τινα περὶ τῶν καλῶν νινίων ὡστε ἐρωτήσαντός ποτε αὐτὸν τοῦ Θεοφίλου παρὰ πότον περὶ βασιλείσης, «εἰ πάλιν ἄρα τὰ κατὰ νινία ἀσπάζεται», ὁ Δένδρις, ἐνθυμούμενος τὴν παιδείαν τὴν ὁποίαν ἔλαβε καὶ ἐπιθεὶς μὲν τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῖς χεῖλεσι, τῇ δὲ ἀριστερᾷ τῶν δακτύλων μερῶν ἐπιλαβόμενος «σίγα» ἀπεκρίθη «σίγα περὶ τῶν νινίων, ὦ βασιλεῦ».

Καὶ ἐνῷ ὁ Θεόφιλος ἠναγκαζέτο οὕτως ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν σύζυγον στοργῆς ν' ἀνεγχεταὶ τὴν παράβασιν τῶν παρ' αὐτοῦ διατεταγμένων ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνακτόροις ἐνῷ δὲν ἴσχυε νὰ καταβάλλῃ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος ἐνῷ αἱ ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις, αἵτινες μόναι ὑπερεμάχοντο ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ἤρχισαν ν' ἀπαυδῶσιν ἐκ τοῦ μακροῦ καὶ πολλῆς πάλμβουλου καὶ πάντοτε ἀτελεσφόρου τούτου ἀγῶνος ἐνῷ τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα πρὸ καιροῦ παρεσιήγαγον πολλὰς μεταξὺ τῶν ὑπερμάχων τούτων τῆς μεταρρυθμίσεως διαίρεσεις, ὁμοίως ἐξησθένιζον τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ὁ Θεόφιλος ἕνεκα ἰδιαίτερων οἰκογενειακῶν περιστάσεων κατέφερε, μικρὸν πρὶν ἀποθάνῃ, πληγὴν ἐπι καιριωτέραν εἰς τὸ φρόνημα αὐτοῦ καὶ τὸ σύστημα. Ὁ Θεόφιλος ἐπεθύμηε φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ διατηρήσῃ ὁ οἶκος αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' υἱὸν δὲν ἐγέννησεν εἰμὴ ἐξώρας, τῷ 839, ὅθεν παρελαβε συμμετοχὸν τῆς ἀρχῆς τὴν πρεσβυτάτην θυγατέρα Θέκλαν, ὑπάνδρυσος δὲ τὴν προτελευταίαν Μαρίαν, ἣν καὶ ὑπερ πάσας τὰς λοιπὰς ἠγάπα πλείοτερον, μετὰ καλλίστου τινὸς καὶ γενναίου Ἀρμενίου ὀνόματι Ἀλέξιον Μουσελέ, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οὗτος θέλει ὑποστηρίξει καὶ τὰ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν μεταρρυθμίσιν (*). Ὁ Ἀλέξιος προαχθεὶς διὰ τοῦ γάμου τούτου εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος ἀνεδείχθη ἀξίος τῆς τοιαύτης τύχης διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Θεόφιλος ἀπησχολεῖτο ἐν Ἀσίᾳ ἀνταγωνιζόμενος κατὰ τοῦ καλίφου Ἀλμαμούν οἱ Ἀραβες, οἵτινες εἶχον γίνῃ ἤδη πρὸ τινων ἐναντιῶν κύριοι μέρους τῆς Συκελίας, κατέκτησαν τὴν Μεσοήνην καὶ τὸ Πάνορμον, ὅπερ κατέστησαν κύριον αὐτῶν ὀρητηρίον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκεῖνῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κράτος διετῆρει ἐπὶ μὲν τῆς Συκελίας τὰς Συρακούσας καὶ ἐπὶ τῆς Ἀπουλίας δὲ πόλεις οὐκ ὀλίγας ὁ Θεόφιλος ἀπέστειλεν αὐτόθι τὸν ἐπι θυγατρὶ γαμβρὸν ἵνα σώσῃ ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ σωθῇ. Τῷ ὄντι ὁ Ἀλέξιος, ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς διενέξεις τῶν τε Λομβαρδῶν καὶ τῶν Ἀράβων, ἠδουκόμησε πολὺ ἐν τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ, ὅτε παρήχθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπόνοια κατ' αὐτοῦ, ὅτι μελετᾷ ν' ἀρπάσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν δυτικωτάτων τούτων ἐπαρχῶν. Ἀνεκλήθη λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου καὶ φοβηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ παρήκουσε, μέχρις οὐ διὰ μεσιτείας τῆς Μαρίας ἀπεστάλη εἰς Συκελίαν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεόδωρος, ὁ ἐπιλεγόμενος Κρίθιος, κομίζων αὐτῷ ὑπόσχεσιν ἀσυλίας, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὸ φυλακτόν. Ἀντυχῶς ἐν τῷ μεταξὺν τούτῳ ἀπεβίωσεν ἡ Μαρία καὶ ὑπερίσχυσαν αὐθις παρὰ τῷ Θεοφίλῳ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλέξιου, οἵτινες ἦσαν πολλοὶ

(*) Ὁ Ἀλέξιος Μουσελὲς ἦν Ἀρμενιανὸς ἦτοι Ἕλλην Πόντιος καὶ οὐχὶ Ἀρμένιος.

καὶ ἄσπονδοι, ἕνεκα τῆς παραδόξου τοῦ νέου τούτου τύχης. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ Θεόφιλος περιηργύρωσε μὲν πολυτελῶς τὴν λάρνακα ἐν ἣ κατετέθη ὁ νεκρὸς τῆς Μαρίας καὶ διὰ λελαξευμένων ἐπ' αὐτῇ λάμβων ἔδωκε προνόμιον ἀσυλίας εἰς πάντα ὅστις ἐφ' οἴφδηποτε ἐγκλήματι κατηγορηθεὶς ἤθελε προσφύγει ἐκεῖ, ἀρ' ἑτέρου ὁμοῦ μετεχειρίσθη τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς σύζυγον, ἅμα ἐπιστρέψαντα, ὡς στασιαστὴν, ἑμαιοτίγωσεν, ἐφυλάκισε καὶ προσετί ἐδήμεισε τὰ κτήματα αὐτοῦ.

Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι νέα ἀπόδειξις τοῦ πόσον παρεφέρετο πολλὰκις ὁ Θεόφιλος ἐκ τοῦ ὄξους αὐτοῦ χαρακτήρος. Τὰ δὲ ἐπακολούθησαντα περιστατικά μαρτυροῦσιν ὅποσον ἴσχυε πάντοτε εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου του καὶ φίλου, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ. Μετὰ τὰ προεκτεθέντα συμβάντα, προσελθόντος τοῦ βασιλέως, καθ' ὃ εἶχεν ἔθος, εἰς τὴν ἐν Βλαγέρναις ἐκκλησίαν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεόδωρος, ὅστις ἐτέλει καθ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν θείαν μυσταγωγίαν καὶ ἔδυσφροι διὰ τὴν γενομένην τῶν λόγων αὐτοῦ παραβίασιν, προλαβὼν ἔσθη ἔμπροσθεν ἐν μέσῳ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὅτε ὁ Θεόφιλος ἐπλησίασεν εἰς τὴν σωλᾶν ὁ Θεόδωρος ἀνεκράξε φωνῇ μεγάλῃ· «ἐντεινε καὶ κατενοδοῦ καὶ βασιλεῦς ἕνεκεν τίνος, ὦ βασιλεῦς;», ὁ δὲ βασιλεὺς στραφεὶς πρὸς τὴν παρισταμένην συγκλήτου· «ἔγενεν ἀληθείας καὶ πρώτης καὶ δικαιοσύνης», ἀπήντησε. «Καὶ ποία δικαιοσύνη ἐν σοί;», ὑπέλαβεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, «ὅτι δοὺς ἐνυπόγραφον λόγον Ἄλεξιῳ δι' ἐμοῦ οὐκ ἐφύλαξας τούτον;» ὁ δὲ βασιλεὺς παροργισθεὶς ἐξήγαγεν αὐτὸν βίαιως τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἐξώρσε. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦ, παραγενομένου τοῦ Θεοφίλου ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ δημοσίᾳ ὡσαύτως ἐλέγχοντος αὐτὸν δι' ἀμφοτέρως τὰς πράξεις, ὁ Θεόφιλος ἀνεκράξεν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐξώρας τὸν ἀρχιεπίσκοπον· καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἐνόμισε τότε ἑαυτὸν ἀνάξιον τῆς ἱερωσύνης δι' ἣν ἔπαθεν ὕβριν διώρισεν αὐτὸν οἰκονόμον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Συγχρόνως δὲ ἐκβαλὼν τῆς φυλάκῃς τὸν Ἄλεξιον ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν περιουσίαν καὶ ἐνταῦθ' ὁ ἀρχαῖον ἀξίωμα. Ἄλλ' ὁ Ἄλεξις μὴ θελήσας νὰ δοκιμάσῃ αὖθις τὴν ἀσπαρτὸν τῆς τύχης ἐνόησεν δὲν συγκατετέθη γὰρ βιανᾶνθι εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον, οἰκοδομήσας, ὡς τότε εἶθιστο, ἴδιον ἑαυτῷ μοναστήριον, κατὰ τινὰς μάλιστα δύο.

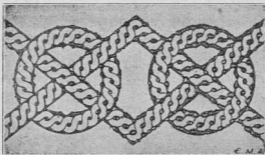
Ἐν τοῖσι ταῦτα πάντα δὲν ἦσαν ἐπιτήδεια νὰ καθυπογάσῃσι τὸν Θεόφιλον ὡς πρὸς τὴν τύχην τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 842 νοσήσας βαρῶς ἐκ τῆς ἀσθενείας ἐξ ἧς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν ἔβλεπε μὲν τὸν υἱὸν Μιχαὴλ τριετῆ μόλις ὄντα ἤξυσε δὲ τὴν σύζυγον καὶ τὴν Θέκλαν ἀφωσιωμένας εἰς τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Συνεκάλεσε λοιπὸν περὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ τὴν τε συγκλήτον καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ ἠγωνίσθη διὰ φωνῆς ἧτις εἶχεν ἦδη ἐξασθενήσει νὰ προτρέψῃ αὐτοὺς νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς δύο ἀσυμβίβαστα πράγματα, πιστοὶ εἰς τὴν γυναικα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν, πιστοὶ δὲ καὶ εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα παρ' αὐτῶν ἀπαιτήσας δὲν ἔλασεν ἀγωνίων περὶ τῆς τύχης τοῦ ἴδιου παιδός. Ὁ ἐκ Περσίας προσφυγὼν Θεόφορος, ὃν εἶδομεν συμμετασχόντα ἀπάντων τῶν τοῦ Θεοφίλου πολεμικῶν ἐπιχειρημάτων, εἶχε πρὸ καιροῦ κινήσει τὴν δυσπιστίαν τοῦ βασιλέως, δι' ἣν ἀπελάμβανεν ἀγάπην παρὰ τε τοῖς πολυαριθμοῖς Πέρσαις, οἵτινες εἶχον παρακολουθήσει αὐτόν, καὶ παρὰ τῷ ἰθαγενεῖ στρατῷ. Ὅθεν ἔκτοτε διετέλει περιορισμένος ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βουκολόοντος, ὅτε αἰφνης ὁ Θεόφιλος, ἐνῶ ἔπνεε τὰ λοιθία, ἐζήτησε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ἡ διαταγὴ τοῦ βασιλέως ἐξετελέσθη καὶ ὅτε προσήγαγον τὴν κεφαλὴν ἐκείνην «νῦν γε, εἶπε στενάξας, οὐδὲ σὺ Θεόφορος οὐδ' ἐγὼ Θεόφιλος», καὶ θεις τὴν χεῖρα ἐπ' αὐτῆς ἀπέβρωσε τῇ 20 Ἰανουαρίου τοῦ 842.

Οὗτω κατέλυσε τὸν βίον ὁ Θεόφιλος· σὺν αὐτῷ δὲ κατελύθη ὀριστικῶς καὶ ἡ μεταρρυθμίσις.

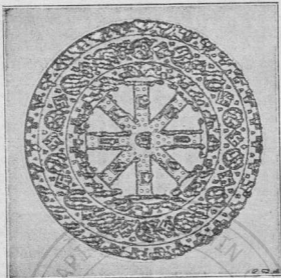
Ἐξηγήσαμεν ἤδη διὰ μακρῶν διατῆ ἀπέτυχε τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ἄλλ' ὅσα καὶ ἂν ἀπέτυχε κατέλειπε ἴσχυη πολλὰ ἔν τε τῷ πνευματικῷ καὶ ἔν τῷ πολιτικῷ τοῦ ἔθνους βίῳ, ὡς προὑπεδείξαμεν καὶ ὡς θέλει ἀποδειχθῆ ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν κατὰ τε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ παρόντος τόμου καὶ μάλιστα καθ' ἅπαντα τὸν ἐπόμενον τέταρτον τόμον. Ἄν ἀπέβη λοιπὸν ὅλος ἀτελέσφορον τὸ ἐπιχείρημα καὶ πλὴν τούτου περιεποίησεν ἐξαιρετον ἱστορικὴν τιμὴν εἰς τὸν μέσον τοῦ Ἑλληνισμοῦ αἰῶνα.

Ὁ ἀναγνώστης ἤξευρε ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως εἶχον προσλάβει σύμμαχον ἔν τῷ ἔργῳ τὸ ὁποῖον διεξῆγον τὴν τολμηροτάτην τῶν Παυλιανιτῶν αἵρεσιν διὰ τὴν μέγχι τινὸς συγγένειαν τῶν φρονημάτων αὐτῶν πρὸς τὰ δόγματα τῆς ἐπισήμου μεταρρυθμίσεως. Οἱ δὲ Παυλιανῖται εἶναι, κατὰ τὸν Γίββωνα, οἱ μεταδόντες εἰς τὴν Ἑσπερίαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς καινοτομίας, ἧτις μετὰ μακροῦς καὶ φονικωτάτους ἀγῶνας ἐθροιάβευσεν ἐπὶ τέλους ἐν Γερμανίᾳ, ἐν ταῖς Σκανδιναυκαῖς χώραις καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ (Κεφ. Ε', Βιβλ. Ι' τοῦ παρόντος τόμου). Περὶ τῶν Παυλιανιτῶν τούτων ἰδοὺ τί λέγει ὁ Μακώλαιου, ἀκριβολογῆσας πλειότερον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος. Οἱ Ἕλληνες ἔσφον πάντοτε τὴν ἐξαιρετον εὐφυίαν καὶ τὸ ζητητικὸν πνεῦμα τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ ἠδύνατο πάντοτε ν' ἀναγινώσκωσι τὰ τελειότατα τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ὁμίλου πάντοτε τὴν ἰσχυροτέραν καὶ εὐκαμπτοτέραν τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν, συνεπήγοντο εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Ναυβόωνης καὶ τῆς Τολώσσης μετὰ τῶν ἀρωμάτων, τῶν μεταξωτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων τῆς Ἀνατολῆς θεωρίας τολμηρᾶς καὶ ἀγγίνους, αἵτινες ἦσαν ὅλος ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς ἀμαθεῖς Ἑσπερίους. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ παυλιανικὴ θεολογία, ἐν ἣ πολλὰι δοξασίαι τῶν νεωτέρων καλβινιστῶν ἀνεμυγνύοντο μετὰ τῶν δοξασιῶν τῶν παλαιοῦ Μανιχαίων, διεδόθη τάχιστα καθ' ἅπασαν τὴν Προβηγκίαν καὶ τὴν Λαγγεδόκην. Καὶ τὴν αὐτὴν θεολογίαν διέδωκαν βραδύτερον οἱ Παυλιανῖται, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, εἰς τὴν Βοημίαν.

Τουτοτρόπως ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων ὁ δαμονιώτερος τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν.

Κόσμημα φαντασμάτος τόξων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ

Μισσαϊκός οξυκέρατος σταυρός ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ. ΘΕΟΔΩΡΑ. ΜΙΧΑΗΛ Γ΄.

Ἡ Θέκλα, ἦν ὡς εἶδομεν εἶχε παραλάβει ὁ πατὴρ συμμέτοχον τῆς κυβερνήσεως, δὲν διετήρησεν εἰμὴ ψιλὸν τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς, πᾶσα δὲ ἡ πραγματικὴ ἐξουσία περιήλθεν εἰς χεῖρας τῆς βασιλείσης Θεοδώρας, προσλαβούσης ἀνεπιτρόπους τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Βάρδαν, τὸν μάλιστα Μανουὴλ, θεῖον αὐτῆς ἐκ πατρὸς ὄντα, καὶ τὸν ἀρχαῖον λογοθέτην Θεοκτιστον. Τί ἐφρόνει ἡ Θεοδώρα περὶ εἰκόνων ἀνέκαθεν, τὸ γνωρίζομεν ἤδη· καὶ ἐννοεῖται ὅτι ὁ θάνατος τοῦ συζύγου τῆς δὲν ἠλάττωσε τὴν πρὸς αὐτὰς εὐλάβειάν τῆς. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἦτο γυνὴ χρηστή καὶ εἶχε μάλιστα τὸ προτέρημα τῆς οἰκονομίας, διότι ἠύξησεν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεώς τῆς τὸ μέγα χρηματικὸν ἀποταμίευμα ὅπερ ὁ Θεόφιλος κατέλιπεν ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ. Ἄλλ' ὁ χαρακτήρ αὐτῆς ἦτο ἀσθενὴς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε οὐδ' ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ υἱοῦ τῆς ἠδυνήθη νὰ ἐπενεργήσῃ. Τὸ δὲ δεινότερον, καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίτροποι οὔτε ἐξαίρετόν τινα ἱκανότητα εἶχον οὔτε εὐστάθειαν περὶ τὰς πεποιθήσεις. Εἰς μάλιστα, ὁ ἀδελφὸς τῆς Βάρδας, ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες μηδεμίαν πρῶσβεύοντες ὑγιᾶ ἀρχὴν σκοποῦν ἄλλον δὲν ἔχουσιν εἰμὴ νὰ εὐξήσωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν διὰ παντός τρόπον. Ἐνῶν δὲ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κυβερνηταὶ οἱ κληθέντες νὰ πηδαλιολογήσωσι τὴν τύχην τοῦ κράτους ἡ ἀναρχία ἡ ἐπικρατήσασα ἐπὶ Μιχαὴλ Β΄ περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος δὲν εἶχε παύσει, πολλοῦ γε δεῖ, διὰ τῶν διατάξεων τοῦ Θεοφίλου· ἰδίως δὲ ἐβλάβη ἐκ τῆς ἀναρχίας ταύτης ἡ μερὶς

της μεταρρυθμίσεως, ἥτις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατοχύρῃ τῶν πολυαριθμῶν αὐτῆς ἀντιπάλων εἰμὴ διὰ τῆς περὶ τὰς πεποιθήσεις εὐσταθείας καὶ αὐτηγόρητος. Ἄλλὰ περὶ τούτου δέον νὰ προσθεσώμεν ἔτι τινὰ κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῆς τῆς παρουσίας ἱστορίας στιγμῆν.

Αἱ κοινωνικαὶ μερίδες ἦσαν διηρημέναι περὶ τὰ μέσα τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος, ὅπως καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς 8. Τὸ μέγα τοῦ λαοῦ πλήθος ἐνέμενε προσηλωμένον εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ πεποιθήσεις καὶ ἔξεις· ὅλαι αἱ γυναῖκες, ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων κοινωνικῶν βαθμίδων μέχρι τῶν κατωτάτων, ἐξηκολούθουν ἀσπαζόμεναι καὶ λατρεύουσαι τὰς εἰκόνας μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου ὅπως πάλαι ποτέ. Τὸ πολυαριθμὸν καὶ ἰσχυρὸν μοναχικὸν τάγμα, τὸ ὁποῖον αἰετοῦτο ἐκθύμως καὶ πεισματωδῶς ἠγωνίσθη κατὰ πάσης καινοτομίας, δὲν ἔπαυσεν ὑποβάλλον τὰς προλήψεις τῶν δύο ἐκείνων ὁμάδων, αἵτινες βεβαίως περιελάμβανον τὸ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔθνους. Οὔτε ἡ μετριοπάθεια τοῦ Λέοντος Γ', οὔτε ἡ αὐστηρότης τοῦ Κωνσταντίνου Ε', οὔτε ἡ ἀνοχη τοῦ Λέοντος Δ', οὔτε ἡ δικαιοκτικὴ ἐμπειρία τοῦ Νικηφόρου, οὔτε ἡ σύνεσις τοῦ Λέοντος Ε', οὔτε ὁ δὲξ χαρακτήρ τοῦ Θεοφίλου, οὔτε αὐτὴ ἡ ἱερὰ ἐπιτηδεύσις δι' ἧς ἡ Ζ' οἰκουμένη συνόδος ἠρμήνευσε τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἠδυνήθησαν νὰ τροπολογήσωσι τὰς ἡμενημένους τῶν ὄχλων ἐκείνων δοξασίας. Ὁ μόνος χρόνος δι' οὗ αἱ δοξασίαι αὐταὶ ἠδύνατο νὰ καθαρισθῶσι, νὰ ὑγιασθῶσι καὶ ὄντως ν' ἀγιασθῶσιν ἦτο ἡ τῆς ὀρθῆς παιδείας εἰς τοὺς πολλοὺς διὰδοσις· ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἡ μεγάλη εὐρωπαϊκὴ μεταρρυθμισὶς δὲν εὐδωκῆθεν βραδύτερον εἰμὴ διότι εἶχεν ἤδη τότε εὐρεθῆ ἡ τυπογραφικὴ τέχνη. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις ἐν μέρει ὡς μᾶλλον πεφωτισμένοι, ἐν μέρει ὡς ἐκ τοῦ πρακτικωτέρου βίου ἐν διήγον, διδασκόμεναι τὰ ἀτοπήματα τὰ ὁποῖα συνεπήγοντο αἱ ἡμενημένα ἐκεῖναι δοξασίαι, ἐπέμενον φρονούσαι ὅσα καὶ ἄλλοτε περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταρρυθμίσεως. Καὶ οὐ μόνον ἐπέμενον φρονούσαι τὰ αὐτὰ ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς κατεῖχον τὰ πλεῖστα αξιώματα· διότι ὁ τε πατριαρχικὸς θρόνος καὶ πάντες οἱ ἀρχιερατικοὶ θρόνοι ἦσαν εἰς χεῖρας αὐτῶν ἐπλειονοψήφουσαν δὲ καὶ ἐν τῇ συγκλήτῳ καὶ ἐν τῇ ὑπαλλήλῳ καὶ ἐν τῷ στρατῷ. Συνέβαινε ὅμως τότε παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς μεταρρυθμίσεως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε' καὶ ἐτι μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἐπὶ Θεοδώρας ὅτι εἶχε συμβῆ παρ' αὐτοῖς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Δ' ἐπὶ Εὐφρήνης. Πολλοὶ δηλαδὴ ἐξ αὐτῶν ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ μακροὶ καὶ ἐπανελημένοι ἄγῳτες, οἱ διαξαχθέντες ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀνορθώσεως τῆς γνητίας πίστεως, οὐδὲν ἔπειθον εἰς τὸ πλεῖστον τοῦ ἔθνους, καὶ ἀντὶ τὰς τὸν ὁσῶσι τὰς ἠθικὰς, τὰς διανοητικὰς καὶ τὰς ὄλικας αὐτοῦ δυνάμεις, ἀπ' ἐναντίας παρήγαγον νέαν ἀφορμὴν διενέξεων καὶ ἐριδῶν, ἤρχισαν νὰ διατάξωσι περὶ τῆς πρακτικῆς ἀξίας τῶν φρονημάτων αὐτῶν. Καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ ὁ ἐνδοξαμὸς οὗτος ἀπέβη νῦν πολὺ ἰσχυρότερος ἢ ἐπὶ τῆς Εὐφρήνης· διότι ἐν τῷ μεταξύ νέαι μὲν ἐγένοντο ἀπόπειραι ὑπὸ βασιλέων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦσαν μεγαλοφυῶν, ὅλων δὲ δεξιωτάτων· καὶ ὅμως αἱ νέαι αὐταὶ ἀπόπειραι, αἵτινες διήρξαν περὶ τὰ 40 ἔτη, ἀπέβησαν οὐδὲν ἦσαν τῶν πρώτων ἀτελέσφοροι.

Ἡ μόνη δύναμις τῆς πολιτείας ἡ παραμεινῶσα καὶ ἤδη πιστοτέρα πάσης ἄλλης εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν ἦτο ὁ στρατός. Τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ στρατοῦ ἐξηγήσαμεν καὶ ἄλλοτε. Ὁ στρατὸς ἐκπροσωπεῖ πάντοτε τὸ πρακτικώτερον μέρος πάσης κοινωνίας καὶ συναισθάνεται τούτου ἕνεκεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην κοινωνικὴν τάξιν τὴν ἄξιαν τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας καὶ ἀρετῆς, ἥτις ἦτο τὸ κυριώτατον σύμβολον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐντεῦθεν τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως ἰσχυρὸν αἰετοῦτο ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει

παρά τῷ στρατῷ μᾶλλον ἢ παρά ταῖς ἄλλαις κοινωνικαῖς τάξεσιν. Ὅποιον δὲ ἦτο καὶ ἤδη τὸ πνεῦμα τοῦ στρατοῦ τούτου, ἀπεδείχθη ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου. Ὁ μάγιστρος Μανουὴλ, συγκαλέσας κατὰ τὸν ἱππόδρομον πᾶσαν τὴν αυτοκρατορικὴν φρουράν, ἐνόμισε καθῆκον νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς στρατιώτας ἐκείνους, κατὰ τὴν κρίσιν αὐτὴν στιγμὴν, τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους ὑποταγήν, ἐπροομίασε δὲ τὸν λόγον ὡς ἑξῆς: «Ὅϊδατε πάντες, ὦ ἄνδρες, ὅποια τὰ πρὸς ὑμᾶς τῆς ἀγάπης γνωρίσματα ἔν τε κηδεμονίας ἔν τε προστασίας φιλόφορος, σύνημα ταῦταις καὶ εὐεργεσίας, μηδὲ ὅλως ἐξισταμένων ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο χροῶν ὑμᾶς ἡμῖν ἀποδοῦναι τὰς ἀντιχάριτας ἔν τε λόγων πειθοῖ καὶ ἔργων· καὶ ὅπερ ἂν ἡμῖν αἰρετὸν διακέκριται, τοῦτο ἐλεῖσθαι σπουδάζετε, καὶ ὃ ἐὰν ἀρέσκον κατὰ σπουδὴν καὶ προαίρεσιν, τὸ εὐπειθεῖς αὐτῷ μέχρι καὶ κινδύνου παντός ἐπιδειξασθαι». Ὁ στρατός, ὅστις ἐγίνωσκε τὰς διαθέσεις τῆς Θεοδώρας καὶ τὴν πρὸς τὴν μεταρρυθμίσιν ἀφοσίωσιν τοῦ Μανουὴλ, νομίσας ἐκ τοῦ προομίου τούτου ὅτι ὁ μάγιστρος ἐπέζητει τὴν ἰδίαν ἐαυτοῦ εἰς τὸν θρόνον ἀναγόμενον, δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ τελειώσῃ τὸν λόγον, ἀλλ' ἔν τῷ ἄμα ἀνευφήμητον αὐτὸν καὶ ὠρῆσθαι ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Ὅτε δ' ἐκείνος νόησας τὴν παρεξήγησιν ἀνέκραξε διαροῆδην <Μιχαὴλ τε καὶ Θεοδώρας τὰ ἔτη πρὸς πλείστον ὀδεύσειεν>, ὁ Γενέσιος βεβαίωσεν ὅτι ἐπλήσθησαν ἀθμίας καὶ πολυειδοῦς ἐνεκρορήθησαν θλίψεως, ἀλλ' ὅμως τὸ προσταγὴν ἐπεπλήρουσεν. Ὁ στρατός λοιπὸν παρέμενε πιστός εἰς τὸ φρόνημα τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ὅμως ἔχων πᾶσαν πεποίθησιν εἰς τὸν μάγιστρον Μανουὴλ ὑπῆκονεν οὐδὲν ἥττον πιστός εἰς τὰ νευμάτα αὐτοῦ.

Ὅτις εἶχον τὰ πράγματα καὶ τὰ πνεύματα, ὅτε ἀνάλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἡ Θεοδώρα μετὰ τὸν τριῶν αὐτῆς συμβούλων. Εἰς τοὺς πολυαριθμούς ἀντιπάλους τῆς μεταρρυθμίσεως, εἰς τὴν παραχθείσαν μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν αὐτῆς διαίρεσιν ἕνεκα τῶν προειρημένων ἀμφιβολiῶν, προσετέθη ἤδη τὸ γεγονός ὅτι τῆς πολιτείας προϊστάτο γυνὴ ποθοῦσα τὴν παλινορθώσιν. Καὶ τοῦτο δὲν ἤρκεσεν. Ὁ ἀδελφὸς τῆς βασιλείσεως Βάρδας δὲν ἐπίστευεν εἰς τίποτε καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὰς εἰκόνας, ἀλλ' ἤθελε νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν καὶ ἐνόει ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο εἰμὴ διὰ τῶν πολεμίων τῆς μεταρρυθμίσεως, τὸ μὲν διότι ἦσαν ἀσυνκρίτως τῶν ἀντιπάλων πολυαριθμότεροι τὸ δὲ διότι ἔμελλον ν' ἀποβῶσιν ἰσχυρότεροι διὰ τῆς προστασίας τῆς βασιλείσεως. Ἐξ ἀρχῆς ἄρα ἀπεφάσισε νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς ἀδελφῆς, νὰ ἐνθαρρύνῃ μάλιστα αὐτὴν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν παλαιῶν καθεστώτων, ἐπιφυλαττόμενος νὰ τὴν ὑποσκελίσῃ βραδύτερον, ἵνα ἐπιτύχῃ τὸ κύριον αὐτοῦ βούλευμα. Ὁ Θεόκτιστος καὶ ὁ Μανουὴλ ἦσαν ἄλλοι ἄνθρωποι· ἄνθρωποι ἔντιμοι καὶ χρηστοί, ἀλλὰ παντάπασιν ἀπεστρατημένοι τῆς ἐδισταθείας τοῦ χαρακτήρος, τῆς ἀπαραιτήτου εἰς τοιαύτας κρίσιμους περιστάσεις. Ὁ Θεόκτιστος εἶχεν ἀρχίσει πρὸ καιροῦ νὰ διατάξῃ ἂν ἡ μεταρρυθμίσις εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ πραγματικῶς καὶ νὰ κατισχύσῃ τοσούτων καὶ τηλικούτων δυσκολιῶν. Αὐτὸς ὁ Θεόφιλος εἶχεν ὑπονοήσει, ὡς φαίνεται, τὰς ἀμφιβολίας ταύτας τοῦ λογοθέτου, διότι ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ λόγῳ ἐξόρκισεν αὐτὸν ἰδίως νὰ μὴ συναινέσῃ εἰς τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν καὶ τὴν τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου καθάρεισιν. Ἐξ ὅλων τῶν ὑπερτάτων τῆς κυβερνήσεως διαχειριστῶν μόνος ὁ θεῖος τῆς βασιλείσεως Μανουὴλ ἦτο ὁ εἰλικρινῶς ἀφοσιωμένος εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν. Ἀντυχῶς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀνωτάτας τῆς τότε κοινωνίας τάξεις οὔτε ἡ παιδεία οὔτε ἡ πείρα ἴσχυον νὰ ἐκκριζώσωσι πολλὰς προλήψεις τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ἐθῆλαζον, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τοῦ γάλακτος τῶν μητέρων αὐτῶν, ἐνεστερνίζοντο διὰ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς ἣν ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν τούτων τῶν μητέρων καὶ ἀνέπνεον διὰ τῆς ἀτμοσφαιρας ὑπὸ τῆς ὁποίας

περιστευίζοντο καθ' ὅλον τὸν βίον. Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἐνόσησεν ὁ Μανουὴλ βαρέως, οἱ δὲ ἐπισκευθέντες αὐτὸν μοναχοὶ τοῦ Στουδίου τὸν ἐβραβίωσαν ὅτι δὲν θέλει ἀναρρώσει εἰμὴ εἰν τάξῃ τῷ Θεῷ τῆν τῶν εἰκόνων ἀνορθώσιν. Ὁ Μανουὴλ ἔταξε τὸ ζητούμενον, καὶ ἅμα ἀναλαβὼν ἐκ τῆς νόσου ἐνόμισε καθῆκόν του νὰ ἐκτελέσῃ τὴν δοθείσαν ὑπόσχασιν. Ὁμοφροσύνῃ λοιπὸν ἐπεκράτησε μεταξὺ ὅλων τῶν ἀνθρώπων οἵτινες εἶχον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὴν τύχην τοῦ κράτους, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν. Ἄμα δὲ ἀποφασίσαντες τοῦτο ἀνέ-

Χειροτονία ἐπισκόπου
(Εἰκὼν ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου)

βαλλομένη πρὸς τὰς πολυειδεῖς δυσχερείας ὅσας συνήνησε πρὸ 60 ἐτῶν ἡ Εἰρήνη, προσεπιμαρτυροῦσιν ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχεν ὀρμίσαι τὸ πνεῦμα τῆς ἀνορθώσεως τῶν ἀρχαίων καθεστώτων. Ὁ στρατός, ὅστις τοσοῦτον ἀνέστη ἄλλοτε εἰς τὴν Εἰρήνην, ὑπῆρξεν ἤδη εὐπειθέστερος, τὸ μὲν διὰ τὴν ἀπεριόριστον ἐπιρροὴν ἣν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ μάγιστρος Μανουὴλ τὸ δὲ διότι παρεισέφρησαν βραβίως καὶ ἐν αὐτῷ διαταγμοὶ τινες ἀνάλογοι τῶν παραχθέντων παρὰ τοῖς ἄλλοις ὁπαδοῖς τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἀνάρρωσις τοῦ Μανουὴλ συνέβη ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου, διότι πάντα τὰ πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων ἐνηργήθησαν καὶ αὐτὴ ἡ πρώτη ἐορτὴ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐτελέσθη ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως. Ὁ Μανουὴλ, ἅμα ἀναλαβὼν, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Θεοκτίστου, οἵτινες ἦσαν πρὸ καιροῦ πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν καθάρισιν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐπῆλθε πρὸς τὴν βασιλίσαν Θεοδώραν καὶ παρέστησεν αὐτῇ ὅτι ἡ κοινὴ εἰχὴ ὅλων τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν εἶναι ν' ἀποδοθῶσιν αὐτῆς τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ ἱεραὶ εἰκόνες. Πρὶν ἢ πράξῃ τὸ διάβημα τοῦτο ὁ Μανουὴλ εἶχε προσλάβει συνεργούς τοῦ πράγματος τὴν τε μητέρα τῆς Θεοδώρας καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτῆς Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἡ Θεοδώρα, καίτοι προσωπικῶς εὐλαβουμένη τὰς εἰκόνας, ἐδίσταζε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀνορθώσιν αὐτῶν, εἴτε διότι οἱ ὁπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν ἔτι ἰσχυροὶ καὶ πολυάριθμοι εἴτε διότι δὲν ἤθελε νὰ προσβάλῃ τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, πρὸς ὃν ἔσφαζε πάντοτε πολλὴν ἀγάπην. Καίτοι δὲ οἱ χρονογράφοι διαφοροτρόπως ἐκθέτουσι τὴν

λαβὸν τὸ ἔργον καὶ ἐπεριεδόμενοι μὲν ἐπὶ τε τῆς μεγάλῃς πλειονοψηφίας τοῦ ἔθνους καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ μοναχικοῦ τάγματος, ὠφελούμενοι δὲ ἐκ τῶν διατρέσεων ὅσαι ἐνεφώλευον παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐξετέλεσαν τὸ βούλημα μετὰ παραδόξου ταχύτητος καὶ εὐκολίας. Ἡ ταχύτης καὶ ἡ εὐκολία αὐτὴ παρα-

ἀπάντησιν αὐτῆς πρὸς τοὺς συνεπιτόπους, παρ' ὅλοις ὅμως ὑποφαίνεται ὁ ἐνδοσιαμὸς ἐκεῖνος τῆς βασιλείσης. Τῷ ὄντι ὁ Ἰωσήφ Γενέσιος, πρὸς ὃν συμφωνοῦσιν ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Σκυλίτζης, βεβαίωι ὅτι ἀντέλεξεν ἐπὶ μικρῶν, «εἶτε διὰ τὴν τοῦ τηλικούτου μετάθεσιν πράγματι εἶτε διὰ φιλανδρίαν ἴσως παράλογον, προτιμωμένη τοῦ Θεοῦ τὰ ἀνθρώπινα». Εἶπε δὲ πρὸς τὸν Μανουὴλ ὅτι «ὁ ἐμὸς ἀνὴρ καὶ βασιεὺς μακαρίτης σοφίας ἀκούσοντας ἐξείχετο, καὶ οὐδὲν τῶν δεόντων αὐτῷ ἐλελήθει· καὶ πὼς τῶν ἐκείνου διαταγμάτων ἀννημονήσαντες εἰς ἑτέραν διαγωγὴν ἐκτραπίμεν;» Τότε ἠπέλησεν αὐτὴν ὁ Μανουὴλ ὅτι «εἴπερ τῶν εἰκόνων μὴ φροντίσειας ἀναμορφῆς τε καὶ προσκυνήσεως, ἑτέρως τὰ τῆς εὐνοίας ἢ αὐτῆς τῆς βασιλείας, Θεοῦ εὐδοκούντος, διατεθήσεται· ἐν ἄλλαις λέξει τῇ εἶπεν ὅτι, ἐὰν δὲν τὸ πράξῃ αὐτῇ, θέλουσι τὸ πράξει ἄλλοι, δι' ὃ ἐκπλαγεῖσα κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ βασίλισσα, ἀληθῶς δὲ καὶ μάλα χαρεῖσα ἐνέδωκεν εἰς τὴν πρότασιν καὶ ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν, διατάξασα νὰ παρασκευασθῶσιν ἀμέσως τὰ πάντα πρὸς τοῦτο, καὶ ἰδίως διὰ προσηκούσης συζητήσεως νὰ ὁρισθῶσι τὰ ἀναγκαῖα διατάγματα. Κατὰ δὲ τὴν ἐκ προτάγματος τοῦ Περσμορφενήτου γραφεῖσαν χρονογραφίαν, πρὸς ἣν συμφωνοῦσιν ὁ Συμεὼν ὁ λογοθέτης καὶ ὁ Λέων ὁ Γραμματικὸς, ἢ Θεοδώρα, ἀκούσασα τὴν πρότασιν τῶν ἐπιτρόπων, «ταῦτο, ἀπεκρίθη, καὶ δι' ἐπιθυμίας ἦγον ἀεὶ καὶ μελετῶσα διέλειπον οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ τῶν πολλῶν συγλητικῶν καὶ τῶν ἐν τέλει τῇ τοιαύτῃ προσανακειμένων αἰρέσει πληθῆς ἐκόλυε ἄχρι τῆς σήμερον, οὐχ' ἦτρον δὲ καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ὑπερμαχοῦντες μητροπολίται καὶ μάλιστα ὁ πατριάρχης. . . » Ἐκεῖνος δὲ ἀντίειπε· «καὶ τί γοῦν οὕτω, δέσποινα, φρονουῦσάν σε καὶ βουλευομένην τὰ κάλλιστα, τὸ καλῶν ἐστὶ μὴ καὶ εἰς ἔργον ταῦτα ἀχθῆναι καὶ τὴν πάνδημον ταύτην κεδεῖσαι εἰς πέρας ἐλθεῖν ἔσχατῆν;». Μεθ' ὃ ἡ βασίλισσα διέταξε νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ περαιτέρω. Ὅποσοδήποτε τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ βασίλισσα ἐνέδωκε. Τὸ δὲ κείμενον τῶν πρὸ μικροῦ παρατεθέντων χρονογράφων εἶναι κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀξιωματικῶν, ὅτι ὁμολογεῖ ἅπαντα τὸν ἀνώτερον κλῆρον ὑπερμαχοῦντα ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἐπιπλέον πρὸ πάντων ἐπρεπε νὰ γίνῃ πρὸς ἐκτέλεισιν τῶν προαποφασισθέντων ἤτο ἡ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, διότι οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, γινώσκοντες κάλλιστα τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σταθερότητα τοῦ ἀνδρός, δὲν ἐπίστευον ποτὲ ὅτι θέλει πεισθῆ νὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ ζητήματος τοῦ ὁποῖον λόγφ καὶ ἔργφ ἐπρέσβευε δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς. Ὅθεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐνόησαν τὴν ἀνάγκην νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν καὶ διέταξαν ἓνα τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ὀνόματι Κωνσταντῖνον (τὸν πατέρα τοῦ πατρικίου Θωμᾶ, τοῦ μετὰ ταῦτα λογοθέτου τοῦ δρόμου γενομένου), νὰ μεταβῇ μετὰ ἰσχυροῦ ἀποσπασίματος εἰς τὸ πατριαχεῖον, ἵνα διακινώσῃ εἰς τὸν Ἰωάννην τὰ ἀποφασισθέντα. Ὁ πατριάρχης ἤξευρε πρὸ ἡμερῶν τὰ παρασκευαζόμενα· ἤξευρεν ὅτι ὁ γνωστός ἤδη εἰς ἡμᾶς Μεθόδιος καὶ πλείστοι ἄλλοι μοναχοὶ, περιστοιχιζόντες τὴν βασίλισσαν, εἶχον κατακυριεύσει τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ἤξευρε τὴν ἀπιστίαν τοῦ Βάρδα, τὴν καλμβουλίαν τοῦ Θεοκτίστου, τὰς προλήψεις τοῦ Μανουὴλ· εἶχε μάθει τὴν σαγήνην τὴν συμβᾶσαν ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ βλέπων τὸν κίνδυνον τὸν ἀπειλοῦντα τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀναμορφώσεως, ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον ἠβλησεν, ἀναλογιζόμενος δὲ τὰ ἀποτελέσματα ὅσα ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους ἢ κατάλυσις τῆς μεταρρυθμίσεως, εἶχε περιέλθει εἰς ἀθυμίαν πολλήν, εἰ καὶ οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ἀπέβαλε τὰς ἀκραδάντους αὐτοῦ πεποιθήσεις. Ἦτο δὲ κατακεκλιμένος ἐπὶ σκίμποςος ἐντὸς μιᾶς τῶν μεγάλων τοῦ πατριαρχείου αἰθουσῶν, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ ἀξιωματικὸς Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐδήλωσεν αὐτῷ διὰ

βραχέων, κατ' ἀνωτέραν διαταγήν, ὅτι πολλοὶ πολλαχόθεν συνελθόντες μοναχοὶ καὶ εὐλαβεῖς ἄνδρες ἀπηύθυναν πρὸς τὴν βασιλείαν δέησιν ἵνα διατάξῃ τὴν τῶν πανοσπίτων εἰκότων ἀναστήλωσιν. Ἐὰν λοιπὸν συμφωνῇ εἰς τοῦτο, ἡ Ἐκκλησία θέλει ἀναλάβει τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς κόσμον. Ἐὰν δὲ διατάξῃ καὶ ἀντιλέγῃ, δέον νὰ μεταβῇ εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς πόλεως κτήματα αὐτοῦ, μέχρις οὗ συνέλθῃ σύλλογος τῶν ἁγίων πατέρων καὶ συσκεφθεῖς μετ' αὐτοῦ μεταπειθῇ αὐτὸν κακῶς λέγοντα καὶ φρονοῦντα. Ἡ παραγγελία αὕτη καὶ ὁ ἀρθάδης τρόπος καθ' ὃν ἐξετελέσθη δὲν ἐθροῦνθησαν τὸν γενναῖον ἄνδρα, διατι ἀπήντησεν ἀταράχος ὅτι θέλει σκεφθῆ περὶ τούτου· ἀλλ' ὁ Κωνσταντίνος, ἔχων διαταγὴν νὰ λάβῃ διὰ παντὸς τρόπου ἢ τὴν συναινέσιν τοῦ πατριάρχου πρὸς συγκροτήσιν συνόδου ἢ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ καὶ βλέπων αὐτὸν μὴ θέλοντα νὰ συναινέσῃ οὔτε εἰς τὸ ἓν οὔτε εἰς τὸ ἄλλο ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλλῃ χεῖρα εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις, φαίνεται, ἀντίεση καὶ ἐπιληγώθη ἐν τῇ βίαιοπραγίᾳ ταύτῃ. Ἡ περὶ τούτου ἀγγελία διαδοθεῖσα ἐν ἀκαρεῖ εἰς τὴν πόλιν, ἐτάραξε τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων οἵτινες ἤκουον θρυλοῦσθαι ὅτι ἐνεργεῖται τὴν ἀλλὰ δὲν ἤξευρον ἀκριβῶς τί τρέξει. Καθὼς δὲ συμβαίνει εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἦσαν εὐδιάθετοι νὰ πιστεύουσι τὰ χεῖριστα καὶ ἐπίστευσαν τῷ ὄντι ὅτι ἡ βασίλισσα διέταξε νὰ σφάξωσι τὸν πατριάρχον, ὥστε ἐδέησε ν' ἀποσταλῇ αὐτὸς ὁ Βάρδας, ἵνα προλάβῃ δεινότεραν τιμὰν διατάραξιν. Ὁ Βάρδας προσελθὼν εἰς τὸ πατριαρχεῖον κατέλειπε τὸ συρρεῦσαι περὶ αὐτὸ πλῆθος ὅτι ὁ Ἰωάννης ἵνα κινήσῃ τὸν ἔλεον ἐπιλήψωσεν αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅπερ μεταβαίτων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα κατήντησε νὰ μεταβληθῇ εἰς φήμην ὅτι ὁ πατριάρχης ἠθέλησε νὰ γίνῃ αὐτόχειρ. Τότε μετεκλήθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως εἰς τὸ κτήμα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἅμα συνεκλήθησαν ὅλοι οἱ φίλοι τῶν εἰκότων εἰς σύνοδον, τῆς ὁποίας δὲν περιεσόθησαν δυστυχῶς τὰ πρακτικά, ἥτις ὁμως, ἐκ τῶν ὀλίγων ὅσα περὶ αὐτῆς γνωρίζομεν καὶ εὐλόγως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, δὲν ὑπῆρξε πολὺ τακτικῆ. Ἐν πρώτοις οὐ μόνον ὑπὸ πατριάρχου δὲν προηδύετο ἀλλὰ συνήλθεν εἰς τὸ κατὰ κράτος τοῦ λογοθέτου παρὰ πάντα τὰ εἰθισμένα· διότι αἱ σύνοδοι συνήχοντο ἢ ἐν ἐκκλησίᾳ τινί, ἢ ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ ἱερῷ οἰκοδομήματι. Πλὴν τούτου, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῆς ὁμολογίας τῆς βασιλείσεως ὅτι ὁλος ὁ ἀνώτερος κλήρος ἐπέσβευε τὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὀλίγοισι πιθανῶς ἐπίσκοποι προσεκλήθησαν εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο. Δὲν λέγομεν οὐδεὶς, διότι ὑπῆρξαν βεβαίως τινὲς πρόθυμοι νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοκτίστου, ἵνα μὴ ἀπολέσωσι τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι δὲν ἦσαν πολλοί, ὡς δηλοῦται προσέτι ἐκ τῆς πληθύσεως τῶν μοναχῶν τῶν προχειρισθέντων μετ' ὀλίγων εἰς διαφόρους ἐπισκοπίας. Ἡ σύνοδος λοιπὸν αὕτη συνεκροτήθη κυρίως ἐκ τῶν πεισματωδῶν τούτων πολεμίων τῆς μεταρρυθμίσεως, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τοὺς εὐαριθμούς παλιμβουλῆσαντας ἀρχιερεῖς ἠνώρθωσαν μὲν τὸ κύρος τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου καθήρσαν δὲ καὶ ἀνεθεμάτισαν τὸν πατριάρχην Ἰωάννην καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, ἐχειροτόνησαν δ' ἀντ' αὐτοῦ τὸν Μεθόδιον καὶ παρέδωκαν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων εἰς ὑποψηφίους ἐκ τοῦ τάγματος αὐτῶν ληφθέντας. Συνέβη δὲ ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ γεγονός τι χαρακτηριστικώτατον τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τὰς ὁποίας εἶχον οἱ ἀντίπαλοι τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ βασίλισσα ἐπεθύμει οὐ μόνον νὰ ἐξαιρέσῃ τὸν Θεόφιλον τοῦ ἀναθεματισμοῦ ὃν ἐψήφισεν ἡ σύνοδος κατὰ τῶν ὁπωσδήποτε συμπαρεσάντων εἰς τὴν καθάρσιν τῶν εἰκότων, ἀλλὰ καὶ ρητὴν ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ ἐπιτύχῃ συγγνώμην τε καὶ συγχώρησιν καὶ ἀμνηστίαν παρὰ Θεοῦ τῆς τοιαύτης διαμαρτίας. Ὅθεν ἀπήντησε τοῦτο παρὰ τῆς συνόδου ὡς προσωπικὴν χάριν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν ὅσα αὕτη ἐπραξεν, ἀπελήσασα, ὥς εἰ μὴ τοῦτο γένηται, οὐτ' ἐμὲ σοίητε ἐπακολουθῶσαν ὑμῖν,

οὔτε τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν καὶ ἀνάρρησιν ἀλλ' οὐδὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀνάληψιν». Ἡ πρότασις αὕτη ἦτο καθ' ἑαυτὴν ἀρκετὰ παράδοξος ἰδίως διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπειλήν· ἀλλὰ τὰ ἐπακολούθησαν ὑπῆρξαν, εἰ δυνατόν, ἔτι παραδοξότερα. Οἱ περὶ τὸν Μεθόδιον ἀπήντησαν ἐπὶ ἐπεθύμουν πολὺ ν' ἀποδείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν πρὸς τὴν βασιλίσαν, ἀλλ' οἱ ἔχουσι μὲν τὸ δικαίωμα νὰ συγχωρῶσι ἴωντας καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀποθανόντας ὅταν τὰ σφάλματα αὐτῶν εἶναι μικρὰ καὶ ἐπῆλθε μετάνοια ἔνεκεν αὐτῶν, ἡ ἐξουσία τῶν ὄμων δὲν προβαίνει μέχρι τοῦ νὰ διαλύσῃσι τὰς εὐθύνας τῶν ἀνθρώπων ὅσοι μετέστησαν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετὰ τῶν πονηρῶν ἐλπίδων καὶ φέροντες πρόδηλον τὴν κατάγνωσιν. Τότε ἡ δέσποινα δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ διαβεβαίωσῃ ἐνόρκως τὸν ἱερὸν ἐκείνον θῆσασιν ὅτι ὁ Θεόφιλος ἀκούων αὐτὴν κατολοφυρομένην διὰ τὰς συμφορὰς ὅσας ἐπῆγαγε καὶ ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ ἡ αἰρεσις μετεμελήθη μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου καὶ ζήτησας τὰς εἰκόνας καθιστάσασα αὐτὰς ζεοῦση ψυχή. «Ὅτι τοῦτο ποτὲ δὲν ἐγένετο, εἶναι ἀναμφισβήτητον διότι ἀπ' ἐναντίας εἶδομεν τὸν Θεόφιλον ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ θανάτου συνιστῶντα εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὴν διατήρησιν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ Θεοδώρα ὡς παρούσα ἤξευρε τοῦτο κάλλιστα, οὐδὲν ἦτον δ' ἐγνώριζον τοῦτο καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῇ συνόδῳ παρευρεθέντων, ἔξαιρέτως δὲ ὁ λογοθέτης Θεοκτίστος, παρὰ τῷ ὁποίῳ συνεδρίαζεν ἡ σύνοδος καὶ εἰς τὸν ὅποιον ὁ Θεόφιλος εἶχεν ἀπευθίνειν τοὺς τελευταίους ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως λόγους. Καὶ ὄμως τοσοῦτο παραδόξοι ἦσαν αἱ θρησκευτικαὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἰδέαι ὥστε ἡ μὲν Θεοδώρα δὲν ἐδίστασε νὰ ψευσθῇ ἐν γνώσει, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν συγγνώμην τοῦ συζύγου, ἡ δὲ σύνοδος δὲν ἐδίστασεν ὡσαύτως, ἐν γνώσει τοῦ ψεύδους, νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν αἰτουμένην συγγνώμην καὶ νὰ δώσῃ μάλιστα εἰς τὴν δέσποιναν ἐγγράφως τὴν περὶ τούτου διαβεβαίωσιν.

Τούτων γενομένων, ἐπεκύρωσεν ἡ βασίλισσα πάντα τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποφασισθέντα, ἐχειροτονήθη ὁ Μεθόδιος οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἀπεφασίσθη νὰ τελεσθῇ κατὰ τὴν προεγγέζουσαν πρῶτην Κυριακὴν τῶν νηστείων, ἧτις συνέτελεσε κατὰ τὸ ἔτος 842 τῇ 19 Φεβρουαρίου, πανήγυρις εἰς τιμὴν τῆς ψηφισθείσης ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων. Ἡ περιγραφή τῆς τότε κατὰ πρῶτον τελεσθείσης ταύτης πανηγύρεως σφίζεται παρ' ἀνωνόμῳ τινὶ χρονογράφῳ, ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «Ἐμῆνυσε (Θεοδώρα) τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχει Μεθοδίῳ τοῦ δηλοποιήσαι καὶ ἐπισυνάξει πάντα ἀνθρώπων ὀρθόδοξον ἀπὸ τε μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἡγουμένων, κληρικῶν καὶ κοσμικῶν, ὡς ἂν παραγέωνται ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ μετὰ τιμῶν σταυρῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστείων. Καὶ τούτων πάντων γενομένων καὶ ἀναριθμήτου πλήθους συναχθέντος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, παραγίνεται καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετὰ τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου αὐτοῦ μητρὸς καὶ πάσης τῆς συγκλήτου, ἀνὰ κηρὸν βασιλικὸν εἰς ἕκαστος αὐτῶν βαστάζων. Καὶ ἐνωθέντες τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχει καὶ ὁμοῦ μετὰ λιτῆς ἀπάραντες ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου μετὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου κατήλθον λιτανεύοντες μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν τῶν λεγομένων Κτεναρίων. Καὶ δὴ καὶ ἐκτενοῦς εὐχῆς γενομένης καὶ μετὰ κατανύξεως καὶ δακρύων πολλῶν καὶ στεναγμῶν τὸ «Κύριε ἐλέησον» εἰπόντων, ὑπέστρεψαν ἐν τῷ ἁγίῳ ναῷ μετὰ χαρᾶς πολλῆς καὶ λαμπρότητος τὴν θείαν μυστικὴν λειτουργίαν ἐκτελέσοντες. Καὶ οὕτως ἀνεστηλώθησαν αἱ ἅγια καὶ σεπτὰ εἰκόνες ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ τοῦ τιμᾶσθαι καὶ σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν. Οἱ οὖν εἰσεβδὸς κρατοῦντες μετὰ τοῦ σεβασμίου καὶ ἀγιωτάτου πατριάρχου Μεθοδίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μητροπολιτῶν καὶ ὁσίων ἀσεπτῶν τὸ τηλικαῦτα ἐθέσει-

σαν τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἁγίαν καὶ σεβασμίαν ἑορτὴν ταύτην ἐτησίως λαμπρῶς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν, ἧτις καὶ μέχρι τῆς δευρῆ ἑορτάζεται». Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἑορτάζεται τῷ ὄντι μέχρι τῆς σήμερον παρ' ὅλοις τοῖς χριστιανοῖς τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὴν πρώτῃν Κυριακὴν τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς (1). Σημειωτέον ὅμως ὅτι μικρὸν ἀπὸ τῆς πρώτης ιδρύσεως αὐτῆς προσέλαβε χαρακτηριστὰ πολὺ γενικώτερον καὶ σπουδαιότερον, τὸν χαρακτηριστὸν πανηγύρεως τελομένης ἕνεκα τοῦ θριάμβου τῆς ὁρθῆς πίστεως κατὰ πάσης ἐν γένει αἰρέσεως. Τούτου δ' ἕνεκα ἐκλήθη πανήγυρις τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτάτων ἑορτῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Τουτοτρόπως κατελύθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρυθμίσις, διότι οὐ μόνον ἀνεστηλώθησαν αἱ εἰκόνες εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς πάντα τὰ δημόσια μέρη ἀλλ' ἀποκατεστάθησαν καὶ τὰ καταργηθέντα μοναστήρια, τὸ δὲ μοναχικὸν γέγμα ἴσχυος πάλιν, κατ' ἀρχὰς μάλιστα, ἐν τῇ κοινωγίᾳ καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει. Ἡ θρασυτεία αὐτοῦ δὲν ἐσέβητο οὐδ' αὐτὴν τὴν βασιλείαν. Τῇ 19 Φεβρουαρίου 842 μετὰ τὴν τέλειον τῆς πρώτης ἑορτῆς τῆς Ὁρθοδοξίας ἡ Θεοδώρα εἶχε καλέσει εἰς μέγα γεῦμα τὸν Μεθόδιον καὶ ἄλλα τὰ ἀνώτατον τῆς πρωτευούσης κληρον, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας Θεοφάνης, εἰς τῶν δύο ἐκείνων ἀδελφῶν μοναχῶν ὧν τὸ μέτωπον εἶχε σιχθῆ, ὡς προεῖπομεν, ἐπὶ Θεοφίλου. Ὁ διορισμὸς τοῦ Θεοφάνους εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Νικαίας εἶχε συναντήσῃ δυσκολίας τινὰς διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐνομισθῆ ἄπειρον ἢ ἀποδοθῆ τιμολοῦτον ἀξίωμα εἰς μοναχὸν ἀμαθῆ καὶ μέχρι χθὲς πλάνητα διατελέσαντα. Ἀλλ' ἡ βασίλισσα ἐπέμεινε κυρίας ἕνεκα τοῦ τεκμηρίου ὅπερ ἔφερον ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ καὶ ὁ Θεοφάνης ἀνεδείχθη οὕτως εἰς τῶν ὑπάτων τῆς Ἐκκλησίας λειτουργῶν. Οὐδ' ἠρκέσθη ἡ Θεοδώρα εἰς τὸ ἐξαιρετον ἐκεῖνον δεῖγμα τῆς εὐνοίας ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μεγάλου περι οὐ ὁ λόγος συμποσίον ἀτενίσασα τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοφάνους καὶ θέλουσα νὰ περιποιηθῆ αὐτὸν εἶπεν ὅτι θαυμάζει τὴν καρτερίαν μεθ' ἧς ὑπέστη τὸ πάθημα καὶ οἰκτίρει τὴν πρὸς αὐτὸν σκληρότητα τοῦ δρασάντος. Ὁ δ' ἀνακτῆς μοναχός, λησμονῶν τὴν εὐγνωμοσύνην ἣν ὤφειλε πρὸς τὴν βασίλισσαν διὰ τε τὴν προστασίαν ἧς ἤξιώθη παρ' αὐτῆς ἀνέκαθεν καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς λόγους οὓς αὐτὴ ἐξήνεγκεν, ἐτόλμησε ἢ ἀποκριθῆ ὅτι «ὑπὲρ ταύτης τῆς γραφῆς μάλα τρανῶς ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀδελκώτῳ δικαστηρίῳ διαδικασομαι σὺν τῷ ἀνδρὶ σου καὶ βασιλεῖ». Ἡ δυναστεὶς βασίλισσα, ἧτις πρὸ ἐνὸς μῆκος μηνὸς εἶχε στερηθῆ τὸν σύζυγόν της, ἧτις ἠγάπα αὐτὸν περιπαθῶς, ἧτις ἔπραξεν ὅ, τι ἠδύνατο ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ, καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἀπήλαξε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ποντὸς κινδύνου διὰ τῆς ἀπονεμηθείσης ὑπὸ τῆς συνόδου ἀμνηστίας, ἀκούσασα αἰφνης τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀγρίου ἐκείνου μοναχοῦ, ἐταράχθη, ἐδάκρυσε καὶ ἐγερεθεῖσα ἐκ τῆς τραπέζης, τί σημαίνουσι λοιπόν, ἠρώτησεν, αἱ δοθεῖσαι εἰς αὐτὴν ἔγγραφοι ὁμολογίαι, ὅτε οὐ μόνον δι' αὐτῶν δὲν λογίζεται συγχωρηθεῖς ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀγῶνας ἐνώπιον τῆς

(1) Ἐν τῇ Κυριακῇ ταύτῃ τῆς Ὁρθοδοξίας ἑορτάζεται πρὸ πάντων ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων καὶ ὡς σύμβολον ἱερῶν τῆς τῶν εἰκόνων τιμῆς ἐν πολλαῖς χώραις τῆς μικρᾶς Ἀσίας φέρεται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡ εἰκὼν τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ὡς αὕτη ἐπὶ αἰῶνας διατηρηθεῖσα ἐν τῇ Ἐδέσῳ τῆς Μεσοποταμίας (ὅπου εἶχε δοθῆ εἰς τὸν Αἰγύθον τὸν βασιλεῖα τῆς χώρας) ἐκομισθῆ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Ρωμανοῦ Α'. Τοιαύτη εἰκὼν ἐν ταῖς Ἑλλαδικαῖς χώραις εἶναι ἀγνωστος, ἐκτὸς τῶν μοναστηρίων ἴσως (ἰδ. περαιτέρω ἐν τῷ Δ' τόμῳ ἐκτενέστερον περὶ τῆς εἰκῆς ταύτης).

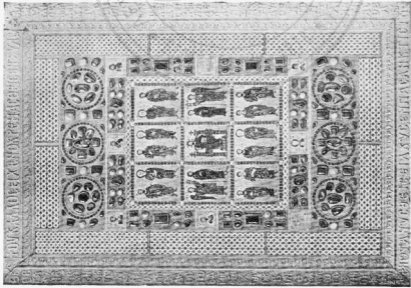
θείας δίκης ἐγκαλεῖται καὶ ἐνάγεται; Ἐννοεῖται ὅτι συγχρόνως ἠγέρθησαν καὶ πάντες οἱ παρακαθήμενοι, ὁ δὲ πατριάρχης Μεθόδιος, ὅστις ὡς ἄνθρωπος λαβὼν ἀνωτέρην ἀνατροφήν ἠθώσθη τὸ ἄτοπον τοῦ πράγματος καὶ ἤξευρε προσεῖν ὅτι διὰ μόνης τῆς ἰσχυρῆς προστασίας τῆς βασιλείσεως ἠδύνατο νὰ ἐλίσιθ νίκην ὀριστικὴν κατὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἔσπευσε ν' ἀνακράξῃ· «οὐ, βασιλεία, οὐ, ἀλλ' ἔξει βεβαίως τὰ ἡμέτερα, τῆς ὀλιγοψυχίας τούτων λογιζομένης οὐδέν». Καὶ κατηνάσθη οὕτως ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἀλλὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας δὲν παρέμειναν ἀκίματα, ὡς ἀξιοὶ ἢ ἐκ προσταγμάτων τοῦ Πορφυρογεννίτου χρονογραφία, πολλοῦ γε δεῖ.

Τὰ ἀγρια τῶν μοναχῶν πάθη, τὰ ὅποια δὲν ἠδύλαθοντο οὐδ' αὐτὴν τὴν τοσοῦτον εὐεργετήσαναν αὐτοὺς βασιλίσαν, ἐπεχείρησαν διωγμὸν δεινότερον κατὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Πρῶτον αὐτῶν θῆμα ἐγένετο ὁ περιφανὴς ἀνὴρ ὅστις μέχρι πρὸ ὀλίγου ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Ὁ Ἰωάννης ἀπαχθεὶς ἀπὸ τῶν κτημάτων αὐτοῦ εἰς μονὴν τινα, κειμένην πλησίον τοῦ λιμένος τῆς πόλεως, ἐξωρίσθη ἔπειτα εἰς χώρας ἀπωτέρας· ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ παρέμεινε ἀνεόγητος. Οἱ ἀμειλίχοι αὐτοῦ ἀντίπαλοι συκοφαντήσαντες τὸν ἄνδρα ὅτι δῆθεν ἐξώρυσε τοὺς ὀφθαλμοὺς μιᾶς εἰκόνης καὶ ἐπιλαβόμενοι τῆς γελοίας ταύτης προσφάσεως, κατ' ἄλλους μὲν ἀνταπέδωκαν αὐτῷ τὰ ἴσα, τυφλώσαντες τὸν ἄνθρωπον, κατ' ἄλλους δὲ περιωρίσθησαν νὰ μαστιγώσωσιν αὐτὸν διὰ διακοσιῶν πληγῶν, ὅσαι οὐδέποτε εἰς τοὺς χειρίστους τῶν κακούργων ἐπεβλήθησαν. Διακόσια πληγαὶ κατενεχθεῖσαι εἰς τὸν σφοδρῆτον καὶ χριστότερον τῶν ἀνθρώπων τῶν χρόνων τούτων, τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καρπὸς τῆς εἰς τὰ πράγματα ἐπανόδου τοῦ μοναχικοῦ τάγματος· καὶ τοῦτον παρηκολούθησαν ἀνάλογοι ἄλλοι. Ὁ πολυμαθὴς ἱεράρχης Θεσσαλονίκης, Λέων ὁ μαθηματικὸς, ὅστις ἦτο ἓν τῶν ἀγλαϊσμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, καθρέθη, διορισθέντος αὐτ' αὐτοῦ ἀθηναίου τινὸς Βασιλείου, ἐπισκόπου Κρήτης ἐπὶ ψιφῷ ὀνόματι διατελέσαντος. Εἰδομεν δὲ ὅποιοι φουράματος ἄνθρωπος ἦτο ὁ προχειρισθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας Θεοφάνης. Ὁ Μεθόδιος ἦτο ἄνθρωπος ὅπουσόν μετροπαθὴς, καὶ καθήρει μὲν τοὺς ἐπιμένοντας εἰς τὸ δόγμα αὐτῶν ὁπαδοῦς τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπεδέχτο ὅμως μέχρι τινὸς τοὺς μετανοοῦντας. Ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου περιήλθεν, ὅπως πρῶτερον ὁ Ταράσιος καὶ ὁ Νικηφόρος, εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς μᾶλλον ἀδυσωπήτους τῶν μοναχῶν. Ἐντεῦθεν αἱ ἀντιφατικαὶ περὶ τούτου εἰδήσεις. Τὴν μετροπαθειαν τοῦ πατριαρχοῦ βελοδεικνύει ὁ βιογράφος τοῦ ἀναχωρητοῦ Ἰωαννικίου. Ὁ δὲ Νικήτας Λαυιδ, ὁ βιογραφησῆς τὸν μετ' οὐ πολλὰ πατριαρχήσαντα καὶ πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἐνδοτικώτερον ἀναδειχθέντα Ἰγνατίου, παρίστησι δεινὴν τὴν ἐκ τῶν ποικίλων ἐκείνων δοξασιῶν καὶ συμφερόντων ἐπελθοῦσαν ἀναστάτωσιν. «Καθαίρει δὲ πάντας καὶ κατασπᾶ τῶν ἐκκλησιῶν, λέγει περὶ Μεθοδίου ὁ Νικήτας, ὅσοι τῷ μύσει τῆς αἰρέσεως ὑπήχθησαν, ἀνίστησι δὲ ἐκκλησίαν καινὴν, ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς κατ' αὐτὸν ὀρθοδόξου πίστεως προσχειρίσατο». Αὐτὸς τοῦ Μεθοδίου ὁ βιογράφος ὁμολογεῖ τὸν οὐ καθήκοντα ζῆλον τοῦ πατριαρχοῦ καὶ βεβαίω προσεῖν ὅτι πολλοὶ τῶν παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων ἀνεδείχθησαν ἀνάξιοι τοῦ βαθμοῦ εἰς ὃν προήχθησαν, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ πολλοὶ ὀρθοδόξοι ὑπέβαλον περὶ τούτου παραστάσεις, οἱ τοσοῦτοι ἐτιμωρήθησαν ὅπως εἶχον τιμωρηθῆ οἱ τῆς μεταρρυθμίσεως ὁπαδοί. «Καὶ καθαιροῦνται καὶ ἀφανίζονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι καὶ τὸ σχίσμα μεῖζον». Τὸ δὲ πάντων περιεργότερον εἶναι ὅτι οἱ λοιποὶ χρονογράφοι ἐν τῇ εἰλικρινείᾳ αὐτῶν οὐδεμίαν λέξιν ἀναφέρουσι περὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀναρχίας ἣν εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ θρίαμβος τῶν μοναχῶν.

Ἄρα γε τούτων τέχνασμα ἦτο καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ τοῦ Μεθοδίου σκευωρηθεῖσα σκω

φαντία· Τῷ ὄντι μικρὸν μετὰ τὴν ἀνδρουσίαν του εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Μεθόδιος κατηγορήθη ὑπὸ γυναικίως τινος ὅτι ἐζήτησε νὰ ἐπιβουλευθῇ τὴν τιμὴν αὐτῆς· ἢ το δ' ἢ γυνὴ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γνωστὴ ὀμολογουμένως τῷ πατριάρχῳ καὶ ἔχουσα φιλικὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτῆς Μητροφάνης ἀνεδείχθη βραδύτερον ἀρχιερεὶς Σμύρνης. Ἡ κατηγορία αὕτη ἐτάραξε φυσικῶ τῷ λόγῳ τὰ πνεύματα. Ὅθεν οἱ ἐπίτροποι τῆς ἀρχῆς ἀπελθόντες μετὰ τῶν συγκαληκίων εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνεκοίνωσαν τῷ ἱεράρχῳ τὴν ὑπόθεσιν, κατηγοφώντας καὶ ζητοῦντες ἐξηγήσεις. Ἄλλ' ὁ Μεθόδιος δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ καταστήσῃ πρόδηλον τὸ ἀνυπόστατον τῆς κατηγορίας δι' ἀποδείξεώς τινος, ἦν οἱ χρονογράφοι ἱστοροῦσιν ἐν ἐκτάσει, ἢ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων αἰδημονεστέρᾳ ἱστορίᾳ δὲν τολμᾷ ν' ἀναφέρῃ. Οὕτως ὁμοῦ ἀποτυχοῦσης τῆς κατὰ τοῦ πατριάρχου σκευωρίας, ἐνομήσθη πρόσφορος ἢ περιστασις νὰ ἐνοχοποιηθῶσι τοὺς ἀλλότριον οἱ ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως· ὅθεν ἡ γυνὴ ἠπειλήθη ὅτι θέλει καθυβληθῆ εἰς βρασιονεστῆρα, ἐὰν δὲν ὀμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ αὕτη, ὑπέκρινουσα εἰς τὸ ἀκαταμάχητον τοῦτο ἐπιγεῖρημα, ἐβεβαίωσεν ὅτι παρεκινήθη νὰ συκοφαντήσῃ τὸν ἱερὸν ἄνδρα ὑπὸ τῶν πολεμίων τοῦ καθεστῶτος δόγματος. Τότε συνελήφθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν καὶ κατεδικάσθησαν ἐφ' ὄρου ζωῆς εἰς τὴν παράδοξον ποινήν, νὰ προπορεύωνται τῆς κατ' ἔτος τελομένης εἰς μνήμην τῆς τῶν εἰκότων ἀναστηλώσεως λιτανείας κρατοῦντες λαμπάδας εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἀκούοντες ἀντήχου τὸ ἀνάθεμα κατὰ τῶν φρονούντων ὅσα αὐτοὶ ἐφρόνουν περὶ τοῦ προσκεκμένου ζητήματος.

Ἄλλοι δὲ ἐτεροδοξοῦντες ἔπαθον πολὺ χεῖρονα. Οἱ περὶ τὴν Θεοδώραν δὲν ἐνόμισαν, φαίνεται, συνετὸν νὰ ἐπιχειρήσῃσι διωγμὸν τινα κατὰ τῶν Παυλιανιτῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντίνος Ε' μετόπισεν ἐκ Συρίας καὶ Ἀρμενίας εἰς Θράκην, ὡς προμάχους τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους κατὰ τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν πάντοτε ἐπικίνδυνοι, ὁ δὲ ἡγεμὼν αὐτῶν Βόγορις εἶχεν ἐσχάτως ἀπαιτήσει τὴν ἐπανάληψιν τῆς πληρωμῆς τοῦ ἀρχαίου φόρου. Καὶ ἡναγίσθη μὲν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀξιώσεως ταύτης διὰ τὴν σταθερότητα ἣν ἔδειξεν ὁ Μανουὴλ καὶ διότι δὲν εἶχεν ἐκλείψει ἡ ἀνάμνησις τῆς συμφωρίας ἣν ἔπαθον οἱ Βούλγαροι ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ε'. Ὅθεν ἀνεεὐθῆ ἡ ἐκχειρία καὶ συνφωνήθη ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἑκαταμῶν ἑκατέρῃ τῷ μέρει ὑπαρχόντων αἰχμαλώτων. Ἀγριλλάγησαν δὲ τότε πρὸς τοὺς ἄλλοις μία ἀδελφὴ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων πρὸ καιροῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς χριστιανὴ ἀνατραφεῖσα καὶ ὁ μοναχὸς Θεόδωρος ὁ Κουφραῖς, ὅστις ὡσαύτως πρὸ καιροῦ αἰχμάλωτος ἐν Βουλγαρίᾳ διατελὼν εἶχεν ἰσχύσει πολὺν παρὰ τὸ ἡγεμόνι τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἐκμάθει ἐντελῶς τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν· ἅτινα συντέλεσαν εἰς τὴν μετ' οὗ πολὺν παρὰ τούτων παραδοχὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἴσχυον ν' ἀσφαλίσωσι τὸ κράτος ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους, ἐὰν οἱ Παυλιανίται κατατρεχόμενοι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἤθελον ἀναγκασθῆ νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν Βουλγάρων. Τούτου ἕνεκα ἡ κυβερνήσις τῆς Θεοδώρας ἀπέσπεν ἀπὸ πάσης βίας κατὰ τῶν ἄκρων τούτων τῆς μεταρρυθμίσεως ὀπαδῶν, ἐλπίζουσα ἴσως προσέτι ὅτι, καθὸ περιετοιχισμένοι ὑπὸ πολυαριθμῶν κατοίκων, πρεσβευόντων ἕτερα δόγματα, καὶ διατελοῦντες ἐξ ἀνάγκης εἰς ἀδιαλείπτους πρὸς αὐτοὺς σχέσεις καὶ ὑπεικόντες εἰς τὴν ποικίλην ἐπίδρασιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, θέλουσιν οἰκοθεν κατὰ μικρὸν προσέλθει εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας. Δυστυχῶς ἡ κυβερνήσις τῆς Θεοδώρας δὲν προσηνήχθη μετὰ τῆς αὐτῆς συνέσεως πρὸς τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ πολυαριθμοὺς τῆς αὐτῆς ἀφέσεως ὀπαδοῦς. Ἴνα δώσωμεν ἔνοιαν τινα τῆς φοβε-

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΣΜΑΛΤΩΜΕΝΗ ΛΕΙΨΑΝΘΗΚΗ
(Μουσείον Λιμανόφυου)

ΕΠΙΤΙΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ 'Ζ' ΑΙΩΝΟΣ

ως καταδρομής ἦν κατὰ τούτων ἐπεχείρησεν, ἀρκεῖ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς ὀλίγας λέξεις ὅσας ἀναφέρει περὶ τούτου ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου συνταχθεῖσα χρονογραφία. Κατ' αὐτὴν ἡ βασίλισσα ἀγαλλομένη δι' ὅσα ἐπραξεν ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξιας «καὶ οἷον τροπαια ἐπιθεῖναι μείζω δι' ἐφέσεως ἔχουσα καὶ τοὺς κατὰ τὴν ἀνατολὴν παυλιανούς ἐπιρᾶτο μεταίειν ὡς βούλοιο πρὸς εὐσέβειαν, ἢ ἔξαιρειν καὶ ἀπ' ἀνθρώπων ποιεῖν, ὃ καὶ πολλῶν κακῶν τὴν ἡμετέραν ἐνέπλησεν. Ἡ μὲν γὰρ πέμψασά τινας τῶν ἐπ' ἐξουσίας (ὁ τοῦ Ἀργυροῦ καὶ ὁ τοῦ Λουκῆ καὶ ὁ Σουδάλης οἱ ἀποσταλλέντες ἐλέγοντο), τοὺς μὲν ξυλφ ἀνήρτων, τοὺς δὲ ἔϊφει παρεδίδου, τοὺς δὲ τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ.

Ἔπει δέκα μυριάδες ὁ οὕτως ἀπολλύμενος ἠριθμεῖτο λαὸς καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν τῷ βασιλικῷ ταμίῳ ἤγετο καὶ εἰσχομίζετο». Ἐκατὸν λοιπὸν χιλιάδες ψυχὰι ἐγένοντο ἐν μόνῃ τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ θύματα τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀκρας μεταρρυθμίσεως. Καὶ οἱ χρονογράφοι, οἵτινες ἐμαίνοντο διὰ τὴν τιμωρίαν ἦν ὑπέσθησαν ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' καὶ ἐπὶ Θεοφίλου ὄλλοι τινὲς μοναχοὶ καὶ αὐτοὶ ὡς ὕβρισται

μᾶλλον τῆς βασιλείας καὶ συνωμοταὶ κατὰ τῶν καθεστῶτων ἢ ἐνεκα τοῦ δόγματος αὐτῶν ὁι χρονογράφοι, οἵτινες ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτῶν διὰ τὰς εἰσαριθμούς ταύτας πράξεις ἀνέπλαττον τότε καὶ ἄλλας ἀνεκάρκτους κατηγορίας κατὰ τῶν δύο εἰρημένων βασιλέων καὶ κατ' αὐτῶν ἐκείνων ὅσοι ὁμολογημένως σπδδὲνα διέπραξαν θάνατον, οἱ αὐτοὶ χρονογράφοι μετὰ πολλῆς ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας ἀναφέρουσι τὴν ἀνασκολόπισιν, τὴν καρατομίαν, τὸν καταπονετισμὸν δέκα μυριάδων ἀνθρώπων καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ κακοεργία αὕτη δὲν ἐμελε νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος. Οἱ Παυλιανταὶ ἦσαν ἄνδρες γενναῖοι καὶ μάχιμοι. Ἀπελιπσθέντες ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ Καρβέα, ἀξιοματικῶ ἐγκραῖτου παρὰ τῷ ἀνατολικῷ στρατῷ, καὶ τάχιστα συμποσοθέντες εἰς πεντακισχιλίους ἄνδρας κατέφυγον πρὸς τοὺς Ἀραβας τῆς Μελιτηνῆς. Ἐκεῖ εὗρον πολλὴν δεξίωσιν ἔκτισαν κατ' ἀρχὰς κώμας καὶ μετ' ὀλίγον πολλαπλασιασθέντες δι' ἀδιαλείπτου προσφύγων ἠχοδόμησαν μεταξὺ Σεβαστῆς (1) καὶ Τραπεζούντος πόλιν μεγάλην, τὴν Τεφρικὴν, καὶ ἐπεχείρησαν κατὰ τοῦ ἀνατολικῆς κράτους πόλεμον μακρὸν καὶ ἐναγώνιον, διαρκέσαντα περὶ τὰ ἑκατὸν καὶ πενήκοντα ἔτη καὶ τοῦ ὁποῦ τοὺς πρώτας περιπετείας θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ. Ὅστε δίκαιον εἶχεν ἡ πρὸ μικροῦ παρατεθεῖσα χρονογραφία, λέγουσα ὅτι τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο τῆς Θεοδώρας «πολλῶν κακῶν τὴν ἡμετέραν ἐνέπλησεν». Ἡ ἀφροσύνη τῶν κυβερνήσεων τιμωρεῖται πάντοτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἡ σύνεσις πάντοτε ἀνταμείβεται. Ὅ,τι ἀπέφυγεν ἡ Θεοδώρα ἐν τῇ Θράκῃ ἠδύνατο νὰ το ἀποφύγῃ καὶ ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ. Παρασυρθεῖσα δὲ ὑπὸ κακῶς νενοημένου θρησκευτικοῦ ζήλου ἐξέθηκε ἐαυτὴν, ἢ μᾶλλον ἐξέθηκε τὸν Χριστιανισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς δεινοτάτας συμφοράς.

Νόμισμα Μιχαὴλ Γ' (Μιχαὴλ καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Θεοδώρα)

Καὶ τοιαῦτα μὲν ὑπῆρξαν τὰ πρώτα ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπῆγαγεν ἡ κατάλυ-

(1) Γράφει, ἀντὶ Σεβαστῆς, Σεβαστείαις· καὶ ὄπηχε μὲν πόλις Σεβαστή ἐν Πόντῳ ἐν τῇ θέσει τῶν ἀρχαίων Καρβείων, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀδούστου (Σεβαστοῦ), οὕτω κληθεῖσα ὑπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Πόντου Πυθοδορίδος, ἀλλ' αὕτη δὲν ἀναφέρεται πλέον ἐν τοῖς βυζαντινοῖς χρόνοις.

σις τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δὲν γνωρίζομεν τί ἀπερασίωθη ἀμέσως τότε περὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς θεσμῶν, τῶν γεωργικῶν, τῶν ἀστικῶν, τῶν οἰκονομικῶν. Ρητὴ καὶ ἐπίσημος αὐτῶν καταργήσις δὲν φαίνεται γενομένη εἰμὴ μετὰ τινὰς ἔνιαυτούς, ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ μακεδόνοιο. Ἐν τῷ προομίῳ τῆς Ἐπαναγωγῆς (σελ. 599) τῆς ἐκδοθείσης ὑπὸ Βασιλείου, Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου, ἡ δυναστεία αὐτῆ λέγει ὅτι «τὰς ἐπὶ ἐναντιώσει τοῦ θεοῦ δόγματος καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν σαστικῶν νόμων παρὰ τῶν Ἰσαύρων φληναφίας ἐκτεθείσας πάντῃ ἀποβαλομένη καὶ ἀπορρίψασα» συνένταξε τοὺς νέους αὐτῆς νόμους. Τῷ ὄντι ὁ Γεωργικὸς νόμος τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν περιελήφθη παντάπασιν ἐντὸς τῶν Βασιλικῶν (ἦτοι τοῦ μεγάλου κώδικος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας), τὰ ὅποια τάνάπαυιν ἐδημοσίευσαν αὐθις τὰς περὶ ἐναπογραφῶν διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου, ὃ ἐστὶν ἔθεσαν πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὸ ὑπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως καταργηθέντα θεσμὸν τῆς δουλοπαροικίας. Πρὸς τοῦτοις τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ τὰ μοναστηριακά κτήματα, τὰ ὅποια εἶχον καθυποβληθῆ ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ ἀπο γενικῶν εἰς τὰς κοινὰς τῶν φόρων ὑποχρώσεις καὶ τῶν ὁποίων οὐκ ὀλίγα ἀφαιρεθέντα τότε ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων κατελέχθησαν μεταξὺ τῶν δημοσίων, νῦν ἀνέκτησαν τὸ ἀρχαῖον προνόμιον, μὴ ὑποβαλλόμενα εἰμὴ εἰς μόνον τὸν ἑγγειῶν φόρον» διὰ ποικίλων δὲ διατάξεων ἀπηγορεύθη ἡ ἐκλαίκευσις αὐτῶν. Ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἀναφέρομεν τὸ ἄρθρον ια' τοῦ τίτλου δεκάτου τῆς Ἐπαναγωγῆς, τὸ ὅποῖον ρητῶς ἔλεγεν· «ἐπειδὴ ἔγνωμεν παρὰ τινῶν γίνεσθαι ἐκποιήσεις μοναστηρίων ἐπὶ τὰ ταῦτα ἀπὸ ἱερατικοῦ σχήματος εἰς ἰδιωτικὴν διαγωγὴν μετασχηματίζεσθαι καὶ τοῦτο πάσι τρόποις κολύμεν· εἰ δὲ τι τοιοῦτό γεγόμενον εὐρεθῆι, ὁ κατὰ τόπον ἐπίσκοπος τὸ μοναστηρίον εἰς τὸ ἀρχαῖον σχῆμα ἐπαναγέτω». Ὡσαύτως ὅλαι αἱ ἀγαθαὶ περὶ τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων διατάξεις τῆς Ἐκλογῆς καθηργήθησαν ὑπὸ τῶν νόμων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Οὕτως ἐν τῷ Προομίῳ, ἐν τοῖς Βασιλικοῖς καὶ ἐν τῇ Ἐπαναγωγῇ περιελήφθησαν αὐθις αἱ σκανδαλωδῶς εὐκολύνουσαι τὰ διαζύγια διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου. Οὕτω παρομοίως ἐπὶ τῆς γαμικῆς περιουσίας ὁ Βασιλεὺς ὁ μακεδὼν ἀντὶ τοῦ συστήματος τῆς Ἐκλογῆς ἀντείσταγε τὸ Ἰουστινιανεῖον δίκαιον εἴτε διὰ τῆς ἀναδημοσίευσέως αὐτοῦ ἐν τῷ Προομίῳ καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς εἴτε δι' ἰδίας τινὸς διατάξεως. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὰς καινοτομίας τὰς εἰσαχθείσας ὑπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως περὶ τὰς μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων σχέσεις, καινοτομίας ἀντὶ τῶν ὁποίων ἴσχυεν ἐκ νέου τὸ Ἰουστινιανεῖον δίκαιον μετὰ τινῶν τροπολογιῶν. Τὰ Βασιλικά δὲν ἀπεδέχθησαν εἰμὴ τὸ ποινικὸν τῆς Ἐκλογῆς δίκαιον καὶ τὸν ναυτικὸν νόμον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς γνωστῆς μεταγενεστέρως ἐπίσημου καταργήσεως τῶν τῆς μεταρρυθμίσεως νόμων. Ἄλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἔπαυσαν ἰσχύοντες ἅμα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταβολῆς. Καὶ τὸ δεινότατον πάντων ἦτο ἡ ἀνατροφὴ ἢ δοθείσα εἰς τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς μεταρρυθμίσεως βασιλεῦ, τὸν Μιχαῖλ.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 842, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ του, ὁ Μιχαῖλ διέτρεχε τὸ τρίτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος. Τὸ νῆπιον ἐκληρονόμησεν, ὡς φαίνεται, τὰ βίαια τοῦ πατρὸς πάθη· ἀλλ' οἰαιδῆσθε καὶ ἂν ἦσαν αἱ ἀφορμαὶ τῶν παθῶν τούτων, ἀνατροφὴ ἐπιτηδεῖα ἠδύνατο νὰ ρυθμίσῃ καὶ ἐξευγενίσῃ, ἠδύνατο, ἂν ὄχι ἄλλο, νὰ μετριάζῃ αὐτά. Τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτιστον καὶ ἱερώτατον καθῆκον τῆς Θεοδώρας, τοῦ Θεοκτίστου, τοῦ Μανουὴλ καὶ τοῦ Βάρδα. Δυστυχῶς οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐνόησε τὸ καθῆκον τοῦτο. Ἡ μὲν Θεοδώρα, ὁ Θεοκτίστος καὶ ὁ Μανουὴλ οὐδεμίαν ἔλαβον ἐγκαίρως περὶ τούτου πρόνοιαν, ἡ δὲ ἐπιμέλεια τοῦ

πράγματος εγκατελείφθη εἰς τὴν διαίκρισιν τοῦ Βάρδα, ὅστις ἐπολιτεύθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπὶ τῇ βάσει δύο ἀρχῶν· πῶς ν' ἀπαλλοτριώσῃ τὸν παῖδα πρὸς τὴν μητέρα καὶ τοὺς δύο συνεπιτρόπους, ἵνα δι' αὐτοῦ ὑποσκελίσῃ ἀλλοθροδιαδόχως ἅπαντας ἐκείνους τοὺς συμμετόχους τῆς ἀρχῆς καὶ πῶς νὰ υποθάλλῃ καὶ παροξύνῃ τὰς ἀγεννεστεράς τοῦ παιδὸς ὁρμᾶς, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν ἐντελῶς ἀνάξιον τῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ σφετερισθῇ ὑπὲρ ἐαυτοῦ καὶ μόνου. Ἐπέτυχε δὲ κατ' ἀμφοτέρα παραδόξως. Ἐξ αὐτῆς τῆς πρῆτης ἡλικίας ὁ Μιχαὴλ διῆγς τὸν βίον περὶ κωνηγεῖα καὶ συμπόσια καὶ παίγνια, ἔχων συντρόφους καὶ θεράποντας καὶ παιδαγωγοὺς τοὺς αἰσχιστοὺς τῶν γελωτοποιῶν. Αἱ σαρκικαὶ αὐτοῦ ὁρᾶξεις δαιμονίως ὑπὸ τοιαύτης διαίτης καὶ τοιούτων διδασκάλων φλεγμαινόμεναι ἐξεπυροσῦθησαν τοσοῦτο πρῶμως ὥστε, εἴαν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ πιστεύομεν τοὺς χρονογράφους, ἐν ἔτει 848, ἦτοι εἰς ἡλικίαν ἐννέα ἐτῶν, ἡ Θεοδώρα καὶ ὁ Θεοκτίστος ἐνόμισαν ἀπαραίτητον νὰ νυμφεύσωσιν αὐτὸν (ἴσως νὰ μνηστεύσωσι μάλ' ὄν) μετὰ τῆς Εὐδοκίας τῆς Δεκαπολιτίτισσος, ἵνα τὸν ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τῶν σγῆσεων τὰς ὁποίας εἶχε μετὰ Εὐδοκίας τῆς Ἰγγορόνης ἐκ τοῦ περιφανοῦς γένους τῶν Μαρτυνακίων. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἡ βασίλισσα καὶ ὁ λογοθέτης ἐνόμισαν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔχουσι νὰ πράξωσιν εἰμὴ νὰ διακολύσωσιν ὅσον ἐνδέχεται τὴν ἐπιχορήγησιν τῶν χρημάτων τοῦ δημοσίου ταμείου, ὅσα ἢ ἀκολοῦσαί τοῦ Μιχαὴλ ἀπῆλθαι πρὸς θεραπείαν τῶν παθῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ διὰ τοῦτου ὑπερόφθησαν ἀπλῶς τὰ σατανικὰ τοῦ Βάρδα βουλεύματα, ὅστις ὀφειλόμενος ἐκ τῆς δυσασκεσίας ἦν παρήγαγεν εἰς τὸν παῖδα ἡ φειδωλία ἐκείνη δὲν ἔπαυε διδάσκον αὐτὸν ὅτι αὐτὸς εἶναι κυρίως ὁ βασιλεὺς, ὅτι ἡ μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ παρανόμως κατεκράτηον τὴν ἀρχὴν, καὶ ὅτι ἰδίως ἡ μήτηρ ἐσκέπει ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ἔξουσίαν αὐτῆς λαμβάνουσα σύζυγον τὸν Θεοκτίστον. Ἐπὶ τινὰ εἰσέτι χρόνον ἡ Θεοδώρα, ὁ λογοθέτης καὶ ὁ Μανουὴλ ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ἀδίκωτον ταύτην ἐπιβουλὴν· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπιελθοῦσα μετὰ Θεοκτίστου καὶ Μανουὴλ διχρόνεια καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀσῶστία, ἡ κραυγαίη καὶ αἱ ἀγεννεῖς τοῦ Μιχαὴλ διατριβαὶ ὁσημέραι προαγόμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ Βάρδα ὑποτροφεύμεναι προσηγγέλλον ἀπορρόντως ὅποια τύχη περιέμενε τοὺς ἄλλους τοῦ κράτους κυβερνήτας. Ὅσα περὶ τοῦτου ἀναγιγνώσκωμεν παρὰ τοῖς χρονογράφοις ἤθελον εἶναι τῷ ὄντι ἀπίστευτα, εἴαν οὗτοι δὲν συμφῶνον ἅπαντες πρὸς ἀλλήλους καὶ δὲν ἦσαν ἅπαντες φίλοι τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο πάντοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ πολλῆς μεγαλοπρεπείας καὶ ἀπετέλουν μίαν τῶν κυριωτάτων ψυχαγωγῶν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ὁ δὲ Θεόφιλος, ἂν ὄχι καὶ ἄλλος τις προηγουμένως βασιλεὺς κατήλθεν αὐτὸς εἰς τὸ στάδιον καὶ λαβὼν τὸ χρώμα τῶν βενέτων συνηγωνίσθη πρὸς τοὺς ἄλλους ἀρματηλάτας. Τὸ πρᾶγμα ἦτο ἄτοπον βεβαίως, ἀλλὰ τὸ ἄτοπον τοῦτο ἐμετριάζετο, διότι ὁ Θεόφιλος ἤξευρε νὰ τηρῇ τὴν ἀξιοπρέθειαν αὐτοῦ ἐν παντί, ἐνῶ ὁ Μιχαὴλ παντελῶς ἐξητέλεισε τὴν βασιλικὴν ἀλουργίδα ἀδιαλείπτως περὶ τοιαύτας ἀμίλλας ἀσχολούμενος καὶ ἀδιαλείπτως συνδιατιώμενος μετὰ τῶν κοινωτέρων ἀρματηλατῶν. Ἐμπαίζων δὲ τὰς ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀναστηλωθείσας εἰκόνας ἐλάμβανε παρὰ τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος τοὺς ἐπάθλους τῶν ἐλεινῶν αὐτῶν ἀγῶνων. Οἱ θησαυροὶ τοῦ δημοσίου ταμείου κατεσπαταλῶντο εἰς ἀμοιβὰς ἀνηκούστους πρὸς τοὺς μετ' αὐτοῦ συνηγοῦντας, ὧν πολλὰς ἄλλοι μὲν ἐλάμβανον τριακόντα, ἄλλοι τεσσαράκοντα καὶ ἄλλοι πενήκοντα λίτρας χρυσίου, ἦτοι ὑπὲρ τὰς τριακόντα ἢ τεσσαράκοντα ἢ πενήκοντα χιλιάδας δραχμῶν. Καὶ προσέτι τὰ τέκνα αὐτῶν νύσθητον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Ὁ πατρικίος Ἰμέριος, ὅστις διὰ τὴν ἀγεννή αὐτοῦ φυσιογνωμίαν καὶ τὴν αἰσχρολογίαν ἐπωνομάζετο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ χοῦτος, ἔλαβέ ποτε χρυσίου λίτρας

100, ἦτοι ὑπὲρ τὰς 100.000 δραχμῶν, ἔνεκα δυσώδους τινὸς παιγνίου, τὸ ὅποιον δὲν ὑπάρχει τέχνη λόγου ἰκανῆ νὰ παραστήσῃ ὀπωσθῶν εὐπρεπῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Διατρίβομεν δὲ περὶ τὰ τοιαῦτα μόνον καὶ μόνον διότι ὁ Μιχαὴλ

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου
(Βυζαντινὸν Ἐκκλησιολογικόν)

δράρα ὑπ' ὧν ἀεὶ ποτε παρηκολουθεῖτο ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς χειρὸς τῆς γυναικὸς τὸν κάδον αὐτῆς καὶ τῇ εἶπε νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ οἶκμά της, διότι ἔχει, εἶπεν, ὄρεξιν νὰ γευθῇ τὸν πιτυρώδη ψωμὸν καὶ τὸν ἀσβεστότυρον αὐτῆς. Ἡ καταπλαγεῖσα γυνή, ἥτις ἐνόμισε κατ' ἀρχάς ὅτι θέλει νὰ φιλοξενηθῇ ἀντὶ τῶν 15 χρυσῶν τὰ ὅποια εἶχε δωρήσει εἰς τὸν σύζυγόν της, τῷ εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι ἀξία τοιαύτης τιμῆς, ἀποροῦσα πάντων καὶ μήτε τραπέζαν μήτε τὰ ταύτην στολιζόντα ἔχουσα· ἀλλ' αὐτὸς στραφεὶς πρὸς αὐτὴν καὶ ἀρπάσας τὴν σινδόνα ἦν διάβροχον ἔτι ἐκ τοῦ βαλανείου ἐκράτει ἔστρωσεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐπειτα ἔλαβε τὴν κλεῖδα αὐτῆς, ἠνέφετε τὴν ἀποθήκην, ἐξέβαλε τὰς πενιχρὰς προμηθείας τὰς ὁποίας εἶχε καὶ καθίσας συγγενιμίαισε μετ' αὐτῆς, «τὴν μίμησιν πρὸς τὸν ἡμῶν ἀναφέρων Χριστὸν καὶ Θεόν», λέγει ὁ χρονολόγος, μεθ' ὃ ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπου τὸν περιέμενον ἔτι ἡ σύγκλητος καὶ εἰς ἦν διηγῆθη τὰ πραχθέντα, ὡς ἀπόδειξιν τῆς εὐπροσηγορίας αὐτοῦ, πολλὰ φλαρῆσας κατὰ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ τύφου τῶν προτέρων βασιλέων.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελεῖ, ἀντιπαραβαλλόμενα πρὸς τὸν αἰσχιστὸν

εἶναι, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, σπάνιον καὶ ἴσως μοναδικὸν παράδειγμα τῆς ἀλλοιώσεως ἦν δύναται νὰ πάθῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οὐχὶ ἐγκαταλειπομένη εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ὁμίας, τοῦτο εἶναι σὺνήθες, ἀλλὰ δι' ἀνατροφῆς ἐξεπῆθες πρὸς τοῦτο ἐργαθείσης. Ὑπῆρξαν βασιλεῖς ἄσωτοι, βασιλεῖς ἄθεοι, βασιλεῖς μορφοί, ἀλλὰ παρὰ τῷ νεανίσκῳ τούτῳ συναντῶμεν ὅλας τὰς κακίας καὶ ὅλας τὰς ἀφροσύνας ἠνωμέγας ὁμοῦ. Μίαν ἡμέραν λ. γ. ἐνῶ προπορευόμενος τῆς συγκλήτου δούλοιο πανηγυρικῶς διὰ τῆς πόλεως, συνήντησε καθ' ὁδὸν γυναῖκα, τῆς ὁποίας εἶχε βαπτίσει τὸν υἱὸν καὶ ἥτις ἐπανερχομένη ἐκ τοῦ βαλανείου ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας τὸν κάδον αὐτῆς. Ἐν τῷ ἅμα ἀποληθῆσας ἐκ τοῦ ἵππου τοὺς μὲν συγκλητικούς διέταξε νὰ ἀπέλθωσιν εἰς ἕν τῶν παρακειμένων ἀνακτόρων αὐτὸς δὲ παραλαβὼν τὰ ἀκόλαστα ἀν-

τρόπον καθ' ὃν ἐνέπαιζε τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς. Τῷ 846, ἀποθανόντος τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου, προσχειρίσθη εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ὁ μοναχὸς Ἰγνάτιος, ὁ υἱὸς τοῦ προφῆν βασιλέως Μιχαὴλ Α' καὶ τῆς Προκοπίας (Κεφ. Ε' Βιβλ. Ι' τοῦ παρόντος τόμου). Διὰ τῆς ἐκλογῆς τούτου ἐθροιάμυσαν ὅλα τὰ πάθη καὶ ὄλαι αἱ προλήψεις τῆς παλινορθώσεως· διότι ὁ Ἰγνάτιος ἦτο μὲν χρηστὸς ἀνὴρ ἀλλὰ πολὺ πλείοτερον τοῦ Μεθοδίου ὑποχείριος τοῦ μοναχικοῦ τάγματος. Ὁ δὲ Βάρδας, ὅστις συνέπραξεν εἰς τὴν παλινορθωσιν διὰ πολιτικὰ συμφέροντα, δὲν ἐνόηε ὅμως ὡς ἐκ τούτου ν' ἀποβάλῃ τὴν περὶ τὰ φρονήματα καὶ τὰ ἦθη ἀκρᾶσίαν, περιήλθεν εἰς πολλὰς πρὸς αὐτὸν ἐριδας καὶ μετεχειρίζετο τὸν Μιχαὴλ, ἵνα χλευάσῃ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τὸν τε ἱεράρχην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μοναχοὺς. Ὁθεν ὁ Μιχαὴλ ἐνδύσας τοὺς ἐταίρους αὐτοῦ (σάτυροι τινες οὗτοι καὶ πρὸς πᾶσαν αἰσχουργίαν ἀκόλαστοι, εἶπαν ἄν τις αὐτοὺς θιασώτας εἶναι Διονύσου καλῶς) ὡς ἱερεῖς, καὶ αὐτὸς περιβαλὼν τὸ ἱμάτιον τοῦ πατριάρχου παρέστη ποτὲ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀνήγγειλε τῇ Θεοδόρῳ ὅτι ἔρχεται νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὴν ὁ Ἰγνάτιος. Ἡ εὐλαβὴς βασίλισσα ἐξελοῦσα δρομαίως εἰς προὔπαντησιν καὶ μὴ λαβοῦσα καιρὸν νὰ παρατηρήσῃ τὴν μεταμφίσειν ἐγονάτισεν ἀπειδεχομένη τὴν εὐλογίαν τοῦ ἱεράρχου, ὅτι ἀφῆνης ἀκούει αἰσχρὸν τι τοῦ παρισταμένου ἀτόπημα, στρέψαντος τὰ νῶτα, ἀκούει αὐτὸν λέγοντα· «ἡμεῖς ὅπερ ἔχομεν, κυρά, παρεχομέν σοι»· ἀκούει καυχασὸν ἀναιδέως τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων, ἐξάγεται τῆς πλάνης, ἐννοεῖ τὴν οἰκτροῦν ἀλήθειαν καὶ δακρύουσα καταρταῖ τὸν ἀσεβῆ ἐκεῖνον παῖδα, τῆς ἐξαχρειώσεως τοῦ ὁποίου ὅμως ἔφερεν αὐτὴ κυρίως τὴν εἰθνήν, διὰ τὴν ὀλιγορίαν ἣν ἐπεδείξατο κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀνατροφὴν. Τοσοῦτο δὲ ἠβδοκίμησε παρὰ τοῖς συντρόφοις τοῦ βασιλέως τὸ βλάσφημον τοῦτο παίγνιον ὥστε βραδύτερον ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐδίστασε νὰ διακομφώδῃ ἐπίσημως τὴν θεῖαν λατρείαν. Ἀνηγόρευσε τὸν ἀναιδέστερον τῶν ἐταίρων, Γρύλλον καλούμενον, πατριάρχην, περιέβαλεν αὐτὸν διὰ χρυσοσφάντων ἱερατικῶν στολῶν, μετὰ τοῦ ὄμοφροῦτο, δωρίσας παρ' αὐτῷ σκελελλίριον καὶ οἰκονόμον, παρεσκευάσε δὲ ἔνδεκα ἄλλους ὡς μητροπολίτας, καταταχθεὶς καὶ αὐτὸς δωδέκατος εἰς τὴν χορείαν ταύτην. Τότε οἱ μισροὶ οὗτοι ἄνθρωποι ἐτέλεσαν δημοσίᾳ τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν, ψάλλοντες τὰς ψῆδας, ἐν συνφῶδι μουσικῆς ὅλα ἐν τοῖς συμποσίοις ἐσυνθηζέτο καὶ ὡς ἀντιφωνίας ἄσματα ἀσχερά, καὶ ἔδιδον μεταλαμβάνειν εἰς τοὺς θεατὰς ἐκ σκευῶν διαχρυσῶν λιθοκλήτων, τὰ ὅποια ὅμως ἀντὶ οἴνου περιεῖχον ὄξος καὶ σίναπι, ἵνα προκαλοῖσι μωφασμοὺς τοὺς ἀνθρώπων αὐτῶν καὶ προξενῶσι κοινὸν γέλωτα. Οὐδ' ἠρκέσθησαν νὰ πράττωσι ταῦτα ἐνὸς τῶν ἀνακτόρων, ἀλλ' ὠφέληθησάν ποτε ἀπὸ τινος πανηγυρικῆς λιτανείας ἣν ἐτέλει ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος, ἐν μέσῳ τῆς πόλεως, ἵνα συναντηθῶσι μετ' αὐτοῦ καὶ καταμυκτηρίωσιν τὰς ἱερωτέρας τοῦ λαοῦ πεποιθήσεις. Ὁ Γρύλλος καθήμενος ἐπὶ ὄνου ἐν πατριαρχικῇ στολῇ καὶ ἔχων παρακολουθοῦντας τοὺς παράφρονας αὐτοῦ συντρόφους, ἐν οἷς κατελέγετο καὶ ὁ βασιλεὺς, ἀντεπεξῆλθε πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, ἐνῶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔψαλλον ἐν συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων τὰς παρφοδίας τῶν ὁμάτων ἅτινα εἶχον ἀρχίσει ν' ᾄδωσιν εὐλαβῶς ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ. Ἐπειτα δὲ καλπάζοντες πλησίον τῶν ἱερέων ἐνέπαιζον αὐτοὺς διὰ κακοζήλου ἀπομυμήσεως τῶν σχημάτων αὐτῶν καὶ τῶν θέσεων, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὴν ἐκραγεῖσαν κατ' αὐτῶν φοβερὰν κατακραυγὴν.

Τοιαυτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνατροφή ἣν ἔδωκαν ἡ ἐπέτρεψαν νὰ δοθῇ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν καθάρσιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὸν βασιλεῦσα ὅστις ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὅποια διαφορὰ πρὸς τὴν σύνεσιν, τὴν πρόνοιαν, τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἀρετὴν, τὴν ἀληθῆ εὐλάβειαν καὶ τὸ γεν-

ναίον φρόνημα τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες εἶχον προεδρεύσει τοῦ ἔργου τῆς ἀναμορφώσεως! Τὸ ἔργον αὐτῶν ἐματαιώθη, ἀλλὰ βεβαίως ὑπῆρξαν ἄνδρες καλοὶ κάγαθοί, μοχθήσαντες τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ὅποιοι ἦτο τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ πρὸς ὃ ἐπεχείρησαν ν' ἀντιπαλαίωσαι, μαρτυρεῖται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς ὅστις ἔλεγεν ἑαυτὸν ὀρθόδοξον ἠγείχετο τὸν Μιχαὴλ καὶ τὸν Γεῦλον ἐμπαίζοντας δημοσίως καὶ περιβόλζοντας τὰ ἱερώτατα τῶν συμβόλων τῆς πίστεως. Ἡ ἀντιδρασίς ἢ ἐπερχομένη μετὰ πᾶσαν θρησκευτικὴν ἢ πολιτικὴν μεταρρυθμίσειν συνεπάγεται συνήθως δεινὴν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἡθῶν παραλυσίαν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Κάρολος Β' καὶ ὁ θίασος τῶν διαβοητῶν ἐπὶ κωκοηθείᾳ συντρόφων αὐτοῦ ἦσαν ἄνδρες χρηστοί, ἀντιπαραβαλλόμενοι πρὸς τὸ ἔκτρομα τὸ τερατουργηθὲν ὑπὸ τοῦ Βάρδα καὶ τοὺς σατύρους ὑπὸ τῶν ὁποίων περιστοιχίζετο.

Καὶ ἤδη ἤρχισεν ὁ Βάρδας νὰ δρέπῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγόνων αὐτοῦ. Πρὸ πάντων ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ ἐκποδῶν τὸν σπουδαιότερον τῶν συνεπιτρόπων, τὸν λογοθέτην Θεοκτίστον. Ἐπὶ τούτῳ ἀφ' ἑνὸς δὲν ἔπαυεν ἐρεθίζων τὸν Μιχαὴλ Γ' κατὰ τοῦ Θεοκτίστου, διὰ τῆς εἰσηγήσεως ὅτι αὐτὸς πρὸ πάντων δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὴν Θεοδώραν ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν βασιλεῖα ἐλευθέραν τὴν χεῖρσιν τοῦ δημοσίου θησαυροῦ· ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέπεισε τὸν ἀφελῆ ὁπωσοῦν Μανουὴλ ὅτι ὁ λογοθέτης ἐπιβουλεύει αὐτὸν καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὅπου κατοίκει μετὰ τῶν ἄλλων συνεπιτρόπων, ἐπιτυχῶν οὕτω δεινῶν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων διένεξιν, ἧς ἔνεκεν ὁ Μανουὴλ ἀπελθὼν εἰς τὸ ἴδιον οἰκημα διετέλει ἔκτοτε ὑπὸ φρουρᾶς περιστοιχισμένος ἐνταυθά τε καὶ ὁσάκις μετέβαινεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα παρέυρεθῆ εἰς τὰ συμβούλια τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως δὲ παροργίσας τὸν τε βασιλεῖα καὶ τὸν Μανουὴλ κατὰ τοῦ Θεοκτίστου ὑπηγόρευσε τῷ 854 εἰς τὸν πρῶτον νὰ ζητήσῃ εὐθὺς παρὰ τοῦ λογοθέτου περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων. Ὁ Θεοκτίστος προσῆλθεν ἐπὶ τούτῳ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' εὗρίσκει ἀντὶ τοῦ βασιλέως τὸν Βάρδαν· καὶ ἀποποιηθεὶς νὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτὸν ἀπέχρυσται. Καθ' ὁδὸν ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ Βάρδα καὶ τῶν συντρόφων αὐτοῦ, ζητήσας δὲ ν' ἀγνισταθῆ συλλαμβάνεται ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, φυλακίζεται καὶ δολοφονεῖται ἐν τῇ φυλακῇ. Ὁ θάνατος τοῦ Θεοκτίστου ἐπροξένησε βαθεῖαν θλίψιν εἰς τὴν Θεοδώραν, τῆς ὁποίας ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος εἶχε διατελέσει πιστότατος σύμβουλος. Ὁ δὲ Βάρδας παντοδύναμος τότε γενόμενος ἐφρόντισεν ἀμέσως διὰ ποικίλων τρόπων καὶ ἰδίως διὰ πλαγίων ἀπειλῶν νὰ καταστήσῃ αὐτῇ ἀδύνατον τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀρχῆς, ὥστε μετὰ δύο περίπου ἔτη, ἦτοι τῷ 856, ἡ Θεοδώρα βλέπουσα ἑαυτὴν κινδυνεύουσαν συνεκάλεσε τὴν σύγκλητον, καθυπέβαλεν αὐτῇ τὴν κατάστασιν τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ ἐξῆλθε τῶν ἀνακτόρων μεθ' ὧν αὐτῆς τῶν θυγατέρων. Καθ' ἣν ἔδωκε λογοδοσίαν, τὸ δημοσίον ταμεῖον εἶχε τὴν ἡμέραν καθ' ἣν αὐτὴ ἀπεχώρησεν ἐκ τῶν πραγμάτων χίλια ἑνενηκοντα κεντηνάρια χρυσοῦ, ἀργυρίου δὲ τρισχίλια κεντηνάρια, ὃ ἔστιν 140 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν (Κεφ. Α' βιβλ. Γ' τοῦ παρόντος τόμου), ὧν τὰ μὲν πλείεστα ἀπεθησαυρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου τὰ δὲ λοιπὰ ὑπ' αὐτῆς. Πρὸς ἄλλο ὑπέρρογκον, τὸ ὅποιον ἐμελλε τάχιστα νὰ κατασπαταλήσῃ ἢ ἀκόρετος ἀσωτία τοῦ Μιχαὴλ Γ'.

Αἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοφίλου πολεμικαὶ τοῦ κράτους περιπέτεια ὑπῆρξαν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξωσιν ἐπὶ τοιαύτης ἀθλίας κυβερνήσεως. Οἱ χρονογράφοι δὲν ἀναφέρουσι τί ἐγένετο ἵνα κατευασθῆ ἡ δυσαρέσκεια ἣν ἀναγκασίως ὁ στρατὸς συνηθάνθη ἔνεκα τῆς καταλύσεως τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ συστήματος εἰς ὃ ἦτο τοσοῦτον

ἀφρωσιωμένους. Τὴν πρώτην αὐτοῦ ὁρμὴν εἶχε περιστείλει ἡ ἀρχαία εὐλάβεια ἦν ἔτρεφε πρὸς τὸν Μανουὴλ' ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ἐπὶ τέλους οὐδεμία ἐγένετο ἀντίστασις, μάλιστα ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν μακρὰν καὶ πεισματώδη αὐτοῦ ἀντιπολιτευσιν ἐπὶ τῆς Εἰρήνης. Ἴσως αἱ ἐπανελημμένοι ἀποτυχίαί τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπενήργησαν εἰς τὸ πνεῦμα πολλῶν στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ὅπως ἐπενήργησαν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, καταπίεσαι αὐτοὺς ὅτι τὸ ἔργον αὐτῶν εἶναι μάταιον. Ἴσως ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὸ φρόνημα τοῦ ἀρχαίου στρατοῦ ἐτέθησαν εἰς ἀργίαν, ὡς ἐπὶ τῆς Εἰρήνης. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοφίλου τὸ κράτος ὑπέστη ἀδιακόπους οὐκ ἐπιμελικῆς συμφορᾶς. Δύο κατὰ τῆς Κρήτης ἐπιχειρήσεις τοῦ Θεοκτίστου ἀπέτυχον οἰκτρῶς. Αἱ περιλιτόμεναι ἐν Ἀπουλίᾳ καὶ ἐν Καλαβρίᾳ κτήσεις ἀποκόσθησαν, περιελθοῦσαι εἰς τὴν κυριότητα τῶν Φράγκων (1). Οἱ μοαμεθανοὶ ἐξηκολούθησαν γινόμενοι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κύριοι τῆς Σικελίας' ἡ μικρὰ Ἀσία ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὰς καταδρομὰς τῶν Παυλιανιτῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ἀράβων. Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαῦοι ἐστασίασαν πάλιν, ἐτράπησαν εἰς τὴν λεηλασίαν τῆς χώρας καὶ ἠπέλησαν τὰς πόλεις τῆς χειροσότησου. Ὁ δὲ πρωτοσπαθάριος Θεοκτίστος, ὁ τῶν Βρυεννίων, προχειρισθεὶς στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπελθὼν εἰς αὐτὴν τῷ 849 μετὰ τῶν ταγμάτων τῆς Θιάρης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων δυτικῶν ἐπαρχιῶν, καθυπέταξε τοὺς στασιαστὰς' ἀλλ' ἐνῶ πρὸ 40 ἐτῶν, ἐπὶ Νικηφόρου, ἡ χείρωσις αὐτῶν ὑπῆρξεν ὀλοσχερῆς, ἦδη δύο αἰαι-καὶ φυλαί, οἱ Μιληγγοὶ καὶ οἱ Ἐρεῖται, αἰτνες ἔβκον εἰς τὰς δυσπρόσιτους πείνας τοῦ Ταυγέτου ἢ, ὅπως ἐλέγετο τότε, τοῦ Πενταδακτύλου, διεφύγον τὴν ὑποταγὴν, συνομολογήσασαι ἁπλῶς τὴν πληρωμὴν ἐτησίου φόρου, γελῶσι δὲ τὴν σμικρότητα αὐτοῦ' διότι ἐν ὅλοις συνεποσοῦτο εἰς 360 χρυσᾶ κατ' ἔτος, ἦτοι εἰς 5.400 περίπου δραχμῶν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 856 ἀνέλαβεν ὁ Βάρδας τὴν ὅλην ἐνάσκησιν τῆς ἀρχῆς ἐν ὀνόματι τοῦ Μιχαὴλ Γ'. Λέγομεν ὁ Βάρδας μόνον, διότι ὁ Μανουὴλ ποτὲ δὲν φαίνεται λαβὼν ἐνεργῶν μετοχὴν εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν. Καὶ ἀπὸ τοῦδε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐπελθόντος τῷ 860, τὸ ὄνομα του δὲν ἀναφέρεται εἰμὴ εἰς τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τῶν Παυλιανιτῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ διεξαχθέντας πολέμους.

Ὁ Βάρδας τότε προχειρίσθη κουροπαλάτης, ὅπερ ἐστὶν ἐμπειπιστευμένος τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς. Βραδύτερον τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὡς πλείστα ἄλλα, ἀπέβη ἥκιστα σπουδαῖον καὶ τελευταῖον κατήντησεν ὄνομα ψιλόν. Ἀλλὰ τότε ὁ κουροπαλάτης ἦτο παντοδύναμος, καθὼ κύριος τῆς αὐλῆς καὶ, διὰ τῆς αὐλῆς, τῆς βασιλείας. Ὁ εἰς τῶν υἱῶν του, ὁ Ἀντίγονος, διορίσθη ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς' ὁ δὲ ἕτερος μονοστράτηγος εἰς τὰ δυτικὰ θέματα. Οὐδ' ἀρκοῦμενος ὁ Βάρδας εἰς τὴν ἀπὸ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πραγμάτων ἀποχώρησιν τῆς Θεοδώρας καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς ἠθέλησε νὰ τὰς καταστήσῃ ἀνιχνόνους ν' ἀναλάβωσι ποτὲ τὴν ἀρχὴν καταναγκάζων αὐτὰς ν' ἀσπασθῶσι τὸν μοναχικὸν βίον. Περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος τούτου εὐκόλως παρέλαβε συνεργὸν τὸν Μιχαὴλ Γ', ἐπισείων ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸ φάσμα τῆς Εἰρήνης, ἦτις πολὺλάκις ἐκπεσοῦσα τῆς βασιλείας πολλάκις κατώρθωσε ν' ἀναλάβῃ αὐτὴν καὶ ἐπὶ τέλους ἐτιφλώσε τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον. Ὅθεν ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος διατάχθη νὰ κείρῃ

(1) Οὐχὶ πᾶσαι καὶ διὰ παντός, ὡς γενήσεται δῆλον πολλάκις ἐκ τῶν ὕστερον ἐκτεθησομένων.

αυτάς. Καί ἐπεὶ δὴ ἀνάκαθεν ὢν φίλος καὶ προστατευόμενος τῆς Θεοδώρας δὲν ἐπέισθη νὰ πράξῃ τοῦτο ἐνήργησε τὴν πράξιν διὰ τῆς βίας ὁ ἕτερος τῆς Θεοδώρας ἀδελφός, ὁ γνωστός εἰς τὰς ἡμέας Πετρωνάς, ὅστις ἀποκείρας αὐτὴν τε καὶ τὰς θυγατέρας τῆς περιώρισεν αὐτάς εἰς τὰ λεγόμενα ἀνάκτορα τοῦ Καριαίου, ὅπου διέζησαν βίον μονήρη, καθὼς ἀποστερηθεῖσαι ἀπάσης τῆς ἀξιολογού αὐτῶν περιουσίας. Συγχρόνως ὁ Βάρδας ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπὸ τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον. Πρὸς τὸν πατριάρχην τοῦτον οὐδέποτε διετέλεσεν ἔχων φιλικῶς, ὅτε ἐδόθη ἀφορμὴ νέας καὶ δεινῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐριδος. Ὁ Βάρδας εἶχε πρὸ τινος συνάξει ἀθεσμιον σχέσιν πρὸς τὴν χήραν ἐνὸς τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ ἀποβαλὼν τὴν νόμιμον σύζυγον ἀναφανδὸν συνέζη μετὰ τῆς ἰδίας νέμφης. Ὁ δὲ Ἰγνάτιος, ἀφοῦ πολλάκις, ἀλλ' εἰς μάτην, προέτρπευεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὸ σκάνδαλον τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν ἐκκλησιαστικῶς καὶ προσελθόντι κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἐπιφανίων, τῷ 857, ἵνα κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, δὲν ἐπέτρπευε τὸ τοιοῦτον καὶ ἐπέμενεν ἀποποιούμενος νὰ δεχθῇ αὐτὸν ἐν τῇ θείᾳ κοινωνίᾳ, μὴ δυσωπηθεὶς μήτε ὑπὸ τῶν ἀπειλῶν μήτε ὑπὸ τῶν παρακλήσεων αὐτοῦ τε τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ βασιλέως Μιχαήλ. Ἐντεῦθεν ὁ κουροπαλάτης μένεα πνέων κατὰ τοῦ ἱεράρχου ἀπεφάσισε νὰ καταβάλλῃ αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ παρέστησεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ὁ Ἰγνάτιος ἐπιβουλεύει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ὅτι τούτου ἕνεκεν ἀπεποιήθη νὰ κείρῃ τὴν Θεοδώραν καὶ τὰς θυγατέρας τῆς καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ συνονοεῖτο μεθ' ὄλων τῶν ἀντιπολιτευομένων καὶ ἰδίως συνέπραξε μετὰ τοῦ παράφρονος Γήρωνος, ὅστις λέγων ἑαυτὸν υἱὸν τῆς Θεοδώρας ἐξ ἑτέρου γάμου εἶχε προσλάβει πολλοὺς μεταξὺ τῶν δυσχεροῦστων ὁπαδούς, καὶ διὰ τοῦτο ἐφυλακίσθη, ἐτυφλώθη, ἠκρωτηριάσθη καὶ θανατώθη. Ὁ δὲ Μιχαήλ εἶχε ὡς πεισθεὶς εἰς τὰς συκοφαντίας ταύτας διέταξεν ἄνευ περαιτέρω ἀνακρίσεως καὶ δίκης νὰ ἐξορισθῇ ὁ Ἰγνάτιος τῇ 23 Νοεμβρίου 857 εἰς Τερβίνθον, τὴν νῆσον τὴν κλιουμένην μὲν σήμερον Ἀνδροῦρθον κειμένην δ' οὐ μακρὰν τῆς Πριγκίπου. Ἐπὶ τινι χρόνῳ ἔμεινεν οὕτως ἡ πόλις ἄνευ πατριάρχου, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Βάρδας ἐνόησεν ὅτι ἔπρεπεν ἢ ν' ἀνακληθῇ ὁ Ἰγνάτιος ἢ νὰ προχειρισθῇ ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο εὐκόλον, διότι τὸ ἐγκλημα τῆς ἐσχάτης προδοσίας ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ. Καὶ ἤλπισε μὲν ὁ κουροπαλάτης νὰ ἐπιτύχῃ ὅπωςδήποτε τὴν παρὰ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καθαίρεσιν τοῦ πατριάρχου ἠσθάνθη ὁμως ὅτι ἔδει νὰ εὖρη διάδοχον ἱκανὸν νὰ καλύψῃ τὸ ἀνόμημα διὰ τῆς ἐξουαιετοῦ αὐτοῦ ἐπιστήμης καὶ δεξιότητος, ἐπὶ τούτῳ δ' ἐξελέξατο τὸν περιώνυμον Φώτιον.

Κατὰ τὸν Ἐργενροῖθερ, τοῦ ὁποίου τὴν νεωτάτην καὶ μεγάλην περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου συγγραφὴν ἐλάμβομεν ἤδη ἀφορμὴν ν' ἀναφέρωμεν, ὁ Φώτιος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὸ 816 καὶ 826 ἔτους ἐπὶ Λέοντος Ε' ἢ Μιχαήλ Β' ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς· διότι ὁ πολὺς Ταράσιος, ὁ προεδρεύσας τῆς Ζ' οἰκουμένης συνόδου, ὑπῆρξε θεῖος αὐτοῦ ἐκ πατρὸς, ἢ μάλλον μέγας θεῖος. Τίνες διετέλεσαν διδάσκαλοι αὐτοῦ εἶναι ἀζηλον, ἀλλὰ πιθανώτατα ἠκροάσασιν τῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ παιδείᾳ ἀνδρῶν, ὅσους παρήγαγον οἱ τελευταῖοι τῆς μεταβολῆς χρόνοι, καὶ ἰδίως τοῦ Λέοντος τοῦ μαθηματικοῦ, ὅστις μετὰ τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπανέλαβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ διδασκαλικὸν ἔργον· ὥστε ὁ Φώτιος, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ παγιώσῃ τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν, παρέλαβε τὰ ὄπλα, δι' ὧν ὑπὲρ αὐτῶν ἠγωνίσθη, ἀπὸ τὴν σχολὴν τῆς μεταρρυθμίσεως, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον καὶ κάλλιπτον προῖόν καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἐλευθέριον πνεῦμα ἐξήστραπτε πολλάκις εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ ἐνίστατο εἰς τὰς πράξεις. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῶν τῶν ἀντιπάλων τοῦ

Φωτίου, ὁ ἄνθρωπος οὗτος προσεκλήσατο τὴν εὐρυτάτην καὶ ὑψηλοτάτην ἐπιστήμην τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ. «Γραμματικῆς μὲν γὰρ καὶ ποιήσεως, λέγει ὁ Νικήτας ἐν βίῳ Ἰγνατίου, ρητορικῆς τε καὶ φιλοσοφίας, καὶ δὴ καὶ ἱατρικῆς, καὶ πάσης ὀλίγου δεῖν ἐπιστήμης τῶν θύραθεν, τοσοῦτον αὐτῷ τὸ περιὸν ὡς μὴ μόνον σχεδὸν φάναι τῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ γενεάν πάντων διενεγκεῖν, ἤδη δὲ καὶ πρὸς τοὺς παλαιούς αὐτὸν διαμιλλᾶσθαι». Καὶ

σημειώτεον ὅτι ὁ Νικήτας Δαυίδ, Παφλαγονίας ἐπίσκοπος, φίλος ὢν τοῦ Ἰγνατίου, δὲν διέκλιτο παντάπασιν εὐμενῶς πρὸς τὸν Φώτιον. Ἄξιον ἰδίως μνεῖας εἶναι τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Φωτίου δόγμα. Ἐν τῇ ἐνάτῃ ἑκατονταετηρίδι δεινὴ εἶχεν ἐπικρατήσει παρ' ἡμῖν ἔρις μεταξὺ τῆς ἀριστοτελικῆς καὶ τῆς πλανωνικῆς φιλοσοφίας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν περὶ τούτου λεγομένων ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Γεωργίου τοῦ Ἀματωλοῦ, ὅστις ὁπαδὸς διατελέσας τῆς Ἀκαδημίας καταφέρεται κατὰ τῶν περιπατητικῶν τοσοῦτον δριμύτως ὥστε τὸ πάθος αὐτοῦ ἠμπορεῖ σήμερον νὰ κινήσῃ τὸ μειδίαμα ἡμῶν. «Καὶ γὰρ Ἀριστοτέλης ὁ τάλας ἔτι ζῶντι Πλάτωνι προφανῶς καὶ ἀναισχύντως ἀντιπαρετάξαι, καὶ τὸν τῆς Ἀκαδημίας ἀνεδέξατο πόλεμον, καὶ οὔτε τὴν διδασκαλίαν ἐτίμησεν, ἧς φιλοτίμως ἀπέλαυσεν, οὔτε τοῦ πολυθνήτου ἀνδρὸς ἠδέσθη τὸ κλέος, οὔτε τὸ ἐν λόγοις ἔδεισε κράτος, ἀλλ' ὑπερηφάνως καὶ ἀπρηθριασμένως ὁ ἐμβρόντητάς πρὸς αὐτὸν ἀνέστη, οὐκ ἀμείνοσιν ἐκείνου ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον χεῖροσι χρῆσάμενος δόγμασι. Καὶ γὰρ δὴ τὴν ψυχὴν ἐκείνου εἰπόντος τριμερῆ καὶ ἀθάνατόν τε καὶ φωτισιῇ αὐτος θνητὴν ἔφη καὶ ἐπίκαιρον. Καὶ τὸν Θεὸν εἰρηκότος ἐκείνου προμηθεῖσθαι τῶν ἀπάντων οὗτος τὴν γῆν, ὅσον ἦκεν εἰς λόγους τῆς θείας κηδεμονίας ἐστέρησε. . . καὶ ἄλλα δὲ ἀάμπολλα ὁ δειλίαιος πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ διδασκάλου δυσσεβῶς καὶ τολμηρῶς ἑτεροολόγησεν». Ἐν τῇ αἰλῇ ταύτῃ τὸ θετικόν, τὸ πραγματικὸν πνεῦμα τοῦ Φωτίου, τὸ ὁποῖον φύσει ὀλίγην εἶχε ροπήν πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ποιήσιν, συνετάχθη μετὰ τοῦ Σταγειρίτου καὶ τῶν μεταγενεστέρων αὐτοῦ ὁπαδῶν, Πορφυρίου, Ἀμμωνίου καὶ Λαμασκηνοῦ (Κεφ. Β' Βιβλ. Ι' τοῦ παρόντος τόμου). Οὐδὲν ἦττον θέλομεν ἶδει αὐτὸν ἐκ διαλεμμάτων καταναυαζόμενον ὑπὸ τῆς αἴγλης τῆς πλατωνικῆς ἰδεολογίας. Κατὰ τὰ λοιπά, εἶναι περιεργον ὅτι ὁ Φώτιος ὀλίγον ἐσπούδασε τὰς ξένας γλώσσας· διότι οὔτε τὴν ἑβραϊκὴν οὔτε τὴν λατινικὴν ἐνόει. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου παρεκτός τῆς ἀνεξαντλήτου ἐκείνης θύραθεν παιδείας ἐμελέτησε προσιμώτατα καὶ τὴν θεολογίαν, ἣν ἀπεκάλει πρῶτην σοφίαν, Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπὸ μαθητοῦ γενόμενος διδάσκαλος ἔδωκε πασιφανῆ δείγματα τῆς ποιήσεως αὐτοῦ καὶ ἀχανοῦς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας καὶ ἡμῖν τοῖς μεταγενεστοτέροις κατέλιπε

Ὁ πατριάρχης Φώτιος
(Εἰκὼν βυζαντινοῦ χαιρογράφου)

τεκμήρια ἀλάνθαστα, τὴν περιώνυμον μυριόβιβλον, τὸν νομοκάνονα, τὰ ἀμφιλόγια, τὰς ἐπιστολάς, τὸν ἐν ἔτει 1871 ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἐργενροῦθεο λόγον περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος μυσταγωγίας, τὰς ψδὰς καὶ πολλὰ ἄλλα. Τὸ δὲ σπουδαιότερον μετὰ τῆς θεωρητικῆς παιδείας συνηρημολογεῖ ἐξαιρετον πολιτικὴν καὶ πρακτικὴν δεξιότητα. «Σοφία τε κοσμικῆ καὶ συνέσει τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ στρεφόμενων εὐδοκμώτατος πάντων ἐνομιζέτο», λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Νικήτας ἐν βίῳ Ἰγνατίου. Ὅθεν ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι εἰσῆλθε πρῶμώτατα εἰς τὰ δημόσια πράγματα διατελέσας ἀλληλοδιαδόχως πρωτοσπαθάρης, ἤτοι εἰς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς, πρωτασκηρῆτις, ἤτοι γενικός γραμματεὺς τῆς ἐλικρατείας, συγκλητικός, ἐν τοῖς πρώτοις μάλιστα συγκαταλεγόμενος τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ πρέσβυς παρὰ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ μουσουλμανοῖς. Εἰς τὴν τοιαύτην αὐτοῦ πρῶμωμ προαγωγὴν συνετέλεσε βεβαίως καὶ τοῦτο, ὅτι εἶχε σιγγενεῖς ἰσχυρούς, ὧν πρὸς τοῖς ἄλλοις κηδεστής τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· διότι ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρας, ἡ Εἰρήνη, εἶχε συζευχθῆ τὸν πατρικίον Σέργιον, ἀδελφὸν ὄντα ἢ κατ' ἄλλους θεῖον ἐκ μητρὸς τοῦ Φωτίου. Ἐτερος δὲ τοῦ Φωτίου ἀδελφός, ὁ Ταράσιος, εἶχεν ὡσαύτως τιμηθῆ διὰ τῆς τοῦ πατρικίου ἀξίας. Λέγεται ὅτι καὶ ἡ πρεσβυτέρα τῆς Θεοδώρας ἀδελφὴ Καλομαρία εἶχε λάβει συζυγον ἄλλον πάλιν τοῦ Φωτίου θεῖον. Ἄλλ' ἢ παιδεία τοῦ ἀνδρός καὶ αἱ ἄλλα αὐτοῦ ἀρεταὶ ἤθελον βεβαίως ἀναβιβάσει αὐτὸν καὶ ἀνευ τῶν περιστάσεων ἐκείνων εἰς τὰ ὑπάτα τῶν ἀξιωματικῶν. Ἀπαντες οἱ σύγχρονοι, φίλοι καὶ ἐχθροί, ὁμολογοῦσι τὰ προτερήματα αὐτοῦ, οὕτω πῶς ὑπὸ τοῦ προφηνημονευθέντος Νικήτα συγκεφαλαιούμενα· «Πάντα γὰρ συνέτρεχον αὐτῷ, ἡ ἐπιτηδειότης τῆς φύσεως, ἡ σπουδὴ, ὁ πλοῦτος, δι' ὃν καὶ βίβλος ἐπ' αὐτὸν ἔρρει πᾶσα, πλέον δὲ πάντων ὁ τῆς δόξης ἔρως, δι' ὃν καὶ αὐτῷ νύκτες ἄνυποι περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἐμιμῶς ἐσχολακότι». Ἄλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων οὐδεὶς ἀρνεῖται τὴν μεγαλοφύριαν τοῦ Φωτίου, ἂν καὶ οἱ πλείστοι, ἐξαιρετῶς οἱ καθολικοὶ, κατακρίνουσιν αὐτὸν ὡς κυριώτατον παραίτιον τῆς διαιρέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Λαμπροτάτην δὲ μάλιστα αὐτοῦ εἰκόνα ὑπὸ τὴν διπλὴν ταύτην ἔποσιν ἔγραψεν ὁ γάλλος Ἰαγέρ, λέγων ταδε· «Ὁ Φώτιος ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως ἄθροα τὰ κάλλιστα τῶν ὄρων ὅσα ἐπεδαψίλευσέ ποτε αὐτῇ εἰς ἀνθρωπον θνητόν. Ὑψος διανοίας, βάθος μεγαλοφύριας, ζωρότητα πνεύματος, ἐπιμονὴν, δραστηριότητα, φιλοδοξίαν καὶ δύναμιν θελήσεως, ἅμα μὲν εὐκαμπότεραν τοῦ χρυσοῦ ἅμα δὲ τοῦ σιδήρου ἀκαμπτοτέραν. Ἐραστής ὢν τῶν γραμμάτων ἐνθερμος διῆγε νύκτας ὅλας περὶ τὴν θεραπείαν αὐτῶν καὶ ἀπέβη ρήτωρ μὲν δεξιὸς συγγραφεὺς δὲ ἔγκριτος ἐν τε τῷ πεζῷ καὶ ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ λόγῳ, καὶ ἐνάμιλλος ἔστιν ὅτε τῶν ἀρχαίων ἀριστοτεχνῶν. Σπουδάσας ὅλας τὰς ἐπιστήμας τοῦ τε κατ' αὐτὸν αἰῶνος καὶ τῶν προηγουμένων ἀνεδείχθη καὶ περὶ αὐτὰς παντὸς ἄλλου καθυπέρτερος... Προσθέσαστε εἰς ταῦτα ὄψιν εὐειδῆ, σχῆμα ἐμβριθὲς καὶ σῶφρον, ἤθος φαιδρὸν, τρόπον προσηγεῖς καὶ ἀπερίττους, λεπτοτάτην εὐπροσηγορίαν, πάντα, ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ ἐξωτερικὰ ἐκεῖνα κοσμήματα, τὰ προσελκύνοντα καὶ δειλαίνοντα τοὺς ἀνθρώπους δι' ἀνεκλαλήτου τινὸς χάριτος, καὶ θέλετε ἐννοήσει πῶς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τοσοῦτῳ λαμπρῶν καὶ σπουδαίων προτερημάτων περιεποίησεν εἰς τὸν Φώτιον παράδοξον ἐπὶ πάντων τῶν συγχρόνων ὑπεροχὴν· διότι εἶχεν εἰς ὑπάτον βαθμὸν τὴν τέχνην τοῦ ν' ἀγαπᾶται ὑπὸ τῶν φίλων καὶ νὰ καθιστᾷ αὐτοὺς πιστοὺς τῶν ἑαυτοῦ συμφερόντων προμάχους... Καὶ τί λοιπὸν ἔλειπεν ἀπὸ τῶν δαιμόνιων αὐτὸν ἀνθρώπων; Ἡ χριστιανικὴ ταπεινότης. Ἐὰν ὁ Φώτιος εἶχε τὴν πολῦτιμον ταύτην ἀρετὴν, ἤθελε προσφέρει τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπηρεσίας μεγάλας, καὶ κατασθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογητὸν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Ἀλλὰ κατέχετο ὑπὸ ὑπεροφίας ἀδαμάτου καὶ ἐβασανίζετο ὑπὸ φαρχίας φοβε-

οῦς. Ἐντεῦθεν αἱ πολλαὶ ἀποτυχίαι καὶ τὸ σκάνδαλον οὐ ἐγένετο πρόξενος τῇ Ἐκκλησίᾳ. . . Ἐνὶ λόγῳ ἀνευροσκομεν παρὰ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ πλείστα μὲν ὅσα προτερήματα καὶ ἐλαττώματα πάντα δὲ ἔξαισια καὶ ὑπερβολικά· ἐπιστήμην, ἀρετήν, καίαν·.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Φώτιος ὑπῆρξεν ἄνθρωπος ἔξοχος. Μεταξὺ τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου, τοῦ δόντος ἀφορμὴν εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, καὶ τοῦ τελευταίου, τοῦ ὁποίου πεσότος ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκατέπεσε καὶ τὸ κράτος ἐκεῖνο, ἐν τῷ διαστήματι ἐτῶν 1000, οὐδὲν ἄλλο ὄνομα διέλαμψε λαμπρότερον ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν στερεώματος ἢ τὸ τοῦ Φωτίου ὄνομα, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ ἰστάμενος τῶν δύο Κωνσταντίνων, ὧν ὁ εἰς ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ τὸ ὀριστικὸν τέλος τῶν μεσαιωνικῶν Ἑλληνισμοῦ, ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνετέλεσεν εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τούτου. Ἐντεῦθεν ὅμως ἔχει ὄχι μόνον ὅλα τὰ προτερήματα ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκεῖνου. Ἐν τῷ πολιτεύματι τοῦ Φωτίου πρέπει τρώντι νὰ διακρίνομεν ὅσα ἔπραξεν ἢ ἐπέτρεψε νὰ πραγματοποιῶσιν, ἵνα λάβῃ καὶ διατηρήσῃ τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, ἀπ' ὧν ἐνήργησεν ἵνα προστατεύσῃ, δικαιολογήσῃ καὶ ἀσφαλίσῃ τὰ δίκαια τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν ἀδαιεϊπτῶν ἐπεμβάσεων τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Τὸ πρῶτον τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ μέρος ὑπῆρξεν εἰς πολλὰ ἀξιοκατάκριτον· καὶ τὸ δεύτερον δὲν δύναται νὰ λογισθῇ καθ' ὅλα ἀναμάρτητον· ἀλλ' οὐδὲν ἦτον ὁ ἀνὴρ ἐκτίησθε δι' αὐτοῦ δικαιώματα ἀναμφοριβήτητα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐννοεῖται ὅμως τί συνέβη ἐκ τῆς διττῆς ταύτης· καὶ τοσοῦτον πολλαίς ἀντιθέτου ἐνεργείας. Οἱ Λατικοὶ ἀφελήθησαν ἐκ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος, ἥτις δυσκόλως, τῇ ἀληθείᾳ, δύναται νὰ δικαιολογηθῇ καθ' ὅλα, ἵνα καταδικάσωσιν ἀπολύτως καὶ τὸ δεύτερον. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πάλιν ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς εὐλόγου αὐτῶν εὐλαβείας πρὸς τὸν ἀκαταγώνιστον καὶ πολυμήχανον πρόμακον τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τῆς ἐθνοτήτος ἠθέλησαν νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ἐν παντὶ ἁπλῆστον. Ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ διαστολὴν τινα ἐπὶ τοῦ προκειμένου· καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαστολῆς ταύτης κρίνοντες τὸν ἄνδρα θέλομεν ἴσως ἐπιτύχει τὴν γνησίαν αὐτοῦ εἰκόνα.

Ἐσηθήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐπιτηδειότης τοῦ Φωτίου, ὁ Βάρδας δὲν ἤθελε πιθανῶς κατορθώσει τὸ σκοπούμενον, ἂν πρὸ καιροῦ ἀξιόλογος τοῦ κλήρου μερὶς δὲν διετέλει ἀντιπολιτευομένη εἰς τὸν Ἰγνάτιον. Ὁ κλήρος εἶχεν ἀποδεχθῆ, ἐκὼν ἢ ἄκων, τὴν παλινορθωσιν, ἀλλὰ πολλοὶ τῶν ἱεραρχῶν, καίτοι ἐνδόξως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, διέφερον ἐλευθερίαν φρονημάτων καὶ δογμάτων, μὴ συμβιβασμένην πρὸς τὸ στενὸν τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας πνεῦμα, ἣν ἤξιουν νὰ ἐνιδρῶσιν αὐτὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ μοναχοί. Ὅθεν, ἀποθανόντος τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου, ἡ ἐλευθεριάζουσα τοῦ κλήρου μερὶς κατεπολέμησε φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐκ παντὸς τρόπου τὸν κατὰ τοῦτο καὶ τοῦ Μεθοδίου ταπεινότερον Ἰγνάτιον καὶ ἐξήτησε ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Συρακουσῶν Γρηγόριον, ἄνδρα τολμηρὸν, ἀγέρωχον, πεπαιδευμένον, ῥήτορα θεῖον, ζωγράφον ἄριστον. Πλὴν τούτων, ὁ Γρηγόριος οὗτος λέγεται ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ε'. Εἶχε δὲ καὶ ἀδελφὸν ἐπίσκοπον ἐπίσης ὄντα, τὸν Βασίλειον, καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐν τῇ βασιλευσίᾳ ὀλαδοῦς, εἴτε διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν εἴτε διὰ τὸ ἐπιφανὲς τοῦ γένους, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου πρὸς τοὺς ἄλλοις πολεμῶς εἶχε πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, υἱὸν ὄντα τοῦ Μιχαὴλ Α', τοῦ καθαιρεθέντος τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Λέοντος Ε'. Ἄλλ' ὁ Ἰγνάτιος εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν προστασίαν τῆς Θεοδώρας, τότε καὶ παντοδυνάμου οὔσης, καὶ προσεμήθη τοῦ Γρηγορίου. Ὑπερισχύ-

σας δὲ ἤρχισε πρῶτος τὸν κατὰ τῶν δύο ἀδελφῶν ἀγῶνα, ἀπαγορεύσας αὐτοῖς νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν χειροτονίαν του ἐπὶ τῇ ἑξῆς προφάσει. Ὁ Μεθόδιος εἶχε σταίλει εἰς Ρώμην προσβύτερόν τινα Ζαχαρίαν ὀνόματι, τὸν ὁποῖον ὁ Γρηγόριος ἐχειροτόνησε παρ' ἐνορίαν καὶ ἄνευ προηγουμένης εἰδήσεως καὶ ἐγκρίσεως τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ ἐπισκοπὴν. Ἀποδίδονται εἰς τὸν Γρηγόριον ἀορίστως καὶ ἄλλαι παραβάσεις, ἀλλ' αὕτη ὑπῆρξεν ἡ οὐσιωδέστερα, ἥς κυρίως ἐπελήφθη ὁ Ἰγνάτιος, ἵνα καταπολέμησεν τὸν ἀντίπαλον. Ἡ αὐτογενῶμων πράξις τοῦ Ἰγνατίου ἦτο ἐπιτηδεῖα νὰ ἐρεθίσῃ ἀνθρωπων ὀλιγώτερον τοῦ Γρηγορίου ὀξύν. Καί, ἐπειδὴ οὗτος εἶχε πολλοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλους, ἡ προσβολὴ ἦν ὑπέστη προεκάλεσε δεινὴν ταραχὴν. Ὁ Ἰγνάτιος ἵνα νομιμοποιήσῃ τὰ γενόμενα συνεκάλεσε μεταξὺ 848 καὶ 854 τοπικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, καὶ ἐν αὐτῇ ἀφώρισε τὸν Γρηγόριον ἐπὶ τῇ παρ' ἐνορίαν ἐκείνῃ χειροτονίᾳ· ἀλλ' ὁ ἀφορισμὸς οὗτος ἀντὶ νὰ κατενάσῃ τὴν ταραχὴν τῶν πνευμάτων παρῶς ἐνεν αὐτὴν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ὡς εἶδομεν, ὁ Βάρδας δὲν εἶχε πολλὰς ἀφορμὰς νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν Ἰγνάτιον. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἀνεφέρθησαν εἰς τὸν τότε πάπαν Λέοντα τὸν Δ' ἵνα ἐπιτύχῃσι τὴν ψῆφον αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐνόμισεν ὅτι κατ' ἀρχὰς δέον νὰ ζητήσῃ ἀκριβεστεράς πληροφορίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ ἔρις ἐκορυφώτο ἐν Κωνσταντινουπόλει, περιπλεκόμενη ὁσμῆμαί μετὰ τῆς γνωστῆς ἠθῆς ἀντιζηλίας τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἀρχῆς. Διότι, ἂν ὁ Βάρδας συνετάσσοτο ἀγαφανδὸν μετὰ τοῦ Γρηγορίου, ὁ Ἰγνάτιος εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ πάντοτε τὴν Θεοδώραν. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἔριν ἀνεμίχθη ὁ λαϊκὸς ἔτι Φώτιος, συνταχθεὶς μετὰ τοῦ Γρηγορίου. Ὁ Φώτιος δὲν ἦτο δυνατόν εἰμὴ νὰ κίνησεν πρὸς τὸν Γρηγόριον διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸ ἐλευθέριον πνεῦμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου, τοῦ ὁποῖου διετέλεσεν, ὡς λέγεται, καὶ μαθητὴς. Τὸ κύριον ἀτόπημα τῆς τοιαύτης προτιμήσεως ἦτο ὅτι ἀσπασάμενος τὴν μερίδα τοῦ Γρηγορίου ἀναγκαίως συνέπραττε μετὰ τοῦ Βάρδα, τοῦ πολυειδῶς τὴν Ἐκκλησίαν ἐξυβρίζαντος· ἀλλὰ μὴ λημονώμεν ὅτι ἐνταῦθα προέκειτο κυρίως νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεσιδαίμονία, δὲν ὑπῆρχε δὲ λόγος νὰ παραιτηθῶσι τοῦ ἀγῶνος τούτου οἱ ἀναλαβόντες αὐτὸν ἄνδρες, διὰ μόνην τὴν αἰτίαν ὅτι ὁ Βάρδας ἠθέλησε νὰ ὤφελῃθῃ ἐξ αὐτοῦ ἵνα καταβάλλῃ τὸν Ἰγνάτιον. Ἐτέραν μομφὴν ἠδύνατό τις ἴσως ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν Φώτιον, ὅτι ἀνεμίχθη εἰς ἔριν ἣτις προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἔριν δὲν ἐδημιούργησεν ὁ Φώτιος ἢ δὲ ἐπέμβασίς οὕτως ἢ ἄλλως ἠθελεν ἐπιθεῖν. Τῷ ὄντι ὁ τοῦ Λέοντος Δ' διάδοχος Βενέδικτος Γ' ἀναλογιζόμενος κατάλληλον τὴν περίστασιν τοῦ νὰ λάβῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ ἀξιῶμα τοῦ ὑπερτάτου τῆς Ἐκκλησίας διαιτητοῦ ἀπήτησεν ἠθῆ ἀπὸ τὸν Γρηγόριον ν' ἀπολογηθῇ, ἐφ' ᾧ καὶ ἔπεμψεν οὕτως εἰς Ρώμην τὸν φίλον του Ζαχαρίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάπας ἀπερῆτο ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου, ἡ ἠτηθηεῖσα μερὶς ἀπεφάσισε νὰ κινήσῃ πάντα λίθον, ἵνα θυμαβείσῃ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἐπιτυχοῦσα εἰς τοῦτο, ὡς εἶδομεν, διὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰγνατίου.

Ὁ Βάρδας εἶχεν ἀποφασίσει πρὸ καιροῦ τίς μέλλει νὰ διαδεχθῇ τὸν Ἰγνάτιον, ἀλλ' ἀνέβαλεν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ν' ἀποκαλύψῃ τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψηφίου του, τὸ μὲν διότι ὁ Φώτιος ἀπεποιεῖτο τὸ δὲ διότι ἡ κυβέρνησις, ἵνα πείσῃ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἦσαν φίλοι τοῦ Ἰγνατίου, νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτὸν, εἶχεν ἀνάγκην νὰ προτείῃ εἰς ἕκαστον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ διάδοχός του. Ὁ Ἰγνάτιος εἶχε μὲν ἐξορσθῆ ἀλλ' ἐνόσῳ ἡ δὲν παρητεῖτο ἢ δὲν κατεδικάζετο ὁ οἰκουμενικὸς θρόνος δὲν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ κενός. Καὶ εἰ, τὸ ἐν καὶ εἰς τὸ ἄλλο ἔπρεπε νὰ συμπράξωσιν οἱ ἀρχιερεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπ' ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατηγορία ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποστηρικθῇ σπουδαίως, ἀπεφασίσθη νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα, ἵνα πεισθῇ ὁ πατριάρχης νὰ παρα-

τηθῆ. Ὅθεν μόλις τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰγνατίου εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας του προσήλθον αὐτόθι πολλοὶ ἐκ τῶν ἐγκριτῶν ἀρχιερέων προτρέποντες αὐτὸν νὰ ἀποθέσῃ ἐκουσίως τὴν ἀρχὴν. Ἄλλ' ὁ Ἰγνάτιος ἀπεποιήθη, ἐπιδείξας προσετι περιφρόνησιν πρὸς ἀνθρώπους οἵτινες μέχρι πρὸ οὐλύγου ἐλέγοντο πιστοὶ φίλοι καὶ ἡδὴ τοσοῦτον ἀνασχόντως προέδιδον αὐτὸν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας προσήλθον αὐτῆς οἱ ἀρχιερεῖς ἐν συνοδίᾳ πολλῶν πατριακῶν καὶ ἀνωτέρων δημοσίων ἀρχόντων, ἵνα μεταπεισῶσιν αὐτὸν δι' ἀπειλῶν καὶ ὑποσχέσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς εἰς μίτην. Τὸ πρᾶγμα ἀπέβη δεῖνον.

Ὁ πατριάρχης οὔτε νὰ καταδικασθῆ ἠδύνατο οὔτε νὰ παραιτηθῆ ἤθελεν. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν προέκειτο νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν θέσιν του ὥστε ἀπερασίσθη ἡδὴ τὸ ἀδύνατον νὰ γίνῃ δυνατὸν, καὶ νὰ λογισθῆ αὐτῆ κενὴ ἄνευ καταδίκης ἢ παρατήσεως. Ἡ σκηνὴ, ἣτις ἐλαίχθη τότε, ὑπέρθε τῷ ὄντι θλιβερὰ καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὴν κατὰ τοῦ ἡμετέρου κλήρου ψόγον περὶ παλιμβουλίας καὶ φιλορζίας. Ὁ δὲ ψόγος οὗτος εἶναι μέχρι τινὸς δίκαιος. Ἴνα ὅμως κρινώμεν τοὺς ἀνθρώπους ἀσφαλῶς, πρέπει πάντοτε νὰ μὴ λοσημονώμεν τὰς περιστάσεις ἐντός τῶν ὁποίων ζῶσι. Παρατηρήσαμεν δὲ καὶ ἄλλοτε ὅτι αἱ περιστάσεις τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάφοροι ἢ ἐν τῇ Δύσει. Ἐν τῇ Δύσει ἡ Ἐκκλησία ἀνεπτύχθη ἐντελῶς σχεδὸν ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς· καὶ ἐν τούτοις ἐπιτρέπεται ν' ἀμιγβύλλωμεν ἂν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ταύτῃ ἐνεργεῖα διετηρήσῃ τὰς ἀρετὰς ὅσας ὄφειλε νὰ διατηρήσῃ. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται ἐνταῦθα. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ Ἐκκλησία παροισταμένη ἀμέσως παρὰ τῇ πολιτείᾳ, οὐδέποτε διαμορφώσασα ὅπως ἐν τῇ Δύσει ἴδιον κράτος· ἀλλ' ἀποτελοῦσα μέρος ἀναπόσπαστον πολιτικοῦ κράτους μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ, ἀναγκάως περιεπλάκη εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους τούτου καὶ ὑπέστη τὴν ποικίλην αὐτῶν ἐπίδρασιν, τόσῳ μᾶλλον ὅσο τὰ συμφέροντα ταῦτα, μὴ ὄντα πάντοτε καθαρῶς κοσμικά, ἀπαραιτήτως ἐρήτυοντο καὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων σπουδαίων. Ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐνάτῳ βιβλίῳ ἐξηγήσαμεν διὰ μακρῶν πῶς ἡ πολιτεία ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐπιληφθῆ, λόγω τῆς κοινῆς σωτηρίας, τοῦ ποικίλου καὶ σφόδρα περιπελεγμένου ζητήματος τῶν αἰρέσεων καὶ νὰ συμπροῖξῃ μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην αὐτοῦ ἐπίλυσιν. Ἀπᾶσα δὲ τοῦ παρόντος δεκάτου βιβλίου ἡ ἱστορία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπόδειξις τῆς ἀκαταμαχίτου ταύτης ἀνάγκης. Τὸ μέγα ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιληφθῆ τῆς καταστάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἀναγκάως ἄρα ὁ κλῆρος περιεπλάκη εἰς τὸ πολιτικὸν τῆς μεταρρυθμίσεως ζήτημα· ἀναγκάως διεθροῖθῃ εἰς μερίδας· ἀναγκάως αἱ μερίδες αὗται ἔλαβον πολιτικὸν χαρακτήρα καὶ ἀναγκάως ἀποβαλοῦσαι τὸ ἄγνόν θρησκευτικὸν πολιτεῖα παρσούθησαν ὑπὸ ποικίλων κοσμικῶν παθῶν καὶ συμπεφοῦτων. Μήπως τὸ αὐτὸ δὲν συνέβη καὶ εἰς τὸν κλῆρον τῆς νεωτέρας εὐρωπαϊκῆς μεταρρυθμίσεως, μάλιστα δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ; Ἐν τοιαύτῃ πραγμάτων καταστάσει τὸ ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι ὁ κλῆρος, καθὸ ἐξ ἀνθρώπων ἐπὶ τέλους συγκείμενος, ὑπέστη πολλάκις τὰς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τὸ ἄπορον εἶναι πῶς εὐρέθησαν ἄνθρωποι διατηρήσαντες ἐν μέσῳ τοσοῦτων μεταβολῶν τῆς τύχης καὶ τῶν δοξασιῶν τὸ φρόνημα αὐτῶν καὶ προσενεγκόντες ὑπὲρ αὐτοῦ ἑστίαν οὐ μόνον πάντα τῆς ζωῆς τὰ ἀγαθὰ ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ αὐτὴν αὐτῶν τὴν ζωὴν. Ἡ ἱστορία τοῦ παρόντος βιβλίου δὲν στερεῖται τοιούτων παραδειγμάτων. Καὶ ἵνα εἰς τὰ δύο τελευταῖα περιορισθώμεν, μήπως ὁ πατριάρχης Ἰωάννης; ὁ Γραμματικὸς δὲν προετίμησε ν' ἀποθάνῃ μᾶλλον ἢ νὰ μεταβάλῃ φρόνημα, ὁ δὲ πατριάρχης Ἰγνάτιος δὲν προετίμησε νὰ ἐκθέσῃ ἑαυτὸν εἰς ποικίλας καταδρομὰς μᾶλλον ἢ νὰ συμβιβασθῆ πρὸς τὸν αἰσχρὸν τῆς Ἐκκλησίας ὑβριστὴν Βάρδαν; Βεβαίως οἱ ἰδιωτελῶς παλιμβουλήσαντες ἱεράρχαι εἶναι ἄξιοι κρίσεως κατακρίσεως, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται

ὅτι, ὡς πολλάκις ἐρρήθη ὑπὸ τῶν Λυτικῶν, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἀείλοτε ἀνίκανος νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ δόγματός αὐτῆς· ἔπειτα μόνον ὅτι περιπεσοῦσα εἰς δοκιμασίας πολλάς, οἷς οὐδεμίᾳ ἄλλῃ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπέστη ποτέ, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ἅπαν τὸ ἀχανές τῶν περιπετειῶν αὐτῆς στάδιον ἀπὸ Κωνσταντινῆος τοῦ μεγάλου μέχρι τῆς σήμερον, ὑπέκυψε μὲν ἐκ διαλειματικῶν εἰς ἀμαρτήματα τινὰ ἀναπόσπαστα ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀναριθμητῶν τούτων δοκιμασιῶν δὲν ἔπαισεν ἀναδεικνύουσα ἀρετὰς ἐνάποιον τῶν ὁποίων κλίνει τὸ γόνυ ἅπας ὁ χριστιανικὸς κόσμος· ἑμαρτύρησε δὲ τὴν ἀκαταγώνιστον αὐτῆς ἠθικὴν δύναμιν, διασώσασα μέχρι τῆς σήμερον πνεῦμα πίστεως συμφωνότερον τῇ ἀληθείᾳ παντὸς ἄλλου πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δοξασίας τὰς εὐαγγελισθείσας ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ ἱστορικὸς λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ φοβῆται νὰ ἀποκαλύπτῃ τὰς ἀδυναμίας, διότι αὐταὶ κατ' οὐδὲν ἐπὶ τέλους ἀλλοιοῦσι τὸν ὕλον ἱερὸν αὐτῆς χαρακτήρα. Ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ὁμιλήσαμεν πάντοτε περὶ αὐτῆς καὶ θέλομεν ἱστορήσει τὰ περιστατικὰ τῆς ἐν λόγῳ σκηνῆς.

Προκειμένης τέλος τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου πατριάρχου, ὁ Βάρδας ὑπεσχέθη κατ' ἰδίαν εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἀρχιερέων τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι, ὅταν ὁ βασιλεὺς προτείνῃ αὐτοῖς τὸ ἀξίωμα, ἕκαστος θέλει πρὸς τὸ θεαθῆναι ἀποποιηθῆ αὐτό. Οἱ ἀρχιερεῖς ἐπέπεσον εἰς τὴν παγίδα, καὶ ὁ Μιχαὴλ, ἐπιτηδείως καθοδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βάρδα, ἔλαβε κατὰ γράμμα τὴν ἀποποίησιν αὐτῶν, ἀπήντησεν ὅτι θέλει σκεφθῆ καὶ προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸ καιροῦ ἀποφασισθέντων. Αἰφνης ὁ Φώτιος, ὅστις μέχρι τῆς 20 Δεκεμβρίου τοῦ 857 ἦτο λαϊκῶς, πεισθεὶς τελευταῖον νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα, ἐκάθη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μοναχῶς, τὴν δ' ἐπιούσαν χειροτονήθη ἀναγνώστης, τὴν τρίτην ὑποδιάκονος, τὴν τετάρτην διάκονος καὶ τὴν πέμπτην, ἦτοι τῇ 24 Δεκεμβρίου, προσβύτερος. Πᾶσαι αὐταὶ αἱ χειροτονίαι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Συρακουσῶν Γρηγορίου, ὅστις ἀναγνωρίζων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Φωτίου παρήγγεσε πᾶσαν ἰδίαν ἀξίωσιν καὶ συνέτραξε προθύμως ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ φίλου. Κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν τῆς 24, συγκληθέντων ἐν τοῖς βασιλείοις ὅλων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρενρισκομένων ἀρχιερέων, ὑπεβλήθη τελευταῖον αὐτοῖς ὁ ὑποψήφιος τοῦ Βάρδα. Οἱ ἀρχιερεῖς καταταλαγνέτες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ πράγματος καὶ μὴ λαβόντες καιρὸν νὰ συνεννοηθῶσι περὶ τοῦ πρᾶξις ἠναγκάσθησαν νὰ προχειρισθῶσιν ὀλοσδήποτε τὸν νέον προσβύτερον ἀρχιεπισκόπον Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ συγχρόνως, ἵνα καλύψωσι τὰ ἴδια ἀμαρτήματα ἐπιδεικνύοντες εἰ καὶ βραδέως εὐλάβειαν τινα πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Φωτίου ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει ἀπονέμει πατρικὴν τῷ Ἰγνατίῳ τιμὴν, πράττων πάντα κατὰ βούλησιν αὐτοῦ καὶ ἐν μηδενὶ τούτου παρολυπὸν. Μεθ' ὃ τὴν ἐπιούσαν, ἦτοι τῇ 25 Δεκεμβρίου, καθ' ἦν ἡμέραν πρὸ ἐβδημήκοντα καὶ τριῶν ἑτῶν εἶχε προχειρισθῆ εἰς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα ὁ θεῖος τοῦ Φωτίου Ταράσιος, χειροτονήθη οὗτος πανηγυρικῶς, προεξάρχοντος καὶ ταύτης τῆς ἱεροτελεσίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Συρακουσῶν Γρηγορίου.

Οἱ πλείστοι τῶν ἀντιπάλων τοῦ Φωτίου ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων κατέκριναν τὴν ἐσπευομένην ταύτην καὶ ἄμεσον ἀπὸ λαϊκοῦ χειροτονίαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν θέλομεν ἐπιμείνει εἰς τοῦτο πολὺ, διότι ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως οὐκ ὀλίγας τοιαύτας ἀμέσους ἀπὸ λαϊκῶν χειροτονίας ἐπιφανεστάτων τῆς Ἐκκλησίας πατριαρχῶν, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῦ Ταράσιου καὶ τοῦ Νικηφόρου, εἶδομεν δὲ αὐτὸν τὸν Θεοφάνη, τὸν ζηλωτὴν τῆς ἀκριβεστάτης τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἐκτελέσεως, λέγοντα ὅτι

«οὐκ ἦν τὸ πρῶτα ξένον τῆς ἐκκλησίας καὶ προσφύτως ἐπινοηθέν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ λαϊκῶν ἐπεσκόπησαν ἀξίως τῆς ἀξίας τῷ Θεῷ ἱερατεύοντες». Ἄλλο εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ σπουδαιότερον. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἂν ὁ Φώτιος, ὡς πολὺ λάκκις ψασύτως κατεκρίθη, συνέπραξεν εἰς ὅλα τὰ ἀτοπήματα τῆς τοιαύτης αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐκλογῆς. Εὐτυχῶς εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐπέζητησε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀλλὰ, ὡς προείπομεν, καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἠγωνίσθη νὰ ἀποφύγῃ τὰς δεινὰς δοκιμασίας εἰς ἃς κάλλιστα προέβλεπεν ὅτι μέλλει νὰ ἐκτεθῆ ἀναλαβὼν ἅπασι τοὺς οἴκους τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ὁμολογοῦσιν οὐ μόνον οἱ μετροπαθέστεροι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἱστορικοὶ, οἷος ὁ Νεάνδρος (1), ἀλλὰ καὶ ὁ νεώτατος αὐτῆς πολέμιος Ἐργενρόιθερ. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ το ὁμολογήσωσιν, ἀφοῦ σφάζεται ἐπιστολῇ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν Βάρδα διασφρηθὴν ὑπομιμησκούσα αὐτῷ ὅτι ἄκων καὶ βιαζόμενος ἠναγκάσθη ν' ἀναβῆ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον; Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη προομιάζουσα λέγει: «Ἦδειν ἐγὼ καὶ πρὸ τῆς κείρας ἀνάξιτον ἔμαυτον καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς ποιμαντικῆς ἐπιμελήσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀγόμενος καὶ ἐλκόμενος ἀπεδυσπέτουμ πρὸς ταῦτα ὡς εἶδε θάνατόν με τῆ; τότε προβολῆς, μᾶλλον δὲ τῆς ἀφορητοῦ βίας, προνήρησεν οὐ γὰρ ἂν τοσούτων καὶ τηλικούτων κακῶν κύματα τὴν ἐμὴν καθελίστην ἐβίβιζον ἐκκλύζοντα τάλιναν ψυχὴν, ὡς ἡ ἐλιπς καὶ ἡ προσδοκία (δεινὴ γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις τὰ μέλλοντα συνιδεῖν δυσχερῆ, ἂν εἴ' αὐτὴν ἢ χαλεπότης μάλιστα φέρηται) συνετάρασέ με τότε καὶ συνείχε, ὑρ' ὧν βαλλόμενος καὶ πικρῶς ἀλγυνόμενος ἔκλαιον, ἔδυσώπουμ, πάντα μᾶλλον ἐτοίμων ἢ τοῖ; ψηριζόμενοις καὶ βιαζόμενοις συγκατένευον, παρενεχθῆναι τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τῶν πολλῶν καὶ πολυτρόπων φροντίδων καὶ πειρασμῶν ποτινιόμενος». Εἶναι λοιπὸν ἔξω πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ὁ Φώτιος κάλλιστα εἰδῶς, παρεκτός βίον τῶν ἄλλων δυσχερειῶν, τὸν χαρακτήρι τοῦ Βάρδα, τοῦ ὁποίου προέκειτο νὰ γίνῃ ὄργανον, ὄχι μόνον δὲν ἐπεδίωξεν ἀλλ' καὶ πάσης δυνάμει ἠγωνίσθη νὰ ἀποφύγῃ τὴν τιμὴν ταύτην. Ὅ,τι μόνον δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἶναι ὅτι δὲν ἔδειξε περὶ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀκατανόιστον ἐκείνην τῆς θελήσεως; δύναιμι ἦτις τοσοῦτον ἀσφαλῶς καθωδήγησεν ἅπαντα τὸν λοιπὸν αὐτοῦ βίον, παρασχὼν οὕτω τοῖς ἀντιπάλαις τὸ ἐνδόξιμον νὰ εἴπωιν εὐλόγως, ὅτι ἔπληρχε παρ' αὐτῷ πᾶθος, λοχυρότερον τῆς προνοίας, λοχυρότερον τῆς συνέσεως, τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας, τὸ κατισχύσαν ἀπάντων τῶν ἄλλων λογισμῶν.

Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Φωτίου δύο μῆνες διήλθον ἐν εἰρήνῃ κατ' ἐπιράνειαν ἄλλὰ τὰ πάθη τὰ ὑποκώφως βρέμοντα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐκτραγῶνιν ἐπὶ τέλος. Οἱ πολυάριθμοι τοῦ Ἰγνατίου φίλοι εἶχον μὲν καταπλαγῆ τὴν ἐσπέραν τῆς 24 Δεκεμβρίου 857 καὶ καταναγκασθῆ νὰ ἐπιδοκιμάσωσι τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου. καὶ τότε ὁμως ἐξήτησαν διὰ τῆς ὑποσχέσεως, ἣν παρὰ τοῦ νέου πατριαρχοῦ ἀπήτησαν, νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἡσυχίαν, τὴν τιμὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνέργειαν τοῦ Ἰγνατίου. Νῦν δὲ καὶ βιαίως ὅπως οὖν ἐρημνεύοντες τὴν ὑπόληξιν ταύτην ἤξιουν ὅτι ὁ Φώτιος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ εἶναι ἀπλῶς συνεπίσκοπος τοῦ πρῶτον πατριαρχοῦ καὶ ἐκτελεστής τῶν βουλήσεων αὐτοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτην ἀπαίτησιν δὲν ἠδύ-

(1) Οἱ μετροπαθέστερον δηλονότι τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πραγματεύμενοι εὐρωπαϊκοὶ συγγραφεῖς. Ὁ Νεάνδρος (Neander) εἶναι θεολόγος γερμανὸς διαμαρτυρούμενος, ὁ δὲ Ἐργενρόιθερ θεολόγος καθολικὸς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων (νῦν καρδινάλιος).

νατο νά ἀποδεχθῆ ὁ Φώτιος, καί μάλιστα οἱ περὶ αὐτόν, οὔτινες κατορθώσαντες ὁπωσδήποτε νά ἀναλάβουσι τὸ ἔγγραφον ἐξηφάνισαν αὐτό. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸν Φεβρουάριον 858. Τότε οἱ ἀντιπολιτευόμενοι συνελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἀπέλεισαν τὸν Φώτιον πάσης ἐπισκοπικῆς ἱερουργίας, ὡς παρὰ νόμῳ πατριαρχήσαντα. Οἱ περὶ τὸν Φώτιον, συγχροτήσαντες κατὰ τινας μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, κατὰ τινας δὲ ἐν τῇ ἐν Βλαχέρναις ἐκκλησίᾳ, ὀντίθετον σύνοδον, καθήρσαν καὶ ἀνεθεμάτισαν τὸν τε Ἰγνάτιον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ. Καί τότε πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀπορᾶσεων τῆς συνόδου ταύτης δεινὸς ἐγένετο κατὰ τῶν καταδικασθέντων διωγμός. Πρῶτος ὁ Ἰγνάτιος πολυειδῶς βρασάνοισθη, ἵνα καταναγκασθῆ νά δώσῃ παραίτησιν, ἀλλὰ καθὼς λέγει ὁ Νέανδρος, ἐν τῇ πεποιθήσει τῆς πίστεως, ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀφρότητος καὶ τοῦ δικαίου, ὁ γενναῖος ἀνὴρ δὲν ἐπέισθη νά ὑποκύψῃ εἰς τὴν βίαν, δοὺς ἐν τῇ δυστηρίᾳ δειγμάτα ἀρετῆς; τὰ ὅποια δὲν εἶχε δώσει ἐν ὅσῳ ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Συγχρόνως δὲ πάντες οἱ ὑπερ᾽ αὐτοῦ ψηφισάντες καὶ οἱ ὁπωσδήποτε μετ' αὐτοῦ συντασσόμενοι ἔπαθον παραλήσια ἢ χείρονα. Ὅτι ὁ Φώτιος δὲν συνέπριπτεν εἰς ταῦτα πάντα, ὅτι ἀπ' ἐγαντίας ἠγανάκτει ἐπὶ τοῖς πραττομένοις, ἐξάγεται ἀπὸ τῆς ἐντόνου διαμαρτυρίας ἣν ὑπερ᾽ ἑνὸς τῶν παθόντων ἀπρηθύνη πρὸς τὸν Βάρδα ἐν τῇ συνεχεῖ τῆς προμνηθείσης ἐπιστολῆς, ἐχούσῃ ἐπὶ λέξεω ὡς ἑξῆς: «Νῦν δὲ αὐτὰ μεταδιδάσκει τὰ πράγματα καὶ τὴν [ἐμὴν] ἐλέγχει ἀναξιοσύνη, καὶ οὐκ ἔτι φόβος προσδοκίας, ἀλλ' ὀδύνη στηριζομένη ἐπὶ τὰ καιρία, καὶ στεναγμός καὶ ἀμηχανία ἐπὶ τοῖς ἤδη καταλαβούσι. Ὅτε γὰρ ἱερεῖς, ὅποιοι καὶ ἂν εἴεν, ἰμοῦ πάντας ἐπὶ ἐνὶ πταίσματι πείσονται; ὀφῶ, τυπτομένους, δημοσιευμένους, φανλιζομένους, τὴν γλώσσαν ἐκτεμνομένους (φείσαι, Κύριε, τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν), πῶς οὐ μακαρίσω τοὺς τετελευτηκότας ὑπὲρ ἐμέ; πῶς οὐ τὸ φορτίον τὸ ἐπιτεθέν μοι οὐκ εἰς ἔλεγχον τῶν ἡμῶν ἁμαρτημάτων λογίσσεται; Ἄνθρωπος ἄπορος, ἀπροστάτευτος, οὐδὲ τὸν νοῦν ἔχων ἀπαθὴ (οἷς ἔλεος μᾶλλον ἢ ἀγανάκτησις ἐπιταί) ἔπαθεν ἅμα τὸσαῦτα κακὰ ἐπράθη, ἐτύφθη, ἐφυλακίσθη, τὸ ἀπαρμυήθρον, ἐτίμηθη τὴν γλώσσαν, καὶ ταῦτα ἱεροσύνην φορῶν ὑπὲρ οὐ πολλὰς ἐδυσώφησα, ὑπερ᾽ οὐ μόναιος ἐγὼ καὶ ῥήματα ἀπαθείας ἐλαβον, καὶ οἱ ἰδόντες ἐπίστανται, εἰ δὲ καὶ ἐτελάθοντο οὕτως, τὸ θεῖον οὐκ ἐτελάθητο. Ποία λοιπὸν ἐλπίς πρὸς τὰ ἀθλά ὅτε περὶ τῶν φανερῶν καὶ δρ' ὄψιν κειμένων οὕτως ἀποτυγχάνω καὶ διαπαίζομαι; Πῶς ὑπὲρ ἁμαρτιῶν καὶ ἡμῶν καὶ τοῦ λαοῦ πρεσβεύσας ἐξιλίσσομαι, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ὑπὲρ ἑνὸς πρεσβεύσας οὕτως ἐξέπεσα, οὕτω παρεκρούσθην; Ταῦτα διακρῶν αἵματι ἔγραφα ἔν σοι δ' ἐστὶ τὸ λοιπὸν ἢ πρώτην ἢ τελευταίαν τήνδε ἐπιστολήν δεῖξασθαι. Ἐγὼ γὰρ κατενόπιον Κυρίου λέω, ὡς εἰ οὕτως ἐστὶν ὑμῖν σκοπὸς ἐν ταῖς ἐλλόγοις ἡμῶν ἰκεταῖς καὶ παρακλήσει παρακρούεσθαι ἡμᾶς καὶ ἀποπέμπεσθαι, καὶ εἰ μὴ τις γένηται τῷ ἀθλίῳ ἐκείνῳ τὸν δυνάτον τρόπον παραφυρῆ καὶ παράκλησις, οὔτε γράψω οὔτε ἄλλως πως ἐνοχλήσω, ἀλλ' ἡσυχάσω ἑμαυτὸν ἐπισκοπῶν καὶ τὰ ἔμαυτοῦ ὀδυρόμενος. Εἰ γὰρ μετὰ τῶν καθημερινῶν τῶν ἔξωθεν ἡμῖν ἀναφυομένων πειρασμῶν τε καὶ περιστάσεων καὶ τὴν ἀθλίαν μοι προσπολέσω ψυχὴν, ἀθλιότερος ἂν εἶην πάντων ἀνθρώπων».

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Φώτιος ὑποδεικνύει ὅτι θέλει προβῆ μέχρι παραίτησεως. δὲν ἔδοκεν ὅμως παραίτησιν, ἀλλ' ἠγωνίσθη δι' ἄλλων τρόπων ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην. Ἐν ἔτει 860 ὁ Ἰγνάτιος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε πάθει διαφόρους ἐξορίας, ἀνεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ περιουσία του. Ὁ σκοπὸς ἦτο πάντοτε νά καταπέσωσιν αὐτὸν νά παραιτηθῆ καί, ἂν ἐπιμείνῃ, νά καταδικάσωσιν αὐτὸν πάλιν συνοδικῶς, ἀλλὰ πανηγυρικώτερον ἢ προηγουμένως ἐπὶ

δὲ τούτῳ ἐζητήθη, ἂν ὄχι ἀμέσως, τοῦλάχιστον διὰ πλαγίου τινὸς τρόπου ἢ σύμπραξις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Αἱ ἐπιστολαὶ τὰς ὁποίας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βουλευμάτου τούτου ἐπεμψαν πρὸς αὐτὸν κατ' αὐτὸ ἐκείνο τὸ ἔτος 860 ὃ τε βασιλεὺς Μιχαὴλ καὶ ὁ πατριάρχης Φώτιος διελαμβάνον ὅτι παραιτηθέντος τοῦ Ἰγνατίου ἐξελέγη ὁ Φώτιος· ὅτι καλὸν ἦτο νὰ πέμψῃ ὁ πάπας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοιοῦτην ἐπιτολήν, ἵνα παραα-

θίσωσιν εἰς σύνοδον ἣτις ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ αὐτόθι ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ καταλύσῃ ὀριστικῶς τὴν τῆς εἰκονομαχίας αἴρεσιν καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ σύνοδος ἠδύνετο νὰ καταπαύσῃ ἀνωμαλίαν τινὰς ἐπελθούσας ὡς ἐκ τῆς ἐπιγενομένης εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μεταβολῆς. Ὁ πάπας Νικόλαος κολακευθεὶς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἐξαπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο ἐπισκόπους, τὸν Ζαχαρίαν καὶ τὸν Ροδοῦλλον, ἐπιτετραμένους ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν Φώτιον, ἂν εἴρωσι τὰ πάντα κατὰ τοὺς κανόνας γινόμενα. Ἐνταῦτῳ ὅμως γράφων πρὸς τὸν βασιλεῖα ἐπανελάμβανε τὰς ἀρχαίας χριστοαρχικὰς ἀξιώσεις, ἔδιδεν αὐτῷ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐγίνωσκε τὴν ἀταξίαν τῶν ἐνεργηθέντων καὶ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ γενομένα, εἴμῃ ἂν ἀποδοθῇ αὐτῷ ἡ δικαιοδοσία ἣν εἶχεν ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἣν ἀφῆρσεν ἀπὸ αὐτοῦ ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς μεταρρυθμίσεως· προσέτι δέ, ἂν ἀποδοθῶσιν αὐτῷ τὰ κτήματα ὅσα εἶχεν ἄλλοτε ἐν Καλαβρίᾳ

Ὁ πάπας Νικόλαος Α' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λουδοβίκος Β' (Μικρογραφία τοῦ 9 αἰῶνος)

καὶ τὰ ὅποια ὡσαύτως ἀφῆρθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως. Οἱ πρέσβεις οὗτοι τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἦλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τὰ τέλη τοῦ 860 καὶ δὲν εἶρον βεβαίως τὴν αὐτόθι κυβερνήσιν καὶ Ἐκκλησίαν ἐδιδάχθησαν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοιαύτας ἀπειρήσεις. Δὲν ἀπῆλθον ἐν τούτοις ἄπρακτοι, διότι ὁ Βάρδας κατόρθωσε νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἄνευ ὄρου τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου καὶ τὴν τοῦ Ἰγνατίου καθάρσιν ἐνώπιον τῆς συνόδου ἣτις ἔμελλεν ἐπὶ τούτῳ κυρίως νὰ συγκροτηθῇ, καὶ ἡ ὁ Φώτιος δὲν ἐδίστασεν ἄλλως νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς τὴν προεδρίαν. Ἡ σύνοδος αὕτη συνήλθεν ἐν ἀρχῇ τοῦ Μαΐου 861 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἀπαρισθεύσα ἐκ 348 ἐπισκόπων. Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα, τοὺς ὁποίους ὁ Βάρδας εἶχεν ὄλωσ προσοικειωθῆ, συνήνεσαν ὥστε ἡ πεμφθεῖσα δι' αὐτῶν ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης νὰ μὴ ἀναγνωσθῇ εἰμὴ καθ' ὅσον δὲν προσέκρουεν εἰς τὰ δικαιώματα τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἰγνάτιος προσάχθει προετρόπη κατ' ἀρχὰς νὰ παραιτηθῇ, μὴ πεισθεὶς δὲ εἰς τοῦτο ἐδικαίωθη, κατεδικάσθη καὶ καθήροθη. Ὁ δὲ Ζαχαρίας καὶ ὁ Ροδοῦλλος ἀνεφώνησαν μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τὸ ἀνάξιον καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Φώτιον ὡς νόμιμον πατριάρχην. Μετ' οὐ πολὺ μάλιστα, ἦτοι τῇ 25 Μαΐου, ἠθέλησαν, ἂν πιστεύσωμεν τὸν βιογράφον αὐτοῦ Νικήταν, νὰ καταναγκάσωσι προσέτι τὸν Ἰγνάτιον ν' ἀναγνώσῃ ὁ ἴδιος δημοσίᾳ ἐπ' ἐκκλησίας τὴν καθάρσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ τότε οὗτος διέφυγε τὴν τελευταίαν ταύτην ἔβριν δραπετεύσας μετημφισμένως ὡς ἀχθοφόρος εἰς τὰς νή-

σους τῆς Προποντίδος, ὅπου ἀνεξηγήτη μὲν διὰ παντός τρόπου ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀλλὰ δὲν κατορθώθη ν' ἀνακαλυφθῆ.

Τοιαύτη ἀπέβη ἡ σύνοδος ἐκείνη, ἣν ὁ Βαλσαμών ὀνομάζει οἰκουμενικήν, οἱ δὲ πλείστοι ἄλλοι συγκαταλέγοντι μεταξὺ τῶν μερικῶν ἀπονέμοντες αὐτῇ τὸ παρὰ ὄξω ἐπωνύμιον πρώτη καὶ δευτέρα, ἄδηλον ἐπὶ τέλους τίνος ἕνεκα διότι ἐκ τῶν ποικίλων ἐξηγήσεων ὅσαι ἐδόθησαν εἰς τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο οὐδεμία ἐπεκράτησε τῶν ἄλλων. Ὅπως δὲ ἔφαινετο θριαμβεύων, ἀλλ' ἦτο ἐν ἀρχῇ εἰσέτι τῶν δοκιμασιῶν αὐτοῦ. Ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πνεύματα ἦσαν τοσοῦτο διηρημένα ὥστε ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἦτο ἀδύνατος. Καθὼς ἠξέυρομεν ἤδη, ὁ Φώτιος ἦτο κυριὸς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς τάξεως ἐκείνης τῶν ἀνθρώπων οἵτινες συνήνεσαν μὲν εἰς τὴν παλινορθώσιν ἀλλὰ διετήρουν ἐπιμένοντες καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ ἐλευθεριάζον τῆς μεταρρυθμίσεως πνεῦμα. Ὁ δὲ Ἰγνατίος ἦτο ἀντιπρόσωπος τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἀνθρώπων οἵτινες ἐπέσβεον ἀνάκαθεν τὰ τῆς ἀρχαίας τῶν πραγμάτων καταστάσεις μετ' ὅλων τῶν ἀναποσπάστων ἀπ' αὐτῆς προλήψεων καὶ καταρρήσεων. Ἡ ὀλιγαριθμὸς μερὶς τοῦ Φωτίου δὲν ὑπερίσχυεν εἰμὴ διὰ τῆς προστασίας τοῦ Βάρδα, ἀλλ' ἡ προστασία αὕτη, ὅσον ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἠδύνατο νὰ καταβῆ τοὺς πολὺ περισσοτέρους αὐτῆς ἀντιπάλους, τόσῳ μᾶλλον ὅσο ὁ Βάρδας μηδεμίαν ἔχων θρησκευτικὴν πεποιθῆσιν δὲν ὑπεστήριξε τὸν Φώτιον ἐμὴ τινὸς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀναγκαιῶν εἰς τὰ ἀτομικὰ αὐτοῦ συμφέροντα, ὁ δὲ ἠλικιωθεὶς ἤδη Μιχαὴλ ἐνέπαιξε καὶ Φώτιον καὶ Ἰγνατίον καὶ Βάρδα καὶ Ἐκκλησίαν καὶ πάντα ἐνὶ λόγῳ θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα. Πλὴν τούτου ἡ σύνοδος τοῦ 861 δὲν περιορίσθη εἰς μόνην τὴν καθαιρέσιν τοῦ Ἰγνατίου ἀλλ' ἐγήγησε πολλὰς ἀξιωμαχομένους καὶ σωτηρίους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν διατάξεις. Ἄν ἂν ἑνὸς ἐπεκύρωσε τὰ πολλὰς κατὰ τῶν εἰκονομαχῶν δογματιθῆντα, ἀπ' ἑτέρου, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Φωτίου, ἐνεργήσοντας καὶ ἰσοῦτον συνφορὰ ταῖς ἀρχαῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἠγωνίσθη διὰ διαφόρων καὶ ἄλλων νῦν περιστελη ὅσον ἔνεστι τὴν ἀκατάσχετον πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ροπήν. Ὁρίσεν ὅτι τοῦ λοιποῦ μοναστῆριον δὲν δύναται νὰ ἰδρυθῆ ἄνευ τῆς συναίνεσεως τοῦ ἐπισκόπου· ὅτι ὁ ἰδρυτὴς αὐτοῦ δὲν ἔχει ἄδειαν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου νὰ καθιστᾷ ἐαυτὸν ἠγούμενον ἢ ἀνθ' ἑαυτοῦ ἑτερον· ὅτι ἐπίσκοποι δὲν δύναται νὰ ἰδρῶσσι μοναστήρια δαπάναις τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν· ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ λαβῆ τὸ μοναχικὸν σχῆμα αυτογνωμόνως ἄνευ παρουσίας τοῦ ὀφειλόντος αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν ἀγαδέεσθαι· καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἅπαντα σκοπὸν εἶχον νὰ διακολλῶσιν τὸν τε πολλαπλασιασμὸν τῶν μοναστῆριων καὶ τὴν ἀπεριόριστον αὔξησιν τῶν μοναχῶν.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, μὴ ἀρέσκοντα εἰς τοὺς Ἰγνατιανούς, συνετέλουν εἰς τὸ νὰ πολεμῆται διὰ παντός τρόπου ἡ σύνοδος ἐκείνη καὶ νὰ υποθάλπεται ἡ τῶν πνευμάτων ταραχή. Μὴ παραλίπομεν ὅσαυτός ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ Φώτιος πολλὰς ἐπιλοσόφει ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος εἰς τὸν τρόπον ὅστις δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ σκανδαλίση τοὺς ἀμαθεῖς καὶ προληπτικούς αὐτοῦ ἀντιπάλους. Ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀγνώστου 861 συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τῶν ἐκ διαλεμμάτων δονούντων αὐτὴν σεισμῶν, ὅστις ἐναυαληφθεὶς συγκρίσας ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα κατεφόβισε τὸ πλῆθος καὶ ἀπεδόθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου γενομένην καταδρομήν. Ὁ σοφὸς Φώτιος δὲν ἐδίστασε νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὅτι οἱ σειμοὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις καὶ ὅτι συμβαίνουσιν ἐκ φυσικῶν αἰτιῶν· οἱ σειμοί, εἶπεν, οὐκ ἐκ τοῦ πλῆθους ἁμαρτιῶν ἀλλ' ἐκ πληρομῆς ὕδατος γίνονται. Παρέθεσε δὲ πρὸς

τοῖς ἄλλοις τὴν πλατωνικὴν δόξαν τὴν διαστελλούσαν δύο εἶδη ψυχῆς, τὸ μὲν θεῖον τὸ δὲ θνητόν, καὶ πρεσβεύουσαν ὅτι τοῦτο τὸ κατώτερον εἶδος, τὸ ἄλογον, ἐστὶ τὸ δι' οὐ ἁμαρτάνομεν, τὸ δὲ ὄντως θεῖον καὶ λογιστικὸν ἢ νοητικὸν παραμένει ἀείποτε διαυγές, ὄπως καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ πηγὴ. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ φυσικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ταῦτα δόγματα τὰ παραχθέντα ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἦσαν ἐπιτήδεια νὰ πείσωσιν τὸν ἀμαθῆ τῶν Ἰγνατιανῶν ὄχλον. Πολλοὶ δὲ τῶν περὶ τὸν βασιλεῖα γινώσκοντες τὴν ροπήν ἦν εἶχε νὰ χλευάζῃ τὰ σπουδαιότερα τῶν πραγμάτων καὶ ἐνεργούντες κατ' εἰσηγήσιν τῶν Ἰγνατιανῶν παρέστησαν αὐτῷ τοὺς λόγους τοῦ Φωτίου ἐπὶ τὸ κομικώτερον. Ἰδίως λέγεται ὅτι ὁ πρωτασηκρήτης ἀπελθὼν εἰς τὸν βασιλεῖα τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι ἀπ' ἧς ἡμέρας ὁ πατριάρχης εἶπεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι δύο ψυχὰς οἱ δούλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤρχισαν νὰ ζητῶσι διπλὴν τῆς προτέρας κατὰ μῆνα τροφοδοσίαν, λέγοντες: «ὡς ἡμεῖς ἠλαίζομεν μίαν ψυχὴν ἔχειν καὶ ἀνελαμβάνομεν ἑκάστω μηνὶ ἅμα ἀνὰ μοδίους δύο· νῦν δέ, ὡς διδάσκει ἀναρὰνδὸν ὁ πατριάρχης, δύο ψυχὰς ἔχει· ἑκάστος, καὶ δεῖ ἄλλους δύο μοδίους προσθεῖναι ἡμῖν». Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐγέλασε καὶ ἐρωτήσας ἂν τῷ ὄντι οὕτω δογματίζῃ ὁ Χαζαροπρόσωπος (ἀποδίδων ἄδηλον διατί τὸ κομψὸν τοῦτο ἐπίθετον εἰς τὸν Φώτιον) (*), προσεκέλευσεν εὐθύς τὸν πατριάρχην καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν τοῦτον προσποιούμενος τὸν θυμωμένον: «οὕτω δογματίζεις, ὦ Μαρζούκα, δύο τὸν ἄνθρωπον ἔχειν ψυχὰς;» Τὸ νέον τοῦτο χαρῖεν προσήγημα δαήμενεν, ὡς βεβαίως, κ' ὕων ἔλκων δέμα. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης, συνηθισμένος ὡν εἰς τὰς τοιαύτας χαριεντολογίας τοῦ Μιχαῆλ, ἔδωκεν ἐκ τοῦ προχείρου τὰς ἀναρχαίας ἐξηγήσεις. Ἄλλ' οὐδὲν ἦτον, ἐπειδὴ οἱ οἰκιοὶ ἐξηκολούθουν, ὁ ὄχλος κατεβόα ὅτι δὲν θέλουσι παύσει, ἐὰν δὲν ἐπιστρέψῃ ὁ Ἰγνάτιος. Ἀπ' ἑτέρου δὲ ὁ Μιχαῆλ, ὅστις ἐντελῶς ἠδιαφόρει καὶ περὶ τοῦ Ἰγνατίου καὶ περὶ τοῦ Φωτίου, ἤρχισεν νὰ πείθεται ὅτι ἡ καταραυγὴ ἐκείνη δύναται ν' ἀποβῇ ἐπικίνδυνος, διότι τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀναιδῶς ἐκίρυσται «ὅτι ἐμὸς μὲν πατριάρχης ὁ Θεόφιλος, δηλαδὴ ὁ περίφημος σάτυρός του ὁ ἐπικαλούμενος Γρύλος, προσεπέλεγον «ὁ Φώτιος δὲ τῷ Καίσαρι (ἦτοι τῷ Βάρδα), καὶ τοῖς χριστιανοῖς ὁ Ἰγνάτιος καθέστηκεν». Ἐπὶ τέλους αὐτοῦ ὁ Βάρδας ἀρχίσας ν' ἀνησυχῆ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐνέδωκεν εἰς τὸ νὰ ἐπανεῖλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τοῦ ἀσύλου εἰς ὃ εὐρίσκειτο κεκρυμμένος καὶ ὑπέσχετο ὅτι δὲν θέλει παρενοχλῆσαι οὔτε αὐτὸν οὔτε ἐκείνον παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐκρύπτετο. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πνευμάτων καὶ τῶν πραγμάτων, ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ 861 ἐπέστρεψεν ὁ Ἰγνάτιος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπῆλθεν ἀνενόητος εἰς τὴν ἰδίαν μονήν. Ἄλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἔμελλον νὰ δεινωθῶσιν ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ὀριστικωτέρας ἐπεμβάσεως τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης.

Τρόντι ὁ πάπας Νικόλαος ἐπληροφορήθη τὰ κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον διατρέξαντα ἀπὸ διαφόρους πηγὰς· ἀπὸ τοὺς περὶ τὰ τέλη τοῦ 861 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 862 ἐπιστροφέντας εἰς Ρώμην τοποτηρητὰς αὐτοῦ· ἀπὸ τὸν μετ' ὀλίγον ἀφικόμενον αὐτόθι βασιλικὸν γραμματεῖα Λέοντα, τὸν κομίσαντα τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου καὶ ἐπιστολάς τοῦ τε βασιλέως Μιχαῆλ καὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου· τελευταῖον ἀπὸ τὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰγνατίου διαμαρτύρησιν, ἣν προσήγαγεν ὁπωσοῦν βραδύτερον

(*) Ὑπάρχει τις παράδοσις παρὰ τοῖς Λατίνοις ὅτι ὁ Φώτιος κατήγετο ἀπὸ Χαζάρων, λαβούσα ἴσως ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Χαζαροπρόσωπου, δι' οὗ ὁ Μιχαῆλ Γ' σκωπτικῶς μόνον ἐκάλεσε τὸν Φώτιον.

ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεόγνωστος. Ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ Ροδοῦλος περιορίσθησαν ν' ἀναφέρωσιν ἐν γένει τὰ συμβάντα, ἤτοι τὴν καθάρισιν τοῦ Ἰγνατίου καὶ τὴν τοῦ Φωτίου ἐπικύρωσιν, σωπῆσαντες ὡς πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα. Ἄλλ' ὁ Φώτιος ἐξέθεσε καὶ ἐδικαιολόγησε τὰ πάντα διὰ μακρῶν· μάλιστα δὲ ἀξιωμαθόμενα εἶναι τρία τῆς ἐπιστολῆς του ταύτης κεφάλαια, διὰ τὴν ἐπιροήν ην ἔσχον καί, τῇ ἀληθείᾳ, δύνανται εἰσέτι νὰ ἔχωσιν εἰς τὴν τύχην τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπιλαβόμενος τῆς καθηγορίας ὅτι παρὰ τοῖς κανόνας πρὸς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἕψος ἀπὸ λαϊκοῦ προήλθε σχήματος καὶ ἀποδείξας ὅτι οἱ κανόνες οὗτοι ἦσαν ἀγνωστοὶ μέχρι τῶν χρόνων τούτων εἰς τὴν Κωνσταντινουπολιτῶν ἐκκλησίαν, τίθησι τὴν ἀρχὴν ὅτι τὰ μὲν κεφαλαιώδη τῆς πίστεως δόγματα ὀφείλουσι πάντες νὰ φυλάττωσιν ἀλλ' ὑπάρχουσι δευτερευόντά τινα ζητήματα, περὶ τὰ ὅποια οἱ χριστιανοὶ ἠδύναντο νὰ διαφωνῶσι χωρὶς νὰ παύσωσι διὰ τοῦτο νὰ εἶναι χριστιανοί. Μεταξὺ δὲ τῶν δευτερευόντων τούτων ζητημάτων καταλέγει ἠρωτῶς, παρεκτός τῶν προαναφερθέντων, τὸν γάμον ἢ τὴν ἀγαμίαν τῶν ἱερέων, τὸ ξυραῖσθαι ἢ μὴ ξυραῖσθαι, τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας προσευχάς, νηστείας καὶ ἄλλα. Ἡ ἀρχὴ αὐτῆ τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀρχιερέως εἶναι κατὰ τοῦτο σωτήριος, ὅτι, ἂν ποτε κατορθωθῆ ἔνωσις τῶν χριστιανῶν, δὲν ἠμπορεῖ εἰμὴ ἐπὶ τοιαύτης βάσεως νὰ θεμελιωθῆ καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐντελοῦς ἐξομώσεως, ἣτις εἶναι βεβαίως ἀνέφικτος. Πλὴν τούτου, ὁ Φώτιος ἐξηγεῖ εἰς τὸν πάπαν ὅτι ἡ σύνοδος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχαίαν δικαιοδοσίαν, διὰ τὸν λόγον ὅτι «τὰ περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις τε καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἴωθεν», ἐν ἄλλαις λέξεισι, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι πολιτικὸν καὶ ὄχι καθαρῶς ἐκκλησιαστικόν, ἢ δὲ βασιλεῖα δὲν ἠθέλησε νὰ συναίνεσῃ εἰς τὴν ζητουμένην παραχώρησιν. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Φώτιος παραινεῖ τὸν πάπαν νὰ μὴ δέχεται καὶ προστατεύῃ, παρὰ τοῖς κανόνας, τοὺς ἀντιπολιτευομένους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, ἀγέμων οὕτως ἄντι νὰ καταπαύῃ τὰ σκάνδαλα. Ἡ τῶν ἀληθῶν κανόνων φυλακὴ σπουδαίῃ μὲν ἐποφείλεται παντὶ πολὺ δὲ πλέον τοῖς ἐπευθύνειν τὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς προνοίας ἡξιωμένους καὶ τούτων ἔτι μάλιστα τοῖς ἐν αὐτοῖς τούτους πρωτεύειν λαχοῦσιν. Ὅσῳ γὰρ ὑπερέχουσι τοσοῦτω νομοφυλακεῖν ὀφείλουσι θάττον τε γὰρ τὸ ἐκείνων ἐλάττωμα, οἷα δὴ κεκίμενον ἐν ὄψει, εἰς πάντας περιεγγέλλεται, κἀκεῖθεν τοὺς ἄλλους δεήσει πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐπανάγασθαι ἢ πρὸς κακίαν ὑποσύρεσθαι. Διὸ δεῖ καὶ τὴν ὑμετέραν πολυέραστον μακαριότητα, τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας ἐν πᾶσι φροντίζουσαν καὶ τῆς κανονικῆς ἀντεχομένην ἐθιμότητος, τοὺς ἄνευ συστατικῶν γραμμάτων πρὸς τὴν τῶν Ρωμαίων ἐκκλησίαν ἐντεῦθεν ἀπαίροντας, μὴ ὡς ἔτυχεν ὑποδέχεσθαι, μὴδὲ φιλοξενίας προσήματι μισαδελφίας παραχορῆσαι καταβάλλεσθαι σπέρματα. Τὸ μὲν γὰρ καθ' ἑκάστην πρὸς τὴν ἡμῶν πατρικὴν ὑσότητητα τοὺς βουλευομένους παραγίνεσθαι καὶ τῶν τιμῶν αὐτοῖς ἀπολαύειν ἰχνῶν, τοῦτο λίαν ἐμοὶ προσφιλὲς καὶ πρὸ πολλῶν ἄλλων τιμώμενον· τὸ δὲ χωρὶς τῆς ἡμετέρας εἰδήσεως καὶ συστατικῶν γραμμάτων ἄνευ, ἀποδημίας ἀτάκτους ποιεῖσθαι, οὔτε ἡμῖν οὔτε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῇ ἡμῶν ἀδεκάστω κρίσει εὐπαράδεκτον».

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι μία τῶν ὠραιότερων ὅσα ἐγράφησαν ποτὲ ἐπὶ τοῦ ὀλεθροῦ τούτου τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνταγωνισμοῦ, διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν ἀρχῶν τῆς, τὴν ὀρθότητα τῶν σκέψεων καὶ τὴν ἐπισκομοῦσαν ταῦτα πάντα ἀπαράμιλλον τοῦ λόγου χάριν. Ἄλλ' ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἔπεισε τὸν πάπαν Νικόλαον, καθὸ πολὺ ἀπέχουσα τοῦ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ. Ὅθεν κατὰ Μάρτιον τοῦ 862 ἔγραψεν οὗτος πρὸς τοὺς πατριάρχας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ προσέτι πρὸς ὄλους τοὺς

ἐπίσκοπος καὶ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα Μιχαὴλ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Φώτιον (τὸν ὁποῖον ὄμως δὲν ὀνομαζεῖ ἐπίσκοπον ἀλλ' ἀπλῶς προσαγορεύει ἄνδρα συνετώτατον) ἐπιστολάς δι' ὧν ἀποδοκιμάζει τὰ γενόμενα καὶ ἀποιεῖ τὴν ἐπανάρθωσιν αὐτῶν. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐπειδὴ ἡ ἀκαίτησίς του δὲν εἰσηκούσθη, προέβη ἔτι περαιτέρω, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεόγγωστος κομίζων τὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰγνατίου

διαμαρτύρησιν, ἣτις ἐνεθάρορυνεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ τολμήσῃ πάντα. «Ἐνθυμήθητι τοὺς πρὸ σοῦ πατριάρχας, ἀνέκραξε, λέγω δὴ Φαβιανόν, Ἰούλιον, Ἰννοκέντιον, Λέοντα, ἀπλῶς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κατὰ τῆς ἀδικίας ἀνδρισσαμένους, καὶ ζήλωσον τοὺτους καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ἀδικηθέντων τοσοῦτον ἐδίκησιν διανάστηθι». Οὕτω λοιπὸν ὑπὸ τινῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων παροτρυνόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας αἶμα φιλαρχίας παρορμώμενος ὁ πάπας Νικόλαος συνεκάλεσε κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 863 ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοῦ σύνοδον, δι' ἧς καθήρσε μὲν τὸν ἕτερον τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ, τὸν Ζαχαρίαν, ὡς ἐνεργήσαντα κατὰ παράβασιν τῆς ἐπιτραπέυσης αὐτῷ πληρεξουσιότητος (διότι ὁ Ρωδοῦλδος ἐκπεμφθεὶς μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστροφὴν του εἰς νέαν τινὰ πρεσβείαν διετέλει ἐκί ἀπὸν), καθήρσε δὲ καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Συρακουσῶν Γρηγόριον καὶ τὸν Φώτιον καὶ ἀπαντας αὐτοῦ τοὺς ὑπαδούς, προσελήσας ὅτι θέλουσιν ἀφορισθῆ, ἐὰν ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν κακοβουλίαν αὐτῶν. Αἱ πράξεις τῆς ρωμαϊκῆς ταύτης συνόδου ἀφικόμεναι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐνίσχυσαν ἀντὶ νὰ ἐξασθενίσωσι τὴν μερίδα τοῦ Φωτίου. Ὁ Βάρδας ἠδύνατο νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς προστασίαν τῆς κυβερνήσεως, ἐνόσῳ προέκειτο περὶ ἐσω

τερικῶν ἐρίδων, ἀλλ' αἶμα εἶδε ξένον ἀρχιερέα ἀναλαμβάνοντα τὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ αὐτογνομόνως τὴν θέλησίν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἠσθάνθη ὅτι δέον ν' ἀποκρούσῃ πάσῃ δυνάμει τὴν ἀξίωσιν ταύτην καὶ νὰ ὑπερμαχήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν συμπράττων εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Φωτίου συνεβούλευσε τὸν Μιχαὴλ Γ' νὰ πέμψῃ δι' ἐνὸς τῶν λογαίων τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ εἰς Ρώμην τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἦτο μὲν ὕβριστικὴ μέχρι τινός καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπεκάλει τὸν τε πάπαν καὶ τοὺς κατοίκους τῆς δυτικῆς Εὐρώπης βαρβάρους, καθὸ μεταχειριζομένους τὴν βάρβαρον λατινικὴν γλῶσσαν,

Λοθάριος Α'

(*Ἐπίστασιον ἀνάγνωσον)

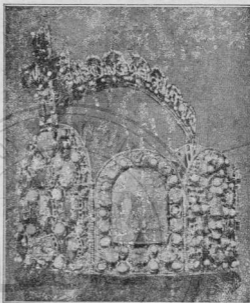
ὡσάν ἐγράφετο ὑπὸ Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἢ τοῦ Δημοσθένους πρὸς Πέρσας ἢ Σκύθας· κατ' οὐσίαν ὅμως οἱ ἡμέτεροι εἶχον δίκαιον λέγοντες ὅτι ὁ πάπας ἐκλήθη νὰ πέμψῃ πρέσβεις, μόνον καὶ μόνον ἵνα περιποιήσῃ πλειοτέραν ἐπισιμότητα εἰς τὴν τοῦ Ἰγνατίου καθαιρέσιν, οὐχὶ δὲ διότι ὁ κλήρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν συνόδῳ συγκεκορωτημένος, δὲν ἔδικαιοῦτο πληρέστατα ν' ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἄλλ' ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης, ὅστις κατ' ἑκείνου τοῦ χρόνου ἐκτίησαστο διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου ὑπερβάλλουσαν ἐν Εὐρώπῃ ὑπεροχὴν, δὲν ἦτο παντάπαι διατεθειμένος νὰ ἐνδώσῃ εἰς ἀνθρώπους παρὰ τῶν ὁσίων οὐδὲν εἶχ· νὰ φοβηθῇ. Ἀπειοιήθη λοιπὸν δι' ὕφους ὁμοίου, ἀπαιτήσας παρὰ τοῦ Μιχαὴλ νὰ κινήσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐπιστολὴν του καὶ ἀπειλήσας ὅτι ἄλλως θέλει αὐτὸς διατάξῃ νὰ καὶ ὡς βλάσφημος καὶ ὕβριστική. Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 866, δηλαδὴ ὅτε ἐδολοφονήθη ὁ Βάρδας, ὡς θέλομεν μετ' ὀλίγον ἱστορήσει. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ Γ', ὅσῳ ἄθλος καὶ ἂν ἦτο κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν ἠδύνατο νὰ προδώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ κράτους τοῦ ὁποῖου προῖστατο καὶ ἐξακολουθήσας τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ κατὰ τοῦ πάπα ἐπεχείρησεν νὰ ταπεινώσῃ αὐτὸν πολυειδῶς. Ὁ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἔγγονος Λουδοβίκου ὁ Α' εἶχε διανείμει τότε τὸ ἀγανὲς αὐτοῦ κράτος μεταξὺ τριῶν υἱῶν, ὧν ὁ πρεσβύτατος Λουδοβίκος ὁ Β' ἔλαβε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀξίωμα (*). Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἀνέκαθεν εἰς τῶν θεομωτέρων πόνων τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἦτο ν' ἀναγνωρισθῶσιν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ὁ Κάρολος ὁ μέγας εἶχε κατορθώσῃ ἐπὶ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ, εἰς ὃ ὅμως οὐδεὶς τῶν μετὰ ταῦτα βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθέλησεν νὰ συναίνεσῃ. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος ὁ Φώτιος καὶ ἀπ' ἑνὸς ὁρθοῦ σκοπεύόμενος ὅτι, ἀφοῦ ἅπαξ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία οὔτε ἠμλόδιος τὴν ἰδρυσιν τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας οὔτε ἠδύνατο νὰ καθαιρέσῃ αὐτήν, ἦτο γελοῖον νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸ νὰ μὴ τὴν ἀναγνωρίξῃ· ἀπ' ἑτέρου δὲ γνώσκων ὅσῳσιν ἢ ἀναγνωρίσας αὐτὴ ἐμελλε νὰ κολακεύσῃ τὸν τότε δυνάστην τῆς Δύσεως συνεβούλευσε τὸν Μιχαὴλ Γ' νὰ μεταχειρισθῇ τοῦτο κατὰ τοῦ πάπα Νικολάου τὸ ὄπλον. Δεκτικῆς δὲ γενομένης τῆς γνώμης ταύτης, πρῶτον μὲν καταδικάζεταί διὰ συνόδου τοπικῆς ὁ Νικόλαος ἔπειτα δὲ προτείνει ὁ Μιχαὴλ εἰς τὸν Λουδοβίκον Β' ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα τῆς Ἰταλίας (*), ἐὰν οὗτος ὑπογράψῃ τὰς πράξεις τῆς συνόδου ταύτης καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν περιστολὴν τοῦ ἀγεράχου ἐπισκόπου Ρώμης. Ὁ Λουδοβίκος ἐφάνη πρόθυμος εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ παρωξύνθησαν ἔτι μᾶλλον αἱ μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης διενέξεις. Ὁ ἡγεμὸν τῶν Βουλγάρων Βόγορις εἶχε περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἀποδεχθῆ τὸν χριστιανισμὸν δι' ἐνεργειῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας. Τὸ κατορθῶμα τοῦτο παρεσκευάσθη, ὡς γνωρίζομεν ἦδη, ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Κουφαρᾶ καὶ προήχθη ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἡγεμόνος, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνατραφεύσης. Συνεπληρώθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, σταλέντος μὲν ἐπὶ ἄλλῃ αἰτίᾳ εἰς Βουλγαρίαν καταπεύσαντος δὲ ἐπὶ τέλους τὸν Βόγοριν νὰ δεχθῇ τὸ ἅγιον βάπτισμα μεθ' ὄλων τῶν Βοιάρων, ἦτοι μεγιστάνων, καὶ ὄλου τοῦ λαοῦ. Ὁ Μιχαὴλ τότε συνομολόγησε πρὸς αὐτὸν τὴν εἰρή-

(*) Ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Α' (υἱοῦ καὶ διαδόχου Καρόλου τοῦ μεγάλου) ἦδη οἱ τούτου παῖδες διένειμάν ἐν ἑαυτοῖς τὸ κράτος τοῦ πατρὸς καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν εἰς παραίτησιν.

(*) Αὐτοκράτορα οὐχὶ τῆς Ἰταλίας (αὐτοκράτωρ Ἰταλίας εἶναι ἑφεστῆς κλημμελής) ἀλλὰ τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ συγγραφεὺς παρενόησε τὴν σημασίαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ Λουδοβίκου ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ πραγματικὴ αὐτοῦ ἀρχὴ περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνατολίαν.

νην και ἐνδίδων εἰς τὴν αἴτησιν αὐτοῦ, ὅστις ὑπέσχετο «ἐνοποιῆσαι τὰ ἔθνη και εἰρήνην ἐργάσασθαι αἰδιόν τε και ἀμετάβλητον», παρεχώρησεν αὐτῷ μοῖραν τῆς Θυράκης, ἀπὸ τῆς λεγομένης Σιδηρᾶς (ἀποτελούσης ἕως τότε τὸ μεταξὺ Βουλγάρων και ἡμετέρων ὄριον) μέχρι Δεβελτοῦ, ἥτις ἔκτοτε μετωνομάσθη Ζαγορά. Ἄλλ' ὁ Βόγορις ἐμπορευόμενος τὸ νέον αὐτοῦ δόγμα, ἀφοῦ ὠφελήθη ὅσον ἠδύνατο ἀπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν, ἠθέλησε νὰ ὠφελήθῃ και ἀπὸ τοὺς Φράγκους· ὅθεν συνεννοηθεὶς μετ' αὐτῶν και δι' αὐτῶν μετὰ τοῦ πάπα, ἐκήλοτο ὅτι εἶχε δῆθεν διαταγμούς τινας περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν δογμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ πάπας λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἐξήτησε ν' ἀφαίρεσῃ τὴν Βουλγαρίαν ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως και νὰ ὑπαγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης.

Ἡ ἂν' αἰῶνων ὀφισταμένη ἀντιπολιτευσίς τοῦ ἀρχιερέως τούτου κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐκορυφώθη τοιοῦτοτρόπως. Ἐξηγήσαμεν ἄλλοτε διὰ μακρῶν τίνες ἦσαν αἱ ἀληθεῖς ἀφορμαὶ τῶν μεταξὺ αὐτοῦ και ἡμῶν ἀρχαίων τούτων διενέξεων. Καίτοι αἱ οἰκομενικαὶ σύνοδοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως και τῆς Χαλκηδόνας οὐδένα ἄλλον ἀγνωρίζαν και καθιέρωσαν λόγον τῶν πρωτεῖων τῆς Ρώμης εἰμὴ τὸ πολιτικὸν γεγονός ὅτι ἡ Ρώμη ἦτο πρῶστυτέρα τοῦ κράτους πρωτεύουσα,

Τὸ στέμμα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Λύπας
τὸ λεγόμενον στέμμα Καρόλου τοῦ Μεγάλου

μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡ Ρώμη ἔπαυσε τοῦ εἶναι ὄλως πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία και μοναρχία ἐξηκολούθησαν ἀναγνωρίζουσαι τὰ πρωτεῖα ἐκεῖνα, τὸ μὲν σεβόμενα τὺς προαιωνίους ἕξεις τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος τὸ δὲ διὰ τὸν πολιτικὸν λόγον τὸ νὰ μὴ ἀπογυμνώσῃ καθ' ὀλοκληρίαν τοῦ ἀξιώματος αὐτῆς πόλιν ἦν ἤξιον νὰ καταστήσῃσαν αὐτὴς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους (Κεφ. Β' Βιβλ. Θ' τοῦ παρόντος τόμου). Ἄλλ' οἱ μὲν ἡμέτεροι δὲν ἐνόουν διὰ τῶν πρωτεῖων τούτων εἰμὴ ἀπλήν προεδρίαν οἱ δὲ πάπα πλήρη κυριαρχίαν. Τούτου ἕνεκα οἱ μὲν πάπα προέτειναν παραλόγους ἀξιώσεις οἱ δὲ ἡμέτεροι εὐκόλως ἀπέφρανον αὐτάς ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀδιάκοπος ἀπὸ τῆς ὀκατονταετηρίδος διενέξις, ἥς ἐξεθέσμεν τίς διαφόρους περιπετείας ἐπὶ Ζήνωνος (Κεφ. Β' βιβλίον Θ'), ἐπὶ Μιτωριζίου (Κεφ. Δ' βιβλίον Θ'), ἐπὶ Κόνσταντος (Κεφ. Σ' βιβλίον Θ'), ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β' (Κεφ. Σ' βιβλίον Θ'), ἐπὶ Λέοντος Γ' (Κεφ. Β' βιβλίον Ι'), ἐπὶ Κωνσταντίνου Β' (Κεφ. Γ' βιβλίον Ι'), ἐπὶ Εἰρήνης (Κεφ. Δ' βιβλίον Ι'), ἐπὶ Νικηφόρου (Κεφ. Ε' βιβλίον Ι'), και ἐπὶ Μιχαῆλ Β' (Κεφ. Δ' βιβλίον Ι'). Ἄλλ' αἱ τελευταῖον γινόμενα ἐπὶ Μιχαῆλ Γ', αἱ πρὸ μικροῦ παρ'

ἡμῶν ἰστορηθεῖσαι ἐνέργειαι τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, ὑπῆρξαν βεβαίως παρολογώτερα τῶν προηγουμένων. Ἄλλοτε ἐπὶ τῶν διενέξεων αὐτῆς προέκυψαν ὡς ἐκ τῶν αἰρέσεων τῶν μονοφυσιτῶν, τῶν μονοθελιτῶν, τῶν εἰκονομάχων, ὁ πάπας ἐκάλυπτε τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ διὰ τῆς προφάσεως τοῦλάχιστον ὅτι ὑπερεμάχει ὑπὲρ τῆς ὁρθῆς πίστεως ἢ τῶν καθεστώτων τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδεμίαν τοιαύτην πρόφασιν προέτεινε, διότι δὲν εἶχε τὴν ἐλάχιστην ἀφορμὴν νὰ προτείνῃ· ὁ Μιχαὴλ Γ' καὶ ὁ Φώτιος ἐπρόσβενον ἀκριβῶς τὰ ὑπὸ τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων καθιερωθέντα δόγματα. Ὅθεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ πάπας δὲν ἐνήγγει ἀναφανδὸν ἐμὴ μόνον καὶ μόνον ἵνα ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχικὴν αὐτοῦ θέλησιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐν τίνι δὲ δικαιοῦμαι ἤξιον νὰ καθαρῶσθαι τὸν ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ψηφισθέντα καὶ ἀναγνωρισθέντα πατριαρχῆν Κωνσταντινουπόλεως; Καὶ δὲν ἦτο ἄτοπον νὰ θέλῃ αὐτογνωμόνως νὰ ἐπιβάλλῃ χεῖρα ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας, ἐνῶ ἡ Βουλγαρία ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐνῶ πρὸ μικροῦ ἔτι ἡ μεγάλη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ, παρόντων τῶν ἀντιπροσώπων του, συγκροτηθεῖσα σύνοδος δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀξίωσιν ἣν προέτεινε τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν δικαιοδοσίαν;

Ταῦτα πάντα λοιπὸν δὲν ἠδύναντο εἶμὴ νὰ παροργίσαι δικαίως τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς. Ἄλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἔχομεν διαταγὰς τινὰς ἂν ὁ Φώτιος, ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀγανακτικῆσώς του, ἐπολιτεύθη εἰς τὴν περιστάσιν ταύτην συνετῶς καθ' ὅλα καὶ πρακτικῶς. Ὁ Φώτιος ἀπεφάσισεν ἐν ἔτει 867 νὰ συγκλήσῃ σύνοδον τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς ἵνα κρίνῃ τὸν πάπαν καὶ ἵνα κρίνῃ τὸν πάπαν ὄχι μόνον ὡς παρεξηγῶντα τὰ πρωτεῖα τῆς Ρώμης ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ κριθεὶς ὡς ἑξουσιάζοντα εἰς αἰρέσεις καὶ παραβάτην γενόμενον τῶν δογματικῶν τῆς ὁρθῆς πίστεως. Τί ἔμελλε νὰ εἶναι τὸ πρακτικὸν ὄφελος τῆς νέας ταύτης συνόδου; Ὁ πάπας, ὅστις δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 861, δὲν ἔμελλε φυσικῶν τῶ λόγῳ νὰ ὑποκύβῃ οὔτε εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 867· καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ αὐτὴ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἦτο δυστυχῶς διηρημένη μεταξὺ Φωτιανῶν καὶ Ἰγνατιανῶν, ὧν οἱ τελευταῖοι δὲν ἐδίσταζον νὰ ἐπικαλῶνται τὴν προστασίαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης καὶ νὰ καταπολεμῶσιν ἐκ παντός τρόπον τὰ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Φώτιον πραττόμενα. Ἔστο ὁμως ὅτι ἐνομισθῇ εὐλογον ν' ἀποδοκιμασθῶσιν ἐν συνόδῳ μεγάλῃ αἱ κυριαρχικαὶ τοῦ πάπα ἀξιώσεις. Ἦτο ἀρὰ γε συνετὸν νὰ κατηγορηθῶσι συγχρόνως ἐπὶ σχίσματι οὐ δικαίῳ;

Ὁ Φώτιος ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους, δι' ἧς ὁ Φώτιος συνεκάλεσε τῷ 867 τὴν προκειμένην σύνοδον, κατήγγειλε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς ἐπὶ αἰρέσει. (Ὁκ 1.)

209 φωνάζει τοὺς Βουλγάρους ἐκθέστας εἰς τὴν τῶν ὁσίων νηστεῖαν μετέστησαν· 210 φωνάζει τὴν τῶν ἁγίων πρῶτην ἑβδομάδα τῆς ἁλλῆς νηστείας περικλύσαντες εἰς γαλακτοπόσιον καὶ τυροῦ τροφὴν καὶ τὴν τῶν ὁσίων ἀδελφάριαν καθέλκυσαν· 211 φωνάζει τοὺς ἐνόθεον γάμους προεστέρας διατρέποντας· 209 μυσάττεσθαι τε καὶ ἀποστρέφεσθαι παροσεύσασαν·

249 φωνάζει τοὺς ἐνόθεον γάμους προεστέρας ἀναμύσσειν αὐτοὶ οὐ περὶ καθ' ἑαυτὸν· 250 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 251 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 252 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 253 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 254 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 255 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 256 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 257 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 258 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 259 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 260 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 261 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 262 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 263 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 264 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 265 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 266 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 267 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 268 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 269 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 270 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 271 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 272 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 273 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 274 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 275 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 276 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 277 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 278 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 279 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 280 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 281 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 282 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 283 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 284 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 285 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 286 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 287 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 288 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 289 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 290 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 291 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 292 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 293 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 294 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 295 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 296 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 297 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 298 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 299 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 300 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως·

Ἄ 500 ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀσυντόμων παρεγγράπτους λόγους καθήκοντες ἐπεπέφρασαν, τὸ πένθημα δὲ ἀπολύθη ἐκ τῆς ἐκείνου ἀκαθάρτου μόνον· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς οὐλοῦσης ἐκπορεύουσα καινολογήματα· 501 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 502 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 503 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 504 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 505 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 506 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 507 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 508 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 509 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 510 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 511 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 512 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 513 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 514 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 515 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 516 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 517 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 518 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 519 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 520 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 521 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 522 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 523 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 524 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 525 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 526 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 527 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 528 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 529 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 530 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 531 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 532 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 533 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 534 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 535 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 536 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 537 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 538 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 539 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 540 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 541 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 542 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 543 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 544 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 545 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 546 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 547 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 548 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 549 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 550 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 551 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 552 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 553 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 554 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 555 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 556 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 557 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 558 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 559 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 560 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 561 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 562 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 563 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 564 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 565 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 566 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 567 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 568 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 569 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 570 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 571 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 572 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 573 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 574 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 575 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 576 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 577 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 578 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 579 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 580 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 581 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 582 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 583 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 584 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 585 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 586 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 587 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 588 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 589 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 590 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 591 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 592 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 593 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 594 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 595 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 596 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 597 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 598 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 599 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· 600 φωνάζει τὸν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως·

Ἐν πρώτοις αἱ πλείσται τῶν κατηγοριῶν τούτων ἀντέβαινον εἰς τὴν ἀρχὴν ἦν αὐτὸς ὁ Φώτιος ἔθετο καὶ τοσοῦτον ἐπιτηδεῖως ὑπεστήριξεν ἐν τῇ τῷ 861 γραφεῖσῃ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον, ἀρχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν (Κεφ. Ζ' βιβλ. Γ' τοῦ παρόντος τόμου), τὰ μὲν κεφαλαῖα τῆς πίστεως δόγματα ὀφείλουσι πάντες νὰ φυλάττωσιν ὑπάρχουσιν ὁμοῦ δευτερευόντά τινα ζητήματα περὶ τὰ ὁποῖα ἡ διαφωνία δὲν ἤμπορεῖ νὰ λογισθῇ σπουδαίως ὡς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν διαφορῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἔνωσιν. Τοιαῦτα δὲ δευτερευόντα ζητήματα οἷως ἔλεγε τότε ὁ Φώτιος ὄντα πρὸς τοὺς ἄλλους τὸν γάμον ἢ τὴν ἀγαμίαν τῶν ἱερῶν καὶ τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας νηστείας, ἅτινα ἤδη ὑπελάμβανε τοσοῦτο καίρια ὥστε κατέτασεν αὐτὰ εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τὴν εἰς τὸ σύμβολον προσθήκην. Ἄλλὰ καὶ ἡ περὶ τῆς εἰς τὸ σύμβολον προσθήκης κατηγορία ἦτο ἄκαιρος τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς πάπας· διότι ἡ προσθήκη αὕτη παρεισαχθεῖσα ἐν Ἰσπανίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος καὶ δεκτῆς γενομένη ὑπὸ τῶν Φράγκων δὲν εἶχεν ἔτι ἐπαδοκιμασθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ὅτε ἔγραφε τὴν ἐγκυκλίον του ὁ Φώτιος. Ἄλλ' ἀνεξαργήτως τῶν μερικωτέρων τούτων περιστάσεων θεωροῦντες τὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν γενικωτέραν αὐτοῦ ἔποψιν δὲν ἤμποροῦμεν εἰμὴ νὰ διαφράσωμεν τὴν θλίψιν ἡμῶν διότι ὁ Φώτιος δὲν ἐπέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ 861, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν τῇ ποιικίᾳ ἐνότητος. Ὅ,τι ὁ Φώτιος ὄφειλε νὰ καταπολεμήσῃ, ὅ,τι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀποκρούει καὶ δὲν δύναται εἰμὴ ν' ἀποκρούσῃ, εἶναι ἡ κυριαρχικὴ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἀξίωσις· πρῶτον διότι ἀντιβαίνει εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως· καὶ δεύτερον διότι οὐδὲν ἔθνος δύναται νὰ λογισθῇ ὑπόχρον νὰ ὑποκύψῃ οἰκιοθελῶς εἰς ξένην κυριαρχίαν εἴτε πολιτικὴν εἴτε ἐκκλησιαστικὴν. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμοῦ ἢ ὀφειλομένη ἀμοιβαία πρὸς τὰς συνειδίσεις καὶ τὰς παραπαρόδους ἔξει εὐλαβεία ἐπιβάλλει εἰς πάντας τοὺς χριστιανούς τὸ καθῆκον νὰ μὴ θέλωσι νὰ καταναγκάσωσιν ἀλλήλους εἰς ἀναίρεσιν δοξασίῶν καὶ διατυπώσεων ὡς οὕτως ἢ ἄλλως παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν ἑκάτεροι παρέλαβον. Ταῦτα ἐπρόσβενε ὁ Φώτιος τῷ 861 καὶ ὁπόσον εὐρείας κατὰ τοῦτο ἐποίηε παραχωρήσεις ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι συγκατέλεγε μεταξὺ τῶν δευτερευόντων ζητημάτων τὸ περὶ ἀγαμίας τῶν ἱερῶν κεφάλαιον, καίτοι τοῦ κεφαλαίου τούτου καγοισθέντος ὅπως ἔχει παρ' ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμένης συνόδου. Ἐπὶ τῇ βράσει τῆς ἀρχῆς ταύτης ἡ ἔνωσις τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι ἀνέφικτος, διότι ἡ κυριαρχία τοῦ πάπα εἶναι ἀδύνατον νὰ διαρκῆσῃ αἰωνίως. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἑκαταεκάτης ἑκατονταετηρίδος τὸ ἡμῖν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἀπέπτυσεν αὐτὴν καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον προϊόντος τοῦ χρόνου αὐτὸ τὸ λοιπὸν ἡμῖν νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἄτοπον τῆς ἀξιώσεως ἐκείνης. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦδε κατὰ τὴν ἀρχὴν ἦν ἔθετο ὁ Φώτιος τῷ 861 ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἡ ἐν Χριστῷ ἔνωσις τῶν διαμαρτυρομένων μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ἔνωσις ἐριδομένη μὲν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς παρ' ἑκατέραν τῆς ἴσης τῶν πατρῶν δογματῶν καὶ διατυπώσεων μέλλουσα δὲ οὐδὲν ἦτον νὰ ἐπαγάγῃ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν λαῶν τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης σχέσεις ἀδελφικὰς, μὴ δυναμένας εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσωσιν αἰσῶς καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἡμῶν τύχην.

Μῆπως ὁ πάπας δὲν πολιτεύεται κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὡς πρὸς τοὺς λεγομένους Οὐνίτας; Ὁ πάπας λέγει· δέχομαι ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας μου τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τηροῦντας τὰ πάτρια, ἀρκεῖ ν' ἀναγνωρίσωσιν τὴν κυριαρχικὴν ἔξουσίαν μου. Διατὶ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ μὴ κηρύξωμεν ὅτι ἀσπαζόμεθα ὡς ἀδελφοὺς πάντας τοὺς χριστιανούς τηροῦντας τὰ πάτρια, ἀρκεῖ ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς κεφαλὴν τῆς

Ἐκκλησίας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Τοῦλάχιστον ὁμολογητέον ὅτι οἱ πρεσβυτέρους ὅτι ἔνωσις δὲν ἴσχυοι νὰ γίνῃ εἰμὴ ἂν προηγουμένως συνομολογηθῆ ἡλήρης ταυτότης δοξασιῶν καὶ διατυπώσεων ἐπιδιώκουσι πρῶτα προδήλως ἀκατόρθωτον.

Τούτων πάντων ἔνεκεν ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλωμεν ἂν ὁ Φώτιος ἐπολιτεύθῃ συνεισὼς καὶ πρακτικῶς συγκαλέσας τότε σύνοδον καὶ πρὸ πάντων ἀναμίξας μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς κυριαρχίας τοῦ πάπα τὸ ζήτημα τῆς αἰρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος, δηλαδὴ μεταβαλὼν τὴν ἄλλως διοικητικὴν πρότερον διένεξιν εἰς ἕξιν δογματικὴν. Ἡ σύνοδος αὕτη συνελθοῦσα ἐν Ἑσθῆ τοῦ 867 καθήρσε μὲν καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν Νικόλαον ἀλέκρουσε δὲ πᾶσαν κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τούτων ἐστάλησαν εἰς Ρώμην δύο ἐπίσκοποι συνεπαγόμενοι καὶ δῶρα λαμπρὰ καὶ ἐπιστολὰς κολακευτικὰς πρὸς τὸν Λουδοβίκον Β' ἵνα συμπράξῃ εἰς τὴν τοῦ πάπα καθάρισιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης, ὅστις εἶχε γράψῃ ἕτι πρὸ τῆς συνόδου πολλὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὴν βασίλισσαν, πρὸς τὴν Θεοδώραν, πρὸς τὸν Ἰγνατίου, πρὸς τὴν σύγκλητον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὰς, αἵτινες ὅμως δὲν ἴσχυσαν νὰ προλάβωσι τὴν καταδικὴν αὐτοῦ, ἥδη ἐπεχείρησε νὰ προσοικειωθῆ ἐκ παντός τρόπου τὴν δυτικὴν αὐτοκρατορίαν, ταυτίζων τὴν τύχην αὐτῆς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τύχην ὅτε αἰφνης ἀποθανόντος τοῦ Μιχαὴλ Γ' ἐκτίσαστο, κατὰ τὰ φαινόμενα τοῦλάχιστον τὴν ὑπεροχὴν ἦν ἐπεξίτη ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀκόλουθον περίοδον. Καιρὸς δὲ εἶναι νὰ συμπληρώσωμεν τὴν περὶ τῆς παρουσίας ἀφήγησιν ἡμῶν, ἱστοροῦντες δι' ὀλίγων τὰ λοιπὰ αὐτῆς γεγονότα, ἅφ' ἧς ὁ Βάρδας ἀνέλαβε μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς Θεοδώρας τὴν τῶν πραγμάτων διεξαγωγὴν.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βάρδα δύο τινὰ ἐπραξε λόγου ἄξια, ἀντίστη εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρώμης καὶ ἐτελειοποίησε τὴν ἐν Μαγναύρᾳ σχολὴν. Ὁ Βάρδας ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἷους συναντῶμεν πολλοὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οἵτινες συνδυάζουσι πολλὴν περὶ τὴν ἠθικὴν καὶ τὸν βίον ἀκολασίαν μετὰ θεριοῦ πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτος. Ὠφελήθει δὲ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς κινήσεως ἦν κατέλειπεν ὄπισθεν αὐτῆς ἡ μεταρρυθμίσις καὶ ἐπιμένον εἰς τὴν ἐκπαιδεύσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τοῦλάχιστον τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, συνεπλήρωσε τὴν εἰς τὰ βασίλειά τῆς Μαγναύρας (!) ἀνωτέραν σχολὴν ἐν ἣ ἐδιδάσκετο πᾶσα ἡ θύραθεν ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία. Τῆς σχολῆς ταύτης πρῶτιστο ὁ περιφανὴς Λέων ὁ μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, ὅστις διατελέσας ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως παρητήθη τῆς λειτουργίας ταύτης μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων καὶ οὐδὲν ἕτερον παθὼν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν τοῦ Βάρδα, εἰ καὶ συγγενὴς στενὸς τοῦ πρῶην πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, προεχειρίσθη διευθυντῆς τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου ἐκπαιδευτηρίου, διδάσκων ἰδίως τὰ φιλοσοφικὰ καὶ μὴ μαθηματικά. Καθηγητῆς τῆς γεωμετρίας διορίσθη ὁ μαθητῆς τοῦ Λέοντος Θεόδωρος, τὴν ἀστρονομίαν δὲ ἐδίδασκεν ὁ Θεοδῆγγος, τὴν δὲ ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ὁ Κομητῆς. Οἱ καθηγηταὶ ἐπληρώνοντο ἀδρῶς ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου, λαμβάνοντες καὶ ἄλλας παρὰ τῆς κυβερνήσεως εὐεργεσίας.

(!) Μαγναύρα ἐκαλεῖτο ἀνάκτορον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μαυρικίου στοργγύλου μετὰ μεγάλης περιφεριχῆς αὐλῆς ἐκ τῶν λεγομένων ἡλιακῶν, ἦτοι ἀνάκτορον, οὐ αἱ αἰθουσαι ἦσαν ἐστραμμέναι πρὸς τὸν ἥλιον. Τὸ ὄνομα προήλθεν ἐκ τοῦ λατινοῦ Magna aula=μεγάλαι αὐλαὶ (Magnaula, καὶ διὰ τῆς συνήθους ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ λατινικῇ ἀντάλλαγῆς τοῦ λ μετὰ ρ ἐκ τοῦ δημόδους Μαγναύλα προήλθε τὸ Μαγναύρα καὶ τὸ ἑλληνικώτερον Μεγαύρα.

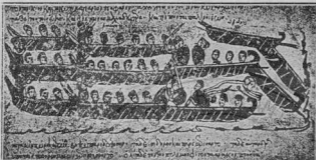
Πολυάριθμοι δὲ φοιτῆται ἠκροῶντο δωρεάν τῶν παραδόσεων τούτων καὶ οἱ ἐπιμελέστεροι καὶ εὐφρόντεροι τῶν μαθητῶν πολυειδῶς ἐνεθαρρύνοντο ὑπὸ τοῦ Βάρδα, ὅστις καὶ αὐτοπροσώπως πολλὰκις προσήρχετο εἰς τὴν σχολὴν ἵνα ἐπιβλέπη διδασκάλους καὶ διδασκομένους. Μέχρι τίνος ὁ Φώτιος μετέσχεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι ἄδηλον· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν σφριζομένων αὐτοῦ ἐπιστολῶν ὑπάρχουσι τινες, οἷον αἱ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Λέοντα καὶ Γαλάτωνα καὶ τὸν φιλόσοφον Νικηφόρον, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν περισπασμῶν ἐξηκολούθει ἐπιμελούμενος τὰ γράμματα, διότι βλέπομεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἐξετάζοντα, ἐπαινοῦντα, ἐλέγχοντα καὶ διορθοῦντα συγγραφεῖς ὑποβληθείσας εἰς αὐτὸν, ἐμψυχθῶντα δὲ διὰ συμβουλῶν καὶ βιβλίων τοὺς ζηλωτὰς τῆς παιδείας ἀνδρας. Μάλιστα δὲ περιέργως εἶναι ἢ πρὸς τὸν φιλόσοφον Λέοντα ἐπιστολή, ἐξ ἧς συνάγεται ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξετάσεως δὲν ἐδίσταζε τότε νὰ ἐπιλαμβάνηται καὶ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τῆς ἱερᾶς γραφῆς, καὶ ὅτι ὁ Φώτιος δὲν ἤξισεν ἀπολύτως νὰ κολύση τὴν ἐξέτασιν τοῦ κειμένου τούτου, ἀλλ' ἐπεχείρησεν ἀπλῶς ν' ἀναίρησιν τὴν τοῦ φιλοσόφου Λέοντος ἐπίκρισιν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ μετὰ τὴν κατάγεσιν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπεπόλαζεν εἰσεῖτι τοῦλάχιστον κατὰ θεωρίαν τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ ἐμίελε νὰ συντελέσῃ πολὺ εἰς τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐννοοῦμεν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἤτοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ ἐπιστήμης.

Κατὰ τὰ λοιπὰ τὰ πράγματα διέκειντο οὐκ ὀρθῶς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βάρδα. Ἐπὶ πολλὰ εἶη οἱ περὶ τὸν Καρβέαν Πανλιανίται ὑποστηροῦντες ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐπιηλάτουν ἀτιμωρητὴ τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Βάρδας ἐπεχείρησε πολλὰκις νὰ περιστείλῃ τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας, στρατεύσας καὶ αὐτὸς τῷ 859 μετὰ τὸν βασιλικὸς Μιχαὴλ, ἀλλὰ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἀείποτε ἤττωντο. Μόλις δ' ἐν εἴτει 862 ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βάρδα Πετρωνᾶς ἐπέτυχεν νὰ κατατροπώσῃ τοὺς Πανλιανίτας καὶ τοὺς Ἀράβας εἰς μάχην, καθ' ἣν ἔπεσον ὁ ἑμῆς τῆς Μελιτηνῆς καὶ αὐτὸς ὁ Καρβέας, ὡς φαίνεται (*). Ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο δὲν κατέπυσε τὸν ὀλέθριον ἐκείνον πόλεμον, ὃν προεκάλεσεν ἡ θρησκομανία τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν καὶ τοῦ ὁποίου τὰς περαιτέρω περιπετείας θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῷ ἐπομένῳ βιβλίῳ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἠθικὴ καὶ ὀλικὴ ἔκλυσις εἰς ἣν περιήγαγε τὸ κράτος ἡ μερὶς αὕτη μετὰ τὸν θοιάμβον αὐτῆς ὥστε τῷ 865 οἱ Ρῶσοι, κατελθόντες ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μετὰ τινων πλοιαρίων καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν Βόσπορον, οὐ μόνον ἠδυνήθησαν ἀκαλύτως νὰ διαπραξέωσι δεινὴν λεηλασίαν καὶ δῆψασιν ὅλων αὐτοῦ τῶν παραλίων καὶ τῶν παρακειμένων νησιδίων ἀλλ' ἐτόλμησαν νὰ πολιορκήσωσι καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν (**). Σημειωτέον ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πλοῖα τῶν Ρῶσων δὲν ὑπερέβαινον τὰ 200' καὶ ὅτι ὁ Νικητὰς ὀνομάζει αὐτὰ τ ρ ο χ α ν τ ἦ ρ ι α ἐν τῇ περὶ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ἀφηγήσει του, ἐν ἣ κατὰ πρῶτον, ὅσον ἤξισον, συναντῶμεν τὸ μέτροι τῆς σήμερον ἐν χορῆσι παρὰ τῷ ἀκτοπλοικῷ ἡμῶν ναυτικῷ ὄνομα τῶν μικρῶν ἐκείνων πλοιαρίων. Ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει

(*) Ἡ Μελιτηνὴ εἶναι ἡ χώρα τῆς γεννήσεως τοῦ Σεῦ - Βασιλῆ.

(**) Οἱ εἰδωλοτάτοι οὗτοι Ρῶσοι ἦλθον ἀπὸ τοῦ Κιέβου, ἐνθα τῷ 862 π. Χ., ὡς ἐν Νοβογροδόφ, ἰδρῆθη ἠρωσικὸν κράτος ἠρωσικόν. Ἡ ὑπὸ Ρῶσων πολιορκία τοῦ Βυζαντίου, περὶ ἧς λόγος ἀνωτέρω, ἦτο ἀπλῶς πειρατικὴ προσβολή, ἀλλ' ἐμπνεύσασα φόβον καὶ τρόμον τοῖς κατοικοῖς καὶ δοῦσα ἀφορμὴν τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ νὰ συντάξῃ καὶ ἀπαγγεῖλῃ λόγον ἰδιαίτερον περὶ τῆς νέας ταύτης **θεομηνίας**, ὡς ἐξαρκητήριζεν αὐτήν.

τότε νέαν τινά κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατεῖαν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀπομακρυνθῆ τῆς βασιλευούσης, ἔσπευσεν ἅμα μαθὼν τὴν ἐπιδρομὴν νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ μετὰ κόπον ἠδυνήθη νὰ διαπεράσῃ ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας εἰς τὸ Βυζάντιον. Εἰσελθὼν δὲ ἐν αὐτῷ δὲν ἐσκέφθη πῶς νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐνάρμημον τῶν πολεμίων δύναμιν, ἀλλ' ἐνῶ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ πόλιν ἣτις πρὸ τεσσαράκοντα ἔτι ἐνιαυτῶν ἐπὶ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ πάππου ἀντετάχθη κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν εἰς ἔχθρους φοβερωτάτους καὶ ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῆ ὄπλον τοῦ ὁποίου ἰδέαν δὲν εἶχε κανὲν ἔθνος, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὸ ἔθνος τῶν Ρώσων, τὸ ὄπλον τοῦ ὑγροῦ πυρός, αὐτὸς ἐστὶν τῷ πατριάρχει Φωτίῳ εἰς τὸν

Ρωσικά τροχαντήρια

(Εἶκον τῆς χρονολογίας Σαυλίτζη, ἀπεικονισμένη ἐν Μαρδίτῃ)

γύτων τὸν κίνδυνον». Εἶπομεν πολλάκις ὅτι ἡ πρὸς τὸ θεῖον πεποιθήσις εἶναι ἐν τῶν ἰσχυροτέρων παντὸς ἔθνους ἠθικῶν ἐλατηρίων, ἀλλ' ὅταν ἡ πεποιθήσις αὕτη κατανήσῃ εἰς τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ν' ἀποκλείῃ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ νὰ λησμονῇ τὸ ἀρχαῖον πάτριον ἡμῶν παραγγέλιμα ἐστὶν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει· τὸ θεῖον ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ ἠμπορεῖ νὰ ὀσση ἅπασι ἡ δις τὸ ἔθνος τοῦτο, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐγκαταλιμπάνει αὐτὸ εἰς τὴν τύχην του· διότι τὸ θεῖον τιμωρεῖ, δὲν βραβεύει τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν ἀφροσύνην. Ἴνα δὲ φέρομεν νέας ἀποδείξεις μέχρι τίνος βαθμοῦ προέβη ἡ ἀφροσύνη τοῦ Μιχαὴλ Γ' προσθέτομεν εἰς ὅσα διὰ μακρῶν ἄλλοτε ἱστορήσαμεν ὅτι κατεσπατάλησε τὰ 150 ἑκατομύρια δραχμῶν ὅσα εἶχε παραδώσει αὐτῷ ἡ Θεοδώρα καὶ ὅτι εἰς τοσοῦτο προέβη ἢ εἰς τὰς ἱπποδρομικὰς ἠνιοχίας μαγία του ὥστε ἵνα μὴ, εὐρισκομένου αὐτοῦ ἐν τοιοῦτῳ ἄγῳνι, ἀγγελία περὶ ἐπιδρομῆς Ἀράβων ἐπελθοῦσα διὰ τοῦ τηλεγράφου, περὶ οὗ ἐν τῷ προομίῳ τοῦ παρόντος βιβλίου ὠμιλήσαμεν, ἀποτρέψῃ τὴν προσοχὴν τῶν θεατῶν ἀπὸ τῶν ἐλευθιῶν ἐκείνων αὐτοῦ κατορθωμάτων, διέταξε νὰ καταγῆθῃ ὁ τηλεγράφος οὗτος.

Ἄλλ' ὃ τε Βάρδας καὶ τὸ ἀλλόκοτον δημιούργημα τῆς κηδεμονίας αὐτοῦ ἐμελλον ἐπὶ τέλους νὰ λάβωσιν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἐπιχειρήματα τῆς κακίας των. Ὁ Βάρδας ἀπὸ μὲν τοῦ 856 ὡς κοροσπαλίτης, ἀπὸ δὲ τοῦ 858 ὡς καῖσαρ, διετέλεσεν ἀπολύτως τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων κυβέρνησιν καὶ εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐπιτίθῃ ὅτι ἡ βασιλεία αὕτη θέλει περιέλθει εἰς αὐτόν τε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ· διότι ὁ Μιχαὴλ Γ' ἐκ μὲν τοῦ μετὰ τῆς Εὐδοκίας τῆς Δεκαπολιτίσεως γάμου δὲν εἶχε γεννήσει τέκνον ἕνεκα δὲ τοῦ ἀσώτου

βίου τὸν ὅποιον διῆγε δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ ζήσῃ πολὺ. Ἐν τούτοις ὁμοῦς ὁ καισαρ διὰ τὸν δεσποτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐκτίσαστο πολλοὺς ὄχθρους, καὶ τῷ 865 ἀπεράσισε νὰ ἀπαλλαγῇ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ὃν ὑπελάμβανεν ὡς ἐπικινδυνότερον τῶν ἄλλων, τοῦ παρακοιμωμένου (ἀρχιερατικῆς) Δαμιανοῦ, καὶ ὠφελήθεις ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Δαμιανὸς παρέβη εἰς ἐπίσημόν τινα περίστασιν τὴν ὀφειλομένην πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν κατέπεισε τὸν βασιλεὺς νὰ ἀποπέμψῃ τὸν παρακοιμωμένον. Ἄλλ' ἐνῶς ἤλπιζε νὰ διορίσῃ ἀντ' αὐτοῦ ἕνα τῶν ἰδίων φίλων αἰφνίς εἶδε προσχειριζόμενον εἰς τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον διὰ τὴν συνεχῆ τοῦ κατέχοντος σχέσιν πρὸς τὸν βασιλεῖα εἶχε πολλὴν τὴν ἀξίαν, τὸν πρωτοστράτορα, ἦτοι κόμητα τοῦ Ἱπποστασίου, Βασίλειον, τὸν μετέπειτα πολυθρόνητον μακεδόνα, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὀνομα ἀναφέρεται τότε κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Βραδύτερον, ὅτε ὁ Βασίλειος ἐγένετο ἀρχηγέτης νέας δυναστείας, ἀνεπλάσθη αὐτῷ γενεαλογία ἀξιώσασα ὅτι κατήγετο ἀπὸ τῶν Ἀρσακιδῶν τῆς Ἀσίας· τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐγεννήθη περὶ Ἀδριανούπολιν τῷ 812. Ὅτε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Κροθυμὸς κυριεύσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἀτήγαγεν εἰς Βουλγαρίαν μυρίους περίπου αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τούτων ἦσαν καὶ οἱ γονεῖς τοῦ Βασιλείου μετὰ τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἐπὶ Θεοφίλου βασιλέως, τῷ 837, κατορθώθη ἡ ἐπιστροφή τῶν αἰχμαλώτων τούτων ἐντὸς τοῦ κράτους, ὁ δὲ Βασίλειος, εἰκοσιπενταετής ἤδη ὢν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀναζητήσιν τύχης. Ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἦτο σωμαλιὸς τὸ σῶμα καὶ γενναῖος τὴν ψυχὴν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἑνὸς τῶν μεγιστάνων τῆς ἀλλῆς ὀνόματι Θεοφιλίτου, ὡς ἱπποκόμος αὐτοῦ· καὶ ἀπελθόντος μετὰ τινος χρόνου τοῦ Θεοφιλίτου εἰς ἕκτακτόν τινα ἀποστολὴν ἐν Πάτραις ὁ Βασίλειος παρεκλήθησθαι αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ὅπου ἐγγνώρισε καὶ προσφωκισθεὶς εὐγενῆ τινα καὶ πλουσιωτάτην γυναῖκα χήραν μὲν ἤδη οὖσαν καλουμένην δὲ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρὸς Δανηλίδα· Ἡ Δανηλὶς προεστατὴ τῆς περιφανοῦς πελοποννησιακῆς οἰκογενείας, περὶ ἧς ὠμίλησαμεν ἐν τῷ προομίῳ τοῦ παρόντος βιβλίου, καὶ ἐπιμψε βραδύτερον πρὸς τὸν Βασίλειον, αὐτοκράτορα γινόμενον, δῶρα μαρτυροῦντα τὴν τε μεγάλην αὐτῆς περιουσίαν καὶ τὴν ἐξαίρετον βιομηχανίαν τὴν τότε ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ ἀμαζουσαν. Λύτι, παρεκτὸς πεντακοσίων μὲν δούλων, ἐν οἷς ἦσαν ἑκατὸν κάλλιστοι ἐνόχοι, ἑκατὸν δὲ ἐπιτηδεῖων εἰς τὸ κέντημα καὶ τὸν χρωματισμὸν τῶν ὄφρασιμάτων γυναικῶν, αἷτινες ἐκαλοῦντο εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ καιροῦ *εὐκαίικες σκιάστριαι*, καὶ πλείστον χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, ἡ κυρία αὐτῆ ἐπιμψε εἰς τὸν βασιλεῖα 100 ποικίλως κεκοσμημένα πορφυρᾶ ἱμάτια (σιδόνια ἔργα παμπούκιλα), 300 λιναῖα ὄφρασιματα διαφόρων εἰδῶν, 100 μεταξοῦ, ἐπὶ τὰ τοῦ ἀραχνίου νήματα εἰς λεπτότητα, τάλπητα παριστῶντα οὐράν τω καὶ ἔχοντα ἕκτασιν ἰκανὴν νὰ καλύψῃ τὸ ἔδαρος μίαις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησιῶν, καὶ πλείστα ἄλλα τοιαυτὰ ἔργα τῆς πελοποννησιακῆς βιομηχανίας. Ἄλλὰ ταῦτα βραδύτερον. Τότε δὲ ὁ Βασίλειος ἐπιστρέψας εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ διαφημισθεὶς ἐπὶ σόμῃ καὶ δεξιότητι μετέβη ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Θεοφιλίτου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως, ὅστις ἠνόμιε ἰδιαζόντως πάντα ἔμπειρον περὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἱππων ἀνθρώπων. Ὅθεν δὲν εἶναι ἀπορον ὅτι ὁ Βασίλειος προήχθη ταχέως εἰς τὰ ἀνώτερα ἀλλὰ ἀξιώματα καὶ ἐπὶ τέλος προετιμήθη παντὸς ἄλλου ὡς διάδοχος τοῦ Δαμιανοῦ. Ὁ Βάρδας ἐνόησε τὸ λάθος τὸ ὅποιον ἔκαμε, συντέλεσας διὰ τῆς τοῦ πρῶην παρακοιμωμένου καταστροφῆς εἰς τὴν νέαν τοῦ Βασιλείου προαγωγὴν, καὶ ἐλέγχων τοὺς προτρέφαντας αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Δαμιανοῦ καθάρσειν προσέθετεν, ὡς βεβαιοῦσιν, «οἷς ἐγὼ παρὰ τὸ δέον πεισθεὶς καὶ ἐξέωσας ἀλώπεκα λέοντα ἀντεσῆγαγον, ἵνα πάντες ἡμᾶς λαφύξῃ καὶ καταβρώξῃται». Ἄν τῷ ὄντι ὁ Βάρδας

εἶπε τοιοῦτό τι, καλῶς προεμίντευσε τὸ μέλλον, ἔπρεπεν ὁμως νὰ προσθέσῃ ὅτι ὁ νέος παρακοιμώμενος ἦτο λέων ἄμα καὶ ἀλώπηξ, διότι δὲν διέκρεπε μόνον ἐπὶ σώματι ἀθλητικῇ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πανουργίᾳ παραδόξῃ, ἔτοιμος ὢν ὄχι μόνον νὰ τολμήσῃ τὰ πάντα ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποκύβῃ εἰς πάντα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον ἀποβαλὼν πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν ὥστε ἵνα φανῇ ἀρεστοῦς τῷ βασιλεῖ ἀπέπεμψε τὴν ἰδίαν σύζυγον Μαρίαν καὶ ἔλαβεν εἰς δεύτερον γάμον τῷ 865 τὴν περιφημον ἑταίραν τοῦ Μιχαῆλ Γ', Εὐδοκίαν τὴν Ἰγγερίνην, ἐπιτρέπων αὐτῇ νὰ ἐξακολουθῇ τὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἀθέτους σχέσεις της. Ἐντεῦθεν ἐκρατύνθη ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοια τοῦ Μιχαῆλ, δεινὴ δὲ καὶ ὑπόκοφος πάλῃ ἤρχισε μεταξὺ τοῦ καίσαρος καὶ τοῦ παρακοιμώ-

Δακτύλιος Βασιλείου τοῦ μακεδόνα
ὡς παρακοιμωμένου

μένου. Ἐκάτερος ἠσθάνθη ὅτι ἔπρεπεν ἢ νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλον ἢ νὰ καταβληθῇ ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὁ Βασίλειος ἔδειξεν ὀλην τὴν ἐντέλειαν τῆς σατανικῆς δεξιότητός του κατορθώσας νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ὄργανον τῆς ἐπιβουλῆς αὐτὸν τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ Βάρδα Συμβάτιον. Ὁ Συμβάτιος ἦτο λογοθέτης τοῦ δρόμου, ὁ δὲ Βασίλειος τὸν ἐβεβαίωσε ὅτι εἶχε προτρέψει τὸν Μιχαῆλ νὰ ἀναβιάσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ὕπατον τοῦ καίσαρος ἀξίωμα, ἀλλ' ὅτι ὁ Βάρδας διεκόμισε τὸ πρῶγμα. Ἐντεῦθεν ὁ Συμβάτιος ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ πενθεροῦ καὶ περιπεσὼν ὄλωσεν εἰς τὰς κατὰ τὸ Βασίλειον ἐπορευθεὶς μετ' αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ παρέστηεν ὅτι ὁ Βάρδας ἔτοιμάσεται νὰ τον δολοφονήσῃ μυρίας ὄσας ἀναπλάσας λεπτομερείας περὶ τῆς παρασκευασθείσης δῆθεν ἐπὶ τούτῳ συνωμοσίας. Ὁ Μιχαῆλ δὲν ἠδύνατο νὰ δυσπιστήσῃ ἀκούων τοιαύτην κατηγορίαν ἀπὸ τοῦ στόματος στενωτάτου συγγενοῦς τοῦ καίσαρος καὶ ἀπεράσισε τὸν θάνατον τούτου. Μὴ τολμῶν δὲ νὰ πράξῃ τὸν φόνον ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὁ Βάρδας ἦτο ἐτι παντοδύναμος, ἀνῆγγειλε κατὰ συμβουλήν τοῦ Βασιλείου ὅτι θέλει στρατεύσει κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ μωαμεθανῶν, καὶ ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ 866 ἀπῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, συνεπαγόμενος τὸν τε Βασίλειον καὶ τὸν Βάρδαν. Πολλοὶ τῶν φίλων τοῦ Βάρδα, ἐν οἷς ὁ φιλόσοφος Λέων, καὶ αὐτὴ ἡ ἀδελφὴ του Θεοδώρα, ἦτις καίτοι ἀμέσως μὴ μετέχουσα τῶν πραγμάτων παρηκολούθει τὰς διαφόρους αὐτῶν περιπετείας, προέτρεψαν τὸν καίσαρα νὰ μὴ συνοδεύσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἔκτοραεῖαν ταύτην. Ἄλλ' αὐτὸς ἐνδοιάσας ἐπὶ μικρὸν ἀπῆλθε τελευταίον ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι δὲν φοβεῖται τίποτε. Τὸ ἔργον τῆς δολοφονίας ἀνέλαβον ἕξ ἄνθρωποι, ἐν οἷς παρεκτός τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μαρριανοῦ ἦτο καὶ ὁ ἄθλιος τοῦ καίσαρος γαμβρὸς Συμβάτιος, ὅστις ἔμελλε μάλιστα νὰ δώσῃ τὸ πρῶτον τοῦ ἀνοσιουργήματος σύνθημα, ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, διότι οἱ καταπίπτοισι αὐτοῦ ἄνθρωποι, οἱ ἄλλως ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ τοῦ Βάρδα ἀνατραφεῖντες, δὲν ἠσχύνοντο νὰ μεταχειρίζονται τὰ ἱερώτερα τῆς πίστεως σύμβολα πρὸς κορσεμὸν παθῶν ἀγενεστάτων. Οἱ μᾶλλον ἀφοσιωμένοι πρὸς τὸν Βάρδαν ἀξιοματικοὶ ἀπαμακρύνθησαν τοῦ στρατοπέδου ἐπὶ διαφόρους προφάσεις, καὶ τότε τὴν πρωΐαν τῆς 21 Ἀπριλίου 866, προσελθόντος τοῦ καίσαρος ἐν μεγάλῃ στολῇ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως, ἵνα ἀναγγεῖλῃ αὐτῷ ὅτι καιρὸς εἶναι νὰ ἐπιβιβασθῇ ὁ στρατός

ις τὴν Κρήτην, δίδει ὁ Συμβάτιος τὸ συμπεφωνημένον σύνθημα, ἐν τῷ ᾧα δὲ ὁ Βασίλειος πρῶτος καταφέρει ἐπὶ τοῦ θύματος πληγὴν βαρείαν, μεθ' ἧ οἱ λοιποὶ συνωμόται συνελήρωσαν τὴν σφαγὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως.

Ἡ κατάπληξις καὶ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ στρατοῦ, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὁ Βάρδας, ὁ ἐπὶ τούτου χρόνον ἐνασχῆσας τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, εἶχε πολλοὺς φίλους, περιστάλη διὰ τῆς καταγγελίας ποικίλων τοῦ πρῶτον αἰσαρος κακοσυνημάτων, καὶ προσετί διὰ δωρεῶν τινῶν καὶ τιμωριῶν. Ἐννοεῖται ὅτι λόγος πλεον περὶ τῆς εἰς Κρήτην στρατείας δὲν ἐγένετο· στρατὸς καὶ βασιλεὺς ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἐκεῖ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Συμβάτιος ἔμαθεν ὅτι δὲν πρόκειται αὐτὸς ἀλλ' ἕτερος νὰ κληρονομήσῃ τὸ τοῦ αἰσαρος ἀξίωμα. Πρῶτον ὁ Μιχαὴλ υἱοθέτησεν τὸν Βασίλειον, καίτοι πολὺ πρεσβύτερον ὄντα, καὶ προχειρίσατο αὐτὸν μάγιστρον. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, τὴν παραμονὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἥτις συνέπεσε τὸ ἔτος ἐκεῖνο τῷ 26 Μαΐου, ἀνήγγειλεν εἰς τὸν πατριάρχην Φώτιον ὅτι ἀπεφάσισε νὰ παραλάβῃ συμβασίλειά τὸν Βασίλειον καὶ ὅτι ἡ στέψις αὐτοῦ θέλει τελεσθῆ τὴν ἐπιούσαν Κυριακὴν. Τὴν προίαν ἐν τούτοις τῆς ἡμέρας ταύτης πρὶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πανηγύρεως ἐγένετο ἐν τοῖς βασιλείοις προπαρασκευαστικὴ τις ταύτης τελετῆ, ἥτις, εἰάν ἀληθεύῃ, μαρτυρεῖ μέχρι τίνος ἐφθασεν ἡ παραφροσύνη τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ μέχρι τίνος ὁ Βασίλειος ἦτο πρόθυμος νὰ ὑποκύψῃ εἰς πάντα ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του. Διότι λέγεται ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἐγκλείσας τὸν Βασίλειον εἰς ἕνα τῶν κουτόγων διέταξε νὰ τον γυμνώσασσι, καὶ ἐμαστίγωσεν αὐτὸν ἰδίως χειρῶν ἐπενεγκῶν τραπέζοντα πληγὰς, ἵνα διασώσῃ, κατὰ τὸν δηγούμενον ταῦτα Γενέσιον, ἀπαράγραπτον τὴν μνήμην τῆς πρὸς αὐτὸν φιλοστόργου προθέσεως. Ἐν τῷ μεταξύ ἐγένοντο ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ αἱ ἀπαιτούμενα πρὸς τὴν στέψιν παρασκευαί, οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν ἐγνώριζον τὰ διατρέχοντα, ἠλόρησαν ἰδόντες παρατεθειμένους δύο θρόνους, ἐνῶ ἤξευρον ὑπάγοντα ἕνα μόνον βασιλέα. Τῇ ὡριμῆν ὥρᾳ ἐνεφανίσθη ὁ βασιλεὺς ἐν πανηγυρικῇ παρατάξει, ὁ δὲ Βασίλειος εἴπετο φέρων στολὴν ἀπλοῦ παρακοιμωμένου. Ὁ βασιλεὺς προχωρήσας μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν δὲν ἀπέθετο κατὰ τὸ ἔθος τὸ στέμμα, ἀλλ' εἰσῆλθε μετ' αὐτοῦ μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ ἀνέβη οὕτω; ἐστραμμένος τρεῖς βαθμοὺς τοῦ ἀμβωνος. Κατωτέρω τοῦ βασιλέως ἵστατο ὁ Βασίλειος, ὁ γραμματεὺς Λέων ὁ Κρίστωρ, κρατῶν τόμον εἰς χεῖρας, ὁ ἀλλάρχης (πραιπόσιτος) καὶ οἱ δήμαρχοι μετὰ τῶν δήμων. Τότε ὁ γραμματεὺς Λέων ἀνέγνωσε διακήρυξιν τοῦ βασιλέως διαλαμβάνουσαν ὅτι ὁ αἰσαρ Βάρδας ἐβουλεύθη νὰ δολοφονήσῃ αὐτόν, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐξήγαγε τῆς πόλεως καὶ ὅτι, ἂν ἡ ἐπιβουλὴ δὲν κατεμνηστέο ὑπὸ Συμβατίου καὶ Βασιλείου, ὁ βασιλεὺς δὲν ἤθελεν εἶναι ἐν τοῖς ἴσοις. Ὅθεν, προσπέφερον ἡ βασιλικὴ προκήρυξις, ἐκείνος μὲν ἔλαβε τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν ἐγὼ δὲ θέλω «Βασίλειον παρακοιμώμενον ὡς πιστὸν ὄντα καὶ φυλάττοντα τὴν ἐμὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ ἐχθροῦ ἐλευθερώσαντά με, καὶ πόθον πολὺν πρὸς με ἔχοντα, εἶναι φύλακα τῆς ἐμῆς βασιλείας καὶ προνοητὴν, καὶ ὑπὸ πάντων εὐφημεισθαι ὡς βασιλέα». Ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς χρονογράφους, ὁ Βασίλειος ἐπληρωτὸς δακρύων ὁ δὲ βασιλεὺς, ἄρας ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ στέμμα, παρέδωκεν εἰς τὸν πατριάρχην Φώτιον, ὅστις εἰσαγαγὼν ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ ἐποίησεν ἐπ' αὐτῷ εὐχὴν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἀνώτεροι τῆς αὐτῆς ἀξιοματικῆς περιβάλλον τὸν Βασίλειον τὴν αὐτοκρατορικὴν στολήν, ὁ δὲ, ἐπιθεὶς τὴν γλαμύδα, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως. Τότε ἐπέστρεψεν ὁ πατριάρχης ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπέδωκε τῷ βασιλεῖ τὸ στέμμα, ὅστις, κατακλιθέντων

τῶν σκήπτρων κατὰ τὸ ἔθος, ἔστυψε τὸν Βασίλειον, καὶ εὐφήμησαν πάντες <Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου πολλὰ τὰ ἔτη>.

Ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα νὰ παρασιωπήσωμεν ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ Φωτίου καθ' ὅλας τὰς οἰκτρὰς ταύτας περιπετείας ὑπῆρξεν ὄλως ἀναξία τοιοῦτου ἀνδρός. Ὁ Βάρδας ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὁ αἰσχιστος τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅμως ὁ Βάρδας διετέλεσε φίλος αὐτοῦ καὶ συνεργὸς εἰς πολλὰ καὶ προστάτης ἐν παντί. Ἡ δολοφονία αὐτοῦ ὑπῆρξε πρᾶξις ἀποτρόπαιος, καὶ οἱ λόγοι δι' οὓς καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν καὶ οἱ ἄνθρωποι δι' ὧν αὐτὴ διεπράχθη ἦσαν ἄξια βεβαίως νὰ ἐμπνεύσωσι φρίκην. Ἐν τούτοις ὁ Φώτιος, μαθὼν τὴν δολοφονίαν τοῦ ἀνδρός τούτου, δικαιολογεῖ τὴν πρᾶξιν ἐν μιᾷ τῶν δύο σοφισμένων πρὸς τὸν Μιχαὴλ ἐπιστολῶν του, μόλις τολμῶν νὰ ὑποδείξῃ ἐλάχιστον τινα περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἀνδρός διαταγμὸν <οἷον δὴ τι διὰ τῶν γραμμάτων (ὡς εἶπε μὴ ὠφελον) κατεμάθμεν καὶ περὶ τὸν ταπεινὸν ἀνθρώπον ἐκεῖνον (οὐκ οἶδα γὰρ ὅπως ἐτέρως εἶπω, τῆς ἀνθρωπίνης μυμησκόμενος ἀθλιότητος) πῶς ὑπὸ τῆς ὑμῶν φιλοδώρου δεξιᾶς εἰς αὐτὰ που τὰ σκήπτρα τῆς βασιλείας ἀνυψώθεις καὶ τὴν βασιλείου, εἰ καὶ μὴ τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν συμμερισάμενος οὐκ ἤνεγκεν, ὡς φασί, τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος, οὐδ' ἔστερεν οἷς ἤξιώται, οὐδ' ἠγαρίστησεν οἷς ἀπέλαυσεν ἀλλ' ὑπερόριον τὸν πόδα κινῶν καὶ χεῖρας ὕβρεως κατὰ τῆς εὐεργετίδος ἀνατεινόμενος κεφαλῆς, αὐτό τε τὸ ζῆν καὶ τὰς ὑπερηφάνους ἐπιλάδας, καὶ τὰ μάτια φουσημάτα οἰκτρῶς, οἴμοι, καὶ ἐλεεινὸς ψῆγο λιπῶν>. Καὶ ἔπειτα ὁ Φώτιος περὶ οὐδενὸς ἄλλου σκεπτόμενος εἰμὴ πῶς νὰ ἐκασφαλίσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τούτῳ γὰρ διαλύσῃ πᾶσαν τοῦ βασιλέως ὑπόνοιαν, ἔνεκα τῆς ἀρχαίας πρὸς τὸν Βάρδαν φιλίας, ἐκτραχηλιζέται εἰς τὴν ἀηδεστέραν πρὸς τὸ τέρας ἐκεῖνο τῆς φύσεως κολακίαν. <Αὐτὸς δέ, ὁ βασιλεὺς καλλοπίσμα, καὶ τῆς πατρίδος ἀνύψωμα, καὶ τῆς πολιτείας ὀχύρωμα, καὶ πάντων οἷς τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιπέκλῃται ὄνομα πολυἄριστον σεμνολόγημα, ἦκε πρὸς ἡμᾶς τὴν ταχίστην, ἀπόδος τοῖς ποθοῦσι τὸ ποθοῦμενον> ὡσαύτως πρῶτον τῆς αἰχμαλωσίας ἡμᾶς, ἦν ὑπέστημεν, σοῦ στερηθέντες, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐπιφέρων, τὰ ὁποῖα συμπληρῶν ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγει <ἀπῆλθες ἀπ' ἡμῶν καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἐαυτῶν καὶ ζῶμεν οὐ ζῶντες καὶ κινούμεθα οὐ κινούμενοι. Ἀλλὰ πῶς γράφω θανάων, καὶ σιγῶν ἄλλος γίνομαι; Ἐν εἰπὼν σιωπήσομαι τὰχυνον, ὁ βασιλεὺς, ἐμοὶ καὶ τέκνων ἐγκαλλοπίσμα, ἢ τὴν Κρήτην αἰχμάλωτον ἄγον, ἢ τοὺς Βυζαντίους (τῆς σῆς γὰρ δυστυχουσῖν ὄψεως τὴν αἰχμαλωσίαν) τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερών>. Ὁμοιωγτέον ὅτι, ὅσαυδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας ὁ Φώτιος προσήνεγκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτῷ κατὰ τῆς δυτικῆς ἐπεμβάσεως, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὴν σπουδαίαν ἱστορίαν νὰ καλύψῃ ἢ νὰ δικαιολογήσῃ τὸν ἔσχατον τοῦτον τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπροσπερίας ἐξευτελισμὸν ἐνώπιον τοῦ παραβάτου ἐκεῖνου ὄλων τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων. Ὅπόσον χρηστότεροι, ὁπόσον ἀξιώτεροι τῆς ὑπολήψεως ἡμῶν ὑπῆρξαν ἄλλοι τινὲς ἄνθρωποι τῶν χρόνων τούτων, οἵτινες δὲν εἶχον μὲν τὴν παιδείαν καὶ τὴν εὐφυΐαν τοῦ Φωτίου ἀλλ' εἶχον τὴν συναισθησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὸ θάρρος τοῦ νὰ λέγωσιν αὐτὴν ἀπροκαλύπτως. Ὅταν ὁ Μιχαὴλ Γ' ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνέρρευσεν τὸ πλῆθος ἵνα ἴδῃ αὐτὸν κατὰ τὸ εἰθὸς, εἰς τις μοναχικόν, ὡς λέγεται, περιβεβλημένος σχῆμα, στάς ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς ἀνεφώνησε πρὸς αὐτόν <καλὸν ταξίδιον ἐποίησας, ὁ βασιλεῦ, τὸν ἴδιον συγγενῆ καὶ τὸ πατρῶον αἷμα ἀνελών> οὐαὶ σοι, οὐαὶ σοι, ὅτι ταῦτα ἐποίησας>. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καὶ ὁ Βασίλειος ἠθέλησαν νὰ φονεύσωσι τὸν τολμητῆρα ἀλλ' ὁ λαὸς ἐπιδραμὸν διέσωσεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἦτο παράφρων. Πάλιν δὲ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ Α΄ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ ΔΑΜΑΖΩΝ ΑΤΙΘΑΣΣΩΝ ΙΠΠΩΝ

(Είσιον Α. Νικόλαε)

ὄτε ὁ Μιχαὴλ κτίσας ἱπποστάσιον, τοῦ ὁποῦο ἡ ὑπερβάλλουσα πολυτέλεια ἦτο ἀξία νὰ κοσμήσῃ τὴν κατοικίαν βασιλέων μᾶλλον ἢ ἱππῶν, καὶ συναντήσας πένητα μὲν τινα ἄνθρωπον ὀνόματι Πέτρον, λόγιον δὲ καὶ σκωπτικὸν ὄντα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεδείκνυε τὸ ἔργον, καὶ ἵνα προκαλέσῃ τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ εἶπεν ὅτι ἀείμνηστον κατέστησε τὸ ὄνομά του, ὁ καλὸς κάγαθός ἐκείνος ἀνὴρ ἀπεκρίθη· «Ἰουστινιανὸς ἔκτισε τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν κοσμήσας χρυσῶ καὶ ἀργύρῳ καὶ μαρμάρῳ πολυτίμοις, καὶ μνήμη αὐτοῦ νῦν οὐκ ἔστιν. Σὺ δέ, βασιλεῦ, κοπροθέσιον ποιήσας καὶ ἀλόγων ἀνάπαιυσιν, λέγεις μνημονεύεσθαι διὰ τοῦτο;» Ἐἶναι ἀληθές ὅτι ὁ φιλαλήθης ἀνὴρ οὐδέποτε ἔγινε πατριάρχης καὶ ὅτι τυπτόμενος καὶ συρόμενος ἐξεβλήθη τοῦ ἱπποστασίου· ἀλλὰ σπεύσωμεν ἐπὶ τὴν καταστροφὴν τῆς τραγικῆς ταύτης κομφιδίας.

Ἡ δολοφονία τοῦ Βάρδα καὶ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Βασιλείου ὡς καίσαρος καὶ αὐγούστου δὲν ἔσωσαν τὸν Μιχαὴλ Γ'. Ὁ μὲν Συμβάτιος, ὅστις ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀπάτην ἧς ἐγένετο θῦμα ἐστασίασεν ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ, κατετροπώθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους καὶ συλληφθεὶς ἠκρωτηριάσθη οἰκτιρῶς· ἀλλ' ἐν τῇ βασιλευσῇ αὐτῇ ἐπῆλθε μεταβολὴ πραγμάτων, τῆς ὁποίας εἴκολον ἦτο νὰ προικωνισθῇ τὸ τέλος. Ὁ Βασίλειος, ὅστις πρὶν ἢ στεφθῆ εἰς συμβασιλεία εἶχεν ὑποκύψει εἰς πᾶσαν φρενοπληξίαν τοῦ Μιχαὴλ Γ', ἅμα ἐπιτυχῶν τοῦ σκοποῦ μετέβαλε τρόπον, ἀνέλαβε τὴν ἐπιμελὴ τῶν πραγμάτων διεξαγωγῆν, προσήγγισε πρὸς τοὺς σπουδαιότερους πολιτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας, ὅσοι ἀπεδοκίμαζον τὴν ἀθλίαν τοῦ βασιλέως διαγωγῆν, καὶ μετ' ἐπιδειξέως τινος ἀπέφευγε τοῦ νὰ κοινωνῇ τῶν ἀκολάστον αὐτοῦ εὐωχιῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ βασιλεὺς οὐ μόνον ἐπέμενε εἰς τὴν μορίαν αὐτοῦ ἀλλ' ἀπὸ τινος χρόνου προσέθηκεν εἰς τὰ ἄλλα ἀναρίθμητα ἐλαττώματα τὴν ἀγριότητα, διατάσσων ἐνῶ ἐκραιπάλει κατὰ πᾶσαν ἐσπέραν τὸν φόνον ἢ τὸν ἀκρωτηριασμὸν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ Βασίλειος ἐνόμισε χρέος του νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς αὐτὸν ἔντονον συμβουλήν καὶ ἀπειλήν. «Μισοῦμεθα, γίνωσκε, δέσποτα, τῶ εἶπε, μισοῦμεθα παρὰ τε τῆς πόλεως πάσης καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ παρὰ τῶν ἀρχιερέων Θεοῦ ἐπάρατοι καθοστήκαμεν, καὶ πάντες ἡμᾶς διαβάλλουσι καὶ κακίζουσιν. Ὅταν δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀνθρώπων εἰς οὐδὲν λογισώμεθα, δεδοικέναι καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀγανάκτησιν χρεῖ, καὶ φοβεῖσθαι μὴ πειραθῆναι αὐτοῦ ὀργιζομένου καὶ χαλεπαίνοντος». Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἰς ἀπάντησιν, λαβὼν Βασιλικῖνόν τινα, ἄλλοτε ἐρέτην τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος, ἔπειτα

Ἡ σύζυγος τοῦ Βασιλείου Εὐδοκία Ἰγερῆνι μετὰ τῶν δύο υἱῶν αὐτῆς Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου (Εἶκον ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου)

δὲ διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν κολακείαν προαχθέντα εἰς τὸ τοῦ πατρικίου ἀξίωμα, ἀπεφάσις νὰ ἀναγορεύσῃ καὶ αὐτὸν βασιλέα. Καὶ ποτε δειπνῶν μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Εὐδοκίας διατάξε τὸν καριστάμενον Βασιλικὸν νὰ φορέσῃ τὰ ἐρυθρὰ αὐτοῦ πέδιλα. Τοῦ δὲ διατάσαντος καὶ ἀποβλέψαντος πρὸς τὸν Βασιλεῖον ὁ Μιχαὴλ ὀργισθεὶς εἶπε πρὸς τοῦτον· «τί νομίζεις ὅτι τὰ πέδιλα ταῦτα δὲν πρόκειται κάλλιον αὐτῷ ἢ σοί; ἢ μήπως φαντάζεσαι ὅτι καθὼς ἐποίησά σε βασιλέα δὲν ἔγω ἔξουσιαν νὰ ποιήσω καὶ ἄλλον;» Ἡ Εὐδοκία θορυβηθεῖσα παρετήρησεν «ὅτι τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα εἶναι μέγα, ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀναξίως δι' αὐτοῦ ἐτιμήθημεν καὶ ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταφρονῆται». Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίθη νὰ μὴ ταράττεται, διότι ἡ ἀπόφασίς του εἶναι νὰ ἀναδείξῃ καὶ ἐκεῖνον βασιλέα. Καὶ βεβαιώσιν ὅτι προσήγαγε τῷ ὄντι τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὴν σύγκλητον ὡς συνάρχοντα, προσελπῶν νὰ ὁμολογήσωσιν ἂν ὑπὸ τῆς φήσεως κάλλιστος καὶ διατρεπέτατος διαπλασθεὶς δὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἄξιος τοῦ ὑπερτάτου ἀξιώματος, πολὺ ἀξιότερος τοῦ Βασιλείου, ὃν μεταμελείται ὅτι εἶχε τοσοῦτο προαγάγει. Ἡ ἀφροσύνη λοιπὸν τοῦ Μιχαὴλ εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἑπακρον. Τὸ ζήτημα ἐτέθη σαφέστατα· ἢ αὐτὸς ἔπαυσε νὰ λείπῃ ἢ ὁ Βασιλεὺς. Καὶ ὁ Βασιλεὺς προλαβὼν ἐδολοφόνησε τὸν Μιχαὴλ Γ' τῇ 23 Ἰβρίου 867, μοναρχήσας ἔκτοτε καὶ ἀρχηγέτης γενόμενος νέας δυναστείας καὶ νέας πραγμάτων καταστάσεως.

Ἄλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς νέας ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἐπιφέρωμεν ὀλίγας ἔτι τινὰς λέξεις περὶ τῆς περιόδου ἀπ' ἧς ἀποχωρίζομεθα. Ἡ μεταρρυθμίσις τῆς 8 καὶ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ νεώτερος δυτικὸς πολιτισμὸς εἶναι πολὺ οἰκειότερος πρὸς ἡμᾶς ἢ ὅ,τι ἄχρι τοῦδε ἐπροσβέυετο. Τῷ ὄντι μέχρι τοῦδε οὐδεὶς ἠγόρευε ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ Ἑλληνισμὸς ἔθετο τὰς βάσεις ὅλων τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ὑφ' ὧν σήμερον διέπονται αἱ μάλλον εὐνομούμεναι πολιτεῖαι, καθιερώσας ἰδίως τὴν ἀρχὴν τῆς κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως, τὴν ἀρχὴν τῆς εὐθύνης τῶν ἀρχόντων, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητος, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλογικῆς φορολογίας, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, τὴν ἀρχὴν τῆς δημοσιότητος τῶν δικαστικῶν συνεδριάσεων, τὴν ἀρχὴν τῶν ὀρκωτικῶν δικαστηρίων, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς ὑπερασπίσεως. Οὐδὲ ἠδύνατό τις νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι βραδύτερον ὁ Ἑλληνισμὸς ἔθετο πάλιν τὰς βάσεις τῶν θρησκευτικῶν θεσμῶν τῶν εἰσέτι διεπόντων ἅπαντα τὰ πεπολιτωμένα ἔθνη, διότι ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτοῦ προήχθησαν τὰ Εὐαγγέλια, αἱ Πράξεις καὶ αἱ Ἐπιστολαὶ τῶν ἀποστόλων, τὸ σύμβολον τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἄλλ' ἡ μεταρρυθμίσις τῆς 8 καὶ τῆς 9 ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος μαρτυρεῖ παρεκτὸς τούτων ὅτι παρ' ἡμῖν ὡσαύτως ἀνεκηρύχθησαν καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐφηρμοσθησαν ὅλαι αἱ κοινωνικαί, αἱ ἀστικά καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἀρχαί, τῶν ὁποίων τοὺς ὀρμιάσαντας καὶ πολλαπλασιασθέντας καρποὺς ἔμελλον νὰ δρέψωσιν αἱ εὐτυχεστέρα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων γενεαὶ τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς· ἡ ἀρχὴ τῆς περιστολῆς τῶν πολλῶν ἐξωτερικῶν τῆς θρησκείας τύπων· ἡ ἀρχὴ τοῦ περιορισμοῦ τῶν πολλῶν προνομίων τοῦ κλήρου· ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρως ἐρμηνείας· ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκλαϊκείσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως· ἡ ἀρχὴ τῆς καταργήσεως τῆς δουλοπαροικίας· ἡ ἀρχὴ τῆς εὐαγγελικωτέρας ρυθμίσεως τῆς οἰκογενείας.

Καὶ ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ὅποσον ἀγαλλιάσεων καὶ ὀπόσων θλίψεων σύναμα ἐμπλεως εἶναι ἡ πάτριος ἡμῶν ἱστορία. Ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ τῆς ἀνθρωπότητος βίῳ δὲν ὑπάρχει ἰδέα γόνιμος ἢ μὴ προαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἔθνους τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἐνταῦθ' ὅμως ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἰδέαι, ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἀρχαί

αίτινες προκύψασαι εἰς μέσον διὰ τῆς ἑλληνικῆς εὐφροίας κατέστησαν εὐτυχῆ τοσαῦτα ἄλλα ἔθνη, σπανίως κατορθώθη νὰ γίνωσι πρᾶγμα παρ' ἡμῖν. Διὰ τὸ ἄρα γε τοῦτο; Διὰ τὸ δὲν ἠδυνήθημεν ποτὲ νὰ καταστήσωμεν ἐπὶ μακρὸν ὅποσοῦν χρόνον χρῆσιμον καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀνεξάντλητον πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν τοῦ ἔθνους περιουσίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄχοι τοῦδε ὠφελήθη ὅλος ὁ ἄλλος πεπολιτισμένος κόσμος παρεκτός ἡμῶν; Μήπως διότι παρ' ἡμῖν ἡ διανοητικὴ δύναμις εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰσχυροτέρα τῆς ἠθικῆς; Μήπως διότι μὴ ἔχοντες τὴν συνείδησιν τῆς ἀνισότητος ταύτης δὲν ἐνησχολήθημεν ποτὲ προσηκόντως νὰ φέρωμεν εἰς ἰσορροπίαν τὰς δύο ταύτας δυνάμεις; Λάβωμεν ἐκ τῶν πολλῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἱστορίας ἡμῶν ἄνδρας δύο, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐκπροσωπεῖ μᾶλλον παντός ἄλλου τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν, ὁ δ' ἕτερος τὸν μεσαιωνικόν. Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Φώτιος ὑπερμάχησαν ἀμφότεροι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους· ἀμφότεροι ὑπῆρξαν ἄνθρωποι μεγαλοφυεῖς· οὐδέτερος εἶχε δυστυχῶς ἀποχρῶσαν τὴν ἠθικὴν ἐκείνην δύναμιν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην τοῦ δημοσίου ἀνδρὸς ἀρετὴν. Καὶ οἱ μὲν κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι, εἰ καὶ ἀπεστερημένοι αὐτῆς, δύνανται ἐνίοτε νὰ μεγαλοουργήσωσι καὶ νὰ κλεισθῶσιν· ἀλλὰ τὰ ἔθνη τὰ παραδίδοντα τὴν τύχην αὐτῶν εἰς ἄνδρας μὴ ἔχοντας τὴν ἀρετὴν ἐκείνην δύνανται ἄρα γε νὰ συντηρηθῶσι καὶ νὰ εὐδαιμονήσωσι; Ζήτημα κείριον διὰ τὸ ἐνεσθῆς καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν· ζήτημα τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ λυθῆ ὀρθῶς εἰμὴ ἐὰν ἀποφασίσωμεν ἐπὶ τέλους, μεγάλοι καὶ μικροί, ἄρχοντες καὶ λαός, νὰ μελετήσωμεν ἄνευ ἔθνικων προλήψεων τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἵνα διδαχθῶμεν ἐξ αὐτῆς οὐ μόνον τὰ προτερήματα ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα ἡμῶν, τὰ ἀπαραίτητον δεόμενα ἐπανορθώσεως.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

Βυζαντιακὸν ἔθρασμα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Γ' ΤΟΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΒΑΣΗΜΙΟΣ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Εἰσαγωγή.

Πρόλογος τοῦ Γ' καὶ τοῦ Δ' τόμου	σελ. α'
Κατάστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ	> 1
Ἦθικαὶ καὶ ὄλκιαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ δυνάμεις	> 4
Κυβέρνησις	> 8
Κοινωνία. Οἰκειότης πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν	> 9
Διάστασις πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν	> 13
Περιπέτεια τοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματος	> 14
Ἡ προσφωρωτέρα τοῦ κράτους τούτου ἐπωνυμία	> 15

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Τὰ μέχρις Ἰουστινιανοῦ.

Λέων Β'. Ζήνων. Βασιλίσκος	> 21
Ἐγκύκλιος Βασιλίσκου. Ἐνωτικὸν τοῦ Ζήνωνος	> 23
Πρώτη διάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως	> 26
Κυριαρχικαὶ ἀξιώσεις τοῦ πάπα. Ἐκτίμησις αὐτῶν	> 28
Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βασιλεία καὶ Ἐκκλησία	> 30
Σχέσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Βασιλείαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ	> 33
Οἱ ἔθνικοι τῶν χρόνων ἐκείνων. Παμπρέπιος. Σεβηριανός	> 35
Ὁ γότθος Θεοδόριχος ἀπέρχεται εἰς Ἰταλίαν	> 39
Θάνατος Ζήνωνος	> 41
Ἀναστάσιος. Περιστολή Ἰσαύρων	> 41
Νεαὶ περὶ τοῦ ἐνωτικοῦ διενέξεσις. Σύνεσις Ἀναστασίου	> 43

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Γ' ΤΟΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΒΑΘΜΙΑΙΟΣ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Είσαγωγή.

Πρόλογος τοῦ Γ' καὶ τοῦ Δ' τόμου	σελ. α'
Κατάστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρική	> 1
Ἠθικαὶ καὶ ὄλικαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ δυνάμεις	> 4
Κυβέρνησις	> 8
Κοινωνία. Οἰκίωσις πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν	> 9
Διάστασις πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν	> 13
Περιπέτεια τοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματος	> 14
Ἡ προσφορωτέρα τοῦ κράτους τούτου ἑπωνυμία	> 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Τὰ μέχρις Ἰουστινιανοῦ.

Λέων Β'. Ζήνων. Βασιλικὸς	> 21
Ἐγκύκλιος Βασιλικῶν. Ἐνωτικὸν τοῦ Ζήνωνος	> 23
Πρώτη διάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως	> 26
Κυριαρχικαὶ ἀξιώσεις τοῦ πάπα. Ἐκτίμησις αὐτῶν	> 28
Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βασιλεία καὶ Ἐκκλησία	> 30
Σχέσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Βασιλείαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ	> 33
Οἱ ἔθνικοι τῶν χρόνων ἐκείνων. Παμπρέπιος. Σεβηριανός	> 35
Ὁ γότθος Θεοδόριχος ἀπέρχεται εἰς Ἰταλίαν	> 39
Θάνατος Ζήνωνος	> 41
Ἀναστάσιος. Περιστολή Ἰσαύρων	> 41
Νεαὶ περὶ τοῦ ἐνωτικοῦ διενέξεις. Σύνεσις Ἀναστασίου	> 43

Ὁ τίτλος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου	σελ. 145
Οἱ ἄβαρσοβλάνικοι πόλεμοι	> 151
Ἡ ἐπὶ τῆν Ἀσίαν στρατεία. Θρησκευτικὸς αὐτῆς χαρακτήρ	> 158
Οἱ ἐπὶ τῆς περιόδου ταύτης περσικοὶ πόλεμοι	> 168
Οἰκτρὸν τέλος τοῦ Μαυρικίου καὶ τοῦ Φωκά	> 169

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ἡράκλειος.

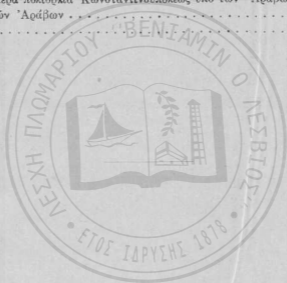
Καταγωγή τοῦ Ἡρακλείου καὶ γενικὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔκφρασις	> 173
Πρώτη μεγάλη Σλαβῶν ἐγκατάστασις ἐνθεν τοῦ Ἰστροῦ	> 177
Ἡ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατεία. Θρησκευτικὸς αὐτῆς χαρακτήρ	> 182
Πρῶτον τοῦ περσικοῦ πολέμου ἔτος (622)	> 183
Δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον ἔτος τοῦ περσικοῦ πολέμου (623, 624, 625)	> 185
Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (625)	> 190
Ὁ Ἀκάθιστος ἕμνος	> 192
Τὰ τρία τελευταῖα τοῦ περσικοῦ πολέμου ἔτη (626, 627, 628)	> 195
Ἐπιστροφή τοῦ Ἡρακλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν	> 202
Ἀνακεφαλαιώσεις τῶν στρατιῶν τοῦ Ἡρακλείου	> 203
Ἡ δύναμις τῆς θρησκείας ὡς ἐθνικοῦ ἐλατηρίου	> 206
Νέοι τοῦ χριστιανισμοῦ κίνδυνοι. Ὁ Μωάμεθ καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ	> 208
Σύγκρισις τοῦ νέου θρησκευματοῦ πρὸς τὰ δύο ἕτερα μονοθεϊκὰ	> 212
Ἰσλαμὸς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ὑπὸ τῶν Ἀράβων	> 215
Κυριώτατον αἷτιον τῆς νίκης τῶν Ἀράβων	> 218
Αἱ αἰρέσεις	> 219
Ἰσλαμὸς Αἰγύπτου	> 221
Τελευταῖα τινα περὶ Ἡρακλείου	> 223

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου.

Ἡ βασίλισ Μαρίνα	> 228
Κόνστας. Οἱ πρὸς τοὺς Ἀραβας πόλεμοι	> 229
Ἡ ἐν Ἰταλίᾳ διατριβὴ τοῦ Κόνσταντος. Θάνατος αὐτοῦ	> 232
Κωνσταντῖνος Πρωγονάτος	> 234
Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	> 236
Ἱστορικὴ σπουδαιότης τῆς κατατροπώσεως τῶν Ἀράβων	> 242
Σλαῖοι καὶ Μαρδαῖται ἐπὶ τῆς πολιορκίας	> 244
Ἐνδοξος πρὸς τοὺς Ἀραβας εἰρήνη	> 249
Πρώτη τῶν Βουλγάρων ἐνθεν τοῦ Ἰστροῦ ἐγκατάστασις	> 251
Ἐκτη οἰκουμενικὴ σύνοδος	> 252
Διοικητικὴ μεταρρύθμισις. Ἐλληγισμὸς τῆς διοικήσεως	> 254
Ἰουστινιανὸς Β΄. Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀραβας καὶ εἰρήνη	> 256

Σλαῦοι καὶ Ἄραβες	σελ. 257
Ἡ ἐν τῷ Τρούλλῳ σύνοδος	> 260
Πτώσις τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'	> 261
Λεόντιος, ἄλωσις καὶ καταστροφή τῆς Καρχηδόνας ὑπὸ τῶν Ἀράβων	> 263
Τιβέριος καὶ Ἡράκλειος	> 264
Δευτέρα βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ	> 265
Βούλγαροι καὶ Ἄραβες	> 268
Θάνατος τοῦ Ἰουστινιανοῦ	> 269
Τέλος τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου	> 270
Φιλιππικὸς	> 271
Ἀναστάσιος Β'	> 272
Θεόδσιος Γ'	> 274
Λέων Γ', Δευτέρα πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	> 276
Πανώλεθρία τῶν Ἀράβων	> 279
Ἐπίλογος	> 281

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Πῶς εἶχε πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς τὸ κράτος ἐν ἀρχῇ τῆς μεταρρυθμιδεως.

Περιστολὴ τοῦ κράτους	σελ.	5
Κωνσταντινούπολις	>	7
Θεσσαλονίκη	>	10
Κυρίως Ἑλλάς. Πάτραι. Κόρινθος. Ἀθῆναι. Κέρκυρα	>	11
Μικρὰ Ἀσία	>	12
Αἱ ἐτήσια τοῦ ὕλου κράτους εἰσπραξις. Σύγκρισις πρὸς τὰ σύγχρονα κράτη >		14
Ἠθικὴ κατάστασις τῆς κοινωνίας	>	16
Ὁ μοναχικὸς βίος	>	17
Οἱ ἐξωτερικοὶ τῆς λατρίας τύποι	>	19
Ἀπόλυτος καὶ σχετικὴ λατρεία	>	23
Ὀλέθρια τῶν παρεγγήσεων τούτων ἀποτελέσματα.	>	23
Ἡ μεταρρυθμις καθόλου θεωρουμένη	>	24
Οἱ ἀντιμεταρρυθμισταὶ	>	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Λέων Γ΄

Φρονήματα καὶ πολιτεία τοῦ Λέοντος Γ΄.	>	30
Οἱ χρονογράφοι Θεοφάνης καὶ Νικηφόρος	>	34
Πρῶται κατὰ τῶν εἰκόνων πράξεις. Ὁ πάπας Γρηγόριος Β΄	>	36
Μεγάλῃ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐξέγερασις. Ἡ ἐν Θήρα ἔκρηξις	>	38
Νεαὶ κατὰ τῶν εἰκόνων πράξεις. Ὁ πατριάρχης Γερμανός	>	40
Πρῶται κατὰ τῶν εἰκόνων βιαιοπραγίαι. Νεὰ τοῦ πάπα ἀντιπράξεις	>	42
Ὁ Ἰωάννης ὁ δαμασκηνός	>	48
Γρηγόριος Γ΄. Κατάλυσις τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἐν ἑλληνικαῖς χώραις	>	49

Νίκη περί Ἀκροῖνόν. Δήμεις τῶν πατριωνίων τοῦ πάπα	σελ. 50
Νέον ἀστικὸν δίκαιον. Ἐκλογή τῶν νόμων. Νέος γεωργικὸς νόμος	> 53
Τελευταῖα περί τοῦ Λέοντος Γ' κρίσεις	> 58

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Κωνσταντῖνος Ε'.

Κωνσταντῖνος Ε'. Διατί και ὑπὸ τίνων ἐπωνομάσθη Κοκρόνυμος	> 62
Στάσις τοῦ Ἀρταβιάδου και κατατρόποισις αὐτῆς	> 63
Τὰ περί τῆς πολιτείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' μετὰ τὴν στάσιν	> 65
Τὸ περί Κεραμεῖαν ναυτικὸν τρόσιαιον. Λομὸς. Πάλιν Σλαῦοι	> 68
Ἡ αἴρεσις τῶν Παυλιανιτῶν. Μετοικισμὸς αὐτῶν εἰς Θράκην	> 71
Ἡ οἰκουμενικὴ τῆς μεταρρυθμίσεως σύνοδος. Ὁρισμοὶ αὐτῆς	> 74
Πρῶται περιπέτεια τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὁρισμῶν τῆς συνόδου	> 78
Κατατρόποισις και τιπείνωσις τῶν Βουλγάρων	> 81
Νεαὶ δυσέριαι τῆς μεταρρυθμίσεως. Κατάργησις μοναστηρίων	> 84
Αἱ πρὸς τοὺς Φράγκους διαπραγματεύσεις περί εἰκόνων	> 92
Ἡ νύμφη τοῦ Κωνσταντίνου Εἰρήνη ἡ ἀθηναία	> 93
Εἰδήσεις τινὲς περί τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως	> 95
Νεοὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων θοῖαμοι. Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου	> 97
Τελευταῖα περί Κωνσταντίνου κρίσεις	> 101

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Πρῶτη κατάλυσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Λέων Δ', Εἰρήνη και Κωνσταντῖνος Σ'

Λέων Δ'. Ἐνέργειαι ἀντιμεταρρυθμιστῶν. Εἰρήνη. Ἀράβων ἦται	> 105
Αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Λέοντος Δ'. Ὁ πατριάρχης Παῦλος	> 108
Κωνσταντῖνος Σ' και Εἰρήνη	> 108
Ἀφροσύνη και κακοβουλία τῆς Εἰρήνης	> 110
Φανεραὶ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἐνέργειαι τῆς Εἰρήνης. Ταράσιος	> 113
Ἀπόπειρα πρὸς συγκρότησιν οἰκουμενικῆς συνόδου ματαιωθείσα	> 117
Τελευταῖον κατορθοῦται ἡ Ζ' οἰκουμενικὴ σύνοδος	> 120
Ἀρχὴ τῆς πάλης τῶν μοναχῶν κατὰ τοῦ Ταράσιου	> 128
Διάλισις τῶν μεταξὺ Εἰρήνης και Καρόλου σχέσεων	> 129
Ὁ στρατὸς ἀποκηρύττει τὴν Εἰρήνην	> 132
Ἀνικανότης Κωνσταντίνου Σ'. Ὀλέθρια αὐτῆς ἐπακόλουθα	> 135
Ἡ Εἰρήνη ποιεὶ ἐκποδὸν τὸν Κωνσταντῖνον Σ'	> 137
Μοναρχία Εἰρήνης. Σταυράκιος και Ἀέτιος. Θάνατος Σταυρακίου	> 141
Ἰδρυσις τῆς δυτικῆς αυτοκρατορίας. Κάρολος ὁ μέγας	> 143
Καθαίρεσις τῆς Εἰρήνης	> 146
Τελευταῖα περί Εἰρήνης κρίσεις	> 149

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Δευτέρα τῆς μεταρρυθμιδῆος περιόδου. Νικηφόρος, Μιχαὴλ Α΄

Ὁ Νικηφόρος ἀσφαλίζει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ	σελ. 152
Γενναῖοι κατὰ τῶν Ἀράβων ἀγῶνες	> 155
Θάνατος τοῦ Ταρασίου. Ὁ νέος πατριάρχης Νικηφόρος	> 157
Θεόδωρος Στουδίτης. Σχέσεις τῆς Πολιτείας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν	> 158
Ἀναδιοργάνωσις τοῦ Κράτους. Στρατιωτικαὶ διατάξεις	> 166
Ἀναδιοργάνωσις τοῦ κράτους. Οἰκονομικαὶ διατάξεις	> 167
Κατατρόπως τῶν Σλαύων τῆς Πελοποννήσου	> 170
Πόλεμοι πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐσωτερικαὶ ἀντιδράσεις	> 172
Νέος βουλγαρικὸς πόλεμος Ἡρωικὸς Νικηφόρου θάνατος	> 175
Ἡ περὶ Νικηφόρου κρίσις τοῦ Γίββων. Ἀνασκευὴ αὐτῆς	> 178
Μιχαὴλ Α΄. Παραδίδεται εἰς τὴν μοναχικὴν φατριάν	> 181
Σχέσεις πρὸς τὸν πάπαν καὶ τοὺς Φράγκους	> 183
Ἀτυχίς πρὸς τοὺς Βουλγάρους πόλεμος	> 184
Νέοι ἀτυχεῖς πρὸς τοὺς Βουλγάρους πόλεμοι	> 188
Ἀσάφεια τῶν ἐπελθόντων γεγονότων	> 191
Οἰκτρά τοῦ Μιχαὴλ ὑποχώρησις	> 192
Ἀναγόρευσις τοῦ Λέοντος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ	> 195
Τέλος τῆς Θεοφάνους χρονογραφίας	> 197

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς΄

Δευτέρα τῆς μεταρρυθμιδῆος περιόδου. Λέων Ε΄, Μιχαὴλ Β΄, Θεοφίλος.

Λέων Ε΄. Ὁλοσχερῆς τῶν Βουλγάρων ἤττα περὶ Μεσημβριάν	> 199
Καλλίστη ἐσωτερικὴ διοίκησις	> 204
Προσίμια νέας τῶν εἰκόνων καθαρῆσεως	> 206
Ἀντιδράσις βιαία τῶν μοναχῶν. Παραίτησις τοῦ Νικηφόρου	> 209
Ὁ νέος πατριάρχης Θεόδοτος. Ἀντίστασις τοῦ Θ. Στουδίτου	> 212
Οἱ θηλυόμενοι διωγμοὶ τοῦ Λέοντος Ε΄	> 215
Ἐπίδρασις τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὰ πνεύματα	> 216
Τραγικὸς τοῦ Λέοντος Ε΄ θάνατος	> 221
Μιχαὴλ Β΄. Χαρακτὴρ αὐτοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν τοῦ Λέοντος Ε΄	> 225
Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα	> 227
Μεγάλῃ στάσις τοῦ Θωμᾶ. Κατατρόπως αὐτοῦ	> 229
Κατάκτησις τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Ἀράβων	> 234
Αὐθις τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα. Καπνικόν. Θάνατος Μιχαὴλ	> 237
Χαρακτὴρ Θεοφίλου. Τιμωρία τῶν δολοφόνων τοῦ Λέοντος Ε΄	> 240
Γάμος τοῦ Θεοφίλου μετὰ τῆς Θεοδώρας	> 242
Ὁ ἀδελφὸς τῆς Θεοδώρας. Ἡ πόλις Χερσῶν	> 245

Οἱ πρῶτοι πρὸς τοὺς Ἄραβας πόλεμοι. Ἰωάννης ὁ Γραμματικός	σελ. 247
Τέχνη καὶ ἐπιστήμη	> 250
Οἱ πρὸς τοὺς Ἄραβας ἀγῶνες	> 253
Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα	> 260
Τελευταῖαι περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως κρίσεις	> 266

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἱστορικὰ κατάλοιπα τῆς μεταρρυθμίσεως, Θεοδώρα, Μιχαὴλ Γ'

Οἱ σύμβουλοι τῆς Θεοδώρας ἐπισπεύδουσι τὴν μεταβολὴν	> 267
Καθαίρεις Ἰωάννου. Ἀνάρρησις Μεθοδίου. Ἐορτὴ Ὁρθοδοξίας	> 270
Πρώτη τοῦ θριάμβου κατάχρησις	> 274
Μακρὸς καὶ φοβερὸς κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Παυλιανιτῶν πόλεμος	> 276
Κατάργησις ὄλων τῶν θεσμῶν τῆς μεταρρυθμίσεως	> 277
Ὀλεθρία ἀνατροφὴ τοῦ Μιχαὴλ καὶ ὀλέθρια αὐτῆς ἀποτελέσματα	> 278
Παραίτησις Θεοδώρας. Βάρδα. Πόλεμικὰ ἀτυχήματα	> 282
Πρῶται ἐνέργειαι τοῦ Βάρδα	> 283
Καταγωγὴ, παιδεία καὶ μεγαλοφυΐα τοῦ Φωτίου	> 284
Προπαρασκευαί τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου ἀντὶ τοῦ Ἰγνατίου	> 287
Ἐκλογὴ καὶ χειροτονία τοῦ Φωτίου	> 290
Σύνοδος τοῦ 861. Ὁ Φώτιος περιστέλλει τὰ μοναστήρια	> 291
Ὁ Φώτιος ἐλευθεριάζει ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος	> 294
Ἀξιωμαχόμενος ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν πάππαι Νικόλαιον	> 295
Καθαίρεις τοῦ Φωτίου ὑπὸ τοῦ πάππαι. Ἐρις πρὸς τοὺς Βουλγάρους	> 296
Ἐγκύκλιος τοῦ Φωτίου. Καθαίρεις τοῦ πάππαι Νικολάου	> 299
Κυβέρνησις τοῦ Βάρδα. Ἐμψύχωσις τῆς δημοσίας παιδείσεως	> 302
Ὀλεθρία κατὰ τὰ λοιπὰ κυβέρνησις τῶν πραγμάτων	> 303
Ο νέος παρακοιμώμενος Βασιλεὺς. Λαηλία. Δολοφονία τοῦ Βάρδα	> 304
Ὁ Βασιλεὺς ἀναγορεύεται συμβασιλεὺς τοῦ Μιχαὴλ	> 307
Οἰκτρὰ τοῦ Φωτίου διαγωγὴ	> 308
Δολοφονία τοῦ Μιχαὴλ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου	> 309
Ἐπίλογος	> 310